

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HALVDAN KOHT

JOHAN
SVERDRUP

I

1816—1869

KRISTIANIA 1918
FORLAGT AV H. ASCHEHOUG & CO.
(W. NYGAARD)

Denne boken om Johan Sverdrup er blit til paa grunnlag av hans efterlatte papirer, som hans barn har stillet til min fulle raadighet, og jeg skylder her først og fremst aa takke dem, ikke bare fordi de saaledes har overlatt mig et værdifullt arbeids-tilfang, men ogsaa for den tillit de har synt mig ved ikke aa stille nogensomhelst vilkaar for min utnytting av det.

Papirene er opbevart, uten synderlig orden, i ti store kasser. Meget av alt dette er tryksaker, som ikke gir noget nyt tilskot til vor kunnskap. Men ennda mer er utrykte ting av ymse slag, — store mængder av mottagne brev helt fra 1838 til 1892, brev-utkast fra Sverdrups haand, regnskaper, forretningsbøker, opskrifter om særskilte emner, notat til taler, utkast til innstillinger og forslag, o. s. v. Av alt dette tilfanget fins stadig citert i boken.

Av brev fra Sverdrup til venner eller andre har det ikke lykket mig aa faa adgang til stort. I mange tilfælle er de samlinger tilintetgjort der en kunde gjøre regning paa aa finne noget fra hans haand, saaledes papirene efter direktør P. Holst, J. R. og O. A. Krogness, Nils Enge m. fl. I somme andre tilfælle er papirene ikke ennda tilgjengelige. Jeg har kunnet faa bruke brev fra Sverdrup til Arne Baggerud, Ole Welde, Bjørnstjerne Bjørnson og S. A. Hedlund, og H. E. Berner har git

IV

mig lov aa gjennemgaa alle hans politiske papirer. Videre har jeg havt til min raadighet en samling brev fra H. U. Sverdrup til sønnen Edv. Sverdrup. For alt dette maa jeg avlægge min beste tak.

I Riksarkivet har jeg havt adgang til O. J. Brochs og Jens Holmboes papirer.

Leilighetsvis har jeg kunnet optegne en og annen muntlig tradisjon, og særlig har H. E. Berner meddelt mig interessante ting.

Selvsagt har jeg brukt de trykte kilder som fins, særlig da aviser og stortings-forhandlinger. Av tidligere skrifter om Johan Sverdrup inneholder W. S. Dahls trebinds bok det rikeste stof, og den vil ofte finnes citert. W. S. Dahl hadde desuten tenkt aa stille til raadighet for en senere Sverdrup-biografi den store samling av dagboks-brev som han sendte hjem i de aarene han var paa Stortinget; men av denne samlingen har desværre hittil bare en mindre del været tilgjengelig for mig.

I de senere aarene er det blit utgit enkelte samlinger av dagbøker, brev og erindringer som ikke før har kunnet bli utnyttet for fremstillingen av vor nyeste historie. Av slike samlinger har jeg særlig havt nytte av Ketil Motzfeldts og A. Chr. Mantheys dagbøker.

Utarbeidelsen av denne boken har gaat meget seinere enn paa forhaand tenkt. Mange andre arbeidspligter har krævd min tid, og langvarig sykdom støtte til. Jeg haa-per likevel det andre bindet skal følge nogenlunde snart.

INNHOLD

JOHAN SVERDRUP	1
Personlighet s. 1. Tidens tanker s. 3. Norske vilkaar s. 7. Sverdrups gjerning og evne s. 8.	
I. ÆTTEN OG FAMILJEN	14
Sverdrup'ene s. 14. Heimen paa Lauga s. 19. Georg Sverdrup s. 27. Jacob L. B. Sverdrup s. 30. Gundil Sjang s. 35. Søskenflokken s. 36.	
II. OPVEKST OG UNGDOM	43
Elisabeth Sverdrup s. 44. 17de mai 1829 s. 48. Skolegang s. 49. Juridisk studium s. 51. Aandelig gjæring s. 54. Læsning s. 57. Religion s. 60. Det Unge Europa s. 62. Wergeland s. 66.	
III. PRAKTISK GJERNING	70
Sorenskriverfullmægtig s. 71. Sakfører i Larvik s. 73. Sigholts sak s. 77.	
IV. BY-POLITIK	82
Forenings-liv s. 83. Strid i 1850 s. 88. I bystyret s. 90. Borgerskolen s. 93. Almueskolen s. 96. Kommunebudget s. 99. Molo-saken s. 101. Nederlag s. 104.	
V. STORTINGSVALGET I 1850	107
Bevægelsen av 1848 s. 107. Sverdrup mot J. J. Broch s. 109. Valgprogram s. 114. „Grundlovens § 79“ s. 116. Arbeidersaken s. 117.	
VI. DEN NYE OPPOSISJON	119
Stortinget 1851 s. 119. Sverdrups venner s. 121. Alminnelig stemmerett s. 123. Sprengning av Opposisjonen s. 128. Radikalt program s. 130. Adresse-saken s. 132.	
VII. DEMOKRATISK PROGRAM	137
Statsraads-saken s. 137. Veto-spørsmålet s. 141.	

VI

	Protokolkomiteén s. 142. Harro Harrings sak s. 143. Sjøfartslov s. 144. Jurysaken s. 145. Liberalisme s. 146. Arbeiderspørsmålet s. 148.	
VIII.	FØRERSKAP	158
	Nye partilinjer s. 158. Politisk evne s. 160. Framskutt stilling s. 161. Talekunst s. 162. „Nationalbladet“ s. 165. Nye bladplaner 1853 s. 170. Virkning av nederlag s. 174.	
IX.	INNLEDNING TIL KAMP.	176
	Jurysaken s. 176. Tingvalget 1853 s. 179. Utenrikspolitikk 1854 s. 182. Smaa slag s. 185.	
X.	DET FØRSTE HOVEDSLAG — JURYSAKEN	188
	Parlamentarisk jurykommissjon s. 189. Tingvalget 1856 s. 194. Jurylov 1857 s. 197.	
XI.	NY VIRKE-GRUNN	206
	Ut-arming s. 206. Offer for politikken s. 208. Flytning til Aker s. 210. Bondefører efter Stabell s. 212.	
XII.	BANK-POLITIK	217
	Hypotekbanken s. 217. Planer om nye banker og kreditforeninger s. 222.	
XIII.	PARTIPLANER	231
	„Reformselskap“ 1858 s. 232.	
XIV.	BYGDEPOLITIK	237
	Akers Sogneselskap s. 237. Drænsaken s. 238. I herredstyret s. 243. Skattespørsmålet s. 244. Nybygger-byene s. 249.	
XV.	FOLKETIFARE	254
	Sverdrups uundværlighet s. 254. Kronprins-politik s. 256. Unionel politik s. 259. Selvstændighets-krav s. 260. Stortingets samlingstid s. 265. Aarlige storting s. 266.	
XVI.	STORTINGSVALGET I 1859	268
	Mot amalgamasjon s. 269. Strid om Sverdrup s. 270. Valgprogram s. 277. Valgene 1859 s. 278.	
XVII.	REFORMFORENINGEN	280
	Forsonings-politik s. 280. Partiprogram s. 282. Partidannelse s. 284. Bladstrid s. 287. Organisasjons-prinsipper s. 291. Virksomhet s. 298.	
XVIII.	OPBYGNING AV ET PARTI	301
	Militær straffelov s. 302. Offentlig votering i Høiestrett s. 302. Repræsentasjons-fordelingen s. 304. Statsraadssaken s. 307. Jurysaken s. 308. Skyss-	

VII

	loven s. 310. Almueskolelov s. 312. Menighetsraad s. 313. Aarlige storting s. 314.	
XIX.	STATHOLDERSTRIDEN	316
	Krav paa unions-revisjon s. 316. Adressen av 1860 s. 318. Mistillits-forslag s. 323. Statsraadssaken s. 329. Dadels-votum mot statsraad Bretteville s. 331. Avsked med Regjeringen s. 332.	
XX.	FRAMGANGSLINJER	334
	Kroningsreise s. 334. Skandinavisk samarbeid s. 335. Det Norske Selskab s. 335. Nasjonal kunst s. 337. Skyteselskaper s. 339. Jurykommissjon s. 339. Statsrevisor s. 340. Foreningsplaner s. 341.	
XXI.	TILBAKESLAG	343
	Pressens taushet s. 343. Frederik Stang regjeringschef s. 344. Tingvalgene 1862 s. 346. Parti-stillingen paa Stortinget s. 348. Odelstings-præsident s. 349. Offentlig votering i Høiesterett s. 350. Militær straffelov s. 350. Aarlige storting s. 350. Statsraadssaken s. 352. Spare-politikken s. 354.	
XXII.	NEDERLAGET I JURYSAKEN	355
	Lovforslaget av 1862 s. 355. Justiskomiteéns innstilling s. 357. Ordsiftet i Odelstinget s. 358. Loven forkastet s. 360. Tingvalgene 1865 s. 363. Jurystriden nedlagt s. 365. Straffe-reformer s. 366. Handelstraktat med Frankrike s. 367. Militær straffelov s. 368. Aarlige storting s. 369. Statsraads-saken s. 370.	
XXIII.	UNIONSFORHANDLING OG SKANDI- NAVISME	371
	Statholdersaken s. 372. Unionsforhandling s. 373. „Det slesvigske Spørsmal og Skandinavismen“ s. 376. Krigsspørsmålet 1864 s. 378.	
XXIV.	HÆRSAKEN	382
	Kong Carls hær-program s. 382. Forpost-kampen i 1863 s. 385. Formann i Militærkomiteén 1865 s. 388. Regjeringens nederlag 1866 s. 390. Statsraad Wergelands avgang s. 397.	
XXV.	VALGBEVÆGELSEN 1868	399
	Voksteren i folket s. 400. Bondevennene s. 402. Valgretts-spørsmålet s. 403. Unionsforslaget av 1867 s. 404. Tingvalgene 1868 s. 406. Kampen om L. K. Daa s. 411. Jaabæk eller Sverdrup s. 420.	
XXVI.	„DAGBLADET“	422
	Bladplaner s. 422. „Dagbladet“ s. 425.	

VIII

XXVII.	SVERDRUP OG JAABÆK.	432
	Sverdrup som høvding s. 432. Forhold til Jaabæk s. 435.	
XXVIII.	EROBRINGEN AV FLERTALLET.	440
	Spare-politikken s. 440. Jaabæks forbunds-tilbud s. 444. Rentesaken s. 446. Stemmerettsaken s. 448. Uten- riksbudgettet s. 453. Veibudgettet s. 455. Vende- punktet s. 457. Forbundet med Jaabæk s. 457.	
XXIX.	KIRKE OG SKOLE	464
	Spørsmål om kirkemøte s. 465. Menighetsraad s. 470. Den høiere skole s. 472.	
XXX.	STORTINGS- MAGTEN I OPMARSJ	476
	Mistillits-votum til statsraad Haffner s. 476. Aarlige storting s. 483. Jursaken s. 493. Jernbanesaken s. 493. Stortingets suverænitet s. 498.	
XXXI.	GJERNINGEN OG MANNEN	500
	Folkestyre s. 500. Flertalsvilje s. 502. Taalmod s. 503. Prinsipper s. 505. Nasjonalt grunnlag s. 506. Tro s. 507. Veltalenhet s. 508. Folke-tillit s. 513. Arbeidsslit s. 515. Heimliv s. 515. Gjeld s. 516. Pligtfølelse s. 519. Folke-subskripsjon s. 519. Midtpunkt i striden s. 521.	

AKTSTYKKER

„Morgenbladet“ 12te august 1850 om Sverdrup	111
Forslag til lov om kommunal stemmerett 1851 av P. Holst og J. Sverdrup	124
Program-utkast av Sverdrup 1851	130
Brev fra Sverdrup til F. G. Lerche 9de januar 1853	170
Brev fra Elisabeth Sverdrup 18de septbr. 1857	203
Brev fra O. G. Ueland 3dje septbr. 1858	233
Brev fra Sverdrup til Arne Baggerud 19de septbr. 1856	261
„Morgenbladet“ 26de januar 1859 om Sverdrup	270
— 2dre februar 1859 om Sverdrup	274
Tale av Sverdrup til Regjeringen 22de mai 1860	332
Brev fra G. Christoffersen 23de april 1868	413
Brev fra Sverdrup til G. Christoffersen april 1868	414
Brev fra S. Jaabæk 28de novbr. 1868	444
Brev fra d. s. 8de januar 1869	457
Brev fra d. s. 19de januar 1869	458

JOHAN SVERDRUP staar for norsk syn som selve Norges historie i mer enn en mannsalder, han er uløselig innlevd i vort folks framvokster. Han bar det nasjonale merket i vor lange og harde strid for folkestyre og selvstyre, og navnet hans blev selv et merke for framgangsstriden. Det var en gang at Norges folk kunde samle hele sit program i ropet: „Tillit til Johan Sverdrup!“

Og likevel virker han underlig fremmedartet i norsk samfund. Han saa ikke ut som en normann; den vesle senesterke kroppen med sit staalfjær-spenn og sin rappe ild i fotlag og handlag, det svarte hodet med den store djerne næsen, de brennende øinene og den dristige haarluggen — altsammen syntes heller gi billedet av en franskmann. Hvor han færdedes, blev det altid noget enslig over ham; han skar sig altid ut ifra mængden, fra miliøet. Han var en charmør som rent kunde trylle folk med sin smil og sin samtale, og likevel satte selve hans væsen en avstand mellem ham og de andre. Han hadde ingen ting av den avvisende mistro som en kan møte hos vestlændingen, — ingen ting av den nedkuing av følelseslivet som kan gjøre østlændingen tung og tver. Men med al aapen venlighet og forekommenhet var det netop i selve den utsøkte høflighet, i de gjennomført korrekte former, noget kjølig som satte grænse for tilnærmelsen. Og de som ikke kom over denne grænsen, kunde faa inntryk av at lidenskapen var sterkere i ham enn hjertelaget.

Det var noget fremmed over politikken hans òg. I dette land som har været saa ufruktbart paa, ja næsten fiendsk mot abstrakt tenkning, det være sig i filosofi eller politik eller videnskap, der talte han støtt om prinsipper, om statsteorier, om almene synsmaater. Han kjæmpet ikke for en enkelt folkeklasse, han syntes næsten ikke ta sigte paa norsk politik; det var de store politiske grunnsætninger som gav rammen for hans gjerning. Naar en læser hans taler nu længe bakefter, synes en titt de liksaa gjerne kunde været holdt av Robespierre, hvis ikke det befriende væld av lunefull spydighet hadde strømmet igjennem dem, — den almene retoriske sving i dem hører til i den store franske revolusjon. Derav kommer det at minnet om Johan Sverdrup saa lett blir til en samling formler; i steden for mannen tenker vi paa parlamentarisme og statsraadssak og alslags andre „ismer“ og „saker“. Hans gjerning har været saa rik at han selv er blit fattig paa den.

Men bak alle formler og teorier levde et særmerkt, mangslunget menneske; under den kjølige form brant et hjerte som kunde baade lide og elske. Hans politik var i virkeligheten dypt bundet til det samfund og den tid han levde i, og den hentet sin styrke i en varm tro paa Norges folk og Norges framtid. Byrgt og blygt gjemte han bort sine følelser, sine indre kampe og lidelser; byrgt og ydmykt paa én gang tjente han det land og den sak han trodde paa. Det hendte vel at den tunge strid somme tider røvet ham tro og mod og kallte bitterheten fram i ham; han har likevel tegnet sit innerste selv med det norske ord som han var saa glad i, — „hugheil“. Det hendte vel ogsaa at byrgskapen kunde slaa over i en personlig selvfølelse som syntes ligne paa envishet og forfængelighet; til syvende og sist var det dog saken og seieren som var hans stolthet, — i strid og i seier, og kanskje allermest i nederlag, var han villig til aa ofre sin egen ære for den store idé han tjente.

Han var en mann, og netop derfor kunde han bli en høvding.

Det var et dyptgripende tidsskifte som gik for sig i verden omkring Johan Sverdrup, og som hans egen livsgjerning hjalp mægtig til aa bære fram.

Skal en samle i store grunnbegreper de framgangstankene som formet tidens politik, i Norge som ellers i Europa, saa kan en nævne dem med tre ord: liberalisme, demokrati og nasjonalreisning. Alle de mangeartede krav som gjemmer sig i disse almene formler, gav liv og innhold til Sverdrups kamp. Somtid i motstrid og somtid i samarbeid bygde disse tankene et nyt samfund, skapte nye stater og statsformer, brøt nye veier for næringsliv og aandsliv, — reiste folkene til frihet, til selvbevissthet og magt. I denne vældige nyreisningen var Johan Sverdrup Norges fører.

Han kjente sig selv i verdenshistorisk sammenheng. Han visste at han fortsatte den store franske revolusjon. Det som dengang stridde sig fram til seier, og som gav sig konkret form i alle de nye grunnlovene fra aarene omkring hundreaarsskiftet, det løftet over verden hærropet: frihet, likhet og brorskap! Folkene hadde levd under tryk og tvang, politisk, økonomisk og aandelig, og deres sterkeste trang galdt frihet, — tale- og trykkefrihet, religionsfrihet, næringsfrihet. De reiste sig mot det enevældige kongedøme og den almægtige kirke, og de krævde vern for hver enkelt personlighets frie utfoldelse mot samfundsmagtenes inngrep og overgrep. De vilde avskaffe alle forrettigheter som var knyttet til fødsel og ætt og derved hemmet den frie kappestrid mellom borgerne; de vilde ha likhet for loven, den fulde rettlige adgang til „strævet for lykken“. Det var et almenmenneskelig brorskaps-ideal som kveikte brennhug i denne kamp for frihet og likhet; men brorskapen var et moralsk krav som ikke saa lett lot sig sætte om i lover og stats-

tiltak. Det som blev til politik, det var kravene paa frihet og likhet, — det var liberalismen som stridde for revolusjon. For aa gjennomføre sine frihetskrav maatte folket ha magt; det satte sin suverenitet op imot kongedømmets, det skapte sig sin egen repræsentasjon jamsides med eller ennog over kongen og hans embedsverk, og den „frie grunnlov“ blev innholdet i mer enn et halvt hundredaars framgangsstrid.

For samtiden stod hele denne strid som en sammenhengende enhet, og i motsætningen til fortiden hadde den ogsaa aapenbart en sterkt rotfæstet indre sammenheng. Men efter hvert som den nye politik tok livsens form, maatte det syne sig at den gjemte paa motsætninger som sprengte enheten. Det magtkrav som folket reiste, var i virkeligheten mer enn bare et middel til aa føre friheten ut i livet; det hadde ogsaa et maal i sig selv. Det tok ikke bare sigte paa den enkelte borgers personlige velfærd, men ogsaa paa helhetens — samfundets og statens — styrke, — paa „almenvel“. Folkestyret var først og fremst en motsætning til enevældet, men kunde ogsaa bli en motsætning til enkeltmannens selvraadighet. Det kunde beint fram bli en fortsættelse av enevældets stats-organisasjon; Rousseaus demokratiske samfundstanke pekte imot en stadig sterkere samling om fælles-interessene. Liberalismen saa sin gjerning i aa løse gamle band; demokratiet sigtet allerede mot aa knytte nye.

Baade eningen og brytningen mellem de to tendenser kommer klart fram i Norges grunnlov fra 1814, en av de alleryngste og kanskje den mest typiske av revolusjonstidens forfatninger. Her er forskrifter om religionsfrihet, trykkefrihet og næringsfrihet; her er stillet op garantier mot vilkaarlig fængsling og dom, liksom husransakning er forbudt; ingen skal kunne bli fratat sin eiendom uten fullt vederlag, og ingen skal kunne faa sine rettigheter avkortet ved lover med tilbakevirkende kraft. Den norske grunnlov vilde verne sterkt om alle „borger-

rettigheter“. Men samstundes skapte den et næsten almægtig demokrati — for det første visselig mer i teorien enn i virkeligheten. Den til-la Stortinget en magtfullkommenhet som stillet alle andre myndigheter i skygge; Kongen fik bare et suspensivt veto i lovsaker og intetsomhelst veto i bevilgningsspørsmal, ja efter ordlyden ennog intet veto overfor grunnlovs-ændringer. Angrep paa Stortinget blev sat jamgodt med landssvik. Og grunnloven satte allerede paa visse omraader „nyttens for staten“ over borgernes frihet. Omsætnings-friheten blev innskærket ved odels- og aasætesretten, som ikke skulde kunne opheves, og almen vernepligt blev innført, tross alle protester i frihetens navn. Grunnloven staket op framgangs-linjene i mer enn én retning; med tiden kunde de nok skilles.

Da Johan Sverdrup blev fødd, to aar efter den norske revolusjon, var det reaksjonen som raadde over hele Europa, — reaksjon mot baade friheten og folkestyret. De gamle samfundsmagter tok herredømet igjen, og borgerrettighetene maatte vike for statens krav. Men just i denne tiden vokste det op en ny utviklingsmagt som skulde sætte præg paa framtidens politik. Det var nasjonalitets-tankens. Den sluttet forbund med den gamle frihetsreisning, og bakstrævets elegante pennefører Friedrich von Gentz kunde med full grunn kalle den nasjonale bevægelsen „revolusjonær i ordets sterkeste og fæleste mening“. Men efter aand og innhold var den først og fremst i skyld med demokratiet, mer enn med friheten; den betydde framfor alt en styrking i borgerlig samkjensle, og den maatte naturnødvendig føre til en utvidelse av statsmagten, fordi den gik ut paa aa fullføre det som kongedømet hadde begynt i det 16de aarhundred, — aa bygge nasjonal-staten. Det var en enkelt side av brorskaps-tankens som her satte inn i politikken.

Et annet, minst liksaa revolusjonært krav paa øket statsmagt steg op av den økonomiske omveltning som

i de samme aarene gik for sig, — den store industrielle revolusjon. Den førte to særskilte klasser fram til helt ny betydning i samfundet, — paa den ene siden en rik fabrikant-klasse, paa den andre siden og med helt motsatte interesser en eiendomsløs arbeiderklasse. Mens de store fabrikkherrene slog sig ihop med handelsstanden og ropte paa friest mulig konkurranse, med en statsordning som bare skulde gaa ut paa aa verje hver manns frihet til aa tjene sig rik, maatte arbeiderne, den svakere part i konkurransen, kjenne sterkere og sterkere trang til statens vern. Arbeidernes nød blev snart saa stor at den blev selve „samfundsspørsmålet“, og kampen blev tat op for en helt ny arbeiderlovgivning. Samfunds-tenkere gav sig til aa forme ut grunnsætninger for en økonomisk organisasjon av staten, langt mer omfattende enn enevældet hadde kunnet tenke paa; sosialistiske og kommunistiske teorier tok til aa samle partier om sig. Det var en ny part av brorskaps-tanken som strævet efter aa finne politisk form.

Alle disse tanker og spørsmaal, de gamle og de nye, drøt sig fram i mangslungen strid netop i de aarene da Johan Sverdrup holdt paa aa bli voksen og var sterkest mottagelig for politiske inntryk. Fra frihetsreisningene i 1830 gik det en bølge av framgangsvilje over verden. Ropene paa frihet og likhet, nasjonal samling og selvstændighet, folkemagt og arbeiderrett, blandet sig med hverandre, og ikke ett av dem gik Johan Sverdrups sjæl forbi. Med skiftende styrke, snart stigende, snart synkende, fyllte de tiden i hans ungdoms friskeste aar, og førte paa nyt til revolusjon i 1848. Men tross al sammenheng var det en annen aand som levde i den nye revolusjonen. I 1789 hadde folkene reist sig til kamp for borgerrett og personlig frihet; i 1848 var det samlingstankene, de sosiale og de nasjonale, som satte det sterkeste præg paa kampen. Hadde tendensen før været individualistisk eller liberalistisk, saa var den nu sosialistisk. Og hadde disse to tendensene før kunnet enes i fælles frihetskamp,

saa holdt de nu paa aa skilles og komme i kamp med hverandre.

Det blev for det første liberalismen som seiret; 50-aarene, Johan Sverdrups første virketid i politikken, blev dens store glanstid i Europa, — det var verdens-industriens og verdens-handelens gjennebrudds-tid, og frihetens merke vaiet over næringsliv og aandsliv. Hadde 40-aarene tat sit framgangs-løsen fra Louis Blanc, saa var nu Palmerston tidens mann.

Men stille magter arbeidde paa et skifte; økonomiske, sosiale og aandelige kræfter tvang sambindings-tankene fram i politikken. Mens Lincoln og Bismarck sveiset Amerika og Tyskland sammen, organiserte Marx og Lassalle underklassene til verdensstrid. Paa nyt kom en vældig brytningstid for hele den moderne kulturverden, og Norge og Johan Sverdrup stod midt i den. Det var netop nu han blev høvdingen.

„En kampstor tid, — og vi er med!“ Saa jublet Bjørnson i sin store draapa til Sverdrup just ved inngangen til de nye kampe. I denne store tid repræsenterte Sverdrup Europa i Norges politik. „Du“, sang Bjørnson til ham, —

„D u er den friske iling i
vort træge vanegjænger.
Du er den salte havstrøm, som
i vore lumre fjorde kom.“

Alt det som strømmet friskt og salt gjennom Europas stats- og samfundsliv, det levde ogsaa i Sverdrups drøm og daad, og gjennom ham blev det Norges eie.

Men den norske folkevoksteren hadde delvis lagt forutsætningene for framgangspolitikken anderledes til rette enn de fans ellers i Europa. I Norge var det ingen adel som det maatte bli gjort oprør imot, og den borgerstand som ute i Europa reiste sig til frihetskamp først i 1789 og saa atter i 1830, den var i Norge allerede den herskende klasse. Den norske reising i 1830 blev netop en kamp mot borgerstanden. I Norge var det bonde-

demokratiet som gjorde oprør og krævede magt. Selv „arbeiderbevægelsen“ av 1848 var i stor utstrækning en bondebevægelse, men vendte sig rigtignok ikke bare mot borgerstanden, men ogsaa mot storbønderne, mot den klassen som i det minste økonomisk lot sig kalle et bonde-aristokrati. Først efterpaa naadde den industrielle revolusjonen til Norge, og det var først i 60- og 70-aarene at arbeiderklassen tok til aa faa sosial betydning her i landet. Da en virkelig arbeiderbevægelse endelig skjød fart, da stod allerede bønderne paa toppen av sin politiske magt, og det var de som fik til opgave aa løse de nye samfundsspørmaalene.

Hele denne utviklingen stillet problemene anderledes for norsk politik enn for den almen-europæiske, og saa meget enn Johan Sverdrup var „europæer“ i syn og tankegang, saa bygde han — og maatte han bygge — paa norske samfundsvilkaar og norsk historie. Han var hele livet igjennem liberal politiker, og likevel førte han sit livs store strid imot egte liberalere som Schweigaard og Frederik Stang. Hans nærmeste politiske forbundsfæller var Ueland og Jaabæk, og sin sterkeste støtte søkte og fant han altid hos bønderne. Det var ingen tilfældighet at han længste tiden representerte et land-amt paa Stortinget. Men han var ikke bare bonde-demokrat heller. En av aandsrøttene sine hadde han i arbeiderbevægelsen av 1848, og „Morgenbladet“ kunde i 1880 med rette forkynde at han hadde „lige fra sin første Færd været Proletariatets Talsmand“. Han var i virkeligheten borgerlig demokrat i europæisk mening, naar en med „borgerlig“ mener den mann som holder fast ved den bestaaende økonomiske samfundsskipnad, og saa lægger hovedvekten paa det demokratiske krav. Stats- og samfundsutviklingen i Norge førte det med sig, at demokraten i Sverdrup satte det avgjørende præg paa hans politik i hele den første og længste tid av hans virke; til slut, da nye magter stillet nye maal for framgangen, kom det „borgerlige“ i hans samfundsofatning til aa træ mer i forgrunnen.

Men selv da var han endnu utviklingsdygtig nok til aa ta op nye politiske tanker, — til aa innlede en ny arbeiderlovgivning.

I Europas nyeste historie staar Johan Sverdrup jamsides med menn som Gladstone og Gambetta, — store liberale og demokratiske førere. Han fostret vort folk til moderne politik, og han løftet Stortinget op til rang som europæisk nasjonalforsamling. Hans livsgjerning var i en sum, at han skapte Venstre, — skapte det som parti, men endda mer som bevægelse, som framgangsmagt. Hverken liberalisme eller demokrati kunde helt uttømme den politik som samlet sig under venstre-navnet; den kunde mer enn én gang forme sig om efter nye vilkaar og krav. Og netop dette var i Sverdrups aand. Han lot sig aldrig stenge inne i en formel. Endda han altid bygde paa store almene grunnsætninger og — som Ibsen engang sa — stadig i talene sine „gik omtrent 3000 Aar tilbage i Tiden“ eller efter „Morgenbladets“ litt mindre ærbødige uttryk „begyndte sine Foredrag fra Adam og Eva“, med andre ord argumenterte naturretlig, ut fra et bestemt teoretisk grunnsyn, saa blev han ytterst sjelden hengende fast i teoriene. Han blev ingen doktrine-politiker. Men han trodde altid paa magten i visse almenmenneskelige grunnkrav; tanker som frihet og retfærd brant altid med livsens varme i hans sjæl, og idealismen i hans politik er til syvende og sist dens sanne storhet. Det er den som forener ham med Gladstone og Gambetta.

Det var en ny politik som seiret i Norge med Johan Sverdrup. Men den kom likevel som et naturlig framhald av den foregaende utvikling. Ja det var ennog et av hans bevisste formaal aa knytte et fast samband mellem det nye og det gamle Norge. Han fant styrke for sin gjerning i Munchs og Sars's historieskrivning, og for alle sine framgangs krav søkte han nasjonalt fæste. Selv var han av innflytter-ætt; det er bare saa vidt en kan paavise norsk blod i hans aarer gjennom en eller to

av oldeforældrenes besteforældre; hans egen mor var en utlænding. Men da han blev fødd, hadde da ætten sittet i landet gjennom fem led, i to hundred aar; den hadde alt gjennom faren og en farbror git værdifulle innskot i vor nasjonale utvikling, og selv hadde han vokset op i egne norske omgivelser. Han var den første av Norges statsmenn som var fødd efter selvstændighets-reisningen i 1814; han var i virkeligheten med al sin aands-arv bundet til Norge og alt som norsk var. Han blev i sterkeste mening en nasjonal statsmann. Ja han var den som først grunnla en fast og følgestreng nasjonal politik for Norge.

Alt det som før hadde holdt paa aa bryte sig fram i vort statsliv fra ulike kanter, — alle de folkekræfter som sprenge paa, uten full klarhet over sig selv og ialfall uten bevisst sammenheng, — i bondepolitik og i arbeiderreisning, i liberalisme og nasjonale krav, — det blev hos Johan Sverdrup alt støpt ihop i et stort politisk system. Den eneste normann som før hadde havt saa aa sie alle framgangstankene levende i sin sjæl, det var Henrik Wergeland, og det var Wergelands gjerning Sverdrup tok op mer enn nogen annens. Men virkningen blev en annen, fordi det var en evne av et helt annet slag som møtte opgaven. Wergeland var dikter; han saa i syner, hans „kvad var forjettelser“, og „som fagre luftsyn foran den susende snekke glimret hans høibilleder foran hans tid“. Sverdrup var politiker, — den største og reneste politiske evne vort folk har eid. Hos ham blev alt — i ordets inderligste og rikeste mening — til politik, til statsgjerning. Det var lovenes liv, stats- og kommune-institusjonenes endeløst skiftende samspill og motspill, som fanget al hans hug. Det var menneskenes — ikke de enkelte personers, men menneskegruppens kræfter i brytning og kamp, i samling og frammarsj, som hans syn var rettet paa, og som hans vilje styrte. Liksom hærføreren bak slagmarken flytter brikene paa landkortet efter de bevægelser troppene gjør,

og gir sine ordrer til nye bevægelser, saaledes ordnet de politiske magtgruppers kamp sig i Johan Sverdrups hjerne, og den blev et spil i hans haand. Han omsatte idéene i institusjoner og partier, han fylket dem til kamp, og han sendte dem i ilden paa det punkt hvor seieren skulde bli vunnet. Han kom ikke med nye, før ukjente idéer eller reformplaner, han fant ikke op nye programsaker, — da hadde han jo ikke været politiker. Men han tok de store spørmaal som alt var oppe i tiden eller som utviklingen bar fram, og førte dem til løsning. Hans evne var, som Bjørnson skrev i 1873, at han visste aa dømme om „hvilke kræfter der skal til for til rette tid aa faa de rette saker til aa gaa“. Dette er det som skaper en politisk fører, og dette var den lærdom han selv tok av framgangsstriden i Norge: „du maa være paa høiden med dit folk, hverken mere eller mindre, hvis du vil være en dygtig politiker.“

Den vittige „krysser“ Ditmar Meidell laget engang en morsom sammenligning av Sverdrup med slike bussemænd som ligger gjømt i en kasse, men saa springer braatt fram naar en klemmer paa en knap, — paa samme maaten kom Sverdrup farende fram hver gang det var storting, men ellers holdt han sig aldeles skjult og uvirkosom, — „Hr. Sverdrup kan neppe siges at existere uden sit Storthingsapparat.“ Ingen ting kan være uriktigere eller uretfærdigere. Det særmerkete ved ham i motsætning til alle som før hadde drevet politik her i landet, var netop at politikken ikke for ham var et ferie-arbeid som han kom tilbake til tredje-hvert aar, — men en livsgjerning som altid fyllte hans sinn, — som han tok med sig i kommune-arbeid, i hypotekbank, i statsrevisjon, i offentlige kommissjoner, men kanskje allermest i alt planlægnings- og fyrebuings-arbeidet mellem stortings-samlingene. Bare hos de sjeldsynte store personligheter finner en et lynde saa energisk sammensluttet, saa koncentrert om en eneste opgave, og aldrig før hadde slik en evne faat tak i norsk politik. Bare i kraft av den

var det at han kunde tvinge hele det norske folket til aa fæste al opmerksomheten paa de store avgjørende politiske spørsmaal; han gjorde politikken til en livsmagt i folket.

Gjennem en manns-alder sat han paa Stortinget. Han møtte paa 21 ordentlige storting, fra det 13de til det 33te, foruten paa to overordentlige. Paa de siste 14 storting han var medlem av, var han præsident (saa nær som et aar han var for syk til aa greie det), og i forveien hadde han været odelstingspræsident i fire tingsamlinger. Stadig var han formann i en eller annen av Stortingets viktigste komitéer, — helst netop i den komitéen som hadde øieblikkets største sak til behandling. Han var aldrig alene om arbeidet og striden; tvert imot, han hadde omkring sig en hel stab av fæller og hjelpesmænn, som evnet aa sætte inn baade selvstændige tanker og grundig gjennemarbeidelse. Men han samlet dem alle, om ham fylket de sig; i aarrækker var det han som ledet alt det parlamentariske arbeidet hos os. Han flyttet al magten og myndigheten inn i Stortingets sal, og da han traadte ut av Stortinget, var det bare for aa danne vor første parlamentariske regjering. For folkets bevissthet hadde han før været „stortingspræsidenten“; nu blev han „statsministeren“, og dette skiftet betydde den endelige seier for hans politik.

Det hadde kostet en hard strid aa naa fram dit, — hard og tung ikke bare for de idealer han vilde virkelig-gjøre, men liksaa meget for ham selv som menneske. Visselig samlet han om sig fra aar til aar en økende sum av kjærlighet og tillit hos folket. Han hadde — efter sit eget uttryk om en fremmed statsmann — „debattert sig inn i sit folks forstaaelse og inn i dets sympati, saa at dets store overveiende flertal var beredvillig til hver dag aa bistaa ham i hans gjerning“. Men samstundes reiste det sig mot ham et bitrere og bitrere hat, som slog ut i skjellsord og forfølgelse. Han maatte — som Bjørn-

son sa i diktet til ham — staa sin „forvovne vagt i savn, i sygdom og foragt“. I fattigdom og gjeld, plaget av pengesorger og rykkere, maatte han føre kampen for sin sak. Aa holde alt dette ut i lange aarrækker og ennda ikke mykne i viljen, det krævde en næsten endeløst seig karakterstyrke, et ubrytelig mod og en dypt rotvokset tro. Men han holdt det ut. Han stod, efter Bjørnsons ord, „altid foran fanen“, og hans „hoved like frit og frelst“ styrte framgangsstridens vei.

Det kom til slut den tunge tid i hans liv, da gamle stridsfæller styrte forbi ham og fra ham. Og netop fordi de altid hadde været vant med aa se ham foran fanen, kjente de det som svik, at han ikke længer var med. Gamle venner bar vaapen paa ham, og de som nylig hadde lovprist hans høvding-evne, kastet sig over ham med skaanselløs bitterhet. Det var et barskt og ubarmhjertig vår som herjet landet, og han som hadde været skogens stolteste træ, blev staaende ribbet og ensom. Folkets seirende fører døde i nederlag, — forlatt og slagen av sin egen hær.

Det var en utgang saa forfærdende, at den kastet skygger over alt folkelivet. Det var som om tro og tillit ikke torde leve. Men op av skyggene har Johan Sverdrup siden efter hvert steget klarere og klarere i sin fagre manndoms styrke. Det norske folk har faat syn for den rike helhet i hans gjerning. Det har funnet sig selv og sin egen vokster igjen i hans livslange strid. Hvad stort det har vunnet efter hans bortgang, det vet det at han har været med aa grunnlægge. Paa nyt ser vi høvdingen i ham, — den trofaste, urædde kjæmper for folkets frihet og rett. Atter har vi tro og tillit til framtiden, og derfor tar Johan Sverdrup igjen sin gamle plass i folketanken. Han samlet os til strid i et avgjørende gjennombrudd i vor historie, hans tale var kampluren som ljomet i slagene. Naar vi nu ser tilbake, løfter hans aasyn sig kongelig og djervt over Norges fjell. Han er mer enn en mann, — han er en del av vor folkelagnad.

I.

Ætten og familien.

Ætten Sverdrup er en av dem som har sat dypest merke i det nye Norges historie. Den staar i bredd med ætter som Wergeland, Stang og Sars, og den er alsidigere i sit virke enn nogen av de andre. Wergelands-ætten har først og fremst git vort land diktere, aandelige foregangsmænd; de ypperste av Stang-ætten har været politikere, førere i stats-utviklingen; Sars'ene er videnskapsmænd. Den største av Sverdrup-ætten, Johan Sverdrup, var mer utpræget politiker enn nogen av de andre, og hans farbror, Georg Sverdrup, vant sit ry ved politisk daad i gjennombrudds-aaret 1814. Rundt om Johan Sverdrup flokket sig ogsaa et helt slektsfølge av politikere, — hans bror Ulrich Sverdrup, brorsønnen Jakob Sverdrup, søstersønnene Jacob og Livius Smitt. Men ingen av dem, saa evnerike de var, har betydd saa meget for det norske folks framgang som Johan Sverdrups far, overlærer Jacob Sverdrup: hans gjerning var helt og holdent økonomisk, han var merkesmann i norsk jordbruks historie. Og han fik sin eftermann i ætten i dattersønnen landbruksdirektør Jonas Smitt. Men endda hører til samme ætten slik en apostelskikkelse som Grønlands-presten Jørgen Sverdrup, en kristendommens stridsmann fra det 18de aarhundred, — farbror til overlæreren. En av Johan Sverdrups brorsønner, professor

Georg Sverdrup, blev en ledende og omstridd mann i norsk-amerikansk kirkeliv. Og av de yngste ætledene er kommen en djerv Nordhavs-forsker som Otto Sverdrup. Det er den djerne paagangs-hug som særmerker alle disse Sverdrup'ene. Det er kamp-naturer, som bryter sig fram og rydder sig sine egne veier. Stridsviljen er ættemerke.

Ætten har sit ophav i en av Nordens kraftigste stammer: sønderjydene. Det er neppe noget enkelt landskap som har git et sterkere innskot i den nyere tids innflytning til Norge, enn Slesvig og Holsten. Der i bølgebrytningen mellom dansk og tysk hærdeses en slekt av usedvanlig styrke, et landvinner-folk med mægtig framfærd kanskje allermest i praktisk gjerning, i stats- og næringsliv. Dette folkeslaget har været med aa forme vor tids Norge. Gjennem aarhundreder hadde Norge en del av sin allerviktigste handel paa Flensborg, Sønderjyllands midtpunkt, og derfra vandret baade sønderjyder og holster ut til de unge norske byer, norden- og vestenfjells liksaa vel som sønnenfjells. I førstningen av 17de aarhundred kom Sverdrup'ene.

Paa danske landkort finner vi ennu „byen“ (d. e. landsbyen) Sverdrup i Øsby sogn paa sørsiden av Haderslevfjorden, paa nettet østenfor kjøpstaden Haderslev. Det er det eneste sted som heter saa innenfor hele det danske sprogomraade¹, og det kan ingen tvil være om at her var han ættet fra, den Peder Sverdrup som vi ved 1620 finner bosat paa Halden. Han er ætfaeren til alle norske Sverdrup'er.² Selv var han kanskje kjøpmann. Men den ene av de to sønnene hans blev prest og gjorde

¹ Navnet har paa dansk, i det minste siden 16de aarhundred, havt uttalen „Sværrop“. Antagelig er det dannet ved sammensætning av manns-navnet Svarte med det gamle navnet ledet torp; det skulde da være samme navn som Sorterup paa Sælland, Svartetorp og Svartarp i Skaane.

² Det fins en (rett mangelfull) „Stamtavle over Slægten Sverdrup“ ved Martin Arnesen og sakfører J. Sverdrup, G. S., Kra. 1885; med rettelser og tillæg av E. A. Thomle i Personalhist. Tidsskr. 4. R. II.

Anders Pederssøn Sverdrup
ca. 1620—ca. 1675
forvalter paa Vang, Hedmarken
* Lisbet Østensdatter.

Eise	Bergithe	Østen Sverdrup	Peder Sverdrup	Jørgen Sverdrup		
* 1693 Lorentz Angell i Trondhjem, 1668—1715.	* 1698 Peter Bredal, sogneprest paa Brønnøy.	sogneprest i Holt, † 1705 * Johanne Bremer.	† i Guinea.	paa Nord-Herrøy, 1672—1732 * 1711 Margrethe Angell, 1690—1779.		
Elisabeth Bergithe 1712—1734. * 1732 Benjamin Volquartz, kjøpmann i Trondhjem.	Maren Petronelle 1713—1794. * 1738 P. Chr. Hersleb 1702—1780.	Lorentz Chr. Sverdrup † 1743 sogneprest til Nesne * 1742 Ovidia Angell.	Eise † 1776 * 1744 Jens Hersleb.	Peder Jacob Sverdrup paa Lauga 1728—1795 * 1752 Else Marie Meyer † 1754. * 1761 Hilleborg Margrethe Schultz 1742—1829.	Jørgen Sverdrup 1732—1810 prest i Jakobshavn.	
	Jørgen Sverdrup Hersleb. S. B. Hersleb, professor.					
Hilleborg Margrethe Høyer 1767—1832 * 1799 major J. J. Stang.	Margrethe Angell 1769—1826 * 1798 sogneprest Edv. Qvale.	Georg Sverdrup professor, 1770—1850 * Petronelle Marie Treschow.	Christiane Cathrine Tyrholm 1772—1856 * 1801 kaptein Otto Cold.	Elisabeth Bergithe 1773— 1865.	Jacob Liv Borch Sver- drup, overl. 1775—1841.	Ulrich Frederik Suhm Sverdrup paa Lauga 1778—1828 * 1802 Christiane Henriette Brodkorb 1783—1869.

En del av de første norske Sverdrup'er.

sin søn igjen til prest efter sig: i over et halvt hundreaar styrte far og søn — Lars og Nils Sverdrup — Vangs prestekall paa Hedmarken, — to mægtige prælater med sans for pragt og kirkelig kultur, nær forbundne med det rike borgerskap paa Østlandet. Deres ætt holdt sig ikke længe. En langt talrikere og livskraftigere ætt kom fra den andre av Peder Sverdrups sønner, Anders Pederssøn Sverdrup. Han òg gik inn i offentlig tjeneste; omkring 1660 finner vi ham som forvalter over det store østlandske jordegods som tilhørte Maria-kirkens prosti, et av kongens len. Han bodde paa Vang paa Hedmarken, liksom bror sin, presten, og han var ved sin død i 1670-aarene forvalter over den gamle kongsgarden Stor-Hamar, som i 1675 blev solgt til privatfolk.

Han giftet sig inn i embedsslegt; konen hans var en prestedatter fra Ringeby i Gudbrandsdalen, — Lisbet Østensdatter hette hun.¹ Sammen hadde de to døtre og tre sønner. En av sønnene blev prest paa Sørlandet, og en annen døde i Guinea, — der hadde Danmark-Norge nylig vunnet nogen faste plasser og søkte aa grunnlægge en handel. De andre tre barna kom til det nordenfjelske Norge. Den ene datteren blev gift med den kjente Helgelands-prost magister Peter Bredal paa Brønnøy, Peter Dass's ven; den andre datteren med Lorentz Angell, veier og maaler i Trondhjem.

Den søn som blev ætfaeren til den nordenfjelske ætgren, den virkelige Sverdrup-ætt, hette Jørgen Sverdrup og var fødd i 1672. Han begynte aa studere; men omkring hundreaarsskiftet gik han over i en gjerning av samme slag som den faeren hadde havt: han blev forvalter over baron de Petersens jordegods paa Helgeland. Dette var gammelt krongods, som kongen hadde solgt i 1666, paa den tiden staten skilte sig ved saa meget annet krongods. Alt det nordlandske godset kom i hænderne paa

¹ Faren var fra Sørum paa Romerike, søn til sorenskriver Nils Bertelssøn, se Personalhistorisk Tidsskrift V 127 av E. A. Thomle.

en dansk kammerjunker; men enken hans solgte snart en stor del av det til den trondhjemske kjøpmann Lorentz Angell, en innflyttet sønderjyde, far til ovennævnte veier og maaler, og efter hans død i 1697 kom det til sønnen Peder Angell, lagmann paa Helgeland. Resten av godset blev i 1698 solgt til „baron“ Jacob de Petersen i Holland, en forhen-
værende dansk kammertjener, og dette var det som nu Jørgen Sverdrup overtok styrelsen for, — det var kanskje svogeren hans i Trondhjem som hjalp ham til stillingen.

Her nord kom han i gode kaar og blev en velvyrd mann, og især var det sambandet med slekten Angell som gjorde hans lykke. Lagmann Peder Angell, svogere-
rens bror, sat i disse aarene paa den gamle futegården Nord-Herrøy i Alstahaug prestegjeld, Petter Dass's føde-
sted. Petter Dass selv sat ennu som sogneprest paa Alstahaug prestegard; han var halvbror til lagmannens hustru Anne Margrethe Broch, og sønnen hans giftet sig paa denne tiden med en søster til lagmannen. I grannesognet Brønnøy var den lærde Peter Bredal prest. I hele denne kress kom nu Jørgen Sverdrup inn, og det varte ikke længe saa var han selv herre paa Nord-Herrøy. Peder Angell hadde i sit egteskap ikke mindre enn femten barn, og av dem blev datteren Margrethe i 1711 Jørgen Sverdrups brud. Bryllupet stod paa den historiske gamle garden Torget i Brønnøy sogn, og den trondhjemske dikter Marcus Volqvartz, som selv var besvogret med brødrene Angell, diktet bryllupssangen i Nordlands Trompets verse-
maal, — brudefolkens navn har inspirert ham til følgende omskrivning av begivenheten:

En Jomfrue med Angel Sverdfisken hun dra'er,
At svømme flux efter han er ikke spar.

Og dikteren ønsket „til Lykke med Fangsten!“

Jørgen Sverdrup fik nu Nord-Herrøy til odel og eie, og han var saaledes utvilsomt en av de mægtigste menn i Nordland. Han hadde ogsaa levende aandelige interesser; den navngjetne missjonsprest Thomas von Westen kaller ham sin „beste Ven“, og det var i Jørgen Sverdrups hus

at v. Westen blev opmerksom paa den unge Benjamin Dass, som han fik sat til studiene, — den senere saa kjente lærde Trondhjems-rektor.

Med Margrethe Angell kom det en hittil ukjent fruktbarhet og øket livskraft inn i den Sverdrupske ætt: i de 21 aar som egteskapet varte, fødte hun sin mann fjorten barn. Av dem naadde de aatte voksen alder, — fire sønner og fire døtre. Det var moren som maatte faa de fleste av barna fram; for faren døde i 1732, seksti aar gammel, mens hun — som var nitten aar yngre enn han — levde helt til 1779, — da var hun 88 aar. Tre av døtrene blev gift, — den ælste med en kjøpmann i Trondhjem, bror til dikteren Volquartz; de to andre med to brødre Hersleb, som begge to var prester, og den ene av dem blev derved farmor til den kjente teologiske professor S. B. Hersleb. Han var saaledes en tremønning til Johan Sverdrup, om enn meget ældre, og han virket endda ved Universitetet da den vordende statsmann kom dit som student; baade i selvstændighetspolitikken i 1814 og senere ved Universitetet stod han trofast ved siden av sin fars søskenbarn professor Georg Sverdrup.

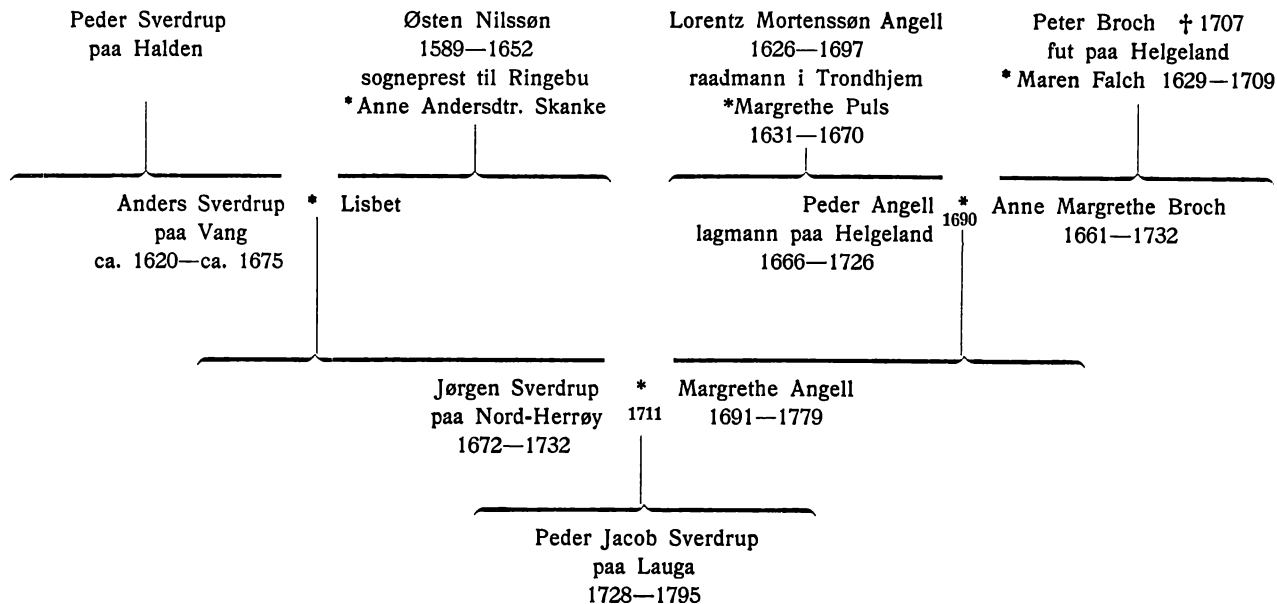
Av Jørgen Sverdrups sønner studerte to teologi og to jus. Den ælste av dem blev sogneprest paa Helgeland og giftet sig med en jomfru Angell; visstnok en sønnesøn til ham, altsaa en tremønning til Johan Sverdrup, handelsmann Christen Sverdrup paa Hundholmen i Salten, var det som blev stortingssuppleant for Nordlands amt i 1820. Den yngste av Jørgen Sverdrups sønner, fødd nogen maaneder efter farens død og opkallt efter ham, blev den fremragende Grønlands-prest, prost Jørgen Sverdrup, som virket i Jakobshavn 1764—1788 og blev den sanne grunnlægger av et egte menighetsliv i Nordgrønland, — en trofast, ubøielig stridsmann og organisator.¹ Den av sønnene som holdt ætten oppe i Norge, var examinatus juris Peder Jacob Sverdrup (fødd 1728), og han

¹ Jeg har havt anledning til aa læse i manuskript et utførlig verk om ham av pastor Hother Ostermann.

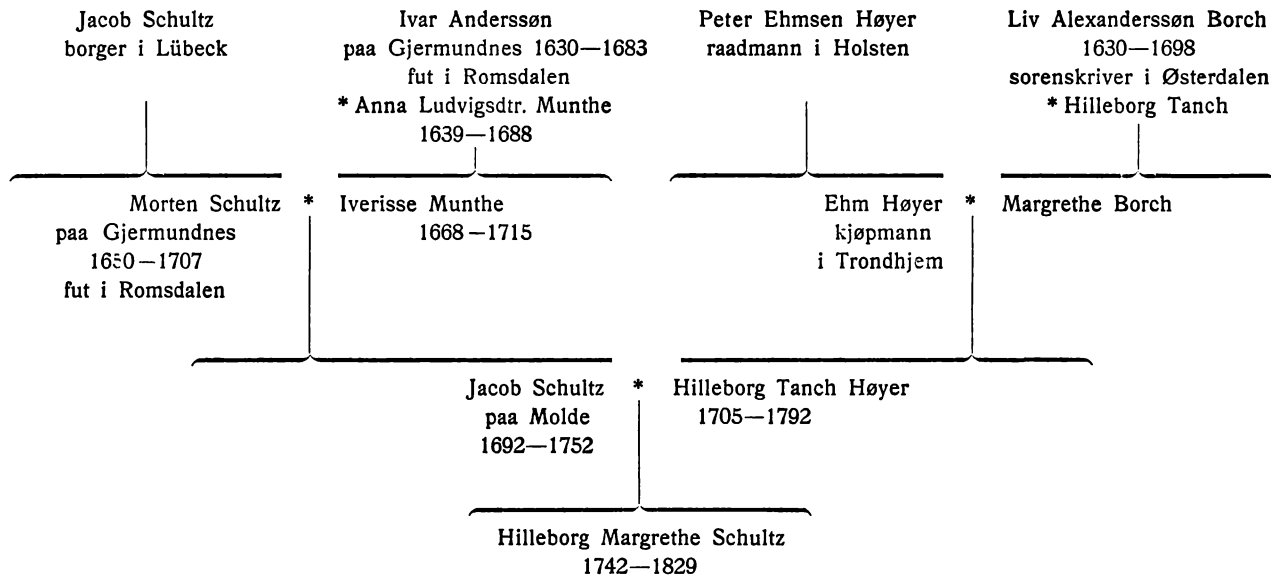
var det ogsaa som kom til aa sitte i de beste kaar. Mens garden Nord-Herrøy med en av søstrene hans kom til familjen Hersleb, giftet han sig i 1761 til den store gamle garden Lauga i Nærøy sogn utenfor Namdalen, en gard som nu er delt i 18 parter, og denne garden blev i over seksti aar ættens hovedsæte, — proprietær Peder Jacob Sverdrup selv var til sin død i 1795 en høvding for ætten.

Han var to ganger gift. Første gang med en landhandler-enke Else Marie Borchmann i Fjølvik paa Leka, datter til futen Meyer; med henne hadde han to barn. Hun bragte ham antagelig garden Skei paa Leka. Andre gangen var han gift med Hilleborg Margrethe Schultz, og med henne hadde han fjorten barn. Det var hun som bragte mannen garden Lauga. Hun var en rik proprietærdatter; far hennes, Jacob Schultz, sat paa Molde, som han visstnok hadde arvet efter forældrene sine. Far hans var en innflyttet lybekker, futen Morten Schultz paa Gjermundnes i Romsdalen, og der hadde verfar hans, Ivar Anderssøn, sittet som fut før ham. Det kan være værdt aa nævne at gjennom denne sin farmors far Ivar Anderssøn var Hilleborg Schultz langt ute i skyld med sin mann; for Ivar Anderssøn var søskenbarn til lagmann Peder Angells vermor, og gjennom disse to kom det i det minste nogen draaper norsk blod inn i Sverdrup-ætten. Ivar Anderssøn var gift med en datter til den kjente Bergens-bispen Ludvig Munthe, og deres datter Iverisse var det som blev gift med futen Morten Schultz. Proprietær Jacob Schultz, Johan Sverdrups oldefar, blev saaledes en tremønning til Ludvig Holberg, som like ens var datterdatters søn til bispen Munthe. Jacob Schultz var gift med Hilleborg Høyer, datter til en innflyttet holstensk kjøpmann Ehm Høyer og Margrethe Borch fra Elvrum av en dansk presteslegt.

Peder Jacob Sverdrup og Hilleborg Schultz blev Johan Sverdrups besteforældre, og ser vi nu tilbake paa de ætte-linjer som løp sammen paa Lauga, saa finner vi at begge

Johan Sverdrups farfars avstamning.

Johan Sverdrups farmors avstamning.

besteforældrene i utpræget grad hørte til det 17de og 18de aarhundredes middelstand i Norge, — den middelstand som just i disse aarhundredene arbeidde sig op til aa bli landets overklasse. De fleste av forfædrene var embedsfolk; de andre var kjøpmænn eller proprietærer. De hørte saa godt som alle til innflytter-slegtene i landet, og dansk blod, blandet med holstensk, synes ha overtaket. Men paa alle sider har da forfædrene havt sin heim i Norge i mange ætled; Hilleborg Schultz's holstenske morfar og lybekske farfar, Peder Jacob Sverdrups sønderjyske farfars far og morfars far repræsenterte de yngste av innflytterne. Husbondsfolket paa Lauga maatte sikkert kjenne sig som hørende til norsk overklasse.

En ting som er paafallende er den usedvanlige livskraft som gjentagne ganger blev ført inn i ætten gjennom mødrene. Peder Jacob Sverdrups mor blev 88 aar gammel, og mormor hennes blev 80 aar. Baade Hilleborg Schultz og mor hennes naadde en alder av 87 aar. Familjetradisjonen melder ogsaa at herren og fruén paa Lauga var et par sterke mennesker. Han skal ha været en hissig og streng mann, som holdt ordentlig tukt i sit hus; men hun stod fullmyndig ved hans side. De barn som vokste op i dette huset, fik baade ved arv og opfostring styrke til aa hævde sig i livet. Den yngste datteren, Elisabeth Sverdrup (fødd 1773), har paa sine gamle dager git følgende skildring av barnas husliv¹:

„Som Følge af, at mine Forældre troede, at man ikke kunde blive et retskaffent Menneske, uden at have havt en stræng Opdragelse, var min Opdragelse stræng, for ikke at sige haard, saa at mine Barndomsdage var mindre end blide. Kun Erindringen om de Tider jeg fik Tilladelse at tilbringe i min evig kjære Søster Colds [d. v. s. den et aar ældre søster Christianes] Selskab, gjør at jeg kan tænke paa dem med Velbehag, gjør at jeg kan sige at have smagt Barndommens Glæder. Uagtet

¹ Meddelt av prof. Ludvig Daae i Morgenbladets Extranummer for 1896, nr. 8.

vi begge vare i vores Forældres Huus og boede under et Tag, vare vi dog meget afsondrede fra hinanden. Hun var næsten bestandig hos min Mormoder, der havde Værelse for sig selv, hvortil jeg kun yderst sjelden havde Adgang, jeg derimod hos min Moder, der opholdt sig i Dagligstuen, der tillige var Spisestue, og der kom ikke min Søster uden i Spisetiden, hvor vi aldeles ikke maatte tale, uden vi bleve tilspurgte af vores Forældre om noget, og efter Aftensmaaltiderne, men da maatte vi sidde tause og stille ved vores Arbeide. Lørdags Eftermiddagene, naar vi havde lært den paafølgende Søndags Evangelium udenad, og Søndagene fik vi Tilladelse til at være hos hinanden. — — — Det despotiske, det tyranniske Aag, hvorunder jeg henlevede mine Barndoms- og tidligste Ungdomsaar, indgav mig det dybe Had til allehaande Despotisme og Undertrykkelse, som har fulgt mig mit hele Liv igjennem og vist følger mig til Graven. Hvor ofte ønskede jeg ikke at kunne afkaste Aaget! Intet er mig foragteligere end Trællesind, som intet er mig hæderværdigere end ægte Frihedssind. — — Efter den Tids Skik og Brug øvedes min Hukommelse ved tidlig Udenadlæsning. Da jeg blev konfirmeret, kunde jeg Luthers Katechismus, Pontoppidans Forklaring, flere af Davids og Kingos Psalmer tilligemed Evangelierne paa alle Helligdage udenad. I Indenadlæsning øvedes jeg ved at læse høit for min Moder i Bibelen, Bibelske Kjerne og Birchs Bibelske Historie.“

Dette var sikkert tidens vanlige opdragelses-metode. Men huset paa Lauga gav ogsaa de barn som der voksede op, mer enn bare streng tukt; det hadde desuten rum for aandelige interesser med videre maal. Paa nyt ser vi merke av sambandet med slegten Angell. En tremønning til Peder Jacob Sverdrup, Karen Angell, var gift med den kjente danske historiegransker P. F. Suhm, som bodde i Trondhjem fra 1751 til 1765, og med ham knyttet Lauga-folket et venskab som varte ennda efter at han hadde flyttet bort igjen til Danmark; da han i 1778 mistet sin eneste søn, dørte Peder Jacob Sverdrup tre maaneder

efter sin yngste søn med den døde guts navn: Ulrich Frederik Suhm. Sverdrup hadde visselig selv sans for historien; det kan ikke bare være slump at vi finner denne sans levende hos saa mange av sønnene hans. Det er karakteristisk det som vi hører om den ælste sønnen Sven Sverdrup: paa garden Skei paa Leka, som han fik av far sin i 1776, laa et minne fra Norges fortid, — en stor gammel gravhaug, som Gerhard Schøning mente maatte være just den som Namdals-jarlen Herlaug hadde latt sig levende jordfæste i for ikke aa maatte underkaste sig Harald Haarfagre. Schøning fik denne haugen utgravet ved hjelp av soldatene i nærøyske kompani 1778, og to aar efter lot „den yngre Hr. Sverdrup“ selv utgravningen fullføre ved sine egne bønder. Det er Suhm som beretter om dette, og i den anledning gjør han den bemerkning om de nærøyske bondegutter, at de ikke bare var villige, men begjærlige efter aa være med i utgravningen, „da Nordmanden elsker sit Fæderneland og dets Oldsager“. Dette ordet fortæller ikke lite om den aandelige luft som barna paa Lauga vokste op i.

Av de seksten barna som Peder Jacob Sverdrup fik i løpet av 25 aar, var det bare aatte som levde op til voksen alder, — fire sønner og fire døtre. Men av disse var det flere som blev meget gamle, en søn blev 80 aar, en datter 83 og en annen datter ennog 92. To av sønnene studerte og blev embedsfolk, og de tre av døtrene som giftet sig, kom ogsaa inn i embedsstanden. Den ene datteren, Hilleborg Margrethe Høyer, blev gift med major Jens Stang (som forresten ikke var fødd av den store Stang-ætten, men hadde faat navnet ved adopsjon); hun viste samme kraft som sin farmor av Angell-ætten til aa føre sin søn fram i livet, og hun fik efterkommere som gjorde henne ære: hun blev farmor til statsminister Jacob Stang, Johan Sverdrups politiske medarbeider, og hans søn igjen blev statsraad, oberst Georg Stang, som paa det militære omraadet fortsatte Johan Sverdrups gjerning. Den andre av Peder Jacob Sverdrups

døtre, Margrethe Angell, blev gift med Nærøy-presten Edvard Qvale, som siden kom til Lyster og der førte en baade politisk og religiøs kamp mot haugianerne; de var barnløse. Den tredje datteren, Christiane, blev gift med kaptein Otto Cold, og av deres ni barn vokste bare to op; en søn, byraachef Otto Cold, kom til aa staa i personlig og politisk venskap til fætteren Johan Sverdrup. Den yngste av døtrene, Elisabeth Bergithe Sverdrup, „tante Lise“, blev ugift, og hun kom til aa spille en stor rolle i Johan Sverdrups liv; hun blev baade bokstavelig og aandelig hans lærer.

Peder Jacob Sverdrups førstefødde søn, Sven, blev landhandler i Fjølvik paa Leka og overtok garden Skei der; men han kom til aa dø nogen aar før faren, og hans eneste søn skal ha skutt sig, fordi han ikke fik lov aa gifte sig med en tjenestepike. Den som kom til aa ta arven paa Lauga, var den yngste sønnen, examinatus juris Ulrich Frederik Suhm Sverdrup, fødd i 1778 — samme aaret som den ælste broren giftet sig. Denne Ulrich Sverdrup fik Lauga i 1804 og hadde garden til sin død i 1828; fem aar efter gik den ut av ætten. Han hadde giftet sig inn i den store nordenfjelske ætt Brodtkorb, og fra ham stammet en talrik slekt av handelsmenn og gardbrukere i Trøndelag og Nordland, — hans sønnes søn var den kjente nordhavsfareren Otto Sverdrup. To av sønnene til Ulrich Sverdrup kom til aa bli valgt til stortingssuppleanter, den ene for Nordlands amt i 1856, den andre for Nordre Trondhjems amt i 1859, og begge hørte visst til samme politiske retning som fætteren Johan Sverdrup. Den yngste av dem hadde gaat paa landbruksskole hos farbroren paa Sem. En annen av sønnene, handelsmann Georg Jacob Sverdrup paa Rossøy i Nærøy sogn, stod i 50-aarene i venskapelig brevs-kifte med Johan Sverdrup, hjalp ham i pengesaker og fik bistand av ham i forretningsspørmaal, roste hans arbeid for folkets vel og samlet tingere paa hans organ, — det gir en liten gløt inn i slegtens stilling, det som Georg

Jacob Sverdrup nævner i et brev fra 1852: „Fogden [Chr. Elster] er vred paa Alt som kaldes Sverdrup.“

De to akademikere av Peder Jacob Sverdrups sønner var professor Georg Sverdrup og overlærer Jacob Liv Borch Sverdrup. De blev begge to hver paa sin vis framskutte mænd blandt det nye Norges grunnleggere. Den siste av dem blev Johan Sverdrups far; men ogsaa Georg Sverdrups gjerning har betydning for den yngre statsmanns aandelige framvokster, — den blev en kraftig innsats i slegtens politiske tradisjoner, og den gir levende vitnemaal om den aandsluft som omgav Johan Sverdrup i ungdoms-aarene. Gjennem farbroren blev Johan Sverdrup paa særskilt inderlig maate knyttet til selvstændighetstankene fra 1814.

Georg Sverdrup (fødd 1770) hette egentlig Jørgen; men i studentertiden græciserte han navnet sit, akkurat liksom hans litt yngre samtidige Nikolai Wergeland gjorde med sit (Niels). Det var historie og filologi som helt fra ungdommen fanget Georg Sverdrups interesser, og han blev professor i græsk ved Kjøbenhavns universitet i 1805, — 35 aar gammel. Men det var ikke bare boklærdom han søkte i den klassiske filologi; han var grepet av den nye retning som gjorde oldtidsstudiet til levende liv og brukte det til revolusjons-vaapen mot alle samtidens autoriteter. Og da Henrich Steffens førte romantikken seirende inn over Norden, — da ungdommens program blev den fulle frigjørelse for hver aandspersonlighet og for hvert eiendommelig folkelynde, — da var Georg Sverdrup en av de første i bevægelsen. Det var den nyvaaknende nasjonal-tanke som fant sterkest sangbund i hans sjæl. Han lyttet med brennhug til Fichtes manende „taler til den tyske nasjon“, og han lengtet efter aa komme hjem til Norge og være med i gjenreisningsarbeidet for sit eget folk. Han sluttet sig i nært venskap til den nye tids fremste mænd, slike som Steffens, Grundtvig og Sibbern, og det var disse mænd han ønsket aa faa med sig, da han i 1813 gik over til det nye norske

universitet, — han fik ialfall en medarbeider av samme aandretning i sin unge slegtning teologen S. B. Hersleb.

Som professor i Kristiania gjennom 28 aar (1813—1841) tapte Georg Sverdrup efter hvert al aandelig nyskaper-evne; hans sjæl tørket inn under de trange vilkaar som norsk aandsliv hadde i den første halve mannsalder efter 1814, — han blev negativ og ufruktbar. Men fra først av satte han inn med kraftig nasjonalromantisk tendens; ennda han var repræsentant for Kristiania, talte han i Riksforsamlingen paa Eidsvoll for at kongen skulde bli kront i Nidaros domkirke, og i 1815 samlet han bidrag til Grundtvigs oversættelse av Snorre, med den maning at det netop nu var tid „at lytte til Stemmerne fra Fædrenes Grave“ og erkjenne vor egen vanslegtethet; aaret efter gjenoptok han arbeidet for aa faa Grundtvig til professor i historie; det var ogsaa han som i 1824 for første gang fik Stortinget til aa bevilge universitetsstipendier for fædrelandske studier. Han hadde ikke øie for at nasjonalitetstanken maatte komme til aa drive Norge bort fra Danmark; han holdt fast ved det dansk-norske aandelige fællesskap og kjente sig altid nær bunden til Danmark, — han var jo ogsaa gift dansk. Han skræmtes visselig heller ikke det ringeste ved tanken om at et kongedøme under Christian Frederik kunde komme til aa gjenforene de gamle tvillingriker, og derfor kunde han av fullt hjerte støtte prinsregentens politik i 1814. Men dypest inne var han likevel normann, og han hadde en intens følelse av det norske folks livsrett. Han kjente det sikkert som sit livs største stund, da han den 17de mai 1814 som Riksforsamlingens præsident kunde forkynne: „Reist er altsaa inden Norges Ene-mærker Norges gamle Kongestol, som Adelstener og Sverrer beklædte, og hvorfra de med Viisdom og Kraft styrede gamle Norge.“ Og han hadde selv et fjerdingaar i forveien forberedt stundens høitidelige gjerning. Han gjorde sin historiske daad hin 16de februar 1814, da han stod aasyn til aasyn med rikets odelsbaarne arving som

krævde landet med kongedømmets rett, og med sit varme og djerve ord fik ham til aa bøie sig for folkets frihetsrett. Han kjente sig som selve sit folks inspirerte repræsentant, da han slynget ut det byrge ord: „Nu har prinsen ikke større rett til den norske krone enn jeg eller enhver annen normann!“ Med den sætningen fællte han den kongelige suverenitet som fra 1660 hadde tilegnet sig magten i landet, og i steden reiste han folkesuvereniteten, som det skulde bli en ny tids oppgave aa gjennomføre i Norges politik. Næsten ingen mann staar jevnbyrdig med Georg Sverdrup som typisk uttryk for det norske program av 1814, — han som var folkets ordfører paa de to store dager 16de februar og 17de mai. Og i dette programmet hentet brorsønnen Johan Sverdrup sin vigsel. Det var ham altid, sa han engang i en offentlig tale, en kjær tanke aa trø i Georg Sverdrups fotspor og faa hans verk mer og mer fullkommengjort.¹

Georg Sverdrup var gift med Petronelle Marie Treschow fra Kjøbenhavn. Far hennes, Michael Treschow, var fødd i Norge, der baade far og farfar hans hadde været embedsmænn; farfaren hadde ennog eid den gamle historiske garden Lade ved Trondhjem. Men ætten var helt ut dansk. Michael Treschow selv var hele sit liv i dansk tjeneste, og den ene av sønnene hans, Herman Georg Treschow, som blev amtmann i Nordre Bergenhus amt 1811, var en av de meget faa norske embedsmænn som i 1814 fulgte kong Frederik VI's bud om aa vende hjem til Danmark. En annen av sønnene kom tyve aar senere til aa kjøpe sig gods i Norge og kom derved til aa gripe inn ogsaa i Johan Sverdrups historie. Med sin hustru hadde Georg Sverdrup to sønner, som begge to gik embedsveien, og særlig den ene av dem, presten William Sverdrup, blev en av Johan Sverdrups

¹ Om Georg Sverdrup viser jeg til en skildring av Ludvig Daae i Morgenbladets Extranummer for 1896 og 1897, og en karakteristik av C. W. Schnitler i verket Eidsvoll 1814.

nære venner, — de kom til aa staa sammen i en kamp, som paa forskjellig vis fik betydning for dem begge to.

Georg Sverdrups yngre bror, Johan Sverdrups far Jacob Liv Borch Sverdrup, lignet broren i sit myndige, djerve lag og sin frimodige, impulsive tale. Men hans livsverk samlet sig ikke i en enkelt stunds gjennombrytende daad, — det var i seigt og taalmodig arbeid han brøt veien for nye framgangsmagter i Norge.

Han var fødd i 1775, og han blev tidlig sat til boken. Liksom broren Georg blev han sendt til en prestegard der nordpaa og blev forberedt til de akademiske studier, gik saa et par aar paa katedralskolen i Trondhjem og tok artium i Kjøbenhavn tyve aar gammel. Han kom til aa bli i Kjøbenhavn en ti-tolv aar av sit liv, optat av studier og undervisning. Men han fulgte ingen regelrett akademisk bane, og han tok aldrig nogen embedseksamen. Han var for utpræget en personlighet til aa kunne finne rum innenfor datidens trange eksamensgrænser. Det som interesserte ham mest, var historie og sprog; men han syslet minst liksaa meget med nordisk som med romersk historie, og av sprogene la han sig særlig efter engelsk. Jamsides med disse fagene studerte han desuten botanik, — det er en helt moderne aand som taler til os gjennom slikt et fagvalg. Han blev en søkt og skattet privatlærer og manuduktør i Kjøbenhavn, og han tjente saa godt at han kunde gifte sig. Men han trivdes likevel mindre og mindre i Danmark; han syntes luften der gjorde ham syk, og han længtet til Norge. Straks efter nyaa 1807 reiste han tilbake til fødelandet; han var blit bestyrer for Kongsberg skole.

Det var harde livskaar som ventet ham her hjemme, og han maatte sætte al sin viljestyrke inn paa en strid som var selve „kampen for tilværelsen“ liksaa vel for ham personlig som for fædrelandet. Sølverket paa Kongsberg var blit nedlagt i 1805, og fattigdommen veltet inn over den gamle bergstad. Høsten 1807 blev Danmark-Norge kastet ut i verdenskrigens hvirvler, og krigens nød

herjet landet. Nu galdt det om for Norge aa greie sig selv, og hver en normann maatte først og fremst lite paa sine egne evner. Den stadige nedgangen i pengenes værd rammet tungt hele den norske embedsstanden, og overlærer Sverdrup led ikke mindre enn de andre. Da var det han søkte tilbake til sine fædres gjerning, — til jordbruket, „den ædleste, den nyttigste af alle Sysler“. Til embedet hans hørte et par smaa løkkeflekker, og dem gav han sig i lag med aa dyrke op. Det synte sig at barndommens liv paa Lauga hadde git ham evner som nu kom til nytte. „Overlærerens løkke“ blev snart en seværdighet paa Kongsberg; paa disse fattige jordfleckene kunde han snart fø' en hest og fire kyr. Skolen gik det mer og mer nedfor bakke med; den ene læreren efter den andre tok avsked, og til slut, høsten 1812, gik Sverdrup òg sin vei. Han gik helt over til jordbruket. Han tok imot grev Herman Wedels tilbud om aa styre Jarlsberg herregård (den gamle Sem kongsgård).

Herman Wedel Jarlsberg hadde overtat grevskapet efter sin far i 1811, og han fant gardsbruket der i en sørgelig tilstand. Den gamle greven hadde bare tenkt paa aa faa de flest mulige inntekter ut av godset uten aa bry sig om framtiden; størsteparten av innmarken hadde ikke kjent plog paa hundred aar, „af Besætning,“ — heter det i skiftebrevet efter hans død — „Plove, Harver eller andet, til en Avlsgaard hørende Redskab findes ikke mindste Spor“, og baade uthus og hovedbygning var ytterst forfallne, — til nybygning og til aa bringe garden i forsvarlig drift blev det regnet at ti aars inntekt av grevskapet maatte gaa med. Saa kom høsten 1812 — „grøn-aaret“ — med sin ødelæggelse. Kornet kom ikke i hus for det ustanselige regnvêret; pløining og andet nødvendig arbeid maatte stanse, fordi vandet stod over alle marker; potetene slo rent feil. Det var en øsende regndag i oktober dette aaret, at Sverdrup flyttet inn paa Jarlsberg, og det saa da ikke lystelig ut for hans nye gjerning. Men Herman Wedel hadde tillit til sin overlærer, som han

hadde set i arbeid paa Kongsberg, og selv tok Sverdrup uforfærdet fat paa opgaven.

I tretten aar styrte han Jarlsberg, og paa den tiden mangdoblet han drifts-utbyttet. Han drev eiendommen slik op, at den i 1825 fødte 200 kyr og 32 hester og gav en avling paa 2000 tønner korn om aaret. Og dette naadde han ikke bare fordi han var en praktisk kar og en ypperlig økonom, men allermost fordi han gjorde gardsbrukettiten videnskap. Det var en ny videnskap, kemien, som netop nu hadde tat til aa omforme jorddyrkningen ute i Europa; indsigt i naturlovene blev den magt som skulde føre jordbruket inn paa nye framgangsveier. Jacob Sverdrup blev foregangsmannen i Norge for jordbruks-videnskapen. Han ikke bare studerte den selv og tok den i bruk i sit eget arbeid; han gjorde sig ogsaa til læremester for den norske gardbrukerstand. Fra 1819 gav han ut en lang række skrifter, originale og oversatte, som allesammen sigtet paa aa gi en videnskapelig begrunnet jordbrukslære og vække bønderne til sans for storheten i deres gjerning. Samstundes med at han vilde lære dem hvorledes de kunde nytte ut jorden langt bedre enn før, vilde han ogsaa vise dem aandsværdiene i jordbruket og dermed øke deres vyrnad for sig selv. Da han i 1832 gav ut første del av sin store „Lærebog i den norske Landhuusholdning“, — det ypperste verk i sit slag som til da hadde set lyset i Norden, — da vigslet han boken til kongen med disse ord, som sprang ut av hans livs sterkeste røinsle: „Blandt alle Næringsssystemer er der ingen, som med stærkere Baand binder Menneskene til Moderlandet og gjør dem dette kjærte, — ingen, som mere forædler Mennesket selv og gjør det mere skikket til en høiere Dannelse, — ingen, som mere befæster Orden i Borgersamfundet og nærer og vedligeholder den sande Borgerfrihed, hvis Spirer og Frugt den er, end Jordens Dyrkning og Forædling.“ Slik følte, tenkte og talte Johan Sverdrups far; her er en av hans dypeste livsrøtter.

Overlærer Sverdrup nøide sig ikke med aa skrive; han vilde ennda mer beinveies lære op bønderne. I de siste aarene han var paa Jarlsberg, begynte han aa ta imot elever, og i 1825 hjalp grev Wedel ham til aa kjøpe garden Sem i Borre (nær Horten) for aa oprette en fast landbruksskole — den første i Norge. Finansdepartementets chef, statsraad Jonas Collett, som han hadde samarbeidt med alt i Kongsberg-dagene, mens Collett var fut i Numedal og Sandsvær, skaffet statsunderstøttelse til skolen og rentefrit laan av statskassen, og i ti aar ledet Sverdrup en undervisning som aar for aar sendte ut over landet en liten ungdomsflok av kunnskapsrike, arbeidsivrige jordbrukere, — „missjonærer“, som de er blit kallt, for et fornuftmæssig jordbruk. Det var en ny periode i det norske jordbruks historie som blev aapnet med skolen paa Sem.

Naturligvis gjorde Sverdrup selve garden Sem til et mønsterbruk, og atpaa drev han garden Rise i Sem sogn, som han paktet av grev Wedel. Der bosatte han den ælste sønnen sin, Peter Sverdrup, som han desuten gjorde til sin medlærer paa landbruksskolen. Da han selv flyttet bort i 1835 og Stortinget derfor inndrog statsbevilgningen, holdt sønnen fram med jordbruks-undervisningen paa Rise, og da staten i 40-aarene tok til aa gi penger til faste amtslandbruksskoler, falt det mest av sig selv at skolen for Jarlsberg og Larviks amt blev lagt under Peter Sverdrup paa Rise. Saaledes levde overlærer Jacob Sverdrups gjerning videre i hans egen ætt som i landets liv, og stadig spirte det nye skud av det frø han hadde lagt.

Selv hadde han i 1835, nærmest av økonomiske grunner, gaat over i annet arbeid. Han hadde overtat styrelsen av Fritzø jernverk og Larvik grevskap. Hele dette utstrakte grevegodset, som samlet sig om det gamle herresættet Fritzø (egentlig Fresjar) utenfor Larvik, var i 1835 blit kjøpt av etatsraad, senere geheimekonferensraad Willum Frederik Treschow. Han kjente sig imid-

lertid nærmest knyttet til sit jordegods i Danmark (Brahesborg), og netop paa denne tiden vant han en framskutt stilling i dansk politik; han vilde derfor aldrig flytte til Norge. Det var sikkert gjennom verbroren professor Georg Sverdrup at han blev opmerksom paa overlærer Jacob Sverdrup, og nu fik han denne til aa ta styret paa det nye norske godset. Det var ingen lett gjerning Sverdrup fik her heller, om saa vanskelighetene var av et annet slag enn de hadde været paa Jarlsberg. Paa mer enn halvhundred aar hadde ingen eier bodd paa Fritzø, og tilstanden var blit — har en stedkjent mann skrevet — „en Demoralisation som var mageløs“. Det var et helt oprydning-arbeid Sverdrup maatte gaa i gang med, og han tok ogsaa fat uten ringeste persons anseelse, drev igjennem lov og rett paa alle kanter og bragte med fast haand orden i tingene. Jernverket — det største i landet — fik han i god drift, han drev med husbygning og skibsbygning, og han glemte ikke jordbruket; han tok til aa fabrikere moderne jordbruksredskaper til salg, og han tok fremdeles imot elever i jordbruk. Midt i al denne virksomheten døde han i 1841, 66 aar gammel.

Det er en vældig arbeids-energi som dette livet fortæller om,¹ og hans høie, kraftige skikkelse, med det djervskaarne ansigtet og de ildfulde øinene, gav ogsaa synlig uttrykk for mannens uvanlige sjælsstyrke. Han la aldrig fingrene imellem, naar han kom over det som han ikke likte, og han veide ikke ordene sine paa gullvegt; men hans nidkjerhet var like varm naar det galdt om aa hjelpe fram det som trang til støtte. Det var en glo i ham som aldrig sluknet, — en livskraft som holdt hans aand i uanstelig bevægelse, i et evig skifte mellem intenst alvor, lynende harme og kaat glæde. En grei, retlinjet kar — i gjerning, i skrift og tale, — en myndig mann som det stod age og varme av, — det var far til Johan Sverdrup.

Jacob Sverdrup hadde i 1801 giftet sig med en dansk

¹ Den beste livsskildring om ham er git av Anton Rosing i Norsk Landmandsbog for 1865.

pike, Gundil Birgitha Sjang (Jean), dengang 21 aar gammel. Far hennes, som selv skrev sig Johannes Siang, var paa den tiden kromann paa Rudersdal i Birkerød sogn (nu i Søllerød sogn), et par mil nordenfor Kjøbenhavn. Denne Johannes (eller Johan) Siang var fødd omkring 1740 og døde i Rudersdals kro 1805. Han dukker op som haarskjærer i Kjøbenhavn 1779, og de siste 25 aarene han levde, var han dels gardsforpakter, dels kromann paa forskjellige steder i Nord-Sælland, — i Søllerød, Hørsholm og Lyngby. Ennda han de siste aarene drev Rudersdals kro med underskot, var det en pen liten formue efter ham da han døde.

Hvor denne Johannes Siang er kommen fra, har hittil ikke latt sig oplyse.¹ Hans efterkommere optok skrive-maaten Jean, og dette kunde jo tyde paa at slegten hadde fransk ophav. Det levde virkelig ogsaa i Kjøbenhavn en fransk slegt Jean, — huguenotter fra Sør-Frankrike som hadde tat sin tilflugt der under religionsforfølgelsene i slutten av 17de aarhundred. Men denne slegten synes være utdød paa mannsiden i 1770-aarene. Snarere kunde en gisse paa at Johannes Siang var en søn til en fhv. tjener Johan Schang, som er nævnt i Kjøbenhavn 1728; han blir selv i kirkebøkerne fra 1780-aarene oftest skrevet Schanch, og Elisabeth Sverdrup, overlærerens søster, har fortalt at Johannes Siang var tyskfødd. Navnet klinger rigtignok ikke tysk, og det rimeligste er da aa tenke sig, at slegten ophavlig er fransk, men har kommet til Danmark over Tyskland.

Haarskjærer Johannes Siang giftet sig i 1779 paa Holte gard i Søllerød med stuepiken Kaise Margrethe Hedin, datter til en kromann Abraham Daniel Hedin i Hørsholm. Navnet synes stadfæste det som Elisabeth Sverdrup har fortalt, at Johannes Siangs kone var av svensk ætt. Hun døde alt i 1788, bare 36 aar gammel,

¹ Cand. mag. Nanna Lange, Landsarkivet, Kjøbenhavn, har efter min anmodning gjort undersøkelser om slegten i danske retts- og kirkebøker, og de meddelelser jeg kan gi, skyldes henne.

og fire maaneder efter giftet Johannes Siang sig med Sara Nysom, datter til eieren av Rudersdals kro, som han et aars tid efter fik arve. Baade Johannes Siang og den andre konen hans døde i 1805, og den som gjorde op boet efter dem, var svigersønnen Jacob Sverdrup, eftersom alle barna var umyndige. Johannes Siang hadde i alt ni barn, tre i første og seks i andre egteskap, og det var alle sammen døtre paa en eneste nær; men denne ene sønnen var død, bare nogen maaneder gammel. Den ælste datteren, fødd 1780, var den som var gift med Jacob Sverdrup, og av første egteskap levde ellers nu bare en datter til, Margrethe Petronelle. Hun giftet sig senere med en kopist Søren Sørensen, og deres datter var det som skulde bli Johan Sverdrups hustru. Av Johannes Siangs døtre av andre egteskap blev en gift med en løytnant Lund, en annen med en kjøpmann Kolvig, og en tredje med en kaptein Nellemann; barna av disse egteskapene blev Johan Sverdrups nærmeste danske slekt, og samkvæmet med dem blev stadig opretholdt.

Gundil Birgitha Sverdrup fødte sin mann ti barn; med det siste av dem døde hun i barselseng i 1820, paa det nærmeste 41 aar gammel. Litt over fem aar etterpaa, i 1826, giftet overlærer Sverdrup sig paa nyt, med Nikoline Elisabeth Skjelderup, datter til en skipskaptein fra Larvik og søskenbarn til den kjente medisinske professor Michael Skjelderup. Med henne fik han to barn til. Saa blev han enkemann for annen gang i 1840, et halvt aars tid før han selv døde.

Det var en talrik søskenflok Johan Sverdrup vokste op i, og efter alderen var han omtrent midt i flokken; den ælste var fjorten aar ældre enn han, den yngste tretten aar yngre. Han var selv den næst-yngste i farens første egteskap; av de aatte som var fødd før ham, var det to som døde kort efter fødslen, og han hadde saaledes i opveksten seks ældre og tre yngre søsken. Hele flokken var seks brødre og fire søstre.

Ælste sønnen, fødd i 1802, blev opkalt efter farfar

sin; han hette Peter Jakob Sverdrup. Han blev gardbruker paa Rise, og det var han som holdt fram med farens gjerning i jordbruks-undervisningen. Han giftet sig i 1828 med en prestedatter paa Vestfold og fik med henne tolv barn, — det første barnet blev fødd samme aaret som den yngste av hans egne søsken. Det gik efter hvert nedover med ham i pengeveien, han maatte i 1849 be de yngre brødrene om hjelp med et laan, og da var det Johan Sverdrup som kjærlig tok sig av ham, mens de andre brødrene brukte harde ord. Han maatte gaa fra Rise i 1866, og Johan Sverdrups anbefaling hjalp da til at han fik en liten plass som postekspeditør i Aasgaardstrand. Der døde han i 1872. Hele livet igjennem var det et trofast venskap mellem Peter og Johan Sverdrup, og Peter Sverdrup var av hjertet med i den yngre brorens politik.

Den næste av brødrene, Georg Fredrik Sverdrup, fødd i 1809, blev ogsaa oplært i jordbruk, og han kom snart i Treschows tjeneste, — han blev i førstningen av 40-aarene forvalter paa Frolands verk. Han giftet sig med en søster til den ælste brorens kone, og han fik med henne elleve barn. Han fik leilighet til aa hjelpe broren Johan med laan og kausjon, og det gjorde han stadig med største beredvillighet, om han ikke altid selv sat saa godt i det; helt til sin siste dag talte han altid om Johan Sverdrup med kjærlighet og beundring og fulgte med i hans politik, — han kom til aa dø i 1884, nogen uker før broren naadde fram til aa ta regjeringen i landet.

Et aar yngre enn Georg var Edvard Sverdrup. Han blev forvalter for Treschows gruber paa Torbjørnsbu i Barbu. Han var med og hjalp Johan Sverdrup med kausjon i 50-aarene; men dette forholdet førte til megen strid og bitterhet mellem de to brødrene, særlig netop i den politiske kamptid omkring 1880. De skal ogsaa ha været meget ulike baade av lynde og av tenkemaate.

Den av brødrene som paa alle maater kom til aa staa Johan Sverdrup nærmest i livet, var Harald Ulrich

Sverdrup. De to brødrene var nærmest hverandre i alder, idet Harald Ulrich var fødd i 1813; de fik begge to sin første undervisning av fasteren „tante Lise“, de bodde sammen i studenter-aarene, de kom samstundes inn paa Stortinget, og arbeidde sammen i politikken i en lang aarrække. Navnet Harald som denne broren blev døpt med, vitner om at nasjonalhistoriske minner trængte sig fram i aarene før 1814; men overlærer Sverdrup tok sikkert navnet helst for aa kalle op grev Wedels søn Harald, som var fødd to aar i forveien, og det blev nu navnet Ulrich som kom til aa bli brukt. Ulrich Sverdrup var den første av brødrene som blev sat til studeringene, og det var teologien han kom til aa velje. Han blev student i 1831 og tok teologisk embedseksamen i 1837, gjorde saa i 1838 en studiereise til utlandet og var i de næste aarene amanuensis ved Universitetsbiblioteket (der farbroren professor Georg Sverdrup var chef). Han hadde sterke videnskapelige hugdrag og arbeidde særlig med kirkehistorie og exegese; det var mange som ventet at han skulde bli universitetslærer. Men de religiøse og kirkelige interesser vant overtaket, delvis visstnok under paavirkning av Søren Kierkegaards skrifter, og i 1845 gik han inn i prestegjer-ning. I næsten fyrti aar, helt til 1883, virket han paa et og samme sted, i Balestrand i Sogn, og der var han ikke bare prest, men styresmann i bygden, — ordfører i tretti aar, sparebankdirektør, dampskipsdirektør m. m. Han blev valgt til stortingsmann i 1850 og møtte paa de fleste stortingene helt til 1876, — da blev han efterfulgt av den ælste sønnen sin, Jakob Sverdrup. Baade far og søn kom særlig til aa gripe inn i kirkepolitikken, og øvde dermed sterk innflydelse ogsaa paa Johan Sverdrups stilling.

Ulrich Sverdrup var en følgestrengt rettroende teolog, og hans uttog av Pontoppidans „forklaring“ fra 1864 satte ortodoksiens strenge stempel paa al religionsundervisning her i landet i en full mannsalder. Uttoget hadde til aapent formaal aa gjeninnsætte Pontoppidans rene lære

i steden for de avvikelser som Wexels hadde ført inn i den „omarbeidede“ forklaring fra 40-aarene. Sverdrup vilde ikke la nogen annen tros-norm faa gjelde enn selve den hellige skrift, — ingen tradisjon, intet muntlig ord, — og uttoget hans har gjennomført denne grunnsætningen med uvanlig styrke; det er præget baade av inderlig tro og klar tenkning. I al hans virksomhet merker man en klar og sterk aand, med et myndig tak paa aandelige og praktiske spørsmåal; han kunde visselig ha vunnet en langt sterkere framskutt stilling i norsk stats- og kirkeliv, om ikke sykdom hadde lagt sig i veien, — efter en blodstyrting i 1853 maatte han slutte med aa præke, og en halssykdom hemmet sterkt al hans offentlige optræden.

Efter Harald Ulrich Sverdrup blev Johan Sverdrup fødd, — først en søn som døde straks efter fødslen og var blit kallt Johan efter morfaren, — derefter i 1816 den søn som skulde gjøre navnet landskjent. Den yngste broren, Jacob Normand Sverdrup, kom saa først i farens næste egteskap, i 1827. Han blev gardbruker og fik baade pengehjelp og mangslags retleieing av Johan Sverdrup for aa komme sig fram, inntil han i 1861 fik sig en fast stilling som utskiftningsformann i Nordfjord; her borte var han med aa arbeide for den liberale politik, og han var stadig i brevskefte med den ældre broren, — de døde begge i samme aar, 1892.

Av søstrene var den ælste, Hanne Jacobine, fødd i 1806, og da hun var 25 aar, blev hun gift med daværende brigade-auditør i Trondhjem Hans Plathe Nilsen. Han var en kjenning av familien fra barndommen; for far hans var overbirkedommer i Jarlsberg grevskap N. Chr. Nilsen, en danskfødd jurist som grev Wedel hadde git embede hos sig, en mann som baade personlig og politisk stod Herman Wedel meget nær. H. P. Nilsen blev i 1839 sorenskriver i Østfjellene i Øvre Telemarken og bodde i Seljord i ni aar, og i denne tiden var det at Johan Sverdrup et par aar var fullmægtig hos ham, — det var Hanne Nilsen som

fik broren dit op, og hun var altid svært glad i ham. Siden blev Nilsen sorenskriver i sin barndoms hjemdistrikt, i Mellem-Jarlsberg. En av døtrene hans blev gift med ælste søn til verbroren Peter Sverdrup.

Den næste av søstrene, Livia Sverdrup, fødd i 1808, blev i 1834 gift med presten Anton Elias Smitt, da kapellan paa Land. Han var en fattig borgersøn fra Kongsberg, som i studenterdagene et aars tid (1829—30) hadde været huslærer hos overlærer Sverdrup, og med det samme han hadde faat prestekall, giftet han sig med kjæresten fra Sem. Han blev i 1840 sogneprest i Vinje i Telemarken, og der var det han fik høve til aa hjelpe den vordende dikter A. O. Vinje ut paa seminar. Samme aaret han var kommen til Vinje, mistet han konen; hun døde i barselseng med det syvende barnet. Et aars tid senere giftet han sig med den yngre søsteren hennes, G u n d e l l e, fødd 1820, og med henne fik han seks barn. I 1852 blev han sogneprest paa Voss, og der døde han i 1875. G u n d e l l e Smitt, som var den næste i søskenflokken efter Johan Sverdrup, bevarte altid en rørende kjærlighet til broren. „Du veed hvor inderlig vi holde af Dig baade store og smaa,“ skrev hun til ham i 1860, og hun gjemte paa mange fælles barndomsminner. Av de barna presten Smitt fik i første egteskap, var det bare tre som vokste op; men de kom alle tre til aa spille en rolle i norsk samfundsliv. Den ælste, J a c o b S m i t t, blev biskop først paa Tromsø, siden i Kristianssand, og han var stortingsmann i de harde stridsaar omkring 1880; han var motstander til morbroren Johan Sverdrups politik, men prøvde da aa skape forsoning mellem de stridende partier. En lignende stilling inntok den yngste av brødrene, L i v i u s S m i t t, som blev byfut i Brevik og ogsaa var stortingsmann. Den mellemste broren, J o n a s S m i t t, blev ikke politiker; han blev Norges første landbruksingeniør (i 1866) og dets første landbruksdirektør (i 1877), — han fik grunnlagt en sakkynndig styrelse av landets offentlige jordbrukssaker.

Den yngste av søstrene til Johan Sverdrup, Antoinette Fredrikke, var bare elleve aar da hun blev forældreløs, og hun kom til aa tilbringe en stor del av sin ungdom i huset hos broren, efterat han hadde slaat sig ned i Larvik; han holdt bryllup for henne i 1855, da hun giftet sig med en læge der i byen, E. Chr. Poulsen. Denne nye verbroren hørte til det liberale partiet, og han blev stortingssuppleant for Kongsberg i det avgjørende valgaaret 1882.

Selve de ytre data om det ætled Johan Sverdrup hørte til, vitner tydelig om den kraft og styrke som hadde samlet sig i ætten. Moren og mors-ætten vet vi ikke synderlig meget om; men paa farssiden hadde det strømmet sammen rike kræfter og evner, — fra Sverdrup'er, Angell'er, Schultz'er og mange andre slechter. Overlærer Jacob Sverdrup, hans søsken og hans barn representerer utvilsomt ættens høidepunkt i aands- og livsmagt. Han blev selv en mann paa 66 aar, og de fem sønnene hans i første egteskap naadde en alder av 69—80 aar; av de tre døtrene i samme egteskap døde en i barselseng bare 32 aar gammel, men de to andre blev 71—79 aar. Det var ikke fordi de sparte sig selv i livet, at de holdt saa godt ut; de var tvertimot idige arbeidsfolk i ungdom og alderdom. Hele ættens historie fortæller om arbeid og strid; det var en uimotstaaelig arbeidshug og framfærd som gjorde overlærer Sverdrup til slik en vei-brøiter for norsk folkeframgang, og det maatte være styrke i den ætte-arven som kunde fostre to saa evnerike brødre som Ulrich og Johan Sverdrup.

Sverdrup-ættens historie gjenspeiler meget av det som har baaret Norge fram i nytiden. Sverdrup'ene kom hit til landet som fremmede erobrere, paa en tid da selve det norske folket maatte stri' hardt for bare aa holde sig oppe. De slog sig sammen med andre innflyttere, og de gjorde sig til herrer over norsk jord og norsk arbeids-

kraft. Men mens de saaledes la Norge under sig, blev de norske. De fæstet rot i den jorden som de dyrket; de drog sin aandelige næring av norske folkeminner; det gamle Norge blev deres fædreland, framtidens Norge deres drøm og arbeidsmark. De blev stridsmenn for den selvstændige norske folkevilde, og de satte hug og dug inn for aa atterreise det norske bondefolket økonomisk, sosialt og aandelig. Det var et vitnemaal om nasjonal vanmagt, at slike innflytter-ætter kunde ta herredømet i det norske samfundet; det skapte brudd og motsætninger som skulde kræve slegtled paa slegtleds arbeid for aa hele og bøte. Men den fremmede overklassen gav ogsaa landet friske kræfter til ny framvokster, og Sverdrup'ene var av de innflytterne som fant sin gjerning i aa gi denne framvoksteren nasjonal styrke. Sterkere og sterkere, mer og mer formaalsklart søkte de tilbake til norsk historie, til det hjemlige arbeidsgrunnlag. Det var en forvandling i selve ætten som gik for sig, og dermed blev en ny magt sat inn i norsk samfundsvokster.

Hele denne ættehistorien er en av forutsætningene for Johan Sverdrups gjerning i Norge. Det er vanskelig aa sie hvor stor en del den fremmede avstamning har havt i dannelsen av hans karakter og evner; men sikkert er det at ættens liv i Norge hadde skapt tradisjoner som blev en levende kraft i hans sinn. Han var al sin dag en ætkjær og familjekjær mann; gjennom sin vidspredde ætt kjente han sig nær sambunden med hele Norge, dets fortid og dets nutid. Det som hans forfædre hadde været med aa grunnlægge, det vilde han at han selv og hans eget ættled skulde fullføre.

II.

Opvekst og ungdom.

Johan Sverdrup blev fødd paa Jarlsberg hovedgard den 30te juli 1816. Da han var ni aar, flyttet far hans til Sem i Borre, og der hadde han heimen sin til efterat han var blit student. Til fjorten-aars alderen vokste han op rent som landsgut, og han blev hele livet glad i naturen, i ute-liv, i landsens stell. Botanik var alt ifra barneaarene en av hans kjæreste interesser, og han var altid framifraa dyrekjær. Brødrene hans var store jægere, og han fulgte gjerne med dem paa jagten; men han kunde aldrig faa sig til aa skyte, — det var bare naturglæden han søkte. Han var en grannvoksen liten gut; men det var uvanlige kræfter i ham, og i leik og idræt hærdet han kroppen til aa greie baade sprengtak og seigt slit. Det er fortalt at han somme tider kunde vise sig mer fortenkt enn gutter pleier være. Men det som sterkest præget hans barnelynde, det var den brennende iver han synte i alle tiltak, og et paagangs-djervt rettsinn. I søskenflokken fik han tilnavnet „den stridbare Joab“, og naar en hugser paa hvorledes Bibelen skildrer denne Davids selvraadige stridshøvedsmann, som ikke vek tilbake for nogen konsekvens av sin hersker-vilje, da faar en gjennom det komisk overdrevne barneord øie paa et grunnlæggende karakterdrag: en innbitt

vilje til aa føre sin sak igjennem til enden. En av brødrene minnte ham ogsaa paa tilnavnet, da han første gang var blit valgt til stortingsmann; broren trodde nok ikke stridbarheten hadde minket med aarene.

Det arbeid som Johan Sverdrupsaa omkring sig hver dag i barneaarene, det var jordbruk. Og om far hans hørte til overklassen, saa lærte han ikke derfor aa se paa jordarbeidet som underklasse-gjering. Tvert imot — den vyrnad for jordbruket som faren satte sit liv inn paa aa reise hos bønderne selv, den maatte hos sønnen bli et uvilkaarlig aands-eie. Han kom til fra sin tidligste barndom aa agte bondens arbeid for den sanne modernæring, og utenfor søskenflokken maatte det ogsaa bli bondegutter han nærmest sluttet sig til. Først paa Jarlsberg og deretter paa Sem hadde han stadig omkring sig unggutter fra alle landsens kanter, som var jordbruks-elever hos faren, og mange av dem blev hans venner for livet.

Han mistet mor sin, alt da han var fire aar, og det var visselig bare et blekt billede han kunde gjemme av henne. Saa fik han ny mor, da han var ti aar gammel. Men vi vet altfor lite baade om moren og om stedmoren, til at vi kan sie noget om hvad innflydelse de kan ha øvd paa ham. Derimot har vi vitnemaal nok om hvor sterkt en annen kvinne grep inn i hans utvikling i barneaarene, — det var fasteren Elisabeth Sverdrup.

Hun var en ildsjæl. Hun har selv fortalt om hvorledes den strenge opdragelsen i barndomshjemmet vakte hos henne et „dypt hat til despotisme og undertrykkelse“, og hun kjente ikke til lunkenhet eller likesælhet i noget livsens forhold. I ungpikedagene brant hun for kristendommen, og ønsket bare aa faa reise ut og forkynne evangeliet for hedningene liksom farbroren, Grønlandspresten Jørgen Sverdrup. Det kunde det nu ikke bli noget av, og senere i livet blev det en annen slags religion som grep henne; men en missjonær blev hun altid værende for de tanker hun trodde paa.

Hun var litt over et aar ældre enn broren Jacob

Sverdrup, — fødd paa Lauga i slutten av 1773. Da den yngre broren i 1792 blev sat inn paa Trondhjems katedralskole, fulgte hun med til byen og skulde lære musik og skræddersøm; men hun likte ikke nogen av delene, og aaret efter reiste hun hjem igjen. Hun kastet sig over læsning, — pløide igjennem teologiske skrifter, særlig Bastholm's, læste historie, geografi, naturfag. Hun lærte store bøker utenat, og hun grunnla den skik som hun fulgte hele livet siden, — aa skrive av i sin helhet de verker hun særlig vilde tilegne sig. I 1796 fik hun lov aa reise til Kjøbenhavn. Det var nu nærmest for aa søke lægehjelp; hun var blit mer og mer døvhørt, og saa var hun plaget av en nervøs sykdom, en stadig „ængstelse“. Men opholdet i Kjøbenhavn blev den aandelige gjennombrudstid for hende. Hun kom til aa bli der helt til 1803; hun lærte tysk, saa hun fik døren aapen til et videre europæisk aandsliv, og hun levde av fullt hjerte med i de bevægede aar omkring hundredaarsskiftet. I 1803 kom hun tilbake til Norge, bodde først ti aar hos svogeren presten Qvale i Lyster og saa fra 1813 hos broren Jacob Sverdrup, — var lærer for barna hans. Efterat Jacob Sverdrup var død i 1841, bodde hun for det meste paa garden Agnes mellem Larvik og Fredriksvern; der døde hun i 1865, nær 92 aar gammel.

Det var opplysningstidens og den store franske revolusjons aand som levde i henne. Hennes rettroende brorsøn Ulrich Sverdrup var slet ikke nøid med „Tante Lises religiøse Anskuelser“, og mente at de kunde bare „til Nød bære en forresten med aandelige Ting Syslende oppe“, — de var ikke gagnlige for alminnelige mennesker. Men selv fant hun nu styrke i dem. I det religiøse stod hun visstnok nærmest paa et deistisk standpunkt, og ennda i sit siste leveaar glædde hun sig ved aa læse Reimarus, Strauss og Renan. Men det som dypest set var grunnlaget for hennes livssyn, det var ikke troen paa Gud, — det var troen paa menneskene. Da hun var nitti aar gammel, skrev hun i et brev til Johan Sverdrup: „Uag-

tet jeg bærer Graahaaretkronen, sværmer jeg for Frihed, Oplysning, ja, for alt hvad der fremmer Menneskehedens Fremadskriden til Fuldkommenhed.“ I brevene hennes er det to ord som stadig kommer igjen, — det er „oplysning“ og „frihet“. Og hun kjente sig selv som stridsmann i „Kampen mod Dumhed, Fordomme og Egoisme“. „Hvad Værd“ — spurte hun i et brev nogen maaneder før sin død — „have uvidende og fordomsfulde Mennesker? De sidste ere Torne og Tidsler i Guds Ager.“ „Jeg takker Gud,“ — skriver hun i det samme brev — „fordi jeg fra min tidligste Ungdom fik, ved at læse den græske Historie, enthusiastisk Kjærlighed for Folkefrihed.“ Og hun lægger til, med en vending som kaller fram minnet om Henrik Wergeland: „Hvad var Folkene uden Frihed? Kongers, Adels og Præsters Slaver.“ Frihetens fiender brukte hun gjerne i al korthet aa kalle „Beelzebuberne“.

Hennes glæde var aa læse om de store frihetstider i menneskehetens historie, — om Aténs kampe for selvstændighet og folkestyre under Temistokles, Perikles og Demostenes, — om den store franske revolusjon. Hun arbeidde selv ut et skrift om „Grækernes Fortjeneste af Europas Oplysning, Frihed og Kultur“, og da hun i 1860 hadde faat i gave av Johan Sverdrup Arnold Schäfers nye tre-binds verk „Demosthenes und seine Zeit“, blev det hennes daglige læsning i aarevis. Alt som vedrørte den franske revolusjon, hele den tids historie og litteratur, studerte hun med brennende iver, og liksom hun hadde tat parti for revolusjonens menn dengang hun selv oplevde den, saaledes vedblev hun aa ta parti for den hele sit liv. Spurtes det om den norske frihetsreisning i 1814, var det hverken dengang eller senere vanskelig for henne aa ta standpunkt; for henne var der bare et „norsk“ og et „svensk“ parti, og selvsagt stod hun paa den norske siden.

Hun hadde en uslukkelig tørst efter kunnskaper, og hun læste stadig nyt. „Jo ældre jeg bliver,“ skrev hun

kort før sin død, „jo større bliver min aandelige Hunger og Tørst.“ Men hun levde ikke bare i fortidens historie; hun fulgte heftig med i alt samtidens liv, og ogsaa her tok hun parti — altid for „den gode sak“, for friheten, — for den nasjonale reisning i Italia, for de amerikanske nordstaters kamp mot slaveriet. „Som Demosthenes,“ skrev hun i 1860, „indtager en høj Plads blandt Menne-slægtens Heroer, indtager Napoleon den øverste Plads blandt Beelzebuberne; han er Ahriman, som den ædle Garibaldi er Ormuzd.“

Slik en lærer maatte sette merke paa sine elever. Hvor tidlig hun tok til med aa undervise Johan Sverdrup, vet vi ikke; men den ælste broren Ulrich kom i skole hos henne alt da han var bare 5½ aar, og Johan var visst ikke ældre da han begynte. Han var kvik og lærenem, og den sæd tante Lise saadde, grodde villig i hans barnesjæl. Historie var hennes yndlingsfag, og det blev snart hans òg. Hun gjennomgik med ham Thiers's store revolusjons-historie med det samme den kom ut i 20-aarene, — den var et av de første livstegn av den nyvakte frihetsaand. Hun egget ham til aa ta parti i revolusjonens kampe; hun fik ham til aa sie sin mening om de spørsmal som læsningen reiste, og hun sa ham imot, saa han maatte tenke efter og finne bedre grunner for sin mening. Hun gik op og ned paa gulvet, og gutten skridtet med, og saa ordskiftedes de av hjertens lyst. Slik brukte hun samtalen til undervisning, og gutten lærte baade aa tenke selv og greie ut tankene sine. Det var ingen puggeskole hun holdt; det var tenkning og følelser hun utviklet.

Og ingen av hennes elever tok saa varmt imot hennes ærdom som Johan Sverdrup. Hun skrev det til ham siden mer enn én gang: „aldrig har jeg paa min lange Vandring igjennem Livet lært at kjende nogen, der saades i Eet og Alt har sympathiseret med mig som Du; line Tanker ere mine Tanker.“ Hun fant igjen og utviklet i os ham sit eget hat til despotisme og undertrykkelse;

hun vakte hos ham medfølelse med ulykken, samkjensle med hvert et levende væsen, brennhug for rett og sanning. Hun gjorde revolusjonen og 1814 levende for ham, og det blev hennes alderdoms glæde at han tok op den frihetsgjærning som hadde kastet glans over hennes ungdomsjaar. Hun sa selv, at han var henne kjær som blodsforvant, men ennda kjærere som aandsforvant. Hun fulgte ham paa hans stortingsfærd med utrættelig interesse, og hun visste ikke noget stoltere ord aa sie ham enn det som Sieyès hadde ropt til den franske nasjonalforsamling i 1789: „Vi er idag det vi var igaar!“ Det var troskapen mot ungdommens idealer hun lovpriste, og netop fordi hun selv hadde part i Johan Sverdrups kamp, blev den en del av hennes eget liv. „Jeg mangler Ord for at sige Dig, hvad Du er for mig,“ skrev hun til ham, og hun velsignet ham for hver dag og time i deres samliv. Hun hilste ham som den „uudtrættelige Arbejder i Frihedens Tjeneste“, og hun benket ham i Elysium sammen med Temistokles, Demostenes, Washington og Garibaldi.

Elisabeth Sverdrup kunde sin Rousseau. Det var de evner naturen selv hadde lagt ned i gutten, som hun hadde villet gi rum og frihet til aa vokse. Derfor fraskrev hun sig kravløst al ære for det som han siden blev. Men det var netop en stor ting for slik en livlig gut med varmt hjerte og fyrig vilje, at barndoms-undervisningen ikke stagget og kuert ham. Det gav ro og sammenheng i hans utvikling; han slapp for alle indre brudd og sprang og alle alvorlige sjælekriser. Og paa grunn av den uvilkaarlige tiltrækning mellem deres beslegtede huglynder kunde fasteren lempelig og uten vold føre guttens tanker og følelser inn paa de veier som de siden skulde følge. Hennes kjærlighet til frihet, til opplysning, til Norge — blev ogsaa hans.

Vi ser det første glimt av hans ungdommelige begeistring den 17de mai 1829. Det var det aaret en flok unge studenter i Kristiania slog det avgjørende slag for

Norges frihetsdag. Carl Johan hadde aaret i forveien med sit kongebud hindret at dagen blev feiret, og Regjeringen gjorde nu alt den kunde for at dagens minne skulde dø. Men motstanden egget netop til kamp; den gjorde 17de mai til mer enn minnefest, — til et merke i selve striden for den frihet og selvstændighet som grunnloven hadde forkynt. I denne striden var Johan Sverdrup med. Den tretten-aars gutten satte op elevene paa landbruks-skolen, saa de feiret 17de mai med skaaltaler, raketter og bøsseskot. Dette var jo en politisk demonstrasjon, og overlærer Sverdrup maatte inn til Kristiania og be for sig, saa ikke regjeringen skulde ta statstilskotet fra skolen. Men Johan Sverdrup hadde tonet flagg.

Han hadde paa denne tid ogsaa faat undervisning av huslærere med akademisk utdannelse; for det var tidlig avgjort at han skulde studere. Men vi vet ikke om at disse huslærerne gav ham noget ut over den boklige kunnskap. Da han var fjorten aar, blev han sendt paa regelrett skole. Han blev i juli 1830 sat paa Kristiania katedralskole, og kom da inn i 3dje latinske og 2dre græske klasse. Men han kom ikke til aa gaa paa skolen mer enn et halvt aar. Rektor Rosted skrev i hans vidnesbyrd efter den „uformodentlige“ utmeldelse: „Hans Naturgaver har man anseet for meget gode, hans Skoleflid var meget god, hans Huusflid og Fremgang god, hans Sæder meget gode.“ Han blev visstnok tat ut av skolen igjen, fordi han selv syntes han kom for seint fram med den reglementerte skole-undervisning, og det falt vanskelig for ham at bøie sig inn under den faste timeplan. Saa læste han atter hjemme et par aar, og blev først efter nyaaret 1833 sendt til Kristiania igjen. Her fik han et halvt aar undervisning hos den unge juridiske kandidat A. M. Schweigaard, og det blev Schweigaard som dimitterte ham til artium, — et eiendommelig tilfælle, naar en hugser paa at Schweigaard siden i mange aar skulde bli hans hovedmotstander. Schweigaard gav ham med til Universitetet et ypperlig vitnemaal, — roste hans evner og hans rene

karakter, men framfor alt hans brennende lærelyst og trang til aa undersøke tingenes sammenheng.

De andre som Schweigaard i 1833 dimitterte til artium var: en søn til statsraad Jonas Collett, en søn til baron Wilhelm Wedel Jarlsberg og en søn til presten I. W. Fleischer. Den eneste av dem som Sverdrup synes ha sluttet sig nærmere til, var den minst aristokratiske av dem, den unge Carl Johan Fleischer, og denne har paa sine gamle dager, som sorenskriver i Ytre Sogn, fortalt følgende om deres samvær¹:

„Det var væsentlig i Aarene 1832—34, jeg omgikkes med Sverdrup. Vi havde hver vore Bekjendtskaber; men hvad der sammenknyttede os, var den Omstændighed, at vi læste sammen en Del hos Schweigaard, og den derved givne Anledning til at træffe sammen. Vi fandt imidlertid Tiltrækning i hinandens Selskab, og jeg tør næsten sige daglig efter Timerne hos Schweigaard tog vi lange Spadseretoure sammen. Sverdrup var da altid livlig, munter og venlig; men da jeg altid har været moderat frisindet, medens han var et følsomt, begejstret og sværmerisk Gemyt, og han derhos hyldede Principer, der efter min Formening var ultra frisindede, faldt der jevnlig Disput mellem os, og han var da undertiden tilbøielig til nogen Bitterhed og Satire, hvorvel i munter og spøgende Form. Han gjorde aldrig Afslag i sine Meninger eller lod sig bevæge til en anden Mening, saa at endog Tegn eller Antydning til Uforsonlighed kom tilsyne. Hans Talegaver var flydende. Han sad inde med megen Læsning og havde Interesse for det Skønne og det Nye. — — — Han kunde enkelte Gange aabne sine ømmeste Følelser.

Hvad angaar vore Studier sammen hos Schweigaard, da vakte han ikke nogensomhelst Opmærksomhed i saa Henseende fremfor alle os andre Medlæsende, og man havde ikke nogen Anelse om i ham at skulle finde den store Mand, han siden blev.“

Den artium han tok var ikke paa nogen maate fram-

¹ Meddelt av W. S. Dahl i hans bok om Johan Sverdrup, I, s. 14—15

ifraa; men han var da en av de flinkere i kuldet. Det var 130 unge mænd som prøvde sig paa studenter-eksamen det aaret; men det var ikke mer enn 94 som fik den, og av dem var det bare 25 som fik laud, saa det er tydelig nok at artium var en streng prøve den gangen. Blandt de 94 som blev studenter, finner vi ikke saa faa mænd som senere paa et eller annet omraade kom til aa spille en framtrædende rolle i norsk samfundsliv, — P. Chr. Asbjørnsen, professorene G. F. Hallager og F. C. Schübeler, statsraad og høiesterets-justitiarius H. G. Meldahl, høiesterets-assessor Aug. Thomle, biskop J. Tandberg, presten Olaus Wullum, overlærer Aug. Holth og flere. Dikteren Sylvester Sivertson var av dem som ikke denne gangen naadde fram; han blev sykmeldt efter den skriftlige prøve. Johan Sverdrup var av de 25 som fik laud, — ikke noget rart laud for resten (26 : 11 = 2,36). De eneste fag han fik 1 i, var historie og geografi, og det var ingen uvanlig karakter i disse fagene. Den skriftlige opgave i modersmaalet stillet som sedvanlig et rett abstrakt filosofisk spørsmål: „Hvad Indflydelse kan en gunstig eller ugunstig Skjæbne have paa Menneskets Character?“ Dette besvarte Sverdrup til 3, og det var nu bare fem som fik en bedre karakter, blandt dem Sylvester Sivertson. I latinsk oversættelse fik han ogsaa 3, og i latinsk stil ennog 4. Ellers greidde han sig til 2 i græsk, tysk, fransk og religion; men i aritmetik og geometri blev det igjen to 3'ere. Det var en artium som ikke pekte paa nogen særlig evne i nogen retning.

Det var paa forhaand avgjort at han ikke skulde følge sin ældre brors foredøme og studere teologi; det ser vi av at han ikke tok hebraisk til artium. Det blev jussen som blev hans fagstudium. For det første maatte han selvsagt ta annen-eksamen, som dengang var en overveiende naturvidenskapelig eksamen til motvegt mot den rent humanistiske artium. Han drev det her til et rigtig godt laud, med 1 i naturhistorie, astronomi og historie, 2 i fysik, græsk og filosofi; latin og matematik var nu,

liksom til artium, hans daarligste fag, med 3 i begge to. Annen-eksamen tok han ellers først to hele aar efter artium, og han var overhodet slet ikke immatrikulert ved Universitetet før fra mai 1834, saa han har kanskje maattet være hjemme den første tiden efter artium. Efter annen-eksamen varte det saa $6\frac{1}{2}$ aar før han fik sin juridiske embedseksamen, ennda det juridiske studium efter den tids planer ikke skulde kræve mer enn fire aar, — de allerfleste av kameratene hans gjorde sig færdig i 1839 og 1840, enkelte ennog saa tidlig som i 1837.

Sverdrup var saaledes ikke netop nogen rappfot paa den akademiske bane, og det er øiensynlig at han ikke hadde megen aandelig glæde av fagstudiet sit eller i det hele av opholdet ved Universitetet. Da prokurator Lerche paa Stortinget i 1851 rettet et voldsomt angrep paa det juridiske fakultet, fordi det „altfor meget avsondret sig fra utenverdenen og traadte mer og mer tilbake i en klosterlig avsondrethet, som visstnok i det hele var egen for det norske universitet“, — da sluttet Sverdrup sig til ham med beintfram bitre ord. „Han hadde ogsaa — sa han — frekventert den kandidatfabrik og set hvorledes studiene der dreves, hvorledes Universitetet, nasjonens høiskole, isolerte sig fra utenverdenen og fordypet sig i sine egne doktriner, som man gjorde alt for aa opretholde, mens man søkte aa holde alt fremmed borte.“

Netop i det aaret Sverdrup for alvor tok fat paa jussen, i 1835, var hans egen gamle lærer A. M. Schweigaard blit lektor ved Universitetet, og det blev Schweigaard som satte sit præg paa norsk jus i hele den følgende tid. Det var i mange stykker en ypperlig undervisning hans forelæsninger gav, og det er ingen tvil om at de som studerte under ham, de lærte jus. Det miskjente ikke Sverdrup heller, og han vilde ikke klandre den rent faglige undervisning. Men han kjente sig i dyp indre motsætning til den aandretning som Schweigaard førte til herredøme i det juridiske fakultet. Schweigaard satte sig i kampstilling til alt som hette rettsfilosofi, og framfor alt til

den fornuftrett som hadde baaret framgangsstriden i det 18de aarhundred; han vilde bare være realistisk og praktisk, han vilde tolke lovene slik som de nu engang var, uten hensyn til nogen slags teorier. Det var juridiske fagmenn han vilde opdrage. Dette kunde ikke tilfredsstillte Sverdrup. Han var fylt av aanden fra den franske revolusjon; han tenkte mer paa retfærd enn paa lovtolkning; han vilde jussen skulde syne veien fram, ikke bare arbeide med det historisk givne, — Universitetet skulde ikke bare utdanne embedsmenn, men folkeførere. Han sa det beint ut paa Stortinget i 1851, at det som han rettet sin klage imot, det var „Schweigaards politiske meninger, som ved flere leiligheter hadde vist sig aa være folkets meninger imot“. Og prokurator Lerche formet klagen tydeligere ut, da han saa pekte paa det „faktum, at de juridiske embedsmenn i almindelighet staar likeoverfor nasjonen i skarp og skjærende motsætning“. Dette, sa Lerche, „maa tilskrives de doktriner som doseres ved Universitetet, og som ikke vil forandres før der ansættes folk med liberale grunnsætninger“. Det var selvsagt her ikke spørmaal om bestemte meninger i den eller den sak; det var en motsætning i grunnsynsmaater som kom fram. Schweigaard tok selv sit fakultet i forsvar mot de to angripere, og det som han krævde for Universitetet, det var fred for dets videnskapelige gjerning, mens Lerche og Sverdrup krævde strid. Den liberalismen de vilde ha inn i universitets-arbeidet, var intet andet enn et fast samband mellem videnskapen og folkelivet, uforfærdet deltagelse i kampen om tidens store samfundsspørmaal. Derfor kunde Lerche rope mot det juridiske fakultet: „Det er slaat inn paa en historisk vei som er høist skadelig; der læses jo ikke engang over naturret!“

Mens Sverdrup var student, virket rigtignok ennda gamle professor Steenbuch, som bygde hele sin tenkning paa naturretlig grunn, og det siste aaret han levde, 1839, holdt han forelæsninger over fornuftretten og almindelig samfunds- og statsrett, i tilslutning til en lære-

bok av den tyske liberale professoren Karl von Rotteck. Men da hadde det heller ikke været holdt slike forelæsninger paa Universitetet paa ti aar, og med de to nye lektorene G. F. Hallager og P. J. Collett, som blev utnævnt vaaren 1841, seiret Schweigaards praktiske skole helt. Den norske jus blev konservativ, og det blev den værende i fulle femti aar. Dette er en kjensgjerning som fik gennemgripende betydning for den politiske utvikling her i landet; det blev en vigtig faktor i den kamp om grunnloven som blev hovedbolken i Johan Sverdrups politiske liv. Netop derfor har det saa høi en interesse aa lægge merke til at han alt i studenteraarene kom i motsætning til denne historiske rettsskole som just dengang trængte sig fram til magt i Norge; i kampen mot den holdt han oppe tradisjonene fra en ældre tid, fra revolusjonen og fra slegten av 1814. Det var dette som gjorde ham til politiker; tross sin juridiske utdannelse blev han i virkeligheten aldrig jurist.

Om Sverdrups aandsutvikling i studenteraarene vet vi ellers ikke rett meget. Vi har rett til aa tenke os, at den lange tid han tok sig til sin embedseksamen, har sammenheng med en sterk indre gjæring i hans sjæl. Jeg finner en stadfæstelse paa dette i nogen ord som broren Ulrich Sverdrup skrev til ham fra sin Tysklands-reise høsten 1838: „Jeg har i mine Domme over alle Mennesker altid Goethes Vers i Minde og helst mod en Broder: Es irrt der Mensch so lang' er strebt, og saalænge ikke et Menneske er kommen til den sørgelige Overbeviisning, at han troer at kunne omvende Sætningen: Es strebt der Mensch so lang' er irrt, saalænge har det ikke tabt sit bedre Jeg og Rettigheden til at fordre Venskab for Venskab. At Du min Broder i Ungdommens Brusen har bevaret dit bedre Jeg, har jeg ligesaavel erkjendt, som jeg ingensinde har miskjendt dit gode og for alt Ædelt modtagelige Hjerte, hvorfor ogsaa dit Venskab vil blive mig kjær, saalænge Du vil bevare det for mig, og det haaber jeg skal blive bestandig, saalænge vi begge efter bedste Evne stræber fremad paa Udviklingens Bane

til et høiere Maal.“ De to brødrene Ulrich og Johan bodde sammen hele studentertiden, og de diskuterte stadig alle tidens spørsmål med hverandre. Det er fortalt at de gikk ut og fram på gulvet og ordskiftedes så hardt langt ut over kveldene, så de en gang til slutt ble sagt opp fra logiet sitt av den grunn. Men like gode venner ble de alltid værende.

Vi har antydninger til at det i studentertiden kom opp en viss spenning mellom Johan Sverdrup og far hans. Faren var misnøyd med at studiene drog så lenge ut; han kom jo ikke til å oppleve at sønnen fikk sin embedseksamen, og når Johan Sverdrup kom hjem i feriene, fikk han ofte høre knubb-ord for at det gikk så seint for ham. „Åa, Far,“ svarte han da en gang, „du skal se det skal nok bli noe av mig allikevel.“ Delvis har det kanskje også vært dypere ting som kom imellem far og søn; for faren var streng etter tidens skik, og Johan Sverdrup var opposisjonel. I det nævnte brevet fra Ulrich Sverdrup heter det: „Jeg havde i Weissenfels Brev fra Fader, hvori han fortæller mig, hvor usigelig kjær Du er ham; lad det være min inderligste, min broderligste Bøn til Dig kjære Ven! at Du gjør ham saameget Godt, Du kan. Du kan ikke troe hvor høit han agter Dig, og hvor bekymret han er, naar Du er ham imod. Du vil lægge Dage, Aar til hans Liv derved. Og hvor finde vi igjen en saadan Ven! Lad Folk snakke hvad de ville, vi have ingen bedre Ven på Jorden end vor Fader, derom er jeg overbevist, fordi han på een Gang er kjærlig og fornuftig.“ Hvad det nu kan ha vært som har sat sønnen mot faren, så blev det ingen varig misstemning av; Johan Sverdrup kom til å glemme sin far i kjærlig minne, og det er karakteristisk at det første bladstykket vi vet om fra hans hånd, det er et „For svar for Overlærer Jakob Sverdrups Minde“, — det blev trykt i „Morgenbladet“ for 10de juni 1843 til svar på uretfærdige angrep mot farens forfatterskap og lærergjerning.

Så meget er visst, at det var ikke fordi han kastet sig ivrig inn i studentertidens tummel, at han forsømte

embedsstudiet. Tvertimot — han holdt sig her tilbake i en næsten paafallende grad; navnet hans fins overhode ikke nævnt i Studentersamfundets referater eller aviser, og i Studenterforbundet av 1832 var han slet ikke medlem. Politisk hadde han sine sympatier i Studentersamfundet; men kan kjente sig frastøtt netop av de samme ting som i 1832 hadde drevet Studenterforbundets folk ut, — av al den drik og den løsslupne tone som altfor meget fik raaderum innenfor „Samfundet“. Han stillet sterke moralske krav til sig selv som til andre; han holdt fast ved den grunnsætning som han alt i barneaarene hadde uttalt, at han „vilde altid tenke og handle som en bra gut og aldrig bære sig saan ad, at folk skulde faa grunn til aa tro noget annet“. Alt smussig og raat bød ham imot, og han la ennog vegt paa en sirlighet i klær og ytre framtræden som ikke var vanlig blandt kameratene. Han var ikke derfor nogen tverbukk og surmuler; han hadde et fond av livsglæde som ofte kunde strømme over i yr lystighet. Men han hadde den vyrnad for sig selv, at han aldrig lot sig drive inn i sanseløs svir. Han var en flittig teatergjænger, og han var meget med i byens selskapsliv; han var en vel-set gjest, fordi han var en livlig selskapsmann, og særlig var han kjent for sin evne til aa holde humoristiske taler. Han var en ivrig og dygtig schakspiller, og han drev det langt i kortspil. En fætter til ham, som selv hadde ord for aa være en frami-fraa kortspiller, utbrøt en gang paa sine gamle dager: „Ja men Johan stak mig dog! En finere, mer intelligent kortspiller har landet aldrig eid. Og dertil spillet han altid saa nobelt og gentlemenmæssig.“¹

„Bylivet — fortæller hans første utførlige biograf W. S. Dahl — afstrefjede ham intet af hans glæde i na-

¹ Citert hos W. S. Dahl, Johan Sverdrup, I, s. 16. I denne skildring av Sverdrups studenterliv følger jeg i det hele Dahl, som har samlet opplysninger fra kamerater og samtidige. Et par drag fra fotturene i studentertiden er fortalt av Erik Vullum i „Verdens Gang“ 1908, nr. 308.

turen. Så ofte det lod sig gjøre, foretog han lange udflugter. Han var en af de første, der bragte studenternes fodture tilfjelds i mode. Under sine udfarter skal han ofte have indladt sig på ganske halsbrækkende vovestykker, fortvivlede sprang over gabende kløfter, farefuld klatren op på tinder og nuter o. lign. Det fortælles, at han var udholdende i en ganske forbausende grad, at ingen strabads formåede at trætte ham ud. Heller ikke inde i byen kunde han fornegte sin lyst til legemssport; men her tog den formen af gymnastik, hvori han skal have drevet det så vidt, at man spøgende foreslog ham at give opvisninger for penge.“

Men det som optok ham sterkest i disse aarene, og som stadig drog ham bort fra jussen, var hans levende interesser for andre omraader av aandslivet, — for historie, samfundslære, filosofi og skjønlitteratur. Han maatte syle med alt som var oppe i tiden, og det var med slik læsning han bygde op sin alsidige dannelse.

Vi har tilfældigvis bevart et aktstykke som gir greie paa i det minste en god del av hans læsning og interesser i disse aarene. Det er hans regning hos bokhandler Johan Dahl. Vi ser at han har kjøpt bøker hos andre bokhandlere ogsaa; men det har visstnok ikke været overvættets meget, saa stor som regningen hos Dahl er. Han begynte aa ta bøker paa borg hos Dahl høsten 1833 og holdt ved med det hele studentertiden ut, ja endda litt længer; fra 1837 betalte han av paa gjelden med større eller mindre avdrag, og da han tok embeds-eksamen, var det bare en liten rest tilbake. Hele regningen fram til slutten av 1841 viser en sum paa 315 spd. (1 260 kroner); den fortæller saaledes om et meget betydelig bokkjøp. Her er selvsagt mange juridiske fagbøker med; men først og fremst vitner regningen om en mann som hadde trang til aa gripe vidt utenom faget sit.

Sverdrup viser sig aa ha været saa interessert i al dagens strid, at han ennog har kjøpt professor Hansteens polemiske skrift mot professor Holmboe om en lærebok i

geometri. Og det er da intet paafallende i at han samstundes (1836) kjøpte lektor Vibes latinske innlæg for de klassiske studier. Welhavens „Norges Dæmring“ skaffet han sig med det samme den kom ut i november 1834, og like ens Herman Foss's stridsdikt „Tidsnornerne“ vaa- ren efter. Ja selv et innlæg i tysk aandsstrid som Wolfgang Menzels „(Un-)Geist der Geschichte, vernunftgemäsz beleuchtet“ (1835) maatte han øieblikkelig ha. Han var stadig ute om sig efter nye bøker, — kjøpte romaner av Ingemann og H. C. Andersen, diktsamlinger av Chr. Winther, Henrik Hertz og A. Munch, ja forsømte ikke engang Carl Bernhard og J. St. Wang, — fik sig straks nye historiske verker som P. A. Munchs lærebok i Nordens historie (1838), Thortsens „Historisk Udsigt over den danske Litteratur“, Jacob Aalls oversættelse av Snorre og S. B. Bugges „Lærebog i de romerske Oldsager“, — eller forskjelligartede videnskapelige verker som Schweigaards „Norges Statistik“ og Burdachs fem-binds „Anthropologie“. Alt fra skoledagene kunde han læse tysk og fransk; nu la han sig desuten efter engelsk og italiensk, — al ting vilde han ha med.

30-aarene var en sterk brytningstid i samfund, i stat, i aandsliv; nye magter og nye tanker reiste sig til oprør paa alle kanter. Den unge Johan Sverdrup var ikke aktivt med i kampen; men den bølget fram og tilbake i hans sjæl. Tidens ordskifte var kanskje hissigt paa det æstetiske omraade, og han studerte æstetik, — Rahbeks gamle skrift „Om den danske Stil“, Jean Pauls „Vorschule der Aesthetik“, Molbechs „Forelæsninger over den nyere danske Poesi“ og Gutzkows litteraturhistoriske skrifter. Om hans litterære smak i artiumstiden fortæller sorenskriver Fleischer, at han sværmet for Heine og var glad i Oehlenschläger og Paludan-Müller. Vi finner da ogsaa at han i 1839 kjøpte sig „Buch der Lieder“, og at han skaffet sig hele bindrækker av romantikere som Tieck og Steffens. Men han elsket ogsaa ældre diktere — Homer (som han læste i Voss's tyske oversættelse), Shakespeare (som han

læste i originalsproget), Goethe, Schiller; Goethes portræt i glas og ramme kjøpte han sig for 17 kroner i 1836. Han hadde en fullstendig utgave av Byrons verker, og da en tysk oversættelse av Bulwers verker i 37 bind blev solgt til nedsat pris i 1839, spanderte han omkring 150 kroner paa den. Dette siste innkjøpet synes særlig karakteristisk; Bulwer skapte jo begynnelsen til den samfundsroman som „det Unge Tyskland“ længtet efter, men ikke evnet aa frembringe, — derfor tok det imot ham med ren begeistring. Og i det hele stod Sverdrup aapenbart det Unge Tyskland nær i poetisk smak; tidens spørmaal i diktningens form, følelseslivets kamp i sterkt bevægede menneskesjæler — det var det som grep ham mest av alt.

Historiske skrifter tar liksaa stor plass i hans bokkjøp som skjønlitteraturen, og her ser vi tydelig linjen fra skoledagene, naar vi straks blandt de første titler i Dahls bokregning finner Mignets lille franske revolusjonshistorie. Et par aar efter kjøpte han ogsaa Thiers's store verk, som han alt hadde studert med tante Lise. Ved siden derav skaffet han sig en række av de verker som har grunnlagt moderne historisk tenkemaate, frigjort fra al autoritet: Hume's „History of England“, Gibbon's skildring av Romerrikets nedgangstid, Johannes Müllers verdenshistorie, Niebuhrs romerske historie. For aa følge med i samtidens historie tinget han hefteskiftet „The Portfolio“, som i aarene 1836—37 utkom med avtryk av statspapirer og andre viktige aktstykker. Grunnlæggeren av den konservative historiske rettsskole, Savigny, studerte han i hans bindsterke hovedverk om den romerske retts historie i middelalderen; men han fordypet sig samstundes i den store verdenshistorien av føreren for den tyske liberalisme, Karl von Rotteck. Det var grunnsætningene for liberal nutidspolitik han tilegnet sig i Rotteck og Welcker's store „Staats-Lexikon, oder Encyclopädie der Staatswissenschaften“, som utkom i femten bind fra 1834 til 1843, og som han subskriberte paa fra 1838; han skulde siden mangen gang i sit politiske liv

vide til Rottecks lærdommer. Liberale synsmaater fant han like ens i Rau's „Lehrbuch der politischen Oekonomie“. Det var hele den europæiske liberalisme, slik som den formet sig i kampen mot kongemagt, adelsvælde og kirketvang, som levde i hans historiske og politiske læsning. Selve det revolusjonære element i den ser vi at han kom i berøring med gjennom Silvio Pellico's berømte skildring av sit fængselsliv, „Le mie prigioniere“ fra 1832,— et klageskrift som gav gjenlyd over Europa, og som Sverdrup i 1836 stavet sig igjennem med ordboken i haanden. Billedet av hans politiske studier blir ikke fullstændig, uten det endda blir lagt til, at han i 1839, samstundes med at han kjøpte Niebuhr og Gibbon, ogsaa skaffet sig en fin utgave av Cicero's „opera omnia“; det er den eneste latinske klassiker han har paa bokregningen fra Dahl, og utvilsomt var det først og fremst den politiske advokat og filosof han studerte hos Cicero, — den ciceronske talekunst kom ogsaa til aa sætte merker paa hans egen.

Vi tør trygt sie, at alt det han studerte og læste i og om fortiden, det gjorde han ikke for fortidens, men for nutidens skyld. Han kjente ingen historisk granskertrang; det han vilde var aa væpne sig til tidens kamp og vinne grunnlag for et livssyn, en verdensopfatning. Derfor trang han til kunnskaper paa alle omraader, fra geografi til filosofi. Han skaffet sig en vidløftig tysk haandbok i jordbeskrivelse og samtidens beste atlas, og han studerte filosofiens historie fra de ælste tider til Schelling og Hegel. Naar han læste hos Cicero den kjente maning: „homines humani nihil a se alienum putent“ (intet menneskelig maa være menneskene uvedkommende), da fant han der uttrykt sin egen dypeste trang.

Hvilken almen-filosofisk eller religiøs tenkemaate som blev hans personlige eie i disse grunnlæggende ungdoms-aar, det har han aldrig selv uttalt sig offentlig om, og heller ikke i samværet med kjenninger og venner talte han meget om sit personlige standpunkt i disse ting. Han hadde en sjælelig blygsel som fik ham til aa holde sin

religion for sig selv, og sikkert mente han ogsaa, at her galdt det spørsmål som hver mann maatte gjøre op med sin egen sjæl. Gjennem yringer av broren Ulrich skinner det fram, at han i studenterdagene stridde sig igjennem mangslogs tanker og tvil. Ulrich Sverdrup sendte i 1843 til ham en netop utkommen, opsigtvækkende bok, Kierkegaards „Enten—Eller“, og i følgebrevet kastet han et lite blik tilbake paa den religiøse brytning de hadde gjennomlevd:

„Videnskaben tager [nu] en aldeles anden Retning, end den havde, da vi laae ved Universitetet. Den spekulative Philosophi førte ikke til de Vises Steen, og begynder at tage andre Retninger, idet den amalgamerer sig med Theologien; den Retning, som udtalte sig gjennem det Unge Tyskland, var blot destruktiv, kunde ikke holde sig længe, og betragtes nu som et tilbagelagt Moment. I Theologien begynder man at vende sig bort fra de tomme Abstraktioner og søger man at forsvare Christendommen fra den meest praktiske og maaskee dybeste Side, nemlig med den Kraft, som den indeholder til Salighed og Hjertefred for hver den, som vil følge dens Bud.“

Vi har sikkert her en utviklingslinje ogsaa i Johan Sverdrups religiøse liv, — gjennem „spekulativ“ og „destruktiv“ tenkning bort fra „tomme abstraksjoner“ fram til et inderlig personlig gudsforhold. Det er et merke paa hvor alvorlig han tok disse spørsmål, at han i 1841 kjøpte sig Mynsters „Prædikener“ og „Betragtninger over de christelige Troeslærdomme“. Og et stykke av hans gudstro har vi i et lite ord fra ham i aaret 1840, da søsteren Livia Smitt var død; da slog han armen om den yngre søster Gundelle, som stod og graat, og sa til henne: „Vær ikke saa bedrøvet, Gundelle! Husk, det var den beste sjæl som gik til det beste hjem!“ Saa alminnelig som dette ordet lyder, saa blev det likevel sagt med saa personlig en varme, saa søsteren aldrig glemte det siden. Dogmatisk kristen blev visselig Johan Sverdrup aldrig; han bevarte fra ungdommen et aapent og sterkt

religiøst frisinn, og han vilde hverken la sig selv eller andre stenge inne bak faste læresætninger. Det væsentlige for ham i religionen blev livet og gjerningen, og han var dermed i pakt med den mægtige religiøse bølge som gik over verden i 30-aarene. Tidens høieste religion — slik som den steg fram hos Carlyle, Emerson, Lamennais og Wergeland — var en livsmagt som vilde omskape menneskenes kaar, — føre samfunds-, stats- og aandsutviklingen fram til høiere, rikere og vakrere former. Og den religion var det som gav Sverdrups sjæl næring.

Det var en kamptid i Europa, og det er ingen tvil om at han med sjæl og hjerte var med i den. Revolusjonene i 1830 hadde sprengt det gamle Europa; liberalismen hadde tat magten i Sveits, i Belgia, i Frankrike og England; den stod i blodig kamp med klerikalisme og absolutisme i Spanja; vestmagtene sluttet sig sammen til forsvar for den, og imot den samlet østmagtene sig til en ny „hellig allianse“; alle de brutaleste politi-vaapen blev brukt til aa kverke „demagoger“ og frihets-agitasjon i Tyskland og Italia. Og under den liberale borgerklassen reiste allerede nye magter hodet; blodige arbeideroprør og republikanske attentater i Frankrike løftet et skrik fra underklasser som led nød og krævde livsrett; i England slog arbeiderne sig ihop i fagforeninger som streiket for lønspaalæg og demonstrerte for valgrett, og ord som sosialisme og klassekamp klang truende ut over verden.

Nær-sagt alt som fans av oprørs- og framgangstanker i tiden, samlet den italienske revolusjonsmannen Mazzini i foreningen „det Unge Europa“. Alt aaret efter juli-revolusjonen, mens hele Europa stod i brand, hadde han skrevet til en ven: „Det Unge Europa — det er frihetens slagmark i det 19de hundredaaret! Italia maa reise sit merke paa denne fælles slagmarken; den italienske legion maa fylke sig jamsides med den franske, den belgiske, den polske.“ Og før aaret var ute, hadde han stiftet „det Unge Italia“ paa programmet: enhet, frihet, selvstændig-

het. Det var en nasjonal, folkestyrt republik han vilde kjæmpe for i sit fædreland, og tanken gik snart videre: i tidsskriftet „Det Unge Italia“ ropte han paa samling til europæisk frihetskamp. Alle oprørsforsøk i Italia blev slaat ned med magt, og mens østmagtene traktatmæssig slog fast sin rett til innblanding i andre lands indre kampe, gjorde Mazzini ogsaa friheten til en fælles-europæisk sak. Vaaren 1834 blev „det Unge Europa“ dannet i løndom paa sveitsisk grunn, og slagordet for det var: frihet, likhet, menneskehet! Det satte sig til maal aa gjøre verden til et forbund av republikker, — hver stat en samling av frie mænd, hele verden en samling av frie stater. Det var et verdensprogram, og likevel var det netop dette programmet som reiste nasjonalitets-tanken til alment prinsip. Det forkynte brorskap mellem alle folk, men la samstundes til: „Hvert folk har et særskilt kall som tjener til aa opfylle menneskehetens fælles kall; dette kallet er dets nasjonalitet, og nasjonaliteten er hellig.“ I det Unge Europa blev endelig liberalisme, demokrati og nasjonalitets-tanke smeltet sammen i én stor bevægelse; det er dets avgjørende historiske betydning, og det er derfor det betyr noget for Johan Sverdrup og Norge.

Mazzinis revolusjonære sammensvergelse blev aldrig nogen sterk organisasjon. Men den virket sammen med radikale foreninger, særlig haandverkerlag rundt omkring i Europas byer, og med vandrende haandverkere spredtes tankene fra land til land. „Det Unge Europa“ blev det store revolusjons-skræmsel for alle regjeringene. I Norge kunde „Morgenbladet“ for 9de august 1834 fortælle et rygte om at det i Sveits skulde finnes komitéer for det Unge Polen, det Unge Tyskland, det Unge Sveits, det Unge Italia, det Unge Frankrike; Sveits blev arnestedet for en hel europæisk oprørs-agitasjon. Og rygtene blev stadfæstet ved den kamp som fulgte. Ut-efter 1835 indeholdt „Morgenbladet“ gang paa gang meldinger om at medlemmer av det Unge Italia var blit dømt til harde straffer, til døden eller galeiene, og i 1836 slog alle stor-

magtene sig ihop for aa tvinge Sveits til aa jage agitatorene ut av landet. „Det skal være godtgjort — het det i den anledning i „Morgenbladet“ for 9de august — ved Actstykker, som for nylig ere blevne publicerede, at det unge Schweiz, det unge Tydskland, det unge Italien og det unge Frankrige blot skulle være Led af en Forening, der kalder sig det unge Europa.“ Sveits maatte bøie sig; medlemmene av denne fæle foreningen blev utvist. Men foreningen vedblev aa virke som skræmsel. Vi ser av „Morgenbladet“, at naar det var uroligheter paa Sicilia i 1837, saa blev straks det Unge Italia mistenkt for aa staa bak, og „Morgenbladet“ skrev litt spottende i sit politiske overblik for september 1837, at de vældige militærmanøvrer som Ruslands tsar netop hadde holdt for en række fremmede gjester, egentlig var æslet til „at skræmme det unge Italien, ja det hele unge Europa“. Paa samme maaten spottet „Morgenbladet“ om høsten 1840 med at nu fans det ingen annen fare for freden i Europa enn det Unge Frankrike.

Saaledes var det Unge Europa vel kjent i Norge; her òg var det symbolet for al folkelig frihetsreisning. Vi har vitnemaal om at Henrik Wergeland kjente og vedkjente sig samhug med dets kamp og dets menn. Og ogsaa den kommende folkefører Johan Sverdrup fant her uttrykk for sin ungdoms idealer. Det fins bevart en liten hendelse fra slutten av 30-aarene som tydelig syner os dette.

I 1838 kom det i huset hos overlærer Sverdrup i Larvik en ung dansk pike, Caroline Gundelle Louise Sørensen, — søsterdatter til den første konen hans. Gundil Sverdrups søster Margrethe Petronelle Jean hadde giftet sig med en klubvert og kopist Søren Sørensen i Kjøbenhavn, og efterat han var død i 1828 i stor fattigdom, hadde hun selv livnært sig som klubvertinne. Av alle barna deres var Caroline (eller Line), fødd 18de oktober 1819, den eneste som vokste op. Efterat moren òg var død i 1834, kom datteren i huset hos en farbror prokurator Sørensen i Roskilde, og nitten aar gamle

kom hun til onkelen i Norge. Hun var en vakker og livlig pike, full av begeistring for alt ædelt, stort og godt i verden, og det varte ikke længe før Johan Sverdrup hadde forelsket sig i sin danske kusine. Det var jo særlig i sommerferiene han kunde være i lag med henne, og en vakker sommerdag, den 17de juli, blev de trolovet, — det var ennda mens han var student, men aastallet kan jeg ikke opgi. Jeg vet ikke heller nøiagtig naar det hendte, det som jeg nu skal fortælle; men det var i disse forelskelses-dagene, enten i 1839 eller i 1840. Det er søsteren Gundelle Smitt — som dengang ennda ikke var tyve aar gammel — som har fortalt om det i et brev til Johan Sverdrup næsten femti aar bakefter, i 1887. Han hadde innbudt henne til aa komme og spasere med ham i hagen hans paa Nordal:

„Jeg kom derved — skriver Gundelle Smitt — til at tænke paa vore hyggelige Ture til Rise og Horten i vore unge Dage, de staa for mig som Lyspunkter i mit Liv. Du kan vel ikke erindre en Gang vi alle reiste op til Rise, Du i en Karjol med en skindmager Livhest for, vi i Kurvvognen (som vi vist syntes var et Pragtexemplar). Du kaldte Dig det unge Europa og os det Gamle. Far var lidt utaalmodig imellem, thi det unge Europa var lidt rebelsk, vilde snart være foran og snart bag os, jeg antager for at sende Line et venligt Blik; men Du var i et saa straalende Humeur, at han maatte le.“

Vi har her tegnet for os et fortryllende lite billede av en forelsket ung mann. Men vi faar med det samme en lysblink inn over hans politiske drømme. Gundelle Smitt lægger til: „Du er jo for vort Land blevet det unge Europa.“ Men hun tenkte visst ikke selv paa hvad som ligger i dette, naar vi tar det i den meningen det maatte ha i 30-aarene. Det var i sanning „rebelsk“, dette Unge Europa; med dette navnet gik Johan Sverdrup i pakt med store oprørske framtid-tanker, — det pekte fram til et frit, et folkestyrt, et norskt Norge.

Det er lett aa slutte sig til hvorledes han da maatte

staa til de kampe som i de samme aarene gik for sig her i landet. Ogsaa for Norge var jo 30-aarene en sterkt bevæget tid, en nybrotstid i politik og aandsliv. Det var bonde-agitasjonens og de første bonde-stortingenes tid; det var norskhets-tiden og gjennombruddet for en livssprudlende nasjonal diktning. „Intelligensen“ kjæmpet for livet mot den framrykkende „raahet“; „Statsborgeren“ laa paa lur som en alligator og slukte syvende-hver dag en halv tylvt embedsmænn; Henrik Wergeland raste mot snusfornuften og æstetiklene; det frigjorte norske flag fløi sønnenfor Kap Finisterre. Ved siden av det Unge Europa føddes det unge Norge. Det voldte litt rabalder; men det vilde noget, det vilde fram.

Vi har ingen direkte vitnemaal om hvad Sverdrup tenkte om de spørsmålene som var oppe. Bok-regningen fra Johan Dahl viser os at han hadde sans for de æstetiske værdier intelligenspartiet stridde for, og — i det minste aa dømme efter uttalelser av broren Ulrich — hadde han syn for at Welhavens „Norges Dæmring“ var sprunget ut av egne fædrelandssinn. Men det var likevel ikke paa den siden han stod. Stortingsdebattene i 1851 opplyser at han hadde kjent det som en urett, da L. K. Daa i 1837 blev sat til side for P. A. Munch, og at han saa Welhavens utnævnelse til lektor i filosofi i 1840 som utslag av et „gunstsystem“ ved Universitetet; vi kan vel ogsaa gaa ut fra at han ikke blev venligere stemt mot Welhaven ved det krangel som kom op mellem den nye lektor og den gamle professor i faget, farbroren Georg Sverdrup. Men hovedsaken er at han hadde en dyp og sterk samhug med Henrik Wergeland.

Han forænte Wergelands dikt til de danske skyldfolkene sine for aa gjøre Norge kjent og kjær for dem, og mer enn én gang i sit stortingsliv grep han leiligheten til aa vække minnet om Wergelands gjerning. Paa Stortinget i 1857, da det spurtes om aa støtte arbeidet for et norsk teater i Kristiania, talte han om at kampen mot Wergeland hadde været et led i kampen mot alt nasjonalt her i landet. Da

det i 1863 galdt aa skaffe dikterløn til Bjørnson, spurte han „om ikke Henrik Wergelands minne lever i de videste kresse, om ikke enhver normand er stolt av ham, og om ikke enhver i hans verker og hos ham gjenfinder noget av sit eget beste jeg“. I 1868, i striden om Welhavens pensjon, drog han sammenligning med den maaten Stortinget i 1845 hadde faret fram mot Wergeland paa, dengang det avviste søknaden hans om aa faa eftergit stakars 800 spd. av saksomkostningene i Praëm-processen. Sverdrup gjorde sig ved den leiligheten, som han selv sa, „en ære av aa holde den mann oppe, som nu ligger i sin grav med anerkjendelse av at han ligger der som en uddødelig skjald og Norges første dikter“. Han kallte Welhaven et „sekundært talent“, og han var saa uretfærdig mot ham at han sa, at hvis det hadde staat i Welhavens magt, vilde det aldrig ha kommet en nasjonal streng paa den norske dikterharpe; Welhaven vilde bare ha vedlikeholdt tradisjonene fra fælles-litteraturen, og hele den norske diktning vilde ha blit en efterklang av fremmede sangere. Med rette kunde det bli sagt at Sverdrups innlæg i dette ordskiftet vakte til live igjen hele 30-aarenes strid, og unge mænd, som selv hadde lært sin politik av ham, kunde ikke følge ham her; for dem var striden mellem Wergeland og Welhaven historie, ikke valget mellem to motsatte standpunkter. Men netop den lidenskap som minnet om hin tid kunde vække hos Sverdrup, vitner bedre enn noget annet om hvor hett han selv dengang hadde tat parti. Vi ser at han baade hadde været under magten av Wergelands diktning og været fyllt av tidens nasjonale trang. Og saa har vi fra det siste studenteraaret hans en liten hendelse som netop i lys av hans senere uttalelser faar sin betydning.

Høsten 1841 tok Georg Sverdrup avsked fra sit professor-embede, og i den anledning hædret studentene ham med et fakkeltog den 13de september. Da deltagerne om kvelden holdt paa aa ordne sig i rækker utenfor studentehuset, kom ogsaa Wergeland tilstede. Det hadde jo

ikke været urimelig om Studentersamfundet hadde bedt ham om aa skrive festsangen for dagen; det var han som netop for nogen maaneder siden i sin „Norges Konstitutions Historie“ hadde fortalt for offentligheten om Georg Sverdrups mandige tale til Christian Frederik i 1814. Men Wergeland var paa den tiden en ensom mann, som baade venner og fiender hadde vendt sig ifra; han laa i den bitreste strid med sin gamle ven L. K. Daa, som var medlem av komitéen for fakkeltoget, og bare nogen faa dager i forveien hadde det hendt at man i Studentersamfundet negtet aa høre paa ham. Festsangen var det blit overlatt til den filologiske student Carl Müller aa skrive, og da Wergeland kom til fakkeltoget, blev han staaende rent tilovers; ingen bød ham plass med sig.

Da fik med én gang Johan Sverdrup øie paa ham, trist og modfallen som han stod der. Sverdrup var i glad stemning over den ære som skulde bli vist farbroren hans; men nu blev han et øieblik dypt forarget, og siden han den dagen syntes han kunde tilta sig et slags repræsentativ stilling — han brukte just ikke ellers aa stikke sig fram — saa traadte han raskt bort til Wergeland, tok luen av og spurte: „Maa jeg by Wergeland følge?“ Wergeland kjente ikke stort til ham, men visste da at det var en Sverdrup, og mismodet hans slog straks om i glæde og munterhet. Arm i arm fulgtes de i toget. Paa et hjørne møtte de „Morgenbladet“s redaktør, A. B. Stabell, som nylig hadde stengt bladet sit for Wergeland. „Uf, skal vi alt se saanne nattespøkelser nu!“ utbrøt Wergeland. Paa hele veien underholdt han Sverdrup med livlig samtale, fortalte bl. a. „historien om den enøiede konge“. Da festsangen blev delt om, bøide han sig ned til Sverdrup og sa i en tungsindig tone: „Jeg skulde ha gjort det bedre!“

Sverdrup fortalte senere selv mangen gang om denne hendelsen¹, og en gang la han til: „Jeg skal sie Dem,

¹ Den er gjengit i N. J. Sørensens skrift om Sverdrup, s. 21—24 og 81—84, og hos W. S. Dahl, I 18—19. Den blev først offentlig nævnt av Bjørnson paa et møte i 1872.

jeg har ofte maattet døie beskyldninger for demonstrasjoner der har ligget langt fra mine tanker. Dengang demonstrerte jeg virkelig, og jeg maa tilstaa at jeg grep anledningen med begjærlighet, og at jeg senere altid med tilfredshet har draget mig til minne hvad jeg dengang gjorde.“ Det er et symbol for hans senere livsgjerning, at han saa aa sie sluttet sin studentertid med aa gaa arm i arm med Henrik Wergeland. Og det viser hvor han stod i sin ungdom.

Ser vi tilbake paa alle de spredde ting vi kjenner fra ungdoms-aarene hans, saa stiger det da op et samlet bilde. Vi ser en ung mann fylt av sprettende liv, brennende interessert og bevæget av alt som er oppe i tiden, beint fram hungrig efter nye kunnskaper og nye idéer. Vi finner et hjerte som gløder for alt fagert og stort, — som harmes over urett og træghet, — som bæver av framgangsglæde og framgangstro, — som elsker hver egte norsk tanke og vilje. Det er Norges framtid som tegner sig i den unge Johan Sverdrup.

III.

Praktisk gjerning.

Endelig den 22de desember 1841 fik han sin juridiske embedseksamen. Og han fik den med laud. Blandt dem som var oppe til eksamen sammen med ham, var flere vordende politikere, — senere medarbeidere som Rolf Olsen og O. Thomesen, en kommende motstander som senere statsminister Chr. A. Selmer.

I mai samme aar hadde han mistet far sin; nu stod han helt paa egen haand i livet og skulde bryte sig sin egen vei. Farbroren, gamle Georg Sverdrup, mente sig viss paa at den nybakte kandidat skulde „tage Luven fra de andre“ naar han nu gik ut i livet; men det første steg paa veien var nu rett ordinært. Søsteren Hanne Nilsen skrev i paasken 1842 et inntrængende brev til ham, at han og hans Line maatte komme og være sommeren over paa Bjørge i Seljord, der hun nu sat som skriverfrue, og hun bad at de endelig maatte komme straks, mens isen ennda laa paa vandene. De fulgte innbydelsen, og i de første dagene av april kom de til skrivergarden i Seljord. I almanakken for det aaret har Sverdrup notert under 6te april: „Begyndt at arbeide paa Contoiret.“ Og i senere embedssøknader nævner han stadig dette datum som dagen for sin ansættelse ved Øvre Telemarkens østfjelske sorenskriverkontor. Nogen regelrett kontorpost var det visst ikke ennda; men han har altsaa straks tat fat paa aa arbeide hos svogeren, sorenskriver Nilsen. Han blev

visstnok for det første værende der et par maaneder; men efterat han hadde reist derfra, skrev han midt i juni maaned og tilbød sig aa bli fast assistent paa kontoret, helst som edsvoren fullmægtig. Sorenskriver Nilsen tok imot tilbudet, ennda han ikke trodde Sverdrup kunde bli edsvoren, siden han ikke hadde tat praktikum. Men 12te juli tok han praktikum, visselig med daarligste karakter — non contemnendus, — Rolf Olsen fik sig samme dag et haud. De kandidatene som hadde laud til teoretikum, brukte gjerne aa gaa op til praktikum saa længe til de fik laud til den avdelingen òg; Rolf Olsen gik syv ganger op, før det lyktes ham aa faa laud, C. A. Selmer fire ganger. Sverdrup hadde ikke tid til aa holde paa længer med eksamen; han nøides for det første med sit non, og han blev nu straks konstituert, fra 5te november fast beskikket som edsvoren fullmægtig hos sorenskriver Nilsen.

I mest to aar, til mai 1844, bodde han paa skrivergarden Bjørge i Seljord og arbeidde som fullmægtig. Lønningen hans var alt frit i huset og 150 spd. om aaret (50 kr. maaneden); desuten kunde han ved en del smaasportler tjene en 15 spd. til. Økonomisk set var jo dette ikke saa lite der oppe i fjellbygden, og han la sig sikkert penger til side. Han trivdes visst ogsaa godt med arbeidet der; han hadde ialfall senere ikke noget imot aa flytte op til fjellbygden igjen. Ellers vet vi svært lite om ham fra disse aarene. Sorenskriver Nilsen gav ham i 1844 det vitnemaal at han, „som den, der efter min Formening er udrustet med meer end almindelig literair Dannelse i fleersidig Retning og gode juridiske Kundskaber i Særdeleshed, stedse ved de ham overdragne Forretningers Udførelse lagde megen Dygtighed for Dagen. Han behandlede dem derhos altid med Orden og Nøiagtighed. Endelig er han mig ikke alene fra dette omtrent toaarige Ophold i mit Huus, men ogsaa fra tidligere Dage bekjendt som en særdeles retsindig ung Mand“. Futen Borchsenius vitnet samstundes efter sine røisler som konstituert amtmann i Bratsberg, „at Hr. Sverdrup med Orden og

Kyndighed har udført sine Vices. Ligesom jeg derfor antager, at han besidder practisk Duelighed i juridiske Forretninger, er han ogsaa fra sit Ophold her i Egnen bekjendt som et i alle Henseender særdeles agtværdigt Menneske“. Og futen Bernhoft i Øvre Telemarken gjorde sig en glæde av aa kunne vitne „at Hr. Sverdrup med megen Duelighed udførte de ham i ovennævnte Stilling betroede juridiske Forretninger, samt at han forøvrigt imod Almuen udviste et særdeles retskaffent og samvittighedsfuldt Forhold“.

Det har selvsagt sin interesse aa faa slike vitnemaal om hans dygtighet i praktisk juridisk stilling. Men her er én ting som særlig er værd aa lægge merke til, — det er futen Bernhofts uttalelse om hans forhold til almuen. Den stadfæster ialfall til en viss grad den tradisjon som er bevart, om at han i fullmægtig-tiden viste sig som en folke-ven. Han skal ha likt sig bedre med de civile saker enn med de kriminelle, og han skal ha søkt aa anvende lovens straffeforskrifter saa mildt som mulig. Han blev glad i de fattige fjellbønder, og han hjalp dem efter beste evne med sin lovkunnskap. Han talte ogsaa politik til dem, — ikke om dagens spørmaal, men, som W. S. Dahl skriver: „Han fortalte deroppe om folkenes friheds- og selvstændighedsstræben, hånede alt standshovmod og al standsydmyghed, kaldte bonden til bevidsthed om sit værd og sin borgerlige ret, og vakte derved hans æresfølelse.“ Om virkningen av denne agitasjonen har vi ingen etterretninger. Men Sverdrup selv mottok sikkert sterke inntryk av det liv han var sat inn i, og sterkest av alt var den harmen som vaktes i ham over motsætningen mellem bonde og embedsmann, — det at den ene skulde kjenne sig som tjenende, den andre som herskende klasse. Rimeligvis fik han alt nu kjennskap til de rike aands-tradisjoner som levde blandt bønderne i Telemarken; Landstad var jo netop paa den tiden prest i Seljord og arbeidde med sin visesamling. Og sikkert grunnla han

nu sin elsk og vyrnad for det norske bondemaalet. Han reiste meget omkring i sit vidstrakte distrikt, og i personlig samliv knyttet han nye band mellem sig og bondestanden.

Efterat han saaledes hadde gjennomgaat sin læretid i det praktiske liv, galdt det for ham aa skape sig sin selvstændige stilling. Det var imidlertid dengang for en jurist ikke saa endefram en sak; for alle juridiske stillinger var ennda kongelige embeder som en bare kunde bli utnævnt til ved ledigheter; selv sakførerne var embedsmænn og bundet til faste bosteder. Sverdrup tenkte derfor allerførst paa aa gaa en helt annen vei; han søkte det ledige lensmanns-ombud i Stokke, grannegjeldet til fødebygden hans. Men da han ikke fik det, slog han sig ned som et slags fri sakfører i Larvik, — den byen der han hadde havt farsheimen sin fra 1835.

Larvik var dengang en liten by paa 4000 mennesker og egentlig ingen rik by; den levde hovedsakelig av Fritzø jernverk og av skipsfart, og storparten av innbyggerne var arbeidsfolk, — verksarbeidere og skipsbyggere. Der var to sakførere i forveien, Schrøder og Sebbelow, og utsigtene for en ny mann kunde da ikke være meget lovende. Men Sverdrup har vel særlig regnet paa at han skulde ha hjelp av forbindelsen med det Treschow-ske firma; han fik sig ialfall straks hus ute paa Langestrand tæt ved Fritzø jernverks kontor.¹ Den vona slog nu ikke til med det samme; Treschow kunde naturligvis ikke uten videre bryte med sine tidligere sakførere. Desuten maatte det være vanskelig aa bruke en mann som ikke i tilfælle kunde føre sakene helt fram til retten. Det skjønnte Sverdrup godt, og han fik derfor alt i juni 1844, mens han ennda trodde han bare skulde ha et midlertidig ophold i Larvik, fullmakt for overrettsprokurator Chr. A. Wulfsberg i Kristiania til aa føre saker for ham i Jarlsberg og Larviks amt. Dette var utvilsomt en omgaaelse av loven. En fullmakt for enkelte saker som Wulfsberg vilde overdrage ham, vilde været i full orden; men slik en aapen

¹ Huset staar ennda; det er nu Damsbakken nr. 1.

fullmagt til beint fram aa ta saker i Wulfsbergs navn maatte være i strid med lovens mening. Jeg vet ikke om formverk av dette slaget ellers var i bruk paa den tiden; men ialfall grep Justisdepartementet inn, og ved slutten av oktober 1845 maatte Sverdrup gi op aa føre saker paa slikt et grunnlag.

Stor glæde hadde han visst ellers ikke havt av sakførerpraksisen sin i denne tiden. Folk hadde kommet rennende til den nye mannen med en mængde daarlige saker, og han hadde med sin uerfarne hjelpsomhet tat paa sig meget stræv som slet ikke lønte sig. Nu maatte han nødtvunget gi op baade gode og daarlige saker, og da var det ikke lett for ham aa greie sig. Han hadde ansvar nu for flere enn sig selv; den 14de oktober 1844 hadde han giftet sig med kjæresten sin, Line Sørensen, — de blev vigde i Kjose kirke av prosten Paul Vinsnes, — og sommeren efter hadde de faat det første barnet. Han maatte tenke paa aa komme i fast stilling, og i januar 1846 sendte han søknad om en sakførerpost i Kragerø. Den fik han ikke, og den kunde han ikke ha ventet aa faa med sit non til praktikum. I juli samme aaret tok han derfor praktikum omigjen, og denne gangen fik han da ialfall haud. Nu aapnet ogsaa veien sig for ham i Larvik.

Byfuten Andreas Olsen, — som i ungdomsdagene hadde prøvd sig i diktekunsten, og som ogsaa hadde været litt med i politikken, — far til de to vordende liberale politikere Rolf og Thorvald Olsen, Sverdrups ungdomsvenner, — var død i 1845. Og mens han før hadde været baade sorenskriver og byfut, blev det nu bestemt at det skulde bli opprettet to særskilte embeder. P. A. Krohn blev byfut, og H. H. Thaulow sorenskriver. Men Thaulow kom ikke til aa overta sit embede for det første; han blev i steden konstituert som amtmann i Jarlsberg og Larviks amt, fordi amtmannen Ulrich Cappelen var borte som medlem av fisketiende-kommisjonen. Saa blev prokurator Schrøder konstituert soren-

skriver, og i konkurranse med Thorvald Olsen blev Sverdrup konstituert som sakfører 19de august 1846. Denne konstitusjonen varte til 3dje april 1848, og i over halvannet aar kunde han da nu overta alslags sakførerforretninger paa stedet.

Det kom i en heppelig tid for ham, dette. 1846 var et krise-aar for Larvik, med en række fallitter i forretningslivet, og her blev da nok aa gjøre for en duelig sakfører. Den andre sakføreren i byen, Sebbelow, hadde ingen særlig juridisk anseelse, og forretningene strømmet inn paa Sverdrup. Han styrte fallitboer, særlig det største av alle, kasserer Børre Gethers bo; han blev nu juridisk hjelpesmann for den unge styreren paa Fritzø, Michael Treschow, som hadde flyttet til Larvik i 1840, og som han sluttet personlig venskap med; like ens for Larviks største kjøpmannshus Christiansen & Co., som fra 1847 under ledelse av den unge Christian Christiansen jun. gik i vei med større og større tiltak i baade handel og verkdrift; han blev fast fullmægtig for Fredriksverns sparebank; han kom i forretnings-samkvem med en mængde sakførere, handelshus og privatfolk rundt om paa Østlandet, ja ennda længer ut; han blev representant for firmaet C. F. Zeuthen & Co. i Kjøbenhavn, og han fik forretninger og saker for mange andre utenlandske firmaer, baade i Kjøbenhavn og andre danske byer, i Hamburg, i Amerika, i England. Titt og jamt maatte han ut paa reiser til andre byer paa Østlandet, og nu kom han for første gang til utlandet, — i 1847 til Gøteborg, i 1848 til Kjøbenhavn. Han kom i det hele i stor virksomhet, — saa stor at han i et forretningsbrev fra slutten av 1847 beint fram klaget sig at han „i det sidste Aar har været overlæstet med Arbeide og Forretninger“.

Han flyttet nu fra Langestrand midt inn i selve byen; i april 1847 kjøpte han paa auksjon kasserer Gethers prægtige gard i Prinsens gate for 1900 spd.,¹ og om han saa maatte laane hele summen, var det da et lønsomt kjøp,

¹ Ogsaa denne garden staar ennda; det er Prinsens gate nr. 31.

— garden var værdsat til 4000 spd. Her holdt han hest og ku, og var kort sagt blit en av byens matadorer. Det har titt været sagt at dette huskjøpet gjorde han for aa faa stemmerett og kaste sig inn i politikken; men jeg har ingen ting funnet som stadfæster en slik paastand. Tvert imot tyder alting paa at kjøpet var den selvsagte følgen av at han slog sig saa godt op økonomisk.

Det kan vel ingen tvil være om at han trivdes med alt dette arbeidet. Thorvald Olsen, som nu hadde flyttet til Larvik, skrev i 1847 til ham om hans „Rastløshed“, og det som han mente dermed, var den voldsomme arbeidshugen som sat i ham. Søsteren Gundelle Smitt skrev til ham engang ved en senere leilighet: „det ligger visst i din Natur at overanstrænge Dig.“ Og det hendte nok nu òg, at han kjørte saa hardt paa at han blev liggende syk. Men saaledes likte han aa ha det.

En annen sak er at det kunde være mangt og meget i Larvik som ærgret ham og satte ham ut av humør; det viser sig av brevsiftet hans med Thorvald Olsen. Nogen nærmere greie paa dette har vi ellers ikke; men det kan vel hende det henger sammen med det som han mer enn én gang klaget paa i forretningsbrevene sine: „den forførdelig slæbende Gang, Forretninger have hertillands og især her i Laurvig, hvor vi ere uheldigt farne med Hensyn til Embedsauthoriteterne.“ Det var særlig den langsomme skiftebehandling som hans „rastløshet“ ikke kunde forlike sig med. Han synes ellers ikke aa ha havt noget utestaaende med embedsmænnene paa stedet. Den konstituerte sorenskriver, prokurator H. D. Schrøder, en mann med et eiendommelig spydig lune, stod han paa en særdeles venkapselig fot med. Den konstituerte amtmann, sorenskriver Thaulow, vitnet i november 1847 at han hadde „lært ham at kjende som en retskaffen, med grundige juridiske Kundskaber udrustet og for praktiske Forretninger saare vel skikket Mand“. Og da de et aar efter hadde et personlig sammenstøt, skrev Thaulow og bad om at saken maatte være op- og avgjort „saa-

ledes, at den intet Spor efterlader af Formindskelse i den gjensidige Tillid, Agtelse og Velvillie, som jeg med al Grund har antaget hidtil at herske mellem os“.

Sverdrup var en tilbageholdende mann; men folk blev glad i ham, for han tok sig venlig av alle. Det er rent paafallende aa se hvor stadig Larviks-folk siden i livet tydde til ham og bad om hjelp eller raad med slike vendinger som: „Deres sædvanlige Velvillie“ — „I Tillid til Deres imod mig forhen beviste Forekommenhed“ — „grundet paa de utallige Beviser paa Velvillighed og Forekommenhed, som De altid har viist mig“. Og det var alt nu han vant dette ry. Det er senere blit fortalt at han i disse aarene synte sig kald og avvisende mot storfolk og særlig førte smaafolks sak. Det kan vel ogsaa let ha hendt, det som det gaar sagn om, „at de store herrer, der lønnet ham rikelig, stundom maatte vente baade halve og hele timer i forværelset, mens Sverdrup inne i selve kontoret uten betaling raadla den fattige arbeidsmann eller enke der hadde tydd til hans bistand“. Han hadde nu i virkeligheten gode venner og sin meste omgang innenfor overklassen i byen. Men det er sant at han blev den sakføreren som bønder og haandverks- og arbeidsfolk helst vendte sig til; han var snild til aa hjelpe fattigfolk med baade penger og raad, og han var glad i aa gjeste bondegardene omkring i grannebygdene; han vant sig mange venner i disse lagene av samfundet.

En enkelt sak han hadde med i denne første sakførertiden sin fortjener aa bli særskilt nævnt, fordi den utvilsomt maatte sætte merke paa tankelivet hans. Det var kapteinløitnant Sigholts sak. J. G. Sigholt var en sjøoffiser som hadde lagt i dagen en levende ære-kjensle baade paa fædrelandets og sine egne vegne. Han var brennhuga nasjonal og hadde skrevet varme innlæg for flaggets frigjørelse. Om sin personlige ære var han saa saar at det næsten kunde se sykkelig ut; men det var ogsaa en vond strid han kom op i. Han kom paa kant med næsten alle de andre offiserene i Fredriksvern og de

tok til aa fortælle stygge rygter om ham, — at han for en del aar siden hadde gjort noget snyteri, og at han drev unaturlig usedelighet. Da han om vaaren 1847 skulde være kommandant paa et orlogstogt, negtet løyntantene aa tjene under ham, og de andre offiserene sa at de trodde paa rygtene om ham. Han krævde da at de skulde gi ham æres-opreisning enten ved aa tilbakekalle rygtene eller ved duel paa pistoler; men de negtet begge deler. I steden forordnet marine-kommandoen undersøkelse om hans forhold, og efter en række forhør blev tiltale besluttet. I denne saken gav Sverdrup ham juridisk hjelp, og han fik derved personlig innblik i den militære rettergang slik som den ennda blev ført efter krigsartikelsbrevet av 1756. Efter Sverdrups raad bad Sigholt om tilladelse til aa være tilstede ved forhørene i anledning av beskyldningene mot ham; men fik nei. Han blev negtet aa faa opplysning om hvad de innstevnte vitner hadde uttalt, og vitnene blev selv forbudt aa omtale sine forklaringer; vitner som ikke kunde opplyse noget mot Sigholt uten med det samme aa utsætte sig selv for straf, blev likevel truet med aa maatte avlægge ed paa at de hadde sagt den fulle sanningen. Saken gik helt til Høiesterett, og der blev Sigholt frifunnet sommeren 1848, — i beskyldningen for pæderasti rigtignok med tillægget „frifunnet for videre tiltale“, fordi han mentes selv aa ha git grunn til mistanke. Men dermed var ennda ikke saken slut. Al den bitre personlige strid gjennom mer enn et aar, al den tort han hadde lidt fra kameratenes side og i offentlig omtale, hadde krænket Sigholts sinn paa det dypeste, og han vilde ha fullere opreisning enn slik en frifinnelse kunde gi. Dertil kom at marinekommandoen i selve sin melding om frifinnelsen hadde været klosset nok til aa omtale ham som „den domfællte“. Han tok nu til aa sende inn en række med anmeldelser mot ikke mindre enn tretten andre sjøoffiserer, dels for deres framfærd mot ham, dels for andre ting. Og da Regjeringen besluttet, ikke aa undersøke om beskyldningene var sanne

saaledes som det var blit gjort mot ham, men aa reise tiltale mot ham selv for falsk angivelse, da syntes han sig blodig forurettet; han erklærte den kgl. resolusjon for stridende imot retfærdighet og upartiskhet, og gang paa gang vendte han sig til Kongen for aa be om en annen framgangsmaate, men faafengt. Saa endte saken med at Høiesterett den 8de november 1849 dømte ham for „falske angivelser og respektstridig forhold“ til 6 maaneders straffarbeid og til avsættelse fra embede. Dagen efter skjót han sig.

Sverdrup hadde ikke kunnet ha noget med den siste saken aa gjøre, siden han ikke længer var saksfører. Men det var selvsagt at han hele tiden fulgte levende med i den. Han kunde næsten ikke la være; for saken vakte opsigt over hele landet, og det kom innlæg om den i en mængde blad, — i Drammens Adresse, Kongsbergs Adresse, Frederikshalds Budstikke, Christiania-Posten, Jarlsberg og Laurvigs Amtstidende. Opposisjons-bladene brukte saken til angrep paa hele det militære stel. Og da Amtstidenden i Larvik bragte meldingen om Sigholts død, sa den beint ut at han „faldt som Offeret for den militære Despotisme“, og den la til: „Høiesteret har dømt ham, men Folket frikjender ham!“ Johan Sverdrups søskenbarn og gode ven, presten William Sverdrup, holdt ved Sigholts grav — efter Amtstidendens fortælling — „en varm og hjertegribende Tale“, som skaffet ham en irettesættelse fra biskop og departement, og som i aar efter aar hindret hans forfremmelse til bedre embeder, indtil han i 1865 tok avsked av kirkens tjeneste paa grunn av al denne tilsidesættelsen.

Vi tør sikkert tro at Sverdrup efter hele sin tidligere holdning saa med harme paa den maaten autoritetene tok Sigholts sak paa. Vi vet i ethvert fall at han ingen samhug hadde med mængden av sjøoffiserene. I de første maanedene av 1847 hadde han hjulpet „Morgenbladet“ med aa opta tingsvitner i anledning av en injuriersak marinekaptein Thomas Konow hadde reist imot bladet,

og da redaktør Stabell skrev til ham at disse tingsvitnene syntes vække forargelse, svarte Sverdrup at forargelsen bare var vakt hos „vort fordomsfulde og hoffærdige Officerscorps i Frederiksværn“. Han la ennog til det harde ord at det var „saare vanskelig at erholde et „Thingsvidne udi Sandhed“, naar man har at bestille med Vidner uden Sandhedskjærlighed og en Dommer uden Kraft, der i den Grad misforstaar sin Stilling at han under Vidneførselen tillader sig at drive Spas med de fremsatte Qvæstioner“. Litt senere hører vi at han rent personlig vilde ærgre sig, om „Morgenbladet“ skulde tape denne saken fordi det ikke var mulig aa faa sanningen ut av offiserene. Hans befatning med den militære rettergang har visselig bare hjulpet til aa styrke hans opposisjons-hug.

Efterat hans konstitusjon som sakfører i Larvik var til ende i april 1848, søkte han (i juni) om aa faa en ledig sakførerpost i Nedenes amt med bopæl i Robygdelaget og samstundes om en sakførerpost i Bratsberg amt med bopæl i Østfjellene i Øvre Telemarken, altsaa netop i det distrikt som han hadde været skriverfullmægtig i. Han fik ingen av disse postene, og han kjente sig sikkert tilsidesat. Den liberale S. A. W. Sørenssen var netop blit statsraad og chef for Justisdepartementet; men Sverdrup klaget likevel bittert paa Stortinget i 1851 over det „gunst-system“ som raadde i dette departementet med alslags embeds-utnævnelser. Det var jo ikke bare sig selv han saa tilsidesat; hans ven og politiske stridsfælle Rolf Olsen maatte like ens vente længe, ja ennog længer enn Sverdrup, paa aa faa en sakfører-stilling. Først 8de april 1851 blev Sverdrup autorisert som underrettsakfører i Jarlsberg og Larviks amt; Rolf Olsen fik sin autorisasjon i november 1852. I mellemtiden hadde det naturlig gaat ikke saa lite tilbake med Sverdrups praksis. Han hadde vunnet saa almen en tillit at han stadig blev brukt til juridisk raadgiver, og han fik fremdeles mange pengeforretninger for utenbys og utenlandske firmaer, særlig for flere store handelshus i Hamburg. Men virkelig sakfør-

sel var han utestengt fra i fulle tre aar, og da han saa endelig blev sakfører, sat han alt midt oppi politikken, — den gjorde efterhvert ende paa al hans praksis.

Disse aarene i praktisk gierning betydde likevel ikke lite for selve det politiske arbeidet hans. Han hadde kommet i personlig berøring med saa godt som alle sider av næringslivet i landet, — med bondevilkaar, med handel, med sjøfart, med industri. Han hadde knyttet samband med folk av alle klasser og paa mange kanter av landet. Og han hadde vunnet øvelse i aa behandle alle de rettsspørsmaal som samfundslivet skapte.

Men det som ennda mer beint fram forberedte ham til politikken, det var alt det kommunale og sosiale arbeidet han kom op i mens han var i Larvik.

IV.

By-politik.

By-politikken i Larvik gjorde Sverdrup til fører. Han kom inn i den uten minste strid, med fullt samtykke av dem som før hadde sittet med magten i byen. De mente visselig bare det vilde være nyttig aa ta i bruk hans rike arbeidsevner og arbeidshug. Men det varte jo ikke længe før det blev strid, og Sverdrup reiste nye magter mot de gamle herrene.

Det kommunale styre i Larvik hadde været en fredelig innretning, som ikke hadde sat sinnene i altfor sterkt oprør. I de første ti aarene av det „fólkestyret“ som formannskapsloven av 1837 hadde gjennomført, iddes velgerne næsten ikke være med i valgene, og de samme mennene blev for det meste valgt opigjen uten motstand. Ved formannskapsvalget i desember 1846, da byen hadde omkring 230 stemmeberettigede, blev alle de tre uttrædende formænn gjenvalgt med 14, 13 og 12 stemmer, og ved repræsentantvalget tre uker efterpaa var stemmetallet for de valgte fra 11 til 6. Stort anderledes var det ikke ved valgene to aar efter heller. Ved formannsvalget den 14de desember 1848 blev kandidat Sverdrup valgt inn som ny mann med 13 stemmer, og ved siden av ham blev skrædermester Nielsen gjenvalgt med 14 stemmer. Ved repræsentantvalget den 3dje januar efterpaa var høieste stemmetal 12, og sistemann kom inn med 6 stemmer.

Overlærer Ahlert Hysing styrte byen. Han hadde været bestyrer for middelskolen fra den blev opprettet i 1824, og han var ordfører i Formannskapet næsten uten avbrytelse fra 1839 til 1848. Da han i siste formannskapsmøtet i 1848, den 29de desember, selv var med paa aa velje Sverdrup til ordfører (valget var enstemmig), tenkte han visst ikke at dette skulde bety et magtskifte. Han vedblev jo ogsaa at sitte med ledelsen av det viktigste penge-institut i byen, Laurvigs Sparebank; der var han formann i direksjonen fra 1847 og i fulle tyve aar. Sverdrups ordførervalg var en arbeidsdeling, intet annet, — saa var tanken i 1848.

Det store revolusjonsaaret saa da ikke ut til aa skulle sætte dype merker paa samfundslivet i Larvik; det gik liksaa rolig over byen som alle de foregaaende aarene. Men uroen kom i 1849; da tok alt til aa røre og snu paa sig.

„Vor Tid er Socialistens,“ saa begynte et innsendt stykke i Jarlsberg og Laurvigs Amtstidende for 31te oktober 1849. „Saavel paa Landet som især i Byerne stiftes der Selskaber og Foreninger med de mest forskjelligeartede Tendenter. Vi behøve kun at nævne Handels-, Haandværks-, Arbeider-, Sømands- og Afholdsforeninger for at bevise denne Paastand.“ Det var et nyt liv som kom med alle disse foreningene; det var borgerne som selv tok til for alvor aa sysselsætte sig med samfundsspørmaalene, — det var demokratiet som tok til aa vaakne.

For Larvik òg begynte foreningenes tid. Den første foreningen vi hører om der, var en Avholdsforening — stiftet i slutten av 1847 av student Kjeld Andresen, som reiste omkring i landet paa statens kostnad og agiterte imot brennevinsdrik. Denne foreningen fik straks 78 medlemmer, og et aar efter var tallet steget til 94. Formannen i de første aarene var den nye presten i byen, prost Th. G. Münster, og han blev nu snart en ledende mann i ymist sosialt arbeid.

Saa var det i desember 1848 at byens stortingsmann, krigskommissær J. J. Broch, gjorde tiltaket til aa faa dannet en Sjømannsforening, og den kom da i stand i mars 1849. Det var fra først av en forening av skipsførere, og den satte sig særlig til maal aa skape en hjelpekasse for sjøfolk og deres efterlatte; det er stands-interessene og de økonomiske spørsmåal som her melder sig. Men foreningen hadde ikke bestaat mange maanedene før den gav adgang ogsaa for andre enn for sjøfolk; borgere og embedsfolk meldte sig inn, og i førstningen paa 1850 hadde den alt 80 medlemmer. Følgen var at den snart tok videre sigte. Alt i februar 1850 valgte den en komité (deriblandt Sverdrup) som skulde drøfte lovforslaget om en ny sjøfartslov. Sjømannsforeningen reiste ogsaa (i 1854) forslag om aa faa opprettet en sjømannsskole i byen og fik virkelig saken ført igjennem. Da saa Sverdrup paa den tiden kom med i bestyrelsen, tok han op spørsmåal som førte foreningen nær bort i politik; han fik den til aa vende sig til alle de andre sjømannsforeningene i landet for aa be Regjeringen aa faa Øresunds-tollen ophævet.

Efter Sjømannsforeningen kom andre stands-foreninger som grep ennda sterkere inn i byens liv. I Amtstidenden for 19de mai 1849 blev det opfordret til aa danne en Haandverksforening, og alt en ukes tid efter blev et forberedende møte holdt; i juli blev foreningen dannet med 26 medlemmer, og fra august holdt den regelmæssige møter. Denne foreningen laget sig straks til aa bli noget mer enn bare en stands-forening. Alt den 19de august blev amtmann Cappelen, sorenskriver Thaulow og cand. jur. Sverdrup valgt inn som æresmedlemmer, og Amtstidenden uttalte haapet om at dette vilde gi foreningen et større opsving og skaffe den flere medlemmer. Sist i oktober kom det i samme blad en henstilling om aa aapne foreningen for folk av andre klasser, og nogen dager efter blev medlemmene manet til aa møte fram og holde godt ihop ved valget paa ligningsmænn, — det var kampen om magten i kommunen som blev innvarslet.

Straks i forveien var en av byens kjøpmænn, medlem av Formannskapet, blit valgt til forlikskommissær med 3 stemmer, som var alle de avgivne, — slikt skulde ikke faa lov aa gaa for sig oftere.

Et led i den samme kamp var dannelsen av Handelsstandsforeningen, som efter nogen maaneders forberedelse fik sin endelige ordning i mars 1850. Her var det Sverdrup og den unge kjøpmann Chr. Christiansen som gik i brodden, og de kom ogsaa begge to med i den første bestyrelse.

Ennda kraftigere kampvarsel var det i dannelsen av en Arbeiderforening i byen. Den nye klassekamp som just nu blev reist over størsteparten av Norge, og som skulde omforme hele vor politik, trængte sig dermed fram i Larvik òg. Arbeiderforeningen var ikke bare en stedlig sammenslutning; den var samstundes med i en stor samskipnad for arbeiderklassen i hele landet, og den hadde en livstanke som betydde ren omveltning i staten. Marcus Thrane, som hadde reist bevægelsen i slutten av 1848, kom i august 1849 selv til Larvik og holdt to møter der. „Maalet for disse Foreninger,“ kunngjorde han i Amtstidenden, „er at bringe Arbeiderne til i Enighed at fremkomme til Storting og Regjering med Fordring paa større Rettigheder samt Forandringer i Lovene til Arbeidsklassens Bedste.“ Paa det første møtet kom en 40 mann, og 16 skrev sig inn i den paatenkte foreningen. Paa møtet dagen efter stod „en av den dannede klasse“ op og fortalte at Treschow forbød sine arbeidere aa være med, og Thrane raadde da til ikke aa danne forening. Men Treschow skrev straks i bladet og avsannet historien, og saa kom malermester Randgaard fra Kragerø i februar 1850 og fik foreningen i orden. Den samlet straks omkring 260 medlemmer (et aars tid efter fulle 300), blev saaledes byens største forening, og den organiserte sig i 24 roder med hver sine rodeformænn. Det var verksarbeidere hos Treschow ute paa Langestrand og tobaksarbeidere inne i byen som utgjorde hovedmængden i for-

eningen, og ikke saa faa av dem eide hus selv, saa de var stemmeberettiget og kunde ha innflydelse paa byens politik. Rigtignok vilde — som det hette i Amtstidenden — denne Arbeiderforeningen ikke „lade sig lede af Socialismens Blændværk og Embeds- og Pengevældets Vilkaarlighed“; den satte sig i sine lover meget moderate formaal: „1) Intellektuel Dannelse, 2) Økonomie, ved Maadehold og Besparelse af unødvendige Udgifter, 3) Huusflid og Industri, og 4) At understøtte hinanden i Ulykkes- og Trangstilfælde.“ Men det skulde snart vise at den stilte paa meget større ting.

I følge med alt dette forenings-arbeidet gik et idig stræv for folkeoplysning, baade praktisk og aandelig. Lærer H. Christophersen, som blev den første overformann i Arbeiderforeningen, hadde i februar 1849 sat i gang en søndagsskole, der han underviste i tegning, bokholderi, geografi og historie. Det var visstnok denne skolen som Arbeiderforeningen overtok i april 1850, og litt senere paa aaret fik Haandverksforeningen sin egen søndagsskole i gang, nærmest æslet for haandverkerlærlinger, efter en plan som Sverdrup hadde været med aa sætte op. Begge søndagsskolene fik fra 1853 bidrag av Sparebanken. I november 1849 kunde Haandverksforeningen aapne et lite bibliotek, som den hadde faat i stand ved hjelp av gaver (Sverdrups tilskot var Jacob Aalls oversættelse av Snorre). Arbeiderforeningen skaffet sig ogsaa en liten boksamling, og søkte i 1852 Formannskapet om aa grunnlægge et almuebibliotek i byen, men maatte rigtignok snart opgi tanken. Sverdrup foreslog derefter, at restene av et fond som var samlet i 1847 til hjelp mot kornnøden, skulde bli brukt til et almuebibliotek; men saa strøk alle pengene med i koleraen 1853.

I mars 1849 hadde prost Münster gjort tiltak til aa faa i gang en haandgjernings-skole for piker, og efterat han hadde faat løfte paa pengehjelp av Sparebanken, fik han Sverdrup og en av byens kjøpmænn med sig i en komité, som kallte byens damer sammen til møte om

saken; i oktober kunde saa skolen komme i gang. Det var bestyrelsen for denne haandgjerningsskolen som derefter tok op et sosialt arbeide av annet slag; fra nyaaret 1850 fik den i stand en „bespisinganstalt“, der folk av „den fattige arbeidsklasse“ kunde kjøpe sig middag — „sund og vel tillavet føde“ — for to skilling. Dette var nu mere fattighjelp enn til virkelig bedring i arbeidernes kaar; det som i sanning skulde tjene til aa løfte arbeiderne op til større økonomisk selvstændighet, det var knyttet til Arbeiderforeningen. Efter tiltak av Sverdrup og kjøpmann Stephanus Falkenberg grunnla den i april 1850 „Laurvigs Arbeideres Laaneindretning“, som skulde være en liten sparebank for arbeiderne, og i februar 1852 kunde „Laurvigs Arbeideres Hjælpe- og Understøttelsesforening“ træ i virksomhet under Falkenbergs ledelse med et grunnfond paa 300 spd.

Nærmest til bruk for middelstanden var den „pensjons-innretning“ som Sverdrup tok til aa arbeide for i 1853; den hadde til formaal aa yde pensjon til „enker og ugifte fruentimmer“, og efter de lovene som han utarbeidde, skulde pensjonen bli sikret ved innskot én gang for alle paa 5 daler. Denne innretningen kom i stand i 1855, og Sverdrup blev selv første formann i styret.

Larvik stod ikke alene med slike sosiale tiltak. De var i virkeligheten baaret fram av en samfundsbevægelse som gik over hele landet. Og i denne bevægelsen møter vi Sverdrups navn alt i ett; han var med i det nye livet som vaaknet i 1849, og det var i det han fant fæste for sin egen livsgjerning. Vi faar ikke det rette syn for hans stilling, om vi bare holder os til at den eneste foreningen han var med aa grunnlægge, var en Handelsforening. Vi kan ikke se bort ifra dette heller; for det var et naturligt uttryk for den levende sansen hans for næringslivets rett og interesser. Han ønsket ingen patriarkalsk embedsmanns-styring; han vilde at alle næringsdrivende borgere selv skulde staa fram og kjæmpe for sine samfundskrav, og blandt disse kravene regnet han selve de økonomiske

for de ikke minst vigtige. Men det er en kjensgjerning at han og handelsstanden i Larvik mer og mer kom til aa skille lag, og hovedgrunnen var at handelsstanden ikke vilde unne alle borgere samme rett som de selv krævde, men drev ensidig klassepolitikk. Det støeste grunnlaget for arbeidet sit fant Sverdrup i Haandverksforeningen; da den rykket ut til det første slag i den kommunale strid og vilde sætte igjennem sine egne folk ved valget paa ligningsmænn i november 1849, da stod Sverdrup øverst paa listen, og han blev ogsaa valgt til overligningsmann med høieste stemmetal. Haandverkerne fant sin fører i ham, og paa dem bygde han sin magt. Aktiv støtte fik han desuten i Arbeiderforeningen, som han selv hjalp efter beste evne. Da lærer Christophersen hadde reist som utsending til det første landsmøtet for arbeiderforeningene i Kristiania i august 1850 og kom til kort med reisepengene, var det den naturlige tanke for ham aa be Sverdrup laane ham nogen daler, og litt ut paa høsten ser vi ogsaa at han laante foreningen tyve daler til dens arbeid.

Et bindeled mellem Haandverks- og Arbeiderforeningen var den mann som i en offentlig protokol fra den tiden er kallt „den her i Byen bekjendte Contoirist Carl Larsen“. Det var en fyr som var brukelig til litt av hvert, til søndagsskole-undervisning liksaa vel som til kontorskrivning, og han blev ogsaa brukt i ymse arbeid (han gjorde skrivertjeneste for Sverdrup òg). Han var bokholder i arbeidernes laane-innretning; han blev i 1851 formann i selve Arbeiderforeningen, og han møtte for den paa det navngjetne „Lilleting“ samme aar. Samstundes var han bibliotekar i Haandverksforeningen; der pynnet han ogsaa op naar det skulde være fest, — fik saaledes i den anledning laane Sverdrups grunnlov i glas og ramme. Han færdedes meget omkring mellem folk, og han kunde altid gi god greie paa folkemeningen. Han levde litt paa laan baade aandelig og økonomisk; men han var en nyttig agitator, og han bar Sverdrups lov omkring overalt.

1850 blev stridens aar i byen. Det kunde merkes

paa al ting, at det var uro i luften. 17de mai blev feiret med usedvanlig høitid. Aaret i forveien hadde regnvêr hindret baade processjon og fyrverkeri; denne gangen kom vaar og varme netop til 17de mai, og et par tusen mennesker toget ut i Bøkeskogen. Festkomitéen, med Sverdrup til formann, hadde gjort sig svært fore; den hadde latt trykke sanger som blev omdelt (ialfall en av dem var skrevet for dagen), og der blev holdt en række taler. Sverdrup utbragte leve for konstitusjonen „med nogle hjertelige og begeistrede Ord“, og saa blev det talt for kongen, for gamle Norge, for det norske flag, og for frihet og oplysning; ja efterat Marseillæsen var sunget, blev det talt og ropt hurra for den franske republik. Det var i sanning en fest med farve og program.

Og saa to maaneder efter, søndag den 21de juli, lød ord av en annen tone i byens kirke. „Vogter eder for de falske profeter,“ forkynte dagens evangelium, og prost Münster tok derav, fortæller en innsender i Amtstidenden, „Anledning til en Straffepræken over Tidens politiske Anførere, der præke „Frihed og Lighed“, hvis Tendents kun røber „Rovbegjærlighed og Nydelsessyge“, hvis Regering kun vilde være det „værste Despoti“. Disse Ledere vare de frækkeste Gudsbespottere, hvis Liv og Levnet kun har været en Række af Afskyeligheder. „De fornegte Gud og bespote Kirken og dens Lærere“, hvorfor [han] anførte, at aldrig har Kirken været „haardere betrængt end for nærværende Tid“, hvorfor han strengelig formanede til at holde fast ved den ene saliggjørende Tro, og ikke lade sig friste af disse Djævelens Børn, der give lokkende Løfter, som aldrig lader sig realisere, og lyste Forbandelse over hver den, som fulgte disse oprørske Ledere.“ Innsenderen var ikke meget grepet av disse kirkelige formaninger; han bemerket: „naar Ulven gaaer i Præsteklæder, han allersnarest Folk opæder.“ Men prækenen vakte opsig, og den øket striden.

I august kom kampen om stortingsvalget, som endte med Sverdrups seier. Og i desember fulgte den kom-

munale valgstrid. Formannsvalget gik for sig den 17de desember. „Det vil da vise sig — ville vi haabe —,“ skrev Amtstidenden nogen dager i forveien, „at Byens Borgere endnu ere lige saa aarvaagne som ved Valgforsamlingen i Sommer. Formedelst den betydelige Afgang i den nuværende Kommunerepræsentation staaer det i Borgernes Magt at faae de Elementer for Fremtiden derind, som de antage meest overensstemmende med Kommunens sande Tarv og Bedste. At Borgerne ogsaa paa den liberaleste Maade vil vide at benytte sig af denne Magt, ansee vi ikke tvivlsomt.“ Av byens fem formannskapsmedlemmer skulde de tre paa valg, og desuten skulde en fjerdemann bli midlertidig valgt i steden for Sverdrup, som skulde paa Stortinget. Utfallet blev en hel omveltning. Det var fire helt nye mænd som blev sat inn i Formannskapet (med fra 35 til 14 stemmer); hele det gamle styre, med overlærer Hysing i spissen, blev sat utenfor. Paa samme maaten gik det med repræsentantvalget den 3dje januar; det var nyvalg over næsten hele linjen (med fra 44 til 24 stemmer), og av de aatte valgte var de fire haandverkere (deriblandt formannen i Haandverksforeningen) og to arbeidere, — det var første gang arbeidere kom inn i bystyret. Saaledes var magten flyttet over paa nye hender, og Sverdrup var den ledende kommunemann i Larvik, ikke bare fordi han hadde evnene og viljen, men fordi han hadde et parti bak sig.

Fra og med 1849 var han ordfører i bystyret alle de aarene han bodde i Larvik, naar ikke stortingsgjerningen holdt ham borte. Han var saaledes ordfører først 1849 og 1850, derefter 1852 og 1853, endelig 1856. Desuten var han viceordfører i de siste syv maanedene av 1855, og selvsagt var han med i Formannskapet alle de maanedene han var hjemme i 1851 og 1854 òg. Han var en drivende arbeidskar i byens tjeneste, og det var ikke lite som blev lagt paa ham. I de første tre aarene han var ordfører maatte han med egen haand føre baade formannskapsprotokollen, brevjournalen og dagboken; først fra

1853 blev det ansat en formannskapssekretær. Han forfattet selv de fleste formannskaps-innstillinger og skrivelser i sin ordførertid, og desuten var han med i en række kommissjoner og komitéer, — i en komité for aa ha tilsyn med byens musikkvæsen et aars tid 1849—50, i reguleringskommissjonen 1849—50 og 1855—56, i en komité for byens havneganger 1852—53 og samstundes i en veikomité, i sundhetskommisjonen en tid i 1855. Efter valg av bystyret var han medlem av skolekommisjonen i fire aar 1850—54, og han var valgt overligningsmann i aarene 1850, 1852, 1855 og 1856. Paa saa godt som alle omraader satte han inn med frisk kraft og djervt tiltak, og det synte igjen efter ham allesteds som han var med. Meget nyt fik han sat i verk mens han styrte byen, og mange planer stod efter ham som program for framtiden.

Han fik straks høve til aa lægge for dagen den frihetsaand han var fylt av. I formannskapsmøte den 10de januar 1849 forelaa til uttalelse et lovforslag som O. G. Ueland hadde faat vedtat paa Stortinget i 1848, men som Regjeringen hadde negtet stadfæstelse, om faste skjønns- og takseringsmænn, — et forslag som sigtet til aa gjøre et lite innhugg i embedsmagten. Larvik formannskap besluttet ikke aa avgi nogen erklæring om saken, men likevel i en slik form at uttalelsen blev en tydelig „Opinionsyttring til Fordeel for Lovbeslutningens Principer og Tendents“.

Tre maaneder efter kom en sak av meget større prinsipiell rækkevidde. Stortinget i 1848 hadde vedtat en lov som gik ut paa aa fremme oprettelsen av faste skyssstasjoner paa landet ved aa love skyssholderne rett til aa selje alslags matvarer. Dette var et inngrep i byenes handelsrett, og byene reiste saa sterkt et protest-rop, at Regjeringen, som selv hadde kommet med lovforslaget efter innstilling fra Indredepartementet (Frederik Stang), negtet sanksjon paa loven. Larvik formannskap vedtok den 4de april 1849 et utførlig innlæg som Sverdrup hadde sat op, og det var et innlæg mot byenes enerett til handel. Skrivelsen la vegg paa „den gjensidige Trang, der paa saa

mange Maader knytter Byernes Handlende og Landets Producenter til hinanden“, og den uttalte sig imot „Anvendelse af saa kunstige Midler, som Handelsbevillinger“. Den prøvde særlig vise at handelsrett for skyssholderne ikke vilde minke avsætningen for de handlende i byene, og Formannskapet anbefalte derfor lovforslaget — „med saameget større Haab om at ramme det Rette, som dets Anskuelse af Sagen i alt Væsentligt sees at stemme med hvad der er antaget af sidstafholdte Storthings Pluralitet og af det kongelige Departement for det Indre, der blandt alle Regjeringsautoriteter formentlig maa indrømmes den vægtigste Stemme i dette Anliggende“.

Et rent kommunalt spørsmal fik Sverdrup samme aar avgjort efter lignende liberale grunnsætninger. Det galdt brennevinshandelen. Dengang Larviks bystyre for første gang skulde nytte den retten det hadde faat ved loven av 1845 til aa regulere brennevinshandelen, hadde det beint fram gjort ende paa den. Det hadde regnet at der skulde bli solgt 120000 pottes om aaret, og satte avgiften derav til 4000 spd. (4 skilling potten). Men ingen handlende i byen vilde selje brennevin paa det vilkaaret, og følgen var at i tre aar (1847—49) fans det intet smaasalg av brennevin i Larvik. Det var uenighet om hvorledes dette hadde virket; ialfall i førstningen synes det tydelig at det var nedgang i drukkenskapen. Men mange paastod at det øket paa med ulovlig handel, og Sverdrup var av dem som mente at en viss frihet vilde være bedre enn forbud. I august 1849 fik han derfor bystyret med paa aa sætte avgiften av brennevinshandelen for det næste aaret til bare 2000 spd. (regnet efter en omsætning paa 60000 pottes), og da var det ti handelsmenn som var villige til aa selje brennevin. Det raaket saa uheldig at straks den lovlige brennevinshandelen kom i gang, blev det fyll og slagsmaal i byen. Men Sverdrup og bystyret lot sig ikke derav rikke i sin opfatning, og litt maatte det vel veie òg, at brennevinavgiften var saa god en hjelp for bykassen, — i et sam-

let budget paa en 8—9000 spd. monet det dugelig med 2000 spd. i ekstra-inntekt.

Derimot ser vi at liberalismen maatte vike for rent praktiske omsyn i et annet tilfælle. Det var da Formannskapet i november 1850 skulde uttale sig om et forslag til ny haandverkslov som haandverkernes centralforening hadde utarbeidd. Haandverksloven fra 1839 hadde gjort haandverksdriften saa godt som helt fri, og den hadde bl. a. foreskrevet at en mann kunde vinne borgerskap som haandverker mot bare en duelighets-attest fra to hæderige mænd, — en forskrift som visstnok har sin store del av den nedgang som i den følgende tid kom i norsk haandverk. Centralforeningen krævde nu mesterprøven gjeninnført. I den uttalelsen som Larviks formannskap vedtok, og som Sverdrup hadde formet, blev ikke dette kravet godkjent, om det saa blev anbefalt til nøieste overveielse; men Formannskapet viste til det almene ønske blandt haandverkerne, om at det maatte bli sat strengere vilkaar for borgerskaps-bevilling, og det foreslog at duelighets-attesten alfall maatte bli utstedt av tre troværdige mænd, derav to mestere, — derved kunde frihets-prinsippet bli oprettholdt og endda fag-kravet sikret.

I Sverdrups standpunkt her tør vi nok se et merke av det nære sambandet hans med haandverkerstanden i Larvik, og det var sammen med den han just nu førte sin første kommunale strid. I Skolekommissjonen hadde han straks paa det andre møtet han var med i, den 9de oktbr. 1850, gjort framlæg sammen med skræddermester Nielsen om aa faa en aftenskole for konfirmerte barn med undervisning i historie, geografi, norsk, naturlære og matematik; men tanken utvidet sig snart til et større maal, og Haandverksforeningen bar den fram i ny form. Den 25de novbr. 1850 sendte den en skrivelse til Formannskapet om aa faa i stand en videregaaende skole for barn som ikke hadde raad til aa gaa paa middelskolen, og alt den 4de desbr. vedtok bystyret mot fire stemmer aa gi en aarlig bevilgning paa 150 spd. til en høiere almueskole

eller borgerskole, „paa Betingelse, at Skolen bliver staaende under Kommunalbestyrelsens Overopsyn samt at der forelægges Kommunalbestyrelsen en fuldstændig udarbejdet Plan for Skolen til Approbation, forinden nogen Udtælling af Kæmnerkassen i forannævnte Øiemed finder Sted“. Meningen var klar: det galdt om aa skape en skole som helt og uavkortet stod under den folkevalgte myndighets styre, og det skulde være en skole som gav middelklassens barn en høiere dannelse uten derfor aa føre dem inn paa embedsveien. Det var to demokratiske formaal paa én gang.

Saa blev det strid. De bevarte aktstykker tillater os bare aa følge striden i Skolekommissjonen, som amtmanden oversendte saken til. Og her blev Sverdrup staaende sammen med skræddermester Nielsen imot prost Münster, overlærer Hysing og byfut P. A. Krohn. Prosten gik saa langt at han hævde, at beslutningen om Borgerskolen beint fram var i strid med skoleloven av 1848, og at opretholdelsen vilde være til skade for almueskolen i byen; hele flertallet krævede at den nye skolen i ethvert fall maatte staa under Skolekommissjonens styre, og i den var jo prosten selvskreven formann, foruten at byfuten maatte være med. Amtmann Cappelen stadfæstet likevel bystyrets beslutning, og Haandverksforeningens bestyrelse satte op en skoleplan, som bystyret godkjente i februar 1851.

Ennda syntet det sig at striden ikke var endt. Planen maatte ha stadfæstelse av Stiftsdireksjon og Kirkedepartement, og i disse instansene blev det ført en underjordisk kamp mellem Münster og Sverdrup. Det gik maaned efter maaned, uten at planen kom tilbake, og Sverdrup maatte nytte paa, mens han var stortingsmann, og purre paa saken. Endelig langt ut paa høsten seiret han her òg, og den 27de oktbr. 1851 kunde bystyret velje fem mann som skulde faa Borgerskolen i gang og saa være dens direksjon. Sverdrup blev enstemmig valgt, og derefter var han formann i direksjonen i fire aar.

Borgerskolen kunde i sanning bli kallt hans skole; det var han mer enn nogen annen som hadde stridd den fram. Han maatte ennda mer enn én gang verje sin skole mot aa bli tat fra kommunestyret. I 1854 vilde prost Münster ha kjøpt fælles hus til almueskolen og Borgerskolen, og haandverkerne i byen blev straks ræd for at han paa den maaten skulde drage Borgerskolen inn under sin magt; de skrev til Sverdrup, som paa den tiden var borte paa Stortinget, og planen blev forpurret. Senere paa samme aaret og paa nyt i 1855 kom rektor Hysing med forslag om aa slaa Borgerskolen sammen med Middelskolen; men Sverdrup fik begge gangene forslaget forkastet av bystyret. Selv reiste han i 1856 forslag om aa knytte en kommunal pikeskole sammen med Borgerskolen, og han blev med i en komité som Formannskapet valgte for aa utrede saken; pikeskolen blev ogsaa oprettet i 1857, efterat han selv hadde flyttet fra byen.

Borgerskolen blev staaende til 1873, da den kunde bli nedlagt fordi skolepengene til Middelskolen blev sat monelig ned, og da hadde desuten skoleloven av 1869 gjennomført en tanke som Sverdrup tidlig hadde gjort sig til talsmann for: kommunalt tilsyn med statens høiere skoler. I november 1852 hadde Larvik formannskap vedtat en uttalelse, forfattet av ham, om at bystyret burde ha rett til aa velje medlemmer av de høiere skolars forstanderskap. Dette vilde, het det i uttalelsen, „stemme med Forfatningen og Kommunallovgivningen, efter hvilke de bevilgende Autoriteter — det være nu Storting eller Kommunerepræsentation — skulle nyde kontrollerende Myndighed med Hensyn til Anvendelsen af det Bevilgede“. Formannskapet pekte litt spydig paa at det her jo bare var tale om kontrol, ikke om ændring i selve den styrende myndighet, saa at „endog de mest Konservative formeentlig maa være befriede fra Frygt for mulig overveiende og skadelige Indflydelser fra de kommunale Medlemmers Side, om de ellers nære nogen saadan“.

Samstundes med kampen for Borgerskolen arbeidde Sverdrup seigt og trutt for en gjennomgripende omskiping av almueskolen i byen, og det lyktes ham aa naa et langt stykke paa vei. Larvik hadde sin skoleskipnad fra 1823, og den stod paa samme standpunkt som i de fleste andre norske byene. Grunnlaget for ordningen var den undervisningsmaaten som i 20-aarene hadde holdt sit seirende inntog i Norge, — Lancaster-metoden, veksel-skolen. I veksel-skolen var læreren næsten bare for en vaktmester aa regne; barna var skiftet ut i flokker som underviste sig selv, d. v. s. de længst-komne skulde lære fra sig til de yngre. Metoden hadde vunnet fram av økonomiske grunner; efter den kunde jo mange barn bli undervist paa en billig maate. Men mange opplysningsvenner forkynte at denne maaten var det ypperste av al pædagogik. Veksel-skolen i Larvik var efter planen beregnet paa barn i alderen 7—10 aar og skulde gi dem færdighet i læsning, skrivning og regning; men av de 200 barna som gik sammen i denne skolen, var i 1850 en tredjepart mer enn ti aar gamle, fordi det ikke var rum for dem i de høiere klasser. Over veksel-skolen, som var fælles for hele byen, fans det tre saakallte „katechetiske“ skoler, der læreren virkelig var lærer, — en paa Langestrand, en i selve byen (Fritzøbakken) og en paa Torstrand. Men hver skole hadde bare én lærer, og de 300 barna som var henvist til disse skolene, fik bare skolegang annen-hver dag; mange blev gaaende uten skole. Her var i sanning rum for reformer, og vi hører da ogsaa at det den 9de oktbr. 1850 blev oplyst i Skolekommissjonen at det „blandt Borgerne af Haandværksstanden“ raadde misnøie med tilstanden.

Av kommissjonens protokoller ser det nu ut som om Sverdrup for det første satte sig imot en dugelig ombøting. Han bar fram haandverkernes krav om at veksel-skolen maatte bli holdt baade formiddag og eftermiddag, og han foreslog innført en ny læsebok (Smith Hiorths) i de katechetiske skoler. Men han stemte imot (og var

alene imot) det forslaget som prost Münster kom med, om aa oprette en ny katechetisk skole saaledes at alle de altfor gamle barna i vekselskolen kunde komme op i den. Det var visstnok i det minste delvis økonomiske omsyn som avgjorde hans holdning her. Han visste at kommune-budgettet for 1851 av andre grunner vilde stige sterkt, og han ønsket derfor aa vente et aar med den nye skolen. I steden vilde han for det første ha en sum penger til undervisning for forsømte barn, og hadde han staat alene med dette i Skolekommissjonen, saa fik han bystyret enstemmig med sig. Men ikke før var han reist paa Stortinget i 1851, saa tok prost Münster til aa gaa omkring og agitere for den nye skolen; han maatte ha den før Sverdrup kom tilbake, sa han. Først led han paa nyt nederlag i bystyret; men da han til slut kunde lægge fram brev fra Stiftsdireksjonen, om at Skolekommissjonen med loven i haand kunde tvinge sig fram, gik bystyret i septbr. med paa den nye skolen, — den kom da i virkeligheten i gang først i 1852, saaledes som Sverdrup hadde tenkt. Og snart skulde det syne sig at han i virkeligheten bar paa planer om en langt grundigere omskiping enn flertallet i Skolekommissjonen hadde drømt om. Den 19de august 1852 sendte han Skolekommissjonen et framlæg som begynte slik:

„Lige fra den Tid, jeg som valgt Medlem tiltraadte Skolekommissionen, har jeg stedse anseet Afskaffelse saavidt muligt af al Vexelunderviisning i Almueskolen samt Opnaaelse af særskilt Skolegang for Børn af forskjelligt Kjøen som 2de Opgaver, Kommissionen burde lade sig let være magtpaaliggende at løse. Forskjellige Omstændigheder have imidlertid medført, at jeg ikke tidligere har villet fremkomme med nogen Forestilling eller noget Forslag herom. Endnu lader det sig vel heller ikke gjøre at gennemføre de antydede Reformer og isærdelesheden, der sigter til særskilt Underviisning for Børn af forskjelligt Kjøen, for samtlige Almueskolers Vedkommende. Men en god Begyndelse i saa Henseende antager jeg kan

skee med det egentlige Laurvigs Skolevæsen og ved i Forbindelse med en Omorganisation af dette at remplace Stedets Vexelskole med en almindelig eller katechetisk Almueskole; det Øvrige faar da blive en bedre Fremtids Sag.“

Dette var en reformplan som grep dypt ned i selve grunnlaget for undervisnings-ordningen. Den sigtet paa det samme som rektor Holmboe netop hadde kjømpet fram i Bergen: avskaffelse av den aandløse, mekaniske dressur som vekselskolen var, og opdeling av barna i faatalligere klasser. Men det er et vitnemaal om hvor sterkt et omsyn Sverdrup tok til de faktiske vilkaar, og hvor varlig han vilde gaa fram, at han ikke tenkte paa aa sætte reformen igjennem med ett slag. Av økonomiske grunner lot han for det første skolene paa Langestrand og Torstrand bli som de var, og ennda han maatte kræve en lærer til, saa det bare blev vèl fyrti barn i hver klasse, lyktes det ham aa sætte op et budget som bare var 36 spd. større enn det tidligere, omfram at selve ny-innredningen vilde koste en 100 spd. en gang for alle. Skolen blev jo tarvelig nok efter senere tiders maal, og det blev ikke tale om undervisning mer enn annen-hver dag; men et monelig framsteg vilde da bli gjort.

Planen hans blev drøftet i møte efter møte i Skolekommissjonen; han maatte selv arbeide ut fullstændige timeplaner. Og i juli 1853 sendte kommissjonen forslag til bystyret om aa bevilge penger til ny-ordningen. Sverdrup skrev selv Formannskapets innstilling om saken, som gik ut paa aa tilraa bevilgningen, — „Vigtigheden af et vel organiseret Skolevæsen i en Tid og under en Stats- og Kommunalforfatning, som vor, kan formeentlig ikke let overvurderes“. I september blev forslaget vedtat i bystyret, og sommeren 1854 blev „Reorganisationen“ sat i verk.

Straks efter traadte Sverdrup ut av Skolekommissjonen. Men han slap ikke skolen av syne for det. Hans uttalelse i formannskaps-innstillingen fra 1853 viser at

skolespørsmålet hadde for ham en sterkt politisk side; han vilde fostre borgere som hadde opplysning nok til å være med i samfundsstyrelsen. Og skolens framgang maatte derfor altid ligge ham paa hjerte. To maaneder før han endelig reiste fra Larvik, den 26de november 1856, sendte han paa Formannskapetets vegne en skrivelse til Skolekommissjonen og pekte paa at „i den nærmeste Fremtid“ maatte ogsaa skolene paa Torstrand og Langestrand bli omdannet, saa vekselkolen helt kunde bli avskaffet. Det var hans testamente til Larvik i skolesaken.

Dette som laa under i skolepolitikken hans, aa faa borgerne til aktivt aa interessere sig for de offentlige spørsmål, det strævet han med ellers òg i kommune-arbeidet. Fra 1853 fik han byens budget helt omordnet „for at opnaa større Sammenhæng og Orden i Posteringen af de enkelte Udgivts-Beløb og for at lette Byens Borgere Oversigten over Bykassens Udtællinger i Anledning de forskjellige Udgivtsbrancher“; i steden for det gamle rot fik han alle utgiftene samlet under visse hoved-rubrikker: justis- og politikvæsen, brand- og væktervæsen, vei- og brovæsen, bygningsvæsen, skolevæsen o. s. v. Fra 1854 sluttede ligningskommissjonen med bare aa sætte op den skat som hver borger skulde betale, og angav fra nu av hvad den bygde ligningen paa, idet den opførte hver skatydners formue og inntekt. Slikt skulde hjelpe til at velgerne passet bedre paa alt kommunens stell.

Sverdrup hadde selv en levende sans for byens økonomi, og han synte i skolesaken at han var en sparsom kommunemann. Men han var ikke av dem som bare vilde spare og spare; han satte gjentagne ganger igjennem ønstillæg baade til skolelærerne og til andre kommunale jenestemænn, og han var slet ikke ræd for utlæg som man mente vilde betale sig. Det var uundgaelig at byens budget i hans tid kom til aa stige. Det første budget han var med aa gjøre op, budgettet for 1850, viste en samlet utgiftsum paa 8800 spd.; det siste han var med paa, for 1857, lød paa 13 700 spd., — en økning paa over 55

prosent. Paa grunn av brennevins-avgiften steg rigtignok skattene i samme tid bare fra 7800 til 9400 spd. Men samstundes mangedoblet byen gjelden sin.

I 1851 fikk han bystyret med paa aa bygge svingbro av jern over Farriselven mellom selve byen og Langestrand; det var et tiltak som kostet byen 4500 spd. Treschow bygde broen, og skjøt selv til 1500 spd.; den var færdig i 1855, og er i bruk den dag idag. I 1853 fikk han bevilget 500 spd. til fortauger, særlig i Prinsens gate og paa Torvet, og aaret efter 500 spd. til aa sænke Sagbakken i Kongens gate, — det er den bakken som efter nye reguleringer delvis svarer til den nuværende Johan Sverdrups gate. I 1854 foreslog han aa faa en ingeniør til aa planlægge vandledning for den øvre del av byen, og samstundes fikk han i gang forhandlinger med Treschow om aa levere gas til byen fra hans private gasverk; da dette ikke viste sig mulig, reiste han sist i 1856 forslag om kommunalt gasverk, — det blev det nu intet av, og vandverk fikk ikke byen før sist i 60-aarene.

Det var tiltak og framsyn i slike planer. De vitnet om tro paa byens framgang, og de vilde selv hjelpe til aa skuve paa framgangen. Ennda mer gjelder det om et par store planer som Sverdrup tok op i 1852, og som hver paa sin vis var æslet til aa gjøre Larvik til stor handels- og skipsfarts-by.

Den ene planen gikk ut paa aa gjøre Laagen farbar helt fra elveosen og op til Labrufossen i Sandsvær. Det var dengang kanal-bygningens første tid i Norge; Engebret Soot hadde just tat fat paa aa kanalisere Fredrikshallsvasdraget, og Skiens-kanalen var under forberedelse. Det var byene og omlandet deres det galdt om aa binde nærmere sammen. Saa kom Sverdrup sist i 1852 med sin plan om Numedalslaagen. Han fikk Engebret Soot til aa utarbeide et omkostnings-overslag, som lød paa 35000 spd., og i mars 1853 fikk han Formannskapet i Larvik til aa vende sig til alle de andre kommunene som kunde ha nytte av aa faa Laagen gjort farbar. Svarene lød nu litt

ulikt; de to nedre herredene Hedrum og Lardal sa sig villige til aa være med paa planen, og Kongsberg by uttalte sig under dissens for at den skulde bli undersøkt, mens alle herredene i Sandsvær og Numedal avslog aa gaa med. Sverdrup gav likevel ikke op; efter forslag av amtmann Cappelen bad Jarlsberg og Larviks amtsformannskap Indredepartementet om aa faa planen nøiere gransket, og Larvik formannskap rettet samme henstilling til departementet. Kanaldirektør Røyem fik saa ordre til aa befare Laagen, og i oktober 1854 kom han med overslag; han vilde ikke kanalisere Laagen længer op enn til Kjæra i Lardal, men ennda satte han omkostningene saa høit som til en 25000 spd. Dette blev for meget for Larvik og de nedre herredene alene, og hele saken stanset, efterat Sverdrup hadde flyttet fra Larvik.

Den andre planen var ikke egentlig hans; men han la meget arbeid paa den, og striden om den fik følger for hans stilling i Larvik. Det som det her var spørsmal om, var aa bygge en bølgebryter utenfor byens havn.¹ Tingen var den at havnen laa aldeles aapen for sjøen, saa det ennog inntraf forlis inne paa selve havnen. Den gamle Skottebryggen gav ikke vern for annet enn for smaaskuter. Følgen var at skipsfarten heller gik til andre byer enn til Larvik; under Sverdrups ledelse søkte Formannskapet gang paa gang aa faa dampskibene, baade statens og private, til aa anløpe byen, men fik stadig avslag. Saa var det naturligt at tanken kom op om aa skaffe havnen bedre vern, og i 1846 gjorde konsul William Archer forslag om aa bygge en molo foran havnen ut fra Tollerodden; han mente den skulde være 100 alen lang og koste 750 spd. Men i de daarlige tidene som straks efter begynte, blev planen lagt til side. I 1852 tok byens havnekommissjon den op igjen, og efter mange forhandlinger med havnedirektør Johnson og andre teknikere foreslog

¹ Til denne saks historie har jeg, omfram aktstykkene i Larviks byarkiv, havt høve til aa bruke en haandskreven fremstilling av politimester K. Simonsen, Larvik.

kommissjonen en bevilgning paa 10000 spd. til en molo paa 400 fot, — det var saaledes baade teknisk og økonomisk et langt større tiltak enn paatenkt i 1846.

Sverdrup hadde visstnok alt paa forhaand delvis været med i drøftelsen av planen; men nu først fik han direkte med den aa gjøre, og efter sin vane tok han den meget forsiktig. I bystyrets møte den 13de januar 1854 fik han vedtat et forslag som bare uttalte at kommunerepresentasjonen var stemt for bygning av en molo paa 400 fots længde, og stillet penger til raadighet for utarbeidelse av nøiagtige tegninger og overslag. Disse pengene blev nu ikke nødvendige; for havnedirektøren gav alle planer som trangs. De var færdige høsten efter, og nu hadde saken vokset ennda mer; moloen skulde være paa 460 fot og koste 20000 spd., — en sum som under den tids vilkaar maatte virke rent overvældende. Og ennda pekte havnedirektøren paa at en annen molo — paa 840 fot — senere maatte bli bygd ut fra den andre siden av havnen; den vilde koste over 40000 spd. Men Sverdrup lot sig ikke skræmme. I spissen for Formannskapet innstillet han i januar 1855 paa aa opta et laan paa 20000 spd. til moloen og saa — i samsvar med lov av 1842 — ta et tillæg paa 1 prosent til toll-innkommene i byen til aa dekke rentene, — dette vilde efter innkommene paa den tiden bli en 600 spd. om aaret, altsaa slet ikke nok; men Sverdrup regnet paa at en god havn skulde øke byens handel og skipsfart slik at tollen snart vilde dekke byens utlæg. Kjøpmann Fredrik Hvistendahl, som netop ved aarsskiftet var gaat over fra Formannskapet til Repræsentantskapet, var føreren for motstanden; han hadde ingen tro paa lønsomheten av saa svær en paakostning. Men i bystyret fik han bare to mann med sig. Det var Sverdrup som seiret.

Seieren var bare foreløbig. Det tok tid før arbeidet kunde komme i gang, og da grunnen utenfor Tollerodden blev nøiere undersøkt, syntet det sig at den var mindre fast enn man hadde regnet med. Mange tok til aa bli

ræd for at moloen skulde bli ennda dyrere enn tenkt, og at skattene skulde stige urimelig. I oktober 1856 kom de første angrep paa planen i „Jarlsberg og Laurvigs Amtstidende“; det ene av dem var ennda-til saa skarpt at redaktøren maatte stryke „adskillige ubeføiede og fornærmelige Ytringer om en vis Person“. En innsender i november rettet hoved-angrepet mot Sverdrup, fordi han ved sin ihærdighet hadde drevet saken igjennem i bystyret: „Havde han ikke havt saadant ypperligt Snakketøi, vilde det ikke have gaaet saa glat, thi jeg veed, at der var Mange, som vilde opponere, men han lod dem ikke komme tilorde.“

Med det samme saa arbeidet skulde begynne, i mars 1857, kom det andragende til Formannskapet fra en del borgere om aa ta molo-saken under fornyet overveielse og omgjøre beslutningen fra 1855. Det blev en hissig kamp baade i bystyret og i pressen. Sverdrup var borte paa Stortinget, og de som først og fremst stred for moloen i bystyret, var den nye ordfører Chr. Christiansen, chefen for byens største handelshus, og Sverdrups politiske ven fra Stortinget direktør P. Holst, som i 1854 hadde flyttet til Larvik og straks var blit valgt inn i Formannskapet. Særlig Holst, med sin varmlodige natur og med sin vane til aa kommandere, optraadte skarpt imot dette forsøket paa aa omstøte et lovlig vedtak. Paa den andre siden optraadte Fr. Hvistendahl, og han hadde et mægtig vaapen i opplysningen om at moloen vilde koste hele 4000 spd. mer enn beregnet. Ved første gangs behandling, som forresten strakte sig over to møter, seiret molo-partiet bare derved at det fik erklært fire av motstanderne for inhabile, fordi de hadde bundet sig paa forhaand med sin underskrift paa borgernes andragende. Men amtmannen underkjente dette, og ved ny behandling i april blev det vedtat med én stemmes overvegt aa stanse arbeidet. Da var det alt i gang, og Marindepartementet, som hadde havnevæsenet under sig, henstillet til ny overveielse, om stansningen var fornuftig, da den vilde medføre en stor utgift som var

rent bortkastet. Enden blev da at bystyret med 8 mot 8 stemmer, saaledes at ordførerens stemme gjorde utslaget, vedtok aa la byggearbeidet holde paa, til moloen hadde naadd en længde paa 300 fot. I september s. a. blev det saa avsluttet med en samlet utgift paa 5000 spd.

Dette utfallet var utvilsomt et nederlag for Sverdrup. Moloen var visselig ikke hans molo, saaledes som en senere tradisjon har villet gjøre den til; men han hadde da sat saa meget av sin autoritet inn paa aa drive den fram saa hans stilling maatte bli svækket ved at saken ikke gik, og det var sikkert ikke bare slump at de første presseangrepene paa molo-planen kom fram netop i dagene før stortingsvalget 1856.

Et annet nederlag, rigtignok først efterat han for alvor hadde flyttet bort fra Larvik, kom han til aa lide i en sak av et helt annet slag: spørsmålet om restaureringen av Larviks gamle kirke (fra 17de aarhundred). Det var visstnok det ivrige arbeidet for aa faa domkirken i Nidaros atterreist — det han selv hadde hjulpet til med — som egget ham til aa ta spørsmålet op, og da han kom med forslaget i 1853, var det omtrent selvgit at man skulde vende sig til den mann som hadde lagt planen for restaureringen av Nidaros-omen, arkitekt H. E. Schirmer. Schirmer paatok sig ogsaa arbeidet; men det gik seint for ham aa faa planene færdige. Det var først i 1856 at bystyret kunde gi den endelige bevilgning, 8000 spd., til aa faa arbeidet utført. Og ennda kom ikke Schirmer sig i gang. I 1859 besluttet bystyret sig til aa opgi avtalen med ham, og vendte sig i steden til arkitekt C. H. Grosch. Han laget en plan som var 1500 spd. dyrere, og efter den blev saa kirken restaurert. Men det var en annen skilnad som var viktigere enn pris-skilnaden. Under Sverdrups ledelse hadde bystyret uttrykkelig fastslaaet som grunnsætning for restaureringen, at kirken skulde bli bevart i sin daværende skikkelse. Den nye restaurering laget kirken aldeles om, — slengte ut faner og standarter, glasmalerier, skibet under taket o. s. v.

Sammenhengen med fortiden blev brutt, mens det netop var den Sverdrup hadde villet opretholde.

Tilgangen i denne saken vitnet om at det som han arbeidde for i Larvik, det hadde han ikke byfolket fullt og sterkt med paa, — det maatte altfor meget hvile paa hans egen vilje og evne. Det hadde været en hovedsak for ham aa reise velgerne til myndig forstaaelse og selvvirksomhet i det kommunale styre; men det var aapenbart at taket glapp for ham.

Det kom klart nok fram i selve kommunevalgene. Det hadde været et stort framsteg, dengang han i desbr. 1850—jan. 1851 kunde samle op til 44 stemmer om sine kandidater til bystyret, ennda tallet var lite nok mellem 250 stemmeberettigede. Men to aar efter var det alt tilbakegang; da blev han selv gjenvalgt til Formannskapet med 31 stemmer, og de som kom inn i Repræsentantskapet fik fra 33 ned til 14 stemmer. Ved et par midlertidige formannsvalg i 1853 og 1854 var stemmetallene bare 8 og 4, og ved nyvalget 1854—55 svinget de mellem 26 og 7. Ved formannsvalget i desbr. 1856, da dog kampen om molosaken var brutt løs, seiret Sverdrup og en annen kandidat med 7 stemmer hver, og repræsentantvalget i januar 1857 viste fra 13 til 5 stemmer for de valgte. Da det saa i november 1857 skulde bli valgt en ny formann i steden for Sverdrup, efterat han endelig hadde flyttet fra Larvik, da satte velgerne inn en av de mænd som var blit feiet bort i valgkampen 1850. Larvik vendte ialfall delvis tilbake til sit gamle styre, naar ikke Sverdrup længer var med.

Han hadde været baade aand og haand i den nye bypolitikken, og han hadde maattet slite hardt for aa føre den fram. Helt faafengt hadde strævet hans ikke været; han kunde se paa ikke saa faa varige resultater, og det fans mænd i byen som hadde vilje til aa stevne videre fram i den lei han hadde staket op. Men det hadde ennda ikke lykkes ham aa bygge en fast borgermening, og han hadde ikke faat bundet en maalbevisst

samkjensle mellem sig selv og sine velgere. Han hadde arbeid og stridd for byen; men mindre og mindre var Larvik blit hans by, mindre og mindre han dens mann. Da han drog inn til Stortinget i 1857, hadde han alt planlagt ikke aa vende tilbake; han vilde søke sig en annen heim og en annen virkeplass.

V.

Stortingsvalget i 1850.

Opposisjon og demokrati — det var de slagordene som lød over stortingsvalget i 1850. Det galdt kamp imot regjeringsmagten og kamp imot embedsmagten.

Kampen mot embedsmagten hadde været ført med seighet og styrke av bondepartiet under O. G. Uelands førerskap helt fra det store „bondestortinget“ i 1833, og ved aa drive de samme vedtakene igjennem paa ting efter ting hadde bønderne begynt aa bryte Regjeringens veto-magt ogsaa. Saa hadde Ueland fra 1845 slaat sig ihop med „Morgenbladet“s redaktør A. B. Stabell, og de tok til aa vende sig beint imot Regjeringen med mistillits-forslag, — „adresser“. Det var en prinsipiell opposisjon som meldte sig og vilde bøie Regjeringen inn under Stortinget og „den fornuftige folkevilje“.

Men det gik ikke saa letvint — ikke engang med aa faa „adressene“ fram. Paa stortinget i 1848 mente opposisjonen den hadde stort flertal, og den la i vei med en kraftig mistillits-adresse. Men da det kom til stykket, vaaget den sig ikke til aa drive saken til avgjørelse, og hele opstyret endte med spot og skam for forslagsstillerne. Denne utgangen egget rigtignok bare de alvorlige opposisjons-mænn ennda mer op, og de lovte de skulde komme mægtigere igjen paa næste ting.

Regjeringen hadde fristet paa aa døive striden litt ved at ta op et par gamle „liberale“ stortingsmænn, soren-skriver S. A. W. Sørenssen og biskop Riddervold. Men

ingen av de to hadde nogensinne ført nogen kamp for nye politiske prinsipper, og efterat de var blit statsraader, blev de liksaa gode regjerings-byraakrater som nogen av de andre. Ja, Rolf Olsen i „Morgenbladet“ kunde snart erklære Sørenssen for „en af Folkesagens kraftigste Modstandere“; han søkte aa hemme pressefriheten med saksanlæg, og det var han som satte i verk den brutale utvisning av den landflygtige republikaner Harro Harring i mai 1850. Dette overgrepet kom beint op i stortingsvalgene, og det satte ny kveik i agitasjonen mot Regjeringen.

Baade Sørenssen og Riddervold kunde kanskje ha været liberale nok før 1848. Men nu hadde det kommet op helt andre krav. Det var ikke bare det at bondepartiet var blit djervere; det hadde desuten reist sig bevægelser dypere i samfundet. Marcus Thrane hadde organisert tusener av smaafolk — husmænn, smaabrukere, haandverkere — i sine arbeiderforeninger, og han hadde sat op et valgprogram med alminnelig stemmerett og husmanns-reform. Ordet demokrati tok til aa faa et veggigere og farligere innhold enn det før hadde havt i Norge. Det var en hel omveltning som truet.

Landsbygden hadde havt sin politiske opvaakning i førstningen av 30-aarene — efter juli-revolusjonen. Nu, efter februar-revolusjonen, reiste striden sig i byene og. Det særmerkte med valgkampen i byene i 1850 var at en ny klasse — haandverkerne — rykket inn i politikken. De hadde før staat saa godt som helt utenfor; det hadde ikke møtt en eneste haandverker paa noget storting før 1830, og siden hadde det bare kommet én eller allerhøist to om gangen. Stortingsvalget i 1850 gjorde et skifte i dette, og dette skiftet hadde noget aa bety: det var demokratiet i byene som tok til aa røre paa sig. I en række byer — Kristianssand, Tromsø, Drammen, Brevik, Porsgrund o. fl. — blev det for første gang kjæmpet ut formelige valgkampe. Det var ingen samlet kamp under fælles fane; men det var samme aand og retning som allesteds præget kampen. Som Rolf Olsen skrev i „Mor-

genbladet“: „de uafhængige Borgere søge at gjøre deres egne Interesser og Anskuelser gjældende, istedetfor som før at gaa i Embedsmændenes Ledebaand.“ Før hadde borgerne valgt sine valgmænn og stortingsmænn uten aa spørre det minste efter hvad slags politiske meninger vedkommende hadde. Nu blev det slut paa „denne politiske Uskyldighedstilstand“; ogsaa by-velgerne fik en politisk vilje.

Larvik var en av de byene som nu hadde sin valgkamp, og her stod striden om Johan Sverdrup. Larvik hadde aldrig sendt annet enn embedsfolk paa Stortinget, — sorenskriveren eller sognepresten, overlærer Hysing eller amtmann Cappelen. Tingmannen i 1848 hadde været krigskommissær J. J. Broch, og han var en mann med et godt navn i landet. Som ung offiser hadde han kjæmpet med i krigene 1807—14; siden hadde han skrevet med kraft imot de bakstræverske kongelige grunnlovsforslag av 1821, og han hadde staat sammen med Wergeland i den litterære strid i 30-aarene. Hans viktigste politiske innsats var hans mangeaarige kamp for aa faa sat ut i livet grunnlovens forskrift om almen vernepligt, og her var han stridsmannen for en av bondeopposisjonens største demokratiske saker. Som medlem av den kgl. vernepligts-kommissjon la han fram netop til 1850 sit eget forslag om en hærordning, som la tyngslene jamt paa by og land, og som vilde avskaffe retten til aa stille for sig. Larvik kunde synes ha en værdig representant i ham. Og likevel vendte opposisjonen sig kvast imot ham. For han var i sanning slet ingen gjennomført opposisjonsmann. Om han var demokrat i vernepligt-spørsmålet, saa var det mer av hensyn til hæren enn for demokratiets skyld. Staut og selvstændig som han var, saa var han samstundes myndig og envis, — patriarkalsk i sin tankegang. Det nye demokrati kunde ikke bruke ham.

Med det samme Handelsforeningen var stiftet i mars 1850, varskudde et av bestyrelses-medlemmene, kjøpmann Eckell, Sverdrup om at han vilde ta fram spørsmålet om

stortingsvalget paa et av de første møtene. Om saa Eckell ikke nævnte det med rene ord, saa skjønte da Sverdrup straks, at det var han selv det var tale om aa sætte op imot Broch, — slik var stillingen hans i byen. Og derfor holdt han sig borte fra møtet. Her viste det sig nu at alle samstemte om aa ønske ham til tingmann, og det varte ikke længe saa var agitasjonen i full gang. Haandverkerforeningen òg tok saken op, og i juni kunde begge foreningene holde formelig prøvevalg. Sverdrup bad paa forhaand sine meningsfæller om at de maatte „betænke sig vel, inden de gave sine Stemmer til en ung og uprøvet Mand, aldenstund der vare ældre Mænd i Byen, som fortjente at komme i Betragtning“. Men i begge foreningene blev han enstemmig utpekt til stortingskandidat. Derefter skrev de til Arbeiderforeningen og bad den òg holde prøvevalg; for det var den som hadde de fleste stemmeberettigede, og det galdt om aa sikre sig deres stemmer. Arbeiderforeningen gjorde som de andre, og den skaffet straks et stort flertal for Sverdrup. Han var ialt paa den maaten sikret minst 80 stemmer, og dermed var hans valg næsten git.

Han hadde hele denne tiden holdt sig aldeles utenfor agitasjonen; det blev dengang, liksom længe bakefter, regnet for usømmelig aa stille sig selv til valg, og han tenkte heller ikke ennda paa aa gjøre politikken til sin livsgjering. Men efterat han først var formelig opstillet, vek han ikke lenger unda for sine politiske pligter. Han foreslog selv i Handelsforeningen, at den skulde innby de to andre foreningene til fællesmøte for aa bli enig om en valgmannsliste. Haandverkerforeningen hadde alt vedtat en liste; men Sverdrup var ræd for følgene av slik isolert framfærd, — han pekte paa hvor nødvendig det var aa holde sammen for aa være tryg paa et valg „i demokratisk aand“. Fællesmøtet blev da ogsaa holdt, og til valgmænn blev utpekt — omfram Sverdrup selv — bare folk som vilde stemme paa ham, — to kjøpmænn og to haandverksmestre. De lovte at de skulde „stemme i foreningenes aand“.

Valgmanns-valget blev fastsat til den 29de august, og helt til mindre enn tre uker i forveien fik agitasjonen gaa for sig i al stilhet. Efter hvert tok den til aa møte motstand. Broch var i Kristiania om sommeren som medlem av en kommissjon for ny militær straffelov; men han hadde da venner som arbeidde for ham. Og selv blandt dem som vilde ha ham kastet, var det en del som ikke ønsket Sverdrup, men heller en av byens næringsdrivende borgere, særlig kjøpmann Fog. Endelig et stykke ut i august kom valgstriden offentlig fram. Byens eneste blad, „Jarlsberg og Laurvigs Amtstidende“, negtet aa gi rum for et angrep paa Sverdrup; men i steden kom saa et innsendt stykke i „Morgenbladet“ for 12te august. Her er det første gang Johan Sverdrups navn stiger fram i norsk politik, og derfor trykker jeg av her hele stykket. Det har overskriften „Fra Laurvig“ og er underskrevet med merket „24“. Det lyder saa:

„Fra flere Kanter ere vi blevne underrettede om, at et Parti, fornemmelig af Haandværks- og Handelsklassen, skal være bleven enige om, Gud veed af hvilke Grunde — at vælge Kand. jur. Sverdrup til Storthingsmand ved førstkommende Storthing, med Tilsidesættelse af Byens nærværende hæderlige, dygtige og af alle Retsindige anerkjendte udmærkede Storthingsmand Hr. Krigskommissær Ridder Broch.

Nærværende Indsendere maa derfor foreløbigen protestere mod hiint Valg, paa det at de øvrige Steder i Landet ei skal fatte saa ringe Tanker om en Kommune, at den vil tilsidesætte en Mand, som maa kaldes Storthingets Pryd, for en ung Mand, uden praktisk Omdømme og med intet Garanti for sin Dygtighed som Repræsentant. Det er endvidere bekjendt, at Krigskommissæren er Medlem af Værnepligtskommissionen, der ved førstkommende Storthing skal behandles, og Intet er rigtigere end at et saa dygtigt Medlem som Broch da kan deeltage i Storthingets Forhandlinger.

Nærværende Indsender er imidlertid overbeviist om, at den oplyste Deel av Laurvigs Indvaanere ei vil lade den Tort vederfares Byen, at udelukke deres hæderlige Repræsentant fra Nationalforsamlingen, netop i et Øieblik, hvor hans Nærværelse dersteds er af saamegen Vigtighed, som ovenfor oplyst.“

Hertil har Morgenbladets redaksjon knyttet følgende bemerkning:

„Forsaavidt Forf. heraf ikke vil vide, af hvilke Grunde nogle Indvaanere i Laurvig ønske at vælge Kand. Sverdrup, forekommer det os, at han søger at kaste en Skygge paa denne Mand, hvortil vi antage, at der ikke er Grund. Det vilde være os kjært at erfare, at Hr. Kand. Sverdrup, om hvem vi uden personligt Bekjendtskab have de bedste Tanker, var valgt til Storthingsmand fra enhver anden By end Laurvig. Men naar hans Valg skal foregaa med Til-sidesættelse af en saa dygtig og erfaren Mand, som Krigs-kommissær Broch, der paa sidste Storting nød almindelig og udeelt Agtelse og ikke mindst blandt Repræsentanterne paa venste Side, da kunne vi ikke andet end dele nærværende Forfatters Beklagelse derover.“

Redaktør Stabell hadde jo havt hjelp av Sverdrup i en retssak for nogen aar siden¹, og han visste godt hvilken side Sverdrup stod paa i politikken. Men Stabell holdt netop nu paa aa gli over til et mer moderat standpunkt enn han før hadde hævdet, og en mann som Broch hævde derfor godt for ham. Borgerne i Larvik vilde imidlertid ikke nøies med aa ha en „dygtig og erfaren“ mann; de vilde ha en som drev deres politik. Amtstidenden tok straks den 14de august til orde og lovpriste de næringsdrivende borgeres selvstændige framfærd i valgspørsmålet; i steden for Broch, som stundom hadde votert med Venstre og stundom med Høire, vilde bladet ha en mann med politisk prinsip, og

¹ Se s. 79—80.

derfor var Broch nu vraket av handels- og haandverksklassen. „Disse Klasser,“ skrev bladet, „tilligemed Arbeiderne gav Sverdrup sin Stemme, fordi han, skjønt ung Mand, er udrustet med fleersidige Kundskaber, Forretningsdygtighed og et godt Foredrag. Dertil kommer at han, som Medlem af Haandværks- og Handelsforeningen, har lagt sig efter og lært at kjende disse vigtige næringsdrivende Klassers Interesser og Ønsker, samt at han er Demokrat; man har nemlig foretrukket en Saadan for en Aristokrat eller en Middelveisfarer.“

I næste nummer av Amtstidenden, den 17de august, kom en innsender og protesterte mot Morgenblads-mannens „Uforskammenhed og paatagne Auktoritet“, og Morgenbladets egen myndige optræden erklærte han for „modbydelig“. En annen innsender, som var blit negtet plass til svar i Morgenbladet, fór voldsomt løs paa Broch, som han vilde gjøre til næsten ren ministeriel. Han mente det var ingen grunn til aa velje Broch, at han var medlem av den kgl. vernepligts-kommissjon: „Paa den Maade kom Regjeringen til at vælge Storthingsmænd. Man holder ikke Storting for at faa høre hvad kongelige Commissioner sige, men for at lære Folkets Mening at kjende.“ Derimot fremhævet han Sverdrups dygtighet, frihetssind og faste karakter, som med rette hadde vunnet ham borgernes tillit og gjort ham til deres naturlige kandidat.

Endelig dagen før valget, den 28de august, lot Amtstidenden en innsender faa ordet mot Sverdrup. Det var et forsøk paa aa saa mistro til ham i hans eget parti: „Man siger, at Sverdrup er Demokrat, og endog, at han hører til de røde Republikanere. Men hvem vil tro en saadan Urimelighed? Kan man virkelig for Alvor antage, at en Mand, der ikke besidder Formue, og hvis hele Tragten maa gaae ud paa at erhverve sig Hans Majestæt Kongens og Regjeringens Gunst, og hvis hele Existents altsaa beroer derpaa, vil sætte sig i Opposition til Kongen og Regjeringen? man kan være temmelig sikker paa, at han ikke vover denne Resiko. Over-

alt, hvad Sikkerhed har man for Sverdrups saakaldte demokratiske Principer? Hans Taler i de omhandlede Foreninger? I Sandhed en herlig Sikkerhed!“

Amtstidenden kunde trygt gi rum for dette angrep; det maatte snarest virke mot sin hensigt. Paavisningen av vanskelighetene for en opposisjonsmann av embedsklassen maatte gjøre Sverdrups rake demokratiske holdning ennda mer fortjenstfull. Og Amtstidenden kunde lægge til, at hvis det trangs mer sikkerhet, kunde valg-mænnene paa forhaand skaffe sig greie paa kandidatens stilling til dagens praktiske spørmaal.

Paa valgdagen blev det av 250 stemmeberettigede avgit 153 stemmer, og Sverdrups parti seiret med glans. Han blev selv første valgmann med 115 stemmer, og de andre fire blev valgt med fra 106 til 98 stemmer; partiet hadde saaledes holdt meget godt ihop. Splittelses-kandidaten kjøpmann Fog fik 42 stemmer, Broch bare 30, og de næste av hans parti fra 20 til 15.

Selve tingmanns-valget var jo dermed faktisk avgjort. Den 3dje september blev Sverdrup valgt til stortingsmann for Larvik og Sandefjord med 4 stemmer; han stemte selv paa kjøpmann Fog, og valgmannen fra Sandefjord gav sin stemme til krigskommissær Broch. Fog blev varmann med 5 stemmer.

Broch var vond for dette utfallet, og han skrev vidløftige klager mot valget baade i Morgenbladet og beint til Stortinget. Han gav selv her det beste vitnemaal om hvor lite virkelig demokrat han var; for han vilde ha valget kjent ulovlig, siden velgerne hadde været formastelige nok til aa binde valgmænnene paa forhaand til en viss kandidat, — slikt var en omgaaelse av grunnlovsforskriften om indirekte valg. Men paa Stortinget fik han ikke en eneste røst for denne lovtolkingen. Sverdrup sat som folkets valgte repræsentant.

Amtstidenden hadde straks før stortingsvalget bragt et langt opsæt „Til Valgmændene“. Der hette det: „Man nærer en moralsk Overbeviisning om, at Hr. Sverdrup er

den Mand, der vil gjøre sin Kommune og sit Land Nytte og Ære. Man veed ogsaa, at Sverdrup er en ivrig Ven og Forfægter af Folkepartiet.“ Men Amtstidenden mente det var rettest at valgmannene spurte ham beint fram om hvorledes han stillet sig til en række særskilte saker, og den regnet op de sakene den selv holdt for viktigst i øieblikket. Det var ti saker i alt: 1) innskrækning i retten til aa ta handelsborgerskap, 2) adgang for jødene til landet, 3) nedslag i korntollen, 4) riksrett mot Regjeringen for Harro Harrings utvisning, 5) norsk borgerrett for Haring, 6) adresse om ministerforandring, 7) jury, 8) alminnelig vernepligt og avskaffelse av stillingsretten, 9) innskrækning i sportelvæsenet, 10) bedring i arbeidernes og husmænnenes retsstilling. Vi har ingen melding om at valgmannene krævde Sverdrups uttrykkelige samtykke til dette programmet; men det gir ialfall saa nogenlunde greie paa de spørmaalene som var oppe i valgkampen i Larvik, og det viser hvor store politiske og sosiale krav aarets valgbevægelse bar fram.

Om Sverdrup ikke bandt sig til hver enkelt av disse sakene, saa gav han sikkert den almene garanti som Amtstidenden paala valgmannene aa skaffe, at han vilde innta „en fast, frisindet oppositionel Holdning“. En opplødd tilhænger har i et eksemplar av bladet ved meldingen om hans valg skrevet til: „Hurra for Demokraten Hr. J. Sverdrup!“ Og nogen dager efter valget, den 6te september, da byens borgerskap holdt sin avmønstrings-fest, utbragte stadskapteinen, en av kjøpmænnene i byen, en skaal for den nye tingmann som „Borgernes og Folkets Forkjæmper og Forsvarer“. Sverdrup svarte — karakteristisk nok for stillingen — med en skaal for „folket“.

Alt slikt gir jo bare indirekte vitnemaal — om enn tydelige nok — om hans almene politiske standpunkt paa denne tiden. Først selve stortingsgjerningen lar os se ham utfolde sin politik i sak efter sak, saa den faar klar og konkret form for os. Men vi har da fra en litt tidligere tid

et aktstykke som gir grei besked om hans meninger i et viktig spørsmål. Det er et ufullført utkast til et innlæg i dagens strid, forfattet vinteren 1845—46. Det har til emne „Grundlovens § 79“, og var æslet til motskrift mot advokat Bernhard Dunkers lille bok „Om den Norske Constitution“, som utkom høsten 1845.

Dunker hadde villet tolke grunnloven slik at kongemagten skulde være det „principale“ i vor forfatning, bare innskrenket ved visse særskilte rettigheter som var tilkjent folke-representasjonen. Paa den maaten vilde han sætte en stopper for den demokratiske strøm som veltet fram fra 30-aarene av. Men han hadde hardt for aa sleppe fra grunnlovens § 79, forskriften om at Kongen bare hadde suspensivt veto i lovgivningen, og han regnet den for en „Cardinalfeil“ som maatte bli rettet. Han foreslog hele paragraffen ophævet.

Sverdrups innlæg gik ut paa aa vise at „Grundlovens § 79 er vor Constitutions Hjerteblad“. Det var folkesuveræniteten og folkets absolute lovgivnings-myndighet han hævdet imot monarkiet. Han støttet sig paa abstrakt statsretlig ræsonnering, men ennda mer paa historien og de faktiske vilkaar. Han pekte paa hvorledes det kgl. veto baade i England og i Frankrike bare stod paa papiret, fordi vetoet i virkeligheten blev utøvd av andre magter. Og han erklærte tanken om aa skape en „politisk Ligevægt“ ved hjelp av vetoet for „utopisk“: det hadde synt sig i det gamle Atén liksaa vel som nu i England og Frankrike, at det var uraad aa opretholde en likevegt mellem flere politiske elementer; „Kræfternes Spil og Interessernes Kamp“, de reale magtvilkaar, maatte gi det ene eller det andre elementet overtaket. Netop ut fra denne tenkemaaten faar det betydning, at han saa sterkt holder fram den demokratiske tendens i Norges utvikling, i dets gamle tradisjoner og i dets samfundsskik. Om denne tendensen hadde skapt grunnloven av 1814, saa blev det for ham en nødvendig følge, at lovgivningen efterpaa skulde „fuldstændiggjøre i alle Retninger, hvad

der i Konstitutionen er begyndt og antydet“. Han vilde ikke taale noget absolut veto som la sig i veien.

„Det konstitutionelle System,“ skrev han, „hviler paa en stigende Erkjendelse af Folkets Rettigheder, især af dets Lovgivningsmyndighed og derigjennem af dets Souverænitet. Og dog befinner hiint System sig endnu i sin første Udvikling; hvad der er skeet til dets Realisation er blot de foreløbige Skridt til paa Kulturens og Erfaringens Vei at naae til den naturlige Samfundsform, Demokratiet, luttret gjennem Kampen for dets Tilblivelse og i en tidssvarende Form. Det er her ikke Hensigten at deducere, at Demokratiet staar i en tvangløs Harmonie med Menneskets Væsen og Bestemmelse, at det fortrinsviis har været store Mænds og store Handlingers Hjem, at det er det u dødelige, regenererende Element i alle Samfund og derfor vil overleve alle kunstige Elementer og Samfundsbygninger; for mit nærværende Øiemed er det nok at bringe disse Sandheder i Erindring og fremhæve det Faktum, at de i høiere Grad oplyste europæiske Nationer stedse blive sig klarere bevidst, at det er af, med og ved Folket at alt offentligt Liv og alle offentlige Forhold alene kunne og skulle uddanne sig, — og at denne Retning i de politiske Anskuelser med Nødvendighed fører de europæiske Stater til Anerkjendelse af demokratiske Principer og fra disse til Antagelse af demokratiske Regeringsformer.“

Det aapenbarte sig i dette innlæg en brennende tro paa framgangen og allermest paa „Demokratiets fremtidige Triumfer“. Folkereisningene i 1848 kom som det naturlige svar paa Sverdrups tro og haap, og han maatte staa fram som demokratiets kandidat.

Ofte, baade dengang og senere, er det blit uttalt at det var arbeider-agitasjonen som førte ham inn paa Stortinget ved dette valget i 1850. I et ordskifte om arbeiderspørsmålet straks i 1851 protesterte han selv mot at dette skulde være rett, og han viste til at arbeiderne var i mindretal blandt velgerne. Selve valgets historie stadfæster

ogsaa at det ikke var som arbeider-kandidat han blev valgt; han samlet i virkeligheten alle de næringsdrivende klasser, fra kjøpmænnene til arbeiderne, — han repræsenterte deres fælles reisning mot embedsmagten. Men han hverken kunde eller vilde lægge dølsmaal paa at arbeiderne òg hadde sin del i hans valg, og at ogsaa deres sak hørte til hans program.

De forsømte heller ikke aa minne ham paa det. Da Arbeiderforeningen i Larvik tredje juledag 1850 feiret to-aars-dagen for den første norske arbeiderforenings stiftelse, og innvigde sin nye fane med innskriften „Kun Retfærdighed fordrer vi“, da gik de i processjon med fane og musik til Sverdrups hus. Deres ordfører holdt en tale til den nye tingmannen og bad ham inntrængende gjøre alt han kunde for aa „bidrage til en tilfredsstillende Løsning af Arbeiderspørgsmaalet, denne Tidens store Op-gave“; særlig pekte han paa de reformkrav som Thrane hadde stillet op i arbeidernes store petisjon til Kongen siste vaar, og som bl. a. gik ut paa alminnelig stemmerett og bedrede kaar for husmænnene. Sverdrup — heter det i referatet — „takkede derpaa Arbeiderne for den Tillid de havde til ham, vel vidende at Forsamlingen ikke bragte ham en personlig Hyldning; men betragtede deres Henvenden til ham som en Spore mere til at arbeide for Sagen, idet han tilønskede Arbeiderne alt Held“. Saa sluttet det med fanfarer og ni ganger hurra for stortingsmannen.

Slik hyllest kunde selvsagt ikke gjøre ham mer til arbeidernes mann enn han før var. Men saa forsiktig valgt som takkeordene hans ved denne leiligheten fallt, saa pekte de likevel paa at om det kom til strid mellom de øvre og de undre lag av borgerklassene, saa vilde han ta standpunkt hos arbeiderne. Det var i full mening en demokrat Larvik sendte paa Stortinget.

VI.

Den nye opposisjon.

Stortinget i 1851 innledet et følgerikt skifte i norsk politik, og Johan Sverdrup var den som kraftigst av alle enkeltmænn virket til aa drive skiftet fram.

Aldrig hadde det møtt et ting saa opposisjonelt som dette syntes skulle bli. „Efter al Rimelighed,“ skrev bondepartiets høvding O. G. Ueland nogen dager efter at tinget var samlet, „vil den ministerielle Falanx kun bestaa af omtrent 20 Medlemmer.“ Og ennda var dette kanskje høit regnet; absolute regjerings-mænn var i sanning ikke mer enn 11 mann i Stortinget, — det var den vesle hæren professor A. M. Schweigaard var fører for. Alle de andre 95 hørte til „Opposisjonen“ — et begrep som rigtignok snart skulde syne sig meget tøielig.

Før hadde saa godt som hele Opposisjonen været land-repræsentanter, og landsbygdene hadde denne gangen i stor mon kunnet nøies med aa velje igjen sine gamle tingmænn. Byene sendte for størstedelen nye folk paa tinget. Embedsklassen, som paa forrige ting hadde havt 48 mann av sine, saa sig med én gang redusert til en styrke paa 34. Bønderne — med 42 mann — var paa nyt, liksom i 1833 og 1836, den sterkeste klassen i Stortinget. Dette overtaket hadde de væsentlig vunnet fordi byene hadde kastet saa mange av sine embedsmanns-repræsentanter: av 39 by-tingmænn var bare 14 embedsfolk (mot 26 efter forrige valg). Og det som var det eiendommeligste nye med by-repræsentasjonen, det var

de 10 haandverkerne som denne gangen møtte. En ny klasse holdt dermed sit inntog paa Stortinget, og denne klassen hadde sit program: den vilde et demokrati, og den vilde reise det i forbund med bønderne. Til nu hadde kampen for demokratiske samfunds-ombøter for en stor del været en kamp mellem by og land, mellem borger og bonde. Stortingsvalgene i 1850 gav von om at denne grænselinjen skulde bli sprengt.

Johan Sverdrup var en av de by-repræsentantene som hørte til det nye demokratiet, og han blev mottat med større forventninger enn de fleste andre. Hans seier over den gamle velvyrde krigskommissær Broch hadde maattet vække opsigt. Ætte-navnet hans hadde en god klang i norsk historie, og minnet om hvad det betydde var netop blit opfrisket ved professor Georg Sverdrups død i desember 1850. Opmerksomheten samlet sig enn mer om den nye Sverdrup som nu rykket ind i politikken, fordi han ikke kom alene; den ældre bror hans, Balestrands-presten Ulrich Sverdrup, var samstundes valgt til tingmann for Nordre Bergenhus amt.

De to brødrene hadde staat hverandre nær helt ifra ungdommen, og om de saa kunde ha ulike meninger om ymse spørsmaal, saa var de dog sambundne liksaa vel i et fælles politisk grunnsyn som i broderlig venskap. Johan Sverdrup kunde godt ha underskrevet det som Ulrich Sverdrup skrev til ham i september 1850 ved meldingen om tingvalget i Larvik: „Hvad jeg har elsket fra Barndommen, elsker jeg endnu, den Frihed som en oprigtig Kjærlighed til Folket kræver. Den Berørelse, hvori jeg er kommen med dette, har kun lært mig at elske det destomere, og hvad min ringe Evne formaaer, er jeg beredt til at yde.“

„Folk kalder Dig en Rød,“ skrev et par maaneder efter en annen av brødrene, forvalter Georg Sverdrup paa Froland, til Johan Sverdrup, „noget Ret tør de maaske have, jeg frygter selv for at Du vil blive for radikal, dog jeg frygtede ikke, hvis ei Rolf Ganger var Dig saa nær,

men er der først Ild i Tønderet, vil han ei forglemme at puste til, og jeg troer ham saameget virksommere, naar han kan staae bag Coulisserne.“ „Rolf Ganger“ — det var Johan Sverdrups ungdomsven Rolf Olsen, som paa denne tiden hadde en liten departementsstilling i Kristiania, og som alt i flere aar hadde været en av Opposisjonens fremste penneførere. Det var bare naturligt at Sverdrup under stortinget 1851 tok op omgangen med Rolf Olsen, og i hans efterlatte papirer fins det vitnemaal om at de raadførte sig med hverandre i politiske spørmaal. Men det skulde nu snart syne sig at det var langt seigere magt i Sverdrups radikalisme enn i Rolf Olsens. Og en yngre bror til Rolf Olsen, Thorvald Olsen, som var sendt paa Stortinget fra Porsgrund, kunde visselig være braa og framfus i sin opposisjon, men evnet ikke holde en fast politisk linje.

Var det nogen mann utenfor Stortinget som øvde innflydelse paa Johan Sverdrups politik i dette første aaret, saa maatte det være prokurator P. K. Gaarder. Den „Fortolkning over Grundloven“ som han hadde git ut i aarene 1842—45, blev det stadig brukte vaapenkammer for de kommende tiders demokrati i kampen om forfatningen, og den enkle, greie tankeføring i dette verk, med den gjennemførte hævdeelse av folkesuveræniteten, blev av betydning ogsaa for Sverdrups syn paa grunnloven. Vi ser ogsaa at han kunde raadslaa med Gaarder om dagens politik.

Paa Stortinget sluttet Sverdrup sig nærmest til direktør Peder Holst fra Kongsberg og prokurator F. G. Lerche fra Trondhjem. De tre kjæmpet sammen i sak efter sak, og særlig Holst og Sverdrup blev personlige venner.

Holst var den ælste av dem, fødd 1798, og han var den eneste som hadde været tingmann før. Han var gammel offiser, en myndig og hissig kar, men glødende demokrat. Paa stortinget i 1848 hadde han varmt og sterkt talt husmænnenes sak. Amerika var hans politiske

ideal, og det første han foretok sig efterat han i 1854 hadde tat avsked som direktør for vaapenfabrikken paa Kongsberg, var aa gjøre en reise til Amerika for aa se folkestyret der paa nært hold. Det var visselig for Sverdrups skyld at han efterpaa slog sig ned i Larvik og kastet sig inn i politikken der; men da reaksjonen seiret efter Sverdrups bortreise i 1857, flyttet Holst òg sin vei. Han kom ikke paa Stortinget igjen efter 1851; men han vedblev i mange aar aa staa i brevsifte med Sverdrup, og han mante ham stadig: „never give up!“ Sverdrup fik i 1857 git offentlig uttryk for hvorledes han værdsatte Holst, da han i ordskiftet paa Stortinget talte for en høiere pensjon enn vanlig: „Hvis frisinn og en hæderlig karakter fortjener aa respekteres, saa fortjener Holst det i sannhet, liksom det kun er faa der med samme holdning og fasthet som han har visst aa bevare sin politiske karakter.“

Prokurator Lerche hørte til slegten fra 1807—8 og hadde været den egentlige høvding for de radikale studenter i slutten av 20-aarene, — blandt kameratene hette han „17de-mai-Lerche“. Han var en kraftkar, en vældig ranglebasse, et overlegent hode; han førte en hard næve i slagsmaal og et knusende sverd i meningskamp. Han hadde staat ved Wergelands side i striden med det Welhaven-Schweigaard'ske parti, og han hadde været medarbeider i „Statsborgeren“. Efterat han hadde slaat sig ned i Trondhjem, hadde han tat op en ihærdig kamp mot „juristeriet“ og for folkedomstoler. Stortinget blev for ham det naturlige framhald av hans ungdoms kamp; det var bare slagmarken som var en annen. Her møtte han igjen sin gamle motstander Schweigaard, og mens alle andre var rædde for denne glimrende dialektiker, debattens ubestridte herre, autoritet i stats- som i lovkunnskap, saa kjente Lerche sig uten videre som likemann eller ennog overmann. Han negtet aa høre paa Schweigaards professor-foredrag i tinget, og i ordskiftene kastet han sig

over ham med en vyrlaus kraft som virket paa én gang skræmmende og frigjørende. Han interesserte sig ikke synderlig for lang politisk planlægning; men med sine store kunnskaper og sin lette arbeids-evne vant han innflydelse paa mange sakers utformning, og paa alle omraader var det folkemagten han vilde gjennomføre. Hans største gjerning var likevel i debatten; han blev, som Ueland skrev i et privatbrev, om ikke Opposisjonens bannerfører, saa dens „Skrubhøvler“. Hans djerve, ofte drastiske innhugg i kampene gav mange andre mod til aa slaa løs, — ogsaa for Sverdrup blev han her en lærer og foregangsmann.

Sverdrup ventet ikke længe med aa ta klart standpunkt i politikken. Hans første handling paa Stortinget viste at han stod paa ytterste venstre fløi. Den 22de februar innleverte han, sammen med direktør Holst, et forslag om alminnelig stemmerett. Det var arbeiderforeningens viktigste programsak. Det var ingen adgang til aa sætte igjennem straks paa dette storting alminnelig stemmerett for de politiske valg; dertil trangs det grunnlovsendring, og noget slikt forslag hadde ikke kommet fram paa forrige ting. Arbeidernes landsmøte i august 1850 hadde derfor vedtat aa be Stortinget om for det første aa gjøre stemmeretten alminnelig for kommunale valg; for det kunde bli gjort ved simpel lovbeslutning, — da det var blit reist tvil om dette gik an, oplyste utsendingen fra Larvik, lærer Christophersen, at en jurist som kandidat Sverdrup avgjort hadde uttalt sig for Stortingets rett til aa gaa fram paa den maaten, og dermed blev kravet samrøstes vedtat. Nu bar Sverdrup det selv fram i Stortinget. Det lar sig ikke godt sie om det er han eller Holst som har forfattet forslaget; det originale framlæg er skrevet med en fremmed kontorhaand. Det er ialfall det første offentlige uttryk for Johan Sverdrups politik, og siden det aldrig før har været trykt, giengir jeg det her i sin helhet:

„Til Odelstinget.

De lavere og ubemidlede Klassers Fordringer paa en udvidet Adgang til Deeltagelse i de offentlige Anliggendes Afgjørelse ere som bekjendt i den senere Tid saavel i andre Lande som hos os blevne stedse almindeligere og lydeligere. Det er ogsaa bekjendt, at de nyeste udenlandske Statsgrundlove — t. Ex. den danske af 5te Juni 1849, see sammes §§ 35, 36, 39 og 40 — under Erkjendelsen af disse Fordringers Retmæssighed have opgivet det ældre, til Stand og Formue støttede Princip for Udøvelsen af den saakaldte aktive Borgerret og have indrømmet en mere eller mindre almindelig Stemmeret. Saa meget mindre vil udentvivl det norske Folk staae tilbage i en lignende med Tidsaanden stemmende Gjennemførelse af Folkefriheden, og det tør saaledes forudsættes, at det Forslag, der, saavidt vides, agtes fremsat for det nu forsamlede Storting, til en Grundlovsforandring, hvorved Udøvelsen af de høieste statsborgerlige Rettigheder erhoder en af Stand og Formue uafhængig Udstrækning, ei vil møde nogen afgjørende Modstand. Da imidlertid et saadant Forslag ifølge Bestemmelserne i Grundlovens § 112 ei vil kunne blive ophøiet til Lov førend paa det i Aaret 1854 sammentrædende 14de ordentlige Storting, og den almindelige Stemmeret og Valgbarhed til Folkerepræsentationen som Grundlag fordrer en tilsvarende Myndighed i de kommunale Anliggender, samt da det maa ansees af Vigtighed, at der snarest muligt gøres Noget til Tilfredsstillelse af hine Folkeklassers Krav paa større statsborgerlig Indflydelse, har Undertegnede fundet sig foranlediget til for Odelstinget at fremsætte nedenstaaende Forslag til en Lov om Stemmeret og Valgbarhed til kommunale Ombud, hvorved formeentlig tillige vil dannes en passende Overgang til den Tingenes Tilstand, der under Forudsætning af den ovenantydede Grundlovsforandring vil indtræde.

*Forslag til Lov
om Stemmeret og Valgbarhed til kommunale Ombud.*

§ 1.

Stemmeberettiget og valgbar til kommunale Ombud er for Fremtiden i Almindelighed enhver norsk Borger, der har fyldt sit 25de Aar og i eet Aar har haft fast Bopæl i vedkommende Kommune, medmindre han

- a. staaer i Tyende- eller andet Tjenesteforhold, hvori han er at betragte som Medlem af en andens Huusstand;
- b. nyder eller har nydt Understøttelse af Fattigvæsenet, hvilken ei er enten eftergivet eller tilbagebetalt, eller
- c. befinder sig i noget af de i Grundlovens §§ 52 og 53 nævnte Tilfælde.

§ 2.

Forinden Nogen kan udøve den ham ifølge denne Lov tilkommende Stemmeret, maa han i Kjøbstæderne for Magistraten og paa Landet for Fogden have anmeldt og godtgjort at være i Besiddelse af de i § 1 fordrede Egenskaber. Over de saaledes Anmeldte føres af Magistraterne og Fogderne særskilte Fortegnelser, med Hensyn til hvilke de samme Regler blive at befølge, som for Mandtallene over de efter Grundloven Stemmeberettigede ere foreskrevne. Valgbarheden efter denne Lov er derimod ei betinget af saadan Anmeldelse, som her foreskreven.

§ 3.

Loven af 4de August 1845 om Valgbarheden til visse kommunale Ombud sættes herved ud af Kraft.

§ 4.

Nærværende Lov træder i Kraft den 1ste Januar næste Aar.“

Det var et avgjørende brudd med grunnlovens stemmerets-regler som med dette forslaget blev innledet. Grunnloven av 1814 hadde bygd paa klasse-prinsippet, — hadde bundet stemmeretten til visse samfundsklasser: embedsmænd, gardbrukere, handels- og haandverksborgere. Sverdrup og Holst stillet sig paa rent demokratisk grunn og vilde regne alle selvstændige mænd for jamgode; naar de ikke tok med tjenestefolk, var det netop fordi tjenere efter den tids vilkaar ikke var selvstændige mennesker. Praktisk talt vilde forslaget øke tallet paa de stemmeberettigede fra 84 000 til omkring det tredobbelte. Det var ikke rart om slikt kunde skræmme nogen hver.

Konstitusjonskomitéen, som fik forslaget til behandling, og som bare hadde et eneste ministerielt medlem, mens en virkelig frisinned mann som presten Nils Dahl var formann, innstillet 15de august paa aa forkaste forslaget. Komitéen vedgik at stemmerets-reglene i grunnloven ikke længer hørde til samfundsvilkaarene, og mente at de snart baade maatte og vilde bli demokratisert; men netop derfor syntes den det var upraktisk aa røre ved den kommunale stemmerett særskilt. For resten vilde komitéen ikke i noget tilfælle være med paa alminnelig stemmerett med det samme; den vilde at utvidingen skulde gaa steg for steg, og den stillet sig her paa et standpunkt som prinsipielt avvek fra det rent demokratiske: den holdt sig til det moderne bourgeois-samfunds syn paa staten som et slags aksjeselskap, statsborgeren som en skattebetaler, og vilde bygge stemmeretten paa skatten.

Det var i komitéen et mindretal paa to mann, John Neergaard og sogneprest Niels Koren, som vilde gaa med paa aa utvide den kommunale stemmerett straks. De trodde ikke det vilde gaa saa fort med aa faa den statsborgerlige stemmerett lagt paa ny grunn, og de mente Stortinget „burde vise sin Villie til at øve Ret“, saa de lavere klasser kunde faa haap om en stigende utjevning av de politiske og økonomiske ulikheter. Men dette mindretallet vilde ikke heller gaa længer enn til skatte-

prinsippet, og satte derfor et vilkaar om betalt skat inn i forslaget.

Saken kom fram i Odelstinget den 23de august, og den vakte her et saa livlig ordskifte saa den krævede baade formiddags- og eftermiddagsmøte. Schweigaard leverte det ene lange innlæg efter det andre, fire i alt, imot al utviding av stemmeretten, og han fik støtte av sorenskriver U. A. Motzfeldt og skipper Natvig, mens presten Dahl og gardbruker Fadum holdt sig til komité-innstillingen. Holst og Sverdrup erklærte, at siden det ikke var nogen von om aa faa deres eget forslag igjennem, fik de nøies med mindretals-innstillingen, og i samme retning talte Lerche og gardbruker Simon Lie fra Mandalen.

Sverdrup var hovedtaleren for stemmerets-forslaget; han var fire ganger i ilden. Han hævdede at det var en „nødvendig konsekvens av grunnlovens prinsip“ at stemmeretten blev utvidet; for grunnlovens tanke var at Stortinget skulde repræsentere folkeviljen, og alle som var politisk myndige maatte da ha stemmerett. Han syntes ikke det var noget rigtig prinsip aa gjøre stemmeretten avhengig av skatte-ydelse, — alminnelig stemmerett maatte være det rette. Men hovedsaken for ham var at det blev gjort et steg paa veien. Det var nu reist en bevægelse som statsmagtene maatte imøtekomme, og hvis man nu negtet folket stemmerett, kunde det føre til en farlig krise i statslivet. Gang paa gang pekte han paa hvor nødvendig det var aa faa bort kløften mellem over- og underklassene, og han tilegnet sig Schweigaards yndlings-ord om at det laa „i tingenes egen magt“ at de lavere klasser blev løftet op til medborgerlig stilling.

Forslaget fik ikke mer enn 21 stemmer. Intet kunde gi greiere vitnemaal om at dette „demokratiske“ stortinget ikke paa langt nær var saa demokratisk som det fra første hadde set ut til. Sverdrup og vennene hans hadde havt rett til aa tro at de hørte til et stort flertalsparti. Og saa syntes det sig i et avgjørende spørsmaal, at de var i

ynkelig mindretal. Slik hadde stillingen ændret sig paa det aaret som var gaat siden stortingsvalgene.

Med det samme Stortinget kom sammen, syntes Opposisjonen rent overmægtig. Den besatte Lagtinget næsten helt med sine egne menn, og for første gang igjen siden 1833 utgjorde bønderne et flertal i Lagtinget. Til præsidenter og sekretærer blev valgt næsten utelukkende opposisjons-mænn, og for første gang i Stortingets historie naadde bønderne op til sekretærstillinger (lensmann Mossige i Odelstinget, lensmann Rygh i Lagtinget); Ueland hadde kanskje ennog blit stortingspræsident, om han ikke selv hadde sat sig imot det. For første gang — og paa lange tider den eneste gang — hendte det ogsaa at en bonde blev formann i en av Stortingets komitéer (Lars Tønsager i bankkomitéen). Protokolkomitéen — den komité som mest av alle gav uttryk for Stortingets politiske holdning — blev fyllt med opposisjonsmænn; bare med laveste stemmetal slap en av de ministerielle (sorenskriver Motzfeldt) inn, mens radikalere som direktør Holst og kandidat Sverdrup fik næsten alle Odelstingets stemmer. At Sverdrup kom inn i protokolkomitéen som eneste jurist omfram Motzfeldt, vitnet baade om den tiltro stortingsflertallet hadde til ham, og om flertallets opposisjonelle vilje, og kontorist Larsen i Larvik¹ kunde derfor i brev til ham tolke „de Flestes Mening og Glæde“ ved valget.

Denne Opposisjonens styrke var imidlertid mer et skin enn virkelighet. I hemmelige forhandlinger hadde det straks fra første stund synt sig kvasse motsætninger innenfor flertallet. Ole Walstad, en av de gamle bonde-tingmænnene fra Akershus amt, har i efterlatte optegnelser fortalt om disse brytninger.² Han beretter om hvorledes „en Del af de ivrigste Frihedsmænd“ — han var selv ikke med iblandt dem — hadde møte samme dagen som Stortinget traadte sammen, — det var lørdag den 1ste februar. Der drøftet de bl. a. en plan om aa velje alle

¹ Se s. 88.

² Aftenposten 1883, nr. 158 A.

præsidenter av „de sikreste Frihedsmænd“, og de talte om aa faa i stand en adresse til Kongen om minister-skifte. Men forsamlingen syntes den var for faatallig, og besluttet derfor aa kalle ihop „alle Frihedsmænd“ til søndags kvelden. „Ved Underretning om det Passerede,“ sier Walstad, „blev jeg bange for disse overspændte radikale Frihedsideer.“ Og saa gik han til opposisjonens fører fra de to forrige storting, „Morgenbladet“s redaktør A. B. Stabell, for aa faa ham òg med paa det nye møtet. Hos Stabell raaket han paa Søren Jaabæk, og mens de biet paa Stabell, kom disse to gamle partifællene i et kvast og karakteristisk ordskifte med hverandre. Walstad sa at det ikke var tid aa komme med slike „Frihedsideer“ mens det fans saa meget brennstof i folket; det kunde lett egge fram en revolusjon. Jaabæk svarte hissig: „Ja kan det ikke gaa paa annen maade, saa lad det da bli revolusjon.“ Og liksaa hissig svarte Walstad: „Ja du — du er like glad aassen det gaar med landet, naar du bare kan faa fram dine radikale ideer.“

Møtet om søndags-kvelden blev temmelig talrikt, og det blev et livlig ordskifte. Men saa sa Lerche — og det viser hvor lite sans han hadde for politisk taktik — at han syntes det var „stymperagtig“ aa holde slikt et hemmelig møte; han foreslog i steden aa innby alle tingmænn til diskusjonsmøte. Dette blev vedtat, og møtet blev holdt. Der kom mest alle stortingsmænnene, og det blev stor forstyrrelse. Først vilde ingen staa fram og ta ansvaret for sammenkallingen. Endelig maatte Ueland til, og han forklarte at nogen tingmænn før hadde været sammen og var blit enige om aa faa i stand et større møte som skulde drøfte om det var høvelig tid til aa vedta en adresse om ministerskifte. Schweigaard, Motzfeldt og flere ministerielle talte selvsagt imot planen, og de viste til forholdene baade utenlands og innenlands. Ueland, Lerche, Sverdrup og flere kjæmpet for tanken. Ordskiftet blev baade langt og skarpt; men i slik en uensartet forsamling var det

uraad aa faa en bindende beslutning, og hele møtet endte uten resultat.

Det virkelige resultat var at opposisjonen ikke mer lot sig samle. Kort tid efter kom „en Del af de strideste Storthingsmænd“ sammen og avtalte aa danne en fast klub av „lutter Frihedsmænd“.

Vi har grunn til aa tro at Sverdrup var en drivende kraft i dette tiltaket. Alt i november 1850 hadde han talt til Thorvald Olsen om aa faa i stand slik en klub, „for at vi ved Enighed kunne blive stærke og med Bestemt-hed og Kraft sætte vor fælleds Sag igjennem uden Op-tøier og Spectakler i selve Tinget“. Og blandt Sverdrups papirer fins det et utkast med hans egen haand til et politisk program, som visselig var æslet til samlings-merke for denne klubben. Det blev ikke vedtat i den for-men han hadde git det; i selve utkastet fins det en del tillæg som peker paa en omarbeidelse. Jeg trykker av her hele programmet, idet jeg sætter tillæggene i klammer:

„Undertegnede Medlemmer af Norges trettende or-dentlige Storthing erklære herved som Repræsentanter for-trinsviis at ville have for Øie Gjennemførelse af Grund-lovens Principer og Conseqventser i Lovgivningen og Ad-ministrationen og isærdeleshed ved alle lovlige Midler, der staae til vor Raadighed, at ville virke for

1. at vort nærværende bureaukratiske og juridiske Re-gjeringssystem afløses af et liberalt og folkeligt.
2. Udvidelse af Stemmeretten. [— Valgvæsen —]
3. Indførelsen af Juryen i kriminelle og Trykkefriheds-Sager.
4. Større Frihed for Kommunerne i at bestyre deres Anliggender.
5. Indskrækning i Embedsværket. [— Auktions- og Skiftevæsenet —]
6. Forbedringer i Arbeiderklassens Stilling og Kaar.
7. Værnepligt i Overeensstemmelse med Grundlovens § 109.

8. Fremme av Almueoplysningen.
- [9. Kirkeforfatningen.
10. Beskatningsvæsenet.
11. Militær Straffelov.
12. Pengevæsenet og Næringsveiene. —]

Programmet er radikalt nok. Her er en række saker som alt i forveien hørte til bondepartiets politik. Men desuten er her nye krav som først var reist av arbeiderbevægelsen. Det ser ut som om det har været tanken aa avsvække stemmerets-kravet noget, og det kunde tyde paa at selve klubbens menn ikke var saa helt enige om den nye radikalismen. Men programmet gik i ethvert fall meget længere enn den gamle opposisjonen hadde drømt om, og klubben kom til aa møte motstand hos mange av dem som kort i forveien var regnet for meningsfæller.

Straks Ole Walstad hørte om saken, gik han til Ueland og spurte om han òg var med paa „disse radikale Planer“. Ueland svarte paa sin lure maate, at helt enig var han ikke; men flertallet vilde nu ha denne klubben, „og jeg tror,“ sa han, „at det var godt jeg var med for aa forsøke aa moderere det litt“. Walstad slog sig likevel ikke til taals med dette; han syntes det var altfor fælt med slik en hemmelig partiklub, og han var ræd for den striden som kunde komme. „Jeg kan ikke forstaa mig paa dig,“ sa han til Ueland, „som ikke kan skjønne at det er et vaagespil saaledes aa lægge an paa aa opirre den annen statsmagt. Hvor lett kunde ikke dette lede til revolusjon!“ Men Ueland var ikke ræd. „Jeg har andre anskuelser herom,“ svarte han; „ti jeg tror at netop nu er tiden aa smie mens jernet er varmt. Nu har vi folket paa vor side, nu vaager ikke Regjeringen gjøre motstand.“ Walstad mente det var ikke saa visst at Stortinget hadde folket paa sin side; han trodde nok heller den folkebevægelsen som Thrane hadde reist, rettet sig imot begge statsmagtene, saa de maatte holde ihop til selvforsvar, og han sa ifra til Ueland, at hvis denne drev

paa med sine „radikale Bestræbelser“, saa vilde han faa Walstad til motstander.

Men klubben kom nu i stand likevel. Overlag mannsterk blev den nok ikke; den kunde holde møtene sine hos de enkelte medlemmer skiftevis, og den minner saaledes nærmest om den tolv-manns-klub som hadde bestaaet paa Stortinget 1833. Thrane taler i et brev fra 1851 om „de 35's Klub“, og dette er sikkert det høieste medlemstal klubben naadde.

Ueland saa godt hvad som laa under Walstads heftige motstand. „Arbejderforeningerne,“ skrev han i et brev den 16de februar, „have saa ganske forskræmt flere Østlændinger, at de ere forvandlede fra Løver til Harer!“ Arbejderbevægelsen hadde i medfør av samfundsvilkaarene sin største magt paa Østlandet, og netop denne vinteren førte den paa ymse kanter til opstyr og uro. Østlandsbønderne fik en støkk i sig, og saa sig om efter hjelp til aa slaa ned reisningen. Dette var jo en almen-europæisk tilgang. Underklasse-reisningen, som fra først av gik i forbund med det liberale bourgeoisie, skræmte det snart fra sig og over i reaksjonen, og dermed satte bakslaget inn med full kraft. Redaktør Stabell, Walstads medrepræsentant fra Akershus amt, skrev aaret efter i „Morgenbladet“ og forklarte hvorledes tilstandene i Europa hadde gjort maatehold og forsigtighet nødvendig for den norske opposisjon. „Ungarn var kuet,“ skrev han med en vending som siden ofte blev citert, og han skildret reaksjonen i full virksomhet paa alle kanter. De samme aarsaker som gav bakstrævet magt rundt om i Europa, virket ogsaa i Norge, og selve reaksjonen der ute styrket reaksjonen her hjemme.

Den mægtige stortings-opposisjon revnet snart i sund. Den kløvde sig paa selve spørsmålet om den skulde være opposisjon eller ikke, — om den skulde gjøre angrep paa Regjeringen og prøve selv aa vinne magten. Det var adresse-spørsmålet det stod om. Stabell hadde paa de to forrige stortingene været hovedtalsmannen for

at Stortinget skulde svare paa den kongelige trontale med en adresse som uttalte sig om den politiske stilling i det hele og særlig sigtet paa aa faa Regjeringen til aa lempe sig efter stortingsflertallet. Nogen adresse hadde ikke kommet i stand; men opposisjonen hadde i 1848 gjort adresse-saken til sin sak, og det vilde være aapen fane-flugt nu aa la saken falle. Straks den 15de februar reiste derfor direktør Holst forslag om aa nedsætte en komité for aa overveie om Stortinget burde gi svar paa trontalen eller ikke, og mot de ministerielles 11 stemmer blev dette forslaget vedtat. Til medlemmer av komitéen blev valgt bare opposisjonsmænn, — de to stortingspræsidentene sogneprest Harbitz og amtmann Aall, Ueland, Walstad, presten Sverdrup m. fl. Saa langt syntes alt godt og vel.

Men det var en underlig innstilling komitéen avgav en maaned efter, den 18de mars. Den advarte imot aa gjøre svar-adresser til fast regel; for derved vilde „Ærgjerrigheden faa en ny og vid Mark at bevæge sig paa“, og det vilde bli en kamp om personer, ikke om saker. Men om selve det spørmaal komitéen skulde utrede, erklærte den at den ikke fant det paakrævd aa uttale sig; for flertallet i komitéen mente ialfall at det ennda ikke var den rette tid aa inngi nogen adresse. Komitéen antar — saaledes sluttet innstillingen — „at, dersom det er et Ønske hos Stortingets Pluralitet at udtale sig for Hans Majestæt i en Adresse, og dersom det staar klart for den, hvad der skal udtales, vil dette kunne ske naarsomhelst.“

Mesteren for denne innstillingen, som hverken sa ja eller nei, var sikkert præsident Harbitz. Han hadde begynt saa radikalt paa Stortinget i 1836, saa han blev kallt „den lille Robespierre“; men han slet snart radikalismen av sig og blev en ekte kompromis-politiker. Han strævet støtt med aa faa i stand enighet, og som ordfører for et enig storting hadde han evne til aa gi folkets vilje og myndighet baade værdig og vakkert uttrykk. Men han vek altid tilbake for de store slag. Og saa gjorde han denne gangen òg.

Hverken Stabell eller de strieste opposisjons-mænnene kunde være nøide med en innstilling som saaledes gik unda for det foreliggende spørmaal. Stabell hadde ikke selv tat det op av hensyn til „Europas nærværende reaksjonære tilstand og det herskende bajonetherredømme“; men han holdt fast ved at Stortinget i regelen burde gi svar paa trontalen, og han mente Stortinget hadde grunn til aa uttale misnøie med Regjeringens altfor konservative politik. Han vilde likevel under de raadende forhold gi op kravet paa en adresse for denne gang; men han vilde foreta et saa vidt mulig hæderlig tilbaketog, og derfor foreslog han følgende uttalelse: „Uagtet Storthinget beklager, at der i vigtige legislative og konstitutionelle Principspørgsmaale hersker Uenighed mellem Storthinget og Regjeringen, vil Storthinget dog ikke udtale sig herom i Form af Svar paa Throntalen.“

Opposisjonens venstre fløi vilde slet ikke være med paa noget tilbaketog. Den vilde bli staaende i kampstilling og holde sig færdig til nye framstøt. Holst sa fra, straks innstillingen kom fore i Stortinget den 3dje april, at han forbeholdt sig aa ta saken op igjen senere. Og Johan Sverdrup formulerte forslaget: „Storthinget, der finder, at tilstrækkelige Grunde ere forhaanden til at indgaae til Hans Majestæt med en Adresse angaaende Forandring i det af hans Raad hidtil befulgte Regjeringssystem, men ikke anseer den nærværende Anledning for den meest passende, gaaer, under Forbeholden af ved given Leilighed under Storthingets Samvær at afgjøre om og hvorvidt en Adresse til Hans Majestæt bør indgives, over til Behandlingen af de øvrige paa Dagsordenen opførte Sager.“

Dette forslaget innebar en oppgivelse av den litt kluntete Stabell'ske taktik med en adresse til svar paa trontalen; det var det første tilløp i Norge til en alminnelig politisk „dagsorden“, — dette franske uttrykket var dengang ennda saa ukjent at utgiveren av „Storthings-Efterretninger“ maatte forklare det for sine læsere. Sverdrup

gjorde selve framlægget; men han vaaget sig endda ikke fram i ordskiftet. Han gjorde bare til slut et par bemerkninger; han pekte paa at forslaget ikke bandt Stortinget til senere aa komme med en adresse, — det kunde jo hende at tinget naadde sit maal paa andre veier, — og saa verjet han sig imot den mistydningen at han sigtet paa fullstændig personskifte i Regjeringen. Ellers overløt han forsvaret for forslaget til andre, særlig til prokurator Lerche.

Innlæggene fra Lerche viser klart hvorledes det var en ny politik som her vokste fram, og hvorledes Sverdrup satte sit stempel paa den. Lerche var fra først av ikke med paa aa bruke slike rent politiske vaapen som „dagsordener“ mot Regjeringen. Han mente Regjeringen her hos os ikke egentlig var en politisk magtfaktor, bare en administrasjon, og de magtmidler Stortinget skulde bruke imot den, maatte ikke være politiske, men juridiske, slike som protokolkomiteéns uttalelser og riksrett. Han ønsket altsaa slet ingen parlamentarisme; han vilde bare Stortinget skulde klandre og straffe de enkelte synder Regjeringen gjorde sig skyldig i. Han vilde bare stemme for Sverdrups forslag fordi han ellers vilde synes godkjenne Regjeringens færd. Men i ordskiftet blev han drevet til mer og mer endefram aa forsvare dagsordens-politikken, og han ropte til slut, at han ikke kunde finne sig i at man altid skulde anvende riksrett eller andre slike magtvaapen, naar det galdt aa vise sit misnøie med Regjeringen. Denne svingningen hos Lerche betydde i al stilhet en seier for Sverdrup.

Dagsordenen falt — med 59 mot 45 stemmer. Stabell's forslag blev forkastet med samme stemmetal.

Med denne avstemningen var Opposisjonen sprengt. Det mindretal som fulgte Sverdrup, og som efter hvert heller minket enn øket, var sammensatt av tingmænnene fra Nedenes og Robyggelaget, Lister og Mandal, Stavanger amt med Stavanger by, begge Trondhjems-amtene med Trondhjems by, bønderne fra Romsdals amt og fra Smaa-

lenene, et par bønder fra Kristians amt, en og annen land-representant fra andre kanter og saa nogen smaaby-representanter. Hovedstyrken var sørlandsk-trøndsk, — den blev i datiden kallt „vestlandsk“. Det Venstre-navn som før somme tider hadde været brukt om hele opposisjonen, blev nu særlig knyttet til denne radikale flokken. Den større halvdel av den gamle opposisjon blev gjerne kallt „middelveisfarere“ eller „overbevisningsmänn“; den hadde sin hovedstyrke paa Østlandet, med Akershus, Hedmarken, Buskerud, Jarlsberg og Larvik, og Bratsberg amt. For denne flokken var Stabell føreren. Ueland gjorde alt han kunde for aa holde hele opposisjonen sammen; han optraadte, skrev han selv den 5te april, „baade som Moralist og Mægler“. Men det var faafængt. Kløften mellem fraksjonene blev bare videre og videre.

VII.

Demokratisk program.

Sverdrup hadde med sin dagsorden av 3dje april pekt paa den politik han vilde følge: han krævde magt for Stortinget over „regjeringssystemet“. Det var det som Stabell òg hadde krævd, og som han hadde staat ihop med Ueland om. Nu hadde Stabell praktisk talt git op kampen, og Sverdrup tok hans plass — ikke straks med samme myndighet, men den øket efter hvert.

Han hadde sagt i ordskiftet den 3dje april, at om han ønsket en regjering som lempet sig efter folkeviljen, saa krævde han ikke derfor helt regjeringsskifte. Dette kunde bety — og betydde sikkert ogsaa — at det var somme av statsraadene, særlig visstnok Frederik Stang, som han mente Stortinget hadde al grunn til aa være velnøid med. Men det betydde desuten, at han ennda ikke krævde parlamentarisme i den fulle moderne mening.

Han fik høve til aa uttale sig nærmere om sine politiske maal en maanedes tid senere, da det spørsmålet forelaa som alt dengang blev kalt *statsraadsaken*. Det var spørsmålet om statsraadene skulde faa adgang til aa være med i Stortingets forhandlinger. Det var blit reist saa tidlig som i 1818 av ingen ringere enn „grunnlovens fader“ Chr. M. Falsen, og Regjeringen hadde fra 1830 stadig lagt fram proposisjon om aa ændre grunnloven saaledes at statsraadene kunde ta ordet i Stortinget. Baade

Falsen og mange andre retslærde menn hævdet fra først av, at det trangs ingen grunnlovs-ændring for dette, — Stortinget kunde gi statsraadene adgang ved simpel reglements-forskrift. Ogsaa Schweigaard uttalte sig for en slik tolkning paa Stortinget i 1842. Men saa kom i 1845 paa én gang Gaarders grunnlovs-fortolkning og en betenkning av Høiesterett med avgjørende grunner imot denne opfatningen, og dermed blev den for altid skrinlagt. Alle var fra nu av enige om at en grunnlovs-beslutning maatte til.

De som hadde kjæmpet for statsraadssaken, hadde hele tiden mest været regjerings-vennene. Men den hadde da faat støtte av saa framskutte liberale menn som Jonas Anton Hielm og L. K. Daa, og ut-efter 40-aarene saa det ut til at det samlet sig en sterk offentlig mening om saken; baade opposisjonelle og regjeringsvenlige blad talte for den. Den hadde likevel aldrig vunnet fram til gjennomføring; for bønderne, med Ueland og Neergaard i brodden, strittet imot. De hadde lært aa være mistenksomme mot alle ændringer i grunnloven, denne „relikvie“ som Ueland kallte den, og de var særskilt rædde for den „sammenblanding av statsmagtene“ som det her syntes være tale om. De maatte stri' hardt nok for aa faa selve Stortinget gjort om fra en embedsmanns- til en folkerepræsentasjon, og da torde de ikke atpaa sleppe statsraadene, embedsklassens øverste, inn i Stortinget. De ministerielle selv mente jo at de skulde øke Regjeringens innflydelse paa sakene med den nyordningen de foreslog, og selv om mange liberale haapet den skulde føre til bedre samvirke mellem de to statsmagtene, var det ikke visst at Stortinget vilde vinne paa det.

Saken blev ivrig diskutert i to stortingsmøter den 5te og 6te mai 1851, og den siste dagen fik ogsaa Sverdrup ordet. Han talte mot de forslagene som laa fore fra Regjeringen og flertallet i konstitusjons-komitéen. Han hævdede at statsraadssaken var et led i parlamentarismens gjennomførelse; den forutsatte en ren parti-regjering, —

„majoritets-regjering“ som man dengang sa. Men det mente han ikke folket ennda var politisk myndig nok til. Det fans jo heller ikke dengang ennda klare partigrænser vor politik, — ikke paa Stortinget og ennda mindre ute folket; der var ikke grunnlag for en virkelig flertals-regjering. Sverdrup greidde utførlig ut, at grunnloven hadde villet gjøre folkeviljen til den avgjørende magt i andet, og han saa at en majoritets-regjering var den nødvendige konsekvens derav; han trodde den vilde komme. Men statsraadssaken vilde ikke fremme utviklingen dit-ten, uten at først andre reformer var sat i verk.

„Grunnloven er,“ sa han, „planmessig saaledes innrettet, at parlamentarisk styrelse er udelukket, og dette forslag er ikke en slutsten paa den gamle bygning, men en grunnsten til en ny bygning.“ Han pekte paa at Regjeringen hadde magt til aa sende Stortinget hjem, naar de grunnlovbestemte tre maaneders samlingstid var ute; efter den tid stod Stortinget paa feltet, mens Regjeringen sat like fast, og dermed hadde Regjeringen overtaket. Slikt vilde han først ha ændret. Og ennda viktigere var det for ham at folkeviljen paa forhaand blev politisk styrket; det maatte være en forutsætning at stemmeretten blev alminnelig, og det maatte bli adgang til aa utskrive nye valg naar Storting og Regjering kom i strid.

Blev grunnloven slik omdannet, da vilde Sverdrup være med paa statsraadssaken. Og ennda var det nødvendig at statsraadene blev valgbare til Stortinget; for kom de inn bare paa sin statsraads-utnævnelse, saa blev de i virkeligheten „kongevalgte medlemmer“, ikke „folkets menn“, og kongevalgte stortingsmenn vilde han ikke paa nogen maate vite av. Han syntes heller Regjeringen alt hadde venner og forsvarere nok i tinget, og i anledning av at en ministeriel taler hadde klaget over at de som talte Regjeringens sak, ikke blev hørt med megen velvilje, sa han med den spydighet som blev et av hans beste kampvaapen: „Jeg kan trøste herr amtmannen med at de blir hørt med saa meget mere velvilje paa andre

steder, hvor ordet har en ganske forbausende virkning.“

Det er i hele denne tankeføringen et greit og følgestrengt politisk system. Det viser djervt fram imot en ny statsskik i landet; men det tar varlig omsyn til de faktisk bestaaende magtvilkaar. Sammenkjedningen av alle reformene er aapenbart litt teoretisk; framtiden skulde vise at det ikke var nødvendig aa ta dem alle paa én gang, — de fleste av dem er den dag idag ikke gjennomført. Men det var heller ikke mulig aa ta en enkelt av dem uten aa se den i sammenheng med hele utviklingen. Evnen til aa se i sammenheng var netop noget av det som gjorde Johan Sverdrup til fører; den lærte ham aa stille lange maal, og den anviste ham samstundes aa gaa fram med varlige steg.

I statsraadssaken vilde han ogsaa ta et steg fram, men ikke længer enn at han var paa tryk grunn. Han vilde stemme for et forslag av prokurator Gaarder om at grunnloven skulde gi Stortinget rett til for hver enkelt samling aa bestemme ved reglement, om statsraadene skulde ha adgang til forhandlingene. En slik grunnlovsforskrift vilde til enhver tid gi Stortinget magt over saken, og dermed bortfalt ialfall delvis argumentene imot den. Men de ministerielle skjønnte at statsraadssaken paa den maaten kunde bli en styrkelse for stortingsmagten, og Schweigaard, som i 1842 hadde villet gjennomføre hele saken ved reglement, advarte nu imot aa lægge en slik magt i Stortingets hænder. Han begynte i det hele aa bli ræd for at statsraadene skulde komme til aa møte i Stortinget som et slags anklagede, og hele hans innlæg ved denne leilighet, som var en eneste sørgetale over tidens opposisjons-lyst, peker fram imot det omslag som om faa aar skulde komme.

Denne gangen blev det de ministerielle og størstedelen av den Stabell'ske opposisjon som stemte for statsraadssaken efter konstitusjons-komiteéns innstilling; men det blev ikke flertal nok til aa ændre grunnloven. Derimot

blev det Gaarder'ske forslag vedtat mot 29 stemmer; bare de ministerielle og en del urokkelige grunnlovs-troe bonderepræsentanter stemte imot.

Dette vedtaket førte til at et nyt spørsmåal vedrørende magt-høvet mellem Storting og Regjering kom op, — spørsmåalet om det kgl. veto i grunnlovssaker. Stortinget hadde bare to ganger før vedtat ændringer i grunnloven; første gang var i 1818, og da hadde Regjeringen negtet sanksjon; den andre gangen var i 1842, og da hadde Regjeringen git sanksjon, rigtignok uten at Stortinget uttrykkelig hadde bedt om det. Frederik Stang hadde i sin „Fremstilling af Norges constitutionelle Ret“ fra 1833 tilkjent Kongen et suspensivt veto i grunnlovs-saker i likhet med det som galdt for lovsaker. Men Gaarder vilde i sin grunnlovs-fortolkning fra 1845 ikke innrømme Kongen nogetsomhelst veto overfor grunnlovs-vedtak. Derimot hadde Stortingets konstitusjons-komit e i 1824 h evdet at Kongen her hadde et absolut veto, og advokat Dunker tok denne læren op igjen i et motskrift mot Gaarder. Et viktig spørsmåal i Norges statsrett stod saaledes ennda omstridt og ul st.

Da nu Stortinget den 6te mai hadde vedtat en grunnlovs-beslutning i statsraadssaken, kom allerede n este dag en gammel bonde-tingmann, Smaalens-repr esentanten Jacob Roll, med framl eg om aa  ndre Stortingets reglement i samsvar med den nye grunnlovs-forskriften. Soren-skriver Motzfeldt og flere med ham mente at tinget maatte vente til beslutningen var sanksjonert, og Motzfeldt sa det var bare paradoksmakere som negtet Kongens veto i grunnlovssaker. Men Lerche og Sverdrup holdt sig til Gaarders retsl ere, og s erlig uttalte Sverdrup sig skarpt imot ethvert absolut veto; skulde Kongen ha slik magt, sa han, da var folkesuver eniteten kr enket og frihets-tr et saaret i sin rot. Disse patetiske ord bar bud om at det her for ham galdt et livssp orsm al, og de varslet om at han i denne sak var f erdig til aa ta en alvorlig kamp for folkets rett.

For denne gangen blev det ikke noget av kampen Framlægget fra Roll blev sendt til konstitusjons-komitéen men den gav aldrig nogen innstilling om saken. Alt der 12te juni fik Stortinget melding om at Kongen hadde negtet sanksjon paa grunnlovs-ændringen. Efter Sverdrups mening var jo allerede slik en første sanksjons-negtelse grunnlovsstridig; men han tok likevel ikke saken op. Han regnet visselig med de faktiske magtvilkaar; Stortinget var ennda ikke sterkt nok til aa slaa ned det kgl. veto.

Som medlem av protokolkomitéen hadde Sverdrup faat til en av sine særskilte opgaver aa granske hvorledes Regjeringen brukte sin magt. Han var komitéens sekretær, med stortingspræsident Harbitz til formann, og det er utvilsomt at dette arbeidet var en god skole for ham til hans senere politiske gjerning. Faa menn hadde saa inntrængende en kjennskap som Harbitz til hele det politiske maskineri, og han var en ypperlig læremester for en vordende politiker.

Gjennem de aktstykker som protokolkomitéen fik til granskning, fik Sverdrup et dypt innblik i kongedømmets magtstilling. Han var med aa konstatere, at nye statsraader kunde bli utnævnt uten at de andre blev raadspurt paa forhaand; slikt viste ham hvor langt vi ennda var fra parlamentarisk regjering. Han maatte være med aa paatale, at Regjeringen ikke anerkjente Stortingets eneraadighet over bevilgninger, og at den negtet sanksjon paa hele rækker av lovbeslutninger, — i ordskiftet i Odelstinget herom hævdet han ennog at det kunde være tale om riksrett, i et tilfælle hvor Regjeringen hadde negtet sanksjon fordi den paastod loven gik utenfor Stortingets magtomraade. Samstundes maatte han rigtignok være med paa at Odelstinget nøides med aa forbeholde Stortingets rett; magtmidlene var ennda ikke i orden.

Paa det ene omraadet efter det andre fant han et embedsvælde som styrte efter sine egne prinsipper, og som ikke skydde aa begunstige sine venner eller forfølge motstandere; men mer enn protest i ord kunde det ikke

bli fra Odelstingets side. I ordsiftet om Universitetet¹ vakte han opsigt med sit bitre angrep paa „gunstsystemet“; han kom her ennog i haarene paa sin komité-formann Harbitz, som tok tilbake en del av innstillingens uttalelser, — Sverdrup sa spottende at det var en nem maate aa komme fra det paa, han vilde ved given leilighet betjene sig derav.

I en enkelt sak skrev han en særskilt mindretals-innstilling; det var i spørsmålet om Harro Harrings utvisning paa grunn av angrep paa kongedømet. Sverdrup mente at denne utvisningen var et aapent magt-misbruk og i strid med lovenes hensigt, mens Harbitz bare fant den unødvendig og inhumant iverksat. Fra først av stod Sverdrup helt alene i komitéen med sin mening; men en av bønderne, Johannes Veseth fra Søndre Bergenhus amt, kjente sig ikke tryg og raadspurte derfor sin ven presten Nils Dahl. Dahl sa da til ham: „For det første maa der innlægges kraft, naar det gjælder en retfærdighetshandling. Dernæst maa I ikke svikte den lovende unge mann, hvis mod vi nok kan behøve i mangelen tørning siden.“ Følgen blev at Sverdrup fik med sig baade Veseth, Olai Wiig fra Smaalenene og direktør Holst. Deres innstilling samlet sig i de ord at „Harrings Bortviisning fra Riget ved Politiets Foranstaltning var en unødige Gjering, foretagen uden behørig Undersøgelse eller tilstrækkelig Lovhjemmel, udført paa en inhuman og utilbørlig Maade samt krænkende for Nationalfølelsen“. Men ovenpaa disse skarpe ordene sluttet rigtignok mindretallet sig til flertallets spake konklusjon om at „Intet bliver at foranstalte“, og da hjalp [det heller ikke stort med sterke innlæg mot Regjeringen i ordsiftet, — magten blev ikke flyttet for det.

Protokolkomitéens saker kom ikke fore før i september, den siste maaneden i tingsamlingen, og da var Sverdrup alt en tingmann av dem som blev lagt merke til. Han hadde i førstningen holdt sig sterkt tilbake, og op-

¹ Jfr. s. 52—53.

traadte i de to første maanedene bare et par ganger med korte innlæg. Den første gangen han la sig sterkere fram i ordskiftet, var under behandlingen av den nye sjøfartslov i april maaned¹; her vant han ogsaa innflydelse paa avgjørelsen av spørsmål som hadde betydning for tidens politiske kamp.

Den nye sjøfartsloven som Regjeringen la fram, hadde sin særskilte grunn i utviklingen av den moderne sjøassuransé, og et av de formaal den hadde var aa skape faste sjøretter. Det som nu Sverdrup reiste en ihærdig strid for, det var paa den ene siden at saa mange spørsmål som mulig skulde bli avgjort av den samlede rett, ikke av amtmannen alene, og paa den andre siden at de læge medlemmer av retten skulde bli valgt av formannskapene, ikke beskikket av amtmannen. Det var tanken om folkets dømmende myndighet han vilde sætte ut i livet paa dette omraadet; han brukte varme ord om sin tillit til folkets retssans og om dets trang til aa faa del i domsmagten. Han kom i hett ordskifte med Schweigaard, som hadde forfattet komité-innstillingen i saken, og i rent lovtekniske spørsmål laa han utvilsomt under; han maatte ta imot det snei-ordet av Schweigaard, at det sannelig var ønskelig om man tenkte sig ordentlig inn i emnet i dets helhet før man kom med forslag. Men i hovedsaken, i valget av sjørettens medlemmer, seiret Sverdrup, og Schweigaard fant derved hele loven saa utskjæmt, at han foreslog den lagt bort, — et forslag som han rigtignok ikke fik nogen stemme med paa i Odelstinget. Det slog imidlertid til her, det spydige ordet av Sverdrup i statsraadssaken om de menn som blev hørt med større velvilje paa høiere steder enn i Stortinget; for loven blev negtet kgl. stadfæstelse, og det skulde vare mange aar før den kunde bli gjennomført.

Som i kampen om sjørettene, saaledes i sak efter sak: Overallt gik Sverdrup ut paa aa styrke de folkevalgte myndigheter og stække embedsmagten. Ved forslaget til

¹ Jfr. s. 84.

ny auksjonslov gik han ennog saa vidt at han ikke vilde ha auksjoner saa meget som meldt til politiet, — „politiet har intet aa gjøre ved private forretninger,“ sa han. Men det som interesserte ham sterkest, det var alt slikt som kunde bryte vei for jury.

Efterat formannskapsloven endelig hadde kommet i stand i 1837, var jursaken blit bondepartiets største sak, og baade Neergaard og Ueland hadde baaret den fram paa stortinget i 1845. Sverdrup pekte paa den som et av de nærmeste maal i ordskiftet om sjøfartsloven, og han kjæmpet for Lerches lovforslag om at formannskapene skulde sætte op lister med skjøns- og takseringsmenn, netop ut fra det synspunkt at dette skulde være en forskole for juryen. I slutten av tingsamlingen fik han leilighet til aa holde en stor tale for jursaken. Den framskutte bonde-representant Arne Baggerud fra Kristians amt hadde gjort framlæg om at Stortinget skulde utnævne en lovkomité som navnlig skulde utarbeide en jurylov. I den anledning hadde en særskilt komité, med Lerche til formann, innstillet paa en anmodning til Regjeringen om aa faa i stand til næste storting et utkast til jurylov. Baggerud og flere bønder mente dette vilde være rent faafængt, siden Regjeringen sikkert var imot jury, og fik de ikke sin lovkomité, vilde de hellere ingen ting gjøre. Sverdrup derimot erklærte at han la en særdeles vegt paa slik en henvendelse til Regjeringen, fordi den var en opinions-ytring av Stortinget til gunst for jury, og han tok for sig hele vor rettergangsordning, gjennomgik den i punkt efter punkt og viste hvor den stred imot moderne retskrav. Han holdt paa jury som en bedre retsordning; men samstundes forsømte han ikke aa holde fram hvor viktig den vilde være i rent politisk henseende, for folkets opfostring til myndighet i offentlige saker. Anmodningen til Regjeringen blev da ogsaa vedtat med stort flertal.

I alle slike saker stod Sverdrup prinsipielt paa samme grunn som den gamle bondeopposisjon; det var dens

program han stridde for. Og liksom han var med den i kampen mot embedsmagten, saaledes stod han ogsaa sammen med den i striden mot borgerklassens privilegier. Det var han som tok op forslag om aa gjøre ende paa alle sagbruksprivilegier fra 1ste januar 1860, og særskilt kjæmpet han imot alt vederlag til dem som sat med privilegiene; med bøndernes hjelp satte han ogsaa forslaget igjennem, — for denne gang blev det rigtignok negtet sanksjon.

Bare i et enkelt spørsmaal finner vi merke av at han var by- og ikke bonderepræsentant. Det var da kravet kom fram om aa minke litt paa den urimelig store representasjon byene hadde i Stortinget og i det minste faa den ned til den tredjedel som grunnloven hadde villet sætte den til. Da sa Sverdrup, at erfaring hadde ikke vist at by-repræsentantenes tal hadde været for stort, eller at de hadde utøvd nogen innflydelse til skade for landet. Det har visstnok gjort sin virkning paa ham at saa mange av byene denne gangen hadde valgt menn som kunde gaa i lag med bønderne, og netop derfor pekte han ogsaa paa at i mange av de nyeste statsforfatninger var det slet ikke sat saa streng en grænse mellem by og land som hos os. Han var ikke interessert i aa holde denne grænsen oppe; det var hele folket han vilde reise til magt, og derfor var stemmerets-utvidelsen hovedsaken for ham.

Fra april maaned av hadde Sverdrup rett som det var git sit ord med i de sakene som var framme paa Stortinget, og selv de middelmaadige stortingsefterretninger vi har fra den tiden, gir et klart billede av hans politik. Det kommer derav, som han selv sa i et ordskifte, at ikke engang i bagatelsaker fant han det rigtig aa fravike prinsippet. Vi kan følge ham i smaat som i stort i kampen mot regjeringsmagt og embedsmagt, — som naar han talte imot en ny fullmægtigpost i Indredepartementet for ikke aa „utvide embedsvæsenet“, eller naar han fektet for aa faa valgt Rolf Olsen til statsrevisor som repræsen-

tant for folkeflertallet. Vi ser ham kjæmpe for aa lægge de offentlige institusjoner inn under folkets raadighet, — som naar han vilde ha ligningsmænnene utnævnt ved direkte folkevalg. Vi ser ham i kamp mot alslags privilegier, økonomiske og sosiale, og mot alle innskrænkninger i det frie næringsliv; av de to lovforslag han tok initiativet til paa dette stortinget, galdt det ene alminnelig stemmerett og det andre en nedsættelse av konsulatgebyrene til det halve, — det siste forslag fik han med Schweigaards understøttelse enstemmig vedtat i baade Odelsting og Lagting, og likevel blev det negtet sanksjon; det var unionsforholdet som her grep inn.

Ren liberalisme var det som kom til orde hos Sverdrup i det selvstændige forslag han formet ut til ny brennevinslov¹; han vilde lægge høi skat paa tilvirkningen, men gi omsætningen fri. I denne saken hadde han nu desuten et krav fra velgerne i Larvik aa støtte sig til; 30 kjøpmænn i byen hadde skrevet paa en adresse til ham i den retning. Men han fik ikke Odelstinget med sig paa slik en omveltning av prinsippene fra 1845. Han var med og talte for loven om like arverett for søn og datter, — en lov som ellers Regjeringen denne gang negtet sanksjon, — og han uttalte sig imot aasætesretten.

Derimot lempet han paa den strenge liberalismen, naar praktiske omsyn reiste sig imot den. Han støttet haandverkernes krav om at det maatte bli sat strengere garantier for den som skulde kunne bli haandverksmester, enn loven av 1839 hadde foreskrevet.² Han kjæmpet mot nedsættelse av tollene paa bomullsgarn, fordi industrien i sin ungdom trang til beskyttelse, og i dette spørsmålet seiret han. I begge sakene hadde han nu særskilte hensyn aa ta til sine velgere. Men det syner sig tydelig, at om han holdt paa størst mulig frihet for hvert enkelt menneske, saa hadde han da samstundes tilegnet sig Ben-

¹ Jfr. s. 92.

² Se s. 93.

thams lære om at lovenes formaal maatte først og fremst være det nyttige.

Ved et par tilfælde fik han leilighet til aa slaa et slag for en selvstændig nasjonal utvikling. Han stod saa stritt paa at staten selv og ikke fremmede kapitalister skulde bygge landets jernbaner, saa han stemte heller mot hele jernbanesaken enn han vilde la den falle i utlændingers hænder. Og han talte for statsbidrag til det første norske teater, det som Ole Bull netop hadde grunnlagt i Bergen, fordi han ikke vilde Stortinget skulde fornegte et saa viktig nasjonalt institut. Men flertallet paa Stortinget eide ikke saa sterk en nasjonal selvtilitt.

Næst efter Lerche var det visselig ingen av de nye tingmenn som optraadte saa titt og i saa mange slags saker som Sverdrup. Men saa viktige enn mange av disse sakene var, og saa dygtige innlæg som han kunde gi, saa var det likevel ikke alt dette som avgjorde hans stilling i tidens politik. Det som i dette aaret mer enn alt annet kløivde partiene, det var arbeidspørsmålene, og det var Sverdrups holdning til dem som skapte grunnlaget for hans politiske framtid.

Han har selv offentlig oplyst, at da han kom til Kristiania til stortingssamlingen, hadde han faat besøk av Theodor Abildgaard, som Thrane fra nyaaret hadde overlatt ledelsen av arbeiderforeningene til netop med det formaal aa lette samarbeidet med stortings-opposisjonen, — Abildgaard var ikke sosialist saaledes som Thrane og hadde ikke uttalt sig saa vanvyrslig om „demokratene“ i tinget. Siden hadde Sverdrup flere sammenkomster med Abildgaard, da han — som han sa — „nærte megen interesse for disse forhold og trodde paa denne maate aa kunne faa mere overblik over dem“. Han vedgik aapent at om han saa ikke i ethvert punkt kunde bifalle arbeider-agitasjonen, saa maatte han være enig i mange punkter, og han anklaget Regjeringen for at den hadde undlatt aa komme med lovforslag som vilde ha bedret arbeidernes kaar og derved gjort agitasjonen mindre voldsom.

Han hævdet at det var pligt for enhver borger aa virke i denne retning, og gang paa gang innprentet han sine med-representanter, at det galdt om aa gjøre noget alvorlig for aa „utjevne misforholdet mellem kapital og arbeide“ og „frembringe enhet og sammenhold mellem de forskjellige samfundsklasser“.

Uttalelser som disse vitner klart om hvor sterkt han var grepet av arbeiderspørsmålene, men ogsaa om at han ikke var kommet under personlig paavirkning av den moderne sosialisme, som netop i disse aarene gik over fra det fredelige, kooperative standpunkt til klassekamp-grunnlag. Sin kjennskap til samtidens sosialistiske bevegelse hadde han visstnok nærmest fra Lorenz Steins store verk „Der Socialismus und Communismus des heutigen Frankreichs“, som han eide i 2dre utgave fra 1847. Her hadde han kunnet læse om hvorledes arbeiderbevegelse og sosialisme var fødd av den moderne industrikapitalisme, og han hadde tilegnet sig en levende følelse av hvor nødvendig det var aa forsonne de stridende samfundsmagter, — gi arbeiderne politisk likerett og verje dem mot økonomisk overlast. Netop Steins verk, skrevet som det var før februar-revolusjonen, lærte ham at det var motstanden mot arbeidernes reisning som mest av alt skapte revolusjonen i Frankrike, og samstundes saa han for en vældig magt det var i arbeiderbevegelsen i England. Det blev en av hans oppgaver aa søke aa hindre revolusjon i Norge. Og han formet sit syn paa oppgaven i ordet: „Ved aa negte reformer faar man revolusjon.“

Hans og Holsts stemmeretsforslag av 22de februar var et uttrykk for denne politik, og hans første tale i Stortinget, den 24de februar, var et innlæg til fordel for arbeiderne: han talte for Baggeruds forslag om aa gi bevilgning til stortingsreferater i „Almuevennen“ og i „Arbeider-Foreningernes Blad“. Hvis, sa han, Stortinget her som det galdt om den fattigste del av nasjonen, ingen understøttelse ydet, da forsømte det et av midlene til aa

løse „en av dets viktigste opgaver, den i forening med kongen aa fremme den av lykken mindre begunstigede klasses aandelige og materielle vel“. Han mente det netop nu var baade rigtig og nyttig aa vise denne klasse, at dens anliggender for alvor laa Stortinget paa hjerte, og det var ingen man mere maatte ønske hadde greie paa hvad tinget vilde gjøre for den. Men forslaget blev nu forkastet med stort flertal.

Skjønt han aldrig personlig sluttet sig til arbeiderbevægelsen, saa likevel arbeiderførerne i ham en av sine beste hjelpesmænd. Baade Thrane og Abildgaard agiterte i februar 1851 for et regjeringsskifte i opposisjonel aand, og de hadde ennog sat op hel minister-liste slik som de helst ønsket den. Paa denne listen stod Ueland øverst; han skulde være regjeringschef og innenriksminister. Derefter kom justisministeren som skulde være enten Lerche, Gaarder eller Sverdrup. Kirkeminister skulde presten Olaus Wullum være. Som kandidater til finansdepartementet stod Rolf Olsen mellem O. J. Broch og amtmann Aall; for revisjonsdepartementet var presten Sverdrup sat op mellem gardbruker Fauchald og professor Monrad. Disse og andre navn paa listen peker paa forhandlinger med stortingsmænd, først og fremst Ueland og Sverdrup, og vi vet at Sverdrup opretholdt samkvæmet med arbeiderførerne helt til de blev fængslet. Saa sent som fra 29de juni har vi et lite brev til ham fra maler Randgaard fra Kragerø, han som hadde stiftet arbeiderforeningen i Larvik; han hadde nu været med paa arbeidernes landsmøte i Kristiania og bad om et pengeaan til hjemreisen; murer Bernhard Hansen, centralstyrets kasserer, paategnet at han innestod for at pengene skulde bli betalt tilbake.

Hele arbeiderspørsmålet blev bragt inn for Stortinget ved en søknad fra Arbeiderforeningens centralstyre sist i februar maaned, om at tinget skulde gjøre tiltak til bedring av arbeidsklassens kaar. Søknaden inneholdt i hovedsaken de samme krav som var sat op i arbeider-petisjo-

nen til Kongen fra vaaren 1850, og som Regjeringen i november maaned hadde avvist alle ihop. Det var spørsmål om aa faa al toll nedsat, avskaffe handelsprivilegiene, reformere husmannsvæsenet, skape en god folkeskole, innføre alminnelig stemmerett og almen vernepligt, m. m.

Presten Nils Dahl fik den 29de april sat igjennem, at denne søknaden blev sendt til en særskilt komité, og han blev selv formann i denne komitéen, som i virkeligheten ikke var annet enn konstitusjons-komitéen forsterket med et par bønder. Dahl var en liberal mann, om saa ikke av de radikaleste, og han hadde med sig et par som hørte til ytterste Venstre, — sogneprest Niels Koren og lensmann Neergaard. Men flertallet i arbeiderkomitéen var aapenbart konservativt, saaledes de tre østlandsbønderne i den, og det var ikke ventende at det skulde komme noget monelig tiltak fra denne kanten.

Arbeiderførerene skjønnte at de maatte lægge tryk paa Stortinget, om de skulde faa noget fram, og alt den 3dje mai sendte de ut innkalling til et nyt centralmøte, — det var det som blev kallt „Lilletinget“, og som var samlet i Kristiania fra 10de til 17de juni. Hovedspørsmålet paa dette møtet var netop hvorledes slikt et tryk paa Stortinget skulde bli sat i verk paa kraftigste maate, og det blev talt om store demonstrasjoner, ja ennog om „revolusjon“. Det som blev vedtat var en bøn til Stortinget om at enten hele centralmøtet in corpore eller i det minste en deputasjon maatte faa „Adgang til at forklare Stortinget“ hvad som laa arbeiderne paa hjerte. Denne anmodningen gik præsidenten for Lilletinget, tømmermann Fritz Jensen, straks bort i Stortinget med, — dette var fredag den 13de juni, og Stortinget hadde netop vedtat grunnlovs-beslutningen om aa aapne landet for jødene. Mot 19 stemmer gik Stortinget med paa aa behandle anmodningen med det samme, og mens de mest ministerielle vilde ha den blankt avvist, vedtok tinget mot

18 stemmer et forslag av Ueland om at Arbeiderkomitéen skulde ta imot en deputasjon fra centralmøtet.

Paa Lilletinget blev det stor strid om man skulde gjøre bruk av denne tilladelsen. Abildgaard var harm for at deputasjonen ikke skulde faa foretræde for selve Stortinget; men han vilde gjerne høre hvad arbeidervennene i Stortinget sa, og bl. a. skrev han en seddel til Sverdrup saalydende: „Skulle vi tage imod Tilbudet eller ikke? Jeg troer: Nei! Hvorledes er Stemningen i Thinget? Er der Udsigt til noget Møde iaften???” Denne seddelen kom han for resten ikke til aa sende avsted (den blev efterpaa funnet blandt papirene hans), og han talte hissig imot aa velje nogen deputasjon. Han blev likevel overstemt, og centralmøtet vedtok en adresse som i alvorlige ord holdt fram for Stortinget hvor nødvendig det var aa sætte i gang en demokratisk lovgivning paa en række omraader, i hærvæsen, retsordning, skole, kirke o. s. v., men særskilt aa vedta alminnelig stemmerett og reformere pengeforholdene, saa sant ikke folket skulde gjøre oprør; adressen pekte paa at Regjeringen hadde avvist alle disse kravene, og mante derfor Stortinget til aa skaffe landet en annen regjering.

En deputasjon med Fritz Jensen til ordfører bar denne adressen fram til arbeiderkomitéen mandag den 16de juni. Utsendingene blev høflig tat imot og benket ved komitéens bord, og Jensen holdt en tale som sindig og mandig gjorde rede for stemningen blandt arbeiderne. Presten Dahl gav et længere svar; antagelig har han i hovedsaken sagt at Stortinget vilde overveie alle rimelige krav, men samstundes søkt aa forklare arbeiderne at de ikke kunde vente medhold i sine radikale likhets-tanker, og at de bare vilde skade sig selv ved aa prøve paa oprør. Efter en times pyntelig ordskitte mellem Dahl og Jensen gik deputasjonen sin vei, og dagen efter blev centralmøtet opløst.

Arbeiderkomitéen oversendte adressen til Stortinget, og her kom den fore i møtet den 23de juni. Schweigaard

foreslog adressen uten videre lagt bort, mens Fauchald vilde ha den sendt tilbake til arbeiderkomitéen „til avbenyttelse“. Da saa baade Walstad og Stabell sa at det som det her spurtes om, det var om Stortinget vilde uttale billigelse eller misbilligelse av arbeider-agitasjonen, blev Fauchald et øieblik skræmt og tok forslaget sit tilbake. Men Simon Lie tok det op, og det blev et kvast lite ordskifte om arbeidersaken. Sverdrup tok ordet gang paa gang. Han erklærte det for en usedvanlig framgangsmaate aa lægge bort denne adressen, efterat saa mange slags underlige søknader var blit sendt til komitéene, og han greidde ut hvor viktig i virkeligheten adressen var, fordi den gav opplysning om stemningen hos en stor folkeklasse. Han fik støtte av Lerche, Ueland og „Almuevennen“s redaktør kjøpmann Chr. Johnsen, men fik Walstad hardt imot sig, og utfallet blev at arbeider-adressen blev lagt bort med 59 mot 36 stemmer.

Av dette mindretal hadde 30 mann været med og stemt for Sverdrups forslag i addressesaken den 3dje april, og disse 30 var det som utgjorde det ytterste Venstre paa dette tinget. Av dem var det bare 8 by-repræsentanter, — Sverdrup, Lerche, Holst, Thorvald Olsen, tre haandverkere og en kjøpmann. Av amts-repræsentasjonen var det bare Lister-benken og Nedenes-benken som holdt ihop paa venstre side; ellers var det tre mann fra Nordre Trondhjems amt, og halve tingmanns-tallet fra Søndre Trondhjems, Romsdals, Kristians og Stavanger amter, desuten nogen enkelte fra andre amter. Der var 3 prester, deriblandt U. Sverdrup, og 19 bønder, deriblandt Ueland, Jaabæk, Neergaard, Fauchald, Baggerud og Ingebrigt Sæter. Flokken var liten; men den talte mange djerve og dygtige karer, og den dannet en kjerne som skulde bli en framtidsmagt.

Fjorten dager efter, den 7de juli, var det at Regjeringen lot arbeiderførerne sætte fast og innledet undersøkelse mot dem for revolusjons-truslene fra Lilletinget. Det var statsmagten som blev brukt til aa slaa arbeider-

bevægelsen ned, og rædselen for revolusjon gav bakstrævet vind i seilene. De som paa nogen maate hadde støttet arbeiderne, blev i den offentlige mening staaende som mistenkte og anklagede, og de blev lammet i sin gjerning.

I et par spørsmaal hadde arbeider-agitasjonen opnaadd aa sætte noget igjennem. I mai maaned hadde baade Odelsting og Lagting vedtat aa ophæve den frie rentefot som var blit innført i 1842, og i steden fastsætte et høide-maal paa 6 prosent for korte laan. Det var de høie rentene som mer enn noget annet hadde egget op de fattige klasser og ennog hadde ført til opstyr paa ymse kanter. Schweigaard og Stabell, bankmænn begge to, stod jamsides her i striden mot den foreslaatte innskrænkning i „friheten“. Men bønderne stod som én mann paa den andre siden, og Sverdrup støttet dem med et par kraftige innlæg. Han hadde alt før han kom inn til Stortinget, drøftet spørsmålet ikke bare med sine velgere, men med bønder i omegnen, og han hadde faat god greie paa hvorledes pengemangelen i de siste aarene var blit nyttet ut til aa ta rene aager-renter. Han holdt nok ogsaa i prinsippet paa friheten; men, sa han, med en Bentham'sk vending, slike prinsipper kunde ikke i alle ting bli følge-strengt gjennomført uten hensyn til gagn eller skade under de givne vilkaar, og kontraktsfriheten behøvde nu ikke være ubegrænset i dette tilfæillet mer enn ellers. Han pekte paa at det oftest var de fattige som maatte finne sig i de hardeste kondisjoner, og loven var derfor et middel til aa gjøre samfundsstriden mindre vill og voldsom. Loven gik ogsaa igjennem med stort flertal, og om Regjeringen ventet længe med aa stadfæste den, saa kom da sanksjonen endelig i september maaned.

I mai og juni hadde desuten Odelsting og Lagting vedtat et par lover som skulde lette stillingen litt for den fattige skyldner; den ene loven satte visse grænser for gjelds-arrest, — om enn ikke saa trange grænser som Sverdrup hadde villet, — og den andre loven gav

en familjeforsørger rett til aa holde fri for utlæg eien-
deler til et værd av 12 spd. omfram nødvendige gang-
klær. Loven om gjelds-arrest blev for resten ikke stad-
fæstet av Regjeringen; men den andre loven — „12-
dalers-loven“ — fik kgl. sanksjon den 28de august, og
saa moderat som den var, saa rettet den da paa et
mishøve som hadde sat meget vondt blod i arbeider-
klassen.

I førstningen av juli behandlet Stortinget tolltariffen,
og derunder blev den 7de juli korntollen sat ned til det
halve, tross sterk motstand fra østlands- og trønder re-
præsentantene. I denne saken stod Sverdrup i lag med
Schweigaard. Men mens Schweigaard talte mot korntollen
fordi den var et hemmende band paa næringslivet, argu-
menterte Sverdrup med at nedsættelsen var en retfærdig-
hets-gjerning mot arbeiderne. Og utfallet var i ethvert
fall en seier for arbeidernes politik, — rigtignok den siste
paa dette storting.

Visselig kom Regjeringen i slutten av juli med fram-
læg om en husmannslov, og det var jo arbeiderbevægelsen
som hadde reist husmannsspørsmålet. Men denne hus-
mannsloven opfylte ikke paa nogen maate arbeidernes
krav; den gjorde i virkeligheten ikke stort annet enn
stadfæstet gjeldende rett. Arbeiderkomitéen kom med
innstilling i saken alt den 15de august, samme dag som
hovedstyrken i den, konstitusjons-komitéen, innstillet paa
aa forkaste det Sverdrup-Holst'ske stemmeretsforslag, og
innstillingen holdt sig nøie til framlægget fra Regjeringen.
Først avviste saa Odelstinget stemmerets-utvidelsen mot
21 stemmer, og derefter vedtok det husmannsloven. Kampen
om denne loven blev i hovedsaken ført mellem vest-
lands- og østlandsbønderne, paa den ene siden særlig
Ueland og Simon Lie, paa den andre Walstad. Sverdrup
tok ikke ordet i denne striden; men vi har al grunn til
aa tro at han var med i det mindretallet paa nogen og
tyve som stemte for Uelands forslag om aa forby hus-
manns-kontrakter som paala husmannen pligt til aa gjøre

arbeid efter tilsigelse for en bestemt dagløn, — et forbud som faktisk vilde ha gjort ende paa det østlandske husmannsvæsen.

Endelig i september kom arbeiderkomitéens innstilling om hele arbeiderspørsmålet. Den var avfattet (av Nils Dahl) i en faderlig belærende tone, æslet til aa „opklare arbeidernes begreper om sin stilling“. Ut fra egte liberalistisk tankegang avviste den al tale om økonomisk eller sosial „likhet“ i samfundet, og komitéen pekte paa „de gyselige Følger, de kommunistiske og socialistiske Daarskaber og Drømme have bragt over en stor Del af Europa“. Komitéen tok for sig alle de særskilte klager og krav som arbeiderne hadde kommet med, og i punkt efter punkt hævdede den, at enten hadde statsmagtene gjort det som var mulig, eller saa var klagene helt grunnløse og kravene urimelige. Innstillingen gik derfor ut paa en fordømmelse av hele arbeider-agitasjonen, og foreslog at i anledning av søknaden fra arbeiderne „bliver fra Stortingets Side Intet at foranstalte“. Innstillingen kom ikke fore før en av de siste dagene Stortinget var samlet, og da var det ikke mer med den sak aa gjøre. Sverdrup nøides med aa uttale et alminnelig forbehold om at han ikke i ett og alt kunde underskrive innstillingen. Walstad var ræd for mistydning, naar det hette at Stortinget „intet“ vilde foranstalte, og ennda en radikal gardbruker fra Buskerud, som de siste maanedene hadde været inne som varamann, Hans Dahler, bemerket at han syntes Stortinget hadde gjort lite for arbeiderne, blev det besluttet aa sætte: „intet Videre at foranstalte“, — saa var da skinnet berget.

Det raadde nok en kjensle av at ikke alt var gjort som det kunde ha været grunn til aa vente, og arbeiderne forsømte ikke aa gi luft for sit misnøie. Kristiania Arbeiderforening fik i stand et fanetog til Lerche og Sverdrup, „der paa saa hæderlig Maade have forsvaret det rene Demokraties Forkjæmpere“, — det var søndag den 28de september. Men han som hadde staat i spissen for

dette, murer Bernhard Hansen, den midlertidige styrer for „Arbeider-Foreningernes Blad“, blev sat fast dagen efter, og da statholderen holdt middag for tingmændene efter Stortingets opløsning den 30te september, skedde det under bevoktning av kanoner. Saa spænt var stillingen. Krisen i samfundslivet var ennda ikke over.

VIII. Førerskap.

Stortinget i 1851 hadde været et kamp-ting av de største. Det var det 13de ordentlige storting, og det blev for spøk kallt det „trættende“ — baade paa grunn av al den trætte som fyllte det, og fordi det trættet folk med sin langvarighet, — det var det længste storting som hadde sittet sammen siden 1816.

Kampen paa dette tinget hadde likevel blit av et annet slag enn paa forhaand tenkt. Folk hadde spaadd et storting som skulde gjøre storm paa Regjeringen. I steden kom striden til aa staa mellem partier paa Stortinget, og den virkelige opposisjon blev bare et mindretal.

De gamle partilinjier holdt ikke længer. Før hadde det staaet et embedsparti mot et bondeparti. Nu skjøv det sig inn i striden mellem dem en ny klasse og et nyt program: det var arbeiderreisningen som bar det rene demokrati inn i politikken. Og dermed blev kamplinjen flyttet. Mænn som Ueland og Walstad hadde kjæmpet i samme fylking paa ting efter ting; de hadde stridd for bondens magt i landet. Nu aapnet sig, som Rolf Olsen skrev, „et gabende Svælg“ mellem dem, fordi Ueland gik med og Walstad mot arbeiderne. En mann som Johan Sverdrup hadde kommet inn paa tinget som representant for alle næringsdrivende borgeres reisning mot embedsmagten; i striden mot arbeiderne slog overklassen av bor-

gerne lag med det gamle embedsparti, og Sverdrup blev talsmann for det demokratiske borgerskap. Saaledes stod nu bonde mot bonde, borger mot borger; det var demokratiet som kløivde. Storbonde og storborger gik ihop med den gamle embeds-overklasse, og kampen for folke-magt maatte vende sig imot dem alle paa én gang. Det vilde være urett aa paastaa at disse partigrænsene allerede var skarpe og klare; organiserte partier fans jo ikke ennda, skillende og almene parti-programmer heller ikke, og mange flytninger gik for sig fra tid til tid, fra sak til sak. Men i selve grunnlaget for politikken satte Stortinget i 1851 det skille som her er fremhævet.

Efterpaa fik de gamle partifæller det onnigt med aa slaas om hvem det nu i sanning var som hadde skiftet standpunkt. „Morgenblads“-mænnene paastod at den radikale opposisjon var et nyt parti som hadde dannet sig paa grunnlag av en hel ny politik. De radikale derimot hævdede at det var de gamle opposisjons-mænn som hadde sveket „prinsippene av 1833“. Sverdrup nyttet et høve en av de siste dagene i tingsamlingen til aa slænge ut det ordet at „Morgenbladet“ var ikke noget opposisjons-blad længer, og Rolf Olsen skrev at Sverdrup kunde slutte sig til Ueland, netop fordi de begge to holdt sig til de gamle grunnsætninger. Sanningen er at begge partier innenfor opposisjonen hadde veket av fra den gamle politik, og hadde maattet gjøre det, fordi de maatte ta stilling til nye spørsmal. Stabell og Walstad vedkjente sig aapent, at de var blit mer „moderate“ i sin framfærd, og paa den andre siden er det klart at Sverdrup og Ueland nu vilde noget mer enn det som hadde været bonde-partiets program. De stridde ikke længer bare for bonden, men for folket.

Forbundet mellem Ueland og Sverdrup blev et av de viktigste resultater av stortinget i 1851. Ueland selv kjente sig personlig mest tiltrukket av presten Ulrich Sverdrup, som han satte høiest av alle de nye mænn paa tinget; men just derved blev han ogsaa ført nærmere til Johan

Sverdrup, og det var sammen med ham han mest maatte føre sine politiske kampe. Det var store motsætninger i huglyndet mellem Ueland og Johan Sverdrup, — den ene vår og omtenkstom, en fin diplomat som ikke spillet ut sine gode kort med det samme, — den andre en djerv, stridslysten ungdom, som ved alle leiligheter slog løs med sine radikale prinsipper. I forbundet mellem dem maatte Sverdrup alltid komme til aa virke som den drivende kraft, den som hadde idéene og egget til strid. Likevel vedkjente han sig stadig senere — og satte sin ære i aa vedkjenne sig — at han var „Uelands discipel“. Og det var en stor sanning i dette, ikke bare fordi han tok op og holdt fram Uelands politik, men fordi Ueland øvde en dyp innflydelse paa hans politiske utvikling.

Vi ser hos Sverdrup i 1851 meget av en politisk prinsip-rytter; han kan (i et ordskitte om valg-ordningen) la det ordet falle at Storbritannia er „et land hvis institusjoner i det hele visstnok fortjener aa efterlignes“, og han viser til læresætninger av den tyske liberale professor von Rotteck. Det kunde se ut som om det galdt aa forme Norge om efter utenlandsk mønster. Denne tendensen mistet snart tak paa Sverdrups tenkemaate, og det er utvilsomt at samarbeidet med Ueland hjalp ham til full forstaaelse av at Norges framtid maatte bli bygd paa norsk grunn.

Men saa maa det med det samme bli sagt, at vi fra første stund finner et drag hos Sverdrup som naturlig førte ham fram til denne forstaaelsen: han hadde syn og sans for de faktiske vilkaar som gjorde framstegene mulige. Han bekjente selv tretti aar senere i Stortinget: „naar man første gang tar plass i denne forsamling og man er ung, saa er man litt tilbøielig til aa bruke særdeles korte linjer i perspektivet.“ Det var særlig med tanke paa sin holdning i statsraadssaken han sa dette; han tenkte paa hvorledes han i 1851 vilde omstøpe grunnloven for aa naa full parlamentarisme. Men netop i denne saken syntte han da samstundes at han forstod, at tiden ennda ikke

var moden for en slik magt-omlægning, — at selve magtforholdene maatte skifte før reformen kunde faa virkelig mening. Han hadde i sig den evnen som maatte til for at han ikke bare skulde bli en løs fantast, — sans for de reale magter i stats- og samfundslivet. Og samstundes hadde han — det uttalte han særlig klart i ordskiftet om stemmeretten — en ukuelig tro paa framgangen, paa seier for sine idealer. Det er sammensætningen av disse to egenskaper som gjør en politiker som driver noget fram.

Fordi Sverdrup saaledes i sanning var politiker, blev det tyngde i hans gjerning alt paa dette første stortinget. Prokurator Lerche vakte fra først av langt større oppmerksomhet, fordi han var saa djerv en taler. Men efter hvert, og kanskje allermost efter at tingsamlingen var slut, trængte Sverdrup sig uvilkaarlig sterkere fram i tanken. Hans partifælle paa Stortinget, baker Hans Wærenskjold fra Holmestrand, en ærlig kar uten lærdom og utdannelse, skrev i februar 1852 og takket ham for samværet paa tinget: „Saa ofte som jeg erindrer Dem, dvæler jeg og beundrer Deres Udholdenhed og Opofrelse for vort Lands Vel. Jo oftere jeg tenker derpaa, desto klarere staae Sagerne for mig, og desto bedre indseer jeg den Stilling De der indtog og den Indflydelse De havde paa Sagernes Fremadgaaen til bedre.“ Og fætteren Georg Jacob Sverdrup i Namdalen skrev i slutten av 1851: „Jeg har seet af „Morgenbladet“ Din gode Villie og store Evne udtalt i Natjionalforsamlingen for Folkets Vel, og jeg med mange — mange Flere her prise Dig som en sjelden brav og dygtig Storthingsmand — ja det er vist, vi sætter Dig høit heroppe. Det er vel ikke delicat, at sige Folk Ros ligeud — men jeg er af de aabenhjertige Sjæle, som taler Hjertets Sprog uden Omsvøb, hvorfor Du, min kjære Fætter, maa være skaansom.“ „Dit Navn som Storthingsrepresentant er kjendt og agtet over det hele Land,“ skrev Rolf Olsen til ham i januar 1852, og det var Uelands og Sverdrups autoritet han først og fremst vilde samle framgangsbevægelsen under. Baade „Arbeider-Foreningernes

Blad“ (Th. Abildgaard), „Morgenbladet“ og „Christiania-Posten“ var enige om aa fæste til Sverdrup og hans politik det særlige egenskaps-ordet „konsekvent“, og framfor Lerche blev han erkjent som den nye opposisjons, Venstres fører.

Vi har et vitnemaal herom i at det for alvor blev agiteret for aa gjøre ham til stortingspræsident. Ole Walstad har fortalt at en aften kom en av hans „liberale stortingsvenner“ til ham og spurte om han vilde være med paa aa velje Sverdrup til stortingspræsident. Walstad svarte straks: nei, — det vilde være aldeles upassende aa velje denne unge mann som for første gang var paa tinget. Og Walstad hadde rett i at dette vilde ha været noget rent uvanlig; efter 1814 hadde det bare hendt med S. A. W. Sørenssen i 1830. Den andre holdt likevel fast paa sit; han mente Sverdrup var dygtig nok, og — la han til — „vi er sikre paa at han er en ekte frihetsmann“. Netop derfor vilde ikke Walstad; han vilde ikke gaa med paa alt dette radikale væsen, sa han. Den andre blev da sint, og truet med at saa skulde Walstad bli kastet ut av valgkomitéen. Men han fik snart merke at den radikale flok ikke hadde magt til aa sætte noget slikt igjennem, og Sverdrup blev ikke sat op som præsident-kandidat paa dette tinget.

Et par lovforslag og en enkelt mindretals-innstilling er alt det arbeidet han gjorde med pennen paa stortinget i 1851, og det synes ikke meget. I virkeligheten arbeidde han hardt — saa hardt at han fortok sig og blev syk. Han satte sig grundig inn i de allerfleste saker; men det var først naar de kom fram i selve tinget han kunde gjøre sin mening gjeldende, og det var som taler under ordskiftene at han kunde føre kampen for sin politik.

Han viste sig ogsaa straks fra først av aa være en dygtig taler. „Uden at besidde Veltalenhed,“ heter det i et anonymt skrift „Skildringer af 13de ordentlige Storthing“, som kom ut i 1851, „ere dog hans Foredrag tydelige og bestemte, men for hæftige; han syntes altid at være i

Vrede naar han talede, og havde en Gestikulation, der ikke klædte ham godt.“ Han blev ofte klandret for personlige utfall mot motstanderne; det skrev sig visstnok især fra hans sammenstøt med Schweigaard i ordskiftet om Universitetet, men han hadde nu somtid ellers òg bitt personlig fra sig. Og ordene hans bet, fordi de blev baaret fram med slik ild og glo. „Han talte,“ har en ung tilhører (W. S. Dahl) skrevet, „med sin hele fremtræden. Hans mørke, sjælfulte øjne skjød lyn, hver nerve i det blege skarptskårne ansigt spillede (først mange år senere anlagde han skjæg), og hver sene i hans lille spæde, men kraftfulde legeme deltog i foredraget, og det stundom med sådan iver, at en ven av ham engang bemærkede, at han var bange for, at hans lemmer skulde fare fra hinanden. Denne ydre sydlandske heftighet i Sverdrups optræden fortog sig aldrig. Kun afdæmpedes den noget henimod slutningen af hans parlamentariske løbebane.“

Alt i 1851 var det mange som satte hans taler-evner høiere enn den anonyme forfatter av „Skildringerne“. Et annet anonymt skrift om „Storthinget i 1851“ (forfattet av den opposisjonelle bladmann G. A. Berg, som for resten en tid var fullmægtig hos Sverdrup), sier at han la „oratoriske Talenter for Dagen, der berettigte ham til at henregnes blandt Thingets første Talere“. Og da den første biografi av ham kom fram — i „Illustreret Nyhedsblad“ 1854 (av Paul Botten-Hansen) — hette det her:

„Vil man anvise Sverdrup den fortjente Rang som Taler, maa dette unægtelig være den første hos os, hvad enten man tager Hensyn til Foredragets Styrke og Klarhed eller til logisk Deduktionsevne. Hvert Ord er ligesom bevinget af en Hasten mod Maalet, uden derfor at tumle raadvildt om eller at slaæ forstyrrende ned i den logisk og klart anlagte Beviisførelses Rækker. Denne Orden og Klarhed, der hersker i hans Foredrag, har hos Mange fremkaldt Formodningen om at de vare udstuderede i Forveien. At dette ikke er eller behøver at være saa, overbevises man imidlertid om saavel ved de Foredrag,

han holder over Emner, der inden Thinget uformodentlig ere bragte paa Bane, og til hvilke naturligviis ingen Forberedelse kan være gjort, som af selve Foredragenes Beskaffenhed i Almindelighed, da kun Umiddelbarhedens Indtryk kan give dem den eiendommelige Varme, Skarphed og Kraft, som de besidde. Heraf forklares lettest ogsaa disse bitre Udfald eller personlige Henvendelser mod meningsforskjellige Repræsentanter, som man har lagt Sverdrup tillast; dog maa man antage, at de snarere skrive sig fra den Uagtsomhed paa sig selv, der under Stridens Hede er saa tilgivelig, end fra Mangel paa Selvbeherskelse, da nemlig Sverdrup, naar han personligen er bleven fornærmet, har vist at han besidder denne i fuldeste Maal. — — —

Hvad der iøvrigt udmærker Sverdrups Foredrag, er Indholdets Alsidighed. Foruden Statsøkonomien, ligge ved hans Argumentationer alle Videnskaber, der høre inden den almindelige Dannelses Kreds, paa rede Haand, for at afgive Exempler og Beviser; og især maa Historien, hvori han besidder mere end almindelig udstrakte Kundskaber, yde god Tjeneste. Dette fortjener saameget mere at bemærkes, som Sverdrup raader over et virkelig i Aand og Dannelse optaget Kundskabsforraad og ikke brisker sig med Udbyttet af den gjængse Encyklopædiplundring. Og hvo, som veed dette, tager ham saaledes ikke ilde op, om han henter Exempler selv fra den klassiske Oldtids Forfattere, hvis Udsagn Talere i det engelske Overhuus jo sætte sin Ære i at anvende paa Nutidens Spørgsmaale, men som man hos os — til en Harcellas for vort Opdragelsessystem — ikke uden et spodskt og overlegent Smil kan høre nævne i det offentlige eller selskabelige Liv.“

Saaledes hadde Sverdrup alt fra første færd utvilsomt vunnet rum blandt de fremste i norsk politik. Men han hadde straks faat røine, at det var et tungt orke aa være fører for et mindretal i opposisjon. Galdt det flokete lovsaker, var det ikke greit aa føre nye tanker inn i para-

graffene; for alt var forberedt efter Regjeringens synsmaater, og dermed hadde den et vældig overtak. Det som skulde gi opposisjonen styrke, det maatte være den folke mening den hadde bak sig, og folkemeningen skulde virke gjennom pressen, som hadde til opgave aa drøfte hver enkelt sak, saa partiet kunde se hvad det galdt og samle sig om faste standpunkter. Men pressen sviktet. „Morgenbladet“, opposisjonens gamle hoved-organ, hadde i hele aaret 1851 næsten ikke et ord aa sie om politik eller om de spørsmaal som var oppe. Den vesle „Krydseren“ som Ditmar Meidell hadde sat i gang i 1849, var en fribytter som ikke lot sig gjøre til partiblاد. Smaaby-bladene omkring i landet hadde sjelden nogen fast politik; de var „intelligens“- eller „adresse“-blad, som for det meste blev redigert av boktrykkeren og innsenderne. I det hele: en presse som planmæssig virket for et gjennomarbeidit politisk program, fans ikke i landet.

Sverdrup kjente saknaden, og han fristet paa aa bøte den. Mellem de opposisjonelle tingmenn hadde det længe været paa tale, at de trang til et nyt blad for reformpolitikken sin. En tiltaksom bladmann mellem dem, kjøpmann Chr. Johnsen fra Stavanger, utgiveren av „Almuevennen“, snakket til Ueland og Jaabæk om saken, og foreslog at han selv skulde gaa i gang med slikt et blad. Alt i august 1851 kunde han sende ut et prøvenummer paa „Norsk Folkeblad“ med bidrag av de to bondeførerne, og han æslet sig selv til aa styre det nye partiblادet. Men Ueland og Jaabæk drog sig snart tilbake fra ham; de trodde ikke han var kar for aa være politisk redaktør og bære fram hele programmet deres. Og det var utvilsomt Sverdrup som her paavirket dem; han vilde ha en myndigere, mere politisk utviklet mann enn Johnsen til pennfører. Saa fik han Ueland og nogen andre til aa kalle ihop et stort møte av Opposisjonen til 29de september, dagen før Stortinget blev opløst, til aa raadlægge om bladspørsmålet. Der møtte 63 mann, og der var ulike meninger om det var nødvendig aa oprette et nyt blad. Men

møtet endte med at Sverdrup la fram et kortfattet program for det paatenkte blad, og paa det skrev de sig, alle de som vilde være med. Det var visselig et program som i hovedsaken svarte til det Sverdrup hadde sat op for Stortingets radikale klub.¹ Meningen var — saaledes har han selv sammenfattet planen — „at slutte sig til den liberale Folkebevægelse, der har fundet Sted i vort Statsliv siden 1833, og om muligt give den større Udvikling og Kraft“. Det var altsaa framhald av bondepolitikken, men samstundes omdannelse av den.

Det var 45 tingmenn som skrev under paa dette programmet.² Men av dem var det bare 25 som tilhørte den faste stok av ytterste Venstre, og dertil kom den radikale varamannen fra Buskeruds amt. Alle de andre 19 var folk som nok ymse ganger hadde stemt med Opposisjonen, men slet ikke altid hadde staat paa venstre side. Dette var utvilsomt en svakhet; partilinjene var ikke holdt klare. Og bladet fik ogsaa en trang fødsel, som ikke spaadde godt.

Det blev overdraget til Ueland, Sverdrup og Jaabæk

¹ Se s. 130.

² Navnene paa disse 45 har ikke før været offentliggjort, og jeg meddeler dem derfor her efter en liste i Sverdrups papirer, idet jeg fremhæver navnene paa de faste opposisjonsmenn: U. Sverdrup (Nordre Bergenhus), Skaar (Søndre Bergenhus), Blom, Grave (Bratsberg), Hervig, Dahler (Buskerud), Ytteborg (Kristiania), Baggerud, Fauchald (Kristians amt), Tønnesen (Kr.sand), Schaanning (Kr.sund), Reiersen, Borch, O. Nielsen (Drammen), Dons (Finmarken), Børresen (Flekkefjord), W æ r e n s k j o l d (Holmestrand), Holtan (Jarlsberg), Holst (Kongsberg), J. Sverdrup (Larvik), Jaabæk, Lie, Bugge (Lister), Ellefsen (Moss), Stamsø, Skjerkholt, Enge (Nedenes), Augustinussen (Nordland), Th. Olsen (Porsgrund), Aandahl, Neergaard (Romsdal), Roll, Wiig (Smaalenene), Ueland, Kolbenstvedt (Stavanger amt), Bye, O. A. Krogness, Lerche (Trondhjem), J. Weide, P. Sæther, Rygh (Nordre Trondhjem), I. Sæter, Lund, Soelberg (Søndre Trondhjem), Holm (Østerrisør). Her er 26 bønder, 8 embedsfolk, 7 haandverkere, 4 kjøpmenn. Av den faste opposisjon mangler Koren (Søndre Bergenhus), Bergsager (Lister), Bærøe (Smaalenene), Chr. Johnsen, E. Johnsen (Stavanger). Et par av disse skrev visstnok under efterpaa.

aa greie med utgivelsen. De gjorde avtale med Rolf Olsen om at han skulde styre bladet, og de fik boktrykker A. Nissen til aa ta det i forlag. Den 10de oktober var subskripsjonsplanen trykt i 1600 eksemplarer og blev sendt ut til alle kanter av landet. Bladet skulde hete „Nationalbladet“ og komme ut to ganger om uken. Navnet paa redaktøren eller paa de tingmænnene som stod bak, var ikke nævnt; men programmet for bladets politik var sat op i store linjer: Det skulde kjæmpe for „det liberale Parties eller Storthingsoppositionens“ prinsipper, — „de politiske Grundsætninger, der have gjort sig gjældende hos den liberale Fraktion paa vore Storting siden 1830“. Kampen galdt „Virkeliggjørelsen af den Hovedtanke, der er Sjelen i vor Forfatning“; den gik ut paa aa avskaffe alle enevoldstidens levninger i vore vigtigste institusjoner, i retsvæsen, næringslovgivning, kirke, embedsstyrelse o. s. v. De positive reformer som dette munnet ut i, skulde være: jury, sterkere kommunalt selvstyre, sparsomhet i statshusholdningen, næringsfrihet, ophjelp av almueoplysningen, „Fjernelse af Vilkaarlighed fra Statsstyrelsens Side og idethele en logisk Gjennemførelse af Forfatningens liberale Principer“. Dette programmet sluttet sig saaledes nær til det som hadde været bøndernes gamle saker, og bare i almene ord var det pekt paa det som hadde sammenheng med de siste aars samfundsbrytninger. Sverdrup var den som hadde størst part i utformingen av programmet, og det betydde visselig et forsøk paa aa samle en større del av bondepartiet enn han og Ueland hadde kunnet faa med sig i den siste tingsamlingen.

Men det gik traatt og tungt med aa faa folk til aa tinge „Nationalbladet“. „At faae nogen Bondemand her til at holde en Avis,“ skrev Ulrich Sverdrup fra Balestrand, „vilde nok falde temmelig vanskelig.“ Han fik da heller ikke tak i mer enn en eneste abonnent, og han kunde med full grunn klage over det „saare lave Standpunkt“ bønderne stod paa. „Almuen her er i Almindelighed mindre end læselysten,“ skrev Georg Jacob Sverdrup fra

Namdalen, „dog er dem jo gaaet frem i de senere Aar.“ Han fik ingen abonnenter; men han trodde rigtignok at lensmannen hadde faat tak i nogen. „Sandt at sige uden Bebreidelse,“ skrev et herredsstyre-medlem i Brunlanes, „da er næsten vaar hele Almue sløv for saadant.“ Ingen i herredsstyret vilde ha bladet; men med meget stræv blev da tre eksemplarer tinget bort i dette herredet. Det var sikkert der saaledes som gardbruker H. J. Aschjem fortæller fra Lardal, at „en enkelt Person i denne Egn næsten aldrig tægner sig for et Exemplar af saadanne Tidsskrifter alene, men derimod i Forening med Flere, endog indtil en 6 à 7 Personer“. I Lardal blev det like ens tre tingere paa bladet. „Folket boer adspredt, Postgangen er daarlig, og man behøver nogen Tid til at fundere sig,“ skrev Ueland. Han for sin part var viss paa at „Publikum ønsker et ægte Oppositionsblad, og fordrer kun Garanti, for at vise en virksom Deeltagelse“. Han hadde faat det inntryk, efter han var kommet hjem fra tinget, at folket var meget radikalere enn tingmænnene. „Er Folkestemningen saadan,“ skrev han til Sverdrup, „saa vilde det være mere end underligt, om et ægte demokratisk Blad ikke skulde vinde Sympatier, især siden Publikum ikke har anden Føde end Surogater!“ Men bladet trang mer enn „sympatier“, det maatte ha tingere, og den politiske interesse blandt bønderne var ennda ikke paa langt nær sterk nok til at de vilde koste sig et blad. Det var et rent særsyn at Ingebrigt Sæter fik 12 abonnenter i Opdal.

Stort bedre gik det ikke i byene. „Morgenbladet er fordømt indgroet hos Folk af Middelstanden,“ skrev Thorvald Olsen fra Porsgrund. Og ennda var det ikke mere enn 16 mann som holdt „Morgenbladet“ der i byen; større var ikke bladholdet i den tiden. Lerche skaffet 10 abonnenter paa „Nationalbladet“ i Trondhjem, det var det hele der. Men fra Drammen og mange andre byer kom ikke en eneste. Av alle de 45 tingmænn som hadde lovt aa virke for bladet, var det ikke saa mange som 20

som lot høre fra sig. Den ivrigste var Sverdrup; han førte et stort brevskifte med folk paa alle kanter for aa faa dem med, og i og omkring sin egen by arbeidde han ihærdig. „Kan Du skaffe en 50 Abonnenter,“ skrev Rolf Olsen til ham i oktober, „skal jeg sige Du er en stor Agitator og nære al Agtelse for dine „agitatoriske Principer“, som N. Dahl skrev i sin Indstilling.“ Hvor mange Sverdrup skaffet, vet jeg ikke; men det blev ialfall flere enn Rolf Olsen hadde drømt om. „Du har overtruffet mine Forventninger,“ skrev han til Sverdrup den 8de december, „da jeg virkelig finder det mærkværdigt, at Du i det fattige Laurvik har kunnet opdrive saamange. Vare Alle saa ivrige som Du, havde det sandelig ingen Nød.“ Og i januar la han til: „Hvad Du har virket, anser jeg for fabelagtigt, og jeg er forbauset over Din Indflydelse dernede.“

Boktrykker Nissen hadde regnet paa aa faa minst 1000 tingere paa forhaand, og det trang han til, for han hadde ingen kapital aa sette i vei med. Men da nyaaret 1852 kom, hadde det ikke tegnet sig flere enn 350. Rolf Olsen fik ham likevel til aa gaa i gang med bladet, og det begynte saa en fortvilet kamp for tilværelsen. Det blev motarbeidt av „Morgenbladet“ og andre gamle blad paa det bitreste, det blev beskyldt for aa være „radikalt“ eller organ bare for en „vestlandsk opposisjon“, og Chr. Johnsen anklaget det for aa ha trængt hans tiltak tilside paa en illojal maate. Rolf Olsen maatte slite med aa fylle bladet rent alene, han maste paa Ueland og Sverdrup at de skulde hjelpe ham med aa skrive, men fik ingen ting fra dem; den eneste som sendte stykker til ham var Jaabæk, „som ikke kan skrive“. Abonnent-tallet gik sørgelig smaat fram; da første fjerdingaar var ute, hadde det ennda ikke naadd høiere enn til 500. Rolf Olsen fik ikke en skilling av de 40 daler han skulde havt for maaneden og maatte slaa sig igjennem med laan. Alt i mars truet han med aa gaa fra bladet. Sverdrup fik ham med møie til at bli staaende, og Ueland strævet med aa samle pen-

ger til aa dække underskotet. Men det gik ikke. Rolf Olsen drog sig tilbage midt i mai maaned. Saa holdt boktrykkeren bladet oppe uten redaksjon til slutten av juni; da gik „Nationalbladet“ inn efter bare et halvt aars tilværelse.

Boktrykkeren tapte 430 spd. Men meget værre var tapet for det nye Venstre. Det var, som Ueland paa forhaand hadde skrevet, „et totalt Nederlag“, og motstanderne kunde rope „Viktoria“. Modløsheten bredde sig innenfor den radikale opposisjon; en mann som Rolf Olsen mistet rent troen paa framgangen. Bakstrævet seiret over hele Europa, og ogsaa i Norge triumferte det; den ene arbeiderforeningen efter den andre opløste sig under trykket ovenfra og trætheten nedenfra, — det var liksom ingen livsvon for radikal politik i landet.

Trekløveret Holst, Lerche og Sverdrup holdt sammen i tro og haap. Lerche skrev i 1852 en lang artikkelrække i Trondhjems-bladet „Den Frimodige“ og greidde ut om Opposisjonens kamp paa siste stortinget; det var „constitutionel Forfatnings Væsen“ han vilde gjøre klart, — folkestyrets konsekvenser i lovgivning og borgerlige forhold. I november sendte han disse artiklene til Holst og Sverdrup for aa høre deres mening. Da han ennda i førstningen av januar 1853 ikke hadde hørt noget fra Sverdrup, tok han til aa bli ræd for at tidens tryk hadde gjort Sverdrup òg til en „frafallen“. Men netop med det samme han hadde git ord for denne otten i et brev til Holst, kom det et svar fra Sverdrup som viste at her var ingen sviktning, men tvertimot nye kamplaner. Sverdrups brev, datert 9de januar 1853, lød saaledes:

„Forinden jeg modtog Deres Skrivelse af 25de Novbr. f. A. var jeg oftere fristet til at begynde en Brevvexling med Dem. Det var ikke alene fordi jeg i Dem erkjendte en af Oppositionens mest begavede Mænd og fordi Pressen jevnlig omtalte sidste Storthing og dets Medlemmer paa en Maade, der indeholdt stærk Opfordring

I Conference med Ligesindede, men tillige fordi jeg i politisk Henseende befandt mig i en Eensomhed, der ofte var trykkende og ganske naturlig fremkaldte Ønsket om at give og modtage Meddelelser paa den skriftlige Vei. De i denne Egn, der er i Besiddelse av høiere Dannelse og have Tid og Lyst til at beskjæftige sig med de større Samfundsinteresser, ere nemlig næsten alle af politiske Anskuelser, der ere mine modsatte. Alligevel var der Noget om holdt mig tilbage. Jeg ønskede før jeg atter i Forening med En eller Flere paabegyndte en politisk Virksomhed, at være nogenlunde paa det rene med mig selv om, hvorledes de offentlige Forholde hos os efter sidste Storting og efter Statscoupet i Frankerig samt overøvedet under Tingenes nærværende Tilstand i Europa burde opfattes og i Tilfælde paavirkes. At løse denne Opgave var imidlertid efter de indtraadte Splittelser i Meninger og de derved foranledigede Frontforandringer ikke saa ganske et Øiebliks Sag, og saaledes hengik Maaned efter Maaned, uten at jeg kom til at skrive.

Paa den Tid, da jeg modtog Deres Skrivelse, var midlertid Morgenbladdisternes Forhold til vor indre Politik blevet saa utvetydig og de europæiske Begivenheders Gang i den nærmeste Fremtid efter al menneskelig Beregning saa given, at jeg ikke længer havde nogen Grund til at udsætte med at opgjøre min endelige Mening. Det var mig derfor af to Grunde en behagelig Overraskelse at modtage Deres fornævnte Skrivelse og de dermed følgende Nummere af „Den Frimodige“; det var mig et Beviis paa et vedvarende venskabelig Sindelag fra Deres Side og gav mig en kjærkommen Anledning til igjen at knytte den for en Tid afbrudte Forbindelse med mine Meningsfæller nordenfjelds.

At jeg ikke destomindre har biet indtil nu med at besvare Deres Skrivelse er grundet deri, at jeg paa den Tid, jeg modtog samme, daglig ventede Sagfører Rolf Olsen hertil og ønskede at konferere med ham om Et og Andet forinden jeg tilskrev Dem. Olsen kom dog ikke

før langt ud i December, og under de Samtaler jeg d havde med ham bleve vi enige om at han fra sit ti kommende Opholdssted — Østerrisør — i Julen skuld tilmelde mig sin endelige Bestemmelse m. H. t. en Plar om hvis Realisation det var mig magtpaaliggende at hav nogenlunde sikker Formening, forinden jeg begyndte mi Korrespondance med Dem. Til Dato har Olsen imidlerti ikke skrevet, og for ikke at synes ligegyldig vil jeg ikk længere vente paa hans Meddelelser.

Hvad angaar den Deel af Deres Opsats om Sto thinget i 1851, som jeg hidtil har havt Anledning til : see, maa jeg bemærke, at den Totalopfattelse af vore tic ligere og nærværende politiske Forholde, som udtaler si derigjennem, i det Hele forekommer mig rigtig og grur det. Opsatsen synes mig ogsaa at have en særegen For tjeneste derved, at den saa lidet gjørligt opholder sig ve Personligheder og Tilfældigheder, hvorved en stor De af den Forvirring, der hidtil kun altfor meget har herske i den politiske Debat hos os, er bleven undgaaet. Je kan derfor ikke Andet end ansee Opsatsen for et værdi fuldt Bidrag til vor politiske Litteratur, og jeg haaber a den, uagtet den maaskee hellere burde være udkomme som Brochure end i en Avis, vil virke heldigt paa Stem ningen, især i det Nordenfjeldske, hvor „Den Frimodige formentlig er temmelig udbredt.

Til disse Bemærkninger kan jeg knytte hvad jeg fo Tiden nærmest har at sige om Oppositionens fremtidig Politik. Efter nøieste Overveielse tror jeg at Oppositione — jeg mener den, der — som De og jeg — for Alvo vil gjøre Selvstyrelsens og Selvstændighedens Princip gjel dende — maa bestemme sig til to Ting.

Det Ene er at bryde paa det Bestemteste med Morgen bladdisterne eller, hvis Bruddet allerede kan ansees fo at være noksom tilstede og tilstrækkelig konstateret, d at vedligeholde Stillingen ligeoverfor dem og ikke at gjør et Skridt for at nærme sig dem. Forsoningsforsøg vill blot føre til Forvirring og falske Stillinger, og en For

indelse med dem vil, naar det kommer til Stykket, ikke avne os, hvorimod det let kan skade os ubodeligt. Ærghed varer længst ogsaa i Politikken.

Det Andet er — med Hensyn til Pressen at vælge den modsat Vei af den, man hidtil har gaaet. Naar man tidligere har villet skabe et Oppositionsblad, har man altid anseet det nødvendigt eller rigtigt at lade dette udsaa fra Kristiania. Denne Beregning er uden Tvivl falsk. Om Kristiania nu er, vil det i alt Fald neppe lykkes selv den Dygtigste at holde et Oppositionsblad med tilstrækkelig Frimodighed og Kraft igang der. Omgivelserne ville — maaskee langsomt — men dog sikkert kue og tilsidst væle hans Virksomhed. Morgenbladet selv kan tjene som Exempel, hvorvel flere Grunde have medvirket til dets Frontforandring. Da nu Oppositionen behøver Assistance af Pressen, seer jeg ingen anden Udvei end at angribe Ministerialismen og Morgenbladdismen i dens Hovedsæde — Kristiania og Omegn — gennem Provindspressen — assisteret nu og da af Brochurer. Kunde det saadant Angreb begyndes med Dygtighed og Samstemighed fra flere Hold, er jeg overbeviist om, at det vilde være af stor Virkning, især paa Grund af den Sympathian vilde finde paa Grund af den Demonstration, man et saadant Foretagende vilde see imod Centralisation og Burokrati.

Disse Skridt bør, som sagt, efter min Formening uopoldelig gøres. Jeg har ogsaa troet at finde Spor af den samme Tankegang i Deres Opsats. Derfor har jeg refereret mine Bemærkninger til den.

Som en Følge af Foranstaaende venter De vistnok at jeg skal deeltage i Debatteerne i Pressen. Jeg har ogsaa tænkt derpaa; men da, som bemærket, Angreb bør skee fra flere Hold, har jeg konfereret med Rolf Olsen om muligheden at udgive en ny Tidende her i Laurvig ved Hjælp af en herværende Boghandler — eller at benytte en eller flere af Provindsaviserne i denne Egn i fornævnte Hæmmed. Da jeg endnu ikke har modtaget definitivt Svar

fra Olsen, kan jeg imidlertid ikke ytre mig med Bestemt
hed om, hvorledes jeg tror at burde bidrage min Skjer
til den gode Sags Fremme. Derfor mere herom siden.“ –

Lerche blev oplødd for den krigsplan Sverdrup saa
ledes la fram. Den er, svarte han, „som klippet ud a
mig selv“. Han glædde sig til aa være med om aa „sætt
Xaniapressen i Belejringsstand ved at omgive den me
Provindsblade, vel besatte med Belejringsškyds“. Mer
la han til, „Sagen er ikke let, thi det er ikke let at find
Constabler“. Og det fik Sverdrup sanne. Rolf Olse
hadde mistet modet og vaaget sig ikke paa noget ny
blad-tiltak. Først i 1855 kom bokhandler Preutz i Larvil
sig i vei med et nyt blad, „Adresse-Tidende for Laurvig
Sandefjord og Omegn“; men det maatte snart gi op igjen
Sverdrups fullmægtig, G. A. Berg, gav ut i 1853 en liter
brosjyre om „Storthinget i 1851 og Partiernes Stilling
vort Land“; det var ialfall i hovedsaken et innlæg fo
Sverdrups politik. Men mer blev det ikke til heller. De
lyktes ikke aa faa skapt en presse som med kraft o
sammenheng kunde ta op kampen for en gjennomfør
demokratisk reformpolitik.

Saaledes hadde Sverdrup i sin første politiske virk
somhet gaat fra nederlag til nederlag. Det var nu ikk
saa tungt aa staa i mindretal paa Stortinget, allermis
saa længe han trodde han hadde et folkeflertal bak sig
Ja det lot sig bære, at ennog dette flertallet minket ne
til mindretal. Men det som kjentes hardt, og som maatt
være et vonbrot, det var at selve striden dovnnet bor
Det synte sig at den store mængden av velgerne va
like sæl med hele politikken. Folket hadde ingen politis
vilje, hadde ennda ikke vokset op til politisk myndighe
Sverdrup maatte spørre sig selv om her fans noget grunn
lag for hans politik.

Han slap likevel ikke troen og modet. Om han hadd
set perspektivet i korte linjer med det samme han kor
paa Stortinget, saa hadde røinslene i disse første pa

arene allerede lært ham aa bruke længere linjer. Han var ikke av dem som bare dugde til aa ta førerskapen i gjennembruddets store kamp; han hadde taalmod til aa sætte sig de lange maal og arbeide for dem i seigt slit. Han lærte av nederlaget, at det galdt om aa fostre folket il den politiske myndighet det ennda ikke hadde. Det var det som blev det store formaal for hans politik, aa reise folket til selvstændig vilje og føre det fram til berisist raadighet over sin egen skjebne. For dette formaalet vilde han ta i sin tjeneste alle de kræfter som kunde være fram, — pressen, skolen, den økonomiske utvikling og alle samfundslivets institusjoner. I dette arbeidet utviklet han sig til en fører som kunde samle folkets framgangsvilje om sig. Steg for steg vilde han kjæmpe sig fram imot maalet.

Mer enn treti aar efterpaa — da han stod med seier for sin sak og med et mægtig folkeparti bak sig — da saa han tilbake til sine første kampe, og da skrev han i et brev til meningsfrænder i Amerika: „Allerede da jeg for mere end en Menneskealder siden første Gang havde it udføre en Storthingsrepræsentants Hverv, blev det mig ndlysende, at det ingen Art havde med den Maade, hvoraa vor indre Politik fra liberal Side i længere Tid havde været ledet. Nye Veie maatte betrædes og Flertallet af Landets Vælgere søges samlet om samfundsvigtige Formaal, Fremskridt maatte betinge Fremskridt i en uoverskuelig Række.“ Det var denne gjerningen han nu tok at paa.

IX.

Innledning til kamp.

Opposisjonens bankende hjerte — saa blev Johan Sverdrup kallt i 1854 av sin første biograf (Pau Botten-Hansen i „Illustreret Nyhedsblad“). Det var han blit alt paa stortinget i 1851, fordi han klarere enn nogen annen saa og holdt framgangslinjen for en demokratisk politik i Norge. Han hadde synt at han dugde til aa bli politisk fører. Men det som virkelig gav ham førerskaper det var hans kamp for de store folkesaker. Og først a dem kom j u r y s a k e n.

„Der er ingen logisk Sammenhæng i Hr. Sverdrup Reformiver,“ skrev Ditmar Meidell i 1873. „Han har under sin lange Virken som offentlig Mand neppe røbet noget skarpt Blik for den Retning, vor konstitutionell Udvikling ifølge de givne Forudsætninger naturligst maatte tage, og hvorledes den trinvis vilde foregaa og burde fremhjælpes. Han har i Blinde grebet det ene store Spørgsmaal, der har meldt sig, og atter ladet det fare for at tage fat paa et nyt, der syntes at have en bedre Chance og naar ogsaa dette maatte opgives, har han ufortrøden givet sig i Færd med et tredje og forsikret, at Maalet for hans hele Livs Stræben altid har været dettes heldige Løsning.“

Om det er sant at Sverdrup var ufortrøden til aa tage op nye saker, saa er det liksaa aapenbart at han ikke

tok dem i blinde. Hver eneste en av dem har sin plass i et stort demokratisk program, og de vokste naturlig fram av tidens vilkaar. Kampen for juriesaken førte til et hardt nederlag, og den maatte bli utsat til ændrede tider. Men den var likevel et viktig led i framgangen, og hjalp mægtig til aa samle et parti om Johan Sverdrup.

„Jeg fæster mig fortrinsvis ved det institusjonelle i alle retninger,“ — saaledes skildret han sin egen politiske tenkemaate under det siste store ordskifte om juriesaken (i 1887). Det var en tenkemaate som formet hans politik fra først til sist, men som netop i kampen om juryen vokste op til et bredt system hos ham. Det kan vel være at han her har lært noget hos den tysk-amerikanske statsretslærer Francis Lieber.¹ I ethvert tilfælle er det et merkelig samsvar mellem hele Sverdrups politik og de grunnsætninger som Lieber forkynte, særlig i en bok fra 1853 „On Civil Liberty and Self-Government“ (om borgerfrihet og selvstyre). Lieber lovpriste netop det som var blit et av Sverdrups viktigste formaal, — aa faa folket selv til aa ta del i, ja bære statsstyrelsen. Og saa viste han hvorledes dette bare var mulig naar folkestyret fik virke gjennom en stor organisme av institusjoner som hadde magt i sig selv til aa holde sin gjerning oppe. Omfram selve den almene politiske folke-repræsentasjon stillet han op som de to grunnlæggende institusjoner: kommunalt folkestyre og jury-domstoler. Og dette blev for Sverdrup de to kjæreste saker.

Juriesaken hørte med til det 18de aarhundredes frihetsprogram, slik som det var formet ut med mønster i engelsk forfatningsliv. Chatham kallte juryen for en av „frihetens hovedstolper“; de frie forénte stater i Amerika satte den inn i grunnlovene sine; den store franske revolusjon gjorde den uadskillelig fra folkesuverænitetens idé. Christian Magnus Falsen gav den rum i sit grunnlovs-utkast for Norge, og de gjenvakte minner om folkets oldtid la

¹ Det er borgermester H. E. Berner som har gjort mig opmerksam paa dette.

nasjonal farge-glans om den nye institusjon. Da bønderne i 30-aarene for alvor reiste sig mot embedsvældet, kom jury-kravet fram av sig selv. Det blev første gang drøftet i en artikkel av John Neergaard i „Statsborgeren“ 1836, og det fik en framskutt plass i den samlede Opposisjons program av 1845.

Det var fra stortinget i 1845 at juriesaken blev et av dagens spørsmåal i norsk politik. En hel flok av tingets bønder, Ueland, Sæter, Neergaard o. s. v., sammen med L. K. Daa, kom med forslag om en jurykommissjon; en enkelt tingmann vilde ennog at Stortinget selv skulde utnævne kommissjonen. Konstitusjons-komitéen var ræd at det skulde gaa for seint med en hel kommissjon; den foreslog i steden at Regjeringen skulde sætte en duelig mann til aa arbeide ut hel ny rettergangslov, og han skulde saa reise til utlandet og se juryen i virksomhet. Men to medlemmer av komitéen, Daa og Neergaard, vilde ha saken grundigere fyrebudd; de foreslog rikelige stipendier til aa sende to mann ut i Europa og Amerika for aa studere juryen, og dette seiret i Stortinget med knapt flertal. Regjeringen sendte da i de næste aarene to unge jurister ut, og de gav utførlige beretninger om sine reiser. Den ene, sorenskriver Emil Aubert, uttalte sig meget reservert, men viste da tydelig at han ikke holdt juryen for nogen vinning for Norge. Den andre, ekspedisjonssekretær O. Munch Ræder, laget et vældig verk i tre bind, som ikke blev færdig før i 1852, og han anbefalte juryen, først og fremst fordi den var et udmerket dannelsesmiddel for folket og en næsten uundværlig ledsager av politisk frihet.

Men Opposisjonen paa Stortinget biet ikke paa at al denne videnskapelige utredningen skulde bli færdig, før den tok saken op igjen. Revolusjonene i 1848 gjorde paa nyt spørsmålet aktuelt rundt om i Europa; juryen blev innført i en hel række med tyske stater, den danske grunnlov av 1849 satte den inn blandt sine løfte-paragraffer, og Sverdrup tok den op i sit program-utkast for

det nye demokratiske parti.¹ Prokurator Lerche hadde skrevet innlæg for den i brev fra Paris til „Den Frimodige“, og paa stortinget i 1851 kom han med forslag om en lov om takseringsmänn, som skulde være et tiltak til aa prøve jurysystemet i det smaa. Sverdrup kjæmpet for den samme tanken i loven om sjørettene. Og et stort flertal i tinget samlet sig om en anmodning til Regjeringen om aa lægge fram for næste storting et utkast til hel jurylov.²

Regjeringen utnævnte ogsaa, rigtignok ikke før i januar 1853, en kommissjon som fik til opgave „at tage under Overveielse og afgive Betænkning om, hvilke væsentlige Forandringer Proceslovgivningen bør undergaae, og derunder navnlig at undersøge, hvor vidt Indførelse af Juryindretningen i videre eller snevrere Udstrækning kan ansees at være forenelig med Grundloven, praktisk gennemførlig og i det Hele hensigtsmæssig“. Men liksom Regjeringen og regjeringspartiet hadde stillet sig imot alle forsøk med jury i det smaa, saaledes viste den tydelig mothug mot hele jury-prinsippet, og den vilde ikke binde kommissjonen til Stortingets forutsætning om at jury skulde bli innført. Det blev, som Sverdrup sa, snarest en „antijurykommissjon“. Vilde Stortinget komme nogen vei, maatte det nok selv gripe inn. Her spurtes det om Opposisjonen hadde evne til aa holde en fast politisk linje. For det var aapenbart at juryen vilde bli et av kamp-spørsmålene mellem Storting og Regjering.

Storingsvalgene sommeren og høsten 1853 spaadde ikke godt. Trykket av den europæiske reaksjon var paa det tyngste; tsar Nikolaus syntes Europas herre. Iveren og modet fra valgkampen i 1850 var rent borte. Alt var, skrev en forfatter midt under valgene, „saa tyst og stille, som om det var vore Politikere ganske ligegyldigt, hvem der valgtes til Storthingsmænd“. En mann som prokurator Lerche syntes han fik heller tenke paa sin praksis enn

¹ Se s. 130.

² Se s. 145.

paa politikken, og ikke hadde han vel blit gjenvalgt heller, om han saa hadde ønsket det. Hele by-opposisjonen blev saa godt som feiet bort. Ikke en eneste av alle haandverkerne fra 1851 blev gjenvalgt; alle de radikale repræsentanter fra Trondhjem, Kristianssand, Kongsberg, Holmestrand og Porsgrund blev kastet. Land-amtene hadde en støere politisk tradisjon; de to Trondhjems-amtene og Romsdals amt, Nedenes, Lister og Stavanger amt holdt trutt fast paa sine opposisjonelle tingmænn. Men i Østlands-amtene blev alle de strieste „frihetsmænnene“ rensket ut; det var bare Baggerud fra Kristians amt som greidde sig. Den saakallte „gamle opposisjon“ var herre paa slagmarken.

„Uagtet jeg sandsynligen ikke kommer paa næste Thing, hvortil nu den gamle Opposition har faaet saa mange af sine Kanutter,“ skrev direktør Holst til Johan Sverdrup i juli 1853, „saa vil jeg dog meget ønske, at Du kommer der, uagtet jeg ikke kan vente at Mænd med dine Anskuelser der vil kunne udrette meget eller see store Frugter af sin Virksomhed; men Du er ung og kraftig, og den gode Sag kan kun opholdes ved at saadanne Mænd kjæmper for den, om det end for Øieblikket synes som om de kun kjæmpe for Selskab i Døden.“

I Larvik var det liksaa stilt i politikken som ellers i landet. Det blev ikke engang holdt nogen 17de-mai-fest dette aaret. Koleræen herjet byen hele sommeren, og nogen valgkamp hører vi ikke det minste om. Sverdrups stilling var likevel saa sterk at det ikke kunde være tale om aa kaste ham. Valgmansvalget gik for sig den 30te september, og søndagen i forveien, den 25de, blev det holdt et fællesmøte av stemmeberettigede arbeidere og haandverkere for aa drøfte stortingsvalget og stille op valg-mænn. Den listen som blev vedtat paa dette møtet, seiret ogsaa med stort flertal paa valgdagen; av 130 stemmer som blev avgit, fik den fra 102 til 68. Utfallet viser rigtignok at samholdet ikke var saa godt organisert som for tre aar siden. Ennda listen var en klar og grei Sverdrups-

liste, syntes en del velgere det var galt at ikke Sverdrup selv var sat op paa den, og han fik derfor 36 stemmer; krigskommissær Broch naadde dog ikke længer enn til 25. Ved stortingsvalget den 6te oktober blev saa Sverdrup enstemmig gjenvalgt, denne gangen med kjøpmann Hvistendahl til varamann.

Paa stortinget 1854 møttes Sverdrup med gamle bondeførere som Ueland, Neergaard, Ingebrigt Sæter og Jaabæk, yngre kampfæller som Baggerud, Niels Enge og broren Ulrich Sverdrup. Han maatte savne Lerche, Holst, Fauchald og mange andre. Til gjengjeld var Rolf Olsen blit valgt fra Risør til sin egen overraskelse, og fra Søndre Trondhjems amt kom en ny mand, student og gardbruker Johan Richard Krogness, — „Richard Løvehjerte“ som han blev kallt, en mann uten svik og uten frygt, kjent fra Campbeller-slaget som en av Henrik Wergelands beste stridsbrødre. „Ham kan De stole paa, det er vist,“ skrev en av de kastede tingmenn fra Trondhjems by, kjøpmann O. A. Krogness, til Sverdrup efter valget, og Sverdrup fant i Richard Krogness en av sine troeste venner. Men det var straks fra først av klart for dem, at de var i mindretal i alt som gik ut over bondepartiets gamle programkrav. „Fortiter in re, svaviter in modo (sterkt standpunkt, men spak framfærd), er jeg bange for maa blive vort Valgsprog denne gang,“ hadde Rolf Olsen skrevet til Sverdrup straks efter valget, — det saa mest ut som om den „nye opposisjonen“ òg skulde bli moderat.

Men Sverdrup var visselig mer tilbøielig til aa følge sin ven direktør Holst i hans ukuelige optimisme enn Rolf Olsens modløse vantro. Holst hadde skrevet til ham i juli 1853, at om det saa mørkt ut, kunde det snart lysne i Europa, og han trodde utfallet paa den strid tsar Nikolaus hadde aapnet paa Balkan, kunde bli annerledes enn tsaren ventet sig. Det var dette som slog til. Netop med det samme Stortinget traadte sammen i februar 1854, kom bruddet mellem Rusland og vestmagtene, og snart

var krigen i full gang. Krim-krigen lettet straks reaksjons-trykket over Europa, kampen mot Rusland kjentes som en kamp for friheten, al liberalisme i verden reiste sig atter til framtak og strid. Norge hadde alt i forveien tat til aa arbeide sig op av de harde tider som næringslivet hadde havt fra slutten av 40-aarene, og krigen hjalp nu til at gi norsk skipsfart sysselsættelse og gode inn-tæchter. Mod og tillit styrktes paa nyt i folket, og „Opposisjonen“ blev djervere til sinns.

Det synte sig i et eiendommelig optrin som gik for sig i Stortinget alt i februar maaned, og som netop hadde sammenheng med den europæiske krig. Mens Kongen sendte en samling diplomatiske aktstykker vedrørende Norges og Sveriges utenrikspolitiske stilling i avskrift til „sekreta utskottet“ i den svenske riksdag, bad han den norske statholder bare om aa gi en „aldeles fortrolig Meddelelse“ av aktstykkene til „et Udvalg av Storthinget“, altsaa ikke til en virkelig komité. Statholderen, Severin Løvenskiold, hadde da den 17de februar, en fredag, bud efter tolv stortingsmænn som han selv hadde utpekt, og de fik greie paa aktstykkene med besked om hvad de kunde fortælle de andre tingmænnene. Meningen var at de skulde paa den maaten liksom gi en begrunnelse for de bevilgninger Regjeringen maatte kræve til vern for nøitraliteten, og faa et forhaandsløfte paa samtykke av Stortinget.

Saa uvant var Stortinget ennda med aa gjøre sin vilje gjeldende i utenrikspolitiske saker, saa ennog mænn som Stabell og Ueland fant sig vel nøid med denne framgangsmaaten. En røind parlamentariker som stortingspræsident amtmann Aall syntes nok det var litt uformelig, og hadde prøvd aa forklare det for statholderen. Men Løvenskiold hadde med sit vanlige stivsinn holdt sig til bokstaven i Kongens ordre, og amtmann Aall bøide sig. Men da rygтет kom ut om hvad som hadde gaat for sig, blev det — fortæller en av tingmænnene, ekspedisjonschef Ketil Motzfeldt — „adskillig Smaasnak“ om saken mellem

tingmændene, og baade paa høire og venstre side kom det et sterkt misnøie til orde. Hovedmændene var „Sverdrup & Comp.“, — det var Johan Sverdrup, Krogness og Rolf Olsen. Og de blev ennda mer opsatte paa ikke aa finne sig i slik en tilsidesættelse av Stortinget, da det søndags formiddag gik bud om til tingmændene at de skulde møte næste morgen — ikke til regelrett stortingsmøte, men bare til en privat samling for aa høre paa hvad de tolv utvalgte vilde berette.

Mandag morgen den 20de februar aapnet amtmann Aall dette møtet — ikke som stortingspræsident, men som selvvalgt ordstyrer. Men ikke før hadde han faat forklart det som hadde gaat forut, og før han kunde ta fat paa aa læse op av aktstykkene, saa grep Sverdrup offensiven. Han holdt sig saa nøie til de former omstændighetene foreskrev, at han sa ikke „herr præsident“, men bare „herr repræsentant Aall“. Og han uttrykte — heter det i et Kristiania-brev til „Kongsbergs Adresse“ — „sin Forundring over denne Regjeringens Fremgangsmaade, tilkjendegav sig fornærmet over at den havde gjort et saadant Udvalg blandt Storthingsmændene, idet blot nogle Faa vare blevne anseede værdige og paalidelige nok til at anbetroes Sagerne. Var Tidspunktet virkelig farligt, vilde han have en aaben Imødekommelse — vilde han ikke at disse faa Udvalgte skulde saaledes privat indbyde Thingmændene til at faa Deel i Rariteterne, men Regjeringen ligefrem meddele sig til Thinget i et hemmeligt Møde. En saadan Udhøkren af Grunden, en saadan Følen for sig efter Stemningen fandt han desuden upassende, fordi den forudsatte Mistillid. Han agtede derfor ikke at lade sig undersøge.“ Han krævede stortinget sat, saa det kunde komme til ordentlig forhandling. Flere medlemmer vilde nu paa én gang uttale sig om det spørsmålet som saaledes var reist, og amtmann Aall bad om at de vilde holde sig til reglementet og tale en om gangen, ennda han vedgik at han hadde ikke nogen myndighet over forsamlingen. Men Sverdrup erklærte at han

ikke kunde innlate sig paa slikt; han tok uten videre ordet igjen og drev paa med kravet sit. Krogness og andre støttet ham; men Aall sa at han kunde ikke la saken behandle i storting, siden statholderen hadde krævd den skulde være hemmelig. Da gik Sverdrup og en tyve andre tingmenn sin vei. Ueland ropte efter dem at dette var daarlig kameratskap; men de vilde ikke gi sig paa det som var et prinsip for dem.

Efter en mængde snak blev de tingmennene som var igjen, enige om at de vilde høre statholderens dokumenter. Men da saa Aall vilde ha dem til aa godkjenne et svar som de tolv utvalgte skulde sende statholderen, blev misnøiet for sterkt, og samlingen blev opløst uten at svaret var forelagt. Ueland fik overtalt sine radikale venner til ikke aa ta hele denne historien op i Stortinget. Men faktisk drev de nu sin vilje igjennem. Da det den 1ste mars kom proposisjon fra Regjeringen om aa bevilge $\frac{1}{2}$ million spd. til nøytralitets-ynet, kjæmpet Sverdrup sammen med telebonden Tormod Knudsen for at saken skulde bli sendt — ikke til militærkomitéen, men til en særlig komité, som skulde faa sig alle hemmelige aktstykker forelagt, og tross motstand fra Schweigaard og præsident Aall blev dette vedtat med 56 mot 46 stemmer. Sverdrup blev selv valgt inn i komitéen, og efter nogen kamp med statholderen — som var ræd for aa la Sverdrup eller en „avisskriver“ som L. K. Daa faa greie paa statshemmeligheter — lyktes det aa faa aktstykkene meddelt.

Sverdrup hadde i denne saken vist sig som en nidkjær stridsmann for Stortingets magt og værdighet. Han vilde ha rum for folkestyret ennda-til paa saa nyt et omraade som utenrikspolitikken. Det var politikken fra 1851 han vilde føre videre, og hans virksomhet paa stortinget i 1854 blev i sak efter sak et rakt framhald fra kampen paa forrige ting.

Store dristige framstøt vaaget han sig likevel ikke paa. Intet adresseforslag, ingen politisk „dagsorden“, ingen ny

kamp for stemmeretten. I protokolkomitéen nøides han med et alminnelig forbehold om at han „i flere Stykker har været uenig med Committeens Medlemmer, saavel med Hensyn til Valget av Sager, som til Maaden, hvorpaa de ere behandlede“; men han tok ikke op nogen særskilt kritik i Odelstinget. Han hævdede at det Gaarder'ske forslag i statsraadssaken, som var vedtat paa forrige storting, dermed var gjeldende grunnlov, og derfor vilde han ikke ha vedtaket gjentat nu; men han reiste ingen kamp om vetospørsmålet, og han hadde ingen hug paa aa sætte noget inn for selve statsraadssaken, naar han ikke kunde faa fram de ombøter som han mente maatte følge med.¹

Det var ikke selve striden han var ræd. Han vilde bare selv velje sin slagmark. Og hovedsaken i hans politik blev aa samle omkring sig et parti som med kraft vilde gjennomføre Opposisjonens gamle demokratiske krav. Arbeidsspørsmålene, som for tre aar siden hadde drevet saa bred en bleig inn i opposisjonspartiet, kom ikke fram paa dette stortinget. De minnte sig bare ved en søknad fra Thrane, Abildgaard og et par andre av de fængslede arbeiderførere om aa faa litt rimeligere kostpenger enn de tolv skilling dagen som de nu hadde havt i 3 aar mens de ventet paa sin dom. Sverdrup stilte sig her ved L. K. Daas side i kampen for en menneskeligere behandling av arrestantene, og han la særlig vekt paa at det her var tale om menn som var anklaget for politiske forbrydelser, — som ikke hadde havt annet formaal enn aa skape bedre samfundsvilkaar. Gang paa gang var han i ilden, og han sa dette var en av de sakene som var et termometer for tenkemaaten i Stortinget. Men det var ikke mer enn 33 mann som stemte for aa imøtekomme søknaden. Nogen radikal politik lot sig ikke vente av et slikt storting.

Sverdrup maatte friste slaa sig fram paa de linjer som det gamle bondeparti hadde staket op, og styrke de stil-

¹ Se s. 139.

linger som alt var vunnet. Med ubøielig konsekvens fektet han for de „konstitusjonelle prinsipper“ som efter hans syn var grunnlaget og garantien for folkestyret. Han var med og slog ned Regjeringens forslag om aa faa et million-kreditiv til sin raadighet „for overordentlige Tilfælde“; det vilde være grunnlovstridig, sa han, om Stortinget paa den maaten overdrog Regjeringen en del av sin myndighet. Han vilde ikke være med paa aa øke regjeringsmagten, og han gjorde i det hele ikke meget av — sa han ved en leilighet (det galdt fløtningsloven) — at intet skulde være gyldig uten aa bære kongelig stempel.

Han tok op igjen kampen fra forrige storting om sjøfartsloven¹; det var de folkevalgte myndigheters innflydelse paa sjørettene han vilde ha slaat fast imot Regjeringens veto. Spørsmålet var blit, som flere talere med beklagelse sa, en „partisak“, og det var Sverdrup som hadde gjort det til det. Han tapte i Odelstinget med to stemmers undertal og vant i Lagtinget med én stemmes overtal; da det saaledes var umulig for ham aa drive sin mening igjennem i Stortinget, var han med og fik hele loven forkastet, — saa stod da ialfall spørsmålet aapent.

Ennda kvassere vaapen brukte han i andre saker som kom igjen fra forrige ting. Han vilde tvinge en hel række lover igjennem mot det kgl. veto ved hjelp av grunnlovens § 79. Det lyktes ham — ennda alt det Schweigaard denne gangen strittet imot — aa drive fram paa nyt (med snaueste flertal) sit eget lovforslag fra 1851 om aa sette ned konsulatavgiftene². Men Regjeringen negtet fremdeles sanksjon. Bedre virkning hadde samme taktikken i loven om aa avskaffe sagbruksprivilegiene, og her hadde han da ogsaa et langt sterkere storting bak sig; baade han selv og Walstad kom med forslag om aa ta det forrige lov-vedtaket op igjen uændret³, og efterat dette hadde gaat igjennem mot bare 9

¹ Se s. 144.

² Se s. 147.

³ Se s. 146.

mmers, stadfæstet Regjeringen loven, — det var en av store seire i bøndernes kamp mot de økonomiske villegier. Samme dag stadfæstet Regjeringen ogsaa en som endelig gjorde grunnlovs-forskriften om almen vernepligt til mer enn papir, — det var en ny seier for borgerklassens forrettigheter i samfundet. Sverdrup kæmpet sammen med Ueland og andre bønder for at vedtatte hele vernepligtsloven ord for ord som i 1851, selv om de tapte i dette kravet (visselig med bare 5 stemmers undertal), saa blev da loven fra 1851 lagt til grunn for behandlingen. Regjeringen skjønte at den ikke kunde sleppe utenom flertals-viljen, og bøide sig.

Det var en systematisk kamp paa én gang mot Regjeringens overmagt og mot alt u-demokratisk stelling i samfundet. Og i denne kampen blev juryen den sak som skilte og som skilte.

X.

Det første hovedslag — juriesaken.

Liksa lite som stortinget i 1851 hadde villet bie på utredningene om juryen i utlandet, liksaa lite vildt det i 1854 bie på den kgl. proceslovkommissjon av 1853. Alt i februar 1854 la Ueland fram helt forslag til juryloven for straffesaker eller „Lov om Retsmænd“; for han syntes ikke Regjeringen var „meget tilbøielig til at befordre og understøtte saadanne Reformer“, og derfor var de „paatide at handle“ for Stortinget.

Uelands lovforslag var aapenbart meget ufullkommen. Det omfattet ikke mer enn 53 paragraffer, og det inneholdt slet ikke nogen gjennomgripende reform av hele rettergangs-skipnaden. Det søkte t. eks. ikke å skille retspleien skarpt ut fra den borgerlige administrasjon, noget som dog alt Montesquieu hadde erklært for et av vilkaarene for friheten, og heller ikke å gjøre dommeren til den upartiske leder av saks-behandlingen, — det var simpelt hen lagrette-institusjonen som blev podet inn på den bestaaende straffeproses. Det var da ikke saa rar om flertallet i justiskomiteén ikke fant saken forberedt nok til å kunne bli gjennomført, og et stort flertal Odelstinget sluttet sig til den meningen. Bondeførerne vilde da ha Uelands forslag sendt til en ny komité som skulde bearbeide det og avgi innstilling enda på samme storting; men det fik de heller ikke igjennem.

Sverdrup stemte for dette forslaget, men uten synderlig lyst. Han gav i ordskiftet et par utførlige innlæg for ury-tanken; han viste hvorledes juryen hang sammen ned en fri forfatning, og hævdede at institusjonene i samundet maatte virke harmonisk sammen, ikke bygge paa stridende grunnsætninger. Han vilde i virkeligheten en angt dypere-gaaende omdannelse av rettergangen enn Ueland hadde vaaget sig paa. Men han var enig med Ueland i at Stortinget selv fik bære saken fram, ikke rente paa Regjeringen, og han foreslog derfor aa utnævne en parlamentarisk kommissjon til aa forfatte jurylov-utkast til næste storting. Baade Ueland og Walstad støttet forslaget. Fra den andre siden blev det sagt at det var en „demonstrasjon mot Regjeringen“. Men Sverdrup hævde at det galdt om for Stortinget aa realisere sin magtullkommenhet i lovgivningssaker og ta førerskapen i reform-arbeidet. Og forslaget blev vedtat med 59 mot 44 stemmer.

Dette betydde kamp. Paa den maaten hadde Stortinget aldrig siden 1814 grepet inn i lovgivnings-arbeidet. Det var aapen mistillit til Regjeringen. Og det var et ljevrt slag for Stortingets suverenitet i lovspørsmaal.

Det var vel ingen mann i tinget som tenkte at beslutningen skulde reise et stort forfatningsspørsmaal. Det kom ialfall ikke fram noget slikt i ordskiftet. Men de raalende i Regjeringen mente at her var gjort et inngrep i den utøvende magts rets-omraade, og de vilde ikke finne sig i det. De reiste strid, og prøvde aa sprengre Stortingets kommissjon.

Til medlemmer av jurykommissjonen valgte Stortinget først tre av sine egne medlemmer, — høiesteretsassessor J. A. Motzfeldt, Sverdrup og Ueland, — og utenfor tinget imtmann Aubert og sorenskriver Lasson. Begge de sistnevnte frabad sig valget, og i steden for dem blev saadant byfut Meldahl (stortingsmann fra Trondhjem) og adokat Dunker. Det var visstnok Sverdrup som særlig arbeidde for at Dunker kom med, og han vilde i det hele

ha en kommissjon som i rent juridisk dygtighet veide godt; Rolf Olsen, som bare blev 2dre varamann, var krænket, — han vilde at partifællene skulde ha kommet i første række.

Nogen dager før Stortinget blev opløst, i september 1854, holdt kommissjonen møte og valgte Motzfeldt til formann. Saa skulde den samles til arbeid i desember maaned, naar de som bodde utenfor Kristiania hadde faat ordnet med sine forretninger hjemme og hadde faat permissjon av sine overordnede.

Men her var det Regjeringen la sig paa tverke. Den mente for det første at Stortingets beslutning ikke kunde bli gyldig uten kgl. stadfæstelse; for Stortinget kunde ikke av egen magtfullkommenhet strække sin virksomhet ut over den tiden det sat samlet, og i mellemrummene mellem stortingene maatte det være den utøvende magts sak aa forberede nye lover. Dernæst blev det da spørsmal om Regjeringen skulde samtykke i aa gjøre jurykommissjonen „lovlig“, og det kunde statsraadene ikke bli enige om. De fleste vilde la Stortinget ha sin vilje; men statholder Løvenskiold og J. H. Vogt syntes ikke paa nogen maate at Kongen skulde gjøre sig medansvarlig i slik politik. Saa blev det ingen avgjørelse før 1ste februar 1855, og da viste det sig at Kongen fulgte mindretallet i regjeringen: han „bifalt ikke“ Stortingets beslutning om jurykommissjonen, og byfut Meldahl fik ikke permissjon.

Sverdrup hadde utaalmodig funnet sig i den utsættelsen som det saaledes var blit med kommissjons-arbeidet; han hadde maset paa Motzfeldt om at det var nødvendig aa komme i gang uten hensyn til regjeringen, og kommissjonen var da blit kallt sammen til 18de januar. Nu kunde ikke Meldahl komme, og 1ste varamann, advokat D. Kildal, blev innkallt i hans sted. Men ennda spøkte det for kommissjonens tilvære. Regjeringen rettet et slag mot dens to politiske medlemmer, Sverdrup og Ueland.

Ueland var lensmann i Heskjestad og hadde faat per-

ssjon av amtmannen i Stavanger amt; nu fik amtman-
n ordre til aa ta permissjonen tilbake. Følgen blev bare
Ueland sa ifra sig lensmanns-ombudet og blev værende
Kristiania.

Hardere blev krigen med Sverdrup. Ennda hadde
se den nye saksførerloven av 1848 traadt helt i kraft;
le aaret 1855 til ende var underretssaksførerne bundet
aa bo i det amtet de var autorisert for. Sverdrup
dde faat permissjon av amtmannen i Jarlsberg og Lar-
ss amt; men efter ordre fra justisdepartementet blev
rmissjonen tilbakekallt straks i februar maaned, og den
torisasjon som var git for hans fullmægtig blev like
s tat tilbake. Sverdrup gjorde som ingen ting. Det
ød klart for ham, at her galdt det en styrkeprøve
ellem to motsatte magtprinsipper, og han maatte selv
ød sin egen person staa inne for den avgjørelsen han
dde faat Stortinget til aa ta. Han hadde kjæmpet mot
slags veto-rett for Regjeringen, og nu stod han med en
ng midt framfor et nyt slags veto: ikke bare at Re-
gjeringen vilde blande sig i det som han regnet for Stor-
gets forretnings-orden, men den vilde beint fram ta sig
agt til aa stanse lovreformer ved aa hindre forberedel-
n av dem. Her kunde han ikke bøie unda, om det
a stod om hans egen borgerlige livsstilling.

„En Nicolaus er død, men vi har mange Nicolauser
en!“ skrev Ueland paa sin humoristiske maate til
Sverdrup i mars 1855, med det samme den russiske
kriegeren var død. Det var de norske justisministrene som
erte „Nicolauser“. Statsraad Petersen skrev i slutten
mars til amtmann Cappelen, at „man har Grund til
antage, at Sagfører Sverdrup fremdeles opholder sig i
Kristiania for i Forening med nogle andre af de af
forthinget valgte Mænd at udarbeide et Lovudkast som
t nævnte“, og amtmannen fik paalæg om aa „drage
omsorg for“ at Sverdrup straks reiste hjem. Amtmannen
ndte saa opfordring til Sverdrup om „uden Ophold at

vende tilbake“. Men like lite nyttet det. Justisdepartementet maatte fjorten dager efterpaa igjen klage til amtmannen, og han satte nu Sverdrup en frist paa aatte dager; kom han ikke tilbake innen den tid, skulde han bli sat under tiltale for sin ulydighet. Sverdrup fik denne meldingen den 22de april, men han gjorde ikke annee med den enn aa kvittere for mottagelsen, og den 1ste mai blev tiltale-ordre utfærdiget, — nu skulde trugsmaale bli til gjerning.

Saken gik sin gang gjennom alle retter. Det gik smaa i førstningen; den blev utsat for underretten gang paa gang. Statsraad Vogt, som nu hadde overtat justisdepartementet, blev utaalig og spurte efter hos amtmannen hva som var aarsaken til forhalingen: „Departementet kan for øvrigt ikke undlade ved denne Leilighed at yttre sin Forundring over, at en Justitssag, af en saa simpel Beskaffenhed som denne, hvis Afgjørelse ikke kan skjønnes a bero paa Tilveiebringelse af faktiske Oplysninger, ha kunnet henstaa for Underretten saa længe, som Tilfælde har været, uden at være bragt til Endskab A denne Behandling af Sagen har været forsvarlig, er Departementet uforklarligt.“ Og efterat underrettsdommeren byfut Krohn, hadde git oplysninger om sammenhengen holdt statsraaden fast ved at „denne Sag ingenlunde e saaledes behandlet, som deslige Sagers Beskaffenhed o de om Rettens vedbørlige og hurtige Pleie gjældende Bestemmelser kræve“, — slik langsomhet „bør efter Departementets Formening utvivlsomt begrunde Ansvar for den eller dem, hvem det er at tilregne“.

Men hadde statsraaden været misnøid med rettergangen, maatte selve dommen sætte ham rent i ulag. Fo i desember 1855 frikjente byfut Krohn Sverdrup purt o klart; han mente ikke det kunde være ulovlig for ei sakfører aa reise utenfor sit distrikt, siden han enno, efter loven av 1848 kunde føre saker hvor han vilde landet. Departementet krævde saken inn for overretten og her fik det virkelig Sverdrup dømt til en bot paa 10

spd. Men Sverdrup gik til Høiesteret, og her blev han helt frikjent 11te september 1856. Det var et aapent nederlag for Regjeringen, og Sverdrup stod som seierherren. „Jeg gratulerer ei alene Dem,“ skrev Baggerud til ham efter dommen, „men hele den norske Natsjon med Udfaldet i Høiesteret af Deres og jeg maa tillægge Natsjonens Sag.“

Jurykommissjonen hadde imens uforstyrrelig drevet paa med arbeidet sit. Den sat samlet i Kristiania til midt i mai 1855, og saa overtok de fire juridiske medlemmene aa forme ut hver sin bolck av lov-utkastet hjemme hos sig selv. Det som falt paa Sverdrups part var forundersøkelsen, og det arbeidet brukte han et helt aar paa. Dunker var blit færdig med sin bolck alt i januar 1856; men baade Kildal og Motzfeldt var ennda meget seinere enn Sverdrup, saa først efter nyaar 1857 kunde kommissjonen samles til fælles drøftelse av hele utkastet. Det var jo ennda i virkeligheten raskt arbeidt, saa nyt og saa omfattende som emnet var.

Ueland fortæller at mange av motstanderne gottet sig da jurykommissjonen var valgt. „Sverdrup har vel ordet i sin magt,“ tenkte de; „men han er neppe saa sterk i pennen.“ Paa begge de stortingene han hadde været medlem av, hadde han ikke skrevet nogen innstillinger, og det var nok av dem som trodde at han bare dugde til aa rive ned paa andres arbeid, ikke kunde gjøre noget selv. I jurykommissjonen stod han sin første prøve som politisk bygningsmann. Og han stod den med glans. To av kommissjonsmedlemmene, Motzfeldt og Dunker, var i virkeligheten avgjorte motstandere av hele jursaken, og det maatte derfor bli Sverdrup og Kildal som bar hovedtyngden av arbeidet. De lettet sig det i nogen mon ved at de i alle vigtige ting holdt sig strengt til det engelske mønstret, som jo paa den tid ennda ogsaa var det eneste selvstændig utviklede. Men opgaven bød sannelig vansker nok likevel; den krævde en alvorlig inntrængen baade i engelsk praksis og i norske vilkaar. Des sterkere for-

tjener det at bli fremhævet at det nye lov-utkastet, 306 paragraffer i 17 kapitler, som helhet var et klart og vel gjennomtenkt verk; paa trin efter trin av rettergangsskipnaden førte det nye grunnsætninger igjennem med kraft og konsekvens, og Sverdrups part av det var ikke den minst helstøpte, — hans opgave hadde det særlig været aa opstille regler om forhør til vern for den som var sigtet for en forbrydelse.

Stortinget i 1854 hadde paalagt jurykommissjonen aa ha lovutkastet færdig til næste ting, og det lyktes virkelig aa lægge det fram innen forslagstiden gik til ende i februar 1857. Men saa kom det rigtignok ogsaa aldeles nakent, uten spor av motiver.

Det kom som uttrykk for opposisjonens, demokratiets politik. Og det var alt paa forhaand aapenbart at det maatte stri' sig fram mot Regjeringen. Den kgl. proceslov-kommissjon av 1853 hadde høsten 1856 levert en utførlig innstilling mot juryvæsenet, og ved kgl. resolusjon av 27de desember s. a. blev det slaat fast at straffeprocessen skulde bli ombøtt uten innførelse av jury, — det var regjeringspolitikken. Hvilken politik vilde Stortinget i 1857 følge?

Tingvalgene i 1856 gik heldig for Opposisjonen. Visselig var valgstriden dau, — det var ennda mindre valgstrid aa tale om denne gangen enn i 1853; ikke et eneste politisk stridsskrift kom ut, og det var lite ordskifte i bladene. Det økonomiske livet, framgangstidene under Krim-krigen, tok tankene bort ifra politikken. Men den liberale vinden som blaaste over Europa, frisket da litt op i det norske samfundet òg, og rørelsen i næringslivet kveikte mod i folket. „Jeg er,“ skrev Ueland til Sverdrup den 4de oktober 1856, „meget fornøiet med Totaliteten af de hidindtil passerede Storthingsvalg, især siden man i disse døsiges Tider ikke kunde vente noget Stort. Efter min Beregning vil Oppositionen blive stærkere paa det kommende end paa noget af de 2 foregaaende Thing!“ Dette slog ogsaa til. Saa godt som hele Opposisjonens

styrke fra 1854 blev gjenvalgt, og det var et tegn paa hvilken vei vinden blaaste, at Trondhjem paa nyt sendte inn paa tinget prokurator Lerche og kjøpmann O. A. Krogness. I Kristiania opnaadde advokat Kildal valg i lag med Schweigaard og U. A. Motzfeldt.

I Larvik var det ikke mer strid enn annensteds i landet. Ingen vaaget foreslaa nogen annen tingmann enn Sverdrup. Retsforfølgningen mot ham hadde bare styrket hans stilling. Vi hører at da det var et sangerstevne i byen jonsok 1855, blev det sunget og ropt leve utenfor huset hans, og efterat Høiesterett hadde frifunnet ham for tiltalen, møtte en hel del av byens beste folk fram og bragte ham sin lykønskning. Straks efter, den 24de september 1856, erklærte Amtsidenden: „At Sagfører Sverdrup vil blive gjenvalgt, er udenfor al Tvivl.“ Og i næste nummer av bladet skrev en innsender at „denne Ytring kan ikke Andet end glæde enhver Fædrelandsven“. Vi skjønner ellers av denne innsenderen, at litt knur hadde det likevel reist sig mot Sverdrup. For han lægger til:

„At Sverdrup, som en ung Mand med særdeles frisindede Anskuelser, har mange Modstandere end og her paa Stedet, er noksom bekjendt; men hans Dygtighed som Storthingsmand er ogsaa saa almindelig anerkjendt over hele Riget, at man vel aldrig kan antage, at Valgmændene skulde ville forbigaa ham. Man betænke blot hvor høist vigtigt det er at have, som Modvægt mod Regjeringspartiet, en ung, fordomsfri og talentfuld Mand som Sverdrup, der tillige er Jurist og med Loven i Haanden og i Aanden kan til enhver Tid og paa ethvert Sted imødegaa de høilærde og høitbegavede Talere, der have det Maal for Øie ene og alene at forsvare Regjerings Handlinger og som kun have liden Sympathi for Folkets Interesse. Det vilde selvfølgelig være saa sørgeligt og prostitutionsmæssigt som muligt at antage, at private Hensyn skulde kunne bevirke, at Sverdrup ikke blev valgt.“

Nogen dager efter kom de første angrepene i molo-

saken¹, saa vi ser det var kommunale motsætninger som laa bak. Men netop i et av innlæggene i molostriden ser vi ogsaa hvad det var som gav Sverdrup hans styrke: en innsender kaller ham spottende „Jury-Johan“. Det var hans innsats i den almene politiske kamp som holdt velgerne sammen om ham; de tenkte som Amtstidenden skrev straks efter valgmanns-valget: „Stedets Hensyn maa ubetinget vige for Landets.“ Nogen brennende iver kunde det nu ikke bli av slikt. Ved valgmanns-valget den 9de oktober blev det av 243 stemmeberettigede ikke avgitt mer enn 73 stemmer, og de falt saa spredt at ingen fikk saa meget som halvparten av stemmene. De fire valg-mænnene blev valgt med fra 36 til 24 stemmer; Sverdrup kom inn som sistemann efter lodkast med sin kommunale motstander kjøpmann Hvistendahl. Saa blev han samrøstes valgt til stortingsmann den 15de oktober; kjøpmann Chr. Christiansen blev varamann.

Stortinget i 1857 kom nu slet ikke til aa bli noget kamp-ting. Regjeringen paa sin side prøvde aapenbart mest mulig aa lempe sig efter Stortinget; det ser mest ut til at den beint fram kjente trang til aa søke støtte hos Stortinget mot den personlige kongeviljen som med den unge vicekongen Carl trængte sig sterkt fram. Mens saaledes Regjeringen i 1851 hadde negtet sanksjon paa 12 lov-vedtak og i 1854 paa 6, blev det i 1857 bare 3 lover som strandet paa det kgl. veto. Regjeringen kom denne gangen selv med framlæg om aa sette ned konsulat-avgiftene saaledes som Sverdrup hadde faat vedtat paa begge de forrige tingene. Og Regjeringen fant utvei for Stortinget til aa skaffe jurykommissjonens medlemmer honorar uten aa utsætte sig for noget bevilgnings-veto. Paa den andre siden viste Stortinget sig meget fredelig, det òg. „Aftenbladet“ og „Morgenbladet“ vitnet samstemmig efterpaa, at det hadde været „den loyaleste Nationalforsamling, som nogensinde har behandlet et Folks Anliggender“.

Bare i et enkelt tilfælle blev det reist spørsmåal om

¹ Se s. 103.

aa tvinge fram en lov ved hjelp av grunnlovens § 79; det var loven om offentlig votering i Høiesterett, som var enslydende vedtat i 1851 og 1854, men stadig negtet sanksjon. Sverdrup kjæmpet sammen med Ueland, Lerche og Jaabæk for aa faa loven tredje gang vedtat; men det var saapas mange av Opposisjonen som ikke ønsket aa bruke grunnlovens tvang mot Regjeringen, saa loven falt i Stortinget.

Den eneste store politiske strid i 1857 stod om jury-saken. Her var det to ting striden galdt: selve juryloven og Regjeringens framfærd mot jurykommissjonen. Det siste spørsmålet kom fram for Odelstinget gjennom innstilling fra protokolkomiteén, og enda dette var — efter „Aftenbladet“s ord — „den tammeste og medgjøriligste Protokolkommite, som det norske Storthing nogensinde har sammensat“, saa blev utfallet at Odelstinget mot bare fire stemmer (deriblandt Schweigaard) uttalte at det ikke kunde godkjenne nogen kgl. veto-rett mot beslutningen om jurykommissjonen; samrøstes (her gav ennog Schweigaard sin tilslutning) uttalte tinget sit misnøie med det som Sverdrup kalle „rene voldshandlinger fra Regjeringens side“ mot kommissjonens medlemmer. I dette spørsmålet var stillingen faktisk: Regjering mot Storting.

Men naar det galdt juryloven, stod to partier mot hverandre. Det synte sig i pressen. Der kom striden i gang med det samme kommissjonen hadde offentliggjort sin innstilling, og særlig da tiden nærmet sig til at saken skulde op i Stortinget, fra midten av juli maaned, blev bladstriden livlig. „Morgenbladet“ skrev for juryen og erklærte at her galdt det „et politisk Principspøragsmaal“. I „Aftenbladet“ leverte den nye medredaktør Ole Richter en hel række kraftige innlæg for saken. I „Christiania-Posten“ var det en flok innsendere som førte kampen mot juryen, mens redaktøren uttalte sig for saken i prinsippet, — han vilde bare vente med gjennomførelsen paa grunn av vore „lokale forhold“. Det var klart at i Stortinget vilde det bli nødvendig aa utkjempe en parlamentarisk strid, og her blev det Sverdrup som tok førerskapen.

Det gav et lite vitnemaal om hvor langt han nu hadde vunnet fram i politisk vurnad, at Stortinget i 1857 satte ham inn i valgkomitéen. Og da Stabell et stykke ut i tingsamlingen, den 6te august, sa ifra sig gjenvalg til odelstingspræsident, var Sverdrup den radikale opposisjonskandidat til stillingen, — han fik likevel bare 21 stemmer, mens prokurator Elieson fik 49. Men saklig meget viktigere var det at han paa dette stortinget kom inn i justiskomitéen nr. 2, som skulde drøfte juryloven. Der fik han med sig sine to medarbeidere fra kommisjonen, Kildal og Ueland, og desuten to av bøndernes dygtigste menn, Jaabæk og lensmann Nils Enge, — de utgjorde tilsammen et sikkert jury-flertal i komitéen.

Den 8de juni gav de sin innstilling, og den 19de august kom saken fram i Odelstinget. Her blev den drøftet i et stort prinsipielt ordskifte som tok to formiddagsmøter og et eftermiddagsmøte. Det stenografiske referat av dette ordskiftet fyller i „Storthingstidende“ 90 spalter. Derav tar et eneste innlæg av Sverdrup over tredjeparten, — 31 spalter. Det var visstnok den længste tale som ennda var blit holdt paa noget storting. Motstanderne klaget sig litt for at han talte saa fort, saa de ikke kunde følge med; men ennda hører vi at talen varte i mer enn to timer. Næsten hele den første formiddagen gik med til innlæg mot juryen; det var oberstløytnant Nannestad, brukseier Schwartz og prokurator Elieson som talte, — bare bonden Peder Fadum fra Jarlsberg forsvarte juryen. Næste formiddagen, den 20de august, holdt stiftamtman Carl Motzfeldt fram med kampen mot juryen, og saa var det Sverdrup fik ordet. Det led alt bortimot middag da han slap til, og da han hadde talt i over en time, blev møtet avbrutt; i eftermiddagsmøtet talte han saa ennda en hel time.

Saa tungvæpnet hadde han ennda aldrig kastet sig inn i en strid. Det er aapenbart at han skjønnte det nu maatte gjelde et avgjørende slag for al framtid. Det spurtes om veien for det norske folk skulde gaa fram eller tilbake.

„Det har ikke forundret mig,“ saaledes begynte han talen sin, og dermed pekte han paa de dype motsætninger som her stod mot hverandre, „at nærværende lovforslag har møtt megen motstand fra den konservative leir, hvor man i enhver ny idé ser en plage og i ethvert fremskridt en fare.“ Motstanderne hadde hævdet, at det bestaaende var saa godt at det vilde være urimelig aa kollkaste det for aa innføre „en saa stor voldsom reform“ som jury. Sverdrup rettet et omfattende angrep paa den bestaaende rettergangsordning, som han fant „i flere og væsentlige henseender forkastelig“. Først og fremst vendte han sig mot det „overdrevne inkvisisjonsvæsen“, som døvde alle humane hensyn og gjorde den tiltalte næsten rettløs. Særlig kritiserte han kvast forundersøkelsen; for i den var det en og samme mann som representerte undersøkelse, anklage og forsvar, i steden for at slike hovedfunksjoner burde ha hver sit selvstændige organ. Og fordi bevisene i saa væsentlig mon blev samlet ved forundersøkelsen, kom den til aa gripe altfor sterkt over i selve tiltalen — til stor skade for forsvaret. I det hele stillet den gjeldende rettergang sig for Sverdrup som en kamp mellem en dommer med næsten uinnskrænket myndighet og en tiltalt som stod næsten uten forsvarsvaapen. Det som gjorde stillingen ennda værre var det skriftlige system, som hang saa nøie sammen med hele den andre ordningen; det maatte gjøre opplysningen i hver en sak vanskelig og ufullstændig. Og skriftligheten bandt dommerne til det saakalte „legale bevis“, — bandt dem til aa dømme efter rent ytre kjennemerker i steden for efter den personlige overbevisning som saksbehandlingen gav dem. Visstnok medgav Sverdrup at praksis hadde lempet ikke lite paa den legale bevis-teorien; men helt lot den sig ikke fjerne fra den bestaaende ordning, og embedsdommere vilde i det hele altid ha et drag til aa gaa efter præcedenser og juridiske forestillinger i steden for aa holde sig til de faktiske momenter i hver enkelt sak. Desuten kunde dommerne let bli avhengige av Regje-

ringen, og helt fra Montesquieus dager hadde det jo været et hovedformaal i frihetskampen aa skille domsmagten fra regjeringsmagten.

Efter denne kritikken over det bestaaende, og efter de grunnsætningene den var bygd paa, var det naturligt at Sverdrup sluttet, at det ikke var annen utvei, ikke annen mulig reform, enn jury. „Jeg maa sie,“ erklærte han, „at et fortsat studium har fastnet den overbevisning hos mig, at muntlig rettergang med edsvorne er den eneste rettergangsform der kan forsones med et frit folks forfatning, og den eneste rettergangsform der kan beskytte en uskyldig der lider under uretmæssig forfølgelse.“ Og saa greidde han først ut alle de retlige føremoner juryen hadde: den satte umiddelbarhet og alsidig undersøkelse for selve retten i steden for skriftlighet; den avskaffet det legale bevis, og nødde alle parter til aa lægge alle fakta fram saa klart og saa inntrængende som mulig; derfor skapte den ogsaa dygtigere dommere og advokater, og den gav folket tillit til retspleien, fordi den maatte være offentlig, — offentligheten regnet han for en „nødvendig konsekvens av vor forfatning“. Utførlig efterviste han at juryen hadde virket til gagn og tilfredshet i andre land. Han hadde nok enkelte innkast imot somme ting i den engelske ordning; men som rets-institut hadde juryen vunnet stigende anerkjennelse — ikke bare hos ungdom og nyhetsjagere, men hos høie autoriteter i videnskapens verden.

Dernæst tok han for sig juryens politiske side, og han forkynte med styrke at „edsvorneretten er en konsekvens av fri forfatning“. „Jeg sier: deltagelse i lovgivningen — deltagelse i retspleien; her er ikke alene analogi, men ogsaa en sammenheng av streng konsekvens.“ Han viste til historiens vitnemaal om hvorledes folkets magt over lovgivning og over lov-anvendelse hadde fulgtes ad; han mente at selve Eidsvolls-grunnloven krævdde rettergangen omdannet i forfatningens aand, naar den hadde paalagt første storting aa forfatte en ny lovbok, og han

erklærte at „kriminalprocessen er slutstenen for ethvert lands offentlige forfatning, da den staar i nøieste forbindelse med de politiske og sosiale forhold“. Ja han vaaget aa paastaa at juryen hegnet bedre om samfundsortordenen og den personlige sikkerhet, enn nogen skreven forfatning kunde gjøre. Juryen var for ham paa én gang et middel til aa befæste en rolig, jamn samfundsutvikling og en hjelp til aa skape framgang. Den vilde tjene til folkets dannelse baade moralsk og intellektuelt, drage flere og flere inn i samfundslivet og dermed vække almensans og almenaand, skape en oplyst folkemening og samle samfundets kræfter i fredelig samarbeid. Paa samme tid vilde juryen danne et vern mot angrep paa friheten, og den vilde tvinge statsstyrelsen til aa avskaffe barbariske lover som var i strid med den almene tenkemaate.

Sverdrup la liten vekt paa skriket om at juryen vilde koste saa mange penger: „den kostbareste av alle retterganger er den som daarligst oppfyller sit øiemed, om enn derved spares nogen skillinger.“ Og han mente juryen la ikke større byrder paa borgerne enn de baade burde og kunde bære; slikt hørte med til frihetens pligter. Ja selv i Nordland og Finmarken trodde han ikke „de lokale forhold“ la nogen avgjørende hindring i veien. Han kunde medgi at saken var ikke i alle enkeltheter slik forberedt som den burde ha været; men naar Regjeringen stiller sig saa vranget som den gjorde, fik Stortinget fekte sig fram paa det grunnlaget det hadde og sætte reformen paa prøve i livet. Han var ialfall viss paa at den skulde seire. „Herr præsident!“ saa sluttet han: „Der bor en suveræn aand i juryinstitusjonen; den har sin styrke og sin ære i sig selv; derfor vil den ogsaa utbrede sig over alle civiliserte lande. Det er min faste og urokkelige overbevisning, at faar vi den ikke denne gang fra vesten, saa faar vi den senere fra syden, ja om det saa skal være fra østen!“

Det var i sanning en stor tale, den Sverdrup hadde holdt. Rent formelt set var den vel ikke ulastelig; det

knirket i overgangene baade hist og her, og tankeføringen kunde somtid gaa litt fram og tilbake. Men helheten var bygd op i sterk og klar sammenheng, og avsnit efter avsnit løftet sig til vidt utsyn og høi stemningsflugt. Her var rammende vegt i innhuggene, og her var framfor alt en anspent vilje til aa føre et stort prinsip igjennem i alle enkeltheter. Det var en tale med magt og myndighet, baaret av en ukuelig seierstro, og det var denne trosstyrken som virket mægtigst av alt. Talen gjorde jury-saken til Sverdrups sak, og dagen til hans dag.

Stiftamtmann Motzfeldt og prokurator Elieson tok paa nyt ordet mot juryen, og de fik hjelp av borgermester Platou og auditor Smit. Paa Sverdrups side talte Ueland, Jaabæk og kirkesanger Augustinussen. Men ikke fra nogen av sidene kom det noget innlæg som i tyngde eller magt kunde maale sig med Sverdrups. Det blev lagt merke til at tingets største jurist, professor Schweigaard, ikke tok minste del i ordskiftet; det blev tolket som et uttryk for at han ikke vilde forspille sin autoritet i en kamp som var dømt til nederlag.

Sverdrup stod da ogsaa som fører for et seirende flertal. Det henlæggelses-forslag som motstanderne hadde sat fram, blev forkastet med 52 mot 26 stemmer. Og avstemningen synte klart hvad det var for en del av folket som vilde reformen: mens embeds- og kjøpmannsklassen kløivde sig, var det bare to av de 31 bønderne i Odels-tinget som stemte for henlæggelse.

Efterpaa blev hele loven gjennomgaaet i Odelstinget paa to dager. Motstanderne blandet sig ikke i detalj-drøftingen, og den kom for en stor del bare til aa bli en oplæsning av paragraffene. Det var nogen faa rent ubetydelige ændringer som blev gjort; det eneste større inn- grep var at loven ikke skulde træ i kraft for Finmarken før Kongen bestemte, — det stemte nu Sverdrup imot. Med 46 mot 24 stemmer blev loven den 22de august oversendt til Lagtinget. Her kom den fore den 1ste september, og fordi en av bønderne (Baggerud) var syk og

orte, blev det én stemmes overtal for at loven burde bli henlagt, — i dette tinget stod saa godt som uten undagelse embedsmænn og bønder paa hver sin side. Odelsinget holdt selvsagt fast ved loven, og saa blev den endelig den 14de september vedtat i Lagtinget med 14 mot 4 stemmer, — præsidenten gjorde utslaget.

Det første hovedslag var vunnet. Og Sverdrups navn yste over seieren. Hans gamle faster „tante Lise“ skrev il ham fra Larvik den 18de september:

„Min inderlig kjære Johan!

I eget og Direktur Holsts Navn gratulerer jeg Dig ned den store Sejr Du har vundet over Frihedens Modstandere. Dagen efterat have modtaget denne for enhver Friheds- og Fædrelandsven glædelige Efterretning, kom denne ædle Frihedsven til mig, for at gratulere mig med Din store Sejrvinding. Jeg jubler i højen Skye, glæder og fryder mig i mit dyrebare Fædrelands kommende Vel, og over at min evig kjære Slægtning Johan Sverdrup har erhvervet sig et uforgjængeligt Navn i dets Historie. Formodentlig bliver ikke Lovforslaget sanktioneret af Kongen — Hvem slaar sig selv paa Munden? — men ikke destomindre har Du ikke arbejdet forgjæves i Fædrelandets og Frihedens Tjeneste, thi dette Lovforslag er et Frø, som med Tiden vil spire op og bære velsignelsesrig Frugt, thi det har, næsten mere end alt andet, bidraget il at vække Nationen af dens Dvale, og givet den opadte Øjne, lært den at indsee Frihedens store Værd. Da jeg ikke i et Brev kan sende Dig Borgerkrandsen, sender jeg Dig herved et Blad af den. Bevar det til Erindring om Din hæderlige Daad, og see i det en Opfordring og Opmuntring til fremdeles at vedblive, at staa forrest i Rækken som Frihedens modige og utrættelige Forsvarer. Var det ikke formasteligt, at blande min Ubedydelighed i denne store Sag, bad jeg Dig aldrig at see paa det uden at skjænke mig, Din og Frihedens i Liv og Død hengivne Veninde en kjærlig Erindring.“

En av hans nærmeste politiske venner, gardbruke H. J. Aschjem i Lardal, nævnte ham i sin lykønsknin med jury-seieren blandt „Statsmænd af første Rang“ o kallte ham „vor Nationalforsamlings Oppositions Føre og Bærer“. Han stod utvilsomt nu som Stortingets først mann paa venstre side.

Og likevel var det klart for alle at denne seieren bar var en begynnelse, — at juriesaken ikke dermed va gjennomført. Alt den 15de september skrev „Morgen bladet“: „at den nu fattede Beslutning skal nyde kongelig Sanktion, er et Haab, som selv Juriesagens ivrigst Forsvarere ikke nære, og efter Sagens Historie ikk kunne nære.“ Og den 13de oktober, dagen før Stortinget blev opløst, kom sanksjons-negtelsen. Justisdepartementet hadde i sit foredrag hævdet at juryloven var i strid me grunnloven, dels med forskriften om at Høiesteret dømmer i siste instans, dels ennog med Kongens utøvend magt. Men dette blev ikke uttrykkelig tat med i regentens resolusjon, og motsætningen mellem Storting og Regjering blev saaledes ikke gjort til en forfatningsstrid, — det kunde juriesakens venner med rette regne for en vinning. Paa den andre siden var det en moralsk svækkels for dem, at ennog enkelte av dem som hadde stemt fo loven, med rene ord hadde sagt, at de syntes loven hadd slike lyte at de ikke vilde laste Regjeringen, om den negtet sanksjon.

Men tross alt var det da en seier som var vunnet. Den pekte fram. „Hvis Regjeringen — skrev „Aftenbladet“ — ikke vil være blind for alle Varsler og Mærke — for den Kjendsgjerning som ligger i Storthingets Beslutning, i Pressens enstemmige Udtalelser og i de Synsmaader, som mere og mere bliver raadende inden den yngre Del af den juridiske Verden, — saa kan den umuligt andet end føle, at denne Sag er voxet og vil voxet til en Magt, som ikke viger tilbage for Paastande om de Bestaaendes Fortrinlighed — være de end indklædte nok saa mange eller tykke Bind.“ Det skulde da syn-

sig òg, at sakens vekst gjorde inntryk paa Regjeringen, saa den efter hvert tok til aa stille sig mer imøtekommende. Vigtigere ennda var det at selve kampen for juryen snudde strømretningen i vor rettergangs-lovgivning; saa seint som 20-, 30- og 40-aarene hadde lovene utvidet skriftlig-
reten og styrket dommerens anklager-rolle i straffesaker, — fra nu av maatte det gaa den andre veien.

Og kampen maatte gjøre ennda mer inntryk paa folket enn paa Regjeringen. Jurystriden hjalp mer enn nogen annen sak i 50-aarene til aa egge folket fram til kamp for et demokratisk program. Visselig ennda ikke sterkt nok. Det skulde ennda gaa mange aar før et virkelig folkeparti kunde bli reist, og selve jurysaken skulde komme til aa strande paa folkevilljens egen veikskap. Men den var da et av gjærings-*emnene* i samfunds-voksteren.

For Johan Sverdrup betydde kampen ikke bare et gjennombrudd for hans førerskap. Den knyttet samstundes et sterkere forbund mellem ham og bonde-demokratiet. Under arbeidet i jurykommissjonen i 1855 skrev han til Ueland om deres fælles politiske opgaver og lovte aa bli ham „en, om end ringe, saa dog trofast Staldbroder“ i striden.¹ Men ogsaa bønder som før hadde staat imot ham, flokket sig om ham i denne kampen. Det er et betegnende træk at Ole Walstad var hovedstridsmannen mot Schweigaard i odelstinget 1857 i spørsmålet om det kgl. veto mot jurykommissjonen.² Jurysaken kom paa den maaten til aa gi Sverdrup et nyt grunnlag for hans politik.

Og den gjorde mer: den gjorde ham for hele livet til politiker.

¹ Citert efter minnet av statsraad J. Løvland. Selve brevet synes nu være forkommet.

² Se s. 197.

XI.

Ny virke-grunn.

Politikken gjorde tidlig Johan Sverdrup til en fattig og gjeldbunden mann. Før den slog sin klo i ham, hadde han sittet i store forretninger, med gode inntægter. Men det politiske arbeidet ødela alt for ham.

Det gjorde enda ikke saa meget at han i 1851 var tre fjerdingaar borte paa Stortinget, og netop i 1851 lyktes det jo for ham aa bli autorisert som underrettsakfører. Men stortinget i 1854 drog ham dypere inn i politikken og samstundes længer ned imot økonomisk undergang. Han var uheppen med fullmægtigen sin dette aaret; den kandidaten han fik til fullmægtig, tapte en stor sak for ham, som han hadde tat paa sig for et hus i Hamburg, og som han selv mente rettelig skulde ha været vunnet, — saa skrev han til Hamburg at saken var vunnet, og betalte selv de tusener det stod om. Aaret efter maatte han bort igjen, i jurykommissjonen, og da fik han slet ikke autorisasjon for en fullmægtig. Under slike vilkaar var det naturligt at forretningene gik fra ham, og inntæktene blev mindre enn knappe. Han maatte til aa laane, og fra midten av 50-aarene tok vekselobligasjonene til aa vokse op omkring ham, — obligasjoner paa tusener av speciedaler.

Fra 1850 og fram til 1857 finner vi ham blandt „de største Skatteydere“ i Larvik, som blev regnet op i Amts-

idenden. Men det skulde i virkeligheten ikke saa meget il aa komme med paa den listen, og han kom lavere og avere paa den. Det var først i 1854 at ligningskommisjonen i Larvik begynte med aa sætte op skatyderne i igningen efter formue og inntækt; før hadde den bare laa fast skatten uten aa gi nogen grunn.¹ I 1854 finner vi da Sverdrup lignet for et hus til et værd av 4000 spd., for en formue paa 4000 spd. og en inntækt paa 960 spd. (3840 kroner). I 1855 minket formuen til 2000 spd., inntæktene til 800 spd.; de to næste aarene er formuen bare 1500 spd., inntæktene 600 spd. (2400 kr.), og nu taar han lavest mellem over halvhundre „største skatydere“. Til sammenligning kan en nævne at prokurator Sebbelow blev lignet efter en inntækt som svinget mellem 5000 og 6000 spd.; en ung mann som Thorvald Olsen, som i 1853 flyttet til Larvik og tok til med saksførerpraksis, kunde alt i 1855 bli sat til en inntækt av 500 spd. For Sverdrup var det bare armod og nedgang, og det hjalp ikke at han den 31te januar 1856 — med det samme den nye saksførerloven traadte i kraft, midt under retssaken mot ham — blev autorisert som overretssaksfører. Det betydde vel ikke stort økonomisk at man samstundes fant det sin pligt, av hensyn til den kamp han stod i med de offentlige myndigheter, aa sie ra sig alle offentlige saker (til den tid hadde de autoriserte saksførerne været pligtige til aa ta dem). Men det var med det andre gjorde sin mon, og faktisk var det ikke længer mulig for ham aa livberge sig med saksførerpraksis. Han var nødd til aa tenke paa aa lægge livet sit om.

Brev fra 1855 og 1856 syner at han saa sin personlige framtid i møte med dypt mismod, og næringsssorgene æerte baade paa søvn og helse. Han hadde alt fem barn man skulde sørge for, og sterkere og sterkere tvang det sig inn paa ham at han maatte velje mellem matstrævet og politikken. Det var et hardt valg; for han kjente ansvar for den striden han stod som fører i, og han kjente

¹ Se s. 99.

visselig ogsaa at han hadde evner som just denne strider krævde. Men saa kunde han mangel gang og mistvilk om utgangen paa striden; han merket hvorledes han me og mer blev rotløs i Larvik, baade kommunalt og politisk, og han saa hvorledes reaksjonen vant fram i lande ut-efter 50-aarene.

Han la visst ikke dølsmaal heller paa at han gruble paa nye livsplaner. Alt paa den tiden da han siste gang blev valgt til tingmann fra Larvik, tok det til aa bli kjen at han tenkte paa aa flytte bort for godt; i et av de innsendte angrepene paa ham i „Jarlsberg og Laurviks Amts tidende“ i anledning av molosaken, den 19de november 1856, blev han spottende anbefalt til „høie Vedkommendes Gunst og Bevaagenhet, naar han kommer ind paa Thinget“, og det blev lagt til: „Han skal nok faa den Post som han har i Kikkerten.“ Og den 26de desember skrev han selv til broren Georg Sverdrup paa Froland, at naa stortinget i 1857 var slut, vilde han drage sig helt ut av politikken. Ennda før han reiste inn til stortinget i januar maaned, forhandlet han om aa selje huset sit i Larvik — det som gav ham stemmeretten, — og før tingsamlingen var til ende, var handelen avgjort. Tidene var slik at han maatte selje huset meget under taksten, for bare 2700 spd.; men han hadde i sin tid faat det saa billig at har ennda tjente 800 daler. Dermed var han løst fra Larvik og det kunde se ut som om han var løst fra politikken og.

Men det var tvertimot nu at han for alvor beslutte aa ofre sig for politikken. Han har selv længe efter fortalt til W. S. Dahl om den tvil og kval han var i „Mangen vaakenat tilbragte jeg med min hustru i raadslagning om dette vanskelige valg. Hun tenkte, som kvinner i alminnelighet, mest paa hjemmet, og var i begynnelsen kun lite for at jeg skulde slaa inn paa den politiske bane. Men dels paavirkning utenfra, dels kanske er viss følelse av stolthet ved aa se sin mann som innehaver av det største tillitshverv der kan betroes en bor-

ger, bragte henne efterhaanden til aa slaa om. Og da vi omsider var komne til enighet om dette for vor fælles ivsskjebne saa avgjørende anliggende, lovte jeg henne og mig selv, og først og fremst i mit stille sinn mit fædreand, at den gjerning hvortil jeg maatte bli kallt, skulde bli utført med al den nidkjærhetens kraft og ild Herren raadde skjænket mig og fremdeles maatte skjænke mig.“

W. S. Dahl fik det inntryk at denne avgjørelsen falt straks ved det første tingvalget i 1850. Men den gangen, ned de tre-aarlige storting, betydde ikke det aa bli valgt il stortingsmann det samme som aa vie hele livet til politikken, og Johan Sverdrup kunde ikke paa forhaand rite at politikken for ham skulde bli noget langt mer enn bare et halvt aars ophold i Kristiania tredje-hvert aar. Først i 1857 galdt det en avgjørelse for livet. Politikken raadde da alt tat levebrødet fra ham, og han kunde ikke holde fram med den uten aa gi op alt haap om aa arbeide sig op igjen til bedre økonomiske kaar. Enten naatte han staa utenfor, eller saa maatte han ta paa sig aa bære en hel politisk reisning fram. Valgte han det siste, blev det et liv i kamp og forsagelse, og det var ikke underlig om han kvidde sig og bød av i længste tæget. Men de politiske vennene hans la hardt tryk paa ham, og særlig var det Ulrich Sverdrup og Arne Baggeud som la ham paa hjerte at han ikke maatte svike en ædrelandsk pligt. Det som han selv kjente sterkest, det var pligten til aa føre kampen for jursyaken til ende. Saa gjorde han folkets sak til sin, og vigde sig til den politiske gjerning.

„Jeg indsaa meget vel,“ skrev han mange aar efter-aa, i et brev fra 1884 som alt før er citert,¹ „at det at stille sig i Spidsen for den nye Politik var for uformunde Mand uden Forbindelser og Velyndere et høit Spil, ler ikke bare kunde, men sandsynligvis ogsaa vilde føre il særdeles vanskelige Livsforholde. Jeg besluttede imidlertid under Herredømmet af en fuld Overbevisning at

¹ Se s. 175.

vove Forsøget og i Tilfælde offre mig for Fædrelandet Følgerne har Alle seet, men jeg har følt dem og følt den dybere, end Nogen tror. Men jeg har gjort min Pligt — deri fremfor alt støttet ved min afdøde Hustrus trofaste Bistand — og jeg har gjort, hvad der maatte gjøres, naa ingen anden og bedre Repræsentant for det norske Folk Fremtidskrav meldte sig.“

I juni 1857, før han endda hadde solgt huset sit Larvik, leide han lækken Fagerborg paa Blindern i Vestre Aker, og i de første dagene av september flyttet han inder med hele familjen. Loddet var kastet. Saa leide han sig desuten kontor nede i Kristiania, og da Stortinget va slut i oktober, averterte han sig som sakfører. Det ble nu aldrig stort med sakførerforretningene paa det nye bostedet; det meste blev i virkeligheten aa avvikle de som han før stod oppi, og fra 1861 hadde han ikke den minste sakfører-praksis mer.

Vennene hans paa Stortinget hadde imidlertid sørge for at han i det minste hadde noget fast aa bygge økonomien paa, om det just ikke var saa meget. Paa næst siste dag i tingsamlingen, den 13de oktober 1857, blev han valgt til direktør ved Hypotekbanken. Det var kjøpmann F. H. Frølich, chefen for Creditcassen, som efter tur gik ut, og valgkomitéen innstillet da først (3dje oktober) paa at varamannen kjøpmann O. M. Hauge skulde bli valgt. Men saa frabad Hauge sig valget, og i nyt møte den 9de oktober, blev Sverdrup innstillet i steden. Visse lig ikke enstemmig: han fik 9 stemmer, og brukseie Halvor Schou fik 5, — Sverdrup selv holdt sig borte fra avstemningen. I Stortinget seiret han saa med 69 mot 31 stemmer. Det betydde fra nyaaret 1858 en aarlig innækt paa 600 spd.

Men det mislyktes for denne gangen, desuten aa gjøre ham til statsrevisor. I valgkomitéen opnaadde han visst nok 7 stemmer; men i Stortinget drev han det den 13de oktober bare til 40 stemmer, — alle de gamle statsrevisorene blev gjenvalgt med fra 90 til 52 stemmer. Deri

mot blev han baade innstillet og valgt til 1ste varamann, om det saa gik med knepent flertal (han fik i Stortinget 44 stemmer), og dermed var veien aapen til at han kunde bli virkelig statsrevisor paa næste storting.

Det var et stort skifte som saaledes var gjort i livet hans. Paa mer enn én maate maatte han nu bygge paa ny grunn. Og det var med store voner og langsigtende planer han flyttet over paa den.

Han var glad ved aa være borte fra Larvik. „I Laurvig er det nu,“ skrev en av vennene hans derifra til ham vaaren 1858, „ynkeligere end nogensinde, saa jeg virkelig gratulerer Dig med Byttet.“ Han kjente sig helt løst fra den by han hadde git saa mange av sin manndoms beste aar. Han kom til ennda aa repræsentere byen paa det overordentlige storting i 1858, og han skrev da til formannskapet for aa „forhøre, om der er nogen Thingsag, som det ærede Formandskab ønsker foreslaaet eller understøttet af Laurvigs Repræsentant“. Men for framtiden vilde og skulde han ikke være Larviks-repræsentant. Ja, ikke engang by-repræsentant. Han maatte ha nyt grunnlag for selve politikken sin.

Det var et tydelig tegn paa at han søkte fæste i ny grunn, at han i 1857 ikke slog sig ned i Kristiania, men tok bo ute paa landet, i Aker. Det var nok saa at han altid hadde hcldt mer av landsens stel og liv enn av byens vilkaar. Men først og fremst var det nu politikken som drev ham utenfor byen. Han hverken kunde eller vilde bli stortingsmann for Kristiania, Schweigaards by. Vilde han paa Stortinget, maatte han søke sig en annen valgkress. Derfor valgte han Aker, og der vant han stemmerett, idet han 5te mai 1858 fik skjøte paa et maal jord av Fagerborg for 100 spd. Han vilde bli stortingsmann for Akershus amt. Han vilde være bonde-repræsentant.

Røinslene hans i 50-aarene hadde lært ham at en demokratisk framgangs-politik for det første maatte bygge paa bønderne, ikke paa byfolket. Det synte sig at ar-

beider-reisningen av 1848 hadde kommet for tidlig; en virkelig klassebevisst arbeiderstand med selvstendig politisk vilje fans ikke ennda, — den kunde først vokse op smaat om senn i følge med den nye industri som tok til aa skyte fram i 50- og 60-aarene. Borgerklassen i byene gled efter 1851 mer og mer tilbake i sambandet med embedsklassen; det var ikke mange by-repræsentantene som blev staaende i lag med Sverdrup. Hadde tingvalgene i 1850 git von om at grænselinjen mellem borger og bonde skulde bli sprengt, saa brast denne vona paa de næste stortingene. Mer og mer blev Sverdrup nødd til aa søke støtte hos bønderne for sin demokratiske politik, og sterkere og sterkere bandt striden ham sammen med dem, — mest av alt jursyken. Det kunde vel kjennes saart for ham at byene sviktet; men det falt ikke tungt for ham aa slutte sig til bønderne. Hans barndoms og ungdoms samhug med bondestanden vaaknet til nyt liv, og han maatte sikkert kjenne sig i pakt med den nye tro paa bondens evne til aa bære landet fram, — den tro som netop nu brøt fram med styrke i Ivar Aasens „Ervingen“ og Bjørnstjerne Bjørnsons „Synnøve Solbakken“. Liksom 50-aarene var den første store landvinnings-tid for bønderne i diktning, i kunst, i maalstræv, saaledes var det ogsaa netop nu de vant sine avgjørende seire over borgerstandens sosiale og økonomiske forrettigheter, og her hadde Sverdrup været en av deres troeste stridsmænn¹. Det var bare naturligt at han blev bonde-repræsentant og arbeidde sig fram til bondefører.

Det er høist eiendommelig aa lægge merke til hvorledes han i baade ytre og indre mening avløste den gamle bondeføreren fra embedsklassen, A. B. Stabell. Helt fra 1845 hadde Stabell været stortingsmann for Akershus amt, for det meste sammen med bare bønder, og særlig paa de første stortingene hadde han havt sterk tillit hos bondepartiet. Kløivingen i 1851 hadde sprengt mange bønder bort fra ham; men ennda hadde han støere fæste

¹ Jfr. s. 186—187.

i bondepartiet enn Sverdrup. I sin egen bygd, Aker, var han den mægtigste av alle; han hadde uavbrutt været ordfører fra 1847, og han styrte Akers Sparebank, den største bygdebank i landet, fra 1846. Det vilde være vonlaust for Sverdrup aa ta op tevlingen med Stabell — i bygden liksaa vel som i amtet.

Men aapen strid om magten mellem Sverdrup og Stabell kom det aldrig til. For netop paa stortinget i 1857 blev det vedtat en lov om utviding av Kristiania slik at Stabell blev boende innenfor bygrænsen. Han og bønderne hadde kjæmpet ihærdig for at by-utvidingen ikke skulde ta med hans egen eiendom Heimdalen og Akers Sparebank, og han hadde seiret paa stortinget i 1854; men den loven blev ikke stadfæstet av Regjeringen, og i 1857 maatte Stabell finne sig i at byen tok ham. Loven skulde træ i kraft fra nyaaret 1859, saaledes før næste stortingsvalg, og den var baade vedtat og stadfæstet før Sverdrup flyttet til Aker. Han hadde paa forhaand vunnet over sin farligste medtevler.

Dermed gik Stabell ut av politikken. Han sluttet ogsaa som leder av „Morgenbladet“. Han overlot, som han sa i sin avskedstale til Aker, „det offentlige livs bane til yngre og dygtigere mænd“. Sverdrup tok hans sæte paa stortingsbænken og blev en virksom mann i Akers kommune. Stabell satte i steden al sin dygtighet og kraft inn paa det økonomiske arbeidet. Sommeren 1857 var han med og grunnla den kapitalsterkeste av alle banker i landet, „Den Norske Creditbank“, og som chef for den fik han den mægtigste stilling i Norges næringsliv. Ogsaa paa dette omraadet kom han til aa møte Sverdrup; økonomiske og politiske motsætninger tvinnet sig sammen i en lønlig, men kvass kamp, og denne gang beholdt Stabell valplassen.

At Sverdrup avløste Stabell som den politiker bønderne maatte søke sin beste hjelp hos utenfor sin egen klasse, det betydde mer enn et personskifte, — det var et systemskifte. Opposisjonen paa Stortinget blev igjen,

slik som den hadde været i 30- og 40-aarene, et bondeparti. Men under Sverdrups førerskap skulde det ikke bli bare et parti som stridde for bondemagt i Norge; det skulde i sanning bli et demokratisk og nasjonalt folkeparti. Kløivingen i 1851 kom tross alt til aa sætte sit dype merke i framvoksteren; mer og mer skulde de bli skilt ut, de bønderne som ikke vilde være med paa ren demokratisk politik, og bondepartiet laget sig til aa bli et Venstre.

Det blev Sverdrups gjerning aa gjøre det til et virkelig parti. Stabell hadde aldrig kunnet bli partifører i full mening, beint fram fordi han aldrig hadde villet være med paa en ordentlig partidannelse, — han regnet den bare for nødhjelp og nødverje. Da Jaabæk i 1850 skrev til ham om aa organisere et parti, svarte han at han for sin del var „ganske utilbøielig til at deeltage i nogen anden Overeenskomst end den, som Sandheden og Overbevisningen kan gjøre gjældende i Thingsalen“. „Jeg agter derfor,“ skrev han, „at handle paa egen Haand og staa eller falde med mine Forslag uden at bebindes af andre.“ Slike ord viser at han ikke hadde syn for de motsætninger og den kamp som mer og mer skulde kløive samfund og stat. I den kampen kunde han ikke finne et klart og fast standpunkt, og saa maatte han gli ut. Det var Sverdrup som hadde den sanne politiske førervilje; han baade vilde og kunde fylke kræfterne til strid.

Men at han nu knyttet sin politiske framtid uløselig til bønderne, det kunde ikke bli uten innvirkning paa ham selv. Han har selv pekt paa noget av det nye som netop nu arbeidde sig fram hos ham, i et brev til Lars Oftedal fra 1886: „Formaalet for min politiske Virken har været ved frie Mænds Hjelp at grundlægge en Styrelse af Landet ved Landet, et trygt Værn for Frihed og Selvstændighet og en usvigelig Bærer af et Samfund, hvori vi kan leve vort eget Liv og finde Veiene aabnede til alle Fremskridt, som vi efter vor Evne og vor Stilling formaar at tilegne os. Men jeg lærte tidligt at

forstaa, at Folkets Tænkesæt og Hjertelag ideligt maa spørges tilraads, og at det store i den politiske Gjerning bestaar i gjennem en betryggende Tilknytning til Fortiden og en fyldig Forstaaelse af Fremtidens Krav at fremkalde en jevn, sund og national Udvikling. Fremgangen er da sikker — og Tid er ikke tabt, men som oftest vunden.“

Det som her er git uttryk for, det er overgangen fra en mer eller mindre teoretisk radikalisme til en paa én gang nasjonal og opportunistisk politik. Mer og mer bevisst kom Sverdrup til aa bygge sit arbeid paa norske vilkaar, efter omsyn til folkets standpunkt og utvikling. Mer og mer klart satte han sig til politisk opgave det som Edmund Burke hadde erklært for al politikks formaal: aa gjennomføre folkeviljen. Den som ser formaalet slik, staar i fare for aa bli — som Burke — en rent konservativ politiker, en mann som ikke selv fører framgangen, men bare er en tjener for de seirende magter. Faren for dette var mindre i Norge, fordi folkeviljen stod i kamp og maatte bryte en motstand som ennda sat med magten. Likevel er det tydelig at Sverdrup i sambandet med bønderne blev mer konservativ i sin tenkning; netop fra nu av var det at han mer og mer gav op kravet om alminnelig stemmerett som praktisk politisk program, det som engang hadde været hans fremste merkesak. Men han gjorde sig aldrig til bare en ærend-svein for det flertallet han samlet om sig; han var ikke ræd for aa bli staaende i mindretal, — det var sine egne saker han vilde samle flertallet og folkeviljen om. Derfor blev han heller ikke sittende fast i det rent formelle program aa gjøre flertals-viljen til lov i landet. Striden for folkemagten blev for ham ikke bare et spørsmal om statsformen, men virkelig et spørsmal om magten, — om aa flytte magten over til nye samfundslag med nye politiske krav. Dette var et maal han aldrig slap av syne; denne grunntanken blev han tro hele sit politiske liv.

Paa slikt et grunnlag vilde han da bygge politikken

sin. Og først og fremst vilde han sætte kraft inn paa aa drive jurysaken fram. Han saa det var fare for den; Regjeringen arbeidde med planer om en rettergangs-reform efter andre grunnsætninger, — den gamle „antijury-kommissjonen“ fra 1853 fik i september 1858 paalæg om aa gaa i vei med dette. Saa meget mer holdt han det for nødvendig aa reise strid for Stortingets reform-politik. Men hvorledes skulde han, en mann uten noget slags hjelpemidler, faa tid og kraft til aa ta op striden? Han appellerte til sine personlige og politiske venner. Høsten 1858 skrev han rundt — til tingmænn som kjøp-mann O. A. Krogness i Trondhjem og brukseier J. R. Krogness i Hommelviken, til gamle direktør P. Holst, til gardbrukerne H. J. Aschjem paa Grini i Lardal og F. Blom paa Gudem i Brunlanes, til brødrene Georg og Edvard Sverdrup. Han bad dem hjelpe til aa skaffe ham penger, — gaa god for et laan paa tilsammen 2000 spd., saa han kunde betale gammel gjeld og uten altfor mange sorger ofre sig for det politiske arbeidet. Hans nærmeste plan var aa lægge jurysaken fram for folket i et utførlig skrift. Vennene svek ikke hans tiltro; de syntes allesam-men det var en god og nødvendig plan, og de gik med glæde med paa aa skrive paa for ham. De var enige om at han var mannen.

Selve kampen om jurysaken kom nu til aa træ litt mer tilbake, fordi vilkaarene skiftet. Men saa meget var da fra nu av klart, at Sverdrup vilde vie sig helt til politikken, og at det var bonde-demokratiet han vilde støe sig til. Han hadde funnet sin virke-grunn; nu maatte det gjelde for ham aa skape sig et trygt fotfæste til framgang.

XII.

Bank-politik.

Fra nyaaret 1858 var Sverdrup med i direksjonen for Den Norske Hypotekbank, og i dette ombudet blev han sittende i mer enn 26 aar. Det var vel nærmest git ham med tanke paa aa skaffe ham en fast liten inntækt; men selve gjerningen interesserte ham varmt fra første stund, fordi han saa den i nær sammenheng med sine politiske formaal, og han kjente sig mer og mer personlig bunden til arbeidet i banken. Han sa i en takketale til tjenestemænnene i den, da han forlot banken: „Under Forhold, der ofte har været vanskelige, og under Tider, der har været tunge nok at bære, har jeg i Hypotekbanken i mange Aar fundet et Forretningshjem, hvor jeg har befundet mig vel, og hvor Arbeidet for Almenheden har været mig en Glæde.“

Selve arbejdsstedet var fra først en alt annet enn tillokkende; banken hadde, da han kom i den, nogen trange, mørke og kalde rum i Øvre Slotsgate, og han hadde bare været der et aar, saa gjorde han forslag om at Hypotekbanken skulde bygge sig eget hus. Hele direksjonen var straks med paa dette, men Finansdepartementet satte sig imot, og først da banken hadde spart sig op de nødvendige midler selv, kunde den gaa i vei med aa bygge uten aa spørre høiere myndigheter. Vaaren 1863 flyttet den saa inn i sit eget prægige hus i Torvgaten,

og nu kunde Sverdrup bare ha glæde av aa komme der. Han blev ellers aldrig nogen fast kontormann; lange tider forbød lægen ham aa greie selv med ekspedisjonene, og som direktør trang han nu ikke sitte saa støtt i kontorene; han kunde avgjøre en stor del av forretningene utenfor.

Hypotekbanken var blit oprettet av det første stortinget Sverdrup var med paa, i 1851, og formaalet var, som det hette i loven, „at aabne Eiendomsbesiddere Adgang til Laan paa deres Eiendomme“. Det var et gammelt bondekrav som dermed blev gjennomført; det var i virkeligheten det som oplandsbønderne under Halvor Hoel hadde demonstrert for i 1818. De knappe aarene omkring 1850 hadde gjort spørsmålet brennende paa nyt. Det som det galdt om var aa skaffe bønderne rørlig kapital paa rimelige og trygge vilkaar, og Hypotekbanken var æslet til aa bli — som Sverdrup sa i den citerte takketalen — „en Støtte for Norges Eiendomsmænd og en mægtig Løftestang for det nationale Arbeide, hvorpaa vort Lands Trivsel og Velfærd beror“. Jo klarere nu han saa at den demokratiske framgang maatte bygge paa bønderne, des viktigere blev det for ham aa reise dem økonomisk. Netop fra 50-aarene blev dette en livsopgave for landet, fordi en moderne fabrik-industri tok til aa vokse op og tevlet med jordbruket om arbeidskraft og kapital. Bønderne maatte mer og mer bruke maskiner i steden for husmenn, og de kom inn i handelslivet i en rent annen maalestok enn før; de maatte lægge an paa en forretningsmæssig lønsom drift.

Sverdrup skjønte tidligere og tydeligere enn de fleste, hvor nødvendig det var aa hjelpe gardbrukerne til aa berge sig gjennom denne brytningstiden, og han vilde Hypotekbanken skulde lette overgangen for dem med saa rikelige og billige laan som mulig.

Han fik tidlig ord paa sig for en uvanlig tjenstvillighet mot laansøkende bønder. En liten gardbruker i Østre Aker skrev til ham i 1860: „Det almene Omdømme betegner Dem som en særdeles human og fordringsfri

Mand.“ En stor gardbruker paa Hedmarken skrev i 1862 om „den bekjendte Velvillie, hvormed De altid imødekommer enhver Landmand, der ønsker Deres Raad og Bistand til en heldig Fremme af sine Forretninger med Hypotekbanken“. Slike uttalelser vrimler det av i brev fra bønder som ber om laan; de kommer saa mangstemmig saa de kan ikke bare være talemater. Vi har ingen grunn til aa tvile paa at ikke Sverdrup forstod hvor nyttig det kunde være for ham rent politisk aa vinne venner rundt om i landet ved hjelp av Hypotekbankens laan. Men vi har heller ingen grunn til aa tro at dette var den virkelige bevæggrunn til hans imøtekommenhet. Han hadde i selve sin natur en trang til aa hjelpe, til aa vise sig venlig og snild.¹ Og Hypotekbankens gjerning var for ham et led i en større politik: bondestandens reising.

Han kom inn i direksjonen paa et ytterst vanskelig tidspunkt. I desember 1857 var Norge blit draget inn i en stor amerikansk-europæisk krise. De handelshusene i Hamburg som norsk forretningsliv i første række hentet rede penger fra, ramlet i koll, det ene efter det andre; store forpligtelser maatte med én gang bli innfridd, og det var mange norske forretninger som ikke kunde greie den harde paakjenningen, men maatte gi op. Krisen gik ut over bønderne òg. Kapitalistene sa op penge-laanene paa alle kanter, og gardeierne strømmet til Hypotekbanken for aa faa laan til aa løse inn den gamle gjelden. Futen Borchsenius i Nedre Telemarken, en av ophavsmænnene til Hypotekbanken, skrev i januar 1858 til Sverdrup: „For Landmanden er nu Hypotekbanken den eneste Tilflugt, da Pantelaan ellers er næsten aldeles uerholdeligt. Jeg overhænges næsten daglig af Gaardbrugere, der behøve Laan.“ Og slike nødros lød fra alle kanter. Men krisen hindret netop Hypotekbanken i aa hjelpe. Den hadde i sit reglement en forskrift om at den ikke kunde selje obligasjonene sine til en lavere kurs enn 92 prosent, og nu som pengene blev saa dyre,

¹ Jfr. s. 72 og 77.

var det ikke mulig aa holde 4-prosents obligasjoner oppe i saa høi en kurs. Dermed stanset laanevirksomheten av sig selv. Det kom inn til Hypotekbanken i 1858 søknader om laan for tilsammen $3\frac{1}{4}$ mill. spd., — meget mer enn den hadde kunnet laane ut i alle de aarene den hadde bestaaet. Men i det første fjerdingaaret blev det ikke mulig aa betale ut mer enn 2380 spd., — en draape i havet.

Direksjonen vendte sig da til Finansdepartementet — i en skrivelse som var forfattet av Sverdrup — og bad om aa faa ophævet forskriften om 92-prosents-grænsen. Men det vilde ikke departementet gaa med paa; det var ræd for aa svække bankens kredit. Saa foreslog direksjonen aa utstede $4\frac{1}{2}$ -prosents obligasjoner, som kunde gjøre regning paa aa naa den foreskrevne kurs. „Hovedsagen er — hette det i Sverdrups utkast — at tilveiebringe Valuta til at tilfredsstille en Laanetrang, der truer mange Eiendomsmænds Existents og let kan komme til i høi Grad at hæmme Landets materielle Udvikling.“ Departementet vilde ikke tillate dette heller; men i steden fik Regjeringen fullmakt av et overordentlig storting til aa sætte statspenger i hypotekbank-obligasjoner, og i de siste maanedene av 1858 kunde banken betale ut laan paa over 1 mill. spd. Dertil kom i de to første maanedene av 1859 over $\frac{1}{3}$ mill. spd., og ennda hvilte laan-søknader for godt og vel 1 mill., mens nye søknader dagstøtt kom til.

Banken var da forpligtet for næsten $3\frac{1}{2}$ mill. spd.; men efter det grunnfond Stortinget hadde git den i 1851, kunde den ikke gi laan for mer enn 4 mill. spd., og laanevirksomheten maatte saaledes atter snart stanse. Direksjonen bad da om aa faa grunnfondet øket, og efter vedtak av Stortinget kunde grunnfondet fra 1860 i løpet av et par aar bli fordoblet, saa laanesummen kunde gaa op til 8 mill. spd. Samstundes blev 92-prosents-grænsen ophævet, og laanevirksomheten kom i full gang. Utefter 60-aarene svinget saa utlaanet aar om annet om 1 mill. spd., og i 1866 maatte Stortinget paa nyt gi lov til aa

øke grunnfondet, saa Hypotekbanken efter hvert kunde faa høve til aa laane ut 12 mill. spd.

Mer og mer kunde den saaledes bli gardbrukernes viktigste laanebank, og den hjalp i stor mon til aa løfte bondestanden gjennom en vanskelig tid, — pengene var knappe og dyre hele 60-aarene utofter, og samstundes hadde jordbruket en række daarlige aar. Som direksjonsmedlem i Hypotekbanken hadde Sverdrup sin store part av æren for det den i denne tiden utrettet for Norges bønder.

Han kom inn i direksjonen med friskt tiltak og med vilje til aa gjøre banken saa nyttig som mulig. Vi ser at han alt fra 1860 fik sat igjennem at banken gav sine aan i rede penger i steden for i obligasjoner. Han strævet med aa faa bankens midler nogenlunde jamt fordelt ut over landet. Han stillet i 1860 forslag om at banken skulde anta faste takstmænn, — det kom ikke til aa bli sat verk før tyve aar efterpaa. Han vilde ha laanegrænsen øftet, saa gardbrukerne kunde faa større laan. Han blev nangen gang staaende alene i direksjonen, og samarbeidet den gik ikke helt uten rivninger. I rent banktekniske spørmaal hadde han utvilsomt sin overmann i den andre stortingsvalgte direktøren, professor O. J. Broch. Styrken hans var at han altid holdt sig bankens sosiale opgave fast for øie.

Men dengang han blev bankdirektør, var det ennda lite von om at Hypotekbanken alene kunde greie den opgaven som laa fore. Norge stod i en sterk økonomisk omdanningstid, med trang til megen kapital. Men bankræsenet var ikke paa høide med tiden. Hovedbanken ennda i 50-aarene var „Norges Bank“ med hovedsæte i Trondhjem og med fem avdelinger i andre byer, og den gav for størstedelen sine laan mot pant i fast eiendom. Men naar den cirkulerende pengemasse minket, saa det blev vanskelig aa faa laan paa andre kanter, da maatte Norges Bank efter sine regler ogsaa laane mindre ut. Laansøkere var da henvist til de halvhundre sparebankene som fans omkring i landet, og som for det meste var grunnlagt i

40-aarene; men det var nu ikke saa store kapitalene de raadde over. Og ellers var det aa gaa til private bankierer og diskontører, som gav korte og dyre laan. Veksler og vekselobligasjoner var den vanligste laaneform, og slik søkning som det var efter laan, saa blev renten høi. Stortinget i 1851 hadde bundet den lovlige vekslerente til 6 pst.; men i 1857 blev den frigit igjen. Baade industri og jordbruk arbeidde saaledes med dyre penger og utrygge vilkaar, og det var naturlig at nye bankplanel stadig dukket op. „Christiania Creditcasse“ blev da og saa grunnlagt i 1848 efter tiltak av kjøpmann F. H. Frølich og om aksjekapitalen fra første bare var 40 000 spd. kunde den i 1856 og 1857 bli bragt op til 800 000 spd. det 20-dobbelte. I 1857 blev „Den Norske Credit bank“ grunnlagt med en kapital paa 2 mill. spd., og A. B. Stabell blev dens chef. Forretningsverdenen tok til aa bli hjulpet, og paa den andre siden hadde bønderne faat sin Hypotekbank. Men ennda var det stadig knap om penger, og netop nu kom den store krisen. De synte sig altfor tydelig at Norge ennda ikke hadde en bankvæsen som fyllte landets behov. Staten maatte gripe inn og opta offentlig laan for aa skaffe penger til forretningsfolk og gardeiere.

Johan Sverdrup fattet ærgjerrige planer om aa føre utviklingen fram til rikere og friere kaar. Særlig var det i hans tanke aa gjøre bondestanden uavhengig av privatkapitalismen. Paa det overordentlige storting som Regjeringen kallte sammen vaaren 1858 i anledning av krisen kjæmpet han ivrig for Uelands forslag om en kommissjon til at revidere hele banklovgivningen, og han hævdet med styrke at en banklov som skrev sig fra 1816, ja som væsentlig hadde tat sit mønster fra det 18de aarhundred, umulig kunde høve til de nye vilkaar som nu var skapt. Forslaget vant ikke flertal, ennda bønderne mannjamt fylket sig om det; Schweigaard og Stabell blev seierherrer. Men efterpaa prøvde Sverdrup aa ta fat i spørmaalene paa egen haand.

De reiste sig i grunnen av sig selv. Særlig paa Oplandet var laanetrangen sterk. Og en gammel projekt-maker, advokat O. H. Rolfsen, som hadde stukket sig fram med bankplaner baade ved Creditcassens og Creditbankens oprettelse, prøvde nu òg nytte ut stillingen. I førstningen paa september 1858 sendte han ut i al stilhet innbydelse til aa tegne aksjer i en „oplandsk kreditbank“ med sæte i Kristiania og avdelinger paa Hamar og Kongsvinger. Den skulde ha et grunnfond paa 1 million spd., og han hadde alt paa forhaand utnævnt direktører, — for hovedstyret i Kristiania pranget han selv paa første plass, og i bredd med ham stod advokat Kildal, sakfører Sverdrup og den kjente pengemann Svend Bachke. Men paa nyt var han uheppen med sit projekt. Han hadde ikke personlig stor tiltro omkring i landet, og det kom snart op at han slet ikke hadde faat løfte om hjelp av alle de mennene han hadde nyttet navnene paa. De reglene han hadde sat op for den nye banken, skulde heller ikke gi nogen trygd for at den kunde fylle sin opgave som selvstændig laanebank for oplandsbønderne; forskriften om dens virksomhet lød i al sin enkelhet: „Banken driver enhver Virksomhed og modtager navnlig Indlaan og Cassefolier.“ Stabell rettet derfor ogsaa i „Morgenbladet“ et voldsomt angrep paa Rolfsens projekt, og pekte paa at det aapnet vei for alslags svindel, mens det umulig kunde hjelpe i de forhold som det søkte sin livsrett i. „Aftenbladet“ erklærte i mildere form at projektet var utjenlig for sit formaal, og Rolfsens aksje-innbydelse førte ikke til nogen ting. De fremste av oplandsbønderne satte som vilkaar, at Sverdrup skulde ta bankplanen i sin haand: han var den mann de hadde tillit til. Det fins ikke noget sterkere vitnemaal om den stilling han nu hadde vunnet, enn at bønderne pekte ham ut til leder i et av sine største økonomiske spørsmaal.

Han tok da op et brevs kifte med framskutte bonde-repræsentanter omkring paa Oplandet, slike som stortingsmennene Anders Lysgaard i Biri og Arne Baggerud i

Land. Og i desember 1858 satte han op en utførlig plan for en stor ny bank, „Den norske Privatbank“. Den skulde være grunnlagt paa en aksjekapital av 2 mill. spd., og den skulde særlig ha til formaal aa hjelpe gard- og skogeiere med laan og omsætningsmidler, i første række med kassekredit, dernæst med utlaan paa værdipapirer og ved aa utstede rentebærende bankanvisninger. Det var en helt ut moderne jordbruksbank det her var tale om, efter grunnsætninger som siden er blit tat op gang paa gang. Men dengang lyktes det ikke aa sætte planen ut i livet. „Forstaar at Stabell er aldeles forskræmt,“ skrev advokat Rolfsen til Sverdrup, og han la til: „Opinionen i hele Riget er for os.“ Men det var visselig et misgrep at Sverdrup opretholdt samarbeid med Rolfsen; Lysgaard mente ialfall at Rolfsen var den som „væsentligst bidrog til at dræbe“ planen. Den blev lagt fram for interesserte bønder under Kristiania-markedet i februar 1859. Men de vaaget sig ikke paa den. Den var for stor for dem. Litt gjorde det vel òg, at Creditcassen hadde faat sig en underavdeling paa Hamar i slutten av 1858.

Men, som Lysgaard skrev i juni 1859, „Spøragsmaalet om en tilfredsstillende Indretning for de oplandske Pengeforholde er visselig ikke dermed afgjort.“ Det trængte sig uvilkaarlig fram igjen, og blev formelig trængt inn paa Sverdrup. I mai 1859 vendte en del skogeiere i Solør og Odalen sig til ham gjennom sakfører H. Schulze og bad ham hjelpe dem til aa gjøre sig uavhengige av de store trøelasthandlerne i Kristiania. Det galdt om aa reise penger, saa skogeierne kunde sleppe aa ta forskot hos trøelasthandlerne. Sverdrup førte da forhandlinger om laan baade i Hamburg og London. „Jeg er selv ikke interesseret i Sagen,“ skrev han til et firma i Hamburg 20de mai 1859. „Det er fordi man har henvendt sig til mig som Bankdirektør og som Medlem af det i Aar sammentrædende Storting, og fordi jeg finder at Sagen er af Vigtighed for Landet, at jeg har besluttet at virke for den. Jeg vil imidlertid arbeide for den som

om den var min egen.“ Det lyktes ham til slut ogsaa i London aa faa løfte paa en sum paa 50 000 £. Men han syntes i grunnen ikke selv dette var den rigtige veien, og han vilde helst bruke pengene til aa grunnlægge en egen skogeierbank paa Kongsvinger. Han tok fram planen sin for „Den norske Privatbank“ og lempet den til for en „Kongsvinger Privatbank“. Men, som Schulze skrev, „her er sørgelig liden politisk Oplysning og lidet Samhold blandt Folk flere af de allerbedste og mest uafhængige Folk er saa egoistiske, at de ikke bryde sig det mindste om de Andre.“ Hele samskipingen mellem skogeierne brast, og det blev hverken av med laan eller bank.

Under drøftingen dukket det imidlertid op en tanke som mer beinveis sigtet paa aa gjøre bondestanden økonomisk selvstændig, — det var tanken om en oplandsk kreditforening. Det var en tanke som hørte sammen med grunnlægningen av Hypotekbanken. Alt i første halvdel av 19de aarhundred hadde kreditforeningene faat en stor plass i det tyske jordbruk, særlig i Prøisen, og i Danmark var det utkommet en lov om dem i 1850. Efter mønster av den vedtok ogsaa det norske storting i 1851 en lov om „hypotekforeninger“, som var æslet til aa utfylle Hypotekbankens virksomhet. Naar jordeierne slog sig sammen i slike foreninger og stillet sig solidarisk ansvarlige for pantelaanene sine, saa skulde de kunne faa baade større laan og lettere betalingsvilkaar, og foreningene fik rett til selv aa utstede rentebærende gjeldsbrev lydende paa ihændehaveren. Mens kreditforeningene i Danmark øieblikkelig blev en viktig institusjon i bondens økonomiske liv, og mens de i Sverige like ens utviklet sig fort, blev den norske lov om hypotekforeninger en død bokstav. Organisasjons-evnen mellem de norske bønder var ikke saa stor som hos grannene. Med det samme hypotekforenings-loven saa i 1857 blev utvidet til aa gjelde bruk og fabrikker, slog en del brukseiere i Kristiania og Aker sig sammen for aa gjøre sig nytte av loven.

Og „Morgenbladet“ kunde da — det var i september 1858, netop i de dagene Rolfsens bankprosjekt var paa tapetet — med grunn uttale sin undring over at det ikke var gjort noget tiltak til aa danne hypotekforeninger av landmænn. Arne Baggerud, en av forslagsstillerne til loven, skrev ogsaa til Sverdrup i anledning av bankplanen (oktober 1858), at det kanskje var mer paakrævd aa faa i stand en hypotekforening, og i mars 1859 mænte han Sverdrup til „at bryde Isen“ med innbydelse til en slik forening for Oplandet. Nu tok Sverdrup tanken fram, og han drøftet den med Schulze og andre oplændinger under jonsok-markedet i Kristiania 1860; der var med folk fra Solør, Odalen, Østerdalen, Hedmarken og andre steder, og det var tanken aa faa en hel østlandsk forening. Sverdrup arbeidde med saken i flere maaneder; men paa nyt var det faafængt stræv. Netop nu kunde det ha været god bruk for en slik forening; det hadde været et laakt aar i 1859, og i 1860 blev det rent uaar. Men selve det tryk som saaledes la sig over jordbruket, gjorde bonden modløs paa nye store tiltak; „Morgenbladet“ skrev nu imot hypotekforeninger, ja angrep Sverdrup for hans befatning med dem, og hele planen gik op i røik.

Samstundes hadde planer av lignende slag været oppe paa en annen kant, og her òg blev Sverdrup draget inn i arbeidet. Stortingsmann Lars Humlekjær fra Borge hadde i februar 1859 vakt forslag om aa oprette en særskilt laane-innretning for landdistriktene i Smaalenenes amt under amtets garanti, og amtsformannskapet i juni valgte en komité til aa fyrebu saken. Denne komitéen kom sig ikke i arbeid paa et helt aar, og det den da gjorde, i juni 1860, var aa vende sig til Sverdrup for aa be ham greie ut saken for den. Han var ikke sein med aa svare; alt den 20de juli sendte han amtmanden to fullstændige planer til laane-innretninger. Han bygde paa sit tidligere arbeid: den ene planen var en ny tillempning av den han hadde sat op i 1858 for „Den norske Privat-

bank“, og den andre var et utformet forslag til en hypotekforening for amtet.¹ „Smaalenenes Privatbank“ skulde være en alminnelig kreditbank, bygd paa aksjer og med en grunnkapital paa 200 000 spd.; „Smaalenenes Hypotekforening“ skulde være en sammenlutning av jordeiere i amtet, som under fælles ansvar skaffet hverandre laan. Men det var tanken at begge innretningene skulde være nøie sambundne.

Disse utkastene fra Sverdrup kom med det samme amtsformannskapet paa nyt samlet sig til møte, og det kunde da ikke være tale om aa faa saken drøftet og avgjort straks. Amts-komiteén syntes meget godt om forslaget i sin helhet, men maatte kræve saken utsat til næste amtsting, og efter nærmere forhandlinger med Sverdrup la den forslaget fram i endelig form i 1861. Komiteén hadde da kommet til det resultat at en hypotekforening ikke vilde være tilraadelig før det solidariske ansvar som loven krævde var blit betydelig minket; men privatbanken vilde den gjerne ha i gang saa fort som mulig. Det synte sig imidlertid baade i herredsstyrene og i amtsformannskapet, at det ikke var nogen synderlig lyst paa noget av tiltakene; de fleste satte sit haap til Hypotekbanken, og endskapen blev at amtsformannskapet viste hele saken fra sig. Sverdrup hadde haapet at Smaalenenes amt skulde gjøre et optak som de andre Østlands-amtene siden kunde slutte sig til. Men ikke her heller fik han bønderne med.

Han hadde i de siste aarene lagt ikke lite arbeid paa disse bankplanene til gagn for bondestanden, og han hadde samstundes strævet med aa utdype sin innsigt i bankvæsenet. Vi ser paa det overordentlige storting i 1858 at han hadde studert bank-skipnaden i England og Amerika og hadde kjennskap til de fremste autoriteter paa dette området, og vaaren 1859 tok han til aa skrive inn i en bok alslags citater og fakta vedrørende „Penge-, Mynt- og Bankvæsen“.

¹ Begge planene er trykt i Smaalenenes Amtsformandskabs Forhandlinger 1861, s. 67—92.

Stadig hadde han i tankene planer om aa bygge op en sterk og omfattende ordning av jordbrukskreditten. Og det var ikke bare kreditbanker og hypotekforeninger han arbeidde med. I juni 1859 hørte han om at man i Tyskland holdt paa og vilde faa i stand hypotekforsikringsanstalter, og øieblikkelig skrev han og vilde ha greie paa saken. Alt i oktober kunde han lægge fram i Akers Sogneselskap utkast til lover og reglement for en slik innretning, og i april 1860 vedtok selskapet aa innby til aksjetegning. Planen gik ut paa til den ene siden aa skaffe laangiveren trygd for renter og kapital, til den andre siden aa gi laantageren trygd for ikke aa miste laanet. Men Aker alene var for lite et omraade til aa bygge en panteforsikring paa, og da Tietgen i Danmark kort efter tok op tanken, men med sigte paa hele landet, fulgte Sverdrup dette foredømet. Utefter 60-aarene hadde han gjentagne ganger framme planen om en almen hypotekforsikring for Norge, gjorde utførlige beregninger for det økonomiske grunnlag, og talte paa nyt om saken i Akers Sogneselskap (1868). Men han kom ikke til aa gjøre noget alvorlig tiltak for aa sætte den i verk; han fik ikke den tilslutning han hadde haapet paa.

Det kan visst ikke være tvil om at alt det fruktløse arbeidet Sverdrup gjorde i spørsmålene om jordbrukskreditten, satte merker i hans sinn. Den tiltaks-glæden han hadde tat fat med, maatte minke efter som den ene planen efter den andre synte sig faafængt. Mangen gang seg mismodet inn paa ham, og om han saa stadig holdt fast ved troen paa framtiden, var det likevel som om noget tørket bort inni ham. I disse aarene var han ogsaa gjentagne ganger alvorlig syk, og slikt tok paa kræftene. Han kastet sig ikke længer med saa friskt et mod over nye planer som skulde gripe inn i selve det økonomiske grunnlag for samfundet. Han fik vel desuten en kjensle av at evnene hans ikke strak til her; han blev mer og mer drevet inn i rent politisk arbeid.

Ennø det som ikke førte til noget ytre resultat, hjalp

likevel med til aa knytte ham sammen med de norske bønder. En mann som inntrønder-høvdingen Ole Welde hørte med største interesse om Sverdrups bankplaner og bad i 1861 om aa faa greie paa dem. Og Sverdrup selv hadde en aapen politisk tanke med dem. I et brev av 20de februar 1862 til sin meningsfrænde advokat Ole Richter, som netop da var flyttet til Trøndelagen, skrev han om sin plan for en stor kreditforening for gardeiere, og da fremhævet han hvorledes en økonomisk styrking av bondestanden var nødvendig for „en fyldig Udvikling af vort Statsliv“. Han mente det kunde ikke bli nogen magt i det norske folkestyre, uten at „Nationen kan byde over et ikke lidet Antal dannede og uafhængige Mænd“, og han trodde slik dannelse og uavhengighet „alene kan blive at søge blandt de store Eiendomsbesiddere“. Hans egen bondetanke hadde saaledes efter hvert mistet litt av sit rent demokratiske præg. Hans tro paa folket hadde aapenbart veiknet; det var de øvre lag av det nasjonale demokrati han først og fremst vilde bygge politikken paa.

Naar det ikke lyktes for ham aa føre bønderne fram paa de veier han mente skulde trygge dem best økonomisk, — naar han led nederlag med den ene bankplanen efter den andre, — da hadde det likevel en ikke uviktig aarsak i en seirende gjerning han samstundes var med aa utføre. Om de norske bønder ikke lot sig samle om kreditbanker og hypotekforeninger, saa skyldtes det ikke bare manglende organisasjons-evne. En av grunnene var at statsmagtene mer og mer virkningsfullt kom deres laane-trang imøte ved hjelp av Hypotekbanken. „Den er et kjæmpebarn,“ sa Sverdrup ved en leilighet i 1863, „som ikke vil stanse i sin vekst føre enn den aarlige amortisasjon har naadd en størrelse der dækker trangen til laan.“ Han mente at dertil vilde det kræves en laanevirksomhet paa 14 eller 15 millioner daler, og før han selv forlot bankens styre, oplevde han aa se dette maal naadd. Dels som direktør, dels som stortingsmann var Sverdrup ledende med i arbeidet for aa føre Hypotekbanken fram

dit. Om han maatte overlate den private bankvirksomhet til andre, saa kunde han gjennem Hypotekbanken hjelpe kraftig til med aa gi bondestanden statens økonomiske støtte.

Det var harde tider for det norske jordbruket utefter 60-aarene. Men i Sverdrup hadde bønderne en mann som altid var villig og ivrig til aa verje deres livskaar og deres samfundsstilling, — fordi han i dem saa det støeste grunnlag for Norges framgang, for folkets selvstyre og landets selvstændighet.

XIII.

Partiplaner.

Den politik som skulde bygge paa Hypotekbankens gjerning og alle bankplanene, maatte høre framtiden til; i slikt arbeid var det et langt politisk sigte. Men om Sverdrup visselig hadde taalmod nok til aa vente paa voksteren av det han her hadde saadd, saa hadde han da samstundes hug og vilje til uten stans aa føre den politiske kamp. „En politiker uten magt er en uting,“ sa han en gang siden i den hardeste politiske striden. Og han vilde ikke bli staaende bare og snakke; han vilde ha magt til at sætte noget igjennem. Det maatte gjelde for ham aa reise et traust grunnlag under juriesaken og de andre sakene han stridde for, og noget av det han regnet for aller nødvendigst, det var aa samle et fast parti om sin politik. Det var i og for sig et viktig formaal for ham aa reise folket til politisk interesse og vilje, og det var et livskrav for selve de saker han vilde føre fram, aa fylke velgerne bak dem i faste rækker.

Ennda var det altfor ofte slump hvorledes stortingsvalgene falt ut; rent personlige eller stedlige forhold kunde gripe avgjørende inn i dem, en valgkress kunde skifte politik fra valg til valg uten næsten aa vite det selv, og samme valgkress kunde sende menn av rent ulike synsmaater paa tinget, — saaledes som naar ennog en by som Kristiania paa én gang (i 1854) valgte professor

Schweigaard og overlærer L. K. Daa. Under slike kaar var det næsten raadløst aa holde en følgestreng politisk linje.

Sverdrup vilde skape slik en linje i norsk politik, og derfor maatte han ha et parti. I 1858 var det at han tok op tanken om aa organisere sine meningsfrænder rundt om i landet til politisk gjerning. Han vilde danne et stort „reformselkap“ som skulde sørge for at stortingsvalgene fik et program og en retning, — navnet laante han fra den kamp for politisk „reform“ som netop gik paa i England.

Det var en ny og djerv tanke. Den hadde rot i revolusjons-bevægelsen av 1848. Dengang hadde det i et par norske byer dannet sig „demokratiske foreninger“, og Marcus Thrane hadde evnet aa reise en stor organisasjon av arbeiderforeninger med radikalt program. Men det var netop noget av det som hadde skræmt samtiden mest, at folket saaledes organiserte sig til politisk kamp; det minnte altfor levende om hvorledes den store franske revolusjon var blit ført til seier. Visselig var den nu ophævet, den paragraffen i valgloven av 1828 som hadde sat straf for valg-agitasjon; men det sat ennda ikke saa lite igjen av den tankegangen som der hadde git sig uttryk. Partivæsen blev i det almene omdømme regnet for en uting, ja noget bortimot en forbrydelse. Ennda hørte det med til god tone aa dække over at det fans noget slikt som partimotsætninger.

Sverdrup hadde villet ha et parti og et program paa stortinget i 1851. Nu gik han længer, og vilde danne et parti ute i folket. Det er intet levnet fra Sverdrups egen haand om denne planen; vi kjenner den bare fra svarbrev til ham fra et par av hans nærmeste politiske venner. Men hovedsaken har vi dermed greie paa. Den 3dje juli 1858 skrev han til O. G. Ueland om planen, og Ueland var sikkert den første han vendte sig til med den; Ueland var den mann som hadde det største navn og den videste tiltro i det opvoksende norske demokrati. Ueland svarte ikke med det samme, og 19de august purret Sverdrup efter svar. Saa kom følgende brev fra Ueland:

Høistærede Ven!

Dit ærede af 3die Juli modtog jeg i sin Tid, og saaledes er Din Brevdrager gandske uskyldig, men Skylden falder paa mig Stakkel, og derfor maa jeg sige Noget til min Undskyldning. Da jeg modtog Skrivelsen var jeg stukken af Bondelusen — Høehøsten var begyndt —; thi De ved vel at der ikke rægner Stjerner paa en Oppositionsmands Bryst eller Guldæbler paa hans Tallærken, jeg maatte følge mine Arbeidsfolk med Ljaalen i Haanden og Pennen lægges paa Hylden. Senere indtraf og et andet Tilfælde som forstyrrede min Virksomhed. Min Kone var saa vennelig at komme ned med en 12te Søn, og naar De ved at en Mand har 12 Sønner og 2 Døttre, saa behøver jeg ikke at fortælle om hans vidløftige Huusholdning, eller fortælle om den Babels Forvirring som indtræder, naar Sjelen i Huusholdningen er sat udaf Virksomhed!

Dog disse Omstændigheder uagtet havde jeg vel havt Tid til at faae et Svar istand; men da jeg av Hjertensgrund billiger Deres Idee om Dannelsen af et Reform-selskab og det er en Selvfølge, om dette skal komme istand, at der maa udstædes Indbydelse, forfattes Program eller Love for Selskabet, saa var det min Hensigt at ledsage Svaret med et Udkast i disse Henseender, for at De deraf kunde see min Mening og faa et raat Material til deraf, ved Deres dygtige Haand, at danne et folkeligt Product.

De ved bedre end jeg at Modparten vil oplyfte et Ramaskrig og søge at gjøre Sagen til en Statsforbrydelse o. s. v. Derfor bør Programet forfattes med Klogskab og tillige gjøres saa populært at vore frygtsomme og forsigtige Patrioter skal vove at gaae med paa det. For, som sagt, at prøve mine Kræfter ved at forfatte et Udkast, som De siden kunde polere eller omskabe, eller gandske forkaste efter Behag, dette er Hoved-Grunden hvorfor De saalænge har ventet paa Svar. Deres Skrivelse af 19de August indløb først igaar og modtoges paa en Reise. Nu kan jeg ikke undlade, i det mindste at

lade Dem vide at jeg lever og hvad Mening jeg har om den projecterede Forening.

Vil De træde i Spidsen og forfatte de nødvendige Love for Selskabet og lade et tilstrækkelig Antal Exemptrykke til Omsændelse, er jeg gandske rolig. Jeg skal, naar dette er skeet, strax sætte mig i Bevægelse og speciel opfordre mine Venner rundt Landet at virke for Øiemeedet

Som Grundlag for Sælskabet har jeg tænkt mig blandt Andet at Sælskabet maatte have en Hovedbestyrelse; ethvert Amt maatte Foreningen have Afdelinger. Saave Hovedbestyrelsen som Afdelingerne maatte have regelmæssige Møder. Fra Afdelingerne maatte 1 a 2 Gang om Aaret sendes Deputerede til en Generalforsamling under Ledelsen af Hovedbestyrelsen. H. B. maatte have Ret til at iværksætte de Beslutninger som ere fattede a Generalforsamlingen, og desuden kunne handle selvstændigt i Sælskabets Aand o. s. v.

Det skal være mit Forsæt, med det Første at forfatte et Udkast til Indbydelse og Love, og har De, naar det indløber, ikke faaet Noget istand, vil De altid see paa mine Kragetæer. Imidlertid vil De af denne Epistel kun uddrage den Slutning at jeg er gandske enig med Dem Hovedsagen; thi om Maaden at tage den paa, derom har jeg ikke havt Tid til at opgjøre min Mening, især siden De ikke har givet mig den mindste Antydning i denne Henseende

Skal Indbydelsen være anonym eller i visse Mænds Navn, er foreløbige Spørgsmaal som først maa besvares. Jeg foretrækker det sidste Alternativ; men da spørgsigien: hvem skal disse Mænd være? Men som sagt jeg er rolig naar De vil begynde, og hvis De vælger at fremtræde under et bestemt Firma og troer at have nogle Brug for mit ubetydelige Navn, saa er det til Tjeneste ligesom jeg ogsaa skal deltage i de Udgifter som foreløbigen kræves.

Ueland, Møis Postaabneri pr. Christiansand

den 3die September 1858.

Venskabelig

O. G. Ueland.

Efter dette svaret skrev Sverdrup til andre politiske venner og la planen fram. Arne Baggerud uttrykte i brev av 27de oktober sin glæde over at Sverdrup hadde tatt opp saken: „Som Dem bekjendt har jeg saavel ved Forslaget ved Lovarbeiderne som i Thinget udtalt den Anskuelse at Storthinget, lige over for Regjeringen, bør ansees sig for det fremadskridende Element i Statsmaskinen, medens Regjeringen virkelig er det Hæmmende, navnlig større og vigtigere Sager. Jeg har vistnok troet at dette kunne raades Bod paa ved at Storthinget udnævnte Kommissioner til at forberede større og vigtigere Sager, men erkjender villig at et godt organiseret Reformselskab ville faa en mere udstrakt Virksomhed. Uelands Idee om at Indbydelsen og Programmet bør udstædes af navngivne Mænd er jeg enig i, da den mest aabne Form holder sig bedst i Længden. Naar De som jeg vil haabe lægger alvorlig Haand paa Værket, faaer De nok en pyntelig Indbydelse istand, og skal det være mig kjært at virke hvad jeg kan for Modtagelsen. Den politiske Sands er vistnok paa disse som paa flere Kanter af Landet ikke meget udviklet, men jamen troer jeg den findes for en Deel.“

Men dermed blev det. Længer kom ikke saken denne gang. Ueland og Sverdrup gik og ventet paa hverandre, og ingen av dem kom sig i vei. De har kanskje i grunden ikke været saa modige paa tingen, nogen av dem. De visste Baggerud hadde rett, naar han skrev om den lite utviklede politiske sans.

Baggerud var ivrigere og minte Sverdrup paa planen i brev av 1ste mars 1859: „Blandt Andet ønskede jeg at vide hvad Standpunkt Reformselskabs-Forslaget staaer paa. Jeg troer dette, godt grundlagt, ville vinde megen Modtagelse og forhaabentlig stifte megen Nytte. Er ikke Ueland færdig med sit Program, saa kjære gjør De Ud-kast dertil og enten efter eller uden Overveielse med Ueland lad det komme frem.“

Den 7de mars skrev Ueland til Sverdrup: „En rum Tid er forløben siden jeg havde den Ære at se Noget fra

Dig, og imidlertid har jeg anseet Din Taushed for en national Ulykke.“ Det var to ting Ueland var spen paa aa høre noget om; den ene var om Sverdrup hadde sørget for aa flytte sin stemmerett over til Aker, og: „Foi det Andet haabede jeg at høre Noget om Realisationer af Deres Idee om et Reformselskab. Ja, jeg burde ve heller ikke have lagt Hænderne i Skjødet, men jeg boer i en Udørken og er desuden meget doven; før jeg fik vide mere fra Dig, kunde jeg ikke røre paa mig. Det er vel sandt, Ideen blev undfangen saa seent at man ikke kunde vente at Sagen skulde faa nogen stor Indflydelse paa de forestaaende Storthingsvalg, men derfor bør den ikke opgives; thi at Modstanderne seer at man rører paa sig, vil bringe Skræk i Blodet og have sin Nytte! Hvad tænker De om Sagen? — — — —

Fra min afsidesliggende [Egn] kiger jeg efter at see et Glimt af Hovedstadens Mysterier, men det er ikke muligt. Aga vil bilde mig ind, at Christianiaposten er i Begreb med at skifte Farve, men jeg er af den Mening at der kan ikke være Tale om at skifte Farve, naar man ingen Farve har, og i den Tilstand er alle vore Dagblade, de er ligesom en drukken Mand der raver hid og did uden nogen bestemt Heldning. Men anderledes kan man ikke vente det saalænge Oppositionen ikke udstikker en bestemt Farve og dens Venner samler sig til en kompakt Falanx. Aristokraterne vil da naturligvis gjøre det Samme, men lad dem det, saa kan man levere ordentlige Slag. Disse smaa Streiftog duer ikke. Enten et frit Folk eller rene Slaver, er mit Løsen; disse halve Mennesker fordrager jeg mindst af Alle. Min første og sidste Begjering til Dem er: glem ikke Valgsagen og Reformselskabet!“

Sverdrup glemte ikke reformselskapet. Men før stortingsvalgene om vaaren 1859 fik han intet mer gjort med det. Han gjorde hvad han kunde, baade i og utenfor sin egen valgkress, for aa faa et valg i sin aand. Men først paa selve Stortinget tok han for alvor fat paa aa organisere et parti.

XIV.

Bygdepolitik.

Slik som valgskipnaden er i Norge, med bosteds-band for stortingsmännene, kan ingen mann komme fram politikken eller holde sin plass i den, uten han er personlig knyttet til en enkelt valgkress og formaar aa inne et støtt grunnlag i den. Johan Sverdrup kunde vel i den gang synes at dette bandet var et hefte og en inndring; men han hadde likevel en dyp kjensle av den tykke det gav aa ha sikkert fotfæste i hjemstedets grunn, og han unddrog sig aldrig de pligter sambandet med valgkressen la paa ham, — han tok dem tvertimot med iver og arbeidslyst. En ung stortingsmann fra 70-aarene (W. S. Dahl) har fortalt om hvor irritert Sverdrup ble i den gang han hørte det kommunale arbeidet kallt for „forholdsvis smaa ting“ som det ikke var saa farlig med. De glemmer nok hverdagsgjerningen, min unge ven,“ sa Sverdrup. „Det er den som alene kan bringe folket fortaelse. Den store politik er bare frukten derav.“

Det var for ham ikke bare en nødvendighet, men en drang, aa bli rotfast i den nye hjembygden sin, Aker. Det første vi ser han gjorde for i sanning aa bli akerssokning, det var at han 5te oktober 1858 lot sig velje inn i Akers Sogneselskap, og her kom han straks med liv og frisk vilje.

Selskapet, det ælste i sit slag i landet, hadde det vide

formaal aa „fremme Sædelighed, Oplysning og Velstand' i sognet, og det kunde regne sig mange gode tiltak til ære Men i 50-aarene dovnet det mer og mer av, og det kom mest ikke folk paa kvartalsmøtene. Selskapet hilste derfor en virkelysten mann som Sverdrup hjertelig velkommen og valgte ham straks i næste kvartalsmøte, 11te janua 1859, til formann. Samstundes kom han med en ny op gave han vilde ha selskapet til aa ta op. I lag med stats agronom C. T. Christensen hadde han sat fram følgende spørsmål til drøfting: „Bør Selskabet interessere sig for og ved hvilke Midler kan det hensigtsmæssigst virke ti Anvendelsen af Draining i Aker efter den store Maalestok?' Om dette holdt Sverdrup et længere foredrag i januar møtet; han greidde utførlig ut om nytten av dræning, og han paakallte baade offentlig hjelp og privat samvirke ti aa fremme saken. Saa blev det overdraget til selskapet faste akertykningskomité aa utrede den nærmere samme med de to forslagsstillerne.

Den som ikke hugser paa at Johan Sverdrup var sø til selve grunnlaggeren av et videnskapelig jordbruk Norge, maa bli sterkt overrasket ved saaledes aa se han træ fram som jordbrukskyndig foredragsholder. Og de var straks folk paa færde som spottet med det „politisk drænsrør“ han her la ut. En innsender i „Morgenbladet“ visste øieblikkelig aa fortælle at „Sverdrups Plan med Foredraget ikke saameget var at forberede Grunden fo Andre som for sig selv“, og at han aapenbart „ved denn Leilighed har villet melde sig som Talsmand for Aker Interesser i Almindelighed“. „Han er nu atter ude pa Fiske,“ skrev innsenderen. „Det skal blive interessan at se, hvad han faar i sine Garn.“

Selvsagt hadde Sverdrup sin politiske mening med de han gjorde. Han vilde knytte et band mellem sig og akersbønderne; han vilde staa fram som stridsmann fo bondeklassens vel; han vilde gjøre sig til bondefører Men dette kunde han sigte paa, fordi det var den naturlig følge av hans egen og landets politiske utvikling. Og ha

hadde jo ogsaa en levende interesse av selve den saken tok op; den hadde fast sammenheng med det som var netop strævet med i bank-politikken sin, — aa reise bønderne økonomisk. Det var arbeidet hans i Hypotekbanken som aller sterkest hadde vakt hans opmerksomhet for hvor altfor lite produktiv Norges jord var, og det var derfor lette han søkte boteraad for.

50-aarene var en tid, rik paa økonomiske framtak, og det blev arbeidet ihærdig paa mange hold ogsaa for aa føre jordbruket fram til de mest moderne, lønsomste driftsmaater. Intensiv drift var slagordet; undervisning og statshjelp var midlene. Efterat amtene hadde faat sine andbruksskoler med tilskot av statskassen i 40-aarene, gav stortinget i 1854 penger til aa grunnlægge en høiere andbruksskole paa Aas, og samme aar vedtok det løn til tre statsagronomer som skulde retleie bønderne i ymse driftsforbedring. Stortinget i 1857 oprettet et myrdrøningsfond som skulde gi billige laan, og myr-uttappingen var i virkeligheten bare en enkelt side av det som var tidens store hjelperaad: dræningen, utveitingen. Selve banken var jo gammel nok; men den var bare saa altfor lite sat om i gjerning. Nu skulde den bli hver eneste bøndes eie, og den skulde ta i bruk en ny, langt fullkomnere metode, med dyptliggende drænsrør. Den ene av de nye statsagronomene — det var C. T. Christensen — skulde netop særskilt virke for drænsaken, og i april 1859 kunngjorde Selskapet for Norges Vel at det hadde antatt en duelig drænsmeister som skulde være til tjeneste for bønderne; i 1862 tok det en til, — det var Johan Sverdrups søstersøn Jonas Smitt. I førstningen paa 60-aarene gikk det ogsaa vældig fram med utveitings-arbeidet; mens det i 1860 ennda bare blev fabrikkert 350 000 drænsrør i landet, blev det fem aar efter fabrikkert 2 $\frac{1}{4}$ million.

Sverdrup var saaledes i samsvar med tidens fremste ordbruks-tanker, naar han i januar 1859 tok op drænsaken

Akers Sogneselskap. Det var naturlig at han her fikk varm tilslutning, og den komité-innstilling han la fram i

kvartalsmøtet efterpaa, den 5te april, var i hovedsaken en gjengivelse av hans eget foredrag. I denne innstillingen¹ er det med megen kyndighet gjort rede for virkningene av dræningen, og det er paavist hvorledes regjeringene har tat sig av den i andre land. „En saa vigtig Forbedring,“ heter det, „fortjener al Opmærksomhed fra Sogneselskabets Side. Skulde dette være anderledes, maatte de fleste Medlemmers Livsstilling være en anden og den Paragraf i dets Love, der opstiller Jordbrugets Fremme som en af Selskabets Opgaver, være uskreven.“ Komitéen kom likevel til den slutning, at det ikke vilde lønne sig aa gjøre noget særskilt for dræningen i Aker alene. Den fant at „Forholdene i Aker for Tiden ikke ere gunstige for et Foretagende af nogen Betydning i denne Retning, idet Gaardeierne her i Egnen have lettere for enkeltviis at skaffe sig Midler og Assistance til at udføre Jordforbedringer, end paa de fleste andre Steder“. Derimot mente komitéen at en større kress enn dette ene herred med fordel kunde ta saken op: hele Akershus amt burde staa samlet om den. For aa skaffe penger til almen dræning syntes komitéen helst at staten skulde hjelpe gardbrukerne med laan; men gik ikke det, saa kunde bønderne i Akershus amt slaa sig sammen i en hypotekforening eller grunnlægge sin egen kreditbank, — en innretning „med hvis Organisation dygtige Kræfter i den sidste Tid have været beskjeftigede“. Drænsmestere og øvde drænsarbeidere var det ogsaa bare mulig aa faa, naar et stort distrikt slog sig sammen om det. Derfor foreslog komitéen — saaledes som Sverdrup selv fra først av hadde gjort — aa sende saken til Akershus Amts Landhusholdningsselskap, og det blev da vedtat av sogneselskapet.

Hadde det ikke været Sverdrup annet om aa gjøre enn aa lægge ut et politisk drænsrør, kunde han ha nøid sig med dette resultat. Men vi ser tvertimot at han drev paa med drænsaken med den seighet som han la i alle

¹ Den fins trykt i Akershus Amtsformandskabs Forhandlinger 1859, s. 74—79.

saker han engang hadde tilegnet sig. Landhusholdnings-selskapet gjorde ikke stort annet med den enn aa sende den til amtsformandskapet, og dette fant „nærværende Sag ikke for Tiden egnet til at foranledige til nogen Forføining“. Men i oktober 1859 tok Sverdrup den op i Stortinget; han foreslog en statsbevilgning paa 12 000 spd. til aa lønne dræns mestere og understøtte drænings-tiltak, og han brukte paa nyt foredraget sit fra januar til grunnlag for sin fremstilling. Det krænket ham litt at budget-komiteén ikke fant det umaken værdt saa meget som aa trykke forslaget hans, og saa vonlaust det kunde synes aa reise strid mot den enstemmige avvisning komiteén hadde git det, saa vaaget han sig da fram i stortingsmøtet den 12te mai 1860, — han nøides rigtignok nu med aa foreslaa en sum paa 2 000 spd. Han kjæmpet tappert; men forslaget blev forkastet mot 36 stemmer. Innlæggene hans i denne saken hjalp likevel til at Stortinget samme dag øket bevilgningen til Selskapet for Norges Vel med 1 000 spd., særlig med tanke paa drænsvæsenet.

Selskapet for Norges Vel hadde imidlertid for det første annet bruk for pengene, og da Stortinget kom sammen igjen i oktober 1862, kom Sverdrup paa nyt med forslaget sit om de 12 000 spd. Men da budget-komiteén denne gangen òg enstemmig avviste det, reiste han ingen strid om det i selve stortinget, siden han alt hadde faat flertallet imot sig i et par andre forslag vedkommende samme sak. Han hadde foreslaat aa sætte som uttrykkelig vilkaar for bevilgningen til Selskapet for Norges Vel, at 1 000 spd. skulde bli brukt til aa fremme drænsvæsenet; men det var blit forkastet mot 33 stemmer. Og derefter hadde han foreslaat aa ansætte to nye stats-agronomer for aa gi retleieing i utveiting, myr tapping o. l.; men det blev forkastet med 50 mot 44 stemmer. Han kunde likevel regne det for en seier, at samme dag som Stortinget begrov hans eget forslag, samtykket det i at myr dyrkningsfondet av 1857 kunde bli brukt til hjelp for vanlige drænings-tiltak.

Ennda slap han ikke saken. I slutten av 1864 forhandlet han med et par andre stortingsmenn, Ole Hammerstad paa Toten og sakfører Halvor Heyerdahl paa Hedmarken, om nye og meget større forslag til aa fremme dræningen i landet. Heyerdahl tenkte særlig paa et stort nyt laanefond; Sverdrup kastet fram en tanke om aa bruke rentene av det fond som var grunnlagt til støtte for Kongsberg sølvverk, og som netop nu ventelig vilde bli disponibelt. „Jeg tør sige,“ skrev han til Heyerdahl, „at man ved at benytte det til Draining vil hente mere Sølv op af Jordens Skjød, end ved nogen Grubedrift paa Kongsberg.“ Planen strandet paa at utsigtene for sølvverket ikke blev synderlig gode de næste aarene, saa det trang til fondet selv. Det særskilte laanefondet blev det heller ikke mere tale om, da Heyerdahl ikke blev gjenvalgt til Stortinget, og Hammerstad ikke vilde være med paa forslaget. Sverdrup talte paa stortinget i 1865 for at myrdirkningsfondet skulde gi laanene sine paa lettere vilkaar, og uteder 60-aarene kom det ogsaa mer og mer til nytte for gardbrukerne. I 1869 samtykket Stortinget i at fondet kunde gi laan til aa oparbeide vandsyk mark, og saaledes blev jorddyrkingen bedre og bedre hjulpet, — det skyldtes for en ikke liten del alt Sverdrups mas.

Arbeidet i drænsaken var ikke det eneste han gjorde for Akers Sogneselskap. I en aarrække var han en av selskapets flittigste menn. Formann var han først i aarene 1859 og 1860; derefter sat han igjen i styret fra 1864 til 1872, og i denne tiden var han fem aar formann (1867—69, 1871—72). Han sat i ymse komitéer, og han baade skrev og talte for selskapet. Paa siste kvartalsmøte i 1859 holdt han foredrag om det som paa den tiden optok ham mest av alt, — realkreditten, — og han la for første gang fram sin plan om en hypotekforsikring.¹ I 1864 tok han op spørsmålet om en retfærdigere skatlægning av nybyggerbyene i Aker, og vinteren 1869—70 holdt han en række foredrag om en revisjon av kommunallov-

¹ Se s. 228.

givningen. I 1867 gjorde han optaket til aa faa selve selskapet letvintere og mer praktisk ordnet, og han var hovedmannen for de nye lovene som blev vedtat i 1868, — det er de som ennda gjelder. I førstningen av 70-aarene, efterat stortingene var blit aarlige, blev det værre og værre for ham aa møte i selskapet; men han hadde da været med og git det øket betydning i Akers kommunale liv.

Det han gjorde i sogneselskapet var ennda bare en liten del av hans gjerning i Akers tjeneste; sit meste arbeid her gjorde han i herredsstyret. Velgerne drygde ikke længe med aa drage sig hans evner til nytte. Alt da det blev holdt utfyllingsvalg til herredsstyret efterat forstødene var innlemmet i Kristiania — det var 1ste mars 1859, dagen efter at han hadde latt sig innføre i mann-tallet for Aker — fik han stemmer (26) til repræsentant, — de som blev valgt fik fra 107—48 stemmer. Og da det alminnelige kommunevalg gik for sig nogen maaneder efter, den 11te juli, blev han sat inn i herredsstyret — visselig med laveste stemmetal, 16 stemmer av de 32 som blev avgit. Efterat saa Aker var blit delt i to prestegjeld, blev han stadig gjenvalgt som repræsentant for Vestre Aker, og med det samme han flyttet inn i Østre Aker, blev han herfra valgt inn i Formannskapet, — det var 24de juni 1875, og han fik da høieste stemmetal som nogen blev valgt med (27). I de næste fire aarene var han herredsstyrets viceordfører, og han blev sittende i Akers formannskap til juli 1883, da han frabad sig gjenvalg. Da hadde han sittet i herredsstyret i 24 aar.

Baade herredsprotokollene og Sverdrups efterlatte papirer gir rikelige vitnemaal om hvor interessert og flittig han var med i nær-sagt alle saker som var oppe i kommunen i disse aarene. Han stadfæstet i gjerning det som han ofte uttalte i ord, at han regnet folkets selvstyre i kommunene for en av de viktigste grener av dets offentlige virksomhet. Og herredsstyret paa sin side nyttet ut hans interesser og evner saa langt det kunde. Det varte ikke længe før det var mest selvsagt at han maatte bli sat inn

i alle vigtige komitéer; til slike hverv blev han stadig valgt med høieste stemmetal. Og i komitéene var det omtrent like selvsagt at han maatte være formann og arbeide ut innstillingene. Om det saa bare galdt aa kjøpe en steinpukkemaskine, saa var det han som maatte til. Han blev nødd til aa gjøre sig kjent med hver en flekk i bygden, og han maatte granske alle dens økonomiske vilkaar. Men saa satte han ogsaa merker efter sig.

Hans gjerning i Aker kunde aldrig faa den betydning for ham selv, som kommune-arbeidet i Larvik hadde havt. Da han kom til Aker, var han alt en røind politiker; arbeidet der i bygden var ikke en skole for ham til større daad, men heller en frukt av den samfundspligt hans statsgjerning lærte ham. Derfor er det heller ikke nødvendig aa følge ham paa hvert et steg i denne nye kommunepolitikken. Men saa meget maa likevel bli sagt, saa en kan se hvad han satte viktigste arbeidet sit inn paa, og det skal da bli synbart at han paa dette trangt avgrænsede omraadet kom i kast med spørmaal som var brennende for hele landet. Her fik han dem for sig i konkret form, og han blev holdt fast i livets haandgriperlige realiteter. Bygdepolitikken gjorde sit til at han ikke kunde bli en virkelighetsfjern teoretiker.

Det var vel ingensteds i landet at gamle og nye samfundsmagter, jordbruk og industri, bonde og kapitalist, møttes saa tæt til tevling som netop i Aker. Utskiftningen med Kristiania i 1859 hadde slet ikke været fullstændig; bygrænsen var blit flyttet ut i snaueste laget; det var blit baade industri og byfolk igjen i Aker, og „nybygger-byene“ skjøv sig stadig fram paa alle kanter, — op- eller Akerselven til Bjølsen og Sandaker, østover Kampen og Vaalerengen, vestover Hegdehaugen og Briskeby. Alt i 1861 kunde det bli regnet at bondejorden var ikke værd mer enn halvparten av al fast eiendom i herredet; den andre halvparten falt paa alslags verk og bruk, villaer og smaahus.

Akersbønderne saa ikke med synderlig glæde paa

denne utviklingen; den truet jo med aa gjøre dem til bare handlangere for industrien. Og om de nok paa ymse maater kunde ha vinning av industri-voksteren, saa blev de da samstundes rammet hardt paa pungen av den. For det var bønderne som efter skatteskipnaden dengang maatte bære hovedtyngden av herreds-utgiftene. De utførte alt vei-vedlikeholdet; halve fattigskatten og næsten halve skoleskatten blev utlignet paa matrikelen, og den andre halvparten, som blev lignet ut paa formue og inntækt, maatte jo ogsaa bønderne være med paa; resten av kommune-utgiftene blev betalt helt med matrikelskat. Slikt maatte kjennes mer og mer uretfærdig, og bitre motsætninger maatte stadig reise sig. Straks i det første herredsstyremøtet Sverdrup var med i, 31te august 1859, blev han valgt inn i en komité som skulde drøfte tilhøvet mellem matrikelskatten og den personlige skat, og siden var dette spørsmålet saa aa sie uavbrutt brennende i al den tid han sat i herredsstyret. Det kom til aa bli hans viktigste gjerning i Aker aa hjelpe til aa løse dette spørsmålet og alt som hang sammen med det. Netop fra 60-aarene meldte det sig med stigende styrke, fordi nye lover og nye kommunale tiltak øket skattene og krævde fastere organisasjon i bygdens saker.

Utefter 50-aarene var det blit bygd mange nye veier i Aker, og dermed reiste spørsmålet sig om hvorledes veivedlikeholdet skulde bli ordnet. Ennda var det bønderne som hadde pligten paa sig til aa holde veiene i stand, og byrden med dette hadde øket sterkt i de siste aarene, fordi førselen hadde tiltat saa voldsomt. Nu kom den nye lensmannen i Vestre Aker, Hans Norderud, og foreslog i Sogneselskapet (11te april 1861) at kommunen skulde ta paa sig hele vei-vedlikeholdet, saaledes at det blev lignet ut veiskat ikke bare paa matrikelen, men paa al fast eiendom. Sverdrup støttet straks denne tanken, ja han gik ennda litt videre, for han vilde ha veiskat utlignet paa al formue. Sogneselskapet valgte øieblikkelig en komité til aa greie ut spørsmålet, og Sver-

drup blev medlem med høieste stemmetal. Men saa viste det sig at han i komitéen blev staaende i mindretal. Og da selve herredsstyret nogen maaneder efter like-ens satte en komité til aa fyrebu saken, var det selvsagt at han skulde være formann; men her òg blev han i mindretal med sit standpunkt.

Ennda var det slet ikke noget radikalt brudd med det gamle han foreslog; han vilde bare at de nye veiene som ikke var rotelagt, skulde bli vedlikeholdt for herredsstyrets regning uten noget pligtarbeid av bønderne, og saa fik arbeidspligten for de gamle veiene smaat om senn bli avløst med alminnelig skat. Han rørte ikke ennda ved spørsmålet om en ny fordeling av veiskatten; han nøides med aa la den ligge paa matrikelen for det første, — han vilde bare bane vei for overgang til utligning paa al formue.

Men ikke engang dette fik han bønderne med paa; de saa ikke saa langt fram som han. Det som avgjorde motstanden fra deres side var en inngrodd motvilje mot al „pengehusholdning“; de vilde heller gjøre arbeid enn betale skat. Og saa var de ræd for at et veivedlikehold for offentlig regning skulde skaffe dem flere funksjonærer paa halsen og saaledes styrke embedsverket. Vi hører av „Morgenbladet“ at Sverdrup „skal have gjort sig megen Umag“ for aa vinne paa motstanden fra „de gamle og tilbageholdende Bygdemænd“, og i herredsstyrets møte den 18de september 1861 blev det et livlig ordskifte paa flere timer. Men det hjalp ikke alt det han regnet ut at den gamle maaten var baade dyr og daarlig, og hamret inn slagordet at „den beste vei er den billigste“. Det hjalp ikke at han efterviste hvor ulikt tyngslene falt paa gardbrukerne. Bonde-konservatismen seiret — visselig bare med 17 mot 15 stemmer.

Siden rotelægningen av de nye veiene ikke var vedtat med kvalifisert flertal, blev saken tat op igjen i et nyt møte fjorten dager efter. Men utfallet blev det samme; ingen av partene skiftet mening. Da ordføreren til slut spurte mindretallet om det ønsket saken anket inn for

departementet, svarte Sverdrup nei. For, sa han, „hvis pluraliteten vant en saadan seier til, vilde den være kaput“. Og „Morgenbladet“, som hadde støttet hans forslag, erklærte at engang maatte nu likevel tanken seire.

De fik rett, om enn først seint. Spørsmålet om veiskatten blev ikke løst før i 1883, og da i sammenheng med hele den kommunale skatteskipnaden. Men Sverdrup fik da ialfall selv den glæde aa føre saken fram. Han hadde i mellemtiden lagt et stort arbeid paa vei-ordningen i bygden, særlig efterat han var blit formannskaps-medlem, og han blev selv formann i den veikomiteé som Formannskapet efter hans forslag vedtok aa nedsætte i 1878. Da saa den nye kommunale skattelov av 1882 var utkommet — den som han selv hadde saa viktig en del i — da foreslog han som formann i Akers herredsstyres skattekomité, at før nye skatteregler for bygden blev vedtat, skulde herredsstyret avgjøre om det vilde ha veiarbeidet avløst av veiskat, og dette fik han endelig slaat fast den 8de juni 1883, — en maaned før han sluttet sin kommunale gjerning i Aker. Efter tyve aars venting var motstanden mot reformen brutt.

I disse tyve aarene hadde striden mest samlet sig om skoleskatten og fattigskatten, — de to største kommunale tyngslene. Aker hadde alt i 50-aarene tat til aa bygge faste almueskoler, og skoleloven av 1860 gjorde dette til pligt for bygdene; følgen var at skoleskatten i Aker fordoblet sig paa fem aar. Fattigskatten vokste samstundes ennda mer, dels paa grunn av utflytningen fra Kristiania, dels som følge av fattigloven av 1863.

Straks da Regjeringen i 1862 hadde kommet med framlægget om ny fattiglov, hadde skattekomitéen av 1859 i Aker sendt en forestilling til Stortinget om de mishøve som blev skapt ved forstædenes raske vekst. Komitéen vaaget ikke alt nu ta op arbeidet for aa faa Kristianias grænser utvidet paa nyt; men i steden foreslog den at slike større hussamlinger straks utenfor bygrænsen kunde bli gjort til egne fattigdistrikter med utgiftene fordelt paa byen

og herredet, og til hjelp vilde den desuten ha en særlig bygningsskat til fattigvæsenet. Disse forslagene blev nu fra Stortinget bare oversendt til Regjeringen, og Akers herredsstyre maatte se til aa greie saken selv saa godt det kunde.

Sverdrup blev formann i den komitéen som skulde arbeide ut plan for gjennomførelsen av den nye fattigloven, og i innstillingen fra denne komitéen (23de august 1864) var det særlig spørsmålet om fattigskatten som blev drøftet. Komitéen krævde en hel omlægning, slik at inntæktsskatten skulde bli hovedgrunnlaget; men litt av matrikelskatten skulde bli staaende, fordi de fastboende jordbrukere hadde en særskilt interesse av fattig-ordningen, og derfor burde de betale litt omframt, — fattigvæsenet var jo, mente komitéen, i grunden en politi-foreanstaltning, det sigtet paa aa opretholde god skik og orden i bygden. Komitéen vilde likevel ikke la matrikelskatten bli lignet ut helt paa samme maaten som før, men foreslog en flere ganger saa stor skat paa eiendommer som tilhørte utenbygdsboende. Alt dette blev vedtat i herredsstyret samme aar, og dermed var en viktig del av Sverdrups skatteprogram gjennomført.

I slutten av 1864 tok han saa fram andre deler av skattespørsmålet i Sogneselskapet, og i 1865 blev han formann i en kommunal komité som skulde sette op en ny ordning for skoleskatten. Her formet han ut paa nyt kravet paa „en retfærdig og ligelig Skattefordeling“, og han paaviste at i Aker i det minste gav matrikelskylden et alt annet enn riktig uttrykk for skatte-evnen. Komitéen foreslog derfor hele skoleskatten lagt paa formue og inntækt, og idet dette blev vedtat, blev altsaa matrikelskatten paa dette omraadet helt avskaffet.

Dermed var selvsagt ikke alle skattespørsmålene ute av verden. De vedblev tvertimot stadig aa sysselsætte herredsstyret og Sverdrup. Han var enda med i en hel række kommunale skattekomitéer, — i 1866, i 1871, i 1880, i 1882. Og arbeidet hans gikk ut paa, saa vidt det lot sig gjøre, aa fordele skattebyrden efter den sanne skatte-

evne. Han forfattet den ene innstillingen efter den andre med dette formaalet, — om aa faa matrikelskat lagt paa verk og bruk, om nye ligningsregler m. m. Mange av forslagene hans krævede ændringer i lovgivningen, og hans gjerning i kommunen gik haand i haand med hans stortingsvirksomhet. Han fik samstundes leilighet til personlig aa øve adskillig innflydelse paa ligningen i bygden; han blev den første formann i den overligningskommissjon som kom i stand efter fattigloven av 1863, og han blev formann i den herredskommisjon som efter lov av samme aar foretok en revisjon av matrikelen.

Han fik selv et fastere og fastere grep paa midlene til aa gjennomføre sine skatteprinsipper, og han tok et mer og mer avgjort standpunkt. Da det i 1879 var spørmaal om aa faa avskaffet matrikelskatten til fattigvæsenet, erklærte han — ikke helt rigtig — at naar han før hadde uttalt sig for en moderat matrikelskat her, „var det af Forsigtighedshensyn for at danne en Overgang til en mere udstrakt Beskatning af Formue og Indtægt“. Nu vilde han ha bort al fattigskat paa matrikelen, og det hævdede han paa nyt i skattekomitéen av 1880, men fik det ikke fram.

Endelig kom skatteloven av 1882 og gjorde ende paa alle de særskilte utligningene til skoler, fattigkasse, vei-væsen o. s. v.; alle herreds-utgiftene blev slaat sammen til et eneste kommunalt budget. Det blev Sverdrups siste gjerning i Aker, at han arbeidde ut de nye skattereglene som loven gjorde nødvendige. Den 13de juli 1883 sendte han sit utkast til ordføreren med denne bemerkning: „Hermed betragter jeg mit Bidrag til Skattesagens Ordning som ydet.“ Han var ikke længer i herredsstyret da utkastet blev vedtat. Han opnaadde ennda ikke aa gjøre ende paa matrikelskatten; men fra nu av blev den ialfall lignet ut ogsaa paa verk og bruk, ikke bare paa jorden, og den spillet en mindre og mindre rolle i kommune-husholdningen.

Det spørmaalet som umulig kunde bli løst bare med skattelover og ligningsregler, det var nybygger-byenes

stilling i herredet. Her hadde det flyttet ut en stor arbeiderbefolkning, som i mange tilfælle kunde volde kommunen utgifter; her bodde det en hel del næringsdrivende som betalte sin skat i Kristiania. Og her var det bruk for særskilte brand-, bygnings- og reguleringsforskrifter som let kunde vække strid og ialfall maatte volde vanskeligheter, fordi lovgivningen for slike saker var ufullstændig og lite tjenlig. Sverdrup blev faktisk den som ledet Akers herredsstyre i de spørmaalene som her reiste sig. Han satte fram forslaget om den ordningen som foreløbig blev slaat fast i 1863, med bygnings- og reguleringskommissjoner for Vestre og Østre Aker, og han blev selv i 1867 formann i kommissjonen for Vestre Aker med myndighet som politimester over sit omraade. Men helt tilfredsstillende for nybyggerbyene kunde denne ordningen ikke bli, og særlig blev det vanskelige forhold da en kgl. resolusjon i 1868 la forstædene inn under Kristianas brandvæsen. Sverdrup fik reist protest herimot, og det var forestillingene fra Aker som førte til den nye bygningslov av 1869, — den gav adgang til aa oprette selvstyrte bygningskommuner innenfor et herred, og Sverdrup var det som arbeidde ut det forslaget som skapte tre bygningskommuner i Aker i 1870.

Alt i 1862 hadde han i den kommunale skattekomitéen pekt paa at den beste utveien av vanskelighetene var aa innlemme forstædene i Kristiania. Og da Regjeringen i 1865 krævde herredsstyrets uttalelse om det forslaget komitéen dengang hadde formet ut om fattigskatten, tok herredsstyret kraftig ordre for en slik ny grænseomlæging. Regjeringen nøide sig med i 1869 aa foreslaa det minste som komitéen hadde krævd, — lov om fattigskat paa bygninger. Men da saken kom fore i Odelstinget, uttalte Sverdrup med skarphet at dette forslaget var bare en halv forholdsregel. „Spørsmålet er vokset saaledes,“ sa han, „at der maa et generalopgjør til. Der maa enten gaaes frem saaledes at nybyggerbyene blir innlemmet i Kristiania, eller at de faar for det væsentlige en særegen

mmunal stilling.“ Og han foreslog en anmodning til gjeringen om aa ta op spørsmålet til overveielse. Dette blev vedtat mot 23 stemmer, og da Regjeringen se straks gjorde noget ved saken, blev den for alvor st i Akers herredstyre.

Her blev det i slutten av 1870 nedsat en komité, vsagt med Sverdrup til formann, for aa gi innstilling i utskilning av nybyggerbyene. Denne innstillingen erviste utførlig hvor stor en tyngsle nybyggerbyene var i Akers kommune med alslags utgifter, og hvorledes er likevel ikke kunde tilfredsstille deres naturlige krav. Den hovedsaken var at nybyggerbyene efter sit ophav og de livsvilkaar intet annet var enn forstæder til Kristiania: der hadde nybyggerne sin levevei, og de vokste i i samhøve med Kristianas utvikling. „Alt — saa interte komitéen — er udgaaet fra Kristiania, og Alt og for Fremtiden viser hen til Kristiania.“

Kristiania bystyre motsatte sig enhver utviding av grænsene. Men herredsstyret i Aker vedtok fullt utøeidt forslag om nye grænselinjer, og Sverdrup, hovedfatteren til det, bar det selv fram i Odelstinget i 73. Han opnaade at tinget sendte saken til Regjeringen med anmodning om aa faa kgl. propposisjon om -utviding saa snart som ske kunde, og nu blev det da dsat en kgl. kommissjon for aa drøfte saken. Kommissjonen var færdig i 1875, og den var blit enig om en rorlig grænse-flytning, — ja saa alvorlig at Aker saa de egne interesser truet. Flertallet i kommissjonen hadde se nøid sig med aa ta selve nybyggerbyene med, men de ogsaa innlemme i byen en del store gardsbruk. Sverdrup forfattet Akers herredsstyres utførlige innlæg mot a voldsomt et inngrep, og den lov som endelig kom stand i 1877, fulgte i hovedsaken de linjer han her dde stukket op. By-utvidingen betydde likevel et stort ifte i Akers kommunale liv; det var over to tredjeparter befolkningen — 25 000 mennesker — som blev overrt til Kristiania, og de nye bygrænsene var flyttet saa

langt ut at det først i de siste aarene for alvor er bli tale om ny utviding.

I sammenheng med spørsmålet om utskilning av nybyggerbyene blev det reist forslag om aa kløive selve Aker i to herreder. Sverdrup hadde selv i 1860 faat i stanc den loven som gjorde det mulig aa dele Aker i to preste gjeld, men samstundes holde det ihop som ett herred kløvings-tanken gik rakt imot det programmet han dengang hadde styrt efter, — det galdt nu for ham aa verje om en av sine kjæreste livstanker. En komité under hans forsæte blev i den anledning nedsat i 1878, og for dette spørsmåals skyld foretok han et omfattende oppgjør med helt bygdens økonomiske liv. I en innstilling som han arbeidde igjennem gang paa gang med det ene utkastet efter de andre, greidde han ut om grunnlag, vilkaar og former fo al kommunal virksomhet i Aker; han efterviste hvorledes utviklingen hadde bundet østbygd og vestbygd sammen til næsten uløselig enhet, og enndda mer venn paa fortiden la han paa framtiden: han mante inntrængende til aa holde kommunen samlet, saa den skulde ha magt til aa løse de store oppgaver som tiden uundgaelig vilde stille. Denne innstillingen (av 25de oktober 1879) var saa aa sie Sverdrups kommunale testamente; der synte baade hvor levende han selv interesserte sig fo kommune-arbeidet, og hvor høit han værdsatte kommunens gjerning i samfundslivet.

Bare det som her er nævnt, gir sterkt vitnemaal om hvor meget arbeid han ofret paa Akers herred. Det var i det hele de økonomiske spørsmål han særlig la vinn paa; han var den drivende kraft i arbeidet med aa gjennomføre en fullstendig omordning av fattigvæsenet i bygden i 1870, og han satte op ny plan for kommunens regnskapsvæsen i 1873. Han kunde med full rett bli regnet med blandt bygdens mest fortjente kommunemænn, og han fik ogsaa den løn som det var skik i Aker aa glike mænn: han blev i 1870 valgt til forlikelseskommissær for tre aar.

Han blev saa rotfæstet i Aker som ingen annen steds ndet. Han blev boende der den længste tid av livet i næsten 35 aar, og han blev nær knyttet til en række bygdens menn. Han var i stadig samarbeid med nn som Hans Grimelund paa Nordberg, kommunens fører i mest alle de aarene Sverdrup sat i herredset, saksfører Theodor Kjelsen, formannskapssekretæren, istoffer Huseby paa Grimelund, John Brandt paa Igerud, Jens Taasen og mange flere, og ikke saa faa dem blev hans personlige omgangsvenner.

Det lyktes ham ikke aa samle akerssokningene under politiske førerskap. Bare tre ganger naadde han n til valgmann for bygden. Men de to gangene var ignok ved avgjørende vendepunkter i hans politik. var Aker som bar ham fram igjen i politikken, efterat hadde flyttet bort fra Larvik. Og arbeidet hans i or gav grunnlaget for en væsentlig del av hans politiske ing i den næste mannsalders kampe. I traust og ærlig ev vant han sig her levende tiltro som bøndernes mann, han grodde selv dypere og dypere fast i troen paa onden skulde bære landets framgang.

XV.

Folket i fare.

Vennene av Sverdrup og framgangsarbeidet hans regnet det for en politisk nødvendighet, at han skulde bli sat inn paa Stortinget igjen i 1859, og de kunde næster ikke tenke sig annet enn at den nye valgkressen han var flyttet til vilde ta ham til repræsentant.

Da Nils Enge, tingmannen fra Nedenes amt, i januar 1859 sendte Sverdrup sin nyaarshilsen, la han til: „For øvrigt skal jeg glæde mig ved at see Dem valgt som Stortingsmand for Akershuus Amt, Noget som vel tør ansee: som en givet Sag.“

Arne Baggerud, som selv hadde frasagt sig gjenvalg av helbredshensyn, og som Sverdrup straks hadde bed om aa ta frasingen tilbake, særlig av hensyn til jursaken svarte den 1ste mars at jursaken ikke vilde tape noe om han var borte; men, la han til, „eiallene denne, mer snart sagt enhver stor og almeenviktig Sag af frisinde Natur, vilde lide et ganske andet og alvorligere Knæk ved at miste Dem som Talsmand og Bærer. Vor Herre skjænke Dem fremdeles Sjæls og Legems Kræfter ti endnu længe — længe med Deres glødende Fædrelands sind og henrivende intellektuelle Overlegenhed, at kjæmp for den gode Sag. En kraftig Støtte i Nasjonen som Nasjonalforsamlingen vil De altid kunne være sikker paa om end ikke altid strax i den ønskeligste Udstrekning. On

Deres Gjenvalg, hvor De nu boer, kan der ikke være Tvivl. De er ikke længere en fremmed, men meget velbekendt Mand, hvorsomhelst De flytter hen inden Landets Grændser. At især et Landdistrikt skulle undlade at vælge Dem, er uantageligt. Skumlerier kan vistnok Ingen være fri for, og mindst af Alle en nieer end almindelig fremragende Personlighed.“

O. G. Ueland tok til aa bli ræd, da han i førstningen av mars ikke paa længe hadde hørt noget fra Sverdrup¹. „For det Første,“ skrev han, „svæver jeg af den Aarsag i Uvished om, hvorvidt Deres Stemmeret er flyttet fra Laurvig eller ei. Jeg har fra mine Venner, fra forskjellige Kanter, faaet Forespørgsler i den Henseende, men har ikke kunnet give noget tilfredsstillende Svar. Jeg har vel aldrig draget Deres Patriotisme i Tvivl, men da jeg paa den anden Side ved, at Omstændighederne nok kan gjøre den Bedste modløs, saa vil De undskylde, at jeg alvorligt beder Dem, at dersom De ikke har gjort Dem stemmeberettiget i Ager, at De da vil gjøre det. Agerhusingerne kan for Skam Skyld ikke undlade at vælge Dem, uanseen Stabell-Walstadske Kunster skulle lede til det Modsatte.“

Det var en almen kjensle innenfor det „liberale“ folkepartiet som i det siste tiaaret hadde holdt paa aa danne sig, at Sverdrup var rent uundværlig for framgangen. „Hr. Sverdrup — skrev en innsender i „Aftenbladet“ for 16de februar 1859 — er Oppositionens Bannerfører, dens næsten eneste virkelig rigtige Talsmand, og at udelukke ham fra Stortinget vilde fra hans Parties Standpunkt være nogenlunde selvmorderisk, thi uden ham vilde Partiet komme til at ligge under i enhver Debat, det vilde komme til at spille en jammerlig Rolle, det vilde blive Gjenstand for en tilintetgjørende Kritik baade indenfor og udenfor Thinget; thi desværre, det nytter ikke at negte det, det Parti, hvortil Hr. Sverdrup hører, tæller uden ham ikke et eneste virkelig parlamentarisk dygtigt Medlem, ingen, hvem Modstanderne frygter for at maale sig med.“

¹ Se s. 236.

Sikkert er det ogsaa, at han var samlingsmagten i partiet. Hos ham bøde de sig sammen, linjene fra bondepolitikken og fra det europæiske demokrati. Og han alene hadde evne til aa holde disse linjene i samlet løp. En kunde vel vente at de ulike reisingmagter i folket efter hvert en gang skulde arbeide sig sammen til fælles kamp; men uten hans oversyn og formaalsbevissthet vilde de først seint og tungt naa fram.

Netop nu galdt det en hard prøve for partiet. Det hadde valgt en merkesak, jursaken; den maatte det sætte alt inn paa aa drive fram. Sverdrup, Ueland, Krogness, Baggerud — alle var paa forhaand enige om at her stod det avgjørende skille i valgkampen. Og just i jursaken, mer enn i nogen annen enkelt sak, maatte partiet regne paa Sverdrup som den bærende kraft.

Men om jursaken hadde hjulpet til aa drage skarpere partigrænser gjennom folket, saa kom den likevel ikke til aa styre valgkampen. Det drog op til en større og bredere strid, og det galdt for Opposisjonen aa fylke sig til slag om livsspørsmål for demokratiet.

Da det liberale hovedorgan „Aftenbladet“ ved nyaaret 1859 gjorde op det politiske regnskap for det svundne aar, maatte det sært egne 1858 som „et af de meget stille Aar“. Og da redaktør Stabell paa aarets næstsiste dag forkynte at han drog sig ut av det offentlige liv, gjorde han det med henvisning til at landet ikke hadde behov for ham: „I rolige Tider kunne Landværnsmænd sidde hjemme.“

Bare fire maaneder efter hette det i „Morgenbladet“: „det er farlige Tider.“ I steden for ro og stilhet var det strid og bevegelse over hele landet. Folket var grepet av otte for sine dyreste rettigheter, og det reiste sig til motverje. „Storthingsvalgene have vistnok iaar — skrev en innsender i „Morgenbladet“ 19de april 1859 — medført et større politisk Liv end det paa mange Triennier har været Tilfældet.“ Det var folkets selvstyret som stod paa spil.

Det hadde falt som en bombe ned i det rolige statsliv, da prinsregenten i desember 1858 hadde git Regjeringens første mann, gamle statsraad Vogt, ordre om aa gaa av, og hadde latt statsminister Due slaa følge med ham. Visselig var det ikke mange som ønsket aa ha disse menn staaende længer i spissen for landsstyrelsen, og Stortingets flertal hadde stadig raaket i strid med dem. Men at de skulde falle — ikke for Stortingets, men for kongelig vilje, det kunde ingen seier være for en folkelig politik. „Morgenbladet“ kunde med grunn spørre: „Er vi kommen ind paa den personlige Regjering?“ Og „Christiania-Posten“ svarte aapent ja paa dette. Den gjorde op skilnaden paa det gamle og det nye slik: „Statsraad Vogt repræsenterede Konservatismen, de nye Mænd, som man vil føre ind, repræsenterer Reaktionen.“ Det saa ut til at den personlige kongemagt vilde friste vinne bredere rum i statsstyrelsen enn den paa en tid hadde havt, og i samme maal maatte Stortinget bli trængt til side.

Det var den unge kronprins Carl som vilde ta styret i sine hænder og skape en regjering efter sin vilje i Norge liksaa vel som i Sverige. Han hadde i virkeligheten staat fore den norske regjering helt ifra mai 1856, først som vicekonge, siden som regent, og mer og mer gik han ut paa aa drive fram sin egen politik. Han kjente sig slet ikke som regent hævet over partiene, men vilde tvertimot selv være partifører. Han hadde ikke lagt dølsmaal paa hvor misnøid han var med de demokratiske stortingsvalgene i 1850, — „sämre än vanligt“, dømte han om dem. Og som regent gjorde han alt han kunde for aa stagge det norske „bond-regementet“. Under stortinget 1857 prøvde han beint fram aa organisere sine meningsfrænder for, som han sa, aa „gjøre en ende paa dette uvæsen“. „Kan jag lyckas som hittills,“ skrev han fra Kristiania til sin ven og lærer grev Hamilton, „sammanhålla partiet, vinner man. Jag, kan du tänka, synes aldrig sjelf, men vi hafva vissa timmar bestämnda sammankomster!“

Ingen plenie dag i utskott eller i thinget, som vi ej förut varit tillsammans och öfverenskommit om nödiga åtgärder!“

En slik kongelig politik maatte vække uro og otte, naar den traadte tydelig fram saaledes som ved statsraadsbyttet i desember 1858. „Her i Landet — saa tolket „Morgenbladet“ tegnene paa den politiske himmel — skal dannes et Statsraad efter Forbilledet af et svensk Junkerministerium.“ Og det paatalte hvorledes regenten paa enevældig vis brukte embedsutnævnelser og ordener til aa fremme sin politik.

„Morgenbladet“ hadde rigtignok selv, den gang stortinget i 1857 skiltes, paakallt den unge prinsregents vilje til aa blaase litt vind under seilene og gjøre et slag i de gamle talemaater, saa ikke de enwise gamle statsraadene skulde vedbli aa gnaale sine gamle viser. Sverdrup hadde da i en privat samtale sagt, at han paa egne og meningsfællers vegne gjerne vilde ha „voteringen delt“ om denne sætningen: Det var en gudsens sanning at alle var lei av den gamle visen; men ropet paa den personlige kongevilje var en splinterny vise, og disse nye tonene kunde han ikke føle sig revet med av, — „man fik heller i nogen tid døie de gamle sprukne stemmers musikalske præstasjoner; blev mislyden altfor uutholdelig, kunde man jo stoppe bomulldotter i ørene.“ Og det hadde vel sin sammenheng med motstanden mot det personlige kongestyre, at Sverdrup paa det overordentlige storting i 1858 kastet ut et ord — visselig i sterkt teoretisk form — om at han ansaa republikken som „den beste regjeringsform for et mere fremskredet samfund“.

I ethvert fall maatte kronprinsens politik egge til motstand. Og det saa meget mer som den i selve sit innhold truet Norges selvstændighet med store farer.

Da „Morgenbladet“ i desember 1858 fik øinene op for regentens magtplaner, erklærte det at det var vanskelig i disse planene „at opdage høiere Enhed og ledende politisk Tanke“. Men i slutten av samme stykket hadde det alt opdaget „de dybere liggende Planer“, — de gik ut paa

„at fremlægge og drive igjennem et større Armee- og Marinebudget og en Hærskare af unionelle Forslag, det ene mere amalgamerende end det andet“. Begge disse ting, de militære og de unionelle planene, hørte i virkeligheten nøie sammen. Kronprins Carl var storskandinav og militærpolitiker. „Morgenbladet“ kunde i mars 1859 fortælle at han personlig satte som sit program „en sterk unionel Regjering paa begge Sider af Kjølen“, og det parti han prøvde samle omkring sig i 1857, kallte han selv „det unionella partiet“. Maalet hans var aa bli hersker over en stor skandinavisk magt.

Skandinavismen hadde i slutten av 50-aarene steget fram mer aktivt enn nogensinne før; den var blit knæsat baade av kong Oscar og av prinsene, og den hadde skapt en ny unionel politik. Alt i 1855 var det blit nedsat to unions-komitéeer. Den ene skulde, efter svensk forslag, avgi betenkning om hvor vidt stevninger og dommer utfærdiget og avsagt i det ene av rikene ogsaa burde faa retsvirkning i det andre. Den andre komitéen skulde lægge fram forslag om nye bestemmelser for mellemriks-handelen, og den svenske regjering hadde uttrykkelig sat som maal for drøftingen en fullstendig tollforening mellem Norge og Sverige, — et maal som rigtignok den norske regjering uttalte sig imot. Saa hadde kongen i 1856 tilkjennegit som sin „Pligt som Unionskonge“ aa faa i stand en lov som „bestemmer og for Fremtiden fastsætter de forenede Rigers Bidrag til Opretholdelsen af fælles Selvstændighed og Ære“, og under kronprinsens forsæte blev det opnævnt en stor norsk-svensk komité for „Unionsforsvaret“, — det galdt om aa organisere en „Unionshær“.

Det unge demokrati i Norge saa med mistro paa denne unionspolitikken. Kronprins Carl fik straks grunn til aa klage over den „stivhet“ han møtte hos de borgerlige norske medlemmer av armékommissjonen, — Harbitz, Stabell og Baggerud. Og resultatet av forhandlingene blev ikke en lov, men bare en række „Grundsætninger“ om de to rikers bidrag til forsvaret, — grunnsætninger

som var unionelle nok, men som ikke bandt nogen. Da saa stortinget i 1857 fik sig forelagt lovforslag fra de to andre unionskomitéene, om ny handels- og toll-ordning mellem rikene og om svenske dommes retsvirkning i Norge, blev begge lovene helt og holdent avvist, — den siste ennog uten ordskifte mot bare 8 stemmer. De stor-skandinaviske planer virket bare skræmmende i Norge.

Sverdrup hadde fra han var liten aandet inn tanke-luften fra selvstændighetspartiet i 1814. I ungdomsaarene hadde han set hvorledes folket og Stortinget maatte føre en seig kamp mot kongemagten til forsvar for Norges selvstændighet innenfor unionen. Minnene fra hele denne tiden bar han med inn i sin egen politik. Vi ser at han paa stortinget i 1859 stemte for den foreslaatte høie pensjon til amtmann G. P. Blom, en av unionsvennene fra 1814, — „ikke fordi han var paa Eidsvoll, men uagtet han var der“. Og i 1869 grep han med varme ordet, da det galdt om pensjon til en fortjent offiser fra grænsekampene i 1814, — han mente meget kunde ha været anderledes i Norden, og ikke til skam og skade for Norge, om hæren dengang hadde faat slaa kraftigere fra sig, og han pekte paa at det var to ting som sterkere enn alt annet bandt menneskene sammen i de store farer, — det var „de store minner og fremtids haab“. Minnene fra 1814 hadde sat sit stempel paa hans egne haap, og Wergelands-tidens kamp var ennda levende i hans sinn¹. Han blev aldrig skandinav, selv da skandinavismen grep sterkest om sig i den akademiske verden og forretnings-standen. Han blev altid staaende sammen med bønderne i avvisende mistro mot alt som vilde føre til en „inderligere“ forening med Sverige. Han vilde heller ha Norges selvstændighet rikere og sterkere utfoldet i Eidsvoll-grunnlovens aand. Det var den han hævdede imot den nye unionspolitikken.

To dager før den norsk-svenske forsvarskommisjon blev nedsat, den 6te september 1856, skrev Arne Baggerud

¹ Se s. 66—67.

til Sverdrup for aa „lette sin samvittighet“ i anledning av at han hadde lovt aa gaa inn i kommissjonen, og han forela Sverdrup tre spørsmåal vedrørende den unionelle hærlov som kongen vilde ha:

- „a) Er det ikke i alle Fald tvivlsomt om en saadan Lov, forudsat den gaaer videre end blot at fastsætte et vist Forholdstal af Bidraget, grundlovmæssigen kan gives, eller troer De man tillige kunne gaae ind paa inden en vis Tid at fastsætte en vis given Styrke af Land- og Søforsvar med tilhørende Reserve?
- b) Vilde ikke en Bestemmelse som den sidstnævnte være i Strid med Storthingets Bevilgningsret?
- c) Har man ikke at befrygte at en saadan Bestemmelse ville drage skadelige Konsekvenser efter sig?“

Sverdrup gav sit svar i brev av 19de september. Her har vi for første gang hans selvstændighets-politik klart utformet, og jeg avtrykker derfor hele brevet efter det bevarte, raskt nedrablede utkast:

„I Skrivelse af 6te d: M: har De viist mig den Tillid, at henvende Dem til mig i Anledning af et paatænkt Forslag til Lovbestemmelse om Forholdet af de forenede Rigers Bidrag til det fælles Forsvar, i hvis Udarbeidelse De skal tage Deel.

Jeg vilde være denne Tillid lidet værdig, hvis jeg ikke yttrede mig uforbeholdent. De kan derfor være forvisset om, at disse Linier ialfald have den Fortjeneste, at udtale en oprigtig Mening.

Jeg forudsætter, at det foreløbig kun kan være Dem om de ledende Synspunkter at gjøre. Idet jeg altsaa udelukkende holder mig til disse, maa jeg erklære, at min Overbeviisning gaar derhen, at en Lov med Indhold og Omfang, som den paatænkte, vil være stridende mod Grundlovens Aand og Ord.

Grundloven vil vistnok i paakommende Krigstilfælde et fastsluttet Fællesskab i Forsvar mellem de forenede Riger. Men der var ingen Nødvendighed af Foreningen

til en Fællesorganisation af Rigerne militære Forsvarsstyrke. Man maa ikke lade sig blænde af et Spil med Ord. Grundloven gaar i sine Grundsætninger som i sine enkelte Bestemmelser ud paa at sikkre det norske Folk en national, selvstændig Styrelse med dertil svarende og altid efter Norges Tarv afpassede Samfundsindretninger. Paa samme Tid lægger den ligefrem an paa at udestænge Indflydelse fra Sverrig paa de norske Institutioner. Man kan derfor umuligt feile ved at sige, at Oprettelsen af et fælles Militærvæsen for de forenede Riger, hvorved en af de for vor Selvstændighed vigtigste Samfundsindretninger, Forsvarsvæsenet, nødvendigviis maatte blive organiseret ikke alene eller fortrinsviis i Overensstemmelse med Norges Tarv, men hovedsagelig til Bedste nominelt for et forenet Norge-Sverrig, men i Virkeligheden for den mægtigste og mest udsatte Stat, Sverrig, vil være i Strid med Forfatningens Aand og Anlæg.

Det skjønnes heller ikke rettere end man paa denne Vei, hvis man ikke forskrækkes og standser, vil komme at gjøre Brud paa Grundlovens udtrykkelige Bestemmelse i § 75. En lovbunden Fællesorganisation af de forenede Rigers Forsvarsvæsen maa vistnok i større eller mindre Grad binde Stortinget med Hensyn til Bevilgninger og dermed ogsaa med Hensyn til Skattepaalæg. Men herved overskrider den lovgivende Magt den Grændse for dens Myndighed, der er optrukken ved § 75, aldenstund denne § maa forstaaes derhen, at Bevilgningen af de til Statsudgifternes Bestridelse udfordrede Summer og de i den Anledning fornødne Skattepaabud ubetinget skulle fornyes hvert tredie Aar, samt at Stortinget ikke kan indskrænke sig til at bevilge runde Summer til Statsudgifternes Hovedbrancher, men tillige i det Væsentlige maa bestemme Anvendelsen af de enkelte Bevilgningssummer.

Noget Lignende gjælder om § 25 i Grundloven. Bestemmelserne i denne § om Stortingets Myndighed til at indvirke paa Reguleringen af Krigsmagtens Styrke til enhver Tid, om at den ikke maa overlades i fremmede

Magters Tjeneste, samt om at norske Tropper og den norske Flaade i Fredstider ikke maa være stationerede i Sverrig, ere deels udelukkende stillede mod Sverrig, deels angaae de dette Land ligesaameget som ethvert andet. Kan der da være noget mere Stridende med § 25, end at organisere et fælles Militærvæsen med den „fremmede“ Magt, mod hvilken man saa yderligt har villet garantere sig?

Hvor vigtig imidlertid Sagens juridiske Side er, efter min Opfatning er den dog ikke den vigtigste. Om ogsaa Grundloven ingen Hindring lagde i Veien for en med Sverrig fælles Militærorganisation, maatte jeg alligevel som Nordmand ubetinget erklære mig imod den i Kraft af den for enhver Nation høieste politiske Lov, at bevare Selvstændigheden saa ubeskaaren og saalænge som muligt. Aldrig lader et Folk denne Lov upaaagtet uden at det drager svære Straffedomme efter sig. For os, der er forenet med en mægtigere Stat, gjelder det isærdeleshed at vogte os for det første Skridt paa Afhængighedens og Underkastelsens Bane. Hvad der idag er en Undtagelse, bliver imorgen et Præjudikat hvorpaa man bygger videre. Den ene Konseqventse afføder den anden, paa Militærforeningen følger en Toldforening, efter denne et norsk-svensk Rigsraad, og saa gaar det videre frem med stedse forøget Fart indtil

„Folkets Stolthed af er kronet
Og Modersmaalet er hentonet.“¹

eller til en Revolution standser Spillet. Sørgelige Alternativer, vil De sige. Jeg svarer: Gjør blot det første Skridt, og De vil vanskelig have noget bedre Valg.

Karl Johan afsluttede Foreningen med det Forsæt senere at bevirke Rigerens Sammensmeltning. Derfor foreligger der nu uomstødelige Aktstykker. Omstændigheder hindrede ham i at udføre sin Plan, men Dynastiet og Sverrig har ikke opgivet den og vil ikke opgive den, saa længe For-

¹ Citat (ikke helt ordrett) fra Wergelands dikt „Norges Fjelde“ fra 1838 (Samlede Skrifter II 55).

eningen bestaar. Forholdsregler vexe — men Karl Johans Politik fastholdes.

Der var meget at tilføie, men for en Mand med Deres Skarpsindighed og Erfaring i Statslivet er det unødvendigt at drage Konsekventserne af de store og ledende Tanker.“

Da spørgsmaalet om ny mellemrikslov kom fram paa stortinget 1857, talte Sverdrup først for Richard Krogness's forslag om henlæggelse paa rent saklige grunner: paa den ene siden vilde han ikke gaa med paa aa binde Stortingets frie raadighet over tollsatsene, og paa den andre siden vilde han ikke la norsk industri lide for meget under svensk konkurrance. Men saa kom Schweigaard og holdt en lovtale over foreningen med Sverige, — den som normænnene fra første hadde holdt bare for en nødvendighet, men nu hadde lært aa se paa som et gode, en Guds gave. Og da føk Sverdrup op til protest; det syntes han var „underlig“ tale. Han minnte om hvorledes svenskene nylig hadde raset med krav og trugsmaal i det økonomiske mellemværende mellem rikene, og han syntes at i den nye mellemriksloven hadde Sverige faat alt, Norge meget lite, mens grunnsætningen maatte være: likhet i rettigheter og likhet i opofrelser, — det var jo to selvstændige land som stod mot hverandre.

Det var en saaret nasjonalkjensle som gav sig luft i denne protesten. Og Sverdrup var ikke den eneste som i disse aarene tok til aa kjenne Norges stilling i unionen mer og mer uværdig. Nasjonale tanker og krav holdt paa aa reise sig paa alle kanter. Norge, skrev A. O. Vinje i 1855, „har aldrig været saa livskraftigt som det nu er, da Friheden har blæst Livets Aande i alle Statens Ledemod“, og det ønsket ikke længer aa staa som mindremann i en forening med et annet rike.

Denne stemningen vendte sig til kamp imot den nye kongelige eller kronprinselige politikken. De første 25 aarene av foreningstiden hadde skapt en tradisjon om at kampen for aa utvide kongemagten samstundes var en

kamp for amalgamasjon, mot Norges selvstændighet. Utefter 40- og 50-aarene veiknet denne tradisjonen, fordi Carl Johans aggressive politik blev oppgit. Men nu da kronprins Carl tok fat med sin svenskprægede skandinavisme og sine tanker om en sterk regjering, blev det atter levende sammenheng i disse planene. Kampen for selvstændigheten og for folkestyret blev dermed igjen knyttet fast sammen. Men mens det helt fram imot 1840 hadde været embedsstanden som hadde staat paa vakt for selvstændigheten og for Stortingets myndighet, fordi Stortinget i stor mon var et organ for embedsstyrelsen, saa maatte nu et annet parti ta ledelsen i kampen. Eftersom bønderne vant magt paa Stortinget, blev embedsstanden mer og mer regjeringsparti; den blev kongeligsinnet og unionsvenlig. Det blev opposisjonspartiet som maatte ta op hele den gamle striden.

Det var ikke let aa lære bønderne nasjonal politik. Det var ikke den som hadde reist dem til strid, og det var ikke her de hadde sit hjertes interesser. Sverdrup blev den som framfor nogen annen bar den nasjonale tanken inn i bondepolitikken. Han skjønnte at folkestyret maatte til for selvstændighetens skyld, og fra slutten av 50-aarene tok han til aa stake ut nye linjer for politikken sin.

I papirene efter Sverdrup fins det et utkast til grunnlovsforslag om at samlingstiden for stortingene skulde bli forlænget fra tre maaneder til seks maaneder. Utkastet er ikke datert, og forslaget blev ikke sat fram. Men jeg holder det for utvilsomt at det skriver sig fra slutten av 50-aarene, helst vel fra 1857. Det er sikkert ialfall ældre enn kampen for aarlige storting, som kom i gang fra 1859; for her blev det sat op en samlingstid for stortingene paa bare to maaneder. Jeg tenker mig at Sverdrup under stortinget 1857 overveide ulike maater aa styrke Stortingets magt paa, og en av maatene var aa grunnlovfæste dets rett til aa sitte længer samlet. Det at Regjeringen efter grunnloven hadde adgang til aa sende tingmænnene hjem naar de hadde arbeidd i tre maaneder,

det blev paa begge sider opfattet som et magtvaapen for Regjeringen. Slik var det blit brukt i 1836; advokat Dunker hadde hævdet det som en nyttig dæmning mot demokratiske tendenser i sit stridsskrift om forfatningen fra 1845; og slik skulde det komme til aa bli brukt mot Sverdrups egen kamp. Dette magtmidlet var det han tenkte paa aa faa tat fra Regjeringen.

Han kom til aa velje en annen og utvilsomt virksomere maate: aarlige storting. Tanken herom var blit reist av skolebestyrer Hartvig Nissen med et par artikler i „Aftenbladet“ i desember 1856, og han hadde straks i den første artikkelen sammenfattet sin tankegang i denne sætningen: „Overhovedet vil Storthingets Bevilgningsmyndighed og Regjeringens Ansvarlighed først gjennem en saadan Grundlovsforandring blive fuld Sandhed, og man kan med Grund sige, at Forandringen er nødvendig, for at Grundlovens Aand skal kunne blive virkeliggjort.“ Virkeliggjort — la han til i selve det forslaget han i 1857 sendte inn til Stortinget — „i den Udstrækning, som de nuværende Forholde tillade“. Han mente ikke alt var naadd bare med aarlige storting; han var ogsaa en tilhenger av forslaget om aa gi statsraadene adgang til Stortinget. Men dette siste forslaget møtte ennda paa motstand hos opposisjonspartiet, og en mann som Sverdrup var fremdeles imot det. Ennda paa stortinget vaaren 1858 holdt han fast paa sit gamle standpunkt i statsraadssaken;¹ først efterat kronprinsen hadde kastet ut statsraad Vogt og dannet sin personlige regjering, ja kanskje først efterat valgene i 1859 hadde baaret vitnemaal om en voksende politisk vilje hos folket, kjente Sverdrup sig drevet til aa skifte standpunkt.

Forslaget om aarlige storting knæsatte han derimot straks. Han nyttet et tilføre i odelstinget den 24de april 1857 til aa peke paa at visse saker kunde det være ønskelig aa faa ta ny avgjørelse om hvert aar, og han la

¹ Det er uriktig naar det motsatte blir sagt av W. S. Dahl i hans bok om Sverdrup (I 127).

il: „Jeg haaber ogsaa at den tid ikke er meget fjern, la denne forsamling aarlig skal træ sammen for aa ordne og vareta fædrelandets anliggender.“ Fire dager efter fik han tilsendt fra Hartvig Nissen færdig grunnlovsforslag om saken, forat det skulde bli lagt fram i Stortinget, — hvis det ellers er tilraadeligt,“ skrev Nissen, „at sende denne lille Skude ud ved Siden af de store Fregatter, om sandsynligviis snart ville løbe ud i det konstitutionelle farvand“. Skuten kom snart til aa ta luven fra alle de store fregattene, og Sverdrup satte sine framgangshaap ombord. Forslaget blev referert i stortinget den 1ste mai 1857, vedtat av brødrene Ulrich og Johan Sverdrup. Det var uttrykket for en forsvarskamp som gik offensivt fram.

XVI.

Stortingsvalget i 1859.

Den politiske vilje som i innlæg og forslag gav sig uttryk hos Sverdrup paa stortinget i 1857, blev avgjørende for valgene i 1859. De skulde denne gangen bli holdt allerede om vaaren, og det var liksom det blaaste vaarvind over dem. Slik valg-interesse hadde det ikke været i landet siden det demokratiske framstøt i 1850, og nu kom det en egen stemning over valgene, fordi det galdt ikke bare en kamp for folkets og Stortingets magt, men samstundes et forsvar for fædrelandets nasjonale selvhævdelse. Midt oppi valgkampen kom saa den italienske frihetskrig med det seirende gjennombrudd for nasjonalitets-tankene i Europa, og i de samme maanedene blev ropet paa demokratisk reform det brennende spørsmaal i engelsk politik, veltet en konservativ regjering og kallte velgerne fram til slag. Norge var med i en europæisk reising.

En samlet valgkamp om bestemte saker blev det rigtig nok ikke denne gang heller tale om. „Christiania-Posten“, som netop nu hadde gaat over i den liberale fylking med N. Mejdell og J. P. Weisse som bladstyrere, forkynte at „der er neppe nogen Tvivl om at vi denne Gang faar et oppositionelt Storthing“; men den slog med det samme fast, at det fans ikke noget organisert opposisjons-parti og ikke engang noget samlende program, saa en valgseier kunde

komme til aa bli liksaa resultatløs som i 1850. „Aftenbladet“ under Richters ledelse fristet bøte paa mangelen. Det aapnet for sit vedkommende valgkampen den 14de februar med en artikkel som hævdede, at nu galdt det ikke længer, saaledes som det ennda lød i „Morgenbladet“, aa velje bare dygtige og fædrelandssinnede menn, men folket maatte ta tingmenn efter politiske grunnsætninger. Saa pekte bladet paa det som det holdt for „Tidens ledende Spøragsmaal“, og her satte det i første række unionsspøragsmaalene, derefter aarlige storting og jury. Aarlige storting blev det nu intet alment ordskifte om; men unionssaken og jurysaken kom paa de fleste stedene sterkest i forgrunnen, og særlig blev unionsspøragsmaalene — for første gang siden 1814 — brennpunktet i valgkampen.

De brøt sig rent uvilkaarlig fram. Saa vidt jeg har funnet, var det „Laurvigs Blad“ — det nye liberale bladet som sakfører Thv. Olsen hadde sat i gang fra høsten 1857 — som aller tidligst, i de første dagene av februar 1859, satte til hovedmaal for valgene aa bekjæmpe alslags „Amalgamationsplaner“. Men den som sterkest og med størst virkning løftet det nasjonale rop gjennom valgkampen, det var den unge dikteren Bjørnstjerne Bjørnson. Han hadde netop gaat inn i styret for „Bergensposten“, og her førte han fra 1ste mars gjennom to maa-neder en ihærdig og livfull kamp imot de gamle Bergensrepresentantene, fordi de hadde stemt for begge de unionelle regjeringsforslagene i 1857. Innleggene hans fløi over landet — efter Jonas Lies uttryk — „ideoplyvende den lumre luft“. Ole Richter i „Aftenbladet“ stridde trofast ved Bjørnsons side; „Morgenbladet“ tok op maningen til aa være paa post imot „Amalgamationsideerne, som nu dukke Hovedet iveiret med større Freidighed end nogensinde før“, og i samme blad erklærte Jonas Lie: „Dette Storthing forlanger Mænd, som kunne staa paa Grændsevagt.“ Paa Tromsø stillet den unge overlærer Johannes Steen sig til valg paa programpostene: „Udvikling af vore kommunale Institutioner støttet til Folkeskolens Udvikling“ og „Be-

kjæmpelse af alle Amalgamationsplaner“. Og i store valgkresser som Akershus amt og Kristians amt krævede valgmændene først og fremst greie paa hvilket standpunkt tingmannsejendene tok til de unionelle spørsmåal.

Utenfor Bergen var det ingensteds at stortingsvalget vakte saa varmt et ordskifte som i Akershus amt; det næsten fyllte Kristiania-bladene. Her skulde jo i ethvert fall inn en ny mann i steden for saa framskutt en politiker som A. B. Stabell, og valgstriden kom i gang her tidligere enn ellers i landet. Optaket til striden var det stykket om „Sagfører Sverdrups politiske Drainsrør“ som „En Gaardbruger i Aker“ fik inn i „Morgenbladet“ for 26de januar 1859¹. Denne forfatteren vilde ikke la sig fange i Sverdrups garn, og han hadde tre, ret uensartede innkast aa gjøre: Sverdrup „var i sin Tid kjendt Mand i Thraniternes Leir“; han hadde i 1854 motsat sig flytning av Norges Bank til Kristiania; og han hadde bare for selv aa „høste Popularitet“ optraadt til skade for Hypotekbanken. Det var en blanding av steds- og standsinteresser som blev kallt i marken mot den farlige nye mann.

„Morgenbladet“ selv — og det var gjængs mening i samtiden at det var Stabell som her steg fram — tok i visse maater avstand fra innsenderen. Det fant „intet Naturligere, end at Hr. Sverdrup bliver nævnt i Forbindelse med Storthingsvalget i Akershus, efterat han har taget Bopæl inden Amtets Grændser, om han endnu ikke dertil har overflyttet sin Stemmeret, hvortil han, efter hvad der forlyder, fra enkelte Valgmænd til forrige Thing skal have modtaget Opfordring“. Og bladet nyttet saa leiligheten til aa lægge fram sit syn paa hans personlige og politiske forudsætninger, — i en artikel saa karakteristisk baade for bladets og Sverdrups stilling, at den fortjener aa bli læst i sammenheng:

„Hr. Sverdrup er En af vore faa Politikere af Profession, og han har et Navn i Thinget. Ingen, som har læst en

¹ Se s. 238.

Avis, eller som nogensinde har sat sin Fod paa Storthingsgalleriet, vil være i Tvivl om, at han i Thinget har spillet en Rolle, der giver ham fuld Adkomst til at bringes paa Bane som Berettiget til en Repræsentantplads fra hvilket-somhelst Valgdistrikt i Landet. Spillet en Rolle, ville Nogle udraabe, som gjerne mærke Ord. Ja, dette er maaske et omhyggeligt valgt Udtryk efter Manges Formening, ifølge hvilken Hr. Sverdrup er en Skuespiller, paa hvis Optræden i Thinget den samme Maalestok maa anlægges, som den ærede Indsender har brugt i Begyndelsen af vore Spalter. Denne Bedømmelse maa man dog være forsigtig med at adoptere, naar der spørges om vore politiske Størrelser. Det vilde være en Uretfærdighed baade mod Hr. Sverdrup og det Parti, som hvis Høvding han oftere er bleven nævnt, dersom man vilde lade det gaa over i den almindelige Mening, at de Taler, der unægteligen have havt Indflydelse paa flere af vore vigtigste Anliggender, ikke skulde indeholde stort Andet end Fraser og Klingklang.

Nu kan det ikke nægtes, at Hr. Sverdrup undertiden paa en besynderlig Maade og til lidet virkeligt Gavn har brugt eller misbrugt sine Talegaver, hvorpaa det ikke skal mangle os Exempler Det kan ligesaalidt nægtes, at Hr. Sverdrup mangen Gang paa Bekostning af den reelle Diskussion om den foreliggende Sag har kastet sig ind i personlige Kjævlerier, og at han synes at have sat sin Ærgjerrighed i at overvinde sine Modstandere, navnlig Professor Schweigaard, i Mundhuggeri. Enkelte have ogsaa udbragt det som et karakteristisk Kjendemærke ved Hr. Sverdrups Storthingsfærd, at han langtfra at rette sine Bestræbelser paa at kunne indskrives i Rækken af de Repræsentanter, som have overtaget det mindre bemærkede Hverv at arbeide i Komiteerne for en Sags omfattende og alsidige Drøftelse (ialfald er det vist, at Hr. Sverdrup selv meget sjelden har skrevet en Komite-Indstilling), meget mere i Thinget ved enhver Anledning anlægger sine politiske Stylder, for at hæve sig paa det i

hans egne Tanker mere glimrende Standpunkt hensynsløst at omstyrte det, som af Andre omhyggeligt er opbygget. . . . Men at Hr. Sverdrup nogensinde skulde have søgt Tilhold i Thraniternes Leir, som den ærede Indsender henpeger paa, og at hans demagogiske Retning skulde have ledet ham ind i kompromiterende Forbindelser med Mænd, der have omgaaes med Tanken om at omstyrte den hele bestaaende Orden, have vi aldrig kunnet fæste nogen Lid til.

Selv med Anerkjendelse af Sandheden i ovenstaaende Skildring vil vistnok Pluraliteten af Valgmændene i Akershus Amt ikke komme til andet Resultat end at stemme paa Sagfører Sverdrup til Repræsentant paa næste Thing. Modstanden mod hans Valg, om nogen saadan kommer til at finde Sted, vil efter alle Mærker reise sig fra Partier med egennyttige Planer inden de præsumtive Valgmænds Kreds, hvilke det maaske senere kan blive nødvendigt at berøre. De, som ikke have anden Interesse, end at finde en for Amtet brugbar Repræsentant, hvis Talent Oppositionen maatte savne paa Thinget, om det udelukkedes, ville vistnok snart komme til Enighed.“

Bladet mente det var sikkert at velgerne denne gang ønsket et storting som kunde ta op kampen mot det nye „Junkerministerium“, og det gav Sverdrup en faderlig formaning om hvorledes han burde optræ som flertalsfører: „Hr. Sverdrup som Medlem af en Majoritet, der fik decideret Overvægt, turde blive en moderatere Talsmand for flere Reformer, end han har været i Spidsen for de sidste Storthings Opposition. De politiske Rodomontaders Tid er forbi, og hvad der kan vinde nogen Anklang i en Folkefriheds Barndom, tager sig ilde ud som Gjengangere i en modnere Alder. Den Mand, som skal repræsentere Akershus Amt, og bevare sin Plads der, maa søge at udmærke sig ikke ved at bære tilskue en løs encyklopædisk Kundskab, men ved alvorlige Bestræbelser for at føre gavnlig Sag frem — ikke ved at trække op i Tide og Utide med Liberalismens flyvende Planer og klingende

Spil, men ved Styrken af en sund, gjennemærlig politisk Overbevisning, der med Rolighed afventer den rette Leilighed for sine Udtalelser, og ikke feberagtig søger den.“

Denne artikelen i „Morgenbladet“ vakte stor harme mellem alle Sverdrups venner. Den „udgiver sig“, skrev „Christiania-Posten“, „for en Diskussion om Storthingsvalgene, ja endogsaa for en anbefaling af Hr. Sverdrups Valg fra Akershus Amt, paa samme Tid som den fremfører de mest infame Angreb paa Hr. S.s Person og politiske Optræden. Dette er ikke forsvarligt . . . Man kan finde Fejl hos en Mand og kritisere dem og ligefuldt ønske ham paa Storthinget, men man kan ikke, som Morgenbladet har gjort, rakke ham ned og ikke levne ham Ære som Politiker for Firskilling, og endda ligefuldt anbefale hans Valg“. Mange trodde, og en innsender i „Christiania-Posten“ sa det beint ut, at det var personlig avind som hadde styrt „Morgenbladets“ pen. Richard Krogness skrev til Sverdrup, at Stabells adfærd var „fast for ussel og uværdig til at man kan fæste sig derved. Stabell er ganske og aldeles den gamle Asalæres Loke. Ligesom denne letsindig, listig og ondskabsfuld tumlede sig blandt Aserne, saaledes har hiin slaaet sig ned i den liberale Leir, hvor han, ligervis som Loke blandt Aserne, undertiden ydede Hjælp ved sin Klogskab, men ogsaa ofte skadede ved sin Ondskab“. Baade i „Christiania-Posten“ og „Aftenbladet“ kom innsendere og forsvarte Sverdrup; det blev paavist at han ikke hadde gjort Hypotekbanken nogen skade, og at han ikke hadde talt imot flytning av Norges Bank; det blev pekt paa hvor viktig det var aa velje ham av hensyn til en stor sak som „Morgenbladet“ ikke engang hadde nævnt, — jursaken, — og hans selvstændige og faste politik blev lovprist.

„Morgenbladet“ maatte gjentagne ganger ta til orde i striden. Det hævdede at det var dets „ærlige Mening at understøtte Sagfører Sverdrups Valg — fordi h a n saa at sige repræsenterer et nødvendigt Element paa Storthinget

som i vort offentlige Liv“. Men det krævede rett for sig til aa veie hans gode og daarlige egenskaper som politiker, og det paastod at det hadde været dets „redelige Ønske at fordele Lys og Skygge i Billedet af en af vore mest excentriske, vore meest roste og vore meest dadlede Politikere. Thi vi gjentage det — det havde under enhver Omstændighed været vor Mening efter Evne altid at virke for Hr. Sverdrups Valg, og især til det kommende Storthing“. I en særskilt artikel den 2dre februar foretok „Morgenbladet“ sig aa gjøre op hvad Sverdrup betydde i landets offentlige liv, og dette opgjøret har en ikke ringe interesse. Her hette det:

„Debatterne og Forhandlingsmaaden ligesaavel som Partiernes Holdning i vore Storthing have et eget Præg, som træder tydeligt frem, naar man sammenligner dem med andre Landes Nationalforsamlinger. Endog Partiernes Ledere indlade sig her sjeldent paa at opstille noget politisk System, bruge lidet at udtale Almeensætninger, Debatterne bestaa som oftest i en Meningsudvexling gjennem improviserede Yttringer, og endogsaa de, som tale hyppigst og længst, fremtræde i Regelen meget fordringsløst. Sagfører Sverdrup danner i disse Henseender en Undtagelse. Han er i Besiddelse af et stort Talent som Taler baade i Expositionen og i Replikken; dette er han sig bevidst og han benytter sig deraf. Ikke alene fremstiller han sig som den, der har en stærkt udpræget politisk Anskuelse, hvis yderste Konsekventser han hensynsløst forsvarer, men han haartrækker ogsaa med synlig Glæde de forefaldende Anledninger til at udtale dens Principer. Han er derfor en ny Fremtoning paa vor politiske Skueplads og vakte megen Opmærksomhed. Fra Begyndelsen af spaltede Menerne sig om ham paa en paafaldende Maade. Et Parti blev greben af Beundring over hans Talertalent og den Uforfærdethed, hvormed han forfægtede sine Meninger, ikke mindre end det tiltaltes ved disses konsekvente Demokratisme. Et andet Parti frygtede denne, bekjæmpede

hans Eensidigheder, forbitredes over hans Hensynsløshed, og hængte sig fast ved de svage Sider, som hans uforbeholdne og ofte forcerede Optræden mangan Gang gav blot. Have disse Yderligheder i Opfatningen af denne politiske Personlighed faaet Anledning til at udjævne sig? Vi tro det ikke. Men vor Mening er den, at det politiske Parti, hvortil han hører, hvad der end i det Hele taget kan indvendes mod dets Anskuelsers Ensidighed, ikke alene er et nødvendigt Element i vort Statsliv, og at det vilde være til største Skade for dets sunde Udvikling, om dette Parti ikke kom til at udtale sig eller om dets Styrke formindskedes — men at det ogsaa i flere Sager forfægter det Rette. Fremdeles at Sagfører Sverdrup, tiltrods for hans Lidenskabelighed og Hensynsløshed, og hvormeget man end maa beklage, at han ikke kan glemme sin egen Person over Sagen, og at han ligger under for Fristelsen til at glimre, er en af de talentfuldeste Talsmænd, som dette Parti nogensinde har havt, og at han derfor er fuldt berettiget til Plads i en Forsamling, som i Sandhed skal repræsentere Totaliteten af de Anskuelser, som findes hos Nationen. Og denne Villighed til at indrømme hans Parti og ham deres uomtvistelige Ret er ikke bleven mindre i den sidste Tid, da der er begyndt at aabenbare sig Tendenser, som absolut maa bekjæmpes af yderste Magt, og som i ham og hans Meningsfæller ville finde sin stærkeste Modvægt.“

Her var saaledes paa „Morgenbladets“ side just ingen „blind beundring“ for Sverdrup; det var tvertimot i høieste grad misnøid med hans paagaende demokratisme. Men det skjønte at han, ialfall under øieblikkets vilkaar, var uundgaaelig og uundværlig. Og tross alle sidehugg virket „Morgenbladets“ innlæg utvilsomt til aa støtte Sverdrups valg. Det syner sig at innsender efter innsender i bladene i de næste maanedene uten videre gaar ut fra at han var selvskreven til tingmann for Akershus amt. Og valgkampen her kom i virkeligheten ikke til aa staa om

Sverdrup, men om Ole Walstad. Han blev i „Aftenbladet“ og „Christiania-Posten“ beskyldt for aa være blit ministeriel og høre, og særlig maatte han gaa igjennem fordi han hadde været blandt de 8 som hadde stemt mot aa henlægge lovforslaget om svenske dommes retsvirkning i Norge. Den som av de fleste blev foreslaat i hans sted var Hartvig Nissen, forkjæmperen for aarlige storting. Men „Morgenbladet“ tok Walstad i forsvar; han hadde jo bare fulgt dets egen svingning over paa den moderate siden i 1851, og saa hadde han dog baade stemt for jury og mot mellemriksloven.

Sverdrup blandet sig ikke offentlig i valgstriden; en del av tiden laa han ogsaa syk. Hans gamle Larviks-ven prokurator Schrøder, nu sorenskriver i Tvedestrand, skrev til ham paa sin satiriske vis: „De burde have betydelige Gratificationer af Morgen- og Aftenbladene, synes mig, fordi De saa ofte tjener til Spalteføde. Det Onde maa tages med det Gode. Ha! Ha! Ha! Det bider vel ikke saa haardt paa Johan, vil jeg haabe og antage.“ Det kunde nu rigtignok svi mangen gang; men han hadde alt lært sig til aa bære slikt med ro. Det saa ennog næsten ut som om han ikke brydde sig om hele valget. „Morgenbladet“ hadde i januar klaget over at saa faa stemmeberettigede hadde latt sig innføre i manntallet i Aker, og formannskapet utsendte derfor en opfordring til velgerne om aa møte paa tinget 28de februar eller 1ste mars for aa bli innført. Først da, den 28de februar, sendte Sverdrup fra sykesengen skrivelse om aa faa komme med i manntallet.

Valgmansvalget for Aker blev holdt den 14de april. Av 250 stemmeberettigede møtte 129. Hans Grimelund blev 1ste valgmann med 115 stemmer, Sverdrup 3dje (siste) med 61.

Den 5te mai skulde tingmanns-valget gaa for sig. Til dagen i forveien hadde Akers valgmænn innbudt de andre valgmænnene til møte og samraad. Av amtets 47 valgmænn møtte her de 43. Grimelund var syk, og saa paa tok Sverdrup sig aa styre møtet. Valgmænnene blev enige om først aa holde prøvevalg for aa se hvem som

samlet de fleste stemmer. Ved dette valget fik Sverdrup straks 38 stemmer; de to gamle bonderepresentantene Jacob Hoelstad og Ole Walstad fik 33 og 30 stemmer; derefter kom Grimelund med 17, baron Harald Wedel Jarlsberg 15, Gabriel Aasgaard 9.

Aasgaard fra Sørum var den som hadde staat bak meget av agitasjonen mot Walstad, og han vilde nu ha de 4 tingmanns-embnene som hadde faat flest stemmer, til aa uttale sig om sit politiske standpunkt, særlig i de unionelle spørsmaal. Han spurte „om de vilde stemme mod saadanne Amalgamationslove som de paa sidste Storting fremsatte om Mellemrigshandelen og om Dommnes Fuldbyrkelse“. Sverdrup kunde nøie sig med aa vise til at slik hadde han stemt paa siste storting. Hoelstad og Walstad maatte gjøre nærmere greie for sig, og særlig maatte Walstad staa til rette. Han uttalte sig imot al amalgamasjon og skandinavisme, og til slut maatte han beint ut vedgaa at han hadde stemt galt i saken med de svenske dommene. Grimelund stillet sig paa samme standpunkt.

Saa kom Aasgaard med spørsmaal om de utpekte tingmenn vilde stemme for at det igjen skulde bli sat grænse for rentefoten. Men flertallet syntes ikke dette spørsmaal var viktig nok til aa trænge svar. Derimot maatte alle fire uttale sig om odelsretten, fordi stortinget i 1857 hadde vedtat en innskrænkning i den og ennog hadde havt flertal for aa avskaffe den helt. De tre gardbrukerne holdt allesammen paa odelsretten; men Sverdrup erklærte at han nu som før var imot den, og han paastod at han deri fulgte „demokratiske grunnsætninger“. Vi ser intet tegn til at valgmænnene la nogen vekt paa uenigheten her. De var nøid med det som var sagt om unionspolitikken, og med at alle tingmanns-embnene til slut uttalte sig for jury. Baron Wedel, som næst efter de 4 hadde høieste stemmetal, sa for sin part at han hadde syslet saa lite med politik, saa han hadde ikke gjort sig op noget standpunkt. Og dermed blev møtet opløst.

I valgforsamlingen den 5te mai blev saa Sverdrup, Hoelstad, Walstad og Grimelund valgt til stortingsmænd. Foruten Sverdrup selv var det bare to av alle valgmandene som ikke gav ham sin stemme, — det var Harald Wedel paa Bærums verk og presten Schönheyder fra Urskoug, som hadde møtt paa stortinget i 1857, men som det nu ikke var tale om aa velje igjen. Sverdrup var sat øverst paa hele 27 lister, og han blev amtets 1ste repræsentant. Walstad fik 10 stemmer mindre enn han. Sverdrup stemte selv paa Walstad, og som fjerdemann paa listen satte han Hartvig Nissen. Men denne rakk ikke længer op enn til 3dje varamann, og Aasgaard blev 4de varamann, mens baron Wedel blev 1ste.

Aatte dager efter valget fik Sverdrup følgende lille anonyme hilsen fra Kristiania: „De er en politisk Jesuit, en Rabulist, som aldrig burde have kommet paa Stortinget. Ved De det?“ Men fra andre kanter strømmet lykønskningene inn til ham. „Jeg tillader mig,“ skrev lensmann Falsen i Stokke, „at gratulere med den hædrende Maade, hvorpaa De er valgt til Storthingsmand, et Valg hvorover enhver Fædrelandsven maa glæde sig.“ Stortingsmann Bergsager fra Lyngdal skrev: „Nu haaber jeg vist, at Bondestanden i lang Tid, om Herren forunder Dem Liv og Helbred, vil være sikret Deres Virken for dens Vel.“

Et par dager før Sverdrup blev valgt i Akershus amt, hadde Bjørnsons liste seiret i Bergen og Steens liste paa Tromsø. Og utover landet seiret opposisjonsmændene i kress efter kress. Baggeruds „almægtige Indflydelse“ ledet valget i Kristians amt baade for personer og prinsipper; stillingen til unionslovene, odelsretten og juryen var avgjørende her. I Søndre Trondhjems amt var stemningen slik at Richard Krogness blev enstemmig valgt, ennda han ikke selv var valgmann, og i følge med sig fik han mænd efter sit eget ønske.

I Jarlsberg og Larviks amt, der presten Harbitz hadde været den ledende mann ved de siste valgene, grep Johan

Sverdrup nu medbestemmende inn. Det er grunn til aa tro at et forslag til valgmænn for alle prestegjeld i amtet, som stod offentliggjort i „Aftenbladet“ 5te april 1859, skrev sig fra Sverdrups haand, og han hadde brevskefte med flere valgmænn om tingmanns-embnene. Han hjalp til aa faa kastet middelveisfareren Peder Fadum, som paa de siste stortingene hadde været eneste bonderepræsentant fra amtet, og han stillet programmet: Harbitz og tre bønder. Dette blev ogsaa sat igjennem, og en av de valgte var lensmann Holtan, en av de radikale fra 1851, som siden hadde maattet sittede hjemme. Gardbruker Aschjem, som hørte til dem Sverdrup vilde ha valgt, blev ialfall 1ste varamann.

Sverdrup hadde alt i februar uttalt sin tro paa at det skulde komme et sterkt liberalt parti paa dette stortinget, og valgene opfyllte hans haap. Det viste retningen, at aldrig til noget storting, ikke engang til „bondestortinget“ i 1833, var det blit valgt saa mange bønder som til dette, — de møtte 50 mann høi. Der kom gamle bondestridsmænn som Ueland, Jaabæk, Enge, Hammerstad, Veseth, Wiig og Aarflot, og nye mænn som Ole Welde, Jørgen Olafsen og Sivert Nielsen. Jamsides med bønderne stod prestene H. U. Sverdrup, H. J. Blom og H. L. Bergh. Fra Romsdals amt møtte for første gang sakfører Ludvig Daae. Fra Bergen kom overlæge Danielssen, fra Larvik ingeniør P. R. Krag. I Trondhjem blev det ikke mulig aa faa prokurator Lerche gienvallt; men bankdirektør O. A. Krogness holdt da stillingen. Det var i det hele en sterk fylking av evner, frisinn og framgangsvilje som rykket inn paa stortinget 1859. Det var full grunn til aa haape paa at det skulde føre en sterk norsk og folkelig politik.

XVII.

Reformforeningen.

Paa stortinget i 1859 kunde Sverdrup vaage et alvorlig tiltak til aa samle et parti under sin førerskap. Nu syntes han selv sterk nok til aapent aa stige fram som fører. Og det saa ut som om en virkelig folkevilje holdt paa aa reise sig. Det hørte til hans innerste tankeliv, og han hadde set det stadfæstet av alle sine politiske røinsler, det som han engang paa dette stortinget uttrykte i ordene: „Politikken regner ikke efter paragraffer, men efter kræfter.“ Nu var det von om at han skulde faa magt bak politikken sin.

En kunde alt se tegn til at folkeviljen virket paa Regjeringen. Selv om Christian Birch-Reichenwald var blit statsraad i 1858 efter regentens personlige vilje, saa var han jo utvilsomt en langt modernere mann enn gamle J. H. Vogt, og ønsket ingen strid med Storting eller folk. I politiske spørsmal samraadde han sig meget med verbroren, Ketil Motzfeldt, som like ens ønsket at Regjeringen ikke bare skulde sitte og stritte imot. I viktige ting tok den til aa lempe sig. Birch-Reichenwald hadde alt før han gik inn i Regjeringen faat løfte paa at om Stortinget nu vilde gjenta vedtaket sit fra 1854 om aa avskaffe statholderposten, skulde det ikke bli tale om ny sanksjonsnegting. Da Regjeringen i april 1859 gjennemgik de sakene som det kunde være spørsmal om aa lægge fram for

Stortinget, var statsraadene straks sams om at det ikke kunde være nogen mening i aa ta op igjen forslagene om en ny mellemrikslov og om svenske dommes retsvirkning i Norge, og paa den andre siden at de maatte komme med kompromis-forslag i striden om sjørettene¹ og om vote- ringen i Høiesterett². Og i juli 1859, med det samme kronprins Carl var blit konge, tok Birch-Richenwald og Motzfeldt til aa arbeide for at Regjeringen skulde gjøre frontforandring i selveste jurysaken. Det kostet en del strid; men 14de september falt det kgl. resolusjon for at Regjeringen skulde utnævne en kommissjon som hadde aa drøfte om nogen paragraf i grunnloven var til hinder for jury³ og i tilfælle foreslaa de nødvendige ændringer. Kommissjonen blev utnævnt den 3dje oktober, og Regje- ringen maatte ennog — som det hette i „Morgenbladet“ — „bide i det sure Æble at medtage Sverdrup“. Planen var at Regjeringen selv skulde ta op jurysaken og faa i stand nye forslag.

Sverdrup var ikke den mann som lot sig daare av slik en forsonings-politik. Den var for ham bare et vitne- maal om hvor sterkt folkemeningen trykket paa Regjeringen, og naar Regjeringen saaledes blev „avtvunget klare og utvilsomme koncessjoner og erkjendelser“, inneholdt det bare øket opfordring for folkets ombudsmænn til aa handle. Han fik ennda mer mod til aa gaa paa.

Han led nederlag i den første striden han tok op paa det nye stortinget: han gjorde framlæg om at Ketil Motzfeldt ikke skulde bli godkjent som stortingsmann, fordi han var generalpostdirektør og dermed i virkeligheten departementsmann. Sverdrup hadde stridd for det samme framlægget alt paa det overordentlige storting i 1858, straks efter Motzfeldts utnævnelse, men hadde faat det for- kastet med 60 mot 48 stemmer. „Det er kleint med Magten hos Eder, naar I havde saa faa Stemmer for

¹ Se s. 144 og 186.

² Se s. 197.

³ Jfr. s. 204.

Motzfeldts Incapacitet," skrev broren Ulrich til ham efter den avstemningen. Nu regnet Johan Sverdrup paa større magt, og han vaaget striden paa nyt.

Det var ham slet ikke om aa gjøre aa holde Ketil Motzfeldt utenfor Stortinget; tvert imot — han vilde nødigg saaledes bygge en skranke mot en politisk motstander. Men de „konstitusjonelle skranke“ vilde han holde i forsvarlig stand, ikke la dem bli brutt paa noget punkt. Og naar han ikke vilde la sig lite med avgjørelsen fra 1858, var det fordi han her hadde aa hævde en vigtig forutsætning for hele framgangspolitikken sin: utviklingen maatte aldri faa bli stanset ved præjudikater. Han vedgik at en maatte lægge stor vekt paa hvad tidligere storting hadde uttalt om grunnlovens forstaaelse; men han vilde ikke derav la sig binde til mer enn en nøiagtig prøvning av grunnene for og imot: „Aa gaa videre i denne henseende vilde være aa skape en skadelig sedvane for vor utvikling, idet man derved i høi grad vilde vanskeliggjøre de forandringer der kan kræves av erfaringen og et mere utviklet statsliv.“

Det lyktes ham likevel ikke aa slaa igjennem med denne synsmaaten; den ene tingmannen efter den andre erklærte at de maatte bøie sig for vedtaket fra forrige ting, ennog Ulrich Sverdrup (som nu igjen møtte paa Stortinget) gik over, og Ketil Motzfeldt blev sittende med 71 mot 44 stemmer.

Nederlaget blev en ny maning for Sverdrup til aa samle et fast parti om sig, og han tok straks fat. Stortinget hadde traadt sammen den 1ste oktober, og utefter maanedens, har O. G. Ueland fortalt, hadde „adskillige af os foreløbige Sammenkomster“ som drøftet en partidannelse. Hvem som var med i disse sammenkomstene, vet vi ikke; men de førte til at Ueland, Sverdrup og Steen blev valgt til aa sætte op et program for partiet, og dette programmet blev lagt fram paa et møte av 48 stortingsmenn lørdag den 22de oktober. Programmet gik ut paa: „1) at hævde Norges nationale Interesser og Ligeberettigelse i Unionen, 2) aarlige Storthing, 3) Ordning af Forholdet mellem Byernes og Landets Repræsentanter i Overensstemmelse

ned Grundloven efter en saavidt mulig bred Basis, 4) Jury i Strafsager, 5) Modarbeidelse af Centralisation i Jdvvikling og i Administrationen, 6) Gjennemførelse af den kommunale Selvstændighed, 7) Almueskolens selvstændige Jdvvikling.“

Det var Sverdrups gamle tanke fra 1851 aa binde ramgangspartiet til et fast program¹. Det programmet i an nu var med aa sætte op, var ikke saa radikalt som let han hadde krævd for aatte aar siden; stemmerettsg arbeidersaken var ikke med nu længer. Og det vitner om hvorledes stridsspørsmålene hadde skiftet, at de tre akene som nu blev stillet først, de var slet ikke nævnt 1851. Aanden var likevel den samme; det galdt nu om før om aa gjennomføre grunnlovens prinsipper og kape en folkelig styrelse. Om det gamle programmet i omme ting gik længere, saa hadde det nye en fastere inje; det laa tryggere fæstet i tidens magtvilkaar, og let kunde derfor med større kraft sætte stevneleid for en nærmeste framtid.

Hovedsaken i øieblikket var om det skulde lykkes aa aa samlet et virkelig parti som vilde følge den givne linje, og til møtet den 22de oktober blev det ikke innbudt andre ingmænn enn slike som kunde tænkes aa ville fylke sig nder fanen. Dette første møtet blev avgjørende for partiets liv; men hvad som foregik paa det, har vi desværre kke full greie paa. Det eneste referatet som fins, er krevet efter minnet næsten fjorten dager efterpaa; det blev rykt i „Adressebladet“, et tillægsblad til „Almuevennen“, for te november. Straks i samtiden blev det oplyst at dette referatet skrev sig fra stortingsmann Mossige fra Stavanger mt, og siden han var en av dem som øieblikkelig reiste amp mot partiet, tør man nok paastaa at det ikke godt kunde ære helt upartisk. Det er ogsaa tydelig merket av uvilje, let vrænger øiensynlig paa ordene, og det blev straks møtt ned protest; „Aftenbladet“ skrev at det inneholdt „aabnære Uefterretteligheder“, Ueland erklærte at det bar „En-

¹ Se s. 130.

sidighedens og Rethaveriets Præg, saasom Ord og Sætninger var revne ud af deres Sammenhæng“, og tyve andre tingmænd betegnet det som „partisk og ensidigt“ Stort annet har vi likevel ikke aa holde os til.

Ueland var den som aapnet møtet, og han var ogsaa ordstyrer paa det efter opfordring av Sverdrup. Har redegjorde for planen: at de stortingsmænd som i de store tat var enige om landets utvikling i liberal retning skulde slutte sig nærmere til hverandre for med desto større kraft aa kunne virke for det store formaal; de skulde danne en „demokratisk-politisk klub“ som skulde diskutere vigtige saker før de kom fram i Stortinget, og de maatte da ha et program.

Først blev saa programmet drøftet, og det blev samrøstes godkjent, bare med den ændringen at ordene „efter en saavidt mulig bred Basis“ i post 3 blev strøket Sverdrup holdt egentlig paa disse ordene; men han vilde gjerne tøjie sig saa langt han kunde, naar han dermed kunde vinne det væsentlige: aa faa i stand en „reformklub“ — det var dette engelske navnet han brukte. Om dette spørsmålet holdt han — heter det i Mossiges referat — „et smukt Foredrag, hvori han skildrede Betydningen a en slig Klub, samt udviklede, hvilke herlige Frugter dera vilde fremgaa. Til Støtte for sin Opfattelse af Sagen paa beraabte han sig slaaende Exempler fra Udlandet, navnlig England. Der kunde saaledes, efter hans Formening, ikke længer næres Tvivl om, at man ogsaa hos os burde gjøre et Skridt fremad i den betegnede Retning.“

Efterat saaledes programmet var vedtat, opfordre Ueland de tilstedeværende til aa skrive sig inn i klubben — „Reformforeningen“ som den skulde hete. Men da blev det strid. Sakfører Daae vilde ha greie paa hvo sterkt programmet skulde binde medlemmene. Ueland og Sverdrup gav svar paa dette, og efter Mossiges referat skal de ha sagt, at de sakene som blev tat op til drøftning skulde være enten aapne eller fælles spørsmaal: „De aabne skulde blot diskuteres, og ethvert Medlem hav

Frihed til i Thinget derom at stemme efter Overbevisning; Fællesspørgsmaalene derimod skulde ikke alene diskuteres, men derover ogsaa formelig voteres, og med Betingelse af, at den Mening, hvortil Flertallet sluttede sig, ubetinget skulde ansees som Foreningens Votum ved Sagens Behandling i Thinget.“

Det er klart at hverken Ueland eller Sverdrup kan ha nyttet netop slike ordelag; men meningen var grei: det fælles program skulde være bindende for alle medlemmene, og i enkeltheter fik de lempe sig efter hverandre. „Ueland tilføiede — heter det i referatet — at man vel ikke burde skræmmes ved at beholde denne Regel; thi man agtede at gaa frem med Føielighed og Varsomhed.“ Det viser sig at han dermed netop mente, at han for sin part gjerne lempet sig i mindre ting. Men Daae syntes det var farlig aa faa slikt et band paa sig; han trodde ikke velgerne vilde være nøid med at han gav sig i andres vold og ikke fulgte sin egen overbevisning. Sverdrup tok da atter ordet, „og i et temmelig langt og varmt Foredrag søgte han at skildre Nødvendigheden af, at der ved deslige Samlinger og i visse Sager foretoges Votering, og denne med bindende Kraft for Minoriteten. Han gjentog, at denne Fremgangsmaade netop var efter udenlandsk Mønster, og var derhos aldeles nødvendig for at holde Foreningen sammen og give den den forønskede Betydning ligeoverfor Regjeringen og Modpartiet. At indskrænke den alene til en delibererende Forsamling uden Votering, vilde være frugtesløst, der i sine Følger vilde vise sig uholdbart, og saaledes vilde den da strax ryge overende.“

Nu kom Mossige og sa at længer enn til slik en delibererende forsamling vilde han ikke gaa: han vilde ikke ta sit endelige standpunkt i nogen sak, før han hadde hørt motpartens grunner, og han kunde for sin samvittighet ikke være med i en forening som i visse tilfælle bandt ham paa forhaand. Sverdrup svarte igjen, og paaviste at det slet ikke var noget moralsk uriktig, men tvertimot ofte nødvendig aa lempe sig i det mindre for aa faa det

større fram. Han fant ikke nogen tvang i slikt heller; for den som kom i strid med sin samvittighet, kunde jo ganske simpelt melde sig ut av foreningen. Det syntes han ogsaa vilde være en vinning; for saa blev foreningen rensket for halvveisfarere, og han bad Ueland som gammel tingmann sie om han ikke heller vilde ha 40 mann som han ubetinget kunde stole paa, enn 80 halvveisfarere. Ueland maatte selvsagt stadfæste dette, men la rigtignok til, at „man fik det nu ikke altid som man vilde ha det“. Mossige blev dypt krænket ved ordene om halvveisfarerne. Han mente paa at han var ingen sviker; men han vilde staa som fri mann og ikke gjøre sit hjerte til en røverhule. Sverdrup gav skarpt svar, og Mossige refererte efterpaa som om Sverdrup hadde truet med at de som ikke holdt fast ved foreningens vedtak skulde nok faa sit politiske merke paa sig.

Ordskiptet gir — tross alle ufullkommenheter i referatet — et tydelig billede baade av Sverdrups politik og av tenkemaaten i samtiden. Det syner sig, at ennda sat det meget i av den rædselen for partidannelse som hadde kommet saa sterkt til orde under arbeiderbevægelsen, og den blev egget ennda mer fram ved Sverdrups skarpe innlæg. Han pointerte med logisk styrke konsekvensene av aa gaa inn i et parti, og han formet kravene til et partimedlems lojalitet ikke alene sterkere enn man før hadde været vant med i Norge, men ennog sterkere enn mange av hans egne stridsfæller ønsket.

Ueland innrømmet i den efterfølgende bladstrid, at „et enkelt Medlem“ i dette første møtet hadde ytret noget som kunde bety at flertallet skulde binde mindretallet innen foreningen, og at omtalte medlem „brugte stærke Udtryk i den Henseende“; men, la han til, „jeg ved ogsaa, at det samme Medlem ved en senere Replik viste, at man havde oppfattet ham for strengt“. De 20 medlemmer som protesterte mot Mossiges referat, erklærte sig samstundes uten ansvar for den „temmelig heftige Debat“ som „efter vort Skjøn noget i Utrængsmaal fra begge

'Sider' var blit ført om voringstvang. Og da dette blev tolket som at de vilde la Sverdrup „staa *solo* for det hele Staahei ved Foreningens Fødsel“, satte de op en tillægs-erklæring (som for resten ikke blev trykt), der det blir oplyst „at Sverdrups Tanke, henkastet i det Øieblik man var færdig med Mødet, aldrig før var hørt af Nogen, aldrig havde faaet nogen bestemt eller skriftlig Form, og at det er vitterligt, at han allerede den samme Aften, i Samtale med to Medlemmer af Foreningen og et Par andre Mænd, selv opgav den. Om dette var fordi at han fandt, at selv den bedste Hensigt dermed lettelig kunde give Anledning til Misforstaaelse, eller fordi den, som „Dølen“ udtrykte sig, alt havde opfyldt sin Hensigt, kan være ligegyldigt“.

Vi tør da slaa fast, at Sverdrup i ordskiiftets hete har latt sig rive med til aa stille krav som han selv straks efterpaa skjønte ikke lot sig opretholde i sin fulle streng-
het. Og i en viss mon maa han saaledes ta et personlig ansvar for den voldsomme motstand Reformforeningen møtte. Men hovedsaken er likevel at selve den ting aa organisere et politisk parti maatte virke skræmmende i den tids Norge. Ikke bare kjentes det som en trusel mot de gamle magt-
haverne; men ennog paa moderate framstegsvenner virket det som om revolusjonære magter steg fram.

Den 25de oktober kunde Kristiania-bladene bringe mel-
dingen om at Reformforeningen var dannet, og denne mel-
dingen blev efterfulgt av en bladstrid som efter samstem-
mig dom var den kvasseste landet ennda hadde set. Stri-
den blev hovedsakelig ført mellem „Morgenbladet“ og
„Aftenbladet“. I „Morgenbladet“ fik nu den nye bladsty-
reren Christian Friele for første gang høve til aa syne
sin makeløse evne til vyrlaus nedsabling og utrættelig
forfølgelse. I „Aftenbladet“ fektet Bjørnstjerne Bjørnson,
som netop hadde gaat inn i Richters sted ved siden av
Ditmar Meidell, og han var nu heller ikke ræd for
aa ta hardt i, men hadde rigtignok bedre humør og
videre syn.

„Morgenbladet“ hadde straks 25de oktober et forlydende om at Reformforeningen hadde opstillet „den terroristiske Regel“ at flertallet skulde binde mindretallet, og det undret sig over at man da hadde „kunnet opdrive et saa stort Antal som over Tredive, der virkelig skal have indtegnet sig som Medlemmer“. Dagen efter hadde det allerede „Byhistorier“ om hvorledes Mossige og andre tingmænd var utsat for trusler, hvis de ikke vilde gaa med, og bladet var i fyr og flamme: „Hvad vilde det være for et farligt, for et revolutionært Maskineri, om man kunde faa en Forening istand, hvis Flertal bandt Mindretallet til at stemme efter sin Befaling i Storthinget! Kun den Ting, at Foreningen, med dens patriotiske Skildt, har kunnet omgaaes med og beskyldes for saa farlige og upatriotiske Planer, er nok efter vor Mening for at dræbe den. Enhver selvstændig Mand og navnlig enhver Storthingsmand, som vil bevare sine Vælgeres Tillid, maa anse det for en Skam, ligesom det vil være utilladeligt, at han skal komme i Storthinget nogen Dag og stemme i nogen Sag anderledes end hans egen fri Overbevisning tilsiger ham at være ret alene Talen derom indeholder slige Advarsler om, at man kan tænke paa at indføre Tyranniet i den værste Form, saa at man føler sig tilbøielig til at give efter for Skræk i Blodet. Det systematiske Tyranni imod Overbevisningen, denne Tilbøielighed til at herske over og beherske frie Mænd ved andre Midler end deres frie Villie og Overbevisning, staar i ingen Henseende tilbage for Sabelherredømmet og Inkquisitionen.“ Bladet paastod at slik voteringstvang i grunnen førte til „Ophævelse af Storthinget og Afskaffelse af Forfatningen og i det Hele af fri Forfatning“, og det spaadde at Reformforeningen vilde bli „Frihedens Grav“.

„Aftenbladet“ moret sig i førstningen bare over dette „halvforrykte“ angrep med sit „ubændige Raseri“. Det mente at hadde „Morgenbladet“ brukt litt maatehold, kunde det kanskje ha opnaadd noget hos den politiske uskyldighet og politiske skinhellighet som det fans saa nok av i landet.

Men saa meget „Nonsens og Uvittighed“ paa én gang maatte bare vække latter, og raseriet gav det beste vitne-maal om at vilkaarene nu var modne for dannelsen av et frisinned parti.

Snart maatte likevel „Aftenbladet“ opdage at raseriet gjorde sin virkning, og det slog igjen saa hardt det kunde. Det reiste spørsmaal om hvorfor „Morgenbladet“ fór saa villt og ustyrlig i vei, og det svarte selv: „Det er bleven mere og mere vitterligt, at Morgenbladet har spillet et falskt Spil med den liberale Sags Interesser. Det kan derfor ikke taale at se dens Tilhængere træde aabent og ærligt frem i Dagen for at gjøre en Ende paa alle de Tvetydigheder og Underfundigheder, paa hvilke Morgenbladet har sejlet saa lunt afsted i de senere Dage. Som Organet for den politiske Tvetydighed har det ganske naturligt betragtet et Forsøg paa at gjøre Ende paa denne som et Angreb paa dets egen Existence.“

Men „Morgenbladet“ blev ikke spakere for det. Det kastet sig nu ogsaa over „Aftenbladet“, „Reformforeningens eget Organ“ eller „det Sverdrupske Organ“. Det betegnet Ditmar Meidell som „Aftenbladets Bajas“ og sammenlignet hans præstasjoner med „en øllet Matros's“, mens Bjørnson blev kallt „Truppens første Kunstrytter“. Det talte om „en Flom af Grovheder efter sin store Herres og Mesters [d. v. s. Sverdrups] Exempel“, om „Farisæisme“, „frække Forsøg“, „Uvorrenhed og Drengagtighed“. Og naar „Aftenbladet“ avviste snakket om voringstvang, spurte „Morgenbladet“: „Er Hovedmændene for Partiet under Gjennemførelsen af deres Planer blevene rædde for den dødfødte Vanskabning ? Er der opstaaet indre Splittelse inden Klubben? Har maaske de mindre Størrelser og Halehængerne, som man vilde omklamre stedse tættere og fastere med Partiklørene, følt disse altfor dybt, er de begyndt at protestere mod Tyranniet, og har de endelig gjort Krav paa den Velsignelse at kunne trække Aanden frit, og tænke frit med deres egne Hjerner? Ja, det var paa Tide, at de følte sig ydmygede ved reent ud at give

Umyndighetserklæringer fra sig.* Men „Morgenbladet“ la ingen vegt paa om det ikke blev noget av med voterings-tvungen: „Hestefoden er bleven vist frem, og Enhver, som hører til denne Forening, vil vide, at han ikke desto mindre har at dandse efter Ledernes Pibe under paafølgende Udkastelsestvang, ikke af Foreningen, men af næste Storthing — vel at mærke, hvis Ledernes Evne strækker sig saalangt som deres Villie.“

Bjørnson gjorde nar av „Morgenbladets“ storslagne Jakob von Tybo, som til hver evige frokost aat 36 stortingsmænd og to redaktører. Han skildret humoristisk hvorledes bladet fór omkring i gatene som et „stormløbende Bysnak“ og fik opløb i stand. Og han greidde ut — „Forelæsninger i det høiere Vrøvl“ kallte „Morgenbladet“ disse stykkene — hvorledes partier hørte nødvendig med til utviklingen. Han pekte paa at „Morgenbladet“ hadde faret rent galt i vei med opskriket sit om voringstvangen, siden det jo her ikke var tale om en fri diskussionsforening, men om en partiforening, og det var det som gjorde Reformforeningen til noget nyt og noget løfterikt: „vor Politik bliver en ordnet og aaben Politik.“

Nicolai Mejdell i „Christiania-Posten“ hadde bebreidet Reformforeningen, at den hadde sat op et program i altfor vide uttryk, saa den ikke kunde bli noget rigtig radikalt parti, og om den paastaatte voringstvang hadde han en lykkelig vending: „Enighed foreskrives ikke i et saadant Forhold, den forudsættes.“ Bjørnson kjente sig slaat av dette, og han øinet straks sammenhengen: det hadde været en synd aa ville drage centrumsmænd inn i foreningen, og det hadde draget den næste synd efter sig, aa reise spørsmålet om voringstvang. Sverdrup var blit drevet litt for langt, netop fordi hans venner ikke hadde aapent nok syn for det som var nødvendig forutsætning for et parti: full prinsipiell enighet.

Midt oppi denne striden holdt saa Reformforeningen det andre møtet sit, den 3dje november. Det blev holdt offentlig, saa alle kunde faa se hvad den vilde, og fra

dette møtet har vi utførlige referater i alle Kristiania-bladene.

Det var atter Ueland som styrte, og det som han denne gangen tok fram, det var at foreningen maatte faa et reglement, før den kunde regne sig for organisert; han vilde ha en komité til aa utarbeide det, og der maatte det bl. a. bli fastsat om møtene stadig skulde være offentlige. Med det samme nævnte han at han saa paa foreningen som et lite frø til et stort træ: en gang maatte det bli et reformselskap med underavdelinger over hele landet, da først kunde folket faa virkelig politisk opplysning og samle sig til arbeid for fædrelandets tarv.

Efter dette blev det litt snak att og fram. Simon Lie sa at han ikke vilde gaa inn, før han hadde set reglementet. Veseth mente det trangs ikke stort reglement for slik en samling av politiske venner. Jaabæk spurte hvorledes en forening av tingmenn kunde bli en lands-organisasjon, og Ueland svarte at han var ikke rett paa det rene med det; men han holdt fram at hovedsaken var aa samle dem som prinsipielt stod paa samme standpunkt i politikken. Det er aapenbart at han hadde møie med aa holde ordskiftet i et fast spor.

Saa tok Sverdrup ordet, og la grunnlaget for hele foreningen klart til rette. I „Aftenbladet“ er hans innlæg slik referert:

„Her synes at herske en Misforstaaelse om hvad der er gjort, man taler som om Intet var færdigt; men for de Medlemmer, som har tegnet sig, er Sagen i alt Væsentligt færdig. Man har underskrevet et Program med en Række af Principer, der omspænde en hel politisk Bevidsthed; i disse Principer ligger hele Selskabets Mening uttalt. Hvad Kommitteen skal gjøre, er blot at forfatte en formel Forretningsorden; Hr. Lie er i Vildfarelse, naar han venter nogen nærmere Bestemmelse om Foreningens Tendens, end den der ligger i Programmet. Her er ikke Tale om at stifte en diskutterende Forening, her er Tale om at stifte et politisk Parti, og et saadant tilsteder

ikke Uenighed om Principer; i et saadant kan der ikke være Tale om Majoritet og Minoritet. Aviserne har bragt nogen Uklarhed i Sagen ved at tale om Meningstvang og Meningsterrorisme; Saadant er der ikke Tale om; de, der har tegnet sig som Medlemmer, har gjort dette, fordi de er enige i de opstillede Principer. Om Reglementet bemærkede han, at det burde fastsætte den Grad af Offentlighed, som skulde tilstedes. Man har talt om Konspiration; dersom Taleren konspirerer, saa er det med den hele Verden; thi han vil kun virke med Grunde. Offentlighed bør tilstedes, men kun saa langt som det kan bestaa med en privat Forenings Natur; der kan tilstedes Adgang for dem, der meget maatte interessere sig for Sagen, men ikke ubetinget Offentlighed. Han havde imidlertid efter hvad der var passeret ikke villet modsætte sig Offentlighed i dette foreløbige Møde. Tanken om en Forening over det hele Rige var ham ikke fremmed, men den kunde ikke realiseres endnu; dette Selskab, hvorfra den skulde udgaa, maatte først i Gjerning vise, hvad det er. Men han skulde, om det behøvedes, ikke være bange for at appellere til Folket; han vilde se, om ikke Majoriteten af de Stemmeberettigede i Norges Land vilde bifalde hvad man her forfegtede, og støtte sine Repræsentanter, som uden nogen rænkelig egen Fordel udsatte sig for alle de Ubehageligheder, som fulgte af at staa frem og kjæmpe for Folkets Sag. Dette var den mindst misundelsesværdige Lod, som kunde tilfalde et Menneske; han havde idetmindste aldrig haft andet end Ubehageligheder deraf. En Reformforening over det hele Land vilde kunne udrette overordentlig meget, baade fordi den direkte kunde bringe meget Godt frem, og fordi den ved sin blotte Tilværelse vilde tvinge Regjeringen til at benytte sit Initiativ flittigere og i en mere folkelig Retning. Han troede, at Tiden var kommen til en saadan Forening, og at Folket var modent til med Kraft at optræde gennem en saadan. Han ansaa nærværende Selskab som konstitueret, det vilde med Glæde modtage enhver Repræsentant, som vilde træde ind,

men der kunde ikke være Tale om at opgive et eneste Punkt i Programmet.“

Efter referatet i „Morgenbladet“ endte han med aa sie at talen om meningstvangen var noget vrøvl som aldrig hadde været framme i foreningen. Men Simon Lie var sta, og vilde ha greie paa hvorledes den som blev i mindretal her, skulde stille sig naar han kom i Stortinget. Sverdrup svarte at han syntes dette var rart av Lie: foreningen skulde jo kjæmpe for visse prinsipper, og den som ikke var med paa dem, fik holde sig utenfor; men var han med, maatte han følge de høiere hensyn og ikke sætte saken paa spil bare for aa faa fram hver en nuanse i sin personlige opfatning. Ueland sluttet sig helt til dette, og Steen blev utaalmodig, — nu fik det bli slut paa snakket, sa han, saa de kunde ta fat paa organiseringen.

Det blev da overdraget til de tre program-forfatterne sammen med Jaabæk og Olai Wiig aa gjøre utkast til reglement, og i nyt møte den 7de november blev reglementet vedtat. Ueland forsvarte her til en viss grad offentlighet for foreningsmøtene, og han vilde at andre tingmænn skulde ha adgang til aa høre paa. Men Sverdrup talte imot, og Ueland fik bare aatte mann med sig. Ueland bad sig fri for valg til styret, og Sverdrup blev da valgt til formann med 19 stemmer av 30 tilstedeværende. Steen blev næstformann med 20 stemmer, og gardbruker Rolfsen fra Lister og Mandals amt blev sekretær. Dermed var Reformforeningen endelig konstituert.

Imens drev „Morgenbladet“ ufortrødent paa med sine angrep. Det var ikke Friele, men en annen av dets faste mænn, rimeligvis lektor T. H. Aschehoug, som i to lange artikler den 6te og 7de november gav et „uforstyrrt granskende Tilbageblik paa Foreningens Tanke i dens Almindelighed“. Her var det ikke længer voteringstvangen som maatte holde for. „Selv med Fradrag af denne eventyrlige Bestemmelse,“ hette det, „bliver Foreningen neppe ganske uskyldig eller uskadelig.“ Det var to ting som ennda dømte den til aa bli „en Snylteplante paa

vort offentlige Liv“. Det ene var at den stillet op et partiprogram; slikt var til skade for den personlige frihet og førte desuten til forhastede reformer, som ikke hadde nogen virkelig folkevilje bak sig. Og det andre var at den vilde komme til aa øve et tryk paa Stortinget med sin forhaands-drøfting av sakene. Det som vilde faa magten i foreningen, det var „den politiske Frase“, og: „Dette er et saa væsentligt Punkt, at man igrunnen maa være fristet til at antage den hele Reformforening for egentlig fremgaaen af denne politiske Frase, der i de senere Tider vistnok har søgt at skaffe sig Indgang i Storthinget selv, men som uidentvivil har følt sig noget generet af den der i Almindelighed herskende sunde Sands, der gaar løs paa Sagen selv og dens Grunde og foragter klingende Stikord og hule Deklamationer.“

En tør nok gaa ut ifra at dette om „den politiske frase“ først og fremst sigtet til Johan Sverdrup. Det var rædselen for den magt han skulde faa, som drev forfatteren til aa fordømme baade programmer og partier, ja ennog rene diskussionsforeninger. Rædselen for en ny magt som reiste sig i norsk politik, var det som egget „Morgenbladet“ og dets nye styrere til saa voldsom en kamp. Det minnte om at førerne i Reformforeningen hadde samvirket med arbeiderreisningen av 1848, og det lot Harro Harring optræ i sine spalter for aa uttrykke sin tilfredshet med de nye revolusjonære. En lærd forfatter fortalte om den franske jakobinerklub, som endda ikke var fullt saa fæl som den norske Reformforening; han fant i grunnen ikke noget som den kunde maale sig med, saa nær som de hemmelige selskaper fra „det Unge Europas“ dager, og han talte bevægelige ord om de farer for indre uro som opstod, naar opviglere prøvde aa reise den uoplyste masse, — naar de gav sig til „at organisere Reformen, at organisere Misfornøielsen“. Andre revolusjonære minner blev vakt til liv, naar Ueland, Sverdrup og Steen blev kallt „Triumvirerne“, og særlig var det Sverdrup som fik hete „Triumviren“, naar han da ikke til et ombytte

blev kallt „Folketribun“. Om Aschehoug gav op paa-standen om voteringstvangen, saa var den stadig like levende i Frieles pen. Han forkyndte den fremdeles som „Kjærnepunktet“, og han fortalte at medlemmene av Reformforeningen vilde altid „føle sig trykkede under Triumvirernes Jernhænder, der vil forhindre dem fra at votere hver efter sin Overbeviisning eller fra overhovedet at have Overbeviisning“.

Det samme blev fastslaat i humoristiske viser. Niels Nicolaysen skildret i „Reformforeningsvisen“ hvorledes Ueland sat og pilket og fisket, men ikke fik nogen ting paa kroken, før en ny mann kom ham til hjelp:

— Johan Sverdrup, den Gangerpilt kjap,
Han mæled høvisk: „Plappap peraplap!
Jeg har læst i et Værk om den engelske Fisk,
At den fordrer sin Tid, før den bider frisk.“

Saa lærte Ueland aa fiske, og han drog fisk efter fisk, til han hadde halvannet snes, — dem nøt han og Sverdrup „med endrægtig Hu“, mens „Aftenbladet“ vartet op. Og en forfatter fra Vestlandet diktet om „Utinget“ som var varslet av „Stjerna“ ifjor, — det var en kalv med 35 hoder:

Fra en Hovedstrube kom en Lyd, sa'n
Som jo vakte Fem og Tred'ves Fryd, sa'n
Som den ene brølte,
Som den ene følte
Skulde alle Munde give Lyd, sa'n.

I en letsindig time kom Friele i skade for aa true med at Høire òg kunde faa i stand sit partimaskineri til kamp mot revolusjonen. Men ellers var det regjeringsmagten „Morgenbladet“ satte sin lit til; gang paa gang varskudde det om at Regjeringen vilde bruke veto imot alt som Reformforeningen kunde faa fram i Stortinget. Og den som hadde regjeringsmagten, trang jo ikke til aa danne parti.

Saaledes gik striden dagstøtt en maanedes tid. Hver uke hugg A. O. Vinje inn med „Dølen“, og han, frifanten som ikke var „fødd med Partiorganet“, var selvsagt

imot al partidannelse. Han paastod at „Partistriden hjaaa oss er berre ein Strid millom Kunna og Faakunna“, og at „all Tale om at gjera politiske Parti her er den umogne Manns Tale“. Naar Ueland hadde sagt at Reformforeningen skulde hjelpe til aa gi folk politisk oplysning og dermed gjøre ende paa dagblads-tyranniet, saa sammenlignet Vinje ham med Napoleon III som la censur paa pressen. Ja, Vinje hævdede endda-til, at parti-foreninger var noget absolut unorsk, og „Morgenbladet“ grep med glæde dette nasjonale vaapnet.

Paa den andre siden kom Nicolai Mejdell i „Christiania-Posten“ (13de november) og lastet Reformforeningen for at den ikke sterkt nok steg fram som parti og ikke vaaget sig til aa ta op den viktigste av alle framgangssaker, kravet paa parlamentarisk reform. Han syntes foreningen „af noget Stort er bleven til noget Smaat“ — „den gjør sig til en Ikke-Reformforening“. Og han ropte til Friele: „Tro mig, Morgenblad, de Folk dernede i Reformforeningen er ikke i mindste Maade farlige.“

„Aftenbladet“ greidde ut, at Reformforeningen i sanning var det naturlige uttrykk for den sindige framgangsvilje i den norske middelklasse, først og fremst i bondestanden. Og det prøvde aa lægge striden om paa bredere grunn med rolig drøfting av store prinsipper. „Vi begyndte lidt heftigt, det er sandt,“ vedgik det den 16de november; „men vi mærkede strax, at Striden der ved vilde komme op i en Stil, som ingen Part gavnede. Siden har vi væsentlig indtaget Forsvarets Stilling.“ Men alt som „Aftenbladet“ la ut om parti-vilkaarene i landet, møtte bare haan i „Morgenbladet“, og det „Aftenbladet“ bar fram om den faktiske sammenheng med Reformforeningen, kallte „Morgenbladet“ bare for „Prokuratorprocedure“: „Hvad et saa løsagtigt Organ som Aftenbladet siger, er som talt i Ørkenen. Dets vaasede og fuldkommen irrelevante Artikler læses ikke engang længere.“

I steden provoserte „Morgenbladet“ Sverdrup til aa „afgive bestemt og uforbeholden Erklæring“ om han ved-

kjente sig de ordene som var tillagt ham om voterings-
tvang. „Almenheden,“ sa bladet, „har allerede længe
maattet være forundret over, at Hr. Sagføreren har troet
at kunne unnlade selv at fremtræde.“ Og det la til:
„Bliver hans Redegjørelse tvetydig, saa er Almenhedens
Dom uforanderlig og endelig, om den ikke allerede nu er
det.“ Selv tok bladet sin dom paa forskot, idet det er-
klærte det for „Frækhed“ av Sverdrup, at han i det
andre møtet i Reformforeningen hadde kallt beskyldningene
for vrøvl. Og det ropte til stortingsmænnene: „Fy! Skammer
Eder dybt ved den Slags Ledere!“ Somme av Sverdrups
venner vilde ogsaa ha ham til aa offentliggjøre en forklar-
ing. Men han holdt fast ved den grunnsætning som han
fra første færd hadde fulgt, — ikke aa svare paa angrep
i bladene, bare la dem drive paa. Han var viss paa at
de vilde miste virkningen, netop naar de ikke fik annet
svar enn stadig fortsat arbeid.

„Morgenbladet“ mente nu — eller lot ialfall som det
mente — at det med sine angrep hadde gjort ende paa
Reformforeningen. Det hadde helt fra første dag fulgt
den taktik aa fremstille det nye partiet som dødfødt eller
ialfall med dødsspiren i sig fra fødselen. Efterat det i
aatte dager hadde tersket løs paa det stakkars kræket,
forkynte det (2dre november) at nu var foreningen for
alvor død, fordi tingmænnene hadde skjønt „at det ikke
sømmede sig for Landets kaarne Mænd, at lade sig drive
som en Saueflok frem i Thingsalen af DHrr. Sverdrup
og Ueland“. Den 7de november var døden ennda bare
nær forestaaende, og i de næste ti dagene satte bladet al
mulig kraft inn paa aa skynde paa dødsfallet. Den 18de
november kjente det sig saapas trygt, at det lofte aa spare
læserne sine for aa høre mer om „den saakalste Reform-
forening“ med dens „moralske Tvang“ og „revolutionære
Planer“.

Det lyktes ikke helt aa holde dette løftet. Den 1ste
desember syntes bladet det maatte ut med et venlig raad
til foreningen om nu aa slutte med møtene sine, og sam-

stundes forkynte det som resultat: „naar der under saa fredelige og rolige Tidsomstændigheder som de nærværende kan dannes den mest ensidige Klub med Udelukkelse af Frihed og Overbevisning; naar man under vore nærværende jevne Forholde vil danne sig et Parti eller et Tilhæng af fuldtro Venner, som man i alle Sager kan stole paa, naar man ikke vil nøies med halve Venner, som stundom falde fra og vove paa at have og følge en egen Overbevisning: da er intet naturligere, end at alle gode Borgere føle en vis Skræk for deslige Tendentser, og levende fatte Nødvendigheden af at holde sig borte fra og holde fra sig Forbindelse med saadanne Partigrundsætninger og deres Høvdinge. Buen brister, naar den strammes saa høit, som Hr. J. Sverdrup har forsøgt det i Reformforeningen.“

Endelig den 4de desember kunde „Morgenbladet“ triumfere ved aa melde at Reformforeningen var „gaaet ned til en simpel og i det Høieste temmelig overflødig samtalende Klub“, og det tok dette for en „faktisk Erkjendelse af, at vi have havt Ret i vor Modstand“. Ennda hendte det rigtignok helt fram i februar 1860, at „Morgenbladet“ maatte ha fat i foreningen. Men det erklærte den for „næsten fuldkommen betydningsløs“ og Ueland og Sverdrup „næsten som faldne Størrelser“.

Disse stadige dødsmeldingene var et led i „Morgenbladets“ kamp mot Reformforeningen, og de har ialfall havt den virkning, at eftertidens historieskrivning har oppfattet det som om foreningens dannelse var et eneste tapt slag, et rent faafængt tiltak. Men dette er nu slet ikke rigtig. „Morgenbladets“ lille „næsten“ peker alt paa at slaget ikke var saa helt tapt. „Aftenbladet“ hadde i virkeligheten større rett, da det sist i desember 1859 holdt fram, at Reformforeningen hadde gjort et stort framstøt i vor politiske utvikling: den gamle „Opposition“ hadde traadt over i et nyt stadium og hadde faat videre sigte, den førte ikke lenger bare en smaalig strid om skillingene, men kjæmpet for liberale reformer.

Det er sant nok at Reformforeningen fik liten støtte rundt om i landet; de bladene som ikke uttalte sig mot den, tidde for det meste stillt. Folket var ennda ikke modent for en stor politisk partidannelse. Men selve forsøket paa aa faa et parti i stand hørte med til det som skulde modne folket. Det galdt her, det som Bjørnson skrev om kampen for aarlige storting: et ærlig nederlag var et vilkaar for kommende seier. Reformforeningen kunde ikke med én gang naa alt som den sigtet paa; men den førte et stykke paa vei til maalet. Den samlet bare et mindretal av Stortinget i sig; men dette mindretallet blev kjernen til et virkelig parti. Reformforeningen drog skarper linjer gjennom vor politik enn den før hadde havt.

Selve foreningen vedblev aa leve og virke hele stortingssamlingen igjennem, og den satte tydelige merker efter sig. Den hadde ved grunnlægningsen faat 33 medlemmer, og i de næste fire ukene meldte det sig inn fire mann til, saa hele tallet blev 37, — litt mindre enn tredjeparten av hele stortinget.¹ Av disse 37 var hele 30 bønder, og der var bare 5 by-representanter, saa en kunde nok paa en vis kalle dette for et bondeparti, — det bygde i det minste paa det gamle bondepartiet. Men ennda var det 20 bønder paa tinget som ikke var med, og hovedsaken er at selve programmet ikke bar noget særlig klasse-stempel: det var rent demokratisk. Formannen, føreren, var da heller ingen bonde. Sverdrup fik nu personlig gjøre til sanning

¹ Jeg gir her en fullstændig liste over alle medlemmene, idet jeg uthæver navnene paa dem som hørte til den faste opposisjon i 1851 (se s. 166): J. Sverdrup, Grimelund (Akershus), Prante (Bergen), Løken (Nordre Bergenhus), Veseth, Aga, Riisnæs (Søndre Bergenhus), Fougner, Brandt, Lysgaard (Kristians amt), Stoltenberg (Finmarken), Børresen (Flekkefjord), Hoel (Hedemarken), Gjelstad, Holtan, Schjerven (Jarlsberg), Jaabæk, Bergsager, Rolfsen (Lister), Enge, Skjerkholt, Stamsø (Nedenes), Kjelsberg, S. Nielsen (Nordland), Aarflot, Olafsen, Haaven (Romsdal), Wiig (Smaalenene), Ueland, Thorsen (Stavanger amt), Steen (Tromsø), O. A. Krogness (Trondhjem), O. Welde, Worum, Sandstad (Nordre Trondhjem), J. R. Krogness (Søndre Trondhjem), Dietrichs (Tønsberg).

det som han just paa dette stortinget fik tilføre til aa utale om den frie sakførerstands betydning for folkets politiske udvikling. „I vort land,“ sa han i odelstinget den 10de mars 1860, „hvor der endnu blandt de stemmeberettigede finnes forholdsvis liten dannelse, var det saa meget mere nødvendig at der paa overgangen til embedsstanden fantes en klasse av mere dannede menn der kunde træ i spissen for utviklingen uten aa generes derved at de kom i altfor nøie forbindelse med Regjeringen. Denne klasse er det som sakførerstanden efter min formening skal danne og vil komme til aa danne.“ Den frie sakførerstand var endda ung i landet; men gjennom Sverdrup tok den førerskapen i framgangspolitikken, og bønderne maatte være hovedstyrken i hæren hans.

XVIII.

Opbygning av et parti.

Sverdrup var ikke saa virksom en taler paa stortinget 1859—60 som han hadde været paa de forrige tingene. Særlig talte han forholdsvis sjelden i samlet storting, og var mest aldrig med i ordskiftene om bevilgningsspørmaal. Her grep han ordet næsten bare naar det stod om saker som han var rent personlig interessert i, saaledes som med Hypotekbanken eller drænsaken, eller naar det galdt aa fremme nasjonalt kultur-arbeid, eller spørmaalene snertet inn paa rent konstitusjonelle vilkaar. Det var grunnlovsspørmaalene han helst var med og drøftet i stortinget.

Naar han holdt sig saa meget tilbake, hadde det ialfall delvis sin grunn i at han gjentagne ganger var syk under denne stortingssamlingen. Han avgrænset sig derfor strengere til odelstingssakene, lovspørmaalene, som baade efter hans utdannelse og efter hans politiske interesser laa ham nærmere. Men selv i odelstinget ser vi at han var borte ved saker som en skulde ha ventet aa finne ham med i. Saaledes da sjøfartsloven var fore, — da var det Richard Krogness som tok op forslaget om aa sætte inn i loven de forskriftene om sjørettens sammensætning som forrige storting hadde vedtat i hovedsaken efter Sverdrups krav,¹ og dette seiret med stort flertal.

¹ Se s. 281.

Selvsagt var alle Reformforeningens medlemmer med i flertallet; bare Sverdrup var fraværende, og han fik saaledes ingen del i sakens endelige gennemføring, — Regjeringen bøide sig nu endelig og gav sanksjon. Like ens var han borte da odelstinget behandlet Vinjes forslag om oldnorsk til artium, som han selv hadde lagt fram; her var det Steen som maatte føre saken for ham. Og i mange andre lovsaker var han bare lite med.¹

Men paa dette stortinget hadde han da faat en pligt paa sig til personlig aa forberede en hel liten række med lover: han var blit formann i justiskomiteén nr. 2, den gamle komitéén sin fra 1857. Han var sat inn i den først og fremst for jurysakens skyld, og juryloven var ogsaa den største sak komitéén fik aa arbeide med. Men komitéén slapp let fra den: hele saken kom til aa bli utsat. De fleste andre lovene som blev sendt til justiskomiteén nr. 2, var rene smaasaker. Det var bare to lover som hadde større rækkevidde eller omfang; men de to innebar ogsaa samstundes politiske stridsemner, — her var motsetning mellem Regjering og Storting.

Den største av disse lovene var en ny militær straffelov som skulde træ i steden for forordninger fra 17de og 18de aarhundred. Den hadde været fore for første gang i 1857; men den loven Stortinget da hadde vedtat, var blit negtet sanksjon. Et av de viktigste strids-spørsmaalene her stod om prylestraffen, — den vilde Regjeringen ha opretholdt. Baade i innstillingen og i debatten kjæmpet Sverdrup kraftig imot slik en fornedrende straf, og han hævdet i det hele paa punkt efter punkt de moderneste humane straffeprinsipper. „Stokken peker tilbake i steden for fremad,“ sa han, og han vilde ikke være med paa aa sætte Norge paa det lave kulturtrin som prylestraffen betegnet. Han seiret i 1860 som han hadde gjort 1857; Reformforeningens medlemmer stod samlet bak ham. Men paa nyt negtet Regjeringen sanksjon.

Den andre strids-loven galdt en sak som ennda længer hadde været oppe, — det var spørsmålet om offentlig

votering i Høiesterett og Riksretten. Regjeringen hadde alt i 1857 tøid sig saa langt at den vilde gaa med paa at Høiesterett skulde gi grunner for dommene sine; men dette førte bare til at de som holdt paa full offentlighet stillet ennda djervere krav. Og siden odelstinget i 1857 ikke hadde villet bruke grunnlovens § 79 til aa drive igjennem lov-vedtaket fra de to foregaaende tingene, tok nu Sverdrup saken op i sin fulle bredde og fik komitéen sin med paa et forslag som gjorde offentligheten i Høiesterett saa utstrakt som rettergangsformene paa nogen maate tillot, — han lempet sig efter Regjeringen i aa holde Riksretten utenfor. I odelstinget førte han kampen for dette nye forslaget mot Frederik Stang og A. M. Schweigaard, og han hævdet at her galdt det et godt demokratisk prinsip, som ingen juridiske betragtninger skulde ha lov aa kverke, — juristene, sa han, som ikke hadde sans for det ideelle, gjorde netop derfor vældige feilgrep i statsstyrelsen. Han seiret i stortinget i denne saken òg; men Regjeringen brukte igjen sit veto.

I begge disse sakene forberedte Sverdrup ikke bare lov-ændringer, men prinsipielle framsteg, og i begge tilfælle hævdet han paa det sterkeste, at prinsippene maatte være det ledende i al politik. Dette vilde ikke sie at han var en upraktisk prinsip-rytter, — bare at han fulgte en fast linje i politikken. Han var fullt villig til aa ofre ennog kjære framtids-tanker, naar han saa at de ikke høvde til tidens vilkaar eller ikke kunde faa rum i praktisk framgangs-arbeid. Han kunde nok vedkjenne sig det som stortingsmann Veseth skrev til ham i anledning av Reformforeningen: „Saavidt jeg forstaar Dem er De ikke optraadt alene som Leder, men ogsaa som den der vil ledes.“ Han maatte ta omsyn til om hans saker var modne i folkemeningen.

Derfor stemte han paa dette stortinget imot forslaget om aa ta odelsretten ut av grunnloven¹. Han ændret sin stemmegivning fra 1857 uten aa gi nogen grunn for det;

¹ Se s. 277.

men det er klart at en bondefører ikke kunde stemme mot bønderne i slik en særskilt bondesak, og han kunde visselig ha sagt som broren Ulrich Sverdrup, som like ens ændret stemmegivning, at først bevægelsen efter 1857 hadde lært ham hvor sterk en kjærlighet til odelsretten det endda sat i folket.

Det kostet mer for ham aa bøie sig i en annen sak som paa nyt var framme, — spørsmålet om representasjons-ordningen. Og her kunde han ikke la være aa forklare sig; spørsmålet var altfor brennende i dagens politik. Bønderne hadde her et krav de maatte drive igjennem, om de ikke til slut skulde bli rent magtløse paa Stortinget. Grunnlovens egne valgregler hadde paa nyt, liksom i 20-aarene, faktisk tilintetgjort dens forskrift om at byene skulde ha en tredjepart og amtene to tredjeparter av stortingsmännene; byene hadde nu naadd op til mer enn to femtepartar, og de kunde gjøre regning paa aa faa flere og flere tingmenn, mens amtene stod nogenlunde stillt. Bønderne krævde aa faa det rette tilhøvet igjen, og det hadde staat en bitter strid om dette paa stortinget i 1857. Men by-representantene hadde hindret en omordning efter de forslagene som da laa fore. Noget maatte likevel bli gjort, og Harbitz, forsoningspolitikeren, hadde da faat i stand en stor komité som skulde lægge et forlik til rette for næste storting.

I denne komitéen blev det enighet om aa slaa inn paa en ny vei, som skulde føre til at grunnlovs-forskriften om representasjons-skiftet mellem by og land aldrig mer kunde bli overtraadt, saa striden dermed én gang for alle skulde være avgjort. Mens grunnloven hittil hadde sat tingmanns-tallet for hver by og hvert amt i forhold til valgmanns- og velgertallet, vilde komitéen nu ha inn i grunnloven faste forskrifter om stortings-representasjonen for hver eneste valgkress, saa det ingen ændring kunde bli for om valgmanns- og velgertal skiftet. Komitéen kløvde sig likevel i spørsmålet om hvorledes den nye grunnsætningen skulde bli gjennomført, og den kom

derfor til aa lægge fram to særskilte forslag. Det ene, formulert av Schweigaard, gik ut paa aa holde tingmannstallet innenfor den grænse det hadde naadd i 1857 (111) og saa fordele det med en tredjepart paa byene og to tredjeparter paa landet. Det andre, formulert av H. U. Sverdrup, gik ut ifra det tingmanns-tal som byene hadde naadd i 1857 (44) og vilde gi land-amtene det dobbelte tal, saa hele stortinget skulde faa 132 medlemmer.

Begge disse forslagene var i strid med Johan Sverdrups politiske ønskemaal. Han hadde i 1857 ennda sterkere enn i 1851¹ holdt fram at Stortinget skulde være folke-repræsentasjon, ikke klasse-repræsentasjon. Hans maal var aa faa gjort ende paa motsætningen mellem by og land, og liksom han vilde ha avskaffet alle særlige by-privilegier, saaledes vilde han ogsaa ha bort den særlige repræsentasjon for by og land. Men han fant saa godt som ingen samhug for denne tanken paa nogen av sidene; hver part holdt paa det som grunnloven hadde git den. Det kunde jo ogsaa være et spørsmål om hvilket prinsipp som var det viktigste i grunnloven, enten fordelingen mellem by og land eller økningen i repræsentasjon efter folketallet; men bøndernes strid mot byenes overvegt gav ikke syn for annet enn fordelings-spørsmålet. Det blev i virkeligheten ikke annet valg enn aa ta et av de to nye forslagene, og her var det paa forhaand git hvilket som maatte svare best til Sverdrups synsmaater. Mer enn én gang hadde han hævdet at Stortinget ikke maatte være en altfor faatallig forsamling; det maatte gi rum for alle samfunds-interesser og for alsidig drøfting av alle spørsmål, det maatte være mangmænt nok til at sundt organiserte partier fik utvikle sig og ikke kameraderi tok magten. Han maatte naturlig foretrække det „Sverdrupske“ forslag.

Da han sammen med Ueland og Steen satte op programmet for den vordende Reformforening, fik han ogsaa tat inn her et krav om at repræsentasjonen skulde bli

¹ Se s. 146.

ordnet „efter en saavidt mulig bred Basis“¹. Men da dette blev lagt fram i det første møtet, syntet det sig straks at bønderne vilde ikke være med paa slik en „bred basis“. Deres sparsomhets-aand møttes med den Schweigaard'ske konservatisme, Ueland sa at han i grunnen var enig, og Sverdrup fant sig i aa gi op sin „basis“ for det større formaal: samling av et demokratisk parti. Steen, smaaby-repræsentanten, knurret og kallte det for „selvmorderisk“ for de smaa byene, om de gik med paa Schweigaards forslag. Men den „brede basis“ blev strøket av Reformforeningens program. Og i foreningsmøtet den 7de november blev det uten avstemning vedtat aa støtte Schweigaards forslag, — baade Sverdrup og Steen blev nødd til aa følge sit parti. „Morgenbladet“ spottet i den anledning med „selvmorderen“ Steen; men oppgivelsen for Sverdrup var jo akkurat like stor, selv om det ikke netop var smaabyene han var saa interessert for.

Da saken var fore i stortinget den 11te november, forklarte han aapent og ærlig at han egentlig holdt paa en annen ordning enn den han stemte for. Han samlet i korte ord sine innkast mot aa snøre Stortinget saaledes inn i trange band, og han pekte paa at Stortinget burde følge folkets utvikling, om det saa skulde koste litt penger. Men naar han likevel stemte for det Schweigaard'ske forslag, da var det fordi han vilde hjelpe til aa sikre at det nu blev vedtat en grunnlovsændring som tok fra byene det overtal de hadde av repræsentanter. Han trodde ikke det var mulig aa faa nogen god endelig skipnad, før ialfall dette steget var tat, — før den største politiske vegt var lagt hos det store bondefolk. Og han trodde at videre ændringer vilde følge efter, fordi tilstanden vilde bli utaalelig. „Naar jeg derfor — saa sluttet han — stemmer for Schweigaards forslag, er det ikke fordi dette er enden, men fordi det er begynnelsen til enden.“

Han tok i mist i dette. „Christiania-Posten“ hadde rett, naar den skrev at Schweigaards forslag vilde føre

¹ Se s. 283.

hele saken inn i en blindgate, som en ikke kunde komme ut av. Det blev vedtat med overvældende flertal; det var mange flere enn Sverdrup som bødte sig for nødvendigheten. Men det skulde syne sig at dermed var fastslaat en ordning som blev varig og næsten urikkelig. Visselig slap man den stadige strid om repræsentasjonen mellem by og land; men i steden blev motsætningen mellem dem gjort til fast politisk institusjon. Og likevel var det en vinning som var naadd: bønderne fik — liksom i 1830 — et trygt overtak i Stortinget, saa længe de kunde holde fast paa det i selve bygdene. Dette var en nødvendig forutsætning for Sverdrups politik, og derfor kunde ingen falle paa aa kalle ham politisk „selvmorder“. Det hadde kanskje været mulig for ham aa faat forpurret hele løsningen av spørsmålet for denne gang; men da hadde han ikke kunnet samle bønderne om sig, og tross alt hadde saaledes „Aftenbladet“ rett i aa regne utfallet for en seier for Reformforeningen.

Sverdrup prøvde straks aa nytte resultatet til utgangspunkt for et nyt framstøt: han vilde ha partiet sit med paa statsraadssaken. Straks første gang han tok ordet paa dette stortinget, i striden om Ketil Motzfeldts fullmakt den 4de oktober, hadde han nævnt at han nu holdt det for ønskelig aa gi statsraadene adgang til aa ta del i stortingsforhandlingene. Han hadde før ikke villet være med paa dette, uten at grunnloven blev omdannet slik at reformen sikkert vilde virke til styrking for folkestyret¹. Nu hadde han faat tro paa at det hadde reist sig en folke-magt sterk nok til aa drage statsraadene inn under sin innflydelse, naar den møttes med dem i Stortinget. Og særlig mente han at et organisert parti vilde trygge Stortingets magtstilling.

Da Reformforeningens program blev kunngjort, uttalte „Aftenbladet“ straks at det saknet statsraadssaken, og det var just denne mangelen „Christiania-Posten“ sigtet til, naar den ikke vilde godkjenne foreningen som et ekte

¹ Se s. 138 fg., 266.

reformparti. Med det samme saa Stortinget hadde vedtat repræsentasjons-reformen, mænte „Aftenbladet“ foreningen til aa ta statsraadssaken paa programmet; for nu var jo bondeflertallet sikret overtaket i Stortinget. Og Sverdrup var av samme mening. I møte i Reformforeningen den 17de november reiste han spørsmålet, og — heter det i en melding i „Aftenbladet“ — „efter at han i et kjærnefuldt Foredrag havde begrundet sin forandrede Anskuelse af denne Sag, foreslog han, at Statraadernes Adgang til Stortingets Forhandlinger skulde optages paa Foreningens Program.“

Med „Morgenbladet“ og „Dølen“ som kilder er det nu alminnelig blit fremstillet som om dette forslaget blev vedtat med 26 mot 5 stemmer. Men det er uriktig. Et medlem av foreningen (visstnok Veseth) har forklart sammenhengen i „Aftenbladet“. Det syner sig at et par av bønderne straks uttalte sig mot saken, og Sverdrup, som ikke vilde sprengre partiet, tok da forslaget tilbake. Men han vilde gjerne ha spørsmålet drøftet, og han bad hvert eneste medlem sie sin mening, saa en kunde faa greie paa stemningen innen foreningen. Den ene efter den andre stod da op og erklærte at de nu hadde gaat over, og til slut var det ikke mer enn fem mann som ikke ennda var for statsraadssaken. Noget vedtak blev ikke gjort, og det skulde snart komme for dagen at ikke alle de nyomvendte var saa støe i overbevisningen. Men det var likevel tydelig at en svingning gik for sig blandt bønderne, og den var en frukt av Sverdrups politik.

Han vilde ikke drive partiet fortere fram enn det kunde holde; han trodde altid paa utviklingens magt til aa modne sakene i folkets sinn, — taalmodighet var en hovedgrunnsætning i al hans politik. Den fulgte han ogsaa i den sak som kanskje mer enn nogen annen hadde samlet Reformforeningen, og som han personlig var knyttet til paa særlig vis, — jury-saken. Det var straks Stortinget kom sammen blit sat i gang et arbeid med aa samle underskrifter paa et forslag om aa gjenta jury-vedtaket fra

1857 i uændret form, og før oktober maaned var ute, hadde det faat 44 underskrifter; derav tilhørte de 34 medlemmer av Reformforeningen, og utenfor den var med saa innflydelsesrike menn som Harbitz, H. U. Sverdrup og Ole Hammerstad. Men da saken kom til justiskomiteén nr. 2, blev den for det første rolig liggende.

Tingen var den at den kommissjon som Regjeringen hadde nedsat for aa uttale sig om jurydomstoler var i strid med grunnloven,¹ hadde avgit sin innstilling sist i oktober. Her hadde Schweigaard og to andre uttalt sig for at jury ikke kunde bli innført uten ændring i grunnlovens § 88 („Høiesterett dømmer i siste instans“); Frederik Stang og amtmann Aall hadde desuten sluttet sig til disse tre i den mening at § 20 like ens maatte bli aa ændre (den fastsatte at Kongen hadde rett til aa benaade forbrydere efter høiesteretts-dom), og advokat Dunker og Ole Walstad fant denne ændringen, om ikke nødvendig, saa i det minste tilraadelig. Bare Sverdrup, U. A. Motzfeldt og Nils Enge brydde sig ikke om nogen grunnlovs-ændring.

Det vilde aapenbart bli vanskelig aa drive fram juryloven mot en slik motstand, og samstundes aapnet det sig en mulighet for aa samarbeide med Regjeringen. Da Justisdepartementet (statsraad Manthey) den 26de november la fram kommissjons-innstillingen, pekte det paa at Regjeringen burde foreslaa de paakrævde grunnlovs-ændringer, saa Stortinget kunde staa frit i jury-saken, og desuten slo det paa at Regjeringen kunde nedsætte en kommissjon til aa utarbeide full jurylov.

Sverdrup skjønnte godt at dette kunde være noget helt annet enn velvilje. „Man nedsætter kommissjoner av to grunner,“ sa han en gang under stortingssamlingen, „for aa fremme en sak og for aa begrave den.“ Og „Morgenbladet“ hadde paa forhaand røbet at det mest galdt om for Regjeringen aa faa tat saken ut av Stortingets haand; det hadde den 28de oktober — efterat det selv nogen dager i forveien

¹ Se s. 281.

hadde gaat over i rækken av jursakens motstandere — raadd til aa faa en kgl. jurykommissjon, fordi Regjeringen ellers risikerte at juryloven av 1857 blev trumfet igjennem mot det kgl. veto. Sverdrup forutsaa, og uttalte aapent, at saken kunde komme til aa føre til kamp mellem Regjering og Storting. Men han vilde prøve forliks-veien først. Da Regjeringen i februar 1860 naadde til aa sætte fram for Stortinget forslag om aa ændre grunnlovens §§ 20 og 88, og da statsraad Manthey samstundes spurte Sverdrup om han vilde være villig til aa gaa inn i en kgl. jurykommissjon, svarte han straks at han „ikke trodde aa burde undslaa sig for aa overta det tilbudte hverv“. Dette var ogsaa virkelig en seier; for Manthey vilde personlig slet ikke ha Sverdrup med, — det var Ketil Motzfeldt som hadde drevet saa hardt paa — som Manthey fortæller — „det Nødvendige i ikke at forbigaa denne store Mand“. Den kommissjon som saa blev opnævnt den 3dje mars, med statsraad Fr. Stang til formann, var slet ikke særlig juryvenlig; men den stae motstand fra Regjeringens side var da brutt, og samme maaned innstillet justiskomiteén nr. 2 paa at jursaken skulde bli utsat til næste tingsamling, — den 26de april blev utsættelsen vedtat av Odels-tinget uten ordskifte om realiteten.

Det kan ingen tvil være om at Reformforeningen hjalp til aa drive slike saker, netop fordi den repræsenterte en samlet styrke. Men det synte sig ellers snart at samholdet i partiet ikke altid var saa ubetinget aa lite paa. Det tjente sikkert til aa svække Reformforeningen, at den ikke greidde aa samle medlemmene i den første sak den tok standpunkt til efter repræsentasjons-spørsmålet. Det var i spørsmålet om skyssloven den led sit første nederlag.

I dette spørsmålet var det et gammelt strids-emne som var oppe; helt fra 1815 hadde bønderne kridd for aa bli av med den særlige skysspligt som laa paa dem. Nu hadde det kommet fra Regjeringen forslag om paa alle hovedveier aa sætte faste skyss-skifter i steden for

tilsigelsesskyss. Men dette forslaget vakte likevel ikke saa stor en glæde hos bønderne; det la hele ordningen over i Regjeringens og amtmannens haand, og det la halve utgiften med den paa amtskommunen. I veikomiteén blev det nok et flertal som holdt paa proposisjonen; men det likte ikke alle ting i den. Og mot flertallet stod to særskilte mindretal med hver sit forslag. Det viktigste av dem var det som amtmann Aall var far for: han vilde ikke ha en hel ny skysslov, og han vilde ikke med én gang paaby faste skyss-skifter overalt; han vilde la hvert herredsstyre ha avgjørelsen og saaledes smaat om senn komme over til den nye ordningen.

Disse ulike forslagene vakte stor forstyrrelse hos bondetingmænnene. Ingen var helt nøid med noget av dem, og næsten hver mann hadde sin mening om hvorledes ordningen burde være; det som høvde paa én kant av landet, høvde jo heller ikke altid paa alle andre. Reformforeningen drøftet spørsmålet i to møter, den 24de og 26de november, og her blev megen uenighet. Særlig Ueland og Jaabæk holdt paa at tvangsskyssen skulde bort, men ikke derfor kommunale skyss-skifter komme i steden; de vilde at skyssvæsenet skulde bære sig selv. Og Sverdrup krævde at denne idéen maatte bli nærmere drøftet. Mot bare to stemmer sluttet da foreningen sig til et forslag om at hele saken skulde bli sendt tilbake til ny behandling av en forsterket komité, og dette forslaget tok Ueland og Jaabæk op i odelstinget den 28de november. Skulde ikke det gaa igjennem, holdt et stort flertal i foreningen paa amtmann Aalls forslag.

I odelstinget kom striden til aa staa i to hele møter, og særlig kastet Sverdrup sig med iver inn i ordskiftet til fordel for utsættelse. Han var ytterst bitter imot Aalls „fliklov“, som han sa bare „vilde være en overgangslov fra en overgangslov til en overgangslov“. „Det er min mening,“ sa han, „at man engang maa ta til gjenmæle mot de herrer som vil faa folk til aa tro at hanefjed og halve forholdsregler inneslutter summen av al legislatorisk vis-

dom.“ Og han erklærte: „Jeg anser det som min pligt som repræsentant aa virke til at der i denne sak gjøres noget stort.“ Han pekte fram imot en ordning med regelmæssig offentlig diligencefart. Den praktiske mann amtmann Aall bemerket tørt: „Jeg har aldrig forstaat hvad idéer skal brukes til i lovbeslutninger.“ Og med stort flertal forkastet odelstinget forslaget om ny behandling; et av Reformforeningens mest framskutte medlemmer, Nils Enge, var en av hovedmænnene mot forslaget. Efterpaa blev amtmann Aalls forslag vedtat.

I denne saken hadde det ikke lykket Sverdrup aa samle bønderne under sin fane. Visstnok galdt det ikke en programsak, og personlig hyllet han her et radikalere standpunkt enn mængden av bønderne. Men det var den første strid han tok op som formann i Reformforeningen, og striden blev et avgjort nederlag, — værst fordi foreningens medlemmer kløvde sig.

Han fik saaledes straks fra første stund røine at det ikke var let aa holde et parti ihop, hvor lite det saa var. En av brødrene hans, Georg Sverdrup paa Frolands verk, skrev til ham i anledning av Reformforeningen, og skildret hvor politisk umodne bønderne ennda var: „En, ved et bedre Skolevæsen, meer udbredt Dannelse maa til, førend man kan vente nogen videre Forandring til det Bedre. Ikke denne, men den kommende Generation er det man kan vente noget Godt av.“ Saa mistrøstig saa ikke Johan Sverdrup paa vilkaarene; men han var klar over at de vel trang til bedring, og den nye almueskolelov som laa fore paa stortinget 1859—60, regnet han for et av de vigtigste hjelpemidler for framgangen.

Regjeringen la fram en lov om almueskolene paa landet, utarbeidd av en kgl. kommissjon, og et særskilt forslag kom fra Hartvig Nissen, vedtat av H. U. Sverdrup. Det siste skilte sig bl. a. ut ved at det la baade tilsynet og bevilgningsretten sterkere over i folkevalgte myndigheter og i nogen mon svækket geistlighetens magt over skolen.

Det var en seier for demokratiet at kirkekomitéen la det Nissen'ske forslag til grunn, og det var det som blev gjennomført. Johan Sverdrup glædde sig baade over dette og over de store framsteg som den nye loven førte til i selve undervisningen. I ordskiftet om loven blandet han sig ellers ikke meget. Han bare kjæmpet „med al den styrke han kunde lægge i sit ord“ for et tillægsforslag av Frederik Stang som gik ut paa aa trygge den borgerlige dannelse et bredere rum i skolen ved aa kræve undervisning i jordbeskrivelse, naturkunnskap og historie. Han vilde at almueskolen skulde utdanne borgere med samfundsinteresser, ikke bare gi religionskunnskap, — dette var for ham det „viktigste i hele almueskolen“. „Jeg uttaler med min fulle overbevisning,“ sa han: „hvad der vil komme av denne spire, det tenker jeg ikke engang paa forhaand lar sig beregne; men jeg er viss paa at vore efterkommere vil se forbausende følger herav.“ Forslaget blev ogsaa vedtat, og brøt vei for en hel ny dannelse i folket.

En framhjelp for opfostringen til politisk selvstyre saa han like ens i loven om menighetsraad som paa nyt var framme. Det var en sak som Ueland, H. U. Sverdrup og mange andre hadde arbeidd med i mange aar, og i 1857 hadde det lykkes aa faa loven igjennem i odelstinget; men den strandet paa lagtingets motstand. Johan Sverdrup hadde talt for loven dengang; han hadde pekt paa ordningen i den reformerte kirke som mønstret, og han hadde hævdet at det laa i den evangeliske kirkes væsen at magten tilhørte menigheten, ikke klerus. I 1860 talte han igjen for aa skaffe menigheten en representasjon i kirkesaker, og han ropte at det vilde hevne sig, om menigheten skulde bli negtet stemme. „Jeg sier,“ sa han: „fri menighet og fri kommune er tvillingsøstre; man kjæmper mot et dobbelt aristokrati, det hierarkiske og det verdslige.“ Paa nyt var odelstinget for loven; men lagtinget hindret den.

Det var en sterk indre sammenheng i alt dette Sverdrups

arbeid. Han vilde fostre sit folk til selvstyre og sit parti til handledygtighet. Baade maalet og taktikken la han klart fram, da forslaget om aarlige storting kom til avgjørelse den 23de februar 1860. Konstitusjonskomitéen hadde innstillet det til forkastelse, dels og væsentlig fordi det var saa nyt og saa lite drøftet, dels paa grunn av nogen formelle vanskeligheter; men komitéen hadde samstundes uttalt sig for selve realiteten i forslaget. Stortinget fulgte enstemmig komitéen, og ingen andre tok ordet enn Johan Sverdrup. Han tok ikke forslaget op til avstemning, endda han ikke syntes komitéens innkast var særlig vegtige; men han bøide sig for den grunn at saken endda ikke var nok drøftet i folket. „Det gaar i dette land,“ sa han, „ikke hurtig med reformer, og det er da bedre aa la dem ha sin forberedelsestid, før man optar kampen for alvor.“ Men han var viss paa at saken vilde komme igjen, til den seiret: „Der kan ikke arbeides i nogen retning, uten at denne sak blir bragt i erindring. Dersom der skal gives en mægtig løftestang inden samfundet, som skal hæve hvad der fortjener aa staa høiest, saa er det den kraft og aand der vil komme inn i tingen derved at nasjonens repræsentanter samles hvert aar.“ Aarlige storting og statsraadenes adgang til stortinget var for ham de to store midler til aa gjennomføre en fullkommen parlamentarisk styrelse; det vilde han kjæmpe for, og det vilde han forberede. Han oplyste at det var efter samraad med politiske venner at han ikke nu straks vilde søke forslaget fremmet; men han la til, at han og hans venner vilde komme igjen med saken: „Den skal i sannhet ikke dø under vore hænder.“

Det var lange maal han stillet; men han vilde ha folket med sig paa hvert et steg fram, og først og fremst vilde han følges med sine „politiske venner“. Reformforeningen var begynnelsen til et fast parti; den var det han maatte bygge paa og selv søke aa bygge op. Det var ikke ofte den steg fram klart og sterkt avgrænset, og det var ikke mange av sine saker den fik ta op striden

for. Men den samlet en mer og mer bevisst politisk vilje: den vilde arbeide fram full parlamentarisk styrelse. Under Sverdrups førerskap fik den paa dette stortinget slaat et hovedslag for kravet, og slaget stod i en sak som knyttet parlamentarismen tæt sammen med kampen for nasjonal selvstændighet.

XIX.

Statholderstriden.

Fred og ingen fare! — det hadde været omkvædet i „Morgenbladet“ i den første tiden stortinget av 1859 sat sammen. Ikke bruk for nogen Reformforening, — slut paa unions-kjeglet, — bare tro paa imøtekommenhet fra Kongen og Sverige! „Aftenbladet“ mente aa kjenne „en Forventningens Spænding“ hos folket; for folket selv hadde vokset til større selvstændighets-trang. Og det syntes drage op til strid, da gamle grev Anckarsvärd den 2dre november kom med mosjon i Riksdagen om aa faa hele unionen omdannet, saa Norges innordning under Sverige kunde bli retlig fastslaat. Men utenriksministeren skrev rundt til alle Norges og Sveriges sendemænn i utlandet, at dette „illesinnede attentat“ paa enigheten mellem de to folk var rent betydningsløst, og Stortinget hadde rett til aa gaa ut fra at det uten motstand kunde ta ut av Norges grunnlov det provinsmerket som statholder-embedet var.

Det var en god konservativ mann, høiesterettsassessor U. A. Motzfeldt, som hadde reist statholdersaken. Han hadde faat igjennem paa stortinget i 1854 grunnlovs-vedtak om at statholder-embedet skulde være avskaffet. Det blev negtet sanksjon, fordi vedtaket ikke gav den norske regjering nogen annen formann i steden; men fra Sveriges regjering og riksdag kom det ikke et ord til protest i saken. Paa stortinget i 1857 gik forslaget ut paa aa sætte

en statsminister i steden for statholderen; men denne gangen skortet det nogen stemmer paa grunnlovs-flertal, — Ueland og andre av bønderne stemte nu imot, fordi de ikke vilde sætte en ny brodd paa de motsætningene som den unionelle politikken netop i det aaret hadde skapt. Johan Sverdrup hørte til dem som satte det nasjonale kravet over alt; han stemte den ene gangen som den andre for aa bli kvit statholder-embedet, enten det førte til strid eller ikke.

I 1859 var det al von til at saken skulde gaa uten strid. Kong Carl hadde lovt sanksjon, og de fremste mennene i hans svenske regjering hadde tilsagt ham sin støtte. Saa gjorde Stortinget den 9de desember mot bare 2 stemmer nyt vedtak om aa avskaffe statholder-embedet, og Regjeringen innstillet paa sanksjon. Alle norske statsmagter stod enig.

Og likevel blev saken stanset. Mens Regjeringen gav sig gode tider med aa faa den endelig ordnet, reiste det sig en storm i den svenske presse og i Riksdagen. Det blev ropt at Norge forbrøt sig mot unionen og ensidig vilde ophæve et led i unions-avtalen; i Riksdagen kom W. F. Dalman med mosjon om at stænderne maatte faa uttale sig om saken, og den svenske regjering krævede stortingsvedtaket avgjort efter unionelle regler som en norsk-svensk sak.

Overfor de voksende svenske krav veiknet viljen hos de norske statsmagtene. Kongen vaaget ikke holde stand mot sin svenske regjering, naar den truet med aa gaa av. De norske statsraadene syntes i første øieblik at de òg maatte true med avskeds-ansøkning; men slike modige tanker gav de snart op, og de blev ennog mer og mer enige om at Kongen helst burde negte sanksjon i statholdersaken. Selve stortingspræsident Harbitz lot Regjeringen vite, at mange tingmenn mente det samme.

Den svenske riksdagen samlet sig i krav paa at statholdersaken ikke maatte bli avgjort for sig selv, men i sammenheng med en hel unions-revisjon som knyttet

Norge meget tættre til Sverige og gjorde det til led i en helstat. Og selv om den norske regjering hævde Norges eneraadighet over sin grunnlov, innrømmet den likevel at de to spørsmålene hang sammen med hverandre. Den opnaadde at Kongen negtet sanksjon i norsk statsraad onsdag før paaske, 4de april 1860; men efterat han i svensk statsraad tre dager efter hadde erklært at han hadde git sin negtelse av hensyn til den svenske riksdags og regjerings ønsker, kunde den norske regjering, tross trugsmaal med avsked, ikke faa nogen positiv uttalelse om at han ansaa saken for norsk. Det hele var paa norsk side en vandring fra nederlag til nederlag.

Bittert ydmygende maatte dette kjennes i Norge. Alle skjønnte at her kunde de ikke nøies med artikler i bladene; her krævedes svar fra Norges høieste institusjoner, og siden den norske regjering ikke hadde magtet aa hævde Norges rett, maatte Stortinget træ fram. Da det kom sammen efter paaskeferien og fik sig oversendt resolusjonen av 4de april, overdrog det straks den 14de til valgkomiteén aa opnævne en særskilt komité paa femten mann for aa gi forslag til et svar fra Stortinget.

Statsraad Petersen fortæller i et brev av 15de april: „Der cabaleres stærkt for at erholde denne Committée saaledes sammensat, at Sverdrups, eller vel egentlig Reformklubbens Anskuelser kunne ventes repræsenterede af Committéens Pluralitet.“ Statsraad Manthey taler om at „det Sverdrupske Parti“ var virksomt for „at sætte Gemytterne i Bevægelse imod Sibbern og Birch“, — det var de to nye ministrene fra 1858, begge to netop nu medlemmer av statsraadsavdelingen i Stockholm, som harmen over nederlaget først og fremst vendte sig imot. Og det var da straks fra første stund paa det rene, at Sverdrup og Reformforeningen hadde sine egne meninger om hvad Stortinget skulde gjøre. Programmet var reist i „Christiania-Posten“ samme dag som statsraads-protokollen med sanksjons-negtingen var blit kjent; bladet krævede mistillits-votum mot Regjeringen, særlig avdelingen

i Stockholm, som ikke hadde sat mer inn paa aa verje Norges selvstændighet, og snart sluttet „Aftenbladet“ sig til. Statsraad Petersen syntes med det samme han hørte om dette, at slikt var „Skolegutanskuelser“ som voksne folk ikke kunde være med paa, og han hadde vondt for aa tro paa det som blev forsikret ham, at det virkelig fans stortingsmænn som var enige med de to bladene. Han skulde snart faa syn for sagn, — det var to ulike opfatninger av politisk ansvar som her støtte sammen.

I komitéen for statholdersaken hadde det lykkes aa faa inn syv medlemmer av Reformforeningen, og sammen med overlæge Danielssen fra Bergen hadde de flertal i komitéen, — der sat Johan Sverdrup, Ueland, Steen, begge Krogness'ene, Enge og Wiig. De andre syv i komitéen var præsidentene Aall og Harbitz, Schweigaard, U. A. Motzfeldt, presten Bergh, H. U. Sverdrup og Walstad.

Komitéen var samstemmig om aa avvise den svenske innblanding i norsk sak. Den foreslog for Stortinget aa vende sig til Kongen med en adresse som slog fast norsk standpunkt. Utkastet til denne adressen blev forfattet av Johan Sverdrup.

Vi har tilfældigvis bevart et lite billede fra arbeidet hans med utkastet. Den yngste broren, Jacob Normand, kom til aa minne ham paa det mange aar efter, i et brev fra vaaren 1884, og det er det eneste vitnemaal vi har om at Johan Sverdrup raadførte sig med sin hustru i politiske spørsmal. „Det var,“ heter det i brevet, „medens du boede paa Fagerborg, jeg mindes det som om det skulde været passeret nu. Det var formentlig under Stortingets Samvær i 1860. Der skulde forfattes en Adresse til Kongen. Du gik om Eftermiddagen op paa dit Kontor, og kom saa ned i Stuen til Line og mig med et Udkast som du læste op for os samt ønskede at høre Lines Mening herom. Den var affattet i de alvorligste Udtryk, og udtalte hun Ønsket om at den maatte fremkomme i en mildere Form. Du gik da op og omskrev den. Ogsaa heri fandt hun noget burde være udelukket. Da du samme

Aften forelagde hende det 3die Udkast, var der saavidt erindres kun et Ord som hun endnu ønskede udeladt; men da svarede du „Nei bedste Line, nu kan jeg ikke forandre Mere,“ og i den Form blev den da nok forelagt Thinget.“

Den adresse som Sverdrup satte op for komitéen, hadde til maal aa tolke folkets og Stortingets følelser og tanker ved utgangen paa statholderstriden. Ordlagene i den var litt pompøse, holdt i en noget opskruet talerstil; men de gjemte ikke bort den alvorlige og sterke mening. Adressen uttalte Stortingets dype beklagelse over de forhandlinger som statholdersaken hadde ført til paa Sveriges riksdag, og pekte paa at Riksdagens beslutning var beint fram „unionsfarlig“. Den hævdet det norske folks troskap mot foreningen med Sverige, men liksaa sterkt dets vilje til aa verje sin nasjonale ære og selvstændighet, og den satte „Frihedens og Uafhængighedens Lov“ op som grunnlag for de to folks framtid. „I Deres Majestæts Haand,“ holdt den fram, „laa Opfyldelsen af vort Ønske, Anerkjendelsen af vor Jevnbyrdsret. En levende Forventning om en stor og lykkelig Begivenhed, der skulde hæve Nationen og hædre Kongen, havde gjennomtrængt det norske Folk.“ I motsætning til dette haap til Kongen stillet saa adressen den „Landesorg“ som sanksjonsnegtingen hadde vakt, og den erklærte at „kommende Storting“ skulde føre statholdersaken fram: „De ville gjenoptage og fortsætte Arbeidet, indtil et standhaftigt Folks Bestræbelser lønnes med fortjent Held.“ Men om saaledes Stortinget fik til opgave aa gjennomføre det som Kongen ikke hadde magtet, saa var det ennda Stortingets pligt aa sørge for at Kongen fik ved sin side en regjering som klart og greit stillet sig paa norsk standpunkt, og derfor sluttet Sverdrups utkast:

„Tilfulde forvissat om, at Deres Majestæt med os nærer den uforanderlige Mening, at Sverige og Sveriges Stænder ingen Stemmeret har ved Forhandlinger angaaende det norske Forfatningsværk og at ethvert Forsøg fra

Sveriges Side paa Indskriden derunder er et Overgreb, der med Styrke maa tilbagevises af Norges Konge som af Norges Folk, kan Stortinget ikke skjule for sig selv, at Deres Majestæts Raader ikke har vist sig i Besiddelse af tilstrækkelig Indsigt og Kraft til i Handlingens Øieblik for Deres Majestæt værdigen at repræsentere det norske Folks Ønske og Villie. Med det Store og Alvorsfulde i Stillinger og Forholde for Øie, maa Stortinget med Pligtens Frimodighed udtale for Deres Majestæt, at det ikke med Tryghed kan see Fædrenelandets Fremtid imøde, saalænge Deres Majestæt ikke er omgivet af et Raad, der i sin Heelhed besidder Folkets usvækkede Tillid.“

Dette adresse-utkastet slap nu ikke helskinnet igjennem komité-forhandlingene. Sætningen om „Frihedens og Uafhængighedens Lov“ blev svækket til „den evige Retfærdigheds Lov“ og derved gjort næsten meningsløs. Anklagen mot kongen blev git saa mild en form at den mistet al brodd, — det blev bare sagt at folket hadde set hans avgjørelse imøte med glad forventning, og den var saa blit avløst av dyp bekymring. Opgaven for framtiden blev ikke lagt i Stortingets haand alene, men stillet til samarbeid mellom Konge og ting, og det blev bare uttalt et haap om at den engang maatte bli løst. Mistillits-erklæringen mot statsraadene blev formet i svakere ord, men vant rigtignok styrke i innholdet ved at klagen mot dem blev positivt angit: de hadde „i sine Udtalelser for Deres Majestæt troet at burde tage Hensyn til de svenske Stænders Forordringer og Spørqsmaalet om Revision af Unionsforholdene“. Ennda var det bare Reformforeningens medlemmer og overlæge Danielssen som vilde være med paa slik en mistillits-erklæring; de andre syv i komitéen vilde nøie sig med en almen talemaate om at konge og folk maatte staa sammen om aa avvise alle politiske overgrep fra Sveriges side.

Komitéen var færdig med sit forslag den 19de april. Den hadde arbeidd fort; for den vilde ha saken avgjort, innen Stortingets deputasjon til den nye konges kroning i

Stockholm skulde avsted, — reisen var fastsat til 24de april. Det hadde først været paa tale i komitéen aa gjøre i stand et helt motskrift mot de paastandene som var kommet fra den svenske riksdag, og professor Schweigaard hadde sat op en fyndig gjendrivelse av kravene paa at nogen del av Norges grunnlov skulde være en unionskontrakt. Men saa blev komitéen enig om at dette maatte være unødvendig, og bare Sverdrups utkast blev lagt til grunn. Nu blev likevel tanken tat op igjen. For da innstillingen skulde fore i Stortinget lørdag den 21de april, hadde det kommet telegram til Regjeringen om det som var forefalt i svensk statsraad den 7de, — det hadde kongen først prøvd holde dult. Derved blev Norges nederlag først for alvor aapenbart. Det synte sig nu nødvendig aa hævde Norges rett ikke bare ved protest, men ved argumenter, og samstundes uttale Norges mening om den foreslaatte unionsrevisjon.

Saken blev da sendt tilbake til komitéen. Det reiste sig bare et ordskifte om den skulde faa paalæg om aa komme med ny innstilling „snaest mulig“ eller ikke. Sverdrup var av de utaalmodige, og det som han tenkte ennda mer paa enn at deputasjonen til Stockholm burde ha Stortingets svar med sig, det var faren for at hele stortinget skulde bli opløst i en haandevending. Han visste at her stod magt mot magt, og han vilde ikke ta den vaagnaden at Stortingets magt skulde bli tilintetgjort.

Med snaut flertal blev ordene „snaest mulig“ forkastet. Men komitéen satte likevel full fart paa. Den brukte Schweigaards utkast til aa godtgjøre Norges eneraadighet over sin grunnlov, og amtmann Aall hadde alt paa forhaand sat op en uttalelse for den om kravet paa unionsrevisjon. Her blev det sagt at Stortinget ikke kunde finne tiden gunstig for en slik revisjon, fordi de svenske statsmagter syntes ville gi den en karakter som Norge ikke kunde godkjenne; Norge maatte holde fast ved sin likerett og sin eneraadighet i alle saker som ikke riksakten gjorde til unionelle, og — hette det — „Storthinget er overbeviist

om, at ingen norsk Mand, der agter sit Fædrelands Rettigheder og sin egen Ære, vil deeltage i Revisionen paa andre Vilkaar.“

Sverdrup har mer enn ti aar efterpaa i en privat samtale sagt, at han straks hadde havt en følelse av at disse ordene var for sterke, — „man skal aldrig innta saa absolute standpunkter,“ sa han. Men han gjorde ingen motstand mot aa la Aalls utkast bli staaende. Hans eget utkast blev saa siste avsnit av adressen, bare at den efter Aalls forslag fik et slutnings-tillæg, — en anropelse til Gud om aa gi Kongen og de to folk visdom og kraft til aa holde foreningen oppe paa jevnbyrdighetens og selvstændighetens grunnvoll.

Søndags kveld bortimot midnat var komitéen færdig med det nye adresse-forslaget, og mandags eftermiddag den 23de april blev det behandlet i stortinget. Møtet varte til kl. 2 om natten, — da hadde Stortinget git sit svar. Alt det som vendte sig mot den svenske riksdags krav paa medraadighet over Norges grunnlov og mot dens unionelle revisjons-planer, blev samrøstes vedtat, bare med enkelte smaa form-ændringer. Den virkelige meningsbrytning stod om den delen av adressen som Sverdrup hadde forfattet, og særlig da om mistillits-erklæringen. Uttalelsen om at Sveriges færd kunde bli farlig for selve unionen, foreslog Frederik Stang strøket, og det blev vedtat med 61 mot 53 stemmer. Sverdrup kjæmpet imot; han vilde ha sanningen sagt, om den saa ikke var behagelig. Og i dette ordskiftet uttalte han nogen sætninger som gav grunnlaget for hele hans politik i spørsmålet. Det nytter ikke, sa han, aa reise en papirskranke mot den vrede svenske løve eller holde sig bare til retsspørsmålet, — „et magtspørsmaal er og blir det som her er tale om; kan man ikke stille magt ved siden av sin rett, saa vil alle retlige institusjoner ha lite aa bety, det viser alle tiders erfaringer.“ Det var fordi han vilde reise magt bak retten, at han foreslog sin mistillits-erklæring mot Regjeringen.

Ordskiftet om dette spørsmålet kom ikke i gang før

mellem kl. 8 og 9 om kvelden, og Sverdrup kjente sig træt; han hadde sagt fra paa forhaand, at saa seint paa kvelden var han ikke i stand til aa gjøre sin pligt. Men de to store innlæg han gav i ordskiftet, begge to paa sikkert tre kvarters længde, det siste omkring midnats tider, bar ikke merke efter træthet, og det første av dem var uten tvil den ypperste tale han til da hadde holdt i stortinget, — høilagt baade i form og i innhold.

Det var minister-ansvarligheten han la hovedtyngden paa; det var den han vilde stri' fram i norsk politik, og han vilde syne at den trangs til vern for Norges selvstændighet. Her hadde det staaet om en „kapital sak“, om et stort selvstændighetsspørsmål, og landet hadde faat nye statsraader som hadde sat sig til maal aa regjere konstitusjonelt, i samarbeid med Stortinget. Det var dette styresæt han krævede fullt gjennomført. Statsraadene skulde være „nasjonens menn“, staa og falle med folkets saker, og han skildret i stemningsfulle ord, hvorledes de her hadde sit ansvar og sin byrde, sin løn og sin ære; den som ikke var i stand til med sterke hænder aa løfte folkets store tillitshverv fram mot sit maal, maatte gi rum for dem som virkelig kunde styre nasjonens skjebne. Det juridiske ansvar skjøv han til side; det var det politiske det galdt om for ham.

Naar han saa tok for sig statsraadenes framfærd i statholdersaken, da fant han at de selv uttrykkelig hadde fastslaaet at det var en utelukkende norsk sak, og likevel hadde de med rene ord vedkjent sig svenske hensyn, først for utsættelsen, derefter for sammenblandingen med hele unionsspørsmålet. Men det var da ingen nytte i aa hævde Norges rett paa papiret, naar den skulde svikte hver gang det kom til handling. Sverdrup mente at utsættelsen saa langt fra hadde været klok, at den tvert imot røbet svakhet og hadde voldt vanskeligheter, fordi den hadde git svenskene mod til aa ture fram. Og den forestilling som statsraadene til slut hadde git kongen, syntes ham saa mat og mager at en rent maatte undre

sig. Saa magtløse mænd kunde ikke bli staaende ved styret; de kunde ingen tillit ha.

En mistillits-erklæring paa dette grunnlaget mente han desuten var den kraftigste protest som kunde bli nedlagt mot de svenske overgrep. Slik en handling, fulgt av et ministerskifte, vilde tale tydeligere for verden enn alslags adresser og statsskrifter. Svenskene vilde faa se at her var en sak som ikke taalte akkord, — at den mann som tok denne saken i hænde og ikke kunde gjennomføre den, han kunde ikke være norsk statsmann, ikke representere Norge i Sverige. Kongen vilde lære at han maatte lægge samme vekt paa krav fra norsk som fra svensk side, og Regjeringen vilde faa en mægtig impuls til aa stille sig i spissen for de tidsmessige saker i landet i steden for bare altid aa komme hinkende efter. Et ministerskifte vilde gi beviset for at det til syvende og sist er normænnene som regjerer i Norge, og folket vilde faa bevisstheten om at det har sin skjebne i sine egne hænder.

Sverdrup pekte til slut paa at en minister-ansvarlighet saaledes gjennomført var særlig viktig og nødvendig fordi Norge var i union med et større land: i samme forhold som det stod i fare for overgrep utenfra, i samme forhold maatte det styrke sine konstitusjonelle skranker, — her var en pligt av strengeste slag, en uavviselig pligt, og Stortinget maatte vaake over at skrankene blev holdt i orden.

Med denne talen blev det reist et nyt program i norsk politik. Mer eller mindre bevisst hadde det været med i Eidsvollsmænnenes gjerning som i Henrik Wergelands forkyndelse, og det hadde levd i Johan Sverdrup fra ungdommen av, — det var tanken om den sterke sammenheng mellem selvstændighetssak og folkestyre. Men først i striden om statholdersaken blev sammenhengen fullt levende og aapenbar, og begge led i den steg fram i en eneste sak, som mer og mer skulde bli landets største. Det var Sverdrup som gav saken dens fulle mening og betydning. Han krævde parlamentarisk styre i landet, og

han gjorde det klart at dette styret maatte til for aa skape en folke-regjering og en norsk regjering. Det skulde bli hans livs daad aa kjæmpe fram det programmet som han formulerte i dette ordskiftet.

Han fik støtte av Olai Wiig og særlig av overlærer Steen. Ueland og Nils Enge talte ogsaa for mistillitsvotum, men svakt og lite fyllestgjørende. Ueland vedgik ennog at han underhaanden hadde uttalt sig imot sanksjon i statholdersaken; for han hadde været ræd for at Norge til vederlag for en sanksjon maatte gaa med paa unionsrevisjon, og det var bare fordi statsraadene hadde været inne paa denne tanken, at han og Enge vilde stemme for dadels-uttalelse.

Hovedtalerne paa den andre siden var Schweigaard, Ole Walstad, brødrene U. A. Motzfeldt og Ketil Motzfeldt, og Frederik Stang. I grunnen var det bare Schweigaard og Ketil Motzfeldt som helt ut forsvarte statsraadsavdelingen i Stockholm, — som hævdet at den hadde gjort rett i aa vente med avgjørelsen av hensyn (som Steen formulerte det) til „den svenske konge“, og at den hadde sat inn al ønskelig kraft for Norges rett. Walstad mente det var ikke værdt aa laste statsraadene, for de hadde visst gjort alt efter beste evne og skjøn; Stang paastod at en skulde ikke holde sig saa nøie til protokollene, for de avgjørende forhandlinger hadde selvsagt gaat for sig forut for dem. Jaabæk optraadte like ens imot mistillitsvotum, paa det grunnlag at Storting og Regjering jo var prinsipielt enige i statholdersaken. Alle talerne paa denne siden la sterk vegt paa at de norske statsmagtene i denne saken maatte staa samlet, — Schweigaard sammenlignet et mistillitsvotum med aa gi sig selv en ørfik, Ketil Motzfeldt kallte det (med et sideblik til Steen) for „selvmordersk“, U. A. Motzfeldt mente det vilde bare vække jubel hos vore fiender i Sverige. Det er sikkert nok at dette argumentet hadde stor virkning. Mænn som Harbitz, Aall og U. Sverdrup hadde i adresse-komitéen beint ut sagt at de umulig kunde bifalle Regjeringens færd;

men de syntes endda ikke de kunde forsvare aa styrte den. Underhaanden blev det ogsaa agitert med at et mistillits-votum minst liksaa sterkt vilde ramme kongen som statsraadene, og en kunde være ræd for at han efterpaa fik en regjering som var endda svakere, endda mindre i samsvar med norsk folkevilje.

Steen vendte sig kvast imot det „konfidentielle regjeringssystem“ som Stang hadde gjort sig til talsmann for. Sverdrup holdt fast ved kjernepunktet i saken, — at statsraadene ikke hadde gjort nok, fordi de ikke hadde inngitt sin avskedsansøknng. Det var ham ikke nok at statsraadene var enige med Stortinget; de maatte ogsaa ha kraft og dygtighet til aa sætte sakene igjennem. Han stillet det krav, at hver en protest i en stor fædrelandssak maatte følges av avsked; for ellers blev det intet av det ansvar som grunnloven paala. Og han mente at nye statsraader som kom med Stortinget i ryggen, vilde staa langt sterkere mot Sverige, enn de gamle som hadde bøid sig. Han saa ingen farlig kløiving i at en del av stortinget rykket paa forpost længer fram enn kanskje flertallet vilde være med; de andre skulde nok siden høste fordel av den forpost-tjenesten.

Alle visste paa forhaand at mistillits-erklæringen ikke vilde faa flertal. Den blev forkastet med 76 mot 35 stemmer. Av disse 35 var de 30 medlemmer av Reformforeningen, og bare 7 av foreningens menn gik med flertallet. En tør da trygt sie at det var Reformforeningens politik Stortinget kløivde sig paa, og Sverdrup var den som framfor nogen hadde baaret den fram. Det var først og fremst ham det galdt, det som „Aftenbladet“ skrev den 24de april:

„Paa hvis Side Argumentationens Sejer laa i Gaarsnattens Debat, derom tror vi ikke at nogen upartisk Mand, der var nærværende, er i Tvivl. Og det norske Folk vil vide de Mænd Tak, som med saa stor Veltalighed og Styrke hævdede den Side, som laa under i Voteringen. Deres ligesaa talentfulde som djærve og mandige Forsvar

gjorde den Sag Ære, som de havde stillet sig i Marken for, og de Aandens Slag, som her blev slaaet, vil ikke være spildt — de vil virke og bære Frugt ud i Fremtiden.“

Det var første gang at det var blit stemt over et politisk mistillits-votum i det norske storting. Det var blit foreslaat et i 1848, og det hadde været arbeidd for aa faa et i stand i 1851. Men faa det fram til avstemning — det hadde ingen vaaget før. At det blev gjort nu i 1860, det vitner om et framsteg som var gjort i landets politiske liv; kampene i det siste tiaaret hadde efter hvert samlet en fylking som vilde slaa et slag for nye regjerings-prinsipper, for folkestyre helt til topps.

Og det merkelige var at ingen længer kom og sa at slike mistillits-vota ikke hørte hjemme i Stortinget, eller at de maatte være virkningsløse. Tvert imot — alle erkjente, at om Stortinget nu uttalte sin mistillit til statsraadene, saa maatte de gaa. Schveigaard var sint for dette, og sa det var aa „jage“ eller „sparke“ statsraadene ut. Sverdrup svarte at det her bare galdt aa gjennomføre et konstitusjonelt regjeringsset, og en konservativ mann som U. A. Motzfeldt, en mann med vyrnad for folkeviljen, erklærte at han gik liksaa langt som Sverdrup i aa kræve at statsraadene skulde hævde Stortingets vedtak.

Nu skulde rigtignok framtiden syne at det ikke var rett, det som „Aftenbladet“ i den anledning skrev, at dermed var erkjent nødvendigheten av Stortingets tillit for hver en regjering som skulde holde sig i Norge. Saa letvint skulde ikke parlamentarismen seire. De statsraadene det ved denne leiligheten stod om, var blit saa svækket i sin stilling ved selve det nederlag de hadde lidt, saa de vilde miste al grunn under føitene, om de ikke engang fik støtte av Stortinget. Men et framstøt var da gjort for Stortingets magt over Regjeringen; statsraadene maatte mer og mer slutte med aa regne sig bare for departementschefer, — de maatte føre en politik.

For Sverdrup blev denne striden utgangspunktet for en ny politik, — den som han saa smaat hadde tat til

aa stake op i 1857. Paa den ene siden kastet han sig mer aktivt inn i de nasjonale spørmaalene; mens Ueland og bondepartiet her altid hadde holdt sig paa defensiven, gjorde han sig i stand til mer og mer aa gripe offensiven. Det er i denne sammenheng en maa se den interesse han netop nu tok til aa vie det nasjonale forsvar; „jeg tenker den tid er kommen nu,“ sa han i stortinget den 2dre mai, „at vi maa henvende al vor opmerksomhet paa aa bli sterke i de dele.“ Og nogen dager efter, den 8de mai, reiste han kamp i odelstinget mot et lovforslag om fri transit-rett i Norge for svenske varer; han erklærte uttrykkelig at han ikke vilde være med paa aa gi Sverige slik en rett efter den retskrænkelse det hadde gjort sig skyldig i mot Norge, og han viste til sit løfte før stortingsvalget om aa stemme mot al tilnærming til Sverige. I dette spørsmålet blev han staaende næsten alene; „Aftenbladet“ uttalte sig mot ham, og bare 13 stemmer fulgte ham. Det var klart at han stod paa forpost i selvstændighetsstriden.

Paa den andre siden tok han op en energisk kamp for parlamentarisk styre. I ordskiftet om statholdersaken hadde Ketil Motzfeldt kastet ham i næsen, at han kunde ikke tale saa høit om parlamentarisk ansvar, han som paa hvert et ting hadde motsat sig statsraadenes adgang til Stortinget, — det gik ikke an aa komme med mistillitsvotum, naar en ikke vilde la statsraadene forsvare sig. Da svarte Sverdrup, at den bebreidelsen skulde ikke oftere ramme ham; fra nu av vilde han ved hver eneste anledning stemme for statsraadssaken. Han vedgik aapent og ærlig, at han før hadde lagt sin maalestok for stor, naar han først hadde villet ha hele valgskipnaden omstøpt; programmet hans nu var: aarlige storting, som skulde skape tingmænn øvde og duelige til aa ta op kampen med ministrene, og statsraadenes adgang til Stortinget, saa full parlamentarisk styrelse kunde bli sat ut i livet. Netop det som hadde hendt i statholdersaken, hadde lært ham at statsraadene maatte inn i Stortinget. Og da statsraads-

saken kom fore i tingmøte den 14de mai, talte han inntrængende for den. De siste begivenheter, sa han, hadde gjort saa sterkt et inntryk paa ham, at han nu maatte være med; han saa i øieblikket ingen annen vei til aa opnaa parlamentarisk styrelse.

For det la han fullt og klart fram, at det var parlamentarisme han vilde. Han talte utførlig om hvor forfeilet baade teoretisk og praktisk det Montesquieu'ske magtfordelings-system var; han hævdet statens og magtens enhet, — „magten er i virkeligheten aldrig delt, enten er den én, eller den er ikke tilstede.“ Et samvirke mellem like selvstændige statsmagter kallte han for vrøvl; enten maatte Regjeringen eller folket ha overmagten, og han for sin part var jo ikke i tvil om hvilken side han vilde ha magten paa. Statsraadssaken gjennomført vilde bety en avgjørende magtflytning.

Den synsmaaten Sverdrup nu gjorde sig til talsmann for, blev mer og mer den som kløivde meningene i dette spørsmålet. Ennda denne dagen talte Frederik Stang for aa gi statsraadene adgang til Stortinget; men han greidde ut sterkt og utførlig, at det var hans ubetingede forutsætning at reformen ikke skulde føre til parlamentarisme, — at Regjeringen fremdeles maatte være det tilbakeholdende element i statsstyrelsen. Han la slik vegt paa dette, saa det av tilhørerne nærmest blev opfattet som et innlæg mot saken. Han òg førte det nasjonale moment inn i spørsmålet, rigtignok fra en annen side enn Sverdrup; han pekte paa at den magtstilling som unionen med Sverige gav Kongen, vilde hindre en regelmæssig parlamentarisk statsskik. Netop til vaapen mot Kongens unionelle magt vilde jo Sverdrup reise parlamentarismen.

Dengang statsraadssaken blev drøftet i Reformforeningen i november 1859, var det blit ytret en mistanke om at Regjeringen nu ikke længer holdt paa saken, just fordi statsraadene i Stortinget nu snarere vilde ligge under enn faa overtaket. Og dette slog virkelig til. Regjeringen var paa det rene med at hvis saken gik igjennem, kunde

den efter hele sin tidligere holdning ikke negte sanksjon; men den var hjertelig glad, da det kom til aa mangle to stemmer paa grunnlovs-flertal. Stillingen var ennda saa uklar, at mer enn halvparten av Reformforeningens medlemmer til syvende og sist stemte mot saken; den kunde først bli det store skillende spørsmaal, efterat partiene hadde samlet sig langt sterkere mot hverandre. Og Sverdrups innlæg førte langt fram imot slik en klar kløiving.

Han holdt striden for Stortingets myndighet oppe hele tingsamlingen til ende. Som sedvanlig forelaa protokolkomiteéns innstilling i de siste dagene, og den førte til harde sammenstøt om magtfordelingen. Steen var hovedtaleren mot Frederik Stang i kampen om det kgl. bevilgnings-veto, og Sverdrup støttet kraftig sin partifælle; de vant da ogsaa stort flertal i Odelstinget for en fornegning av slikt et veto.

Ennda sterkere tok Sverdrup til orde samme dag (16de mai) for protokolkomiteéns forslag om aa sætte statsraad Bretteville under riksrett, fordi han ved en række resolusjoner vedrørende Hovedbanens bygning hadde gjort inngrep i Stortingets myndighet og paaført statskassen store tap. Han hadde for bare tre maaneder siden latt en ytring falle om at riksrett var noget en helst skulde klare sig uten, — at en maatte se sig om efter andre midler til aa gjøre Regjeringens ansvar til virkelighet. Og han holdt fremdeles fast ved dette; det var de rent politiske virkemidler han helst vilde bruke. Men siden han ennda ikke hadde noget slikt til raadighet, talte og stemte han for riksrett, saa Regjeringen skulde bli tvunget til aa respektere Stortinget som statsmagt. Han vilde holde oppe de store betryggelser grunnloven hadde lagt inn i vort statsliv, — det var et prinsip for ham; han holdt det for en forgaelse mot fædrelandet aa svikte det: „hundre enkelte feil er ingen ting mot et eneste sviktet prinsip, især gjort gjeldende i store forhold.“

Riksrett blev forkastet med snaut flertal; statsraaden blev frelst ved at seks medlemmer av Reformforeningen

stemte mot. Subsidiært hadde Sverdrup foreslaat at Odelstinget skulde erklære at statsraaden ikke hadde „viist den skyldige Agtelse for det mellem Statsmagterne ved Grundloven oprettede Forhold og den tilbørlige Omhu for Statens Tarv“, og dette blev da i det minste vedtat. Men Bretteville sat like godt for det.

Til slut sørget Sverdrup for at Odelstinget oversendte alle sine vedtak om disse ting til Regjeringen, — det var ikke blit gjort paa mange aar. Han vilde vedtakene skulde ha saa stor en vegt som mulig.

Da saa Stortinget dagen efter, den 22de mai, sluttet sit samvær, falt loddet paa Sverdrup aa være ordfører for den deputasjon som skulde hilse Regjeringen til avsked. Mot vanlig skik holdt han da en hel liten tale til Regjeringen. Han sa (ifølge et bevart utkast):

„Naar Mænd, der have arbeidet for en stor fælles Sag, skilles, føle de en Trang til at sige hinanden det sidste Ord, der skal leve efter og bevare de Indtryk, hvorunder det blev til, i Erindringen. Denne Følelse behersker ogsaa Stortinget i denne Time; dets Medlemmer kunne ikke forlade deres Gjerning uden for den norske Regjering, der er kaldet til at samvirke med Folkerepresentanterne, at udtale Erkjendtlighed for de fædrelandske Bestræbelser, der have ført til for Landet gavnlige Love og Foranstaltninger, og Haab om at de fædrelandske Spørgsmaal, der denne Gang ikke har fundet sin endelige Løsning, med Forsynets Bistand maa blive løste i Kraft af den Lov, som vi alle saa gjerne lyde, den høieste Samfundslov, det almene Vels Bud. Dette skeer ved os, paa Stortingets Vegne bringe vi den norske Regjering denne Hilsen.“

Det var i disse ordene en varme og en forsonlighet som overrasket Regjeringen, og de viser klart at Sverdrup var fullt villig til aa anerkjenne motstanderes fædrelandssinn. Men ordene gjemte likevel et program; de krævdde samarbeid mellem statsmagtene, og de pekte paa at Stortinget ikke vilde gi op de fædrelandske krav som nu var blit stanset.

Stortinget 1859—60 betydde en vending og et gjennombrudd i Norges politik liksaa vel som i Sverdrups. For første gang hadde det kommet til aapen parti-kløiving; for første gang hadde et parti vaaget sig fram til aapen kamp for regjerings-magten; for første gang hadde nasjonale spørsmaal grepet avgjørende inn i den indre politiske kamp. Demokratiet maatte bli nasjonalt, og derav skulde det hente ny styrke.

I alt dette var Sverdrup føreren og den drivende kraft. Hendinger som ikke han var herre over, hadde ført vilkaarene fram til slik en krise, og han blev tvunget til aa følge nye linjer. Men han hadde selv været med og fremmet utviklingen til dette maal; han tok sin stilling i samhøve med sin egen dypeste politiske tenkning, og han gjorde stillingen saa klar at den blev utgangspunktet for en ny politisk kamp. Han hadde faat fullt syn for framgangslinjen, og han slap den ikke siden.

Framgangslinjer.

Stortinget i 1860 hadde valgt Sverdrup til medlem av den deputasjon som skulde møte fram ved kong Carls kroning i Trondhjem den 5te august, — det var ellers bare saa vidt han fik stemmer nok til aa komme med. Han reiste til Trondhjem i følge med præsident Harbitz og Ole Walstad, og efterpaa fulgtes han med Harbitz paa en vestlandstur. Det var første gang han kom nordenfjells og vestenfjells, og reisen frisket ham op baade paa krop og sjæl. Han kunde ikke skaffe penger nok til at konen kunde være med; hun maatte nøies med aa høre ham fortælle opigjen og opigjen om turen. „Med Henrykkelse lytter jeg,“ skrev hun i et brev til Jacob Normand Sverdrup flere maaneder efterpaa, „til Johans Beskrivelser, og da du veed hvilket mægtigt Indtryk den storartede Natur udøver paa ham, kan du vide med hvilke glimrende Farver den bliver skildret.“

Reisen var ikke bare en morskapstur. Kroningsdeputasjonen maatte mer enn én gang hævde Stortingets værdighet overfor en snobbet hofstat, og den hadde landets jevnbyrdighet aa verne om i samværet med utsendingene fra den svenske riksdag. Dagen før kroningen holdt tingmænnene en privat fest for svenskene, og der var det overdraget Sverdrup aa holde talen for gjestene. Den fins ingensteds gjengit; vi hører bare av en brevskriver i

„Morgenbladet“ at „hans Foredrag skal have været særdeles varmt og veltalende“. Han nævnte sikkert ikke statholderstriden; det var avtalt mellem normænnene at de aldrig skulde innlate sig paa aa snakke om den med svenskene. Men minnet om striden maatte lægge sin stemning over alt som blev talt, og ingen bror-kjensle kunde dække over Norges selvstændighets-krav.

Vi har al grunn til aa gaa ut fra at Sverdrup særlig søkte samkvem og samband med utsendingene fra den svenske borgerstand; for det var menn som i statholderstriden hadde talt Norges sak. Han hadde visselig planer om aa skape samarbeid mellem alle liberale tingmenn i Norden; det var netop nu blit klarere for ham enn noensinne, hvor sterkt innbyrdes avhengig framgangen i alle tre landene var. Det var noget av det første han tok sig til, efterat han hadde kommet hjem fra kroningsreisen, at han holdt møte med Richter og andre politiske venner og foreslog et norsk-svensk-dansk tingmanns-møte i Kjøbenhavn. De blev enige om aa vende sig til Carl Ploug og høre hvad han mente, og i de første dagene av oktober fik de velkomst-hilsen fra ham. Likevel blev det intet av; for Ploug advarte imot alt som kunde synes demonstrativt, og desuten krævde han tilslutning til Eider-politik og krigsforbund, mens Sverdrup bare vilde fremme frihetstanker og folkestyre. Og det kom til aa vare mange aar før han fik knyttet et samband med svenske og danske riksdagsmenn slik som han vilde ha det, — til gjensidig hjelp i framgangsstriden.

Hovedsaken maatte selvsagt altid bli arbeidet i eget land, strævet med aa fostre folket til myndig vilje. Og Sverdrup hadde aapent syn for at her galdt det aa bruke mange framgangslinjer paa én gang. Samstundes med at han stridde med Reformforeningen, hadde han derfor i november 1859 hjulpet Ibsen og Bjørnson med aa faa i stand det nye „Norske Selskab“, som satte sig til maal aa arbeide for norskhet i litteratur og kunst. Her fant han et fredelig hvilested midt i striden, og her møttes

han med venner og meningsfrænder til drøfting av alslags nasjonale saker. Her kom ikke bare flere av Reformforeningens medlemmer, men desuten andre liberale stortingsmenn, slike som doktor Danielssen, Rolf Olsen, saksfører Daae og løytnant Krag; der var bladfolk som Richter, Ditmar Meidell, Nicolai Mejdell og Botten-Hansen; omfram Bjørnson og Ibsen kom A. O. Vinje og H. Ø. Blom, somtid ogsaa Jonas Lie paa besøk fra Kongsvinger, — musikere som Ole Bull, Ludvig Lindeman, Rikard Nordraak, J. G. Conradi og Behrens, — billedhugger Borch og maleren Magnus Bagge, — videnskapsmenn som J. E. Sars, J. P. Weisse, Siegwart Petersen og Hartvig Lassen, — nasjonale arbeidsmenn som overlærer Knud Knudsen og ingeniørkaptein J. B. Klingenberg. Det var en samlingsplass for alt ungt som strævet fram i norsk aandsliv, og tirsdagsmøtene i selskapet var baaret av den glæde som fælles tro og mod føder. Det vekslet med ordskifter, taler, sang og musik, og mangt et venskap blev sluttet her. Bjørnson var den første formann, og da han reiste til utlandet vaaren 1860, blev Sverdrup formann efter ham. En av de unge som var med i laget, W. S. Dahl, har fortalt om Sverdrups deltagelse i det:

„Han udeblev næsten aldrig fra møderne. Selv efter den mest anstrængende storthingsdag kom han med sine lette fjed trippende og tog, venligt hilsende til alle kanter, sin hævdede plads i et sofahjørne med en tilfreds mine, som om han vilde sige: „Nu vil jeg have det godt ovenpå strævet.“ Undertiden måtte han jo i egenskab af formand op på kathedret. Men det var i regelen snart bestilt. At han var en af selskabets frugtbareste talere, siger sig selv. Men ret hyppigt hændte det ogsaa, at han slog vræg på taleformen og istedet samlede tilhørerne om sin sofa, hvor han da gjengav nogle av sine oplevelser eller fortalte andre interessante ting — alt i et jevnt og fordringsløst sprog, der imidlertid hvert øjeblik var opblandet med den mest anslående humor. Forfatteren har neppe nogensinde hørt en mere fuldendt fortæller.

Han vilde dog ikke altid beholde ordet blot for sig selv. Også andre måtte til med „historier“, når de havde noget morsomt at berette, og her, hvor man var frigjort fra den høitidelige tales krav til formen, herskede ingen persons anseelse. Selv den unge student måtte her stundom efter Sverdrups ligefremme tilskyndelse ud med sin besyver.

Sverdrup har engang langt senere i livet sagt forfatteren, at han regner hine aftener i „Det norske selskab“ blandt sine lyseste og gladeste minder. Det er rimeligt; thi man lod ham føle, at han her var omgivet af lutter venner, der havde noget dybere og værdifuldere tilovers for ham, end kold beundring.“

Under Bjørnsons ledelse tok det Norske Selskap først og fremst kampen op for den nasjonale scenekunst. Ved juletider 1859 gjorde det et forsøk paa aa faa samlet norske skuespillere fra baade Kristiania og Bergen til en række mønsterforestillinger; men det gamle Kristiania Teater neget aa hjelpe med. Vaaren 1860 sendte selskapet ut et oprop om aa yde pengebidrag til det norske teater i Bergen; høsten samme aar prøvde Sverdrup faa istand en sammenslutning mellem de to teatrene i Kristiania, med den tanken at norsk skuespilkunst efter hvert skulde bli eneraadende, og efterat det var mislykket, skrev han vaaren 1862 rundt til venner paa alle kanter for aa samle penger til det Norske Teater i hovedstaden. Han hadde fra gammelt varm interesse for teatersaken; han hadde talt for statshjelp til teatret i Bergen 1851¹ og for det Norske Teater i Kristiania 1857², og han talte for statsbidrag til begge disse teatrene paa stortinget i 1860, — alle gangene rigtignok til ingen nytte. Særlig i 1857 gav han sterkt uttrykk for hvor stor en magt han la paa kunstens og diktningens utvikling i landet, og det var derfor han var saa brennhuga med i det Norske Selskap.

Som formann her var det at han i slutten av 1861,

¹ Se s. 148.

² Jfr. s. 66.

da Richter flyttet fra Kristiania, overtok rollen som „skatmester“ for Bjørnson, — innkrævningen av de maanedlige „skatter“ som vennene betalte til Bjørnsons utenlandsophold. Og et par aar senere gjorde han Ibsen samme tjeneste. Det var da næsten selvgit at han paa stortinget i 1863 talte med inntrængende styrke for dikterløn til Bjørnson.¹ Han vilde, sa han, være saa nærig, paaholden og økonomisk, saa han vilde sikre utviklingen av ikke alene de materielle, men ogsaa de aandelige kræfter i landet; han vilde bygge veier ikke bare til de gode kornbygder, men liksaa vel til det geniale i nasjonen. Han talte om sig selv, da han sa at „alt hvad en mann er i offentlig eller privat stilling, det skylder han en række av geniale forgjængere, av hvis rikdom han lever“. Og han pekte paa et av vilkaarene for sin egen gjerning, da han greidde ut hvorledes „dikteren gir den klarere almentanke og gjør den almene følelse levende, og det er almenaanden der skaper alle de handlinger som vi alle er enige om aa erklære nyttige“. Ut fra samme tankegang var han i 1866 med aa skrive under paa forslaget om dikterløn for Ibsen.

De nasjonale kunst-interessene hans drev ham i 1859 til aa reise forslag om statsbevilgning til L. M. Lindeman til aa samle og utgi norske folketoner, og i 1863 støttet han Ole Bulls forslag om et offentlig musik-akademi i Kristiania. Liksaa ivrig var han for aa fremme nasjonal videnskap; støtt og stadig grep han inn i forhandlingene paa Stortinget med forslag og taler, naar det galdt bevilgninger paa dette omraadet, og altid vilde han yde hjelp, — til P. A. Munchs arbeider, til utgivelse av norske kilde-skrifter, til Videnskapselskapet i Kristiania, til Bergens Museum, til Universitetsbiblioteket, o. s. v.

Utvisomt fik han mange impulser til alt dette i det Norske Selskap. Men saa var det tanken hans òg, at selskapet skulde gjøre sit for hans politik. Da svenskene sommeren 1860 hadde ført unionsstriden over i den uten-

¹ Jfr. s. 67.

landske presse, tok Sverdrup op forslag i det Norske Selskap, om at det skulde skaffe norske brevskrivere til verdens-bladene. Og samstundes hadde han framme en plan om aa „reorganisere Dagspressen“ i Norge, saa det kunde bli fastere støtte aa faa for en nasjonal folkepolitik, — det hadde han brevskifte om med Jonas Lie. Men alt slikt førte til ingen ting, og selve selskapet døde bort smaat om senn, eftersom flere og flere av de mest fram-skutte medlemmer flyttet bort.

Sverdrup vilde gjøre det norske folk aandelig sterkt og vaapenført. Han vilde gjøre det fysisk vaapenført òg. Alt i 1851 og paa nyt i 1860 hadde han stemt for at landets borgere kunde faa utlaant av hærens vaapen; netop nu var dette ham viktigere enn nogensinne. Da „Central-Foreningen for Udbredelse af Legemsøvelser og Vaabenbrug“ blev stiftet vaaren 1861, med særlig sigte paa aa danne skyteselskaper som skulde forberede ungdommen for verneplikten, var han straks færdig til aa støtte saken i Aker, og om høsten var han med og fik i stand Akers Skytterlag; siden var han dets valgte repræsentant i Centralforeningen i nogen aar utefter.

Ennda mer personlig kraft og ihuge la han paa andre arbeids-omraader, der framtiden skulde bli fyrebudd. Netop i disse aarene strævet han ivrig med aa skape de nye former for jordbruks-kreditten som skulde gjøre bondestanden økonomisk uavhengig,¹ — Jonas Lie med sin eiendommelige intuisjon saa straks at dette var „praktisk Politik“, folkelig frigjørings-arbeid, og med tanke paa Sverdrups bankplaner skrev han til Bjørnson sommeren 1860: „Du og han har Høvdingepladse i denne Kamp.“ „Morgenbladet“ mente disse planene nærmest var æslet til aa hjelpe Sverdrup selv, og kalte dem „politiske Drainsrør“.²

Samstundes arbeidde han med i den kgl. jury-kommissjon,³ og her maatte han spenne sine evner til

¹ Se. s 226 fg.

² Jfr. s. 226, 238, 270.

³ Se s. 310.

det ytterste, fordi han paa punkt efter punkt stod alene, eller bare sammen med Nils Enge, mot jurister som Frederik Stang, Bernhard Dunker og U. A. Motzfeldt. De var jo i prinsippet mot jury, og naar de likevel hadde gaat med paa aa hjelpe til aa forme ut en jurylov, for det tilfæillet at Stortinget vilde ha en, saa var det ikke ventende at de skulde ville ta saken i dens videste konsekvenser. Striden begynte med det samme kommissjonen tok fat i oktober 1860, og Sverdrup var selv skyld i at den blev ført over i pressen, — da „Aftenbladet“ angrep kommissjonsflertallet fordi det vilde forfuske juryen, svarte „Morgenbladet“ med sit sværeste skyts og forstod aa ramme sin egentlige motstander ved stadig aa tale om „det Sverdrupske Organ“. Siden blev motsætningene holdt innenfor kommissjonens vægger, inntil saken paa nyt skulde fram for Stortinget. Men den stillet store krav til Sverdrups aands- og arbeidskraft i disse aarene.

Saa hadde Stortinget, straks før det skiltes i 1860, valgt ham til statsrevisor. Det betydde en inntæktøkning for ham paa 500 spd. aaret. Men det som var langt viktigere, var at han i Statsrevisjonen fik tilføre til aa vaake nøie over Stortingets bevilgende myndighet, og i dette fik han arbeide sammen med menn som ellers òg i mange ting var hans politiske stridsfæller, — P. K. Gaarder, advokat D. Kildal og redaktør Chr. Johnsen. Her var nok aa stri' med. Aar efter aar maatte Statsrevisjonen gnaale paa Regjeringen om aa faa fullstændigere oplysninger og klarere regnskaper; den fik Odels-tinget i 1863 til aa kræve en annen bokførsel enn den gamle tilvante. Men den maatte samme aar klage paa at den bare møtte „Modvillie og Træghed“, særlig hos Finansdepartementet, og — som den senere skrev — „i det Væsentlige og i Almindelighed er Alt forblevet ved det Gamle“. I 1869 maatte den vende sig til Stortinget for aa faa det til aa tvinge Regjeringen til aa gjennomføre formaalstjenligere regnskapsformer, og til slut lyktes det i 1872 aa faa Regjeringen til aa følge de krav Statsrevisjonen hadde sat op.

Saaledes prøvde Sverdrup aapne den ene framgangs-linjen jamsides med den andre i striden for folkemagten. Men han kunde ingen lyse voner ha om snart aa vinne fram; paa altfor mange punkter glap fotfæstet for ham. Han hadde villet skape sig et magt-grunnlag i Reformforeningen, og derfor hadde han faat inn i reglementet for den en forskrift om „en Komitee af 12 Medlemmer til at tage under Overveielse og forfatte Indstilling om, hvorvidt Foreningens Virksomhed bør søges udvidet ved at Medborgere i Landets forskjellige Egne kaldes til Deltagelse“. Han var selv førstemann i den komitéen som blev valgt for dette formaalet, og det var særlig med tanke paa det at foreningen ved Stortingets opløsning i mai 1860 valgte de to akerssokningene Sverdrup og Grmelund til midlertidige bestyrere. Men det synte sig umulig aa gjøre noget for aa sætte tanken i verk; det fans ikke ennda vilkaar for slik en parti-organisasjon. „Det er forfærdeligt,“ skrev Jonas Lie til Sverdrup alt i september 1860, „hvor Interesserne ere borte fra Politiken, og hvorlidet langt et udsendt Ord nu rækker.“ En virkelig folkereisning var det ennda ikke tale om.

Det er forstaaelig at Sverdrup kunde faa mismodsrer. Det brast liksom ut av ham en gang paa stortinget i 1863, da han kom til aa minne om hvorledes en politiker kunde bli „træt og dypt nedslaat under sin offentlige virksomhet“, — „det kan vel den bli,“ la han til, „som arbeider for det offentlige her i dette land, naar han finner at han intet utretter, uagtet han har sat sin sjæl, hjerte og hu, sit livs liv, lyst og maal i aa virke for sit land.“ Han hadde altid levende i sig den tanken som han mange aar bakefter, da han selv stod omgit av et seirende flertal, vendte imot en motstander: „Den repræsentant som ingen tilslutning har, han skulde la det hverv fare.“ Derfor kunde han i slutten av 1860 begynne aa snakke om at han vilde drage sig ut av politikken; han syntes ikke det saa ut til at folket vilde følge ham. Nye harde sykdoms-anfall tok paa baade mod og kræfter, og

kreditorene blev mer og mer plagsomme. Det var ikke let aa holde kampviljen frisk. Det var ikke ganske saa som Richter skrev til ham, at han haapet tanken om aa gi op politikken „ingen anden Grund har end et Øjeblikks Stemning, der kan gjøre sig gjældende selv hos den Stærkeste“.

Og likevel kunde det aldrig bli fullt alvor for Sverdrup med slik en tanke. Det galdt for ham, det samme som han selv sa om Bjørnson: det var en genial nødvendighet som tvang ham, saa han hadde intet valg. Liksaa vel som Bjørnson maatte „dikte ut av et sant norskt hjerte“, liksaa vel maatte Sverdrup kjæmpe for de politiske idéer som levde i ham. Det kunde længe se mørkt, næsten vonlaust ut; men den politiske kamp og framgang var en del av hans eget liv, — gav han op politikken, gav han op sig selv med det samme. Og bortom øieblikkets nederlag og uføre skimtet hans tanke et nyt land som han skulde vinne. Med økende vanskeligheter maatte han bare sette økende kræfter inn for aa bryte gjennom motstand og stengsler.

Tilbakeslag.

Nedgangs-tider var det som kom for Norge i 60-aarene. Først og fremst økonomisk, — baade jordbruk og handel led under uaar og pengemangel. Og fattigdommen satte sit merke paa politikken. Borgerne drog sig — som Jonas Lie skrev til Sverdrup — „tilbage i sine Huse til deres personlige Økonomi“. „Heroppe, saalangt mod Iis-polen,“ skrev Ole Welde fra Beitstaden, „er det næsten dødt i Politiken.“ Og det saa ikke livligere ut længer sørpaa heller. Det var som alt visnet bort i trøtthet efter statholderstriden.

Det offentlige liv i landet hadde ikke annet talerør enn pressen, og den mistet liksom mølet. Dens kampdjerveste pen — Bjørnsons — som hadde lynt saa friskt over landet i 1859 gjennom valgkamp og svenskestrid, — hadde tagnet; hans uvørne mod skræmte ennog vennene fra ham, han reiste ut av landet og grov sig ned i sin diktning. Jonas Lie sat nedlæst med forretninger paa Kongsvinger og hadde intet blad aa skrive i. Vinje stod utenfor den demokratiske politik og kunde snaut nok holde „Dølen“ oppe. De unge radikale folk i „Christiania-Posten“ hadde maattet gi styret fra sig ved nyaaret 1861, og i slutten av aaret flyttet Richter bort, saa Ditmar Meidell sat alene med „Aftenbladet“. Det sluttet næsten aa skrive politik, og det kunde slet ikke mer bli kallt „det

Sverdrupske Organ“. Med grunn kunde Sverdrup klage i et brev til Ueland i februar 1862, da en ny valgkamp skulde begynne: „En Presse har vi jo ikke.“

Straks før stortingsvalgene kom det denne gangen òg en regjerings-krise, og det en som var liksaa vel skikket som krisen i 1858 til aa reise en politisk forsvarsvilje i folket. Statsraadsskiftet i desember 1861 blev i virkeligheten voldt av svenske hensyn. Da den norske regjeringen skulde gi sin uttalelse om — og mot — den unions-revisjon som svenskene vilde ha efter statholderstriden, fant den det rigtig og nødvendig aa minne om at den svenske regjeringen selv fra førstn hadde ment at det ikke var nogen sammenheng mellem stholderspørmaalet og unionsforholdene. Det vilde ikke den svenske regjeringen taale, og til slut bøide flertallet av de norske statsraadene sig, — de som slet ikke vilde være med paa aa stryke dette leddet i tankeføringen (Birch-Reichenwald, Ketil Motzfeldt og Petersen) maatte gaa av, og nye statsraader kom i steden.

Nu var det Frederik Stang blev formann for den norske regjering, og han kom til aa styre dens politik i nær tyve aar. Mer og mer blev det Frederik Stang og Johan Sverdrup som levendegjorde i sig de store politiske motsætninger i landet, — kampen mellem Storting og Regjering, mellem bonde-demokrati og borgerlig intelligensparti.

Det hadde helt til det siste ikke set ut som om Stang skulde bli Sverdrups store motmann. De ti aarene han hadde sittet for styret i Indredepartementet (1845—1855) hadde git ham tillit ogsaa hos folkepartiet, og „Aftenbladet“ hadde i 1857 aapent uttalt ønsket om at faa ham til statsminister. Han hadde beint fram faat støtte av Reformforeningen, da han paa stortinget 1859 kjæmpet imot aa styrke vicekongedømmet, fordi han ikke vilde ha Regjeringen under altfor sterk indflydelse fra prinselig side. Og i statholderstriden var det længe alment trodd at han vilde gaa i lag med Sverdrup om aa styrte regjeringen.

I sit grunnlæggende ungdoms-arbeid om Norges grunnlovbestemte rett hadde Stang lagt hovedtyngden i vor forfatning paa demokratiet. Men han holdt likevel altid fast ved en viss magtfordeling mellem folkemagt og kongedøme; han fant i kongemagten et vern for borgerlige livs-interesser. Og personlig var han i virkeligheten langt mer administrator enn politiker, — her var en skilnad som hang sammen med en dyptgaaende skilnad i selve synet paa en statsraads opgave. Som formann for Regjeringen prøvde ikke Stang gjøre sig til fører for sit folk; han saa sit maal i aa lede Statens styringsverk. Dermed kom han til mer og mer aa bli staaende utenfor rørelsene i folket, og selv om han, især i førstningen, tydelig la an paa aa styre — saaledes som han lot Kongen uttrykke sig i trontalen 1862 — „i Samklang med Stortinget“, saa var dette mer manøvrering enn prinsip-politik. Han blev hengende fast i et juridisk syn paa forfatningsforskriftene, uten sans for de reale magt-ændringer, og saa blev han en av de jurister som, efter Sverdrups uttryk,¹ netop i kraft av sin jus gjorde de vældigste politiske feilgrep.

Derfor kunde Sverdrup straks ved regjeringsskiftet i 1861 uttale sin forvisning om at Stang skulde „vise sig som den politisk afmægtige“, avdække sin „aandelige Afmagt“. Og ennda raget Stang i statsmanns-evne høit op over sine fæller i regjeringen. Om de to andre nye statsraadene (assessor Gerhard Meldahl og kommandør Haffner) kunde nok J. R. Krogness rope ut: „hvilke Statsmænd!“ De var embedsmænn, ikke politikere. En av de gjenværende statsraader anførte uttrykkelig til fordel for Meldahls utnævnelse, at „han ikke hører til noget af Partierne“. Hverken de gamle eller de nye hadde noget stort politisk program. De hadde ikke syn for de magter som holdt paa aa vokse fram i folket. Og fik de øie paa dem, blev de bare skræmt; de vilde ikke ta dem i bruk, bare dæmpe og døive.

Hadde det maattet skorte paa nasjonal styrke hos

¹ Se s. 303.

regjeringen av desember 1858, fordi den sat i kraft av kongelig vilje og gunst, saa maatte regjeringen av desember 1861 være ennda veikere, fordi den alt paa forhaand hadde bøid sig for svenske krav. Men det var som om almenheten ikke blev opmerksom paa hvad dette statsraads-skiftet innebar. Og pressen tidde. De liberale kunde tenke som Ueland hadde uttrykt det ved forrige skifte: „En aabenbar Fiende er mindre farlig end en falsk Ven.“ Men det hadde da ligget i deres interesse — saaledes som Sverdrup skrev til Ueland — aa gjøre det klart for folket hvad som her var foregaat. Det var det som ikke blev gjort. Visstnok bragte „Aftenbladet“ en række artikler som stillet sig paa det Birch-Reichenwald'ske standpunkt, — det blev fortalt at Ketil Motzfeldt hadde vendt sig til Sverdrup for aa faa bladet til aa ta standpunkt, og at det var Dunker som skrev stykkene. Men de gik ikke ut paa annet enn at ministerskiftet slet ikke hadde sin aarsak i „noget politisk Hensyn“, — det hele var bare „en huuslig Tvist“, en personlig strid mellem statsraadene, og „Morgenbladets“ klage over at Birch-Reichenwald og hans venner hadde villet forstyrre det gode forhold til Sverige, blev avvist som rent grunnløs. Slikt kunde ikke tjene til aa vække nogen folkeharme. Og stortingsvalgene vaaren 1862 gik stilt og fredelig for sig, næsten uten nogen bladstrid. Aanden i dem blev klart uttalt i „Morgenbladets“ første valgstykke (den 9de mars) som fik sit særmerke av de to ordene: sparsomhet og varsomhet! Folket hadde liksom ikke raad eller mod til aa tænke paa reformer.

I Akershus amt var det denne gangen ingen strid hverken om Sverdrup eller Walstad. Somme ønsket ikke Hoelstad gjenvalgt, fordi han tok til aa bli sykkelig, og ennda flere vilde ikke ha Grimelund igjen, fordi han gjorde saa altfor lite av sig. Akers herred var fra 1861 delt i to prestegjeld som skulde ha valgmænn hvert for sig, og vi hører fra valgdagen i Østre Aker, den 28de april, at „forinden Valget fandt Sted blev enkelte af de Personer, hvorom der kunde blive Spørgsmaal som Valgmænd,

examinerede om paa hvem de agtede at stemme til Repræsentanter“. Men efter alt vi vet, var det derved ikke spørsmål om annet enn enten Grimelund eller en annen; nogen politisk uenighet ser vi ikke tegn til. I Vestre Aker var det bare én valgmann aa velje, og der kløivde stemmene sig mellem Grimelund og Sverdrup; av 50 stemmer fik Grimelund 27, Sverdrup 22, — at han ikke slap fram, betydde saaledes ingen ting politisk.

Da saa alle amtets 48 valgmænn kom sammen til prøvevalg den 7de mai, fik baade Walstad, Sverdrup og Hoelstad flertal med én gang. Men det var rigtignok et lite tidstegn, at denne gangen stod Walstad fremst med 40 stemmer; Sverdrup fik bare 35. For den fjerde tingmanns-plassen stod striden mellem Grimelund og baron Harald Wedel-Jarlsberg, og siden ingen av dem i sanning eide nogen framifraa evner, er det nok tenkelig at politiske sympatier i nogen mon avgjorde valget, — somme syntes vel de heller vilde prøve en ny mann. Men nogen drøfting av valgprogram gik ikke for sig; det blev bare spurt om tingmanns-ernene vilde virke for jursaken, og Sverdrup svarte at alle de gamle tingmænnene hadde stemt for den før, saa det hadde nok ingen fare. De andre sa ikke et ord. Ved prøvevalget fik Wedel, mannen uten politik,¹ 17 stemmer, — Grimelund, Reformforeningens mann, bare 14. Og ved det endelige valg dagen efter seiret Wedel over Grimelund med 25 mot 24 stemmer, — de stod saaledes næsten helt likt. Walstad blev første representant; det var bare den uforsonlige Gabriel Aasgaard som ikke vilde stemme paa ham. Sverdrup blev andre representant; fire valgmænn negtet ham sin stemme.

En kunde ha ventet at den nye tingmanns-fordelingen som var vedtat i 1859, skulde ha sat dype merker paa valgene, liksom omlægningen i 1830 hadde gjort. Landamtene fik jo nu tingmanns-tallet sit øket fra 67 til 74, og flere amter fik velje hele fem tingmænn, mens byene

¹ Se s. 277.

maatte nøies med 37 mann mot forrige gang 50. Tallet paa valgte forretningsfolk kom da ogsaa til aa gaa ned fra 23 til 18; men av embedsmænn og sakførere blev det i 1862 valgt flere enn tre aar før (44 i steden for 40), og av bønder blev det to færre (48 i steden for 50). Ellers syntes valgene i det store og hele ikke paa forhaand gi uttryk for noget egentlig tilbakeslag. Av Reformforeningens 37 medlemmer blev hele 26 gjenvalgt, og om f. eks. Lysgaard ikke kom igjen fra Kristians amt, saa var det bare styrking at Baggerud kom i steden. Det var et tap at O. A. Krogness ikke mer blev gjenvalgt fra Trondhjem. Men alle de forrige Bergens-representantene kom igjen, og ennog fra Kristiania kom folk med en viss liberal farve, — jamsides med Schweigaard statsraad Birch-Reichenwald, advokat D. Kildal (som varmand for U. A. Motzfeldt) og for første gang professor O. J. Broch. Fra Stavanger møtte gamle byfut Christensen paa nyt efter nogen aars fravær, og saa møtte det nogen nye mænd som folkepartiet ialfall i mange saker kunde regne paa, — advokat Richter fra Nordre Trondhjems amt, sogneprest B. L. Essendrop fra Søndre Trondhjem, og sakfører Aimar Sørenssen fra Smaalenene. Stortingets sammensætning tegnet ikke ille for framgangspolitikken.

I flere saker hævdet ogsaa dette stortinget en politik som gik Regjeringen imot, og statsraadene var mangen gang misnøide med den maaten Sverdrup holdt sin førerskap oppe paa. Det blev sagt at han arbeidde paa aa faa ialfall de fleste av dem styrtet, og at han derfor slog sig i lag med Regjeringens personlige motstander Birch-Reichenwald. Sverdrup samlet om sig en del unge tingmænn, særlig Steen, Richter og Daae, som vanvyrslig blev kallt „Guttepartiet“ eller „Guttane“, og de kunde rett som det var seire over de gamle førerne, slike som amtmann Aall. Paa den andre siden blev det trodd at Birch-Reichenwald hadde følge av en flok, „Birkebeinerne“ kallet, og dem vilde Sverdrup bruke til aa komme til magten, — han skulde regne paa at naar kongen maatte

negte aa ta Birch igjen, vilde han selv bli statsraad. Nu synte det sig efter hvert at de trofaste „Birkebeiner“ ikke utgjorde mer enn høist to mann, og en av dem døde under tingsamlingen. Og endda klarere blev det av selve sakenes gang, at det fans ikke noget forbund mellem Birch og Sverdrup, hverken personlig eller saklig; det var Sverdrup som fik hindret at Birch-Reichenwald blev lagtings-præsident. Vi tør gaa ut fra at snakket om at Sverdrup stridde for en statsraads-taburet var minst liksaa grunnløst som rygtet om det Birch'ske forbund; vi har vitnemaal nok om at han baade dengang og længe efter avviste al tale om personlig aa overta regjeringen. En annen sak er det at han stadig søkte aa holde et flertal samlet til kamp mot den sittende regjering.

Hans stilling syntes paa mange maater sterk. I slutten av tingsamlingen sa en av motmænnene hans, byfut Strøm fra Aalesund, at han „var en farlig motstander, da han ved flere leiligheter hadde vist at han, naar han vilde drive en sak igjennem, da hadde et ikke lite antal stemmer til sin kommando“. Og da en av odelstings-præsidentene fra forrige ting ikke var blandt de gjenvalgte, — den samme prokurator Elieson som Sverdrup hadde tapt mot i 1857,¹ — lyktes det nu straks aa gjøre Sverdrup til odelstings-præsident, i den første avstemningen riktig nok bare med halvparten av de avgivne stemmer, — han fik 39, mens advokat Kildal fik 30 og to andre til sammen 9.

Han hadde været alvorlig og længe syk sommeren 1862; men han hadde vunnet kræftene fullt igjen, da Stortinget samlet sig i oktober, og han arbeidde hardere paa dette stortinget enn kanskje nogensinne før. Han var med i ordskiftene om alle viktigere saker, og særlig tok han flittig del i lovbehandlingen i Odelstinget. Han var paa dette stortinget òg medlem av justiskomitéen nr. 2, men ikke lenger formann; advokat Kildal, som hadde havt formanns-stillingen i 1857, fik den nu igjen. I denne

¹ Se s. 198.

komitéen var Sverdrup med paa aa føre Stortinget til et par mindre framstøt i demokratisk og liberal leid.

Først og fremst galdt det aa faa tat opigjen lovvedtaket fra 1860 om offentlig votering i Høiesterrett.¹ „Storthinget maa,“ skrev komitéen, „have en levende Følelse af, at det ikke kan lade Sagen falde; den maa staa paa dets Dagsorden, indtil den har faaet en tilfredsstillende Løsning.“ Denne gangen var det ogsaa ytterst faa røster som løftet sig imot saken, og Regjeringen vaaget ikke længer gjøre motstand, — loven fik kgl. stadfæsting.

Dernæst var det spørsmaal om den militære straffelov² som Ole Welde og nogen andre bønder foreslog gjentat uten ændringer. Regjeringen hadde git op haapet om aa faa i stand en lov efter sit ønske; „under Opinions nuværende Stilling“ ventet den ikke at Stortinget skulde gaa med paa en lov som fastholdt prylestraffen, og saa lot den heller saken ligge saa længe. Justiskomitéen fant ingen grunn til aa følge Regjeringen i dette; den innstillet lovvedtaket fra 1860 omigjen, bare med nogen enkelte smaa form-ændringer, og den møtte næsten liksaa liten motstand i tinget her som ved høiesterrets-saken. I dette tilfallet brukte rigtignok Regjeringen sin veto-rett; men den vedgik at det hele nu bare var et tidsspørsmaal.

En mer uventet seier vant Sverdrup i en langt større sak, i spørsmålet om aarlige storting. Han hadde selv i 1860 arbeidd ut det grunnlovs-forslaget som nu laa fore til avgjørelse, og han hadde straks før stortingsvalgene, i februar 1862, skrevet til Ueland at her var det første store steg paa veien til aa gjøre Regjeringen helt avhengig av Stortinget. „Lad os derfor alle som en Mand arbeide for aarlige Storthing; det er den største Tjeneste, vi kan vise Fædrelandet; alt Andet er kun Palliativer.“ Spørsmålet blev likevel mest ikke nævnt i det som fans av valgkamp, og det var i virkeligheten næsten liksaa ukjent for velgerne nu som tre aar til-

¹ Se s. 303.

² Se s. 302.

bake. Hans egne politiske venner skjønte ikke hvor gjennomgripende en reform det her var tale om, og endda Reformforeningen i 1859 hadde sat den paa programmet, kunde han slet ikke lite paa at alle medlemmene vilde stemme for den, — det var visselig en hovedgrunn til at han dengang ikke vaaget ta en styrkeprøve paa den.¹ Jaabæk og Ueland kom endda-til og bød fram et mellomforslag om storting annet-hvert aar, som om det her kunde være tale om et mellom-standpunkt. Og endda i 1863 hævdet Ueland at reformen „forrykket ikke statsmagtenes forhold til hinannen“.

Den eneste som tok ordet mot saken i Stortinget (18de mars 1863), redaktør Herman Bagger fra Skien, mente motsat, at den vilde bety en utviding for folkemagten, og han krævde derfor først visse garantier for kongemagten; han vilde den skulde ha rett til aa oppløse Stortinget og utskrive nye valg, og saa maatte statsraadene ha adgang til tinget. Regjeringen paa sin side uttalte gjennom statsraad Meldahl, at oppløsningsrett i og for sig ikke vilde være nogen styrking for kongemagten; den vilde bare virke til at det suspensive veto mistet en del av sin kraft. Skulde Regjeringen gaa med paa noget som i visse maater gjorde Stortinget sterkere, saa maatte den til vern for kongemagten kræve en „gjennemgribende Omstøbning af vor Forfatning“ med to-kammer-system og absolut veto. Men Regjeringen mente at aarlige storting ikke var annet enn „en blot Forandring i Forretningsordenen“, og den trodde det var en reform som baade kunde og burde bli staaende for sig, uten videre følger.

Stemmegivningen i Stortinget viste at det var mange der som tænkte like ens. Blandt dem som stemte mot, var konservative folk som var rædde for følgerne, — Schweigaard, amtmann Aall, amtmann Helliesen, amtmann Vogt o. fl. Men i lag med dem stod demokrater som Baggerud, Enge, de fire Lister-repræsentantene og en tylyt andre bønder. Paa den andre siden stemte Sverdrup,

¹ Se s. 314.

Steen og mange andre som ønsket full parlamentarisme, men desuten en hel mængde konservative og moderate menn, — statsraad Birch-Reichenwald, futen Holmboe, amtmann Sibbern, begge Drammens-repræsentantene o. fl.

Sverdrup sa ikke et ord, da saken var fore denne gangen. Han overlot forsvaret for den til byfut Christensen, som nærmest gikk ut paa å vise at den ikke var saa „overordentlig stor“. Det maa ha været en pine for Sverdrup å høre paa slikt et forsvar; men han synes ha ment at det var faafængt å tale, — han trodde ikke saken kunde gaa ennda, men at den trang til sterkere modning i folkemeningen. Forbløffende nok blev det likevel to tredjedels flertal for grunnlovs-ændringen. Og naar den ennda ikke kom til å træ i kraft, var det bare fordi Regjeringen av formelle grunner negtet sanksjon; den mente at forslaget vilde gi adgang til å ny-velje Lagtingets medlemmer hvert aar, noget som kunde gi et stortings-flertal en farlig magt, og desuten fant den en innskrænkning i Kongens veto-rett ved at det ikke var fastsat nogen tids-avstand mellem stortings-vedtak om samme lov. Men til vitnemaal om at den mente det ærlig, la Regjeringen selv samme dag fram nyt grunnlovs-forslag som undgik disse skjærene.

Det saa ogsaa ut til at den skulde faa rett i sin tanke om at aarlige storting heller skulde hemme enn fremme videre grunnlovs-ændringer. For dagen efter at saken hadde gaat igjennem i Stortinget, og mens de fleste vel gikk ut fra at den vilde faa sanksjon, led statsraads-saken et stort nederlag, delvis netop fordi mange mente det kunde være nok med den ene reformen. Sverdrup talte ikke i denne saken heller, og dette kan unegtelig — skjönt det ikke svarte til hans vis ellers — vække mistanke om at han ikke vilde skræmme stemmer fra med sine radikale meninger. Men han forutsaa visstnok resultatet, og vilde heller la saken vokse ved sin egen magt. De som talte for å aapne Stortinget for statsraadene, Christensen, Richter og Birch-Reichenwald, la alle tre

vegt paa at dette ikke skulde føre til noget flertalsstyre. Men den svingningen som var innvarslet ved Sverdrups innlæg i 1860¹, tok nu til aa syne sig. Vi ser i „Morgenbladet“ at ordene fra dengang ikke var glemt; det vanvyrslige ordet „vrøvl“ som han hadde slængt ut om likestillingen mellem statsmagtene, blev draget fram igjen, og det han hadde sagt om parlamentarisk styre, blev tat for fullgodt vitnemaal om framgangsveien: „Er det ikke denne Mand, som i de fleste politiske Spørgsmaal har været den toneangivende, og hvis Meninger i disse trænge igjennem?“ Baade Schweigaard og amtmann Aall, som før hadde stemt for saken, erklærte da ogsaa at de nu maatte være mot den, fordi de var ræd den skulde føre til parlamentarisme, og i stemmegivningen fik de følge av amtmann Sibbern m. fl. Ennda stemte slike mænd som amtmann Helliesen, amtmann Vogt og futen Holmboe for, mens ikke mindre enn 30 bønder stemte mot, — deriblandt Baggerud, Enge, Welde og ikke bare hele Lister-benken, men desuten hele Stavanger amt, — saa ennda var saken ikke helt blit et partispørgsmaal. Men den stod aapenbart annerledes enn forrige gang, og den fik bare 54 stemmer, mens 52 var imot og dermed fik den stanset. „Morgenbladet“ mente efter dette, at det maatte „ansees som hensigtsløst“ aa gjøre nyt framlæg om saken; men Sverdrup vilde holde merket heist, til han fik sin fylking samlet under det, og han la fram straks det nødvendige grunnlovs-forslag til næste storting.

Hans taushet i begge disse sakene vitner om en viss modløshet, og det synte sig i dem begge at han i vigtige politiske avgjørelser ikke kunde gjøre regning paa følge av dem som netop skulde være hans beste stridsfæller, — bønderne. Han prøvde ikke engang paa aa samle et programbundet parti om sig; det saa han ikke kunde nytte. Bønderne falt tilbake i den smaalige strid om skillingen som Reformforeningen hadde løftet dem op av²;

¹ Se s. 330. ² Se s. 298.

de syntes netop nu grepet av en fattigmanns-aand som næsten aldrig før. Det var paa stortinget 1862—63 at Søren Jaabæk tok op sin navngjetne spare-politik, saa Sverdrup kunde sie om ham at han hadde „et særlig hang til aa stemme mot bevilgninger“. For Jaabæks eget vedkommende hadde denne spare-politikken ialfall for en del sin grunn i en vidtdreven liberalisme som vilde holde Staten utenfor saa meget som mulig; men den blev — baade hos ham selv og kanske ennda mer hos andre — til det rene kniperi, som satte penge-hensynet over alt annet. Det var en sparsomhet som gik langt ut over den „Morgenbladet“ hadde sat til program for Stortinget; men den tjente til aa styrke den reaksjon „Morgenbladet“ var hoved-talsmannen for, og særlig blev den avgjørende for det store nederlag Sverdrup skulde lide i det som nu i mange aar hadde været hans og folkepartiets største sak, — jursaken.

XXII.

Nederlaget i jursaken.

Baade motstandere og tilhengere var fullt paa det rene med at paa stortinget 1862—63 skulde hovedslaget om juryen staa. Saken syntes moden; den hadde i mange aar været drøftet i lærde skrifter og i bladstykker, den hadde gaat igjennem baade en parlamentarisk og et par kongelige kommissjoner, den hadde en gang været vedtat av Stortinget, — nu maatte det være paa tide aa ta den endelige avgjørelse. Frederik Stang lot kongen sie fra i aapningstalen til Stortinget, at om han saa mente edsvorne-systemet var dyrt og lite høvelig for vore lokale forhold, saa holdt han det likevel „fra flere Synspunkter af Vigtighed, at Sagen paa dette Storthing kan blive avsluttet“, og han lot det skinne igjennem, at Regjeringen vilde stadfæste det som Stortinget nu gjorde vedtak om. I et av de første møtene foretok Stortinget de grunnlovs-ændringene som trangs for at ingen grunnlovs-paragraf skulde staa i veien for jury.¹ Og saaledes var da slagmarken klar; hærene kunde møtes til strid.

Jurykommissjonen av 3dje mars 1860 hadde saa vidt greidd aa bli færdig med sin innstilling netop til Stortinget kom sammen. Den hadde lagt lov-vedtaket fra 1857 til grunn og gaat det nøie igjennem vinteren 1860—61. Den rettergangs- og domstols-skipnaden som Sverdrup

¹ Se s. 309 fg.

dengang hadde været med aa arbeide ut, blev opretholdt i de fleste hovedpunkter. Flertallet i kommissjonen vilde likevel sætte trangere grænser for hvilke saker skulde komme for edsvornerett, og det vilde ikke vite av de særskilte „anklageretter“ som kommissjonen av 1854 hadde sat op efter engelsk-amerikansk mønster, men la anklage-myndigheten i hænderne paa en „statsadvokat“ med flere „kredsadvokater“, saaledes som det var gjort i Skotland. Endelig blev hele kommissjonen enig om aa føie til et nyt kapitel „Om Gjenoptagelse af endelig paa-dømt Sag“; det skulde tjene til vern for den tiltalte og var saaledes helt i den aand som hadde styrt Sverdrups arbeid i saken.

Efterat kommissjonen paa den maaten hadde fastsat hele den skipnaden den vilde foreslaa, paatok formannen, Frederik Stang, sig aa forme forslaget ut i enkeltheter, og det lov-utkastet han da arbeidde ut, blev gjennomgaat i kommissjonen i de siste maanedene av 1861. Da saa Stang blev statsraad, tok advokat Dunker formanns-plassen, og hans opgave blev det aa skrive motivene til loven; det laa han i Paris og gjorde i løpet av sommeren 1862. Det var en alvorlig gjennom-arbeiding juryloven saaledes blev underkastet, og den blev fastere utbygd enn før paa mange kanter. Mens lov-utkastet fra 1857 hadde omfattet 327 paragrafer i 18 kapitler, svulmet det nye utkast op til 476 paragrafer i 31 kapitler, og Stangs klare juridiske tenkning hadde sat sin stempel paa hele lovens form.

Sverdrup var jo slet ikke enig i alt som kommissjonen foreslog. Men sykdom hindret ham i aa forme ut avvikende meninger og forslag, og han nøides med en kort reservasjon sammen med Nils Enge. Det var en hovedsak for ham aa faa loven fram for det nye storting, og han derfor ikke bare satte sit navn under kommissjons-innstillingen (2dre oktober 1862), men skyndte sig aa sende den inn til Odelstinget som sit eget lovforslag. Det synte sig fort at han gjorde rett i aa gaa fram saaledes paa egen haand; for Regjeringen tok ikke op fram-

lægget fra kommissjonen. Advokat Dunker sendte selv til Justisdepartementet et kvast innlæg mot den loven han hadde været med aa arbeide ut, og departementet (statsraad Meldahl) uttalte sig avgjort imot hele edsvornevæsenet. Følgen var at Regjeringen kom med framlæg til Odelstinget om en ny rettergangslov som tok op hele innstillingen fra jurykommissjonen saa nær som selve juryen. Det betydde et framsteg, dette òg; det vilde gjøre hele rettergangen offentlig, og det vilde helt igjennem sikre den tiltalte en mer regelbunden, retfærdigere, humanere og raskere behandling. De planene som hadde været oppe i „antijurykommissjonen“ av 1853 om aa lage domstolene om efter helt andre grunnsætninger¹, blev lagt paa hyllen; det kunde ikke være tale om nu aa gaa fram i annen retning enn jury-striden hadde pekt ut.²

Framlægget fra Regjeringen kom ikke til aa spille nogen rolle paa Stortinget. Det var selve juryen striden kom til aa staa om. Justiskomiteén nr. 2 la fram i mars 1863 innstilling — med 6 mot 3 stemmer — om aa ta ved en ny jurylov, og det var Sverdrup som i denne saken tok førerskapen i komitéén; det var han, og ikke formannen, som arbeidde ut innstillingen. Det som han her la hovedvegten paa, det var aa avvise de innkastene mot jury som særlig søkte sin grunn i vore „lokale forhold“, og som Regjeringen sterkt hadde nyttet ut, — det var de store byrder og omkostninger som de lange veiene i landet skulde volde. Sverdrup prøvde vise at disse vanskelighetene var gjort langt større enn de virkelig vilde bli, og mens Regjeringene hadde regnet ut den aarlige mer-utgift til minst 150 000 spd., satte han den til høist 33 000 spd. Han mente for resten at „de Love, som betinge Udviklingen af et frit Samfund, nødvendigviis medføre, at Samfundets Medlemmer til Bedste for dette maa paatage sig Byrder“, og han sammenfattet i korte sætninger den rets- og samfundsvinning det var aa faa

¹ Se s. 216.

² Jfr. s. 205.

jury. I selve lovteksten holdt han sig i hovedsaken til jurykommissjonens utkast, og han gav op kravet om en anklagerett, en „storjury“ efter det engelske mønster. Men han videt ut rammen for de sakene som skulde inn for jury, i samsvar med vedtaket fra 1857, og han arbeidde nøie igjennem hver eneste paragraf, — han hadde stor nytte hertil av det forslaget om „nævningeretter“ som den danske regjeringen netop hadde lagt fram.

Saken kom fram i Odelstinget den 21de april og blev drøftet i enkeltheter i fire møter. Det var ikke stort ordskifte om de enkelte paragrafene; men i det som var, var det mest Sverdrup som førte forsvaret for innstillingen, og den blev vedtat næsten uten ændringer. Motstanderne hadde paa forhaand forbeholdt sig aa komme med henlægnings-forslag til slut, og paa den fjerde dagen blev da det sat fram. Nu kom prinsip-kampen, og den krævede fire møter til. En hel række talere tok ordet paa begge sider, og det kom delvis til sterke sammenstøt. Hovedtalerne mot juryen var byfut Strøm og amtmann Aall, og Aall, den kloke taktikeren, formet forslaget om til aa gjelde utsættelse til næste storting, saa saken i mellomtiden kunde bli alment drøftet. Paa den andre siden var Sverdrup hovedtaleren, med et innlæg paa over to timer (25de april), og han fik støtte av O. J. Broch, Kildal, Richter, Steen, Sørenssen, Ueland, Enge, Wiig og flere.

Mens Aall hadde hævdet at jursaken ennda var saa ny og ukjent, saa han ikke hadde kunnet ta noget avgjort standpunkt, greidde Sverdrup ut hvorledes saken hadde vokset fram fra aar til aar, og hvorledes Stortinget hadde sluttet sig til prinsippet. Han kunde føre Regjeringen til vitne paa at saken nu maatte være moden, og han drog videnskap og praksis fra hele verden med inn i den sum av røinsler og fyrebuing som skulde danne grunnlaget for aa innføre juryen i Norge.

Saa løftet han selve jury-spørsmålet op i et høiere plan enn det før var blit gjort her i landet, og det er

eiendommelig aa sammenligne denne delen av talen hans med den talen han holdt i 1857.¹ Dengang hadde han draget fram en lang række med innkast mot den raadende rettergang, og hadde saa stillet op liksaa mange føremoner med juryen. Nu avviste han al tale om alslags „smaa hensigtsmæssighetshensyn“, og grep fat i det som han kallte sakens kjernepunkt. Det var tydelig at han selv hadde vunnet et langt fastere tak paa saken enn før, og talen hans blev derfor ogsaa paa én gang dypere i tankeinnhold og mer energisk sammenknyttet i formen, — et mægtig innlæg for et gjennomgripende prinsip-skifte, baaret av en aands-anspennelse som svarte til avgjørelsens vigtighet.

Han fæstet al opmerksomhet ved det som var hovedspørsmålet i hele straffeprocessen, — bevis- og skyldspørsmålet. Han viste hvorledes den maaten dette blev avgjort paa i rettergangen, var bestemmende for processens gang fra først til sist, — for forhørs-ordningen, for anklageformen, for ankeretten, ja for underordnede ting som varetekts-arrest og straf-utmaaling, — saa det her ikke spurtes om enkelte reformer, men om et stort sammenhengende system. Og han kom til den endskap at jurydomstolene, med sin aapne forhandling for retten og med sin uavhengige avgjørelse efter den almene retsbevissthet, var det beste sannhetsmiddel som til denne dag var kjent.

For juryens virkning i samfundslivet hadde han ingen nye synspunkter. Det som han denne gangen òg la velt paa, det var at juryen var paa samme tid den mest konservative og den mest liberale institusjon som kunde bli opstillet; den knyttet mannen fast til samfundet, og den vilde stadig føre rets-utviklingen fram. Men det var først og sist som rettergangsform han stridde for jury-ordningen.

Han seiret ved avstemningen. Han hadde fra første været viss paa at han skulde vinne. Jonas Lie kunde i januar skrive til Bjørnson, at en forent Sverdrup-Birch'sk

¹ Se s. 198 fg.

opposisjon vilde sette juryloven igjennem. Men bare en maaned efterpaa skrev Lie: „Juryen gaar ikke igjennem.“ Og han la til: „Vestlændingen har vist sig uredelig i de større liberale Spørgsmaal.“ Det var ikke bare forbundet med Birch-Reichenwald som ikke kom istand, — det var bønderne som falt fra. I Odelstinget var stillingen uviss; det kjentes derfor saa meget sterkere som en seier, da Aalls forslag den 27de april om eftermiddagen blev forkastet med 46 mot 37 stemmer, og Sverdrup holdt — fortæller statsraad Manthey — „Festgilde for Partiet“.

Men det var en seier som varslet nederlag. Ikke bare var flertallet knapt, ikke slikt et to-tredjedels flertal som i 1857.¹ Men det som værre var: denne gang var det saa mange som 11 av bønderne som stemte mot jury, og blandt dem fire som paa tidligere storting hadde været for; to var ennog gamle medlemmer av Reformforeningen. Ole Walstad sa i ordskiftet, at naar han før hadde stemt for jury, saa var det helst fordi han hadde villet være med aa gjøre „opposisjon“; det var ikke saken selv han hadde brydd sig om. Han paastod rigtignok samstundes at han hadde „sværmet“ for jury; men det hadde han ialfall git op, da han opdaget den vilde bli „fælt kostbar og meget byrdefull“. Stort likere grunn hadde de nok ikke staat paa, flere andre bønder heller, — det skulde vise sig ennda mer, da saken kom til Lagtinget.

Her tok drøftingen meget længre tid enn i Odelsstinget, fordi motstanderne nu fulgte en annen taktik og tok livlig del i detalj-behandlingen. Men efterat den hadde varet i fjorten dager, kom da til slut, den 29de mai, framlæg om aa forkaste hele loven. Den som bar det fram, var en av dem som i 1857 hadde stemt for jury, lensmann Peder Rygh fra Nordre Trondhjems amt, og de første talere som tok ordet for framlægget, var tre andre bønder, Skjerkholt, Bergsager og Jaabæk, som alle tre ikke bare hadde stemt for jury i 1857, men som desuten hadde været med aa foreslaa juryloven gjen-

¹ Se s. 202.

tat i 1859, og som hadde gjort den til en av sine viktigste programsaker i Reformforeningen. De torde ikke være med, nu da det galdt aa sætte saken ut i livet; dels vek de tilbake for det nye, dels blev de skræmt av omkostningene. To bønder til stemte paa samme siden, Birch-Reichenwald like ens, og saa blev loven forkastet med 16 mot 12 stemmer.

Da saken kom tilbake til Odelstinget, blev det om forkastnings-forslaget bare et kort ordskifte mellem Sverdrup og Schweigaard, og her kom tilsyne den samme motsætningen i tenkemaate som helt fra første stund hadde stillet dem mot hverandre.¹ Mens Schweigaard ikke brydde sig om form, bare om „realitet“, og mente at institusjonene, enten de bygde paa folkevalg eller ikke, tok præg efter samfundsmeningen, saa det var hverken grunn eller trang til aa lage dem om, — saa hævdet Sverdrup utviklingens rett efter fornuftens krav og vilde ha institusjonene formet i samsvar med statsordningens grunnsætninger. Han tenkte ikke bare paa den ytre haandgripelige „realitet“, han saa en stor moralsk magt i selve den maaten institusjonene blev til og virket paa, og han vilde reformere dem i tidens aand, før trykket fra framgangsviljen blev saa sterkt at det førte til revolusjon.

Flertallet i Odelstinget holdt fast paa juryloven. Lagtinget forkastet den en gang til. Og saa kom den til samlet Storting den 15de juni, aatte dager før tinget skulde skilles. Da var utgangen git, og det blev intet ordskifte. 54 mann stemte for loven, 50 imot, — det var saaledes meget langt ifra at den fik det to-tredjedels flertal som grunnloven krævde.

Kampen for juriesaken var tapt. Og det var et hovedslag som var gaat framgangspartiet imot. Det var visselig overdrevet, men det syner hvor stor saken kjentes, at ennog motstandere sa at dette var den viktigste reform som hadde været paa bane siden 1814. „Denne Reform,“ — skrev Jonas Lie paa sin side i bitter harme straks før

¹ Se s. 52 fg.

avgjørelsen i Lagtinget — „der er den mest indgribende siden 1814, der saavel m. H. t. Forholde som Personer vilde strax skabt den nye Tid, som Landet ellers kommer til at vente paa i 20 Aar, stopper nu op paa denne pest-befængte Jaabæk der vesterfra og paa en Lensmand Rygh, der kun er mærkelig derved, at han kan gjøre Børn, som faa præ ceteris i alle Fag til Examen. Dette er haardt for Sverdrup og enhver af den nye Tid. Gaar Juryen ere de Seierherrer, gaar den ikke ere de Martyrer for deres Levetid med Pøbelintelligentsen over sig og lukkede Porte overalt.“

Mange av juryvennene sa med det samme, at saken skulde fram igjen til den seiret. Men de fik rett som hadde sagt at forkasting nu var enstydig med bortlægning for lange tider. Det skulde gaa næsten tyve aar før jurysaken blev tat op paa nyt, og den seiret først da hele den politik den var i følge med hadde brutt igjennem i landet. Det skulde syne sig paa mer enn én maate, at jurystriden fram til 1863 slet ikke hadde været fruktløs for samfunds-utviklingen. Men selve jurysaken kunde det for det første ikke nytte aa drive paa. Det var ikke det at den ikke netop nu blev gjennomført, som var den avgjørende hindring. Vi vet nu, at om den saa hadde gaat igjennem i Stortinget med et snaut flertal, vilde den knapt ha blit sanksjonert; men i det tilfælle vilde den bare ha samlet en voksende stridsvilje om sig. Det var frafallet innenfor juryvennenes rækker som var det virkelige nederlag, og som lammet saken. Selve grunnlaget, folkeviljen, sviktet.

Frafallet betydde ikke bare tapet av nogen enkelte menn; det hadde sin dype aarsak i selve tids-vilkaarene. Ole Walstad talte for mange flere enn sig selv, da han klaget over alle de samfundsbyrdene som blev lagt paa almuen ved alslags nye lover, — skoleloven av 1860, fattigloven av 1863 og ennda flere, og han sa at de siste misvekst-aarene ikke gav folk lyst til aa ta paa sig mer slikt. Det var et betegnende drag at hele Lister-benken, den legemliggjorte sparepolitikk, vendte sig fra juryen.

Steen brukte i sin forargelse harde ord om hvorledes „byraakratiet og det sløve borgersinn“ slog sig ihop til motstand. Men borgersinnet var nu ennda ikke sterkere.

Det tilbakeslaget som saaledes hadde meldt sig paa stortinget 1862—63, allermest i jursaken, hadde magten i det næste stortingsvalget òg. Bladene holdt sig i 1865 ennda stillere enn de hadde gjort tre aar før. „Morgenbladet“ aapnet ordskiftet om valgene den 4de februar med et stykke som — i eiendommelig motsætning til bladets tidligere standpunkt — forkynte at nu galdt det aa velje ikke bare efter hæderlighet, men efter anskuelser, — „Partihensynet bør staa øverst“. Da saa bladet en hel maaned efter tok til aa greie ut hvilke anskuelser det vilde støtte, la det hovedvegten paa at jursaken maatte bli holdt nede, — den beste maaten var aa foreta andre reformer i proceslovgivningen. Dernæst stillet det sig imot statsraadssaken, ialfall for øieblikket, fordi den mer og mer var blit opposisjons-partiets sak. Derimot hadde det ikke noget imot aarlige storting; for det trodde ikke paa at den reformen vilde føre til parlamentarisme. Stort andre røster lot sig ikke høre under valgene; det fans ingen presse som reiste nogen kamp for framgangs-sakene. „Der er,“ skrev Nils Enge til Sverdrup, „en forfærdelig Ebbe i Opinionen med Hensyn til de fleste af de Sager, som vi og vore Venner har anset for Livsspøragsmaal. Det er næsten i Form af Benaadningsdekreter at vi blive gjenvalgte.“

Sverdrup skrev rundt til sine nærmeste politiske venner og la dem inntrængende paa hjerte ikke aa gi op kampen. De som han først og fremst vilde ha med sig, var J. R. Krogness, Danielssen, Richter, Steen og Daae, og av dem blev det bare Danielssen som — under megen tvil — drog sig tilbake, mest for sit videnskapelige arbeids skyld. Det var Sverdrups eget valg det kom til aa knipe mest med. Vi hører av en innsender i „Morgenbladet“ (8de april) at bønderne paa Romerike mannjamt var imot jury-saken og nu helst vilde utelukke dens talsmænn, ---

kanske de likevel vilde la Sverdrup sleppe fram. I „Aftenbladet“ kom det innsendere og foreslog lektor L. K. Daa valgt, siden han nu igjen var flyttet ut i Aker, — han var visselig en av juryens tidligste talsmenn i landet, men stod paa mange maater utenfor den demokratiske kamp Sverdrup førte. Det spaadde fare for Sverdrup at Daa blev valgmann for Vestre Aker, mens Sverdrup ikke engang naadde op til varamann (28de april). Og faktisk blev det mellem disse to at kampen kom til aa staa.

Valgmænnene for Akershus amt møttes til prøvevalg den 9de mai under Walstads forsæte. „Først bragtes — fortæller „Morgenbladet“ — Jurysagen paa Bane; efter nogen Diskussion besluttede man gjennom Votering at erfare Forsamlingens Opinion om, hvorvidt Sagen burde fremmes paa dette Thing, uden derved at udtale sig om Sagens Realitet; ved Votering gjennom Stemmesedler med Navns Underskrift stemte Samtlige, paa Lektor Daa nær, mod Sagens Fremme paa kommende Thing.“ Dette negative vedtak blev det eneste valgprogram. Det blev talt en del om aarlig storting; men Walstad og flere sa at dette var et framtidsspørsmal som valgmænnene ikke burde ta standpunkt til, og med 23 mot 22 stemmer blev det vedtat ikke aa uttale noget om saken. Aasgaard prøvde faa fram krav paa at rentefoten skulde bli nedsat; men det fik han ikke lov til aa faa drøftet desmer. Ingen jury — det var det valgmænnene vilde ha. Selvsagt blev Walstad stillet op til tingmann paa første plass; paa nyt var det bare Aasgaard som ikke vilde gi ham sin stemme. Den gamle tingmannen Hoelstad var død, saa nu kunde baade Harald Wedel og Grimelund komme fram. Og Sverdrup seiret med 31 stemmer over Daa, som bare fik 18. Selve valget den 10de mai fastslog samme resultat; Sverdrup maatte nøies med fjerde og siste plass paa amtets tingbank, og det var hans person mer enn hans program som trygget plassen for ham.

Paa samme maaten som i Akershus amt gik det i Smaalenene: valgmænnene uttalte sig mot jury, men vilde

ikke ta standpunkt til aarlige storting. Og valgene gik i det hele framgangspartiet imot. Den før saa „almægtige“ Baggerud blev siste repræsentant fra Kristians amt; i Hedmarkens og i Jarlsberg og Larviks amt blev de radikaleste mænd sat utenfor, og i Bergen kom en av dem som var kastet i valgstriden 1859, fram paa første plass, mens bare en av de seirende fra dengang blev gjenvalgt.

Stortinget 1865—66, som var valgt i slik en oppgivese-aand, kom til aa slutte i hard strid med Regjeringen. Men fra første saa det slet ikke svært kampmodig ut. Visselig blev Sverdrup straks valgt opigjen til præsident i Odelstinget; men det gik helt fredsommelig for sig, bare i kraft av gammel tradisjon. Og hverken han eller nogen annen gjorde minste tiltak til aa reise jurystriden paa nyt.

Schweigaard kunde ikke holde sig fra aa skose juryvennene for dette. Straks i første ordskiftet paa Stortinget, den 13de november, spottet han over at de stadig viste til folkemeningen og saa likevel hadde „de fleste opinioner“ imot sig; de hadde tat feil av folkeviljen i juriesaken, saa han vilde ikke sette dem høit som „veiledende autoriteter“ i andre spørmaal heller, — han navngav uttrykkelig Sverdrup, Ueland, Richter, Krogness og Steen. Den spydige tone kanskje ennda mer enn ordene virket som salt i aapne saar. Sverdrup avviste skarpt slik „daarlig haan“. „Jeg sier,“ sa han, „jeg har ikke respekt for den som vover aa spotte tidens tegn og ypperste resultater, — jeg sigter til jury-institusjonen, for hvilken jeg har arbeidet og virket, og for hvilken jeg vil arbeide og virke saa længe jeg kan aande paa jorden.“ Richter var ennda hissigere, og han vendte mot Schweigaard den unge William Pitt's navngjetne svar til Horace Walpole: „Jeg har ikke hans graa haars privilegium paa aa insultere mine medrepræsentanter. Han maa ogsaa gjerne for mig benytte denne leilighet til et foragtelig spark til en stor sak, i den tanke at den nu er en døende løve.“ Ordene førte til et voldsomt sammenstøt mellem Richter og Schweigaard, og Richter la til at „materialismens store

apostel i vort land kanskje har regnet feil, naar han tror at det nu er tiden til aa holde liktalen over den idé som han haanende har bragt paa bane, eller naar han ved aa nævne denne sak med en forgiftig spydighet tror at han skal kunne tilføie de mænd som i ærlig overbevisning har kjæmpet for den en insult“. Schweigaard svarte med et personlig overfall paa Richter. Men han kunde rolig ha hævdet sit standpunkt; efter alt som forelaa hadde han jo rett, og motmænnene hans gjorde intet for aa holde liv i den sak de hadde stridd for som den største i landet. Ved en senere leilighet paa samme storting pekte Sverdrup paa at nu ennog Rusland hadde innført juryen, og han nævnte at det kunde komme til aa gaa som han hadde spaadd i 1857, at reformen vilde komme til Norge østenfra.¹ Men for det første lot han den nu hvile, og Richter uttalte en annen gang aapent, at valgene hadde gaat juryen imot.

Helt stilt stod saken likevel ikke. De idéer som hadde været med aa bære den fram, levde og gjorde sin virkning. Det hadde været et av de viktigste innkast mot juryen, at den ofte vilde sette et stort apparat i sving for rene smaasaker, og i jurykommissjonen av 1860 hadde det derfor kommet paa tale, om ikke straffeloven burde bli ændret slik at smaa-tyverier (nasking) blev undtat fra offentlig paatale. Sverdrup tok op denne tanken paa stortinget 1863; han syntes i det hele tyvsstraffene var altfor inhumane, og han fik Odelstinget med paa en anmodning til Regjeringen om aa overveie en formildelse i to retninger, dels ved at tyvsbegrepet ikke skulde gjelde rene smaating, dels ved at straffene for gjentat tyveri kunde bli sat rimeligere. Regjeringen kom saa med lovforslag om begge deler til stortinget i 1865, og Sverdrup fektet varmt for det i Odelstinget. Men denne gangen opnaadde han ikke mer enn at gjentagelses-straffene blev formildet; modstanderne av juryen var ræd for at innskrænkningen av tyvsbegrepet skulde bli brukt til aa

¹ Se s. 201.

brøite vei for jurysaken, og først i 1874 kom begrepet nasking inn i straffeloven.

Regjeringen la fram for stortinget i 1865 en del av de viktigste paragrafene i den rettergangs-loven den hadde foreslaat i 1862, — det var reformer som skulde gi den tiltalte en tryggere stilling, særlig ved at han skulde faa en forsvarer. Her gjorde enkelte juryvenner motstand; de var paa sin side ræd for at slikt „flikverk“ skulde hindre en dugelig ombøting. Ueland vedgik at Regjeringens lovforslag gik i folkelig og liberal retning og i grunnen var en frukt av jury-arbeidet; men han vilde heller vente, til han kunde faa en „hovedreparasjon“. Richter og Daae sa sig enige med Ueland i at det var liten mening i aa lappe paa det gamle systemet eller „reparere motstandernes fæstningsverker“; men de vilde likevel være med paa aa ta bort de mest iøinefaldende brøst i retspleien, og det blev bare 12 stemmer imot loven, — om Sverdrup var en av disse tolv, har vi ikke greie paa.

Han gjorde ellers alt han kunde for aa egge dette stortinget fram til strid for folkemagt og folkereisning. Selve den første talen han holdt i tingsamlingen, var et innlæg for et kraftig mistillidsvotum mot Regjeringen.

Det galdt den nye handelstraktaten med Frankrike. Den var et led i frihandels-politikken som i de aarene gik sin seiersgang over Europa, og om saa Sverdrup ikke vilde stemme med i den store lovsangen over traktaten, som om den betydde en ny tid for landet, saa vilde han da være med paa den handelspolitiske linje som her var fulgt. Men det som han ikke vilde være med paa, det var at Regjeringen skulde binde selve tollsatsene i traktater med andre land, saaledes som det her for første gang var gjort; det mente han var et inngrep i Stortingets rett til hvert aar aa fastsætte tollen, og han foreslog at Stortinget skulde uttale at slik en ordning ikke var „fuldt forenelig med Grundloven eller stemmende med Rigets Tarv“. I den specialkomité som var nedsat for aa drøfte traktaten, fik han Ueland, Hammerstad og

Mauritz Aarflot med paa dette forslaget, og vi vet at selve Frederik Stang i grunnen var enig med ham. Steen, Richter, Krogness og Veseth vilde ikke gaa længer enn til en anmodning til Regjeringen om for framtiden aa forelægge slike traktater for Stortinget, før de blev sat i kraft. Men et flertal paa syv mann vilde simpelt hen stadfæste traktaten.

Det blev et ordskifte paa to dager, 13de og 14de november, og Sverdrup talte i næsten to timer for aa vise hvorledes baade grunnlov og utvikling førte til intet storting maatte la sig binde paa den maaten som gjort var. Det var et prinsip det stod om her; det galdt for ham aa verje om „nasjonens rettigheter, værdighet og tarv“, og han vilde, som han sa, „se folkeviljen gjennomført til det allerytterste“. Men han tapte. Hans eget forslag naadde ikke engang fram til avstemning, og det var almen tro at det ikke vilde ha faat mer enn en 10-12 stemmer; ennog anmodningen til Regjeringen blev forkastet med 59 mot 52 stemmer.

I dette spørsmålet var det ikke i og for sig et framstøt han vilde gjøre; i det minste efter hans egen mening var det her bare en forsvarskamp han førte. Men, som han sa i et annet ordskifte, „et skib fik ikke ha ballast alene; det maatte ogsaa ha seil i raa og topp“. Han vilde Stortinget skulde sætte seil til og stevne fram paa nye veier.

Han vant en seier for framgangs-tanken, da den militære straffelov paa nyt gik igjennem.¹ Liksom tre aar før, var det Ole Welde som tok den op, og med rent ubetydelige ændringer blev den vedtat i baade Odels-ting og Lagting, — denne gangen var det ingen som gjorde motstand. Sverdrup talte for at ikke den minste ændring skulde bli gjort, saa Stortinget næste gang kunde tvinge sig fram, om Regjeringen ennda ikke bøide sig. Det fik han ikke igjennem; men Regjeringen skjønte meningen og stadfæstet loven med én gang.

En langt større sak, som de fleste hadde trodd nu skulde gaa, lyktes det derimot ikke aa drive fram. Det

¹ Se s. 350.

var forslaget om aarlige storting. Det var lagt fram av selve Regjeringen, og Schweigaard, som sist hadde været imot, talte nu for saken. Det som hadde faat ham til aa gaa over, var riksdags-reformen i Sverige; han syntes ikke Norge kunde bli liggende efter broderlandet, og saa mente han aarlige tingsamlinger vilde jamne forholdet til Regjeringen. Men amtmann Vogt hævdede at „aarlige storting vilde gi den reformatoriske og demokratiske aand, uroens aand, en sterkere fart og saaledes let føre inn paa en ny statskik“; han vilde ikke være med paa reformen, uten han fik en „konservativ motvegt“, — han krævede faste diæter for tingmännene og opløsningsrett for Regjeringen. En gammel tingmann som optraadte i „Morgenbladet“, vilde ennog ikke nøies med mindre enn en grunnlovs-omstøpning som innførte to-kammer-systemet og kanskje atpaa gav Kongen absolut veto.¹

Sverdrup tok denne gangen ordet, og han gav Vogt rett i at forslaget var „overordentlig viktig i sine følger“, saa det var beint fram en „skjebnesvanger votering“ som her skulde gaa for sig. Han pekte paa at grunnloven fra først av mest var tenkt til vern mot misbruk; men utviklingen dannet den mer og mer om til „en stor løftestang for alt sant, rett, stort, godt, skjønt, passende, mandig og værdig innen samfundet“, og det skulde dette forslaget hjelpe med til. Den uro Vogt var ræd for, den saa Sverdrup allerede i selve grunnloven, og om den fans i folket, hvem kunde da hindre den? Det var ikke raad aa „skrive inn og ut de store bevægelser der grep samfundet“; han var viss paa de vilde bryte sig fram, og de maatte bare bruke sterkere midler enn nødvendig, om unødvendige skranker var sat op. Det han vilde naa med aarlige storting, det var et stadig og omfattende samvirke med Regjeringen, og han vilde høine folke-repræsentasjonens politiske dannelse; han var ikke ræd for om det skulde føre til parlamentarisme eller kanskje om hundred aar til republik.

¹ Jfr. s. 351.

En række tingmænd, særlig av de liberale talte for reformen, og ved avstemningen fik den stort flertal, — 72 mot 39. Men flertallet var ikke stort nok; det vantet to stemmer, — saken blev tapt fordi to mann som i 1863 hadde stemt for, nu stemte mot. Og „Morgenbladet“ mente det var Sverdrups aapne tale som hadde skræmt dem fra. Visst er det at i det mindretallet som stanset saken, møttes konservative embedsfolk og vare, sparsommelige bønder. Baggerud hadde nu gaat over til reformen; men Enge, Jaabæk og i det hele 23 bønder stod ennda imot.

Da saa statsraadssaken, Sverdrups eget forslag, paa nyt kom fore, var det ennda flere bønder som gik imot reformen, og den naadde ikke engang simpelt flertal: den blev forkastet med 55 mot 45 stemmer. Det gav nyt vitnemaal om strømretningen, at Baggerud nu gik over til denne saken òg, mens Walstad falt ifra. Men ellers var det hele 35 bønder i flertallet, mens bare 10 bønder fulgte Sverdrup, — han sa for resten ikke et ord i saken denne gangen heller.

Statsraadssaken var ennda ikke blit det store skillende spørsmaal i norsk politik; det var ennda ikke paa den det galdt aa sætte kræftene inn. Og om den, liksaa vel som aarlige storting, var en reform Sverdrup satte store voner til, saa laa øieblikkets viktigste strid likevel paa et annet omraade. Det som var innvarslet i statholderstriden, — det nasjonale moment, det selvstændighetskrav som hadde tvinnet sig inn i kampen for folkestyret, men som ikke kunde sætte sin stempel paa jursaken, — det arbeidde sig netop nu fram i en ny demokratisk sak. Dette nasjonale — i spørsmaal som trængte sig inn paa nær-sagt hver mann i landet — var det som i disse tilbakeslagets og nederlagets aar smaat om senn gav vokstermagt til demokratiet. Her maatte Sverdrup føre en strid som efter hvert fylket et flertal bak ham. Her fik han paa nyt tak i det norske bondefolket — og et fastere tak enn nogensinne før. Det var unionsspørsmaalene, og aller-mest kampen om hærordningen, som spente hans egne og folkets kræfter og for alvor gjorde ham til fører, — landets fører i al folkelig politik.

XXIII.

Unionsforhandling og skandinavisme.

Krisen i 1860 hadde været det kvasse utslaget av en brytning som mer og mer hadde laget sig til, og som ikke kunde ta slut før det var avgjort hvilken vei Norges utvikling skulde ta: skulde det bære fram imot full nasjonal selvstændighet, eller skulde Norge efter hvert la sig sluke av en større enhet? De nærmeste aarene maatte syne stemmeleien.

De kræftene som vilde drage folket bort fra selvstændighets-veien, steg mer og mer aktivt fram. I al den strid som netop nu fyllte Europa, vokste otten for at Norge ikke skulde kunne greie sig med egen magt. Og alle de som trang til hjelp hos kongemagten mot de demokratiske krav her hjemme, lutet sterkere og sterkere over til Sverige; for det var der kongemagten hentet sin styrke. Det var et nyt unionelt sinnelag som satte farge paa politikken. Og jamsides med det fæstet skandinavismen rot i hjertene, kanske allermest netop hos den liberale ungdom som ikke saa med otte, men med tro paa framtiden; den mente sig i pakt med tidens utvikling, naar den vilde binde de tre nordiske folk inderlig sammen, og skandinavismen gav saaledes et skjær av idealisme til amalgamerings-politikken og den nasjonale selvoppgivelse.

„Skulde Norge være skabt til bestandig at være et

Lydrige?“ spurte Sverdrup i nogen opskrifter fra 1864 om „Det slesvigske Spørgsmaal og Skandinavismen“. Han var ikke i tvil om svaret, og han vilde ikke Norge i bare livrædsel skulde gi sig op nasjonalt. „Vor Uafhængigheds og Nationalitets farligste Fiender,“ erklærte han kort og godt i de samme opskriftene, „bor ikke i Tydskland eller i Rusland, men i Sverige og Danmark.“ Først og fremst mot disse to vilde han drive nasjonal politik. Ja, han regnet det for en livssak aa holde den nasjonale striden til disse sidene oppe til det ytterste.

Det var netop striden det galdt om for ham, meget mer enn resultatene. Derfor var det han utrættelig holdt statholdersaken oppe fra ting til ting. Han vilde ikke folket — som han sa i 1863 — skulde lægge hænderne i fanget og bie paa at begivenhetenes gang skulde føre saken i havn; han vilde ha det til aa „ta avgjørelsen i egen haand“, og selvhævdelsen var det som skulde gi Norge dets rett. Han roste en gang de gamle tingmenn fra 30-aarene for deres urædde selvstændighetspolitikk: de „maa i sannhet ha havt en misundelsesværdig sterk konstitusjon; de fik ikke noget tilfælle, om det blæste litt over Kjølen“. Og han var ikke selv ræd for om de truet med storm i Sverige; „hertil maa bemerkes,“ sa han tørt, „at denne storm ikke blæser noget overende“.

Han fik aldrig flertallet med sig paa aa vaage et slag til for Norges grunnlov og værdighet i statholdersaken. Men det var for ham — saa uttalte han i 1869 — „en uavviselig borgerpligt aa vaake over saken inntil den fik en lykkelig utgang“. „Spørsmålet skal ikke dø i vore hænder, det svarer jeg for,“ sa han. „Kampen skal bli fortsat tross alle smaalige hensyn, og kan vi ikke bringe den til ende, saa skal blanke vaapen bli overlatt til vore efterkommere; der skal ikke være plet paa det skjold.“

60-aarene greidde ikke noget nasjonalt framstøt. De blev en seig nasjonal forsvarskamp. Og det blev i stor mon en kamp mellem Storting og Regjering, — med Sverdrup som Stortingets fører. „Stortinget er,“ sa han

i 1865, „den beste hjørnesteen for vor selvstændigheds bevarelse som for vor likestilling i unionen.“ Men Regjeringen laa under for svensk tryk, — det var en væsentlig grunn til at Sverdrup tok saa hardt paa veie mot den, da handelstraktaten med Frankrike var fore¹, — og den slog mer og mer inn paa amalgamerings-politikken.

Somme hadde haapet og somme hadde været ræd for at den nye regjering av 1861 skulde straks ta op unionsforhandling med Sverige. Men det slog nu ikke til. Det forhandlings-grunnlaget som den svenske riksdagen i 1860 hadde tilbudt, betydde i altfor høi grad en underkjennelse av Norges likerett, og unions-revisjonen var fra svensk side blit knyttet altfor sterkt sammen med stholderspørsmålet, til at det var mulig for Norge aa gaa med paa forhandling. Ved kgl. resolusjon av 18de februar 1862 blev derfor spørsmålet for denne gang lagt bort. Men den svenske statsminister de Geer betonet at dette bare maatte være for en utsættelse aa regne; han mente normænnene snart skulde komme til aa faa hug paa de svenske forslag. Og det kgl. diktamen, som bygde paa et utkast av Frederik Stang, pekte ogsaa paa at bedre tider for en forhandling snart kunde komme.

I virkeligheten hadde det hele tiden været kong Carls plan aa faa i stand en ny unions-komité, og han hadde havt den framme straks ved regjeringsskiftet i 1861. Det var meningen med diktamenet av 18de februar aa forberede grunnen for en unions-komité, og det gav i sanning et grunnlag som normænnene vel kunde godta, — Kongen forkynte at en revisjon av foreningen maatte „hvile paa den principielle Lighed, som maa udgjøre Grundvolden for Foreningen mellem tvende frie og selvstændige Folk,“ og foreningen ikke „føres ud over det Omraade, der lader sig forene med dens oprindelige Tendents og Charakter samt med hvert af Rigernes Selvstændighed“. „Aftenbladet“ uttalte da ogsaa med det samme at et revisjons-

¹ Se s. 367 fg.

forslag paa slikt grunnlag neppe vilde møte motstand i Norge. Og „Morgenbladet“ sa: „Ved den nu afgivne Resolution er Grunden til Norges Modstand imod Revisionen hævet.“ Det krævde nu beint fram at Norge skulde gjøre tiltaket til ny unionsforhandling.

Det galdt da om aa faa tat bort det „ban“ som Stortingets adresse av 23de april 1860 hadde lagt paa revisjonssaken.¹ Og Schweigaard mente trøstig aa kunne love kongen, at stortinget i 1863 ikke skulde stille sig i veien. Det synte sig likevel at det sat megen mistro til Sverige igjen hos stortingsmænnene, og Konstitusjonskomitéen kløvde sig i et flertal og et mindretal. Flertallet under byfut Christensen vilde uten noget slags vilkaar uttale at diktamenet av 18de februar 1862 dannet „et betryggende Grundlag for en mulig Revision af Unionsakten“. Mindretallet under Richter vilde ikke være med paa aa ta tilbake vedtaket fra forrige ting, saa længe ikke de svenske statsmagtene hadde git op de kravene som krænket Norges likerett og gik ut paa aa utvide fællesskapet. Ialfall vilde ikke mindretallet gaa med paa en „aabn Fuldmagt“ til unionsforhandling, og skulde Norge sætte saa strenge forbehold saa det ikke blev rum for de svenske kravene, da mente mindretallet det blev bare humbug aa gi samtykke til forhandling; derfor vilde det slet ingen uttalelse ha.

Det tegnet saaledes til strid om unionsspørsmålet, og da var det kompromis-makeren præsident Harbitz grep inn, — jamsides med ham stod denne gangen Johan Sverdrup. Innstillingen fra Konstitusjonskomitéen var underskrevet 3dje juni 1863, og vi hører om at den straks blev „Gjenstand for megen Underhaandsagitation“. Det synte sig visselig fort, at tingflertallet ikke vilde følge Richter i hans avvisnings-politik, og saa stod en da framfor utsigten til at Stortinget skulde gi netop den „aapne fullmakt“ som Richter ikke vilde ha. Det var dette Harbitz og Sverdrup vilde hindre. De holdt møter med

¹ Se s. 322. fg.

medlemmene av Konstitusjonskomitéen og andre stortingsmænn; Harbitz brukte alle sine mæglings-evner, og Sverdrup var den som opstillet samlings-grunnlaget, — netop under disse forhandlingene var det „Morgenbladet“ titulerte ham „den lille General“ eller ennog „den lille despotiske General“. Alt den 8de juni var enighet opnaadd, og da saken kom fore i stortinget den 15de, kunde byfut Christensen sie fra, at hele komitéen nu hadde samlet sig om en ny innstilling.

Det som innstillingen gik ut paa, det var aa ta op igjen fra adressen av 1860 de grunn-vilkaar som Stortinget maatte sætte for en ny unions-forhandling, — „at en Revision af de unionelle Bestemmelser, — naar Hs. Maj. maatte finde, at det rette Tidspunkt til at forberede en saadan maatte være kommen, — alene kan finde Sted paa den i Rigsakten givne Grundvold, nemlig Rigernes Ligeberettigelse og ethvert Riges Eneraadighed i alle Anliggender, der ikke er betegnede som unionelle“. Og dette forslaget var det bare Birch-Reichenwald og nogen faa mann til som stemte imot.

Saaledes var „bannet“ tat bort. Kongen og unionsvennene fik lov aa prøve forhandling; men Stortinget hadde sat grænser som de ikke maatte gaa ut over. Kongen var saa ivrig saa han gik straks i vei med saken, og Regjeringen drøftet hvem som skulde være med i unionskomitéen. Frederik Stang vilde ha Sverdrup med som den naturlige repræsentant for ytterste venstre, og statsminister Sibbern støttet dette. Men den ny-utnævnte statsraad Helliesen, som kom beint fra Stortinget inn i Regjeringen, og som fik stor magt over Stang, talte imot Sverdrup, — han hadde egentlig bare et lite parti i tinget, sa Helliesen, skjönt en del altid lot sig rive med av hans stormende svada. Saa blev Sverdrup sat utenfor, og i steden kom Ueland inn. Det synte sig aa være en politisk misregning; for mens det gik tilbake med Ueland, var Sverdrups magt i stigning. Men arbeidet innenfor unionskomitéen kom nok paa den maaten til aa gli lettere;

Ueland hadde ikke saa støtt et nasjonal-politisk fotfæste.

Komitéen blev endelig opnævnt den 6te februar 1865, og det varte mange aar før noget forslag fra den kom fram til avgjørelse. Men komitéens arbeid kom tidlig til aa sætte dype merker i norsk politik; det blev et av de viktigste utslag av den nye skandinavisme, slik som den artet sig efter det store nederlag i 1864.

Det stor-skandinaviske program hadde havt sit prøvens aar, da Danmark kom i krig med de to tyske stormagtene. Ikke bare for kong Carls dynastiske planer galdt det: nu eller aldrig. Skulde ikke Norge og Sverige hjelpe nu som Danmark var i ytterste nød, var det ingen von om at de vilde gaa med paa noget nærmere samband siden. Skandinavene satte da ogsaa i gang en ivrig krigsagitasjon, og i januar 1864 kallte kongen Stortinget sammen til overordentlig møte for aa faa raadighet over norske penger og tropper.

Sverdrup kjente sin pligt som politisk fører, og han gik straks i vei med et grundig studium av det spørsmålet som laa fore. Det fins blandt hans efterlatte papirer en haandskreven bok „Det slesvigske Spøragsmaal og Skandinavismen“, som han selv kallte „Momenter og Notitser“; men en stor del av det er en fullt utarbeidd politisk avhandling, og den maa i hovedsaken være færdigskrevet i januar 1864. Baade av denne boken og av andre opskrifter av Sverdrup ser vi at han tok op til inngaaende gransking efter baade tyske og danske kilder de flokete statsretlige spørsmaal vedrørende Slesvigs stilling, og det er aapenbart at han kom til aa se annerledes paa dem enn danskenes talsmænn. Men det viktigste er at vi av boken faar greie paa selve grunnlaget for den almene politik han fulgte. Under det offentlige ordskifte paa Stortinget i mars maaned slog han bare løselig paa at han ikke var skandinav, men ikke derfor hadde et trangere syn enn skandinavene: „Tvertom! Mine tanker gaar langt videre, og mit maal er langt større enn

som saa. I forhold til det er skandinavismen ringe aa agte og snarere aa betragte som en skranke enn som en løftestang.“ Disse mangtydige ord kan nu faa sin forklaring.

Det han vilde, det var et fredelig opgjør mellem Danmark og Tyskland, som skar igjennem alle statsretlige stridspunkter og drog den naturlige nasjonalitets-grænse mellem landene. Og dette vilde han ikke bare ut fra sit syn paa nasjonalitetens rett; men han hadde for øie hele det framtidige tilhøvet mellem Nordens folk og Tyskland. Det var „det unaturlige Modsætnings- og Fiendskabsforhold til Tydskland og Germanismen“ som skulde ophøre. „Der behøves ikke,“ skriver han, „megen Skarp-sindighed til at indsee, at Tyskland og især Preussen i Fremtiden vil have meest at frygte af Ruslands Overmagt i Østersøen og ved Nordsøens Kyster, og at vi i Tydskerne bør se vore naturlige Allierede i de uundgaelige Kampe mod Ruslands Overmagt. Ingen Kombination bør kunne bevæge Tyskland til at opofre Norden. Tydskerne vil derfor have en stadig Opfordring til at nærme sig og vi have al Grund til at søge stadig Alliance med dem. Det er et Livsspørgsmaal for Norden at umuliggjøre et Forbund mellem Rusland og Tydskland mod Norden; det er Livsspørgsmaal for Preussen og Norden at være paa deres Post mod Rusland, hver paa sin Side Østersøen. Alt hvad der kan bevirke god Forstaaelse mellem os og Preussen samt det hele Tydskland, bør derfor ikke alene ikke tilbagevises, men i muligst Grad søges og pleies.“

Det var naturligt efter vilkaarene i 50- og 60-aarene aa holde vakt mot øst, mot den russiske fare. Men mens regjeringspolitikken og folkemeningen først og fremst vilde søke støtte hos vestmagtene, gik Sverdrups tanker til Tyskland, særlig Preussen, som han ennog kallte „vor eneste naturlige Allierede mod Rusland og russiske Overgreb“. Preussen syntes dengang den veikeste stormagt i Europa; men til den satte Sverdrup sin lit, og

han uttalte alt nu at Bismarck var herre over Europas skjebne. Senere, da Preussen hadde tatt første-plassen blandt stormagtene, fik ogsaa skandinaverne syn for hvad hjelp her kunde være aa finne, og de forandret signalene. Sverdrup vilde alt fra første stund ha venskap med Preussen, og en skandinavisme som skulde overta Danmarks fiendskap og krig, syntes ham den største fare for Nordens framtid.

Med slikt et syn møtte han paa det overordentlige storting i mars 1864. Da var krigen mellem Danmark og de tyske stormagtene alt i full gang, og det kunde bare bli spørsmaal om ialfall aa holde Norge og Sverige utenfor. Han blev selvsagt medlem av den store femtenmanns-komité som skulde drøfte krigsspørsmålet, og enda han hverken blev formann eller sekretær, tok han likevel en væsentlig del i arbeidet paa komitéens innstilling.

Det kunde ikke godt være tale om annet enn at Stortinget maatte samtykke i at Norges hær og flaaete blev stillet til Kongens raadighet til mulig hjelp for Danmark; det var ikke andre enn Jaabæk og Bergsager som beint fram stemte imot, fordi de visste det blev ikke bruk for norsk krigshjelp. Hele stortinget ellers gik inn paa forutsetningen om at begivenhetene kunde drage Norge og Sverige inn i krigen, og mente at Kongen fik ha samme raadighet i Norge som han alt hadde i Sverige. Komitéinnstillingen la fram kort og greit, at det tyske overfallet paa Danmark kunde føre til slik en stilling at selve Danmarks nasjonale tilvær kunde komme i fare, og det vilde bety en svækkelse for hele Norden som de to andre landene ikke kunde finne sig i.

I Sverdrups utkast til denne delen av innstillingen fans fra først av slet ikke det forbeholdet som siden kom inn, om at „den store Fleerhed af det norske Folk sikkerlig ikke ønsker nogen nærmere politisk Forbindelse mellem de forenede Riger og Danmark“. Men efterat andre hadde bragt det i forslag, var han fullt med paa det og

hjalp til aa finne form for tanken. Det han hadde villet ta inn av almen politik, det var et ønske om at det maatte bli sluttet fred paa slike vilkaar, „at det danske Folk med Frihed og Selvstændighed maatte kunne udvikle sine nationale Institutioner, og at Danske og Tydske herefter maatte kunne boe ved Siden af hinanden som gode Naboer og ikke som Fiender. De burde ikke glemme, at de ere Folk af beslægtede Stammer, og at om Fiendskabet nu tungest rammer den svagere Stat, saa kan den Tid ogsaa komme, da Tydskland ikke er tjent med at have en Fiende istedetfor en Ven paa sin nordlige Grændse.“ Men han fant ikke samhug i komitéen for denne germanske politikken, og han maatte stryke den.

Saa praktisk var han da òg, at han la hovedvegten paa øieblikkets politiske spørmaal, og det det galdt om for ham, var aa sætte op de ufravelige vilkaar for at Norge kunde gaa med i krigen. Det fans folk i Stortinget som ikke vilde ha nogen vilkaar, — som vilde at Norge og Sverige uten hensyn skulde slaa løs for Danmarks sak. Men baade den norske og den svenske regjering vilde gaa langt varligere fram; de vilde da ialfall ha en av stormagtene med sig. Sverdrup syntes ikke dette heller var nok; naar han skulde oppgi venskabet med Tyskland, maatte han ha Norge dobbelt trygget, og han krævede for det tilfæillet forbund med begge vestmagtene, — det fik han i komitéen Ueland og alle de andre bønderne saa nær som Walstad med paa. Det var nu ikke store voner om at England og Frankrike skulde holde ihop i det danske spørmaalet, og Sverdrups vilkaar var i virkeligheten et nei til Kongens politik. Flertallet i komitéen holdt sig til regjeringens standpunkt, og om saa det i grunnen var fredelig nok, gjemte det da en litt større mulighet for krig.

Det som de to partiene i komitéen uttalte, fik en særlig betydning fordi de innbød Stortinget til aa sende Regjeringen hver sine præmisses, og det blev et stort ordskiye i tingmøtet den 29de mars. De mest veltalende

innlæg i dette ordskiftet kom uten tvil fra dem som motsatte sig alle præmisses og bare vilde stille hær og flaate til raadighet for krig, — fra mænd som O. J. Broch, Richter og Steen. De kunde la sig rive med av sit hjertes følelser og tale frit og varmt. Annerledes maatte det bli for dem som skulde hævde den kalde fornuft, og paa denne siden var det bare et eneste innlæg som løftet sig op til videre utsyn, — det var Sverdrups. Han tok hele den europæiske politik op til mønstring, og han veide de ulike muligheter mot hverandre; han pekte paa at om en eneste stormagt blandet sig i krigen mot Tyskland, vilde vi straks staa midt oppi en stor europæisk krig, og han viste hvorledes Norges og Sveriges stilling da vilde bli, naar de hadde bundet sin skjebne til en stormagt. Han vilde ikke vite av nogen eventyrpolitik.

I avstemningen fik han bare 37 mann med sig, — bønder mest alle ihop, og storparten av bønderne i tinget. Men de som slet ikke vilde sætte nogen vilkaar for Regjeringen, blev i mindretal, de òg, og uttalelsen mot skandinavismen blev vedtat med 57 mot 54 stemmer, — i mindretallet fanns næsten ikke en eneste bonde. Fredspolitikken hadde da seiret.

For Sverdrups stilling fik det betydning, at han i denne saken kom til aa skilles fra venner som han ellers trofast kjæmpet sammen med. Richter, Steen, Danielssen, Essendrop, Daae, Sørensen — alle stemte de med skandinavnene, og Steen gav ord for deres tanke, da han sa at Sverdrup „stillet sig utenfor berørelse med tiden og dens bevægelse“. De hadde vanskelig for aa forstaa at han ikke skulde være med dem ogsaa her. Og Bjørnson skrev til „Fædrelandet“ at Sverdrup „i denne store Sag har svigtet sit Parti og sin egen Fortid, og i det Hele spillet en saa ynkelig Rolle, at han neppe mere bliver troet“. „Morgenbladet“, som kort tid i forveien hadde prøvd fæste den karakteristikken paa Sverdrup at han hadde „skiftet Mening Gud veed hvor ofte i sit politiske Liv“, slængte ved denne leiligheten ut den paastand at

„han var Dagen førend Kommitteen traadte sammen politisk Skandinav, og han kan blive det igjen imorgen“. Saa uløselig fra hverandre syntes i øieblikket skandinavisme og liberalisme, saa det kunde danne sig en tradisjon om at han virkelig her hadde løpet fra sin overbevisning; hans kjenning fra ungdomsaarene overlærer Aug. Holth skrev i en livsskildring i 1867, at „hans Standpunkt til Skandinavismen har været uklart og modsigende“.

Det er imidlertid uraad aa finne nogen ting i hans tidligere politik som bær i retning av skandinavisme. Tvert imot — i alle saker som kunde faa skandinavisk farge, var han altid paa den andre siden. Da han talte for statholdersaken i 1863, la han vegt paa at den skulde føre til forsoning og venskap i Norden, til „samvirken i nordisk aand og med nordisk kraft“; men han reserverte sig med det samme mot at han vilde „tale den skandinaviske enhets sak“. Det er umulig aa opretholde nogen tvil om at hans færd i 1864 var i beste samsvar med alt som han før hadde sagt og gjort. I hans politik var det i sanning dyp og fast sammenheng.

Og de som i 1864 talte saa store ord om at historiens dom skulde være paa deres side, de har hittil ikke faat rett. Utviklingen gik ikke i skandinavisk lei, den blev bare sterkere og sterkere nasjonal. Skandinavismen blev nødd til aa drage sig tilbake til ren norsk-svensk politik, til forsøk paa aa binde Norge og Sverige inderligere sammen. Men dermed kom den ennda mer i strid med nasjonale tradisjoner og framgangsmagter i Norge, og den fik økende motstand mot sig.

I disse spørsmalene kunde Sverdrup altid regne paa støtte hos bønderne. Han blev deres ordfører i krigsspørsmålet 1864, og ennda sterkere knyttet han samband med dem i en praktisk sak, der nasjonale og demokratiske synspunkter tvinnet sig sammen, — i hærordnings-spørsmålet.

XXIV.

Hørsaken.

Unions-politikken maatte efter sin natur altid ha en militær farge; fælles forsvar var jo hovedformalet for foreningen mellem Norge og Sverige. Men aldrig kom det militære synspunkt saa sterkt fram som i 60-aarene, da kong Carl strævet med aa skape en skandinavisk stormagt. Han gjorde i 1860 sin militære ven general Storm Wergeland til statsraad og chef for Armé-departementet, og de to sammen satte saa alle kræfter inn for aa omdanne den norske hær i militaristisk aand efter svensk mønster. De hadde selv reist programmet i den militære unionskommissjon av 1856¹; det var en sterk „unionshær“ det galdt om aa organisere. Og det som laa under dette programmet, var paa én gang militære og unionelle omsyn; ennda længe efter var det en militær trossætning, at i en krig vilde Norges skjebne bli avgjort paa de svenske sletter, og derfor maatte Norge ha en felthær som lett lot sig smelte ihop med den svenske. Militarisme og unionspolitikk gled uadskillelig sammen.

Det var tre militære hovedkrav som skulde bære fram den nye politikken. Det ene gik ut paa aa styrke linjen, gi den en „krigsforsterkning“ paa 9000 mann, saa den i krig kunde bli øket fra 12000 til 21000 mann; det

¹ Se s. 259 fg.

kunde bli opnaadd ved aa overføre en del aarsklasser fra landvernet. Linjen var — efter kong Carls uttryk i et agitasjonsskrift fra 1862 — „Norges Bidrag til Fællesforsvaret“; den blev stadig kallt „unions-kontingenten“; den var jo efter grunnlovens § 25 den eneste del av hæren som kunde bli ført utenfor landets grænser, og efter de militære planer skulde den i krig bli brukt i Sverige. Styrking av linjen betydde derfor beint fram styrking av „unionsforsvaret“.

Det andre hovedkravet galdt det som blev kallt „innkommanderingen“. Her var det spørmaal om aa styrke linjen paa en annen maate, — ved utvidet øvelse. Rekruttene skulde, omfram den vanlige plass-eksersisen, bli innkommandert efter tur til et halvt aars garnisons-tjeneste; her skulde de — som kong Carl skrev — gjennomgaa „en grundig Skole“ i militære færdigheter og faa grunlagt i sig en sterk disciplin. Det skulde bli en hær av virkelige soldater Norge skulde faa.

Det tredje hovedkravet vedrørte organisasjons-planen for hæren. For en lægmann kunde det se ut som om det ikke hadde nogen dyptgaaende betydning, hvorledes hæren var inndelt. Men de militære selv la stor vekt paa aa faa hærordningen omgjort, saa den ikke bygde paa de fem store brigader med sine 24 bataljoner, men i steden blev koncentrert i ti regimenter. Kong Carl hævdede at regimentet vilde fostre en militær korps-aand som han fra sit standpunkt regnet for en stor vinning; men det kan ingen tvil være om at et hovedhensyn var aa skaffe Norge samme hærordning som Sverige hadde, — det blev sagt beint ut fra høieste militære side.

Disse kravene var det som laa til grunn for de kgl. forslag til ny vernepligtslov og hærordning som blev lagt fram for stortinget 1862—63. Og nu først var det Sverdrup for alvor tok til aa sætte sig inn i de spørmaalene som her var oppe. Han hadde været sterkt interessert i aa drive fram vernepligtsloven av 1854, fordi med den blev almen vernepligt endelig slaat

fast.¹ Og som medlem av Justiskomiteén nr. 2 hadde han i 1857 været med og drøftet de ændringer i vernepligtsloven som da var foreslaat. Han hadde dengang ment aa maatte følge de „sakkyndige“, og han hadde derfor bl. a. talt for „innkommandering“, — den blev likevel da forkastet. Alt dengang var han imidlertid avgjort imot aa innrette forsvaret efter unionelle omsyn.² Og fra 1862 arbeidde han sig saaledes inn i saken, saa han kjente sig ikke nødd til aa bøie sig for de „sakkyndige“. Hærspørsmålet blev for ham saa stor en fædrelandssak, at han maatte selv bygge sig grunnlag for et standpunkt. Og samstundes blev det et av de store spørmaal i tidens ordskifte.

Vernepligts-proposisjonen av 1862, med sit sterke brudd paa det som endelig var lovfæstet i 1854 og 1857, kom temmelig uventende paa de fleste stortingsmænnene, og standpunktene hadde ikke lett for aa klarne sig med det samme. Militærkomiteén under amtmann Aall kløvde sig i seks fraksjoner, og ingen av dem vilde uten videre gaa med paa framlægget fra Regjeringen; i selve tinget kom endda flere forslag fram, saa det maatte bli en hard floke for tingmænnene aa løse. Men grunnsætningene stod da nogenlunde skarpt mot hverandre. Komite-flertallet under amtmann Aall og professor Broch vilde gaa med paa aa gi linjen en „krigsforsterkning“ paa 9000 mann, om saa paa en litt annen maate enn Regjeringen: mens Regjeringen vilde gi linjen fem nye aarsklasser, altsaa øke linje-tjenesten til det dobbelte, vilde komiteén bare ha tre aarsklasser til, men til vederlag ogsaa øke linjereserven (de mannskaper som ikke blev trukket ut til linjen) med to aarsklasser som skulde høre med til krigsforsterkningen. Desuten vilde komité-flertallet gaa med paa innkommandering til garnisons-tjeneste i et halvt aar. Og dette siste vakte meget mere motstand enn det første; for de fleste var enige om at linjen kunde trænge til styrking,

¹ Se s. 187.

² Se s. 261 fg.

— den hadde staat med samme mannskaps-tal helt ifra 1818.

Saken satte hele tinget i stor røre, og det blev en voldsom underhaands-agitasjon. „Morgenbladet“ skræmte med Sverige og Europa, hvis ikke regjerings-framlægget blev vedtat, og generalstabs-chefen snakket om at hvis ikke Stortinget vilde gaa med, fik Kongen la en svensk hær rykke inn i landet og tvinge saken fram. Professor Broch, hovedtalsmannen i tinget for de nye militære og unionelle krav, beskyldte dem som ikke vilde være med, for med vilje aa forsømme landsforsvaret. Paa den andre siden blev det talt om de økede byrder Regjeringen vilde lægge paa folket, og det blev regnet ut hvad for svære utgifter omordningen i framtiden vilde paadrage statskassen. I et par kvasse stykker i „Aftenbladet“ drog Ketil Motzfeldt til felts mot dem som brukte de unionelle omsyn, og han ropte fram til kamp al norsk nasjonal-aand.

Da saa Odelstinget den 12te januar 1863 skulde til med loven, gjorde J. R. Krogness framlæg om at den ikke skulde bli behandlet. Han vilde i steden ha en anmodning til Regjeringen om aa komme med et nyt lovforslag som for det første ikke skulde gi linjen saa stor en krigsforsterkning, dernæst ikke skulde fastslaa innkommandering, men gi mannskapene øket øvelse ute i distriktene, og endelig fordele tjeneste-byrden likeligere enn proposisjonen hadde gjort. Om dette forslaget tørnet prinsip-motsetningene mot hverandre, og det blev et tre dagers ordskifte.

Sverdrup tok ordet for Krogness's forslag i to utførlige innlæg og — skriver Jonas Lie — „kjæmpede som en Løve“. Op mot de nye krav paa en sterk linje, en godt opøvd felthær, stillet han det som var grunnlovens system, det som høvde til landets vilkaar og statens organisasjon, — nasjonal-væpningen, det rent defensive folkevorn. Han vilde ikke være med paa aa sætte op en sterk mobil hær til Sveriges forsvar; det var det hjemlige forsvar han vilde være med paa aa utvikle, — han vilde ikke ofre det nasjonale system for unionen. Han

uttalte sig med overordentlig styrke imot alle tiltak til aa skape i Norge et „eksklusivt militærvæsen“, slikt som kasernelivet vilde ale op, — det vilde han ikke ha noget med aa bestille, saa længe han hadde en stemme aa avgi. Og han skildret farene med en hær efter stormagtenes mønster med militær aand og militære præstensjoner; den kunde friste til aa spille en rolle paa krigsteatret, og den kunde bli et verktøi i magthavernes haand til aa knekke folkene. Han vilde derfor stemme mot alle de nye forslag; de var efter hans mening baade forfatningsstridige og landsskadelige.

Henlægnings-forslaget blev forkastet med 46 mot 35 stemmer. Men i mindretallet stod næsten alle Odels-tingets bønder, Ueland, Enge, Welde, Wiig o. s. v., og jamsides med dem Sverdrup, Krogness, Richter, Steen, Danielssen, Daae og presten Blom. Det var samlingen fra Reformforeningens dager som syntes komme til liv igjen. Og om den hadde tapt i den første prinsip-avgjørelse, gav den ikke op slaget for det. Den fik ogsaa saa mange med sig, at den dagen efter fik innkommanderingen forkastet med 44 mot 37 stemmer, og krigsforsterkningen nedsat til 6000 mann med 42 mot 38 stemmer. Derimot opnaadde ikke Sverdrup flertal for et forslag om at krigsforsterkningen ikke kunde bli innkallt uten efter Stortingets bestemmelse; det vilde, som en mann skrev i „Morgenbladet“, ha været et „utaaleligt Indgreb i de Kongelige Prærogativer“. I Lagtinget fik Veseth og Baggerud drevet igjennem med én stemmes overvegt, at linjen bare skulde faa to nye aarsklasser, og det var det eneste tegnet paa samband mellem Sverdrup og Birch-Reichenwald, at Birch-Reichenwald i det hele støttet motstanden mot Regjeringens militærkrav i Lagtinget.

Regjeringen hadde saaledes bare faat en liten del av det den hadde krævd, og den var nødd til aa ta til takke med det; loven fik kgl. stadfæsting 6te mars 1863. Men kongen og statsraad Wergeland var slet ikke nøid, og de kom begge to reisende fra Stockholm for aa prøve drive saken længer fram. Kongen møtte Sverdrup i en

middag hos statsraad Stang samme dag han kom til Kristiania (23de februar), og han tok hardt fat paa sin motstander; han paastod at Sverdrup hadde stemt mot sit løfte i statholdersaken, og han sa han hadde stemt bort i veggene i vernepligtsaken, noget han kunde tilgi ham, siden han vel ikke skjønte sig bedre paa den saken. Sverdrup forsvarte sig, og sa bl. a. at Stortinget kunde ikke syne tillit til en regjering som det ikke sat en eneste liberal mann i; men kong Carl mente han vilde ikke la sig foreskrive hvem han skulde ta til statsraad. En av statsraadene stod i nærheten og „observerer — fortæller han — at Kongen er heftig og Udtrykket i hans Ansigt mere end almindelig bistert“. „Kongen blev vond,“ sa Sverdrup efterpaa til præsident Harbitz, „men han skal nok bli vondere innen han reiser.“

Det som det galdt om for kongen og statsraad Wergeland, det var i det minste aa berge den nye hærordningen med regiments-inndelingen. Stang og hele regjeringen ellers mente fra først av at denne planen høvde ikke med den vernepligtsloven som Stortinget nu hadde vedtat, og de vilde ikke lægge fram planen nu. Men kongen og Wergeland drev saa sterkt paa, saa de andre gav sig, og samme dag som vernepligtsloven blev stadfæstet, vedtok Regjeringen framlæg om armé-budget efter den nye planen. Dermed mente kongen at han trøstig kunde reise hjem igjen til Stockholm; han hadde desuten faat løfte av amtmann Aall og professor Broch paa at planen skulde gaa i Stortinget, og militærkomitéen gik ogsaa med paa den.

Men Sverdrup opfylte sit løfte om at kongen nok skulde bli vondere. Da armé-budgettet kom fram i Stortinget, tok han op framlæg om aa forkaste Regjeringens hærordning, og han førte et sterkt ordskifte om spørsmålet særlig med Broch (11te april). Det som han først og fremst bygde paa, det var at hærstyrelsen kom med denne nye planen naken og tør og vilde ha Stortinget til aa godkjenne den uten saklig prøvelse, — det skulde bare ta den paa autoritetenes ord og nøies med at

den ikke kostet mer enn den gamle ordningen. Sverdrup krævde saken ordentlig begrunnet, saa Stortinget kunde se om det fik en bedre plan, og han hævde selv at det bare var et skin, at den nye ordningen skulde bli billigere, — kravene paa nye poster og bevilgninger vilde nok snart melde sig. Han syntes det kunde være mange gode grunner for aa gaa tilbake til den gamle regimentsinndelingen som hadde raadd før 1818; men han vilde ikke ha alle disse smaa regimentene med sine mange høie grader, — det blev bare „en liten kopi av de store militærstater, der i mere eller mindre grad vilde bli maalet for lykkejægere, utdanne koteriaand og kameraderi og frembringe gode springere innen offisersstanden“. Han mente vi kunde hjelpe os med en simplere hærordning, „med simpelhet og passende avlønning“, innrettet efter folkets og ikke efter offisersstandens tarv, og han vilde ikke være med paa aa skape en række høie grader bare fordi Sverige hadde dem.

Han seiret i avstemningen med 53 mot 50 stemmer. Paa nyt hadde han saa godt som alle bønderne med sig og dertil hele flokken av sine liberale venner. Statsraadene var — fortæller en av dem — „enige om, at det er det drøjesten Nederlag, Regjeringen endnu paa dette Thing har lidt“.

Ennda var striden paa dette stortinget bare en forpostfektning. Den siste avgjørelsen var nærmest en utsættelse, og statsraad Wergeland uttalte offisielt alt i 1863, at han vilde friste paa aa sætte hele sit program igjennem. Og Sverdrup maatte ta konsekvensen av sin kamp; han maatte føre den fram, til hovedslaget var vunnet eller tapt.

Da det neste stortinget kom sammen den 2dre oktober 1865, var alle paa det rene med at hærspørmaalet blev den største sak i tingsamlingen. En ny kgl. kommissjon hadde havt det til drøfting og arbeide ut en stor ny lov om verneplikten, og statsraad Wergeland hadde brukt krigsfaren i 1864 til paaskudd for aa sætte hærordningen sin igjennem paa tross av Stortinget. Det var aapenbart

at nu skulde al magt bli sat inn paa aa drive de militære planene fram. Og Stortinget rustet sig til kamp. Det blev snakket om at allerede lagtings-valget blev paavirket av hærspørsmålet; det Sverdrup'ske parti skulde med vilje ha sørget for aa faa et par av sine farligste motstandere, Harbitz og Walstad, ut av Odelstinget. Men sikkert er det at Militærkomitéen blev sammensat med tanke paa striden. Den blev denne gangen gjort til Stortingets mannsterkeste komité, paa hele 11 mann, og det mest karakteristiske var at Sverdrup blev sat inn i den. Amtmann Aall var ikke med paa dette stortinget, og det første spørsmålet i Militærkomitéen var derfor, om Sverdrup eller professor Broch skulde bli formann. De to repræsenterte de skarpeste motsætninger i militærspørsmålet, og formannsvalget vilde derfor vise hvor flertallet i komitéen stod. Længe blev det uavgjort; for et av medlemmene, lensmann Baggerud, var syk og borte, og saa stod det fem mot fem stemmer. Men da saa han endelig kom i slutten av oktober, fik Sverdrup flertallet, og dermed stod Militærkomitéen i kamp mot Regjeringen.

Selvsagt var det ingen lett sak for Sverdrup aa ta op det arbeidet som fulgte med det nye ombudet; det krævede kunnskaper og innsigter som det maatte koste ham stort stræv aa tilegne sig. Men hans evne til aa skjære igjennem alle detaljenes hylster og finne inn til det væsentlige i alle saker stadfæstet sig her òg; han lærte snart aa mestre de nye vanskelige spørsmåal. Selvsagt var han klok nok til aa raadføre sig med militære av fag, særlig med en mann som daværende oberstløytnant Georg Ræder, som paa flere punkter stod i motsætning til hærens overstyre; men hovedsaken maatte bli hans personlige arbeid. Han skjemtet selv med at han gikk saa op i hele det militære væsen, saa han grep sig i aa gaa den utslagene dag og nynne paa den gamle Dessauermarsj:

„Artillerie,
Cavallerie,
schwarze Husaren und Infanterie.“

„Morgenbladet“ hadde et par aar før beskyldt ham for at han altid hadde „søgt at slippe fra alt det Kommittearbeide paa Storthinget, som det paa nogen Maade var ham muligt“; men det avsannet han nu i gjerning. Det drog litt ut med innstillingen i selve det store strids-spørsmålet, og motmænnene tok til aa spotte med at saa rap som tungen hans var, saa tungt gik det for ham naar han skulde skrive. Men i virkeligheten var det netop det intense arbeidet han la paa saken som sinket den, og imens blev agitasjonen drevet minst liksaa voldsomt som tre aar før.

Kong Carl kom til Kristiania i januar 1866 og var her i tre uker for aa hjelpe til med agitasjonen. Hos præsident Harbitz fik han liste over alle de tingmænnene han burde tale med for aa faa dem over paa sin side, og han sparte ikke paa argumentene. Han brukte ikke bare militære grunner; han slog ogsaa paa at Sveriges bevilgning til mellemriksbanen vilde avhenge av Stortingets holdning i hærspørsmålet. I et selskap paa slottet, er det fortalt, hadde han ogsaa Sverdrup for sig og la ut for ham om nytten av innkommanderingen. Han sa til Sverdrup, at han skulde nok faa saken til aa gaa; for han hadde sat viljen sin inn paa det. Men Sverdrup svarte at den vilde ikke gaa; for han var imot. Kongen blev sint, trampet i gulvet og slog hardt paa sverdheftet; men Sverdrup bare smilte: „Skulde dette være et argument,“ sa han, „da maa jeg sie det var mere larmende enn overbevisende.“ Kongen blev rød og gik bort uten et ord. Men han trodde nu likevel at han skulde vinne, og i det haapet reiste han tilbake til Stockholm.

Fjorten dager efter, den 10de februar, var innstillingen fra Militærkomitéen færdig, og det synte sig at flertallet, seks mann med Sverdrup i spissen, foreslog den kgl. proposisjon til ny vernepligtslov forkastet. Sverdrup hadde alle bønderne i komitéen med sig; paa den andre siden stod offiserene og de andre embedsmænnene. Flertallet vilde ikke gaa med paa noget av det som Regjeringen

hadde foreslaat; det vilde ikke ha andre forandringer i hærordningen enn den rene nødvendighet krævede, og det vilde ikke at utgiftene til hæren skulde bli øket ut over den million spd. som de da var kommet op i.

Innstillingen pekte paa at regjerings-framlægget vilde føre til „en mærkelig Afgang fra de Grundsætninger, som Storthingene nu i en Række af Aar have befulgt i Lovgivningen om Værnepligt“, og den holdt fram med styrke, at Stortinget i dette spørmaalet ikke kunde stille sig paa unionelt standpunkt: „Det Bestemmende for Indretningen af Forsvarsvæsenet maa hos os, som i enhver selvstændig Stat, først og fremst være at søge i vore egne Forholde og Interesser i og for sig betragtede; Selvstændighedens Lov, Statens Værdighed, Forfatningen og Nationalfølelsen tillade ikke noget andet Valg. Dette er ogsaa i den Grad Grundlovens Tanke, at den ved en Række af specielle Bestemmelser har søgt at sikre Norge et nationalt Særværn og overhovedet en ubeskaaren Eneaaadighed i Forsvarsvæsenets Anliggender overfor de Fordringer, som paa Grund af Fællesskabet med Sverige i Fred og Krig muligens kunde fremkomme.“ Det var samme tankegang som Sverdrup hadde gjort gjeldende mot de militære unionsplaner i 1856¹, og han hævdede derfor nu, at det galdt ikke bare om aa styrke linjen; først og fremst maatte landvernet faa en organisasjon, saa det kunde optræ selvstændig til forsvar for landet, — „det norske Forsvars Tyngdepunkt kan aldrig komme til at ligge i en Unionskontingent.“

Komit -flertallet mente at den styrke linjen hadde faat for tre aar siden var fullt tilstr kkelig for formaalet, og det vilde ikke v re med paa aa ta nye aarsklasser fra landvernet, — en burde heller styrke enn sv kke landvernet. Flertallet vilde liksaa lite gaa med paa innkommanderingen til garnisons- velser. Det var nok villig til aa forl nge rekrut-eksersisen nogen dager; men det gjorde opmerksom paa at garnisons-tjeneste i et halvt aar,

¹ Se s. 261 fg.

og senere kanskje mere, betydde det første steg paa veien bort fra milits-systemet over til fast hær, og uten tvingende nødvendighet vilde det hverken lægge saa tunge byrder paa de enkelte eller ta saa megen arbeidskraft bort fra næringslivet.

Kampen om saken begynte i Odelstinget den 1ste mars. Her tok professor Broch op mindretallets innstilling, som gik ut paa aa lægge den kgl. proposisjon til grunn, og han hævde at den vilde føre landets forsvarsvæsen monelig fram; han sa at det hadde „høiligen forundret ham her aa se konservatisme, og det i den sterkest utprægede form, forfektet av en mann der ellers i flere vigtige anliggender hvori taleren fullkommen hadde sluttet sig til ham, hadde været reformenes og fremskridtenes varme og talentfulle talsmann“. Sverdrup svarte, at det var paa en viss maate sant at han her var konservativ, det vil sie han holdt fast ved de framsteg som var gjort i 1854, og han vilde bare være med paa reformer i den folkelige retning som dengang var staket ut, — det var almenvæpningen han vilde bygge paa, en sterk milits han vilde skape. I et foredrag paa fulle to timer — „mesterlig og blendende“ kallte en av motstanderne det — la han fram sine synsmaater i hærspørsmålet, og særskilt uttalte han sig utførlig om det som striden stod kvassest om, — innkommanderingen. Han ertet professor Broch med aa citere mot ham hans egen far, avdøde krigskommissær Broch; men det som gav sterkest atterljom ut over landet, det var de prinsipielle innkast han rettet imot hele den nye militarismen. Det var en grunnmotsætning som kom til orde, da han sa:

„Det er innpodningen av den ubetingede lydighetsaand, den militære aand det kommer an paa, sier man. Men dette er netop for mig et hovedargument mot innkommanderingen. Ti den lydighetsaand som enhver soldat bør være i besiddelse av, er netop tilstede i samme grad som han er uavhengig utdannet baade som menneske og soldat. Men hvad man vil ha, det er den maskin-

mæssige, denne kaserne- og parade-lydighet som ikke kjenner annet enn sin offisers kommando. Men den hater jeg, og den er saa langt fra ønskelig, at dersom den hadde været tilstede hos vort folk, burde man gjøre alt for aa faa den utryddet. Der kan ikke tenkes noget som er en konstitusjonel forfatning mere motsat enn en militær-aand saaledes som den opdrages i garnisoner og kaserner. — — — Jeg vil paastaa at de staaende arméer, saaledes som de oplæres i garnisoner og kaserner, er aldeles ufor- enelige med sann borgerlig frihet. Det er den store for- bannelse over verden, at den er belastet med staaende arméer som en arv fra fortiden, hvilke tærer like meget paa samfundet i økonomisk og moralsk henseende. Det blir ikke godt i Europa før alle disse er fjernet. Dersom man her gik inn paa detaljen, skulde man se hvilke hundreder av millioner disse arméer koster direkte, og hvilke hundreder av millioner de koster indirekte. Hvad de koster samfundets uavhengighetsaand, og hvad de for- tærer av menneskelig kapital, den største kapital av alle, det er utrolig og uberegnelig.“

Og det var ikke bare for den indre frihets skyld at han motsatte sig de kongelige forslag; det var ogsaa for Norges selvstændighet. Han vilde ikke stille en altfor stor del av landets hær til Kongens raadighet; han vilde Stor- tinget skulde raa for mest mulig av hæren, saa den blev holdt hjemme til landets eget forsvar. Han sa beint ut, at dette var et middel til aa gjøre norsk myndighet med- raadig i utenrikspolitikken, og det midlet burde ikke Stor- tinget slippe fra sig saa længe Norge ikke hadde en an- svarlig utenriksminister.

Ordskiptet holdt fram den 2dre mars, og baade Broch og Sverdrup var paa nyt i ilden. Sverdrup fik støtte av Hammerstad og Steen, mens en hel række talere op- traadte paa den andre siden. Da det saa kom til av- stemning, seiret Broch med 45 mot 37 stemmer, — mindretallet var Odelstingets bønder, fra de andre sam- fundsklassene fik Sverdrup bare med sig Steen og Flekke-

fjords-repræsentanten agent Maartmann. Kongen telegraferte om hvor glad han var, og statsraad Wergeland fik mange lykønskninger.

Seierherrene kunde likevel ikke dølge for sig selv, at det var en meget tvilsom seier de hadde vunnet. De visste godt at det var mange som hadde stemt for aa behandle den kgl. proposisjon med den tanke at de vilde ta ut av den alt som ændret den bestaaende ordning. Det hele vilde da ikke bli annet enn at en fik alle bestemmelsene om hæren og vernepligten samlet i en eneste lov. Og Sverdrup hadde paa forhaand pekt paa at dette vilde være et ennda værre nederlag for Regjeringen enn om proposisjonen simpelt hen blev forkastet. For dermed blev det bestaaende slaat fast paa en maate som vilde binde for lange tider. Han ønsket ikke selv det skulde bli gjort paa den maaten. Om han ikke vilde ha de reformene som nu var foreslaat, saa vilde han da ha reformer, og han forutsaa, at om det nu blev vedtat en lov paa rent konservativ grunn, vilde det bli vanskelig aa faa tat op et positivt reform-arbeid.

Han fik altfor megen rett. Da han ikke hadde faat hele proposisjonen avvist, maatte han føre sin kamp for hvert enkelt spørmaal, og nu var det han og ikke lenger Broch som seiret. Med stort flertal, mot bare 24 stemmer, fik han forkastet forslaget om aa øke krigsforsterkningen til 21 000 mann, og med 48 stemmer mot 34 eller 35 fik han hindret at flere aarsklasser blev ført over fra landvernet til linjen. Derefter fik han med 51 stemmer vedtat at landet skulde bli inndelt i utskrivnings-distrikter ikke efter regimente, men efter bataljoner. Og endelig fik han innkommanderingen forkastet med 49 mot 34 stemmer. Dag efter dag, i den ene avstemningen efter den andre, samlet han om sig alle Odelstingets bønder paa en eneste nær og desuten menn som Steen, Richter, Krogness, Essendrop, H. U. Sverdrup og Daae.

Statsraadene møtte — fortæller en av dem — „med lange Ansigter over Nederlaget i Værnepligts-Sagen“. De

drøftet ymse muligheter for aa faa det gjenoprettet; men de kom til det resultat at alt haap for denne gang var ute, og i steden gav de sig luft i „bidske Ord og Tale om brudte Løfter“. De fant paa at de skulde friste blidgjøre opposisjonen med aa gi sanksjon paa den militære straffelov¹. Og i Lagtinget opnaadde de virkelig flertal baade for utviding av linjen og for innkommanderingen. Men Sverdrup holdt sit flertal samlet i Odelstinget.

Lidenskapene luet høit op paa begge sider i dette siste ordskiftet (11te april); Hammerstad bannte paa at Regjeringen og mindretallet gik med en baktanke om at naar først seks maaneders garnisons-tjeneste var vedtat, skulde de snart faa et helt aar, og Schweigaard paastod paa sin side at de som ikke vilde gaa med paa innkommanderingen, de vilde ikke gjøre sin pligt mot fædrelandet. Sverdrup erklærte fra præsidentstolen, men rigtignok „som repræsentant“, at dette var „en utilbørlig, latterlig og usømmelig anmasselse“ av Schweigaard, og efterpaa negtet motpartiet aa stemme paa ham til odelstings-præsident, — han maatte nøies med de stemmene hans egne meningsfæller kunde skaffe ham.

Saa bøde Lagtinget sig for ikke aa forspille hele loven, og Regjeringen stadfæstet den. Men et stort nederlag var det for den. Og det blev ikke det siste. Aatte dager efter vernepligtsloven hadde Odelstinget for sig et forslag fra protokolkomiteén om aa uttale sin misbilligelse med at statsraad Wergeland i 1864 hadde sat i verk den hærordningen som Stortinget netop hadde forkastet, — det var Steen og bønderne i komiteén som gjorde dette forslaget. Sverdrup støttet det, og det blev vedtat med 45 mot 36 stemmer; flertallet var i hovedsaken det samme som hadde samlet sig mot Regjeringen i hærsaken.

Ennda la Regjeringen fram et hær-budget som bygde paa den Wergeland'ske skipnad med regimenter. Men flertallet i Militærkomiteén, Sverdrup og bønderne, vilde ikke gaa med paa den; det mente at den hverken

¹ Se s. 368.

høvde til freds- eller krigsbruk, og det holdt fast paa bataljonene samlet i brigader. Dette spørsmålet maatte fram i samlet storting, og der stod striden i tre møter, fra 9de til 11te juni, med det samme tinget skulde skilles.

Paa nyt var det Broch og Sverdrup som stod mot hverandre, og de forsvarte hver sit standpunkt i timelange innlæg. I en tale paa over tre timer, fyllt med citater, tal og fakta, greidde Sverdrup ut om grunnsætninger og enkeltheter i hær-organisasjonen. Det var bataljonenes, de smaa enheters selvstændighet han stridde for, og han la sterkt vekt paa at Norge paa dette omraadet maatte ta sit mønster ikke fra de store militærstatene, men fra smaa fredelige og frie land som Sveits, som bare tenkte paa forsvar. Han mente Norge fik innrette sig i samsvar med sine smaa økonomiske og militære kræfter: „Gustav Adolfs køllert og Karl den tolvtes kaarde kan gjøre stor virkning under en fest og ved et glas vin; men aa opstille det som emblemer der for os har nogen virkelig betydning i krig, vilde være kapital daarskap.“ Han hadde dannet sig den faste overbevisning at bataljonene var det som høvde med landets naturlige vilkaar, og han vilde ikke for nogen pris stemme for regimentene, som var „det reaksjonære, det stokmilitære system“.

En dansk æstetiker, Bjørnsons ven Clemens Petersen, var i Kristiania paa denne tiden og hørte paa dette ordskiftet. Saa fremmed som selve saken maatte være ham, saa gik han derfra fyllt av beundring for Sverdrups talekunst, — hvorledes han lot enkelthetene marsjere op i ypperlig ordning og saa med visse mellemrum samlet sit syn i almene sætninger, som med sikkerhet og kraft som et lyn oplyste det tilbakelagte stykke. „Hans Maade at tale paa,“ skrev Clemens Petersen etterpaa i et dansk blad, „er høist besynderlig. Medens Schweigaard staaer ganske rolig med Hænderne i Lommen og taler, som om han holdt en Monolog, er der en Hefthighed over Sverdrup, en Uro og Ilterhed, saa at man aldeles ikke vilde blive

forbauset, om han medeet sprang op paa Pulten. Han ligner Guizot, skjøndt han hverken har hans uforholdsmæssig store Hoved eller hans gnistrende Blik, men han har, naar han reiser sig og slaer til Lyd, den samme umaadelige Anfaldskraft, og han seer trods sin Persons Lidenhed ud, som om han idetmindste vilde rive et Par Verdener itu, og jo længere han taler, desto mere uvorn bliver han. Tankerne komme flyvende som store Skarer af vilde Fugle og suse gjennom Sproget i de mærkværdigste Vendinger.“

Anfallskraften slog igjennem med seirende styrke. Regjeringens hærplan blev forkastet med 53 mot 50 stemmer, — det var netop samme tal som i 1863. Walstad og nogen faa bønder sviktet standpunktet fra forrige gang; men flertallet blev paa samme siden.

Det var en avgjørende seier. Schweigaard sa i ordskiftet, at om Stortinget nu to ganger hadde negtet aa kassere den gamle skipnaden, saa blev det nødt til aa gjøre det den tredje gangen. Men „saken er,“ sa Sverdrup, „den kommer ikke for tredje gang“. Statsraad Wergeland selv, som ingen vyrnad hadde for lover og stortingsvedtak, kunde nok ennda tenke paa aa sætte planene sine i verk. Men alle andre var paa det rene med at nu var han færdig. Regjeringschefen statsraad Stang, som for resten aldrig hadde været det minste opplødd for Wergelands idéer, hadde alt paa forhaand gjort sig op, at hvis ikke Stortinget gik med paa dem, maatte Wergeland gaa av. Og ennog i selve hæren hadde det vokset op slik en bitterhet mot Wergelands vilkaarlige styre, saa det var i grunnen bare kongens personlige vilje som holdt ham oppe.

Flertallet paa Stortinget hadde saa dyp en mistillit til ham, at det vilde nær-sagt ikke gaa med paa noget som kom fra ham. Flere ganger under tingsamlingen hadde det været paa tale aa ofre ham for dermed aa kjøpe stemmer for Regjeringens forslag, og ialfall Ueland skal ha været villig til aa slutte handel paa det grunnlaget; men Sverdrup var visselig imot. Da mistillits-forslaget var

fore i Odelstinget, hadde Stang et øieblik det hugskotet at hele regjeringen skulde gjøre kabinets-spørsmal sammen med Wergeland; men det gav han op liksaa fort som han kom paa det. Det var som Sverdrup sa: det maatte gaa for sig „en hel omveltning i vore indre forhold“, før vi naadde til at statsraadet „dannet en organisk helhet som stod og falt med sig selv“, — „innen det skedde, maatte der løpe meget vand i stranden“. Stang kom til den endskapen at Wergeland fik gaa alene. Han maatte stri og stræve længe, før det blev alvor av; kongen og Wergeland selv strittet imot paa harde livet. Men til et nyt² storting vilde ikke Stang paa nogen maate ha Wergeland med, og vaaren 1868 maatte kongen finne sig i aa ta en ny armé-minister.

Det var en ny seier for Sverdrups politik. Det var et steg, ikke langt, men tydelig nok, fram imot parlamentarisk styre, Stortingets overmagt over Regjeringen. Men det som var en langt større seier, det var at kampen i hærsaken tok til aa reise en magt i folket og i Stortinget som dugde til aa flytte styret over i nye hænder.

Her var en sak — kampen mot militært regimente — som hver mann kunde gripe, og paa nyt tok bønder og liberale til aa fylke sig om Sverdrup. Intet ordskifte paa Stortinget hadde nogensinde vakt saa almen og saa dyp oppmerksomhet omkring i landet som striden om hærspørsmalene, og ennda aldrig hadde folket kjent Sverdrup i den grad som sin talsmann. Bønderne paa Hedmarken snakket om aa sende takkadresse til ham, og paa alle kanter — hører vi — kom han i „stor Yndest“. I denne saken førte han en strid i pakt med hele folkets demokratiske utvikling, og det var samstundes en strid til vern for landets nasjonale selvstændighet. Alt som fans av frihetstrang og nasjonal vilje i folket, reiste sig til uvilkaarlig motstand mot de nye unionelle og militære planer, og Sverdrup var den som organiserte motstanden til formaalsbevisst kamp. Denne kampen blev en vending; nu tok hans politik til aa slaa rot i folket.

Valgbevægelsen 1868.

Endelig kom da den folkereisningen Sverdrup hadde ventet paa og stridd for i aar efter aar. „Endelig viste det sig,“ skrev en forfatter i „Dagbladet“ i februar 1870, „at Grundloven har givet det norske Folk et Middel til at gjøre sine Synsmaader gjældende. Stemmeretten blev ved forrige Storthingsvalg det Middel, hvorved Statsskibet kunde vendes midt i Brændingerne. Massen af de Stemmeberettigede skred til Storthingsvalgene i 1868 med klart Blik paa Stillingen. Valgenes Udfald i national og frisindet Retning var et Udtryk for Nationens bestemte Villie, at Roret maatte lægges om og et folkeligt Program reises; hver eneste Afstemning i Stortinget var en nærmere Forklaring paa dette Folkepartiets Program. Og Hr. Hypothekbankdirektør Sverdrup blev den, som Forsynet havde kaaret til at være hint Programs Bannerfører.“

„Hvad var hovedaarsaken,“ spurte Sverdrup paa stortinget i 1868, „til den bevægelse som gik forut for de siste valg? Det at Regjeringen ikke hadde havt aapent øie nok for tidsforholdene og landets tarv.“ Og slik kjentes det for dem som var med i kampen: den var en strid mot Regjeringen, — folket vilde selv ta styringen i landets politik. Men det kunde ha været sagt med liksaa stor

eller enda større sanning mange ganger før, at Regjeringen ikke hadde fulgt med tiden og folkekravene. Skilnaden var at det nu reiste sig en virkelig politisk vilje i videre og videre folkelag.

Det var en lang vokster som nu fik modning, og den hadde suget næring fra mange røtter. Grunnlov og formannskapslov hadde mer og mer draget folket fram til samfundsvirke, og eiendommelig nok var det grunnloven med sine almenpolitiske krav som grep dypest, — det møtte altid langt flere velgere fram til tingvalgene enn til herredsvalgene. Men kommunepolitikken satte sine merker den òg, og kirkekomitéen under statsraad Birch-Reichenwald kunde paa stortinget i 1863 med full rett fremhæve „de store Fremskridt, som den almindelige medborgerlige Dannelse og i Forbindelse dermed den kommunale Udvikling har gjort i alle Fædrelandets Egne“. Formannskapsloven fostret rundt om i bygdene en flok av menn som kunde føre folket i samfundsstrid, og nye lover — slike som skoleloven av 1860 og fattigloven av 1863 — kallte folkets menn til øket virksomhet i offentlige saker.

Selve bondens daglige arbeid blev et led i voksteren til ny samfundsaaend. Saa vanskelige tider som det var for alt næringsliv i 60-aarene, saa hører vi da om stadig framgang. Under overskriften „Det gaar fremad“ skildret en innsender i „Hamars Stiftstidende“ høsten 1866 hvorledes han paa alle kanter møtte „frodig Mark og Ager, rodhugget og afgrøftet Nyland, udtappet Myr og nye vakre Bygninger“. Og hovedsaken i dette var at jordbruket var blit en samfundssak. Romsdalspresten O. T. Krohg pekte i „Morgenbladet“ i januar 1865 paa det skiftet som gik for sig i folkets evne til almen tenkning, og blandt aarsakene nævnte han i første række „Oprettelsen af Landbrugsskoler, Dyrlægenes Virken til Opvækkelse af Sans for Husdyrenes rigtige Pleie, de omreisende Amts- og Statsagronomers Foredrag i lignende Retning“.

Folk kom meget mer sammen enn før. Nye veier

gjennem bygdene, dampbaater paa fjordene og sjøene lettet samfærslen. Handelsbuer grodde op alle vegne utover landet, og bønderne selv blev mer og mer handelsfolk. Indremisjonen sendte sine lægprædikanter ut og samlet folk til møte. Foreningslivet kom i sterkere og sterkere sving; det dannet sig missjonsforeninger, arbeiderforeninger, handelsslæg. Det var vakning i folkelivet.

Hele denne voksteren fik sit kraftigste utslag i politik, og politik hadde været med aa drive den fram hele tiden. Bondepolitikken av 1830 hadde reist den første store agitasjon omkring i hele landet, og tyve aar efterpaa hadde arbeiderbevægelsen kommet med sine voldsomme brytninger. I 50- og 60-aarene hadde de politiske interessene samlet sig om et par store spørsmåal, først jursyaken og siden hærsaken, og kampen om dem hadde været en stadig stigende appell til folkeviljen.

I begge disse sakene hadde Johan Sverdrup været hovedmannen, den som hadde slaat til lyd saa det hørtes over alt landet. Og dermed er det sagt hvor stor en del han hadde i folkets politiske opfostring. Særlig for dem som dengang var unge, blev det hans ord og hans kamp som ildnet modet og viljen. Bjørnstjerne Bjørnson kallte ham engang offentlig, paa et folkemøte i 1881, „min ungdoms begeistring, mit store eksempel“. Og det gik visselig mer enn én saaledes som den unge bladmannen P. Chr. Bjørnsgaard i Risør, — i et brev til Sverdrup fra 1884 har han fortalt om hvorledes han i 60-aarene kom inn i politikken: „Jeg havde fulgt Dem nøie paa Thinget og jeg følte hele Ungdommens Begeistring for Deres politiske Ideer og for Deres ihærdige og aldrig svigtende Kampmod. Jeg laa hele Nætter og læste Deres Taler, som Andre læser Romaner, og De blev mit politiske Ideal, som jeg, saa godt jeg kunde, førte Kampen for.“ Det er saa at dette staar i et brev som ber om hjelp; men Bjørnsgaard hadde alt mange aar i forveien skrevet til Sverdrup: „Dem, jeg med Ærbødighed ser op til som min politiske Lærer og Leder.“

Og en tør trygt sie at faa mænd lærte den unge slegt i 50- og 60-aarene saa meget politik som Sverdrup.

Netop nu drog spørsmålene sammen til strid fra alle kanter. „Ingen skal kunne nægte,“ skrev en bonde i „Hamars Stiftstidende“ høsten 1867, „at vort Lands Tilstand for Øieblikket er meget mærkelig; thi der er en Gjæring i næsten alle mulige Forhold, der bevirker en Utryghed i Nutiden og en stor Usikkerhed med hvad Fremtiden fører i sit Skjold, da man ikke kan vide, hvilken Form de kan faa alle disse nye Tanker og Ideer, der stadig dukke op.“ Han pekte paa maalstriden, paa kampen om kirken og om skolen, paa alle de politiske kravene, og han mente at „neppe nogen Nation til een Tid har havt flere store Reformspøragsmaal og stillet større Krav til Alles varme Deltagelse“.

Det sterkeste gjærings-emnet var den nye bonde-bevægelsen som Jaabæk gjorde sig til fører for. Den knyttet sig nær til den gamle bondepolitikken, slik som Neergaard og Ueland hadde reist den, med kamp mot embedsstyringen og borgerprivilegiene. Men den fik et mer avgjort demokratisk præg, fordi hele bondesamfundet holdt paa aa bli mer og mer demokratisert: mens husmenn og leilændinger ennda i 40-aarene hadde været i overtal mot gardeierne, blev det rent annerledes utesfer 50- og 60-aarene, og tallet paa gardsgutter minket samstundes, saa gardeierne mer og mer blev de virkelig arbeidende gardbrukere. Denne bondeklassen slet hardt i det i 60-aarene, og den hadde en naturgit samhug med Jaabæks sparepolitikk. Da han tok til med sin „Folketidende“ og synte fram i klare tal hvorledes statsutgifter og skatter hadde vokset, — naar han hugg løs paa „naadelønssystemet“ eller reiste krav paa at ingen embedsmann skulde bli valgt paa Stortinget, — da rørte han ved strenger som var mer enn villige til aa gi atterljom.

I førstningen paa 1865 gjorde han optaket til den første politiske samskiping som kom i stand i Norge siden arbeider-reisningen av 1848. Det var „Bondevenerne“.

Og deres program var først og fremst sparsomhet i stats-husholdningen, dernæst frigivelse av alslags næring: handel, haandverk, saksfører-virksomhet, læge-gjerning. Fra hjemstedet Mandal spredde bondeforeningene sig ut over landet, særlig østover — til Agder, Viken og Oplandet. Det var fra 1867 at bevægelsen for alvor skjøt fart, og fra førstningen av 1868 tok foreningene til aa slaa sig ihop i amts- eller fogderi-foreninger. Disse foreningene blev en magt i landet, ikke bare fordi de organiserte en stor velgerflok; men de førte inn i vort politiske liv en kampform som var ny og som gav det ny livskveik, — det var folkemøtene. Før hadde pressen været eneraadig i det offentlige ordskifte, og den hadde derfor kunnet styre folkemeningen. Folkemøtene brøt dette herrevældet, og hadde Opposisjonen før — efter Jonas Lies uttryk — havt „Morgenbladets store Møllesten om Halsen“, saa kunde den nu løfte hodet frit paa folkemøtene. De blev midlet til aa reise en ny folkemening i landet, og den samlet sig i bondeven-foreningene.

Her fik de gamle bondekravene et bredere grunnlag enn de nogensinne før hadde kunnet faa. Men at det var en sterkere demokratisk tanke som her brøt fram, det synte sig tydelig i at bondevennene attaat tok op kravet om utvidet valgrett. Det var et spørsmal som hadde været dødt i norsk politik siden arbeider-reisningen blev knækket. I 1863 hadde lensmann Aschjem, Sverdrups ven fra Lardal, i lag med nogen andre tingmenn lagt fram grunnlovsforslag om aa gi valgrett til alle som i fem aar paa rad hadde betalt skat til stat eller kommune, — det var først og fremst leilændingene som det var meningen aa hjelpe paa den maaten. Men da forslaget kom til avgjørelse paa stortinget i 1865, erklærte Konstitutionskomitéen under byfut Christensen at „den senere Tids Erfaringer med Hensyn til Stemmerets Erhvervelse og Benyttelse“ vitnet om at det ikke var „nogen paatrængende Nødvendighed forhaanden til at bevirke nogen Forandring i det Bestaaende“, og forslaget blev forkastet mot 7 stem-

mer. I den politiske bevegelse som i de næste par aarene gik over landet, steg valgrettskravet fram av sig selv fra ulike kanter, og i førstningen av 1868 var det allerede et av dagens spørmaal. Bondeven-foreningene tok det op, skolelærere og andre bestillingsmenn samlet underskrifter i hundredtal paa en adresse til Regjeringen om valgrett for alle som betalte skat, de nye arbeidersamfund sluttet sig til, — det var kjennelig at nye magter krævde rum i det norske statsamfundet.

Og mens saaledes folket tok til aa røre paa sig, kom nye spørmaal utenfra eller ovenfra og tvang sig inn paa det. Den nasjonale forsvarskamp som Sverdrup hadde maattet føre i hærsaken, viste sig slet ikke utkjæmpet med den endelige avvisning av statsraad Wergelands militærplaner. Den blev tvertimot endda nødvendigere etterpaa, fordi planene mot Norges selvstændighet traadte fram i endda farligere form. Preussens seier over de andre tyske statene i 1866 virket skræmmende i vide kresser i Norden, og mange tok til aa forkynne at de smaa staters tid var ute. Kravet paa sammenslutning meldte sig, som Olaus Arvesen skrev i „Hamars Stiftstidendes“ nyaars-artikkel 1867, „saa sterkt og saa alvorligt manende“ som ingen-sinne; skandinavismen blev et brennende spørmaal, ja syntes mange en livssak for fædrelandet, og den maatte nu først og fremst ta sigte paa aa binde Norge og Sverige fastere sammen. I et diktamen om svenske forsvarsspørmaal uttalte kong Carl i januar 1867 at „de siste politiske hendinger viser utvetydig den fare som truer de mindre staters selvstændighet“, og han tok dette særskilt som en „betydningsfull advarsel for de forénte riker“. I samme aand talte utenriksministeren og andre talere i den svenske riksdag. Og ut fra samme tankegang forkynte O. J. Broch i det Skandinaviske Selskap i Kristiania en politik som vilde 'gi slip paa Norges ytre selvstændighet for bedre aa kunne berge den indre.

Samme syn præget det forslag som høsten 1867 kom fra unionskomitéen av 1865, og som professor T. H.

Aschehoug var hovedmannen for. Efter dette forslaget skulde Norge for evige tider gaa inn i en union som aldrig mer vilde tillate det aa trøe fram for verden paa egne vegne, og forslaget vilde ikke bare lovfæste det utenrikspolitiske fællesskap i alle institusjoner, men desuten binde Norge baade militært og i andre saker til fællesskap med Sverige; ja, kongedøme og utenriksstyre blev ennog fastslaat som svensk, og komitéens svenske medlemmer holdt fram at forslaget smaat om senn vilde føre til ennda sterkere sammensmeltning, særlig til et unionsparlament. Hvor farlig denne nye unionspolitikken var, har en tilstrækkelig vitnemaal om i at en mann som gamle Ueland hadde været med aa skrive under forslaget, og at en mann som Bjørnstjerne Bjørnson fra først av fant det tilfredsstillende, ja paa smaating nær udmerket.

Men Bjørnson hadde selv været med aa reise den nasjonalkjensle som vendte sig imot unionsforslaget. Hans røst hadde paa nyt tat til aa lyde i det offentlige ordskitte, efterat han i 1866 hadde tat styret for „Norsk Folkeblad“, og her prøvde han paa nyt, som i statholderstriden, aa grunnlægge norsk selvstændighets-politik. Bernhard Dunker ropte alt i 1866 til strid mot al unionsrevisjon som vilde utvide det unionelle fællesskap, og i førstningen av 1868 fik han rum i „Norsk Folkeblad“ for sin kamp mot forslaget fra unionskomitéen. Den unge J. E. Sars bygde vor nasjonale utviklingshistorie op til et bolverk mot „den nyeste nordiske Heelstatspolitik“, og om ham samlet det sig en flok av modige unge mænd „som ikke havde opgivet Troen paa vort Lands Ret og Evne til at bestaa som selvstændigt Rige“, — de gav ut i 1867 bladet „Vort Land“ som organ for al nasjonal kamp.

Sammen med dem stod nu A. O. Vinje med sit maalstræv, og da han fik gjenreist „Dølen“ i februar 1868, gjorde han den til hovedorgan for kampen mot det nye unionsforslaget. Samstundes vaknet maalstriden, og fram- efter 60-aarene naadde den unge landsmaals-tankensaa langt at den ikke bare fik presse-organ baade i Kristiania

og Bergen, men tok til aa sætte sig om i praktiske krav og i førstningen paa 1868 skapte livskraftige organisasjoner som Vestmannalaget og det Norske Samlaget. Det reiste sig saa sterke nasjonale tanker rundt om i landet, saa statsraad Helliesen — i anledning av forslaget om aa gjøre gammelnorsk til fag i gymnasiet — kunde faa Frederik Stang og Bretteville med paa en uttalelse om at nasjonalfølelsen heller var overdrevet sterk enn for veik hos det norske folk. Og sant var det ialfall at det vokste en mer og mer bevisst nasjonal vilje i folket. Det var gro-vêr i Norge.

Og utenfra blaaste det en frisk vind inn over landet. I Amerika hadde kampen mot negertrældommen endt med knusende seier for den nye radikalismen. I England var selve den konservative regjering blit tvunget til aa lægge valgretten om paa bred folkegrunn. I Frankrike maatte keiseren bøie sig for det ene frihetskravet efter det andre. Spanja var paa randen av revolusjon. I Sverige var det netop dannet et bondeparti som reiste strid for økonomiske og politiske reformer i samme lei som kravet gik hos de norske bønderne. Det var styrke aa hente for norsk framgangspolitikk i al denne folkereisningen.

Stortingsvalgene vaaren 1868 kom til aa bære merke av al den nye striden. Vinje fik rett, da han alt før valgene spaadde at det blev „ein politisk Strid, som knapt her til Lands før var seet Maken til“. Baade personspørsmål og valgprogram tok til aa bli diskutert et helt aar i forveien, og efter som valgene nærmet sig, blev diskussionen varmere og varmere. „De skulde bare se,“ hette det i et brev til „Folketidende“ fra førstningen av 1868, „for et Liv og for en besynderlig Rørelse her er vakt paa disse Kanter af Landet. Ved alle Sammenkomster, i alle Kroge og Vraaer tales næsten bare om Valg.“ Rundt omkring blev det holdt store og smaa folkemøter, politiske emissærer strøk om i bygdene paa underhaands-agitasjon, foreninger blev dannet paa bondevenlig eller paa motsat program.

Striden gik i stor mon for sig utenfor bladene. Landets største politiske blad, „Morgenbladet“, inneholdt i hele første halv-aar 1868 ikke mer enn en snau halv snes politiske redaksjons-artikler, „Aftenbladet“ ennda færre. En innsender i „Aftenbladet“ prøvde faa det til at bevægelsen omkring i landet var rent betydningsløs, — det var „i Grunden ikke saa stor Fare med hele det Jaabækske Stræv“, og han tok bonde-agitasjonen fra den komiske siden, — den var „en av de pudserligste Fremtoninger i vort offentlige Liv“. „Morgenbladet“ hævdet ogsaa, da det første gang (den 12te mars) uttalte sig om aarets politik, at agitasjonen hadde „slaaet lidet an“, — „det er blot paa nogle enkelte Steder, hvor man har dannet Foreninger for at forberede Valgene.“ Men efter hvert maatte begge bladene sanne at her var sat inn en ny kraft som kunde bli farlig for de bestaaende magtforhold. De kunde heller faa en kjensle av at det var i hele landet saaledes som det blev skrevet fra Romsdalen til „Morgenbladet“, at „her agiteres saa stærkt i Jaabæks Aand med populære Omstreifninger og bondevenlige Taler, at enhversomhelst Leden i modsat Retning vilde være Prediken for døve Øren“.

„Morgenbladet“ tok ikke op nogetsomhelst politisk program. Det makte bare til aa velje op igjen alle anséte og dygtige tingmænn uten omsyn til standpunkt. Selvsagt var det en politisk tanke i dette øg: bladet truet med at forfatningen maatte bli omdannet, om embedsklassen blev stængt ute fra Stortinget. Og det vilde, uten hensyn til meninger ellers, samle alle kræfter imot den nye „Landeplage“. „Aftenbladet“ agerte liksaa partiløst. Det gav uttryk for ren politisk selvopgivelse, da det satte som prinsip for Kristiania-valget: „Kristiania vejer ikke sine Storthingsmænd paa de politiske Grundsætningers Vegtskaal; det vilde næsten ikke være passende for Hovedstaden at give sig af med saa nærgaaende Ting, som at spørge sine Kandidater om deres politiske Mening. Saa-dant kan passe sig for Bønder. Kristiania ser kun hen til den Art eminente Begavelse, som nærmest skaber Stats-

manden, til det overlegne Blik paa Forholdene, den alsidige Dannelse, til den rige Kundskabsfylde og Evnen til at gjøre denne gjældende.“ En innsender i samme blad hævdede ennog at Kristiania burde velje menn av motsatte meninger, og bladet selv blev saa skræmt av de første jaabækske seirene paa landsbygden, saa det raadde Kristiania til aa sende talsmenn for Regjeringen paa Stortinget, — det fant ut at det var Kristianias pligt, siden statsraadene selv ikke kunde møte i tinget.

Kampen stod om landsbygdene. Det var bønderne som reiste politiske krav og organiserte sig til valgene. Sparsomhet i statshusholdningen! var det store hærrop som ljomet over landet. Og ropet vendte sig mot embedsklassen: den var det som ikke hadde spart, den var det som hadde øket skatte-tyngslene, den var det som hadde karet gager og pensjoner til sig av folkets lommer. Ingen embedsmann paa tinget fra amtene, — det var forutsætningen for den nye politik. Saa skulde „naadelønningene“ bli dugelig slaat ned, skattene lettet, embedsverket innskærket, militærvæsenet mest mulig avskaffet. Og lik-saa viktig var det aa verne bonden mot trykket av de daarlige tider; samrøstes lød kravet fra alle kanter paa aa faa rentefoten nedsat for baade offentlige og private laan, og desuten maatte det bli sat strengere grænser for al utpanting. Folket skulde trygge sig magten med direkte valg og utvidet stemmerett. Men aarlige storting var bønderne lite lystne paa, — de vilde ialfall først ha vunnet magten paa Stortinget. De nasjonale spørmaalene — unionsstriden og maalsaken — blev mangededs diskutert, men stod likevel ennda i bakgrunnen.

Det første stortingsvalget paa landsbygden, i Søndre Trondhjems amt den 28de mars, blev en fullstændig seier for bondevennene. Saa liberale embedsmanns-repræsentanter som prestene Essendrop og Blom blev uten naade vraket; bare bønder og avgjorte demokrater blev valgt, med J. R. Krogness i spissen. Valghandlingen endte med en lynende straffetale av stiftamtmann Motzfeldt til valg-

mænnene, og forfærdelsen var stor paa den andre siden.

Et av de første valgene etterpaa skulde gaa for sig i Akershus amt, og begge parter gjorde dette valget til en kraftprøve. Ikke noget valg i landet vakte slik bladstrid som dette. Her òg organiserte bondevennene sig, med Gabriel Aasgaard i Sørum som fører, og det galdt om aa slaa agitasjonen deres ned. „Valget i Akershus Amt,“ skrev „Morgenbladet“, „vækker en større Interesse, end de fleste andre Landsvalg, fordi Amtet paa en Maade er kaldet til at gaa i Spidsen for Landdistrikterne. Valget i Akershus vil vistnok ikke blive uden Indflydelse paa den Retning, som Valgene i de øvrige Amter skulle tage.“

Johan Sverdrup var paa eiendommelig vis baade med i striden og utenfor den. Bondevennene regnet paa ham som en av sine. „Hvis der virkelig eksisterer noget Bondeparti,“ skrev en innsender i „Aftenbladet“, „saa maa vel Sverdrup nærmest blive at henføre blandt sammes Ledere.“ Da bondevennene paa Nedre Romerike holdt et utsendingsmøte paa Fet den 21de mars for aa samraa sig om stortingsvalget, var Sverdrup den eneste de avgjort samlet sig om. De visste at han ikke var enig med dem i alle ting, og særlig at han ikke vilde være med paa aa lovfæste en lav rentefot. Da han seks uker etter valget, den 20de juni, møtte fram paa et nyt bondeven-møte paa Lillestrømmen, sa han at de burde ha valgt en annen mann, om de vilde ha rentefoten nedsat, og han beklaget sig over at de ikke hadde bedt ham uttale sig paa forhaand. Men Aasgaard svarte at han „elsket Sverdrup like fullt, om denne optraadte imot ham“, og han hadde selv sagt i møtet paa Fet, netop i anledning av rentespørsmålet, at „den mann hadde saa mange store og gode sider, at om han enn var imot ham i flere ting, vilde han dog stemme for ham“. Bondeven-foreningen i Høland hadde straks efter valgmannsvalget der kallt inn valgmænnene og — efter opplysning av en av dem — „formelig paalagt dem som pligt aa bringe det derhen, at Sverdrup blev valgt

til repræsentant ved amtet uten nogetsomhelst løfte om aa ville forfekte denne eller hin sak“. En „koldsindig Vælger“ i „Aftenposten“ syntes rigtignok Sverdrup var for hissig, og mente at han „vil vel ogsaa denne gang komme til at mangle adskillige Stemmer og rimeligvis som sidst blive 4de, fordi man synes han er altfor vidtløftig, og fordi han ved sidste Storthing skuffede Haabet om, at han skulde faa nedsat Udgifterne til Marinen og Armeen, som i det Sted fik betydelig Forøgelse“. Men ingen vaaget sig fram med noget forslag om aa kaste ham.

Det som gav Sverdrup saa sterk en stilling hos bondevennene, det var mer enn noget annet hans kamp i hærsaken. Jaabæk hadde alt i 1866 skrevet at den saken var stor nok til aa avgjøre gjenvælget, og han tok det op igjen nu i 1868, da han skrev om Sverdrup: „Han er umistelig imod Wergeland og disse højtflyvende krigerske Planer. Han er Folkets Mand.“ Men det var ikke bare det. Sverdrup hadde jo desuten stadig staat fremst i striden mot embedspartiet, han vilde ikke vite av noget slags embedsvælde, — det vilde være et uhyre tap for al demokratisk politik, om han skulde bli sat utenfor.

Paa den andre siden satte motmænnene òg sin lit til Sverdrup, at han skulde stagge bondevennene i deres værste paafund. „Fordi man nærer — skrev en innsender i „Morgenbladet“ — den faste Overbevisning, at han vil bekjæmpe de statsøkonomiske Anskuelser, det Jaabækske Parti har om Renten, og fordi man haaber, at han med sine Ideer aldrig vil nedlade sig til at tjene saadanne Interesser, derfor ønske Flere, der tidligere have været imod ham, netop nu, at han skal vælges.“ Og „Morgenbladet“ selv skrev at „netop flere af Amtets sindige og moderate Vælgere, som med Hovedrysten og betænkelige Miner saa enkelte af de Retninger, hvorpaa han søgte at føre vor Politik ind, denne Gang ønske ham valgt, fordi de antage, at han maaske med Udsigt til Held vil være istand til at modarbeide Vildfarelser, der nu true med at vinde Indgang“. I alle bladstykker om Akershus-valget hører

vi derfor at Sverdrup var selvskreven, og „Aftenbladet“ kunde til slut skrive: „At Hr. Sverdrup bliver gjenvalgt, kan sættes udenfor al Tvivl. Der er neppe Nogen, som for Alvor vil bestride hans Berettigelse til at vælges for Akershus Amt, ligesaa lidt som hans Valg nogensinde har været tvivlsomt.“ Det samme sa „Aftenposten“ i sin første redaksjons-artikkel under tingvalgene (5te mai): Sverdrup representerte saa stor en opinion i landet, saa hans valg var selvgit. En framskutt forfatter i „Morgenbladet“ — visstnok professor Aschehoug — mente rigtignok at han heller hørte hjemme i en annen valgkress, fordi han „som konsekvent Demokrat“ og som forkjæmper for „kostbare Reformere“ stod i motsætning til „Stemningen blandt Amtets Gaardbrugerklasse“; men siden det nu ikke var raad aa velje ham annensteds, fik Akershus likevel „holde det for sin Pligt at skaffe en Mand med Sverdrups fremragende Egenskaber Plads paa Stortinget“.

Spørsmålet var hvem Sverdrup skulde ha med sig, og det kom til aa floke sig underlig sammen. Bondevennene vilde ha tre bønder, og somme av dem vilde ha tre nye bønder. Grimelund kunde denne gang ikke komme paa tale; for han var under tiltale, saa stemmeretten hans var suspendert.¹ Baron Wedel paa Bærums verk regnet de ikke for bonde, og han hadde desuten synt sig altfor regjerings- og embedsvenlig. Ole Walstad syntes ogsaa mange hadde været baade for flot og for regjeringsvenlig; Aasgaard var ialfall hardt imot ham. Men naar det saa spurtes om hvem som skulde bli sat i steden, samlet ikke meningene sig saa lett. Minst en fem-seks bønder blev bragt i forslag, og jamsides med dem dukket atter professor L. K. Daa op.²

Denne gangen skulde han ikke trænge ut Sverdrup; det saa næsten ut til at han òg skulde bli samlingskandidat. Han var den eneste embedsmann som Jaabæk hadde raad

¹ Han blev senere frikjent for tiltalen, men naadde aldrig siden længer op enn til varatingmann.

² Jfr. s. 364.

til at velje; de to møttes i mange ting i synet paa statens opgaver, og mange av de ivrigste bondevenner paa Romerike vilde plent ha Daa fram. Samstundes fik han støtte baade av „Morgenbladet“, „Aftenbladet“ og „Aftenposten“; han var den eneste embedsmann de kunde ha von om aa faa valgt, — hans valg skulde være tegnet paa at bondevennene i kke hadde behersket valget. Og det blev en svær bladskrivning for Daa. „Har den almindelige Mening,“ skrev „Aftenbladet“, „nogensinde med Kraft og Varme udtalt sig for Ønskeligheden af en Mands Valg, saa er det denne Gang for L. Kr. Daa. Hovedstadens Blade har indeholdt den ene indtrængende og veltalende Valgtale for Hr. Daa efter den anden, og man maa ikke tro, at disse Artikler udelukkende ere skrevne i Hovedstaden. Det mest afgjørende Vidnesbyrd for, at de have udtalt en over det hele Land raadende Opinion, er de usædvanlig talrige og stærke anbefalinger, som de udenbys Blade have indeholdt netop før Hr. Daas Storthingsvalg, et Særsyn, der vel er enestaaende i vort Valgvæsens Historie, og som paa det utvetydigste viser, at han er anerkjendt som en af Landets mest fremragende og populære offentlige Mænd.“

En slik valgkandidat skulde synes tryk paa aa naa fram. Likevel blev han ikke valgt. Og det var for en stor del Sverdrups skyld. Han vilde ikke ha Daa med sig paa tinget. Det galdt her et livsspørsmål for hele hans politik.

Ved valgmannsvalget i Vestre Aker den 28de april stod de to imot hverandre. Flere innsendere i „Morgenbladet“ og „Aftenposten“ agiterte for at Daa skulde bli valgt; ingen sa et ord for Sverdrup offentlig. Likevel seiret Sverdrup i denne forpostkampen: av 74 avgivne stemmer fik han 41, og ihop med ham blev gardbruker Christoffer Huseby valgt med 39 stemmer; Daa fik bare 28. Det var en gammel demokrat, landskapsmaler Balke, som møtte mannsterkt fram med folket i utflytterbyen „Balkeby“ og avgjorde valget. Seieren var viktig; for den gav Sverdrup høve til aa gjøre sin innflydelse gjeldende i valgforsamlingen.

Alt i forveien, den 23de april, hadde formannen i

Eidsvolls bondevenforening, lærer G. Christoffersen, vendt sig til ham og bedt ham ta ledelsen ved stortingsvalget. Brevet lydde saaledes:

„Hr. Overretssagfører J. Sverdrup!

Det er Dem vist bekjendt, at der opover Landdistrikterne er en stor politisk Røre. Det paa Landmanden, særlig Bonden, hvilende Tryk har vækket ham op til at spørge om Aarsagen til Trykket. Jaabæk med sit Blad, hvori han vælter Skylden paa Storting og Regjering, har bidraget meget til Vækkelsen. Mange, ja de Fleste, tro paa ham som en Hjælper. Han har gjort meget Godt, idet han har sat Folket i Bevægelse; men dersom Ledelsen ikke kommer i sindige Folks Hænder, og dersom de, der staa for Styret paa en eller anden Maade, ikke vil tage Hensyn til Skriget, vil Udfaldet neppe blive godt. Viste der sig en alvorlig Bestræbelse hos Storting og Regjering efter at imødekomme Folkets billige Krav, saa vilde dette virke beroligende.

Man nærer stor Tillid til Dem; og De er den Mand, der baade fra Hjertets, Kundskabernes og Stillingens Side har Opmærksomheden henvendt paa Dem. Akershuus Amt, der er stolt af Dem som Repræsentant, ja det hele Land, ser op til Dem med Forventning. Vi for vor Part her paa Ejdsvold tro om Dem, at De vil imødekomme ethvert billigt Ønske, at De vil gjøre Dem bekjendt med Klagernes Indhold og undersøge, hvor vidt de ere grundede. Gid bare Repræsentantvalget forøvrigt maatte faa et godt Udfald! Man holder her meget paa Bønder, naar bare dygtige Bønder kunde faaes. At de findes i Amtet, derom er der vel ikke Tvivl.

Vi antager, at et godt ledet Prøvevalg er det bedste Middel til at faa lagt Valgmændene paa Hjerte, hvor saare nødvendigt det er, at al fornøden Omtanke anvendes for at faa gode og duelige Repræsentanter. Til at lede et saadant Valg vil Ingen være bedre skikket end De. Vi opfordre Dem herved til, saa fremt De kan, at overtage

Ordningen og Ledelsen af et Prøvevalg. Vi vil ikke foreskrive Dem, hvilke Spørgsmaal der bør opkastes; thi De ved meget bedre end vi, hvad der bør prøves i den højere som den lavere Gren af Politikken; vi ønske blot, at De tager Dem af Sagen; Noget bør gjøres med Alvor og Kraft for at tilfredsstille og hjælpe Folket, og, gjør De Noget, saa bliver det velgjort.

Vi anbefale Dem denne Sag — for det Første — i Haab om, at De ikke skuffer vor Tillid.“

Sverdrup svarte øieblikkelig, og svaret syner at han var færdig til aa ta ledelsen, — at han var glad for den nye bondereisning og vilde søke styrke i den for sin politik:

„Hr. G. Kristoffersen,
Eidsvold.

De feiler ikke ved at forudsætte, at jeg med Interesse følger den politiske Bevægelse, der er opstaaet rundt i Landdistrikterne. Heller ikke skulle De og Deres Venner blive skuffede i den Tro, at hos mig er en alvorlig Villie til at bidrage hvad jeg formaar, til en Løsning af de mange vigtige Spørgsmaal, der er paa Dagsordenen. I hvilken Aand og Retning behøver jeg forhaabentlig ikke at sige. Ingen veed bedre, end jeg selv, at mine bedste Bestræbelser ville blive frugtesløse [medmindre de faae Styrke ved Folkets Tillid og Understøttelse.

Da De og Flere med Dem ansee det ønskeligt, at et Prøvevalg gaar forud for det forestaaende Valg paa Storthingsrepræsentanter, skal jeg sætte de personlige Betæneligheder, jeg kan have, til Side og foreslaa et saadant affholdt, saafremt Leilighed dertil frembyder sig. Dog selvfølgelig kun i det Tilfælde, at jeg bliver Valgmand. Om jeg faar nogen Befatning med Storthingsvalget, tør nemlig være mere end uvist; de to sidste Gange har jeg saaledes været udenfor den hele Valghandling. Hvorvel det altsaa faar staa derhen, hvorvidt jeg kan imødekomme Eidsvoldsforeningens Ønske, tvivler jeg dog ikke paa, at et Prøvevalg i ethvert Tilfælde vil komme istand. De

fædrelandssindede Mænd, hvem Valget er overdraget, ville sikkert vide at vurdere Vigtigheden af fælles Overlægninger, der i saa høi Grad ere egnede til at give Valget det fyldeste Udtryk og det sandeste Udfald.“

Med valget i Vestre Aker var valgmannsvalgene for Akershus amt avsluttet, og de var blit en stor bondeseier. De maa, skrev „Morgenbladet“ i sin søndagsartikel den 3dje mai, „tilfredsstillende den krasseste Jaabækianer; hele den ærede Valgmandskorporation har en saa ægte „fjeldvirket“ Per-Gyntsk Habitus, at det knapt er lykkes Vestre Aker at fæste en liden Silkesløife paa Halen i Form af Sagfører Sverdrup.“ Og bladet kjente sig fristet til aa spørre — som om det virkelig kunde være i tvil! — „om det er Mening hos Amtets Vælgere dermed at give et Fingerpeg om, hvorledes de ønske sine Pladse i Stortinget besatte“.

To dager efter at denne artikkelen hadde staatt, møttes valgmannene til prøvevalg, og det er sikkert nok at de spottende ord i „Morgenbladet“ hadde gjort dem ennda striere enn de før var paa aa sætte et bondevalg igjennem. Utfallet var uvisst, mente en forfatter (Aschehoug?) i „Morgenbladet“ samme dag, og han pekte paa de to nye momenter som denne gangen spillet inn: „Det ene er det fra Jaabæk udgaaede Stormløb paa Embedsstanden og Raabet imod den foregivne Ødselhet i vor Statshusholdning. Det andet er den Agitation ligeoverfor Unionsforholdene og det nye Unionsforslag, for hvilken Vinje har gjort sig til ukaldet Repræsentant, medens han samtidig som Maalstræver søger at oprøre de nationale Lidenskaber.“

Prøvevalget blev styrt av Sverdrup. Av de 47 valgmannene var bare to fraværende; den ene var Walstad, og den andre var Wedel, — han var syk, og tross alle anbefalinger i bladene var han budd paa aa bli kastet, men hadde ikke villet frabe sig gjenvvalg. Efter Sverdrups forslag blev det vedtat aa holde prøvevalg først og saa diskutere „med de menn fortrinnsvis for øie, der hadde

samlet flest stemmer om sig“. Ved avstemningen viste det sig at Sverdrup hadde faat alle stemmer (44), bonden Hansen Vennemoe fra Høland 33, og professor Daa 26, — alle disse tre hadde da avgjort flertal. Walstad, som to ganger paa rad hadde været amtets første repræsentant, fik ikke mer enn 19 stemmer; en ny bonde, Jens Selboe fra Skedsmo, kom foran ham med 20 stemmer.

Utfallet kom visselig uventet paa mange, — baade Daas seier og Walstads nederlag. Og det saa ut som om ingen rigtig visste hvad han skulde sie. „Dirigenten forhørte derpaa — heter det i „Morgenbladets“ referat — om Nogen ønskede Ordet for at indlede en Diskussion, eller om Nogen ønskede, at man skulde gaa videre i at anstille Prøvevalg, eller endelig, om Nogen havde Noget at bemærke med Hensyn til Forhandlingerne, hvorpaa han, da Ingen ytrede sig, erklærede Mødet hævet.“ Det hele hadde staat paa mindre enn en time.

Men spørsmålene meldte sig efterpaa. Det var jo ikke avgjort hvem som skulde ha fjerdeplassen, og det var mange som gjerne vilde ha fram baade Walstad og Selboe, — da kunde det bli spørsmål om at Daa maatte vike; flertallet for ham hadde jo ikke været stort. Det blev en livlig agitasjon mellem valgmånnene utover kvelden og næste morgenen. En del av dem holdt møte paa et hotel i byen, og der blev talt sterke ord mot aa velje en embedsmann som Daa. Mange gik i hypotekbanken til Sverdrup og spurte om hvad han ønsket, og han la ikke dølsmaal paa at han var mot Daa.

Saa kom valgets dag den 6te mai. Og da dumpet Daa ned i mindretal. Sverdrup blev enstemmig valgt, og efter ham kom Vennemoe, Selboe og Walstad, — den siste visselig med bare 25 stemmer; det var likevel nok til at slaa Daa, som blev sviktet av flere av sine tilhengere fra prøvevalget og bare opnaadde 20 stemmer. Baade Aasgaard og flere av de fremste bondevenner hadde stemt paa Daa; men alle som i Daas valg hadde set et nederlag for bondevennene og kanske allermest hadde villet ha ham

til motvegt mot Sverdrup, de kom i rent raseri. De hadde kjent sig saa ovenpaa efter prøvevalget, og desto bitrere blev vonbrotet.

„Morgenbladet“, „Aftenbladet“, „Aftenposten“ og en hel række utenbys blad gav ord for sin overraskelse og beklagelse, og det blev en bladstrid som varte en hel maaned om grunnene til omslaget. Selvsagt kom det straks i omløp alslags historier om hvorledes agitasjonen var blit drevet mellem prøvevalg og valg, og „Morgenbladet“ gav rum for alle rygtene. De fleste var enige om at det maatte være Sverdrup som hadde voldt Daas nederlag, og „Morgenbladet“ visste straks at fortælle om hvorledes han hadde gjort Christoffer Huseby til „Natteløber“ for sig i agitasjonen.

Angrepene var saa voldsomme og saa nærgaaende, saa Sverdrup fant sig drevet til aa rykke ut med en avsanning av historiene, — det var tredje og siste gang i sit politiske liv at han gjorde noget slikt. Men ellers lot han bladene slaas, og han har aldrig offentlig uttalt sig om hvorfor han ikke vilde ha Daa. Det hadde visselig, som „Aftenbladet“ sa, været det retteste, om han ved prøvevalget „frimodig og uforbeholdent“ hadde tat til orde mot Daa; men en slik optræden av den ene stortingskandidaten imot den andre var dengang noget rent usedvanlig, og det er naturlig at Sverdrup kvidde sig ved det. Mange kunde derfor ikke skjønne hvad det var for grunner som hadde ledet ham. „Gjengangeren“ paa Horten kunde ikke undre sig nok over stemmegivningen hans, „naar man ved, at Daa i Sverdrups Øine har staaet som en sjelden begavet og flink Mand“. Og en innsender i „Morgenbladet“ mente at „man var fuldt berettiget til at vente af Hr. Sverdrup, som dannet Mand, en anden Opførsel, end den, han ved denne Leilighed lagde for Dagen, nemlig, at jage en af Landets mest kundskabsrige og i alle Henseender til Storthingsansvaret mest kvalifiserede Mænd paa Dør“; intet kunde vække større undring enn slik opførsel. Eftertiden maa ogsaa nøies med aa gisse paa hvad som laa under.

Forklaringen ligger likevel ikke saa langt unda. Vi har full rett til aa søke den i „Dølen“, det eneste bladet som baade paa forhaand hadde kjæmpet imot Daa, og som etterpaa forsvarte at han var blit holdt ute. Det som „Dølen“ — baade Vinje og Werner Werenskjold — gjorde til klagemaal mot Daa, det var skandinavismen hans, — en skandinavisme som stilte mot saa sterk en sammensmeltning som mulig, særlig mellem Norge og Sverige, og som derfor gjorde ham til en ivrig talsmann for Unionskomitéens forslag. Han var i virkeligheten den mest følge- strenge skandinav i landet. Og vi ser ogsaa av „Aftenpostens“ redaksjons-artikkel dagen før valget, at det som blev innvendt mot ham, det var hans „Amalgamisme“.

Det kunde ingen tvil være om at Sverdrup straks fra første stund var imot det nye unionsforslaget og saa en stor fare i det. „Morgenbladet“ kunde i sin store valg-artikkel den 5te mai fortælle at i unionsspørsmålet „ventes Sverdrup nu som før at ville holde sig paa det afvisende ultrapatriotiske Standpunkt“. Bladet prøvde rigtignok aa lokke med at saken kunde ikke komme fram paa det første stortinget, fordi det maatte grunnlovsforslag til. Men Sverdrup kunde ikke gaa paa akkord i slikt et hovedspørsmål. Norges nasjonale selvstændighet var for ham et grunn-vilkaar for al sann demokratisk framgang. Netop nu da faren nærmet sig, maatte han her staa endda ubøieligere enn før, og hans nasjonale krav fik endda videre sigte. Nu for første gang ser vi ham ta standpunkt i maalstriden, og ogsaa her paa ytterste venstre fløi. Vinje har i et brev av 7de mars 1868 fortalt at Sverdrup samme dag hadde sagt til ham: „Me maa venta Hjelp af Maalstrævet og den heile norske Reisning for at staa imot Burokratiet og det politiske og literære Slarv i det heile, skulle me tru paa ei Framtid for Landet. Alt stevner mot det Maal, at Norig maa gjenfødas, om ikke no Sprengsridi skal koma.“ En mann som tenkte slik, kunde umulig være med paa aa sende Daa paa Stortinget, ja maatte motarbeide ham av al sin evne. Hvor „liberal“ saa Daa

var, saa var han da overfor Sverdrup — som det blev sagt i „Aftenposten“ — „en politisk Modstander“.

Ved prøvevalget hadde Sverdrup stemt imot Walstad òg; men da han saa at det ikke var annen utvei til aa stænge Daa ute enn aa ta Walstad, valgte han Walstad. Denne hadde visstnok ikke altid stemt saa nasjonalt som Sverdrup ønsket, og „Morgenbladet“ fortalte at det var almen tro at han i tilfælle vilde være med paa en „Fuld-kommengjørelse af Unionens Opgave“ d. v. s. gaa med paa unionsforslaget. Men han var ialfall ikke slik en „samrøringsmann“ som Daa, og Sverdrup kunde regne paa at bonde-mistroen mot Sverige skulde holde ham paa et nasjonalere standpunkt. Han var et mindre onde enn Daa.

Akershus-valget blev saaledes paa én gang en seier for bondepolitikken og for den nasjonale politik, og det reiste et kampskrik over landet. „Ønskeligt vilde det være,“ skrev „Morgenbladet“, „om Amterne tog Skræk af Valget i Søndre-Thronhjems Amt og Valget i Akershus.“ Men, som en innsender efterpaa utbrøt, „hvad kan ikke times os i disse rabulistiske Jaabæktider? — Sandelig, der er Grund til Bekymring.“ Bladet selv trodde ikke paa det kunde lykkes aa vende strømmen, og i sinne slængte det ut et forarget ord om agitasjonen for „Valg af bare raabarkede Gaardbrukere“. Men dermed gjorde det bare vondt værre. Bladets meningsfæller, ja redaktør Friele selv, skjønnte straks at slike skjellsord heller maatte egge motstanden, og ordet blev ogsaa øieblikkelig grepet av motstanderne, — det skulde faa en næsten uddødelig livskraft i agitasjonen.¹

I amt efter amt tok de „raabarkede“ magten i egne hænder. I ikke mindre enn aatte amter blev det ikke

¹ Det har ofte været gisset paa hvem som var den virkelige forfatter til redaksjons-artikelen av 8de mai om Akershus-valget. Riks-arkivar Birkeland oplyser i sine optegnelser (efter meddelelse til mig av rektor F. Ording) at daværende kopist, senere statsraad Evald Rygh, søn til den netop avdøde stortingsmann Peder Rygh, har fortalt at han skrev artikelen, men at Friele innflettet ordet om de „raabarkede“.

valgt en eneste embedsmann, og i flere andre amter var det bare med harde naua at en embedsmann slap med. Da hele stortingsvalget blev gjort op, syntet det sig at av de 74 tingmænnene fra land-amtene var det hele 56 bønder, og med disse 56 mann hadde bønderne flertallet paa Stortinget. Saa høit hadde de aldrig før naadd, og det var Jaabæks agitasjon som hadde ført dem fram dit.

Han var likevel selv fullt paa det rene med at et bondeflertal ikke var det samme som et flertal av „bondevenner“. Mange av bønderne var slet ikke tilsinns aa gaa inn under hans førerskap. „Det tør antages,“ skrev han i „Folketidende“ efter valgene, „at Embedspartiet fremdeles blir det herskende, da de allerfleste Handelsmænd og Sagførere, samt endel Gaardbrugere og Bestillingsmænd synes bedst om at samstemme med Embedsvældet.“ Men en stor framgang kunde han da slaa fast, og glæden drev ham til aa prøve sig i den poetiske stil: „Et dejligt Morgengry, et Farveskjær i bondevenlig Retning vil klart vises, men sterke Skyer vil hindre det at bryde frem til fuld Dag.“

Det var i virkeligheten ikke rigtig længer, saaledes som Jaabæk gjorde, aa tale om et „embedsparti“ og et „bondeparti“. Helt fra 1851 hadde det været en kløft i bondepartiet, og efter hvert som en række gamle bondekrav — almen vernepligt, ophævelse av sagbruksprivilegiene, handelsfrihet paa landet, innskrænkning i byenes repræsentasjon paa Stortinget — blev gennemført fram- efter 50-aarene, mens nye spørsmal — som arbeidersaken og unionsstriden — trængte sig fram, maatte politikken flytte over paa nyt grunnlag. Da Sverdrup til slut igjen samlet bønderne i hærsaken, da var det paa et nyt nasjonal-demokratisk program. Og den sparepolitik som Jaabæk stillet op, kunde umulig bli en virkelig folkepolitik, — det hadde synt sig klart alt dengang den fik jury-saken ødelagt, og det syntet sig fremdeles i at den gjorde motstand mot et sterkt parlamentarisk styre.

Efter stortingsvalgene i 1868 kunde Bjørnson i „Norsk

Folkeblad“ uttale sin høieste glæde over at Jaabæk hadde hjulpet til aa reise en levende politisk bevægelse mellem bønderne. Men samstundes kunde han peke paa de skrikende motsigelser i programmet: Jaabæk var mot embedsvældet og likevel mot jury; han var for folkeligere storting, men mot aarlig stortingssamling; han vilde ha rent bondestyre, og ennda vilde han utvide stemmeretten. „Dette er det Lystelige ved den Jaabækske Bevægelse,“ skrev Bjørnson, „at den er rejst for at fremme Bygdepolitik og Laugsinteresser, men at den maa paakalde Magter, som ophæver dem eller gjør dem om til Landsinteresser. — — Nu skal vi se, om Hr. Jaabæk kan holde sig i den Press, som vil staa mod ham af Bevægelsen, han søger at styre! Vi skal se, om den ikke soper med en Del af hans gamle Meninger og gjør ham selv friere og grejere. Thi for ham bliver snart et Valg: med eller mod! Det, som er begyndt, gaar sin Gang og gaar ham overende, hvis han ikke vil slippe Sit og gaa med.“

Det fans ingen annen mann som kunde evne aa ta kraften i bevægelsen i sin tjeneste og føre den over i sterk og stor politik, — enn Johan Sverdrup. Han var den eneste politiker som hadde folkets tillit. Vi ser av brev ute fra landsbygden fra sommeren 1868, at han „overalt erkjendes som Folkets første og bedste Mand“ — „som det solide Folkes Hovedstøtte“. Og det var almen von og forventning at han skulde gripe inn med myndighet og samle alle folkekravene i én vilje. Stortinget 1868—69 maatte bli den avgjørende prøve for ham. Det maatte gi svar paa spørsmålet, om Jaabæk eller Sverdrup skulde bli folkets fører, — om trangsynt klassepolitik eller stortenkt folkepolitik skulde ta styret i framgangsstriden.

XXVI.

„Dagbladet“.

Sverdrup hadde længe tenkt paa aa gripe inn. Han vilde slet ikke la sig skyve til side av Jaabæk. Han var ikke ræd for aa vedgaa at han eide det som han efter en engelsk forfatter kallte „lovlig ærgjerrighet“; han satte „pris paa den ære der ligger i aa ha folket med sig paa sin vei“. Han kjente sig skapt til fører, fordi han hadde store maal, og dem vilde han ikke gi op. Det kan visst ingen tvil være om at det var tanken paa aa tevla ut Jaabæk som fødte hos ham planen om aa skape sig et presse-organ.

Han hadde jo før òg havt slike planer¹, og han hadde i hovedsaken havt et organ for sin politik i de aarene Richter styrte „Aftenbladet“.² Men „Aftenbladets“ liberalisme var blit mer og mer tannløs, og det kom efter hvert til beint fram aa motarbeide Sverdrups politik, — ved valgene i 1868 skrev det ennog og anbefalte professor Aschehoug til stortingsmann, netop fordi han var Unionskomitéens mann. Her kunde nok trænges et nyt og kraftig opposisjons-blad.

Sverdrup tenkte paa selv aa ta det i sin haand. Den 12te april 1867 skrev han et brev til lensmann Nils Enge i Sande om et hypotekbanklaan, og i dette brevet

¹ Se s. 165 fg.

² Se s. 269, 343.

la han til: „Jeg har saa meget hellere benyttet Leiligheden til direkte Korrespondance i dette Tilfælde, som det vil interessere mig leilighedsviis fra Dem at blive meddeelt, hvorvidt De antager, at et af mig under mit Navn redigeret politisk Blad af passende Størrelse og moderat Priis kan antages at ville vinde nogen Udbredelse paa Deres Kant. Jeg behøver ikke at give Program eller at paavise, at der er Trang til et Organ for frisindede og fædrelandske Anskuelser.“

„Hertil vil jeg da svare,“ skrev Enge tilbake den 25de mai, „at Deres Navn nu staar saa høit at jeg ikke kan tænke mig andet end at et saadant Blad vilde blive modtaget med Glæde af alle dem i Landdistrikterne, som har nogen Sands for vort offentlige Liv. For mit Vedkommende vilde det være en særdeles Tilfredsstillelse at erfare, at De gjorde Alvor af den Tanke, og jeg skal heller ikke undlade at anbefale Sagen paa det Bedste til Andre. Man er imidlertid her altfor lidet politiske, ja det er endog min Mening, at der hersker en saadan Slaphed næsten overalt lige overfor de offentlige Anliggender, at der maa en Vækker til, skal vi ikke synke aldeles sammen. Et Blad fra Dem troer jeg netop vilde være skikket til at sætte Liv i den døde Masse og det et sundt og friskt Liv. Det er en Jammer med Pressen, en Jammer med Skandinavismen og alt dette Uvæsen, som voxer Folk overhovedet. Imidlertid troer jeg Skandinavismen nu har faaet et Knæk i den almindelige Mening, som den vil have godt af længe.“

Med de siste ordene pekte Enge paa en kamp som Sverdrup nu kunde ha ønsket aa ta op, — kampen mot den nye skandinavisme, den unionelle samrøringspolitikk. Men det blev ikke til noget med hele bladplanen; det var ikke saa letvint aa sætte i gang et nyt blad.

Imidlertid tok det netop nu saa smaat til aa vokse op kampdjerpe opposisjonsblad kringom i smaabyene. Det var Sverdrups gamle plan fra 1853¹ om aa ringe inn

¹ Se s. 173.

hovedstadspressen med beleirings skyts paa alle kanter, som nu endelig tok til aa bli virkelighet. Det begyndte med „Nedenæs Amtstidende“ i Risør, der P. Chr. Bjørnsgaard fra 1867 — efter hans eget uttryk — „planmæssig aabnede Kamp mod det Friele og Schweigaardske Regimente“ og „søgte at aabne Folkets Øine for“ at netop Sverdrup var „Bærer af Fremtidens politiske Program“. Samstundes stillet overlærer Amund Utne „Drammens Blad“ sterkere og sterkere inn i rækken paa samme side, og folkehøiskolestyrer Olaus Arvesen utviklet „Hamars Stiftstidende“ mer og mer til et frisinnet kamp-organ i grundtvigiansk aand, i førstningen visstnok præget av en sterk skandinavisme. En annen grundtvigianer, sakfører Halvor Bentsen i Kragerø, sluttet sig til med bladet „Vestmar“ i 1868; han fik i „Morgenbladet“ attest for at han „paa det politiske Feldt synes at være vel meget afhængig af Johan Sverdrup og vore øvrige Levebrødspolitikere“. Samme aar kom „Bergensposten“ under styre av F. M. Wallem, en av Bjørnsons unge venner, og sammen med Theodor Blehr gjorde han det til et av de mest framskutte organer for nasjonal og liberal politik.

Slikt gav ny kraft i kampen. Men ennda var det en stor saknad at denne politik ikke raadde for et virkelig lands-organ, et samlende hovedstadsblad. Det kunde ikke være nok at Bjørnson og Vinje førte striden i hver sit ukeblad, fra hver sin kant mot den fælles fiende. Det trangs et blad som kunde friste tevlingen med selve „Morgenbladet“. Et dagblad var det som maatte til.

Tanken hadde længe været oppe; den meldte sig fra ulike kanter. Den magtstillingen „Morgenbladet“ hadde vunnet som hele Kristiania borgerskaps hovedorgan, kunde somtid kjennes trykkende nok for mange av borgerne selv, særlig efterat Friele hadde faat bladstyret. For i hans tid utviklet bladet sig mer og mer til organ for en bestemt politik, og det vilde holde mannstukt i rækkene. Friele hadde en stor evne til aa slaa ned paa sine fienders

svakheter, og han slap aldrig sit bytte. Det kom til aa staa skræk av hans flengende pen. Alt i 1862 kom det ut et oprop om aa stænge dørene for bladet, fordi det „krænker Velanstændigheden, tjener Hadet og, istedetfor at veilede Folket til Ret og Sandhed, bidrager Alt, hvad det formaar, til at forvirre disse hellige Begreber“. Men slikt maatte bli nytteløst, saa længe ikke et annet blad for alvor kunde fylle rummet, — det blev „Aftenbladet“ mer og mer uskikket til; „Christiania-Posten“ maatte gaa inn i 1863, dets efterfølger „Dagbladet“ holdt sig ikke stort over et aar, og hverken „Aftenposten“ eller „Intelligentssedlerne“ prøvde paa aa spille nogen politisk rolle. Nye bladplaner i 1865 og 1866 førte ikke til noget resultat; „Morgenbladet“ blev bare ennda mer overmægtig enn før.

Valgbevægelsen i 1868 reiste øket krav paa et nyt blad. Jaabæks vesle „Folketidende“ i Mandal strak ikke til, og selv bondevennene var ikke helt nøid med ham. Vi hører baade fra Hedmarken og fra Romsdalen, at det var planer oppe om aa faa i gang et nyt bondeblad, et blad med større politiske maal. Og samstundes tenkte Bjørnson paa aa sætte op et dagblad jamsides med „Norsk Folkeblad“. „Morgenbladets“ harske ord om de „raabarkede“ bønder egget tanken ennda sterkere fram; en mann som statsraad Irgens, den nye forsvarsminister, sa beint ut: „Dersom Akershus amts gaardbrukere hadde den rette ære for sig selv, burde „Morgenbladet“ ikke finnes under nogen manns tak i amtet.“ Og i førstningen av juni gik det ut fra Kristiania subskripsjons-innbydelse paa et nyt blad: „Dagbladet“ — „et politisk blad for Hvermand“. I innbydelsen hette det:

„Man behøver ikke at have færdedes meget om i denne Tid blandt Folk, hvad enten i By eller Bygd, for at have gjort den Erfaring, at der hersker stor Utilfredshed med Hovedstadspressen. Man finder ikke, at den sandru gjengiver den almindelige Mening i Landet. Er det sandt, som det upaatvileligt er, at et Lands Presse er en

sikker Maalestok for Folkets aandelige Standpunkt, da kan ikke Patrioten andet end med Harme og Bekymring tænke paa de Slutninger, Udlandet maa gjøre fra vor Presses Tilstand, ja, allerede har gjort. Man klager over, at Yttringsfriheden ikke kommer til sin Ret, at tvertimod de, der ønsker at diskutere de offentlige Anliggender, behandles med Vilkaarlighed og Partiskhed. Man ønsker derfor et nyt Dagblad, et frisindet, et i vor Grundlovs Aand sandt demokratisk Blad, hvor der er Anledning til frit at udtale sig uden Persons Anseelse — men uden Personligheder — ene og alene søgende det Sande og Rette i Fædrelandets Interesse, endelig skrevet i en anstændig Tone og i et folkeligt Sprog, forstaaeligt baade for Læg og Lærd.“

Den som sendte ut denne innbydelsen, var en gammel frisinned bladmann, som alt i mer enn tretti aar hadde været med i det folkelige opplysnings-arbeidet, — løytnant Anthøn Bang. Det kunde se ut av innbydelsen som om det bare var et frit diskussionsblad han vilde grunnlægge. Men det var et parti-blad. Da han 10de juni sendte nogen subskripsjons-planer til Johan Sverdrup, skrev han i følgebrevet at „Bladet vil blive et Organ for Deres egne politiske Meninger“, og idet han bad Sverdrup støtte bladet hos Akershus-bønderne, la han til: „Jeg beder Dem huske paa, at det er Deres egen Sag, hvorom her handles. Idetminste betrakter jeg det saaledes. Tager jeg fejl heri, da er det hele en stor Fejltagelse.“

En slik henvendelse maatte kalle paa nogen av Sverdrups dypeste interesser. Han visste altfor godt at han ikke i lengden kunde holde sin politik oppe bare med arbeid i Stortinget. Han maatte ha et organ, — et blad som baade kunde gi uttrykk for folkemeningen og paavirke den. Han visste det var sant, som Bang skrev til ham i et litt senere brev, at „meget vilde falde ham lettere som Partihøvding, naar han fik et paalideligt Blad at raade over“. Han slog likevel ikke til med det samme, — mest kanskje fordi han hadde vant sig til aa dryge med det

som ikke var plent uopsættelig, men litt visselig òg fordi han var uviss om Bang var den rette mannen. Bang var en trufast kar, et varmt hjerte, en offervillig sjæl; men han var ingen rap og slagfærdig bladmann, ingen klartenkt politiker, og dertil var han gammel og vanfør, — han maatte holde sig i ro bak stuedøren.

Først den 5te august skrev Sverdrup til Bang og bad om en personlig samtale med ham. Bang laa da i Drøbak, og Sverdrup skrev at om ikke Bang kunde komme en tur inn til Kristiania, maatte han kanskje selv reise ut til Drøbak, — saa viktig var saken for ham. Det blev nu ikke av nogen slik tur. Men efterat Bang i september hadde kommet tilbake til Kristiania, gik Sverdrup til ham. Det saa ikke lyst ut for „Dagbladet“ da; fra alle kanter av landet hadde Bang faat brev om at bønderne gjerne vil ha et nyt blad, men ikke et dagblad, — det hadde de hverken raad til aa holde eller tid til aa læse, — og det hadde ikke tegnet sig stort over 100 abonnenter. Det var ikke tale om at bladet kunde komme ut til 1ste oktober, saaledes som planen hadde været, og naar da det nye stortinget kom sammen, vilde opposisjonen fremdeles staa uten organ. Sverdrup vilde nu sætte kraft paa aa faa bladet i stand, og han mente det kunde ikke nytte stort med abonnent-samling paa forhaand; det det galdt om var aa reise kapital, saa bladet kunde komme ut og saa vinne abonnenter efterpaa. Han raadde da til aa lage et aksjeselskap, og helst mente han det burde kjøpe „Aftenposten“, saa hadde en et godt grunnlag med det samme, — boktrykker Schibsted negtet forresten aa selje bladet sit. Aksjetegningen lofte Sverdrup aa fremme av al sin magt; naar stortinget kom sammen, vilde han kalle sammen sine politiske venner til møte og lægge dem saken paa hjerte.

Bang fulgte raadet, og straks i de første dagene av oktober sendte han Sverdrup en aksje-innbydelse, formet som Sverdrup selv hadde ønsket den. Men Sverdrup holdt ikke møte med meningsfællene i tinget; han talte bare med en og annen av dem underhaanden. Og det

spørsmålet som her stadig reiste sig, det var: hvilke medarbeidere skulde Bang ha med sig? Det kom tingmænnene til Bang og spurte om, og til slut kom Sverdrup og Ueland sammen og vilde ha greie paa det. Men Bang kunde ikke gi noget tilfredsstillende svar; han hadde ikke forberedt saken ordentlig paa den kanten. Og ut over landet vilde folk like ens ha besked om den politikken „Dagbladet“ skulde følge; de skrev til Bang, at om han bare kunde kunngjøre „at Johan Sverdrup var med“, saa skulde de flokke sig om bladet. Men Sverdrup kunde ikke binde sig til Bangs blad; det blev bare Bangs navn det hadde aa flyte paa. Aksjetegningen blev det da heller ikke stort med, — den naadde ikke høiere enn til 120 spd.

Sverdrup kunde ikke være nøid med at det gik paa denne maaten. Jo længer stortinget sat sammen, desto mer maatte han sakne et blad som kunde støtte arbeidet. Han syntes det var hardt om „Morgenbladet atter skulde triumfere“, — om det paa nyt skulde beholde valplassen. Han fandt ingen hjelp i „Aftenbladet“, — det sa ikke et ord om politik i de første seks ukene av stortingssamlingen, og da det endelig tok ordet, var det til angrep paa bondeflertallet.

Sverdrup gik og ventet paa at det skulde komme et „utbrudd“, en strid som skulde kløive partiene skarpere enn før og dermed brøite vei for et nyt partiblad. Og utbruddet kom efter ordskiftet om Welhavens pensjon den 12te november, da Sverdrup og bønderne hindret en nasjonalbelønning til „Dæmrings“-dikteren.¹ Da reiste „Morgenbladet“ en hel storm imot dem, og kravet paa et kampblad til forsvar steg da ogsaa fram med større magt enn nogensinne. Ikke minst angrepene paa Sverdrup satte harme i folk.

En innsender i „Dølen“ skrev om pressen og bønderne: „At vore Presseforholde ere jammerlige, at de politiske og nationale Forholde ere forkvaklede og for-

¹ Se s. 67.

krøblede, at det burokratiske Overmod er stort, ja det har længe været erkjendt; men at det kunde gaa saa vidt, at endog Sømmeligheden, ligeover for saavel os selv som Udlandet, i slig Grad som nu kunde tilsidesættes, det har vel faa eller ingen tænkt sig. Det er hendt nu, hvad der endnu ikke er hendt i noget andet civiliseret Land, hvor konstitutionel Statsskik gives, at Halvparten af Nationalforsamlingen Gang efter Gang er bleven overdænget med det gemeneste Smuds, uden at den har fundet Forsvar, og saaledes paa en Maade er nægtet Ordet.“ Og innsenderen raadde „vore Thingsbønder til, som vore Presseforholde nu ere, selv at skaffe sig et Blad, om kun under Storthingstiden“.

Men „utbruddet“ kom ikke til aa føre Anthon Bang fram i stridslinjen. Tvert imot — det gjorde det klart at han ikke var sterk nok til aa staa fremst i vaapenbraket. Saa bittert han kjente det — han maatte drage sig tilbake for yngre kræfter. Og netop i de dagene gik det en liten flok unge menn omkring i byen og bare søkte efter leilighet til aa komme med i kampen. Det var først og fremst de mennene som hadde prøvd sig med „Vort Land“ aaret i forveien,¹ J. E. Sars og H. E. Berner, og i følge med dem kom Olaf Skavlan og Jonas Lie. De ønsket intet heller enn aa faa komme i gang igjen, og den som var den mest aktive og den mest praktiske av dem, den som var utset til leder av arbeidet, det var H. E. Berner, stifteren av det Norske Samlaget, Kristiania-brevskriver for „Drammens Blad“. Alt i oktober hadde han og Sars vendt sig til Bang for aa faa samarbeid med ham. Men saa dukket det op i november et nytt tiltak som en stund syntes aapne større muligheter; for her var den kapitalen som Bang vantet.

Det var generalkirurg J. F. Heiberg som arbeidde med aa sætte et nytt borgerblad ved siden av „Morgenbladet“, og alt i slutten av november hadde han faat tegnet en kapital paa 16 000 spd., — den steg i desember til

¹ Se s. 405.

20 000. Han vilde skape et helt storblad med én gang, et Norges „Times“ (det skulde ogsaa hete „Tiden“), og der vilde han samle alt han kunde faa tak i av bladmanns-evner. Han vilde gjerne ha ungdommen fra „Vort Land“ òg, og han tilbød Berner fast plass i bladet. Berner syntes dette var lokkende; men han gik først og raadspurte Sverdrup og andre liberale tingmænn, og i avtale med dem satte han til vilkaar at „Tiden“ helt ut skulde stille sig paa nasjonal og demokratisk grunn i politikken. Det var ikke Heibergs tanke, han vilde bladet skulde være „alsidig“, altsaa politisk nøytralt, og han vilde ha til styrer for det en mann som stod utenfor al politik. Da Berner svarte, at saa vilde han heller gaa i vei med sit eget blad, pukket Heiberg paa sine penger, og mente det gik ikke uten kapital. Men Berner sa stolt, med en vending efter Griffenfeldt: „Er ikke jeg liksaa meget værd med pennen min som De med Deres 18 000?“ Og han gik til Anthon Bang, som overdrog ham „Dagbladet“ til odel og eie.

Stor rikdommen var det ikke, — en aksjekapital paa 120 spd. og litt over 200 abonnenter. Og det var mange som trodde det ikke kunde gaa. Ennda midt i desember maaned begynte en del stortingsmænn aa arbeide for at de likevel heller skulde ta „Aftenbladet“ til organ. Det hadde tydelig tat støkk av al striden med aa reise et nyt blad, og fra slutten av november hadde det med én gang mannet sig op til politisk kamp; det kom dagstøtt med politiske ledere, og det støttet Sverdrup kraftig i en række saker. Men han trodde ikke paa det; han mente det vilde sovne inn igjen straks stortinget var slut, og han motsatte sig aa bygge paa „Aftenbladet“. I steden presset han hardt paa Berner for aa faa ham til aa vaage sig i vei med „Dagbladet“; han la det paa den unge mannen som en fædrelandsk pligt. Han skjønnte godt at Anthon Bang hadde havt rett, naar han stadig hadde mast paa at bladet maatte komme til nyaar, skulde ikke hele saken være tapt, — Sverdrup trang et organ mens stortinget var samlet. Og Berner gik fra departementspost og embedskarriere,

og tok „Dagbladet“. Mellem jul og nyaar blev kontrakten med boktrykkeren gjort, og fra nyaaret 1869 tok „Dagbladet“ paa aa komme ut. Stortingsflertallet under Sverdrup hadde et organ. Det var ett av stegene paa veien til aa samle et fast parti.

Det blev en hard trn for Berner aa holde „Dagbladet“ oppe, — meget arbeidsslit og stadige økonomiske vanskeligheter. Men han greidde aa slaa det nye bladet fram. Det synte sig at pennen var mer værd enn pengene; for „Tiden“ kom aldrig til aa se dagens lys.

„Dagbladet“ sa aapent fra, med det samme det begynte, at det vilde „tage Parti“. Det vilde gi rum til fri drøfting; men det vilde ogsaa selv ha en mening. Det innførte en ny skik i norsk presse-liv: saa godt som hver dag aa uttale bladets mening om øieblikkets stridssprmaal. Og det satte til program: folkefrihet og selvstyrelse. Det var Sverdrups program i baade indre og ytre politik, og bladet støttet ham straks i sak efter sak. Han blandet sig aldrig op i bladstyret; han vilde pressen skulde være fri og ubunden. Han kunde en gang iblandt hjelpe til aa reise penger, naar det knep som værst for bladet. Men ellers stod det helt selvstændig ved hans side, — en likestillet medkjmper i striden. Det gjorde hans sak ikke mindre nytte for det.

Sverdrup og Jaabæk.

Johan Sverdrups opposisjon — skrev Jonas Lie i Bjørnsons „Folkeblad“ i 1867 — „har i disse Aar, siden han begyndte, været det friske Vejr, der har blæst i vort politiske Liv, som har holdt det oppe i Folkeinteressen og aandelig talt fyldt Stortingetsgalleriet.“ Men disse ordene gjelder ennda mer om hans færd paa stortinget 1868—69. Her stod det i sanning friskt vêr om ham. Overalt er han med, og overalt er det storm i følge. Aldrig hadde det været slik tindrende djervhet, slikt næsten jublende kamp-humør og slik paagaahet i hans debat. Han kjenner han har magt bak sig, han har faat trygt fotfæste i norsk folkegrunn, og styrken hans vokser. Han slenger hansken til hele intelligenspartiet i sin avfeieende dom over Welhaven, han reiser Wergelands nasjonale aand til ny ære, han truer som Wergeland med unionssprengning, om ikke Sverige vil gi Norge dets rett, — for nu har Norge vokset sig saa sterkt at det kan staa alene. Han reiser sig til folkehøvding, han fylker folkets samhug og flertalsvilje om sig, og han fører det til storm paa skanse efter skanse. Han velter statsraads-taburetter, han flytter magtens tyngdepunkt med avgjørende virkning over i Stortinget, og han stiller maalet ennda længer frem: ingen kløiving i suveræniteten, ikke den allerringeste innskrænking i folkeviljens rett, — alt

eller intet! Han strir for et gjennomført demokrati i smaat og i stort, i kommune, kirke og skole, og om han taper i et slag eller to, — han mistviler likevel ikke et øieblik længer om den endelige seier. Han visste han var — som han i en stor kampstund uttrykte det — „forretningsfører for de store nødvendigheter innen samfundet“. Og han vendte sig med fortrøstning til sit folk: „Tal, tal, du norske bonde! Ti — som den klare øks i skogen, dypt og hjemlig klinger det.“

„Det er tydeligt,“ skrev Bernhard Dunker i et brev den 21de januar 1869, „at der er langt større Kræfter i ham end vi have villet indrømme. Men det er ogsaa først paa forrige og især paa dette Storting at han har viist dem.“ Dunker kunde ikke like ham: „Hans demagogiske Stræben, Stortalenhed med megen Snak og lidet Indhold, og især hans pangermanistiske Hjernesvind som Paaskud for Antiscandinavisme har altid været mig imod.“ Dunker mente det var en grænseløs ærgjerrighet som drev ham fram: „Han har sat det som sit Livs Opgave at blive Stortingets Leder og fordunkle Schweigaard, hvis Laurbær ikke have ladet han Nattero. Nu har han taget hele Magten, ikke alene fra Schweigaard, som længe ingen har havt, men fra Aall og alle andre.“ Hovedforklaringen paa at Sverdrup kunde vinne slik magt, fant Dunker i at han paa én gang gjorde sig til herre og tjener for majoriteten: „han gjør dens Ønsker, dens Lidenskaber, dens Instinkter til sine og gaaer altid i Spidsen.“ Sannere hadde det været aa sie at han gav politisk form og vilje til det som uklart og uten fast styre trængte sig fram i folkelivet. Det var en stor oppgave for ham aa vinne rett og magt for folkeflertallet; men han hadde da alt i en halv mannsalders kamp git prov for at han ikke var ræd for aa staa i mindretallet, og netop paa dette stortinget synte han greit at han var til sinns aa stake op retningslinjen for framgangen. Derfor hette det i et Kristiania-brev til „Drammens Blad“ straks efter nyaar 1869: „Sverdrup indtager paa dette Storting en ganske særegen

Stilling; thi han indlader sig ligesom Schweigaard ikke med Nogen udenfor Stortinget, og selv de mest Fremtrædende af hans Parti vide aldrig mindste Besked om, af hvilken Mening han er, før han udtaler den i Thinget.“ Innenfor stortinget forhandlet han selvsagt med meningsfrænder; men førerskapet tok han saa fast et grep paa som aldrig før. Det var næsten ikke en sak, uten han drog den inn under sin politik og gav løsenet for stemmegivningen.

Søren Jaabæk, som gjerne brukte tallene til maalestok, regnet ut at i samlet storting (altsaa ikke odelstinget medregnet) tok Sverdrup i denne tingsamlingen ordet 302 ganger, nøiagtig dobbelt saa ofte som Schweigaard, og talene hans utgjorde i „Storthingstidende“ 17831 linjer (omkring 150 sider), mens Schweigaard, som var næstemann, ikke hadde talt mer enn 6392 linjer. En syvendepart av hele stortingsreferatet falt paa Sverdrup, og han var mesteren for de fire længste talene paa stortinget.

Disse tallene gir bare det ytre uttrykk for den intense virksomhet han utfoldet. Han kastet sig over en hel række saker som han før hadde latt andre greie med, og han hadde, som Dunker skrev, „fundet det rette Midde til at seire i Debatten: han lærer enhver Sag tilbunds og kan den gjerne bedre end de Andre“. Han maatte arbeide hardere enn nogensinne; men det var liksom han hadde dobbelte kræfter mot før, og følgen var, som det hette i „Drammens Blad“, at han „nu fuldkommen behersker det Hele“.

Alle hadde ventet det skulde bli et kamp-storting. I det første stortingsbrevet sit i „Dagbladet“ (5te januar 1869) skrev en av de nye tingmænnene som valgbevægelsen hadde baaret fram, saksfører H. Schulze fra Solør: „Af samtlige vore 18 Storthing er det kun 2de, nemlig Storthinget i 1815 og 1833 som har været omfattet med saa megen Interesse og hvortil der har været knyttet saa meget Haab, som til indeværende Aars Storthing. Det store Tryk som hviler over Nasjonen, fornemmelig over

Landbefolkningen, . . . har skræmt Folket op af dets politiske og nasjonale Tryghed og avlet en Bevægelse, hvoraf 19de ordentlige Storting for en væsentlig Del er en Følge. Store nye Tanker ere i al Ro og Mag fostrede inde i Folkets Barm, og det er med disse til Program, at en stor Del af vore Thingmænd ere sendte afsted. Et Sammenstød imellem Gammelt og Nyt maatte altsaa ske, og dette Sammenstød er ogsaa foregaaet.“

Slik som kampen hadde artet sig under valgene, maatte det være den naturlige følge at Jaabæk blev føreren i kampen paa stortinget. Han var den som hadde styrt agitasjonen, og han rykket inn paa tinget i spissen for et parti. Men massen i dette partiet, bøndernes velgerflok, var netop den styrken Sverdrup maatte regne paa, om han skulde kunne føre fram sin politik; det maatte være en livssak for ham aa nytte ut den nyvakte kraft for sin kamp, drage bondeven-partiet over til sig og skyve Jaabæk til side. Lægger en litt større mening i ordene, blir det dyp sanning i det som Dunker skrev om grunnen til at Sverdrup nu for alvor optraadte som høvding: „Han frygtede for, at Jaabæk skulde blive Høvding, og derfor stillede han sig i Spidsen for alle Sager. Før havde han kun befattet sig med enkelte Sager. Nu tog han dem alle og afskaffede Jaabæk, som jo ikke har faaet Suk for sig.“

Det var i virkeligheten noget av det viktigste som foregik paa stortinget 1868—69, og det var avgjørende for hele Sverdrups framtid, at det lyktes ham aa ta førerskapet fra Jaabæk. „Stortinget stod ifjor,“ skrev Jonas Lie i „Morgenposten“ i februar 1869, „ved dets Samlingstid ligesom Herkules paa Skilleveien. Det havde at vælge mellem Hr. Jaabæk og Hr. Joh. Sverdrup, mellem det blinde listerlandske Kniberi paa den ene Side og en sparsommelig Reformpolitik paa den anden Side. Efter en Smule Vaklen, hvoraf bl. A. Debatteerne i Pensjonssagen bære Spor, gik Stortinget ind i den Gade, hvor Folkemeningen i det Store færdes, og det staar nu som et af de populære og mest anseede Storting, vort Land har havt.“

Sverdrup hadde seiret over Jaabæk, og alt ved nyaarstid kunde Schulze skrive i et stortingsbrev: „Men hvor er vor politiske Redningsmand Hr. Jaabæk bleven af? vil Læseren maaske spørge. I Norges Storthing spores han ikke synderlig, men derimod i sit Blad, der synes at bære ligesaa megen Ilske i sig nu som før.“ Det var ingen jordbund længer for Jaabæk, mente Schulze, saa sant tingflertallet holdt fast ved „det nye livsfriske politiske Program, der har ligesom gjenfødt vort Storthing og gjort det folkekjært“. Og dette programmet var Sverdrups.

„Forskjellen mellem Hr. Sverdrup og Hr. Jaabæk,“ skrev Jonas Lie i „For Ide og Virkelighed“ 1869, „er i Korthed udtalt den, at den første repræsenterer den Del af Nationen, der øverst paa Programmet sætter Reform og forbedret Stel i alle Administrationsgrene, for der igjennem at opnaae Besparelser og lettede Tilstande, medens den Sidste repræsenterer dem, som mere see Statens Velfærd i umiddelbart Kniberi paa Skillingen og lade de Reformer, hvortil der kan være Udsigt, indtil videre ude af Regjningen.“

Denne skilnaden laa kanske likevel mer i temperamentet enn i prinsippene. Det økonomiske spillet saa langt større en rolle for Jaabæk enn for Sverdrup. Jaabæk mente, som han en gang (i 1857) sa, netop vendt mot Sverdrup, at folket hadde et „retskrav“ paa at det blev spart, og dette retskravet kunde for ham skygge over andre krav. Sverdrup vilde ogsaa gjerne spare folket for unødige utgifter; han saa nøie paa skillingen før han gav den ut. Men først og fremst tenkte han da paa formaalet; for det maatte pengespørsmålet staa tilbake.

Han og Jaabæk møttes i den form for liberalisme som minst mulig vilde blande staten op i borgernes saker; det som kunde gaa med privat tiltak, det ønsket de begge aa holde staten utenfor, og derfor vilde de begge to innskrænke embedsverket saa meget som raad var. Jaabæk hadde i 1866 med sit høieste bifall gjengit i „Folketidende“ nogen spitzige ord av Sverdrup om dem som vilde gjøre landet til bare en „stor gage- og pensjons-anstalt for

embedsmænnene“. Sverdrup mente, som han sa paa stortinget 1869, at vi hadde et „for vidløftig og kostbart embedsverk“; men hovedsaken var for ham likevel ikke omkostningen, — det det mest galdt om for ham, var aa gjøre embedsverket til en tjener for demokratiet, ta fra det al selvstændig magt i staten. Jaabæk var med paa dette òg; men i juriesaken og i spørsmålet om aarlige storting hadde han synt at han ikke vilde ha demokratiet heller for dyrt.

Sparepolitikken var blit doktrine for ham, og han var paa sin maate, som „Morgenbladet“ sa, liksaa doktrinær som en tysk professor. Det gjorde ham altid litt stivbeint i politikken; men det kunde ogsaa, naar det galdt, løfte ham op over de klasse-interesser han stridde for, og drive ham til aa sætte prinsippene i første række. Sverdrup hadde altid prinsippene øverst i sin tanke; men de var rikere og flersidigere enn hos Jaabæk, saa han blev aldrig doktrinær. Demokratiet var viktigere for ham enn den liberalisme som bare vilde avgrænse statens opgaver; om han var frihandelsmann i prinsip, brukte han gjerne vernetoll, naar han syntes den i visse tilfælle kunde gjøre nytte, og han var ikke ræd for aa la staten gripe inn paa andre omraader heller, om det kunde tjene samfunds-interesser han satte pris paa.

Det som i grunnen skilte Sverdrup og Jaabæk sterkest, det var tenkemaaten i de nasjonale spørsmålene. Jaabæk hadde, som de fleste gamle bondepolitikere, ingen nasjonal holdning. Han kunde støtte nasjonale krav, naar de forénte sig med demokratiske eller med sparetanker, saaledes som i hærsaken, og derfor kunde en trygt regne med ham, naar det galdt aa avvise en politik som vilde skape unionelle institusjoner over Stortinget. Men i andre nasjonale spørsmåal stod det tørre nytte-hensyn fremst for ham. Derfor skrev han i „Folketidende“ 1868 at han „af Hensyn til Nyttens er imod den saakaldte Maalstrævning“; i et brev i „Aftenposten“ sammenlignet han sproget med pengemynten, og liksom han gjerne vilde ha ens mynt for flere land, syntes han det var en vinning

at Norge delte sprog med Danmark, — det hævdede han alt paa stortinget 1857, og det gjentok han mange ganger siden. Han vilde ikke bevilge en øre til framhjelp for norsk maalgransking, norsk teater eller norsk diktning.

Sverdrup derimot var brennende norskhetsmann. Han ikke bare skjønnte med sin fornuft, men han følte med lidenskap, at det var en rotfast sammenheng mellom den demokratiske og den nasjonale politik, og han hadde levende sans for de nasjonale aandsværdier i historiske minner, i kunst og i sprog; hans politiske rønsler hadde bare gjort ham sterkere og sterkere nasjonal. Han kunde ikke finne sig i aa tenke paa at dette nasjonale momentet skulde bli trængt til side i norsk politik; bare dette hensynet maatte være nok for ham til ikke aa ville la førerskapet gli over til Jaabæk.

Én ting var det som kunde gjøre det lettere for Jaabæk aa bøie sig inn under Sverdrup, — det var at han tenkte saa helt igjennem uselvisk. Han hadde ingensomhelst ærgjerrighet paa egne vegne; det var bare sakene som fyllte ham. Retfram og ærlig var han i lynde og færd, — en kunde være fristet til aa sie: næsten doktrinær i sin ærlige aapenhet. Han hadde liten evne til aa lempe sig efter tid og vilkaar. Men han var en mann en kunde lite paa i kamp, enten lykken var med eller mot. Han hørde i grunnen meget bedre til stridsmann og følgesven enn til fører, og det visste han full-vel. Fik han bare staa i den fylking han mente stridde for retten, kostet det ham intet aa la en annen ha høvding-rummet.

Sverdrup hadde langt høiere tanker om sit eget værd. Han òg var fyllt av sine saker, sine store prinsipper; men for ham var det en nødvendighet aa styre kampen for dem. Selve den ytre glans av førerskapet var mindre for ham. Ennda langt ut i 70-aarene sa han i fortrolig samtale med en yngre tingmann¹, at stillingen som „overgeneral for demokratiet“ maatte en framskutt bonde ha. „Jeg vet ikke en gang,“ la han til, „om jeg selv i grunnen er

¹ Meddelt i W. S. Dahls bok om Sverdrup, II 49.

politiker. Man har sagt det, og man har ennog villet tilfæste mig generals-epauletter. Men jeg vet best selv, at disse bæres og maa bæres av andre.“ Men det faktiske førerskap vilde han nu likevel ha. Han saa at han var den eneste som hadde fullt oversyn over hele framgangs-politikken, og det var hans livs trang aa fylke kræftene til kamp. Naar han tok ordet, blev det uvilkaarlig han som alle først og fremst lydde paa. Og han var ikke bare den vaapenføreste stridsmann paa sin side; han hadde evnen til aa samle hæren omkring sig, og han holdt den altid færdig til slag. Der han var med, maatte han være førstemann. Og han vilde være det òg.

Det var ingen given sak at bondevennene skulde samle sig om ham paa dette stortinget. Han maatte spenne sine kræfter til det høieste, vilde han vinne dem. Han maatte vise dem at det ingen annen framgangsvei var for dem, enn aa ta ham til fører. Og det blev da ogsaa en utfoldelse av politiske evner som stortinget aldrig hadde set maken til.

XXVIII.

Erobringen av flertallet.

Sparekravet var det første som reiste sig paa stortinget i 1868. Fra 30te oktober, da møte-forhandlingene kom i gang, og en maanedes tid ut-efter var det bare en del bevilgningsspørmaal av ymse slag som var fore, og her maatte det fort syne sig om Sverdrup og bondevennene kunde følges.

Straks den første dagen kom det en avgjørelse som — efter „Aftenbladets“ uttryk — vakte „ubehagelig Opmærksomhed“. Stortinget forkastet med 54 mot 52 stemmer et forslag om at Staten ikke skulde kræve tilbake en 3—400 daler som det hadde kostet aa sende hjem nogen forliste skipperer fra Hvitehavet. Slikt syntes mange var et kniperi paa skillingen som gik over alle grænser, og Sverdrup var med i flertallet; han maatte dele den haan som bladene øste ut over sparemænnene. Men beslutningen var nu i fullt samsvar med det som før hadde været bruk, og „Morgenbladet“ kunde med rette lægge det tyngste ansvaret paa de to ledende menn i budgetkomitéen, præsidentene Aall og Harbitz, „som kunde glemme, at de vare Medlemmer af Norges Nationalforsamling, men ikke af Lister og Mandals Amtsformandskab“.

Opskriket blev meget værre, da Stortinget tok fat paa embeds-pensjonene, og denne gangen vendte det sig mot Sverdrup personlig. Han hadde aldrig brukt aa lægge

sit ord med i pensjons-spørsmålene; men nu tok han ordet om den ene pensjonen efter den andre. Først og fremst sa han fra om det grunnsyn han vilde bygge paa: han vilde ha en regel i pensjons-tildelingen, — helst en pensjonslov som sparte for alt ordskifte, men i mellemtiden i det minste et rimelig samhøve efter embedenes vigtighet, saa det ikke svinget efter tilfældige omstændigheter. Han mente ogsaa en fik komme bort fra de gamle store tanker om hvad høiere embedsmænd trang til for aa leve naar de gik av, og han la vegt paa at det var blit alment „aa betragte penge med større respekt enn tidligere ved gagers og pensjoners ansættelse“. Det var en maateholden sparepolitik han hævded, og bare i særlige tilfælle vilde han gaa ut over de vanlige satser. Mere enn 1000 spd. vilde han bare gi avgaatte statsraader, og ellers fik det minke for de andre embedsmændene efter den stillingen de hadde havt. Litt omsyn vilde han ta til om de hadde formue òg.

Efter disse grunnsætningene støttet han Jaabæk i forslaget om aa sætte ned pensjonen for borgermester Fougstad fra 800 til 600 spd. Men naar Jaabæk ikke vilde ha nogen pensjon over 800 spd., fik han Sverdrup imot sig, saaledes navnlig ved et par generals-pensjoner som Sverdrup vilde ha sat til 1000 spd. Og i et annet tilfælle viste det sig at han vilde regne det for en særlig omstændighet som gav krav paa øket pensjon, at vedkommende embedsmann hadde gjort hæderlig tjeneste i krigene 1808 og 1814. Gang paa gang gik han saaledes mot Jaabæk, og da tapte Jaabæk altid. Men det som voldte skriket, det var at han ikke vilde være med paa aa gi dikteren Welhaven større pensjon enn 800 spd., ikke nogensomhelst „nasjonalbelønning“ for hans diktning¹.

Eftertiden har fullstændig gjort til skamme de ord Sverdrup ved den leilighet uttalte, om at Welhaven, naar et ætled var gaat, ikke længer vilde være nogen „litterær størrelse“, og at ingen av hans sanger vilde leve

¹ Jfr. s. 67 og 428.

paa folkets munn. Det som stængte for Sverdrups syn, det var at han i Welhaven saa en motstander av hele den nasjonale reisning, og striden fra 30-aarene var for ham ikke endt, men stod fremdeles i dagens politik og aandsbrytninger. Han hadde utvilsomt ogsaa rett, naar han minnte Schweigaard og andre om at det nok kunde sitte litt igjen av stridsminnene paa den andre siden òg. Og det blev ialfall partipolitik ut av den blad-kampanjen som fulgte, da Stortinget med 55 mot 54 stemmer sluttet sig til Sverdrup. Mens „Aftenbladet“ nøide sig med aa klage over bøndernes mangel paa sans for den høiere kultur, kastet „Morgenbladet“ sig over Sverdrup baade i redaksjonelle og i innsendte stykker. Det sigtet ham for uærlighet i argumentasjonen, fordi han hadde draget sammenligning med Wergelands avviste søknad i 1845; det slog paa at han bare hadde været ærendsven for „gammelt Familienag“¹; det talte om hans „hidsige“ og „iltre“ natur, og det gav ham et velment spark med en slut-sætning om at „Hr. Sverdrup, som har nydt og fremdeles nyder meget godt af Storthinget, har paany fremvist en lidet nobel Side ved sin politiske Karakter: Forfølgelseslyst mod politiske Modstandere“.

Bjørnson tok til slut kraftig til orde mot denne „klapjagt“, og han pekte paa at alle til syvende og sist maatte være Sverdrup takknemlige for hans optræden i pensjons-saken: „Hvorledes vilde det dennegang have set ud, hvis Sverdrup, som saa Faren, og som før aldrig har blandet sig i Pensjonsvæsenet, ikke havde taget Anførselen ogsaa her, saa Jaabæk neppelig fik en liden Reserve at føre.“ Bjørnson gav det raad, ikke aa angripe Sverdrup, men la ham „beholde Taget; thi han opnaar i hvert Fald Mere af Bønderne end nogen Anden“.

Sverdrup beholdt taket, og forfølgelsen i „Morgenbladet“ styrket i virkeligheten bare hans stilling. Han slap ikke budget-spørsmålene, og han holdt et prinsipielt oppgjør til begge sider, da han nogen dager efter pensjonssakene talte for aa bevilge den store sum av 120 000 spd. til en

¹ Jfr. s. 66.

telegraflinje fra Tromsø til Vadsø. Han vilde være med aa ta de store løft for en bedret samfærsel, slik som „statens øiemed og de forskjellige landsdeles interesse krævde“; han vilde ikke prute paa det som her var stort og væsentlig. Men paa den andre siden vendte han sig mot Schweigaard som hadde talt om at tingmænnene i slike saker maatte syne sig som „handlingens menn“, og spottet lystig over at slikt blev sagt „fra den samme kant som ikke vilde gjøre et hanefjed i samfundets interesse hvor det galdt store, erkjente reformer“, — disse „handlingens menn“ som letvint skaffet underskot paa budgettet, men motsatte sig de betydningsfulleste framsteg. Han for sin part mente at statshusholdningen ikke blev ført slik at resultatet svarte til kostnaden, og han hævdede at „det var betimelig aa begynne med aa reformere, visstnok med forstand og maatehold, men med fasthet og ubøielig konsekvens“. Særlig lovte han, at naar han la fram militærbudgettet, skulde det bli høve til aa stemme for innsparinger.

Det blev da heller ikke mer enn omkring 30 mann som vilde utsætte telegraf-bygningen i Finmarken, endda en mann som præsident Aall talte for det. Minst halvparten av bønderne fulgte Sverdrup, fordi de stolte paa hans moderate sparepolitik. Han tilfredsstillet dem ogsaa, idet han samme dag hjalp til aa faa forkastet en lønsforhøielse for telegrafistene som ikke svarte til lønningene i andre arbeidsgrener, og dagen efter hindret han en forhøielse i kvartergodtgjørelsen for offiserer i garnison. Men straks efter var han med aa drive fram en øket bevilgning til Bergens Museum, fordi det her galdt et viktig fædrelandsk formaal. Han lot sig ikke binde til en systematisk sparing bare for sparingens skyld; han saa hver bevilgning i en videre sammenheng. Men fordi han stadig la vekt paa at de trykkede tider og folkets krav maatte tvinge til sterke økonomiske omsyn, vant han økende tillit, mens Jaabæk bare kunde holde en liten flok samlet om sig, — en flok som det rigtignok hadde stor betydning for Sverdrup aa vinne, fordi det bare var ved hjelp av kon-

servative embedsfolk og byborgere at han seiret over Jaabæk i bevilgningssakene.

Da var det Jaabæk kom og tilbød forbund.

Det blev snakket meget i samtiden om de „manøvrer utenfor Listerland“ som folk mente Sverdrup foretok for aa vinne Lister-benken og bondevennene, og det er baade dengang og siden gisset meget om hvad han maatte by og gaa inn paa for forbundet med dem. Vi er i det heldige tilfælle at vi ikke længer er nødd til aa gisse os fram. Jaabæk var en ordensmann, og naar han gjorde en politisk avtale, vilde han ha alt klart og greit. Han nøides hverken med stilltiende eller ennog med bare muntlig overenskomst, og ennda han kunde møtes med Sverdrup i tinget hver eneste dag, satte han sig ned og gjorde sit kontrakt-tilbud skriftlig. Han sendte Sverdrup følgende brev :

„Højtærede!

Undskyld efterstaaende Linier; der er noget i min Barm som siger mig, at jeg ikke bør holde dem tilbage. Jeg vil gaa lige paa Sagen.

Der burde være større Enighed blandt de nogenlunde Ligesindede paa Thinget. Jeg vil saa gjerne, om jeg kunde, bidrage dertil. Hvad er her at gjøre?

De, Højtærede, arbejder for aarlige Storthing; principielt er jeg deri enig. Men da Storthingene er blevne værre og værre, saa har jeg kommet til at frygte selve Thingene, og vilde ikke være med derpaa uden jeg saa, at Valgene forbedrede sig. Jeg øjner nu en Forbedring og begynder at forsone mig med Tanken om aarehvert Thing.

De, Højtærede, holder fast ved Juryen; De har Ret deri, og jeg elsker den ligesaa varmt som før, men Kostningen skrækkede mig, og 100 nye Embeders Oprettelse kunde jeg ikke bekvemme mig til. Faa Juryretten billig — saa billig som mulig, og da vil Sagen gaa.

Disse 2 Ting tænker jeg mig, at De holder fast paa, og bør holde fast paa; det er de store politiske og borger-

lige Rettigheder, som De stiller øverst. Men denne Gang kommer noget Andet til, som jeg hos Dem ikke i den Grad før har sporet, nemlig en gennemført sparsom Statshusholdning. Jeg bebrejder Dem ikke for hvad De før har gjort; men jeg priser Dem for hvad De allerede paa dette Thing har udrettet, og dermed vist hvad De vil. Dette indgyder mig Mod og Haab. Nu burde man komme til Enighed. Jeg stiller Ekonomien øverst; dette ved De. Deres og mine Meninger kan forenes, naar De i nogen Grad kunde give efter i det brændende Rentespørgsmaal. Jeg har tænkt mig: for løse Laan 6 0/0; Pantelaan i Norges Bank og i visse offentlige Midler samt Umyndiges Midler 4 0/0, Hypothekbanken røres ikke ved, udenforsaavidt som Indkrævningen kunde gøres billigere, hvilket De forhaabentlig ikke har noget imod, naar det med Tryghed kan ske. Private Pantelaan og nogle offentlige Laaneindretninger forbliver 5 0/0. Men hvis De gaar ind paa Spørgsmaalet og saa langt De gaar ind paa det, maatte De ikke være passiv enig, men aktiv enig, ligesom jeg med aarlige Thing og Juryen skulde ved mit Blad bære Tanken frem blandt Folket — og maaske meer.

Endnu nogle Vilkaar maatte jeg opstille: At De er med paa Tanken om direkte Valg og at faa et brugbart Forslag derom istand, saant med paa Schulzes eller mit Forslag om et vist Beløb, som ikke kan gøres Indførsel i.

Men Rentespørgsmaalet — i nogen Grad — lægger jeg Dem paa Hjertet. Det er et mere brændende Spørgsmaal end De maaske tror. Selv om det som statsekonomisk Spørgsmaal ikke er saa ganske klart, saa er det vigtigt fra det Synspunkt, at „Naar Alle har Uret, da har de Ret“.

Højstærede: De beroliger Folket, og en Enighed kan muligens komme istand, som ellers er umulig.

Udfaldet skulde blive:

- Aarlige Storthing og Jury paa den ene Side;
- Rentespørgsmaalet — i nogen Grad — og Schulzes eller mit Forslag paa den anden Side.

Disse ere Tabo-Spørgsmaalene; nu ligger de i Deres Haand. Da vil De blive en Fører for et veldigt Parti, der blev uimodstaaeligt.

Nogle faa Ord mundtlig af Dem; men denne Skrivelse bliver blot imellem os dersom Enighed ikke kan opnaaes; opnaaes saadan, kan den bruges som De vil.

Oslo den 28. Nov. 1868.

Ærbødigst
S. Jaabæk.

Foran har jeg forsømt at omtale en Lov, som er et Hovedled i mine Vilkaar for ønskelig Enighed. Det er Skydslovgivningen, den maa gjøres saa:

at Skydstvangen ophæves, og at offentlige Tjenestemænd faar sig Udlægget erstattet — ikke mere.

Jeg forudsætter, at De Intet har herimod; men det drejer sig da om Deres aktive Bistand, som altid forventes af Føreren i alle større Sager idetmindste.“

Sverdrup kunde ikke være blind for hvor meget som her blev budt ham. Han vilde faa et fast parti, og han kunde gjøre regning paa sikkert flertal for et par av sine største saker, — aarlige storting og jury. Det som blev krævd av ham til vederlag, skulde ikke synes saa meget. I rentespørsmaalet hadde han selv i 1851 været med paa aa binde rentefoten for kortsigtige gjeldsbrev til høist 6 pst.¹, og han var i det mindretallet som stemte imot, da renten for slike laan blev git fri i 1857 og pantelaansrenten samstundes blev sat op fra 4 til 5 pst. Om han prinsipielt holdt paa fri rentefot, saa hadde han da synt at praktiske omsyn kunde faa ham til aa lempe paa prinsippet, og de harde tider i 60-aarene kunde nok synes gi grunn til aa slaa renten ned. Han hadde likevel i bondeven-møtet paa Lillestrømmen den 20de juni tat avgjort standpunkt imot nedsættelse av rentefoten², og han bygde meget paa røinslene sine fra Hypotekbanken, —

¹ Se s. 154.

² Se s. 409.

han saa det var uraad aa holde renten nede med kunstige midler, og laantagerne kunde heller mangel gang svi hardt for at lovgivningen la band paa laanevirksomheten. Et par dager efter hadde bondevennenes landsmøte paa Hamar samrøstes stillet krav om lavere rentefot, og det heter i referatet i „Folketidende“: „Ingen Sag vakte saadan Deltagelse som denne, og i ingen Sag var Enigheden stærkere mellem alle Medlemmer, at noget Alvorligt maatte gjøres, selv hos de Medlemmer, der Lørdagen forud hadde været tilstede i Rommerigets Fogderiforening, hvor Herr Hypothekbankbestyrer J. Sverdrup havde modarbejdet Rentespørgsmaalet — de lod sig ikke i mindste Maade rokke. Og sandt at sige er Rentespørgsmaalet et saadant Hovedpunkt for det norske Folk under de sørgelige fortrykte Omstændigheder, at mæge dertil neppe har staaet for Tur i en lang Række af Aar.“ Sverdrup kunde godt ha forsvart det, om han bøide sig for slikt et krav.

De andre vilkaarene Jaabæk satte op, maatte koste ham meget mindre. Direkte valg var i og for sig lett aa forlike med hans demokratiske synsmaate, om han saa ikke enda kunde finne saken praktisk moden. Innskrækning i retten til aa søke utlæg for gjeld hadde han alt været med paa i 1851, da „tolvdalers-loven“ kom istand¹, og enten grænsen nu blev løftet til femti daler efter Schulzes forslag eller hundred daler efter Jaabæks, det kunde ingen prinsipiell skilnad gjøre. I skyssloven hadde han staat sammen med Jaabæk i 1859², saa her var heller ingen vanskelighet.

Desto eiendommeligere er det at han slet ikke svarte paa Jaabæks brev, hverken muntlig eller skriftlig. Han maatte vite det var en vaagnad med aa tie. Han maatte være budd paa at Jaabæk vendte sig fra ham og drog forbunds-tilbudet tilbake. Men han tok vaagnaden. Og politikken hans i den næste maaned gir forklaringen: han vilde styrke fotfæstet sit hos bønderne, og han vilde bygge

¹ Se s. 155.

² Se s. 311.

en bred nasjonal platform for sin gjerning, saa han ikke skulde trænge ta imot vilkaar av Jaabæk. Han vilde staa som fører paa sin egen grunn.

Han tok førerskapet med fast haand straks i det første store spørmaalet som kom fram paa dette stortinget, — stemmeretssaken. Det var jo hans egen første sak fra 1851¹ som meldte sig paa nyt. Om den ikke kom med saa vidtgaaende krav som dengang, og om han ikke selv længer vilde gaa saa radikalt til verks, saa hadde da folkevoksteren i de siste aarene bare styrket ham i overtydningen om at valgretten maatte bli lagt paa ny grunn. Han hadde paa stortinget i 1866 tat ordet for en utvidende fortolkning av grunnlovens forskrift om valgretten, slik at den som bare var medeier i matrikulert jord ogsaa skulde faa bli med aa stemme, — det var den maaten aa vinne valgrett paa som Marcus Thrane hadde raadd arbeiderforeningene til aa bruke. Men det blev bare 18 stemmer i Stortinget som vilde godkjenne denne grunnlovs-tolkningen, og følgen var bl. a. at en mann som landhandler Baard Haugland blev avvist som valgmann to aar efter.

Nu, i 1868, trængte spørmaalet langt sterkere paa, fordi nye klasser krævde rum i samfundsstyrelsen, og det var uundgaaelig at noget maatte bli gjort. Sakfører Ludvig Daae la fram sist i oktober lovforslag om aa utvide den kommunale valgretten til alle som betalte skat, og alt tre uker efter kom konstitusjonskomitéen under byfut Christensen — den samme som tre aar i forveien hadde erklært al stemmerets-utvidelse for unødvendig² — med innstilling om at „Tiden nu maa være kommet til at gjøre et bestemt Skridt“ i den veien. Komitéen var blit forlikt om ikke aa gaa saa langt som Daae hadde tenkt; den vilde bare gjøre et tillæg til de gamle valgrets-vilkaarene, saa desuten de som blev lignet efter en inntækt av 50 spd. paa landet og 150 spd. i byene, skulde faa valgrett.

¹ Se s. 123 fg.

² Se s. 403.

Det var overgangen fra klasse-prinsippet til census-prinsippet som dermed skulde bli gjort. Det var det tydelige uttrykk for at det norske samfundet holdt paa aa lage sig om.

Saken maatte vække strid. „Morgenbladet“ ropte straks til motstand fra den konservative siden; det skræmte med at efter komité-forslaget „vilde Styrelsen falde i Hænderne paa den rene Daglønnerklasse“, og kom saa siden alminnelig stemmerett, blev det „ensbetydende med de lavere Klassers Herredømme over de mere oplyste og egentlig besiddende“. Paa den andre siden syntes en mann som Jaabæk at forslaget ikke gik langt nok; han hadde mer og mer tat standpunkt for alminnelig stemmerett, og det laa ikke for ham aa gjøre avslag. Men det hadde ikke lykkes ham aa faa bondeven-foreningene med paa slik radikalisme; de erkjente nok at valgretten kunde trænge til utviding, men vilde ikke ha for meget av den og helst ikke paa selve landsbygden, — det var overklassen i byene de vilde til livs. Det var fullt paa det rene, og vi har vitnemaal nok om det, at selv et saapas moderat forslag som det Konstitusjonskomitéen hadde formet, ikke kunde regne paa flertal hverken i odelsting eller i lagting.

Sverdrup grep inn og berget saken fram saa langt som mulig var. Da den kom fore i odelstinget den 30te november, og efterat ikke bare Schweigaard og Broch, men ogsaa en framskutt bonde som Olai Wiig hadde uttalt sig imot forslaget, traadte Sverdrup fram med sit eget forslag. Tankeføringen i den utførlige talen kan holdt pekte tydelig paa alminnelig stemmerett. Han efterviste hvorledes samfundsvilkaarene i landet hadde ændret sig siden 1814, med nye klasser av ombudsmænn som maatte bli aa side-stille med hin tids embedsmænn, med frie industridrivende og med talrike arbeidere som kunde staa jamt med hin tids borgere og bønder, og han mente det var heller for tidlig enn for seint aa gi de nye mænn part i folkemyndigheten. Han saa ikke paa saken bare som et skatte-spørsmål; kommunen var for ham, liksaa lite som sta-

ten, bare et økonomisk interessentskap, men liksaa vel et kulturfællesskap, og det var personligheten han la den største vekt paa. Men han understreket med det samme, at i virkeligheten bar de smaa skatydere forholdsvis de største samfundsbyrder, og han vilde netop skape en motvekt mot de store skatydere som altfor let klikket sig sammen og misbrukte magten. Han ønsket et brudd mellom gammelt og nyt, han vilde gi al folkerepresentasjon et bredere grunnlag og drage den inn under sterkere paavirkning av de almene interesser i steden for klasse-interessene. Men det framlægget han sluttet med, gikk slet ikke derfor ut paa alminnelig stemmerett. Tvert imot — han vilde først efter hvert drage de nye klasser inn i samfundsstyrelsen, og han foreslog stemmeretsgrænser som i flere punkter var trangere enn Konstitusjonskomiteén hadde sat op: han vilde øke census til 100 spd. paa landet og 200 spd. i byene, han krævde minst et aars ophold i kommunen, og han vilde at den som ønsket aa gjøre bruk av sin valgrett, skulde melde sig selv paa forhaand til manntalsføreren.

„Det maa siges“ — hette det efterpaa i „Morgenbladet“ om utfallet av stemmeretssaken — „at ligesom Hr. Sverdrup paa dette Storthing i det Hele har vist en mærkelig Evne til i alle betydeligere Spørgsmaal at indtage et saadant Standpunkt, at han kunde vente at faa Flertallet med sig, og herunder oftere har lagt for Dagen en for hans lidenskabelige Natur ikke ringe Grad af Klogskab, saaledes var det i nærværende Tilfælde den mæglende Form, han vidste at give sit Forslag, og den Dygtighed, han under Debatten udfoldede ligeoverfor de forskjellige Synsmaader, som bevirkede, at der overhovedet kom en Beslutning til Lov ud af Odelstingets Forhandlinger.“

Det maa jo ogsaa bli sagt at den konservative motstand som Schweigaard var hovedmannen for, blev ført uten virkelig styrke og holdning. Det var tydelig at motstanderne kjente sig paa sviktende grunn; det var uraad for dem aa bli staaende paa klassetanken i grunnloven, og

de kunde derfor ikke reise noget prinsipielt innkast mot de nye forslag, — de bare pirket med smaating. Sverdrups forslag slog rent føttene unda dem; han vant for sig ennog saa forsigtig en general som amtmann Aall, og de to samarbeidde virksomt paa den endelige formulering. Efter to dagers ordskifte blev det igjen et mindretal paa høist 27 mann (mot 56) som ikke vilde ha saken fremmet, og efterpaa seiret Sverdrups forslag i alle hovedpunkter. Det synte sig at det var bare 19 mann i odelstinget som vilde være med paa en videregaaende reform. Sverdrup hadde visst aa finne utvei til aa samle et framstegsvenlig flertal; baade personlig og politisk var det en stor seier.

Utfallet kom høist overraskende paa almenheten, særlig da paa den konservative del, og i „Morgenbladet“ blev det aapnet et voldsomt felttog mot saken, med sterke ord mot det „indbrydende Masseherredømme“ og om det begynte angrep paa grunnloven. Men tidene hadde skiftet. Mens bladet faa aar tilbake hadde kunnet mobilisere hele smaaby-pressen til hjelp i kampen mot Reformforeningen, saa maatte det nu vedgaa at saa godt som hele pressen støttet stemmerets-vedtaket. Det paakallte særlig Kristiania borgerskap og Østlandets storbønder, og i Akers herredsstyre møtte Sverdrup selv hard motstand, da det blev oplyst at efter hans forslag vilde tallet paa de valgføre bare i Vestre Aker stige fra 412 til 1328, derav over halvparten arbeidere. Slik magt-omlægning vilde Akersbønderne ikke være med paa; proletariatet, sa de, maatte bli holdt utenfor, og de vilde ha samme høie census paa landet som i byene. Sverdrup svarte med aa fortælle at det var paa tale i lagtinget aa sætte by-census for de herredene som laa inntil en by, og han sa at han for sin part ikke vilde motsætte sig slikt et tillæg, dersom det var ønske om det i stortinget og det var mulig aa finne praktisk form for det. Men han la til — saa oplyser han i et brev til et lagtings-medlem — at han „med Bestemthed fastholdt Odelstingets Beslutning, om ogsaa et saadant Tillæg ikke blev den givet, og at han forsaavidt

ikke agtede at gaa paa Akkord“. Ordene hans blev likevel av somme tat som et løfte, og innsendere i „Morgenbladet“ maste paa ham om aa opfylle det. Men siden ingen i lagtinget tok op tanken, vilde ikke han heller gjøre noget for den, — han mente det var et unødige paafund. Det store for ham var det almene retfærdighets-prinsip, og da maatte omsynet til særskilte vilkaar i enkelte distrikter, ja til selve hans egne velgere vike.

Den konservative motstand samlet sig mer og mer om aa kræve — ikke forkasting av al stemmerets-utviding, men heller garantier mot de nye magter, med særskilte privilegier for de rikeste. Og professor Aschehoug bar fram et slikt forslag i lagtinget. Et par lagtingsmenn som fra første hadde holdt paa stemmerets-utviding, var nu blit skræmt, og lagtinget forkastet odelstingets vedtak efter tre dagers ordskifte den 18de januar 1869 med 14 mot 14 stemmer. Saken kom da tilbake til odelstinget den 11te februar; men det holdt fast ved loven med 54 mot 28 stemmer, og saa bøide lagtinget sig, idet to mann gik over.

Sverdrups seier i Stortinget var dermed fullkommen, og hans stilling som partifører kunde ingen skade ha av at Regjeringen negtet sanksjon. Han blev bare fører i en enda bredere kamp. Og selve saken blev slet ikke opgit, men fik bare videre sigte. Han hadde straks fra første stund pekt paa at en utviding av den kommunale valgrett maatte ha følger for den statsborgerlige. Motmænnene hadde hele tiden brukt dette til skræmsel, men uten synderlig virkning. Da odelstinget hadde loven for sig for annen gang, vedtok det efter framlæg av Jaabæk — mot 27 stemmer — en henstilling til Stortinget om aa velje en komité som skulde forme grunnlovsforslag om valgetten. Og straks lagtinget hadde godtat loven, vedtok stortinget (4de mars) aa nedsætte slik en komité, — Sverdrup blev valgt inn i den med høieste stemmetal. I spissen for et flertal i komitéen — i lag med Ueland, Krogness, Ole Welde, Daae, Richter, Sø-

renssen og byfut Christensen — la han saa fram et forslag til grunnlovs-ændring som satte op for den statsborgerlige valgrett de samme reglene han hadde faat Stortinget med paa for den kommunale, og dette forslaget hans blev mer og mer det bærende i stemmeretsstriden, helt til det store gjennombrudd i 1884.

Førerskapet i stemmeretssaken hadde han vunnet sig alt ved seieren i odelstinget i de tre første dagene av desember 1868. Og to dager efter gjorde han et nyt framstøt som gav vitnemaal om at han vilde føre demokratiet til kamp ogsaa for nasjonale interesser. Han visste det maatte komme en stor strid om unionsforholdet, naar forslaget fra Unionskomitéen skulde fore, og han vilde fyrebu den nasjonale motstand ved aa flytte skansene længer fram.

Det var da utenriksbudgettet kom fram i stortinget den 5te desember at han reiste striden. Han hadde her valgt en slagmark der han kunde vente aa fylke sparemænnene om et nasjonalt krav. Det som for ham var hovedsaken, det var den uværdige stilling Stortinget hadde paa dette omraadet. Utgiftene til diplomatiet blev for hvert aar gjort op i rent svensk statsraad, og i forhold til det som den svenske Riksdagen bevilget, blev Norge krævd for sin anpart efter folketallet, uten at Regjering eller Storting fik minste innflydelse paa hvad pengene skulde bli brukt til. Med konsulat-utgiftene var det litt likere, for de blev gjort op i sammensat statsraad; men her òg maatte Stortinget bevilge *en bloc* efter det forholdstal som var sat op. Dette vilde ikke Sverdrup længer finne sig i; det syntes ham altfor meningsløst at hele utenriksbugettet skulde bli lagt fram for Stortinget med en 8—10 linjer paa svensk fra den svenske utenriksminister. Han foreslog at Stortinget skulde kræve spesifisert budget, saa det kunde drøfte de enkelte poster og gi sin mening til kjenne. Slik en ordning, sa han, var det eneste som gav „innflydelse, magt og betydning“, og det var ikke annet enn „hvad regjeringen skyldte tinget, og hvad tinget

skyldte sig selv som bevilgende statsmyndighet og som representanter for et selvstendig, uavhengig rike“. Men han forsømte heller ikke aa eftervise at det kunde ha reel betydning for selve pengespørsmålet; han godtgjorde med en lang række eksempler at „der blev begaat et sant sløseri med utgiftene til vort diplomatiske væsen“, og han mente hele utenriksbudgettet kunde la sig nedsætte næsten til det halve, om alt blev innrettet rimelig.

„Morgenbladet“ føk øieblikkelig op og kallte forslaget en „Brandfakkel“. Det opdaget i det en farlig „Indflydelse af Reformklubbens gamle Kjerne“. Det talte om „Overrumplinger og hovedkulds Afgjørelser, hvis Konsekvenser man iforveien ikke overser og beregner“. Det advarte mot aa røre ved hele saken, fordi „disse Materier høre til de vanskeligste, største og langvarigste Opgaver, som kan stilles norske Politikere til Løsning“. Det skræmte ennog med at forslaget maatte føre til unions-parlament, fordi det ellers ikke var raad aa faa de to stater til aa bevilge likt. Og samme dagen saken skulde fore til avgjørelse, spaadde bladet at forslaget vilde „fremkalde Konflikter, til hvis Løsning de nugjældende unionelle Bestemmelser ikke anvise nogen Udvei“. „Morgenbladet“ mente at drøftingen av budgettet i Sveriges riksdag var „fyldestgjørende ogsaa for norske Interesser“.

Men forslaget gik igjennem i stortinget den 17de desember mot bare 12 stemmer. Schweigaard og nogen faa mann til strittet imot; men det fik støtte av O. J. Broch, ja selv av „Morgenbladets“ medarbeider professor Aschehoug, som rigtignok mante til aa gaa svært varlig fram og ikke lægge for stor vegt paa Norges selvstændighet. Vedtaket var en ny seier for Sverdrup, og da Anthon Bang ønsket ham til lykke med den, skrev han: „alene den er nok til at gjøre Deres Navn udødeligt i Norges Storthingsannaler.“ Nogen strid med Sverige blev det ikke av for den saks skyld, og Regjeringen fik i 1869 gjennomført, ikke bare at utenriksbudgettet for framtiden skulde bli lagt fram med fulle detalj-oplysninger, men desuten at

de diplomatiske utgifter, liksaa vel som konsulat-utgiftene, blev gjort op i sammensat statsraad.

Endelig den 18de desember, siste møtedag før juleferien, grep Sverdrup med avgjørende virkning inn i en sak til, — denne gangen galdt det vei-budgett, altsaa en ekte bonde-interesse. Siden staten, efter veiloven av 1851, hadde lagt veibygningen under sig, hadde størsteparten av utgiftene, fire femteparter, været utlignet paa matrikelen, og skatten hadde efter hvert steget fra to til tre mark om aaret paa skylddaleren. Da samstundes daarlige aar kom og trykket jordbruket, var det naturlig at bønderne klaget over de økende tyngsler, og Regjeringen kom dem paa en vis imøte, idet den for stortinget i 1868 foreslog at amtene skulde slippe med tre fjerdeparter av veiskatten, mens byene skulde overta en fjerdepart mot før bare en femtepart. Men faktisk blev det nøiagtig samme skat paa matrikelen som før, og bønderne i Stortingets veikomite visste sig da ikke annen utvei til lette enn aa foreslaa hele veibudgett nedsat. Mens Regjeringen bad om, og komité-flertallet gik med paa, en samlet bevilgning paa 567 000 spd. for det næste treaaret, vilde et mindretal paa tre bønder bare bevilge 428 000 spd., og derved kom de ned igjen til en skat av to mark paa skylddaleren. Men det betydde selvsagt at meget av veibygningen blev utdrygd til senere, og nedslaget gik saaledes direkte ut over bygdene.

Da la Sverdrup fram et forslag som paa én gang gav bygdene det meste av de veiene de ønsket, og lettet matrikelen for værste tyngslen. Han vilde ikke sette budgett ned længer enn til 474 000 spd.; men av denne summen vilde han føre 90 000 spd. over paa statskassen, saa matrikelskatten likevel gik ned til to mark paa skylddaleren. Og han vilde gjøre dette til en varig ordning, saaledes at det aldrig skulde bli lignet ut høiere veiskat, men at staten skulde betale av sine alminnelige inntægter det som den derutover bevilget til veibygning. Det var i grunnen sin egen kamp fra Aker¹ som han hermed

¹ Se s. 245 fg.

førte over i politikken. Han holdt sterkt fram hvor daarlig et skattegrunnlag han syntes matrikelen bød, og han mente det her galdt en retfærdighetshandling mot gardbrukerne, naar hele samfundet overtok en del av byrden. By-repræsentantene stridde imot, og professor Broch fristet sætte Vestland mot Østland, idet han hævdede at Vestlandet forholdsvis betalte mer enn Østlandet baade av matrikelskatten og av statens andre inntæchter. Men Sverdrup ropte til bønderne, at her fik de tenke paa sine fælles interesser, og han mente det var ting som denne gangen bandt dem sammen med et band som ikke saa let lot sig løse. De samlet sig ogsaa mannjamt om ham; komité-mindretallet gik over til hans forslag, og det seiret med 56 mot 50 stemmer, — alle bønderne paa to nær var med i flertallet.

Følgen var at han maatte forme ut hele veibudgettet paa nyt, og det laa færdig fra hans haand, da stortinget møttes igjen over nyaar 1869. Det var en række lokale interesser han her maatte ta standpunkt til; men i de allerfleste spørmaal lyktes det ham aa samle et flertal om sine forslag. Somme av meningsfrændene hans syntes nok han spillte for meget av sin kraft paa disse underordnede ting; men det fremmet sikkert hans politiske formaal, — det maatte styrke bøndernes tillit til ham, naar de saa hvorledes han la vinn paa det som beint fram grep inn i deres daglige liv, og han grunnfæstet ennda mer sin førerstilling.

I saa godt som hver eneste sak som hadde sat meninger mot hverandre i de tre første maanedene av tingsamlingen, hadde han vist veien til framgangs-vinning og hadde draget flertallet med sig. Med fast haand hadde han slaat tak i de kræfter de siste aars agitasjon hadde ført fram; et par saker, stemmeretssaken og veibudgettet, hadde han endefram tat ut av Jaabæks haand. Og paa grunnlag av det han saaledes hadde vunnet, appellerte han til folket.

I juleferien møtte han fram paa aarsmøtet i Nedre

Romerikes Landmannsforening paa Blaker (29de desember 1868); der la han fram maalet for sit arbeid, og han mante inntrængende til samling om det. „Vi staar ved et vendepunkt i vor indre politik,“ sa han, „og det er av høieste vigtighet at folket støtter dem som staar paa dets side.“ Vendingen var skapt ved at velgerne denne gangen hadde sendt et flertal av demokrater paa tinget. Men saa galdt det ogsaa om aa nytte ut stillingen til varig vinning for demokratiet. Med styrke og varme talte han derfor for aarlige storting, — det maatte en begynne med, saa vilde alle reformer komme mest som av sig selv. For med aarlige storting vilde magten bli flyttet over fra regjeringen til folket, og de som hadde folkets tillit vilde da ta styret i hele regjeringsverket. Han la sterk vekt paa at slik en forfatnings-ændring betydde ikke bare et skifte i politiske former; det vilde være et nyt parti, nye synsmaater og nye folkekræfter som kom til roret, og „det er magtstillingen det kommer an paa“. Han pekte paa, til eftertanke for sparemænnene, at aarlige storting vilde gi et skarpere tilsyn med statens penger, fordi regjeringen da ikke kunde flutte sig paa egen haand. Men bondevenner som Aasgaard og Chr. Haneborg var uforsonlige paa dette punkt, — de mente: des flere storting, des mere utgifter. Og likevel lydte Sverdrups ord mægtig ut over landet; ropet paa gjennomført folkestyre fant atterljom i alle folkets brede lag, det hadde til syvende og sist, tross laake tider, større magt til aa kveike vilje og brennhug enn den smaasynte sparetanke. Baade praktisk og aandelig hadde Sverdrup seiret over Jaabæk.

Jaabæk skjønte, at nu maatte han enten stille sig under Sverdrup eller mot ham, og ærlig som altid sa han greit ifra. Samme dag som veibudgettet blev avgjort i stortinget, sendte han følgende brev:

„Herr J. Sverdrup!

De undskylder, at jeg sender disse Linjer. Jeg skrev Dem til, og Gud skal vide, at det var alvorligt ment.

Jeg havde haabet at faaet om end et nok saa kort Svar tilbage. Deres Ikkebesvarelse maa jeg forstaa som Afslag paa det omhandlede, og for ikke længer at være i Uvished afbryder jeg hermed videre Underhandling om angjældende Ting.

Med dyb og sand Agtelse for Deres store Dygtighed som Fører for et Parti og med Erkjendelse af det gode, De alt har udrettet paa dette Thing og vil udrette, maa jeg dog følge min egen Mening, naar Andre ikke vil give noget efter paa sin. Min Mening var at have fulgt en objektiv Politik, en systematisk Modstand mod Stormandsvældet; men jeg ser, at dette ikke gaar i vort Land, og jeg er derfor bestemt paa at følge den subjektive.

Oslo den 8. Januar 1869.

Med Agtelse ærbødigst
S. Jaabæk.“

Slikt et brudd laa slet ikke i Sverdrups plan. Tvert imot — det var nødvendig for ham aa ha bondevennene med sig. Og nu hadde han overtaket, nu kunde han gaa til Jaabæk. Han behøvede bare række haanden ut, saa drog han hele bondeven-organisasjonen over til sig. Og saa blev forbundet sluttet. Jaabæk formulerte kontrakten i dette brevet:

„Højestærede!

Jeg giver Slip paa Rentespørgsmaalet i dets før omtalte Form; derimod maa Enighed kunne tilveiebringes saaledes:

Jeg gaar med paa: aarlige Storthing — og den nu foreslaaede billigere Jury. Resten følger af sig selv.

De vedtager aktiv at virke for:

- a. Naar Rentesagen fremtages i Odelstinget, stiller jeg Forslag om at oversende Sagen til Regjeringen med Anmodning om at indhente Amtsformandskabernes (og Byernes?) Erklæring om Spørgsmaalet, samt at Regjeringen giver næste Thing enten Lovforslag eller Meldelse om Sagens Stilling. Paa denne Maade blir Spørgs-

maalet et Fremtidsspørsmål, og man faar se Tiden an. Den omtalte Anmodning vedtager De at virke for, og jeg tænker helst ikke at faa nogen anden Stemmegivning nu. Spørgsmaalet holdes dermed svævende — for Folkeudtalelser.

b. Skydsloven:

1. at de offentlige Tjenestmænd faar sig Udlægget, og ikke mere, erstattet;
2. Tvangen til Skyds ophæves og Skydsen bære sig selv, fraregnet over de store Fjelde.

(Enkeltheder ikke her omtalte.)

c. Se Dokument No. 25: enten Schulzes Forslag til Ophævelse af 12dalersloven, eller mit iligemaade med 100 Spd. istedetfor 12 Spd.

d. Se samme Dokument: Mit Forslag om Gjeld for berusende Drikke (Side 4).

e. Do. Dokument: Ophævelse af Gjeldsfængsel.

Jeg kan ikke indse, at her fra Deres Standpunkt er nogetsomhelst til Hinder for at indgaa herpaa, jeg skulde da ikke have forlangt det.

Jeg forventer blot nogle faa mundtlige Ord af Dem, og jeg haaber, at Enighed er bragt tilveje. Gud og Storthingets Flertal faar da bestemme Sagernes Udfald, som ingen enkelt Mand har ganske i sin Haand; men som Fører mener jeg De da vil bli uovervindelig, hvis Bondetpartiet samstemmig slutter sig til Dem, som jeg vil virke for. Min Presse, 12—16000 Læsere, vil virke noget, og kunde et Samhold ske med Dagbladet, som jeg ønsker og haaber, vil det være saameget destobedre.

Oslo den 19. Janr. 1869.

Ærb.

S. Jaabæk.“

Dette betydde full seier for Sverdrup. Han fik Jaabæk med paa sine største saker, og det han gav til vederlag, var ytterst ringe. Han paatok sig ingensomhelst sparepligt, og det var ikke mer enn fire dager efter dette brevet

at han hadde et sammenstøt med Jaabæk i et pensjons-spørsmål, — det var netop mot Jaabæk han rettet sine stolte ord om de nasjonale minners værd¹ og om grænsevakten „ved fædrelandets Termopyler“. Jaabæk maatte gi op rente-programmet sit, det som efter sparekravet hadde været hans viktigste sak; han maatte nøies med aa faa saken oversendt til Regjeringen, forat amtsformannskapene skulde uttale sig, og det støttet Sverdrup, idet han sa at en videre drøfting kunde hjelpe til aa klare begrepene, men la til at han ikke trodde paa muligheten av aa binde det som en gang var løst. Jaabæk syntes det var leit at Sverdrup skulde ha slike meninger; men, skrev han, „en Mand kan nu ikke besidde alle Fuldkommenheder, Sverdrup besidder dog saa mange“. Han maatte være glad for den hjelp han kunde faa.

Sverdrup talte i odelstinget for Schulzes forslag om aa gjøre „tolvdalers-loven“ til en femtidalers-lov; men Jaabæk selv sa sig nu tilfreds med aa faa grænsen løftet til tretti daler, og længer gik ikke flertallet heller. Naar det galdt gjelds-arrest, stod Sverdrup minst liksaa radikalt som Jaabæk, og han hadde alt i 1851 gjort framlæg i retning av aa faa gjeldsfengslet avskaffet; men dengang hadde han bare faat 8 mann med sig. Han talte for saken i 1869 òg; men alslags betenkeligheter blev taarnet op, og det endte med at den blev sendt til Regjeringen, — først i 1874 kunde kravet bli gjennomført. I de andre sakene Jaabæk hadde sat op til vilkaar, optraadte Sverdrup slet ikke, — ikke i skyssloven, der Jaabæks krav ikke lot sig drive igjennem, men som i det minste gav bygdene nogen lette, — og ikke ved Jaabæks forslag om at ingen skulde være bunden til aa betale gjeld for rusdrik, et forslag som helt blev forkastet.

Det var jo andre saker òg som særlig interesserte bondevennene, og mange ganger hadde de Sverdrup med sig. Saaledes hjalp han til aa faa fram en lov som gjorde utgiftene ved inndrivning av smaagjeld billigere. Han

¹ Se s. 260.

stemte for fullstendig ophævelse av straffen for kvaksalveri og vilde gi læge-virkosomheten helt fri; i ethvert fall vilde han ikke vite av nogen kgl. bevilling. Like-ens talte han med kraft for aa gi auksjonsvæsenet frit, og han holdt fram at folket ønsket „væsentlige innskrænkninger i embedsverket“. Men det var ikke for bondevennenes skyld han optraadte slik; delvis, som i kvaksalver-loven, hadde han tonet flag alt paa tidligere storting. Og han gik imot bondevennene i en sak som hadde været overmaate sterkt framme i agitasjonen deres: han stemte imot Jaabæks framlæg om aa avskaffe skoledirektørene.

Han gjorde bonde-baten til sin egen sak, idet han aapnet et alment ordskifte om landbruksbudgettet. Men, mens bondevennenes landsmøte i sin spare-iver hadde krævd hele dette budgettet avskaffet, hævdede Sverdrup at dette var gagnlige bevilgninger som det bare galdt aa faa best mulig utnyttet. Han satte som et framtid-maal, at det blev utnævnt en landbruksdirektør som skulde faa alle disse statsbidragene under sit tilsyn og styre, og han vilde straks gjøre den ene av statsagronomene til departements-konsulent. I motsætning til Jaabæk og bondevennene vilde han ikke innskrænke eller ennog nedlægge landbruksskolene, men tvertimot utvikle dem, og særlig foreslog han aa omdanne den høiere landbruksskole paa Aas, saa den fik en videregaaende videnskapelig avdeling med tre aars undervisning bygd paa bedre forkunnskaper, — en plan som han fik Stortinget med paa.

Straks efterpaa kastet han sig med liv inn i ordskiftet om tollspørsmalene, og særlig kjæmpet han imot aa gjøre altfor store nedslag i tollene paa jordbruksprodukter som korn og smør; han vilde ikke gjøre altfor store sprang paa det økonomiske omraadet, og han forsvarte kraftig „folkets sunde sans“ og et varlig omsyn til øieblikkets livskaar. Han seiret ikke altid med denne maateholdne politik, han fik ikke altid bønderne med sig. Men han tok sit standpunkt helt uavhengig, han drev ikke tuskhandel med meningene sine til nogen side.

Kort sagt, han var — som Jonas Lie skrev — „ubetinget Situationens Herre“, — „Kniberi- og Skillingspolitikken sank ned i anden Rang paa Programmet, medens Reformpolitikken steg op i første“, og det var jo Sverdrup som var „de politiske Reformers Mand i vort Land“. En framskutt forfatter i „Morgenbladet“ pekete paa at det ikke var noget overraskende i at „Hr. Sverdrup paa sit politiske Skakbrædt for Tiden har mest Brug for Bønder“; for i økonomiske nedgangs-tider var bonde-konservatismen alt annet enn paaliteleg. „Men — skrev forfatteren — vi grue i Sandhed for et varigt Kompromis mellem disse Magter, hvorefter Alt skal være uden Tøile, der beskytter de rolige, arbeidssomme og velhavende Borgere mod Udplyndring, for at der i Udbytte kan være Tvang paa — Troen og Renten.“ Slik blev nu kompromisset ikke; Sverdrup stillet sig imot baade rentetvang og trostvang. Men bønderne fulgte ham likevel, og det blev i „Morgenbladet“ et stadig variert tema, hvorledes han hadde været „behændig“ nok til aa faa „det mest konservative Element af vort Folk, nemlig Bønderne, til at trække det rene Demokratis Triumfvogn ind paa vore Enemærker“. Han blev omtalt som „den ved vore ellers saa solide Odelsbønders Forblindelse snart sagt almægtige Demokrat eller Republikanerhøvding“. Han blev kallt „Diktatoren“, og alt ansvaret for „bevægelsespolitikken“ blev veltet over paa ham. Og paa den andre siden skrev Jaabæk i „Folketidende“ (10de februar) at Sverdrup var „Føreren for Bondepartiet“, — Jaabæk selv hadde abdisert.

Den sakenes gang jeg ovenfor har skildret, viser tydelig hvorledes Sverdrup vant slikt et overtak. Og det var mer enn bare mesterskap i politisk taktik som gjorde ham til flertals-høvding. Det var selve hans politik som var den overlegne, den største i tiden. I den var det at de folkekræfter som var reist kunde finne sin beste utløsning. Det kunde nok være sant, det som Jaabæk skrev, at „Sverdrup er mægtig fordi og saalænge han følger Bondepartiet“; men det var ogsaa sant at bonde-

partiet maatte gaa til Sverdrup for aa finne en fører som gjorde det til et politisk parti. Han stillet de store maal for bevægelsen, og han holdt den samstundes fast ved praktiske framsteg. Med næsten uimotstaaelig magt blev „bondevennene“ draget inn under hans førerskap. Og det var desuten en særskilt ting som netop nu maatte drive dem over til ham, — det var unionsspørsmalene.

„Her dreg seg up eit Uveder,“ skrev Vinje i det første numret av „Dølen“ i 1868: „Dette Braak med at omgjera vaar Riksakt maa faa sit Svar.“ Det var framlægget fra Unionskomitéen som mer og mer trængte sig inn paa folket og krævde et standpunkt. Og Vinje maatte faa rett naar han skrev, at hvis Regjeringen tok op dette framlægget, saa vilde det bli „eit Brandrop til Klemting med den nationale Klokka“. Det var længe uvisst hvad Regjeringen vilde gjøre, og selve „Morgenbladet“ tok ret kjølig imot den nye unionsakten. Men i trontalen ved stortingets aapning i oktober 1868 forkynte kongen at han vilde lægge det nye forslaget fram til grunnlov-mæssig avgjørelse, og den 19de januar 1869 kom statsraad Meldahl med det paa regjeringens vegne. Det var vel bare et tilfælle, men det hadde likevel sin dype sammenheng, at Jaabæk netop den dagen underskrev sin kontrakt med Sverdrup. Det maatte baade han og de andre „bondevennene“ skjønne, at skulde den unionelle samrørings-politikken vinne fram, da kunde ikke demokratiet bli ordentlig gjennomført i Norge. Det blev en livssak for alt demokrati aa følge Sverdrups parlamentariske linje, — styrke Stortingets magtstilling og samle et nasjonalt folkeparti paa Stortinget. Paa denne linjen var Sverdrup, og ingen annen, den selvskevne fører. I kraft av den nasjonale situasjon blev han „Diktator“.

XXIX.

Kirke og skole.

Selvstyrelse paa alle omraader — folkestyre gjennomført fra øverst til nederst i samfundet — det var grunntanken i Sverdrups politiske program. Og paa stortinget 1868—69 kom det ene spørsmålet efter det andre, som krævede løsning innenfor dette programmet. Selvstyre-kravene brøt paa fra alle kanter, og der ikke Sverdrup selv bar dem fram, støttet han dem ialfall av al sin magt. Han vilde altid være med aa fæste det nye livet i nye institusjoner, — institusjoner som selv kunde hjelpe til aa fremme livsrørelsen, saa selvstyret blev et uttryk for folkets modenhet og aandskraft.

Paa dette stortinget kom det til aa staa et avgjørende slag om selvstyre innenfor kirken, og Sverdrup var midt i striden, — seierherre baade i det han kjæmpet mot og i det han kjæmpet for. Det som han kjæmpet for, kom til aa strande paa Regjeringens veto, og han fik dermed i arv en sak som skulde føre ham til nederlag just som han syntes staa i sit livs største seier. I det han kjæmpet mot, slog han likevel et slag som hadde langt dypere sammenheng med hele hans politik. Han var jo ikke personlig saa sterkt kirkelig interessert. Det som laa ham varmest paa hjerte, det var ikke selve den kirkelige organisasjon; men det var utviklingen fram imot større

frihet i aands-innhold og former, større toleranse, mer bevægelighet for den enkelte og for menigheten. Ordningen av det kirkelige selvstyre tok han mer som en konsekvens av sine politiske grunnsætninger, og han vilde ikke vite av noget som krænket den udelelige folkesuveræniteten han trodde paa.

Han hadde maattet ha samhug med det kirkekrav som den gamle bondepolitikken hadde baaret fram, — ophævelsen av konventikel-plakaten. Men den intoleranse som bønderne etterpaa hadde brukt sin nye frihet til, hadde umulig kunnet tiltale ham. Da saa dissenterne i 1845 hadde faat et lovfæstet selvstyre, steg straks spørsmålet fram: naar skal statskirken faa sit? Og til stortinget i 1851 kom Ueland fra Vestlandet, Neergaard fra det Nordenfjelske med forslag om aa gi rum for folkeviljen innenfor kirken.

Det var to hovedkrav som meldte sig. Det som kom fra bønderne, gik ut paa aa skape et slags kirkelig formannskap eller raad for hver menighet; det som presten H. U. Sverdrup gjorde sig til talsmann for, vilde sætte op en hel kirke-repræsentasjon, et slags storting for kirken. Nogen løsning kom det ikke til; det endte med at Stortinget bare oversendte saken til Regjeringen. Men dermed var den ikke død. Paa den ene siden strævet Ueland paa storting efter storting — 1857, 1860, 1863 — med aa faa fram en særskilt lov om menighetsraad, og især begge de første gangene fik han kraftig støtte av baade H. U. Sverdrup og Johan Sverdrup.¹ Men det lyktes aldrig aa berge loven i havn; siste gangen naadde den ikke engang gjennom Odelstinget. Paa den andre siden samlet prestene sig mer og mer om aa kræve sammenkallt et alment kirkemøte, og de fik med sig den retningen som steg fram i indre-missjonen og paa de frivillige kirkelige stiftsmøtene, — her var det professor Gisle Johnson som var føreren. Det var slet ikke bare kirkepolitikk som

¹ Se s. 313.

satte meningene mot hverandre; samstundes brøtes pietisme og grundtvigianisme med hverandre, og om grundtvigianerne aapenbart laa under paa det rent kirkelige omraade, blev de likevel en magt gjennom folkehøiskolen og frilynte skolefolk.

Regjeringen prøvde i 1859 aa ta bevægelsen i sin haand, idet den nedsatte en stor kommissjon til aa drøfte alle de ulike kirkespørmaal, og ut-efter 60-aarene kom det fra denne kommissjonen ikke mindre enn 13 særskilte lovforslag, omfram grunnlovsforslag og ritus-forskrifter. Her var planer baade for menighetsraad og for en hel kirkeforfatning, og meningen var at alslags kirkespørmaal skulde bli lagt under et eget kirkemøte. Regjeringen kom da i 1868 med framlæg til Stortinget om at det alt paa forhaand skulde bli samlet et raadgivende kirkemøte som skulde gi uttryk for kirkens ønsker i de saker som var reist, og i Kirkekomitéen paa stortinget var det bare en eneste mann (Ole Welde) som stemte imot. Netop nu var det ogsaa blit holdt et lignende kirkemøte i Sverige, og det syntes staa stor magt bak kravet i Norge. Det hadde bare samlet faa stemmer paa stortingene i 1851 og 1863; men nu saa det ut til et omslag. Fra prestene lydde sterke ord om hvorledes den norske kirke var rettløs og undertrykt, og ropet paa frihet for kirken hørtes som en del av tidens hele frihetskrav.

Saken kom fram i stortingsmøtet den 11te januar 1869, med det samme veibudgettet var gjennomgaat. Det hadde ikke skortet paa opfordring til Sverdrup om aa lægge sit ord i vegtskaalen for eller imot. Nogen dager før møtet hadde han faat brev fra en gammel barndomsven, den grundtvigianske prest Carl Wille paa Fredrikshall, som hadde bedt ham om hjelp i sin „Kamp mod Hierarchiet“ og mot kirkemøtet, — „saafremt Du ellers er enig med mig i Realiteten, hvilket jeg næsten ikke tvivler om“. Paa den andre siden stod broren, den store kirkepolitiker Ulrich Sverdrup, og trykket paa ham med autoriteten av gammel venskap og hele sin kraftige aand. Erik Vullum-

har fortalt¹ at endda da ordskiftet blev aapnet, hadde Sverdrup ikke tat endelig standpunkt, — han droges i motsatte retninger. Og dermed kan det høve at han ved slutten av møtet bad om at det ikke maatte bli eftermiddagsmøte, men utsættelse til næste morgen. Da han saa kom i tingsalen om morgenen den 12te januar og møtte broren, da ropte han til ham — fortæller Vullum —: „Ulrich, Ulrich! Jeg har i denne morgenstund takket Herren din Gud, fordi han har berøvet dig mælet; for jeg vil baade tale og stemme imot.“ Han hadde funnet det som veide tyngst for ham. Og han grep ordet som dagens første taler med et innlæg paa næsten to timer — mot kirkemøtet.

Han tok utgangspunkt i det grunnleggende krav om at „Stortinget maa bevare sin magtfullkommenhet til aa bestemme nasjonens skjebne“. Det var for ham det første og det siste, det ene fornødne, det som ingen eftergivelse taalte, saaframt den frie forfatning skulde bestaa, og han hævdede at Stortinget ikke hadde rett til aa overlate selv den minste del av sin suverænitet til andre magter. Forutsetningen for det raadgivende kirkemøte var jo at Stortinget i hovedsaken skulde følge de vedtak som kom derifra. Men Sverdrup paastod at Stortinget selv var langt bedre skikket enn noget kirkemøte til aa drøfte og avgjøre de brennende kirkespørsmal. For Stortinget var ikke saa ensidig en forsamling; der var en større brytning av meninger, og det stod paa vakt for alle samfundets andre anliggender, saa det kunde stenge for kirkelige overgrep paa det almene borgerlige omraade.

Men desuten advarte han i sterke ord mot det som skulde bli resultatet av kirkemøtet. Han syntes selve ophavet til forslaget maatte vække mistro hos alle som ønsket en friere utvikling; for hvad var det ellers gjort fra oven, fra kirkestyrelsen, annet enn motstand mot al frihetsrørelse? Han kjente sig viss paa at meningen nu òg bare var aa „stramme tøyelene“ og gjøre „alt mulig for

¹ Verdens Gang 1908, nr. 310.

aa konservere hvad konserveres kan“. Det tydelige prov for dette fant han i de valg-reglene som var opstillet for kirkemøtet; de gik ut paa aa trygge presteskabet baade ledelse og overveiende magt, saa selve menighetene, lægmændene, ikke kunde faa nogen selvstændig innflydelse, og om prestene ellers kunde være usams om mange ting, saa hang de sammen som erteris naar det galdt magtspørmaalene for dem. Under slike vilkaar var det bare en skin-liberalisme aa la lægmændene velje sine faa ut-sendinger efter alminnelig stemmerett, og han truet med at skulde kirkemøtet komme i stand efter disse grunn-sætningene, saa maatte frilynte menn kalle sammen et frit og talrikere kirkemøte for aa nedlægge protest, — „da var det tid for alle gode borgere til aa ruste sig med aandens vaapen og til aa møte frem, for aa levere et slag hvis like paa dette felt ikke hittil har været set i dette land.“

Det som det offisielle kirkemøtet først og fremst skulde sætte op, var en kirkeforfatning som skulde gi kirken det selvstyret den ikke hadde faat i 1814. Men det forfatningsforslaget som kirkekommissjonen hadde lagt fram, det var — sa Sverdrup — „helt igjennem i strid med frihet, fremskridt, fri forfatning og mænns selvstyrelse“. Det innførte et absolut veto for Kongen, og det vilde under liberale former bare innføre en skin-konstitusjon, med øket embedsmagt. Han ropte derfor et alvorlig varsku imot „de katolske og hierarkiske tendenser“, mot hele organisasjonen ovenfra. Det han vilde, det var en organisasjon av menighetene nedenfra, med representasjon og selvvirksomhet, og efter hvert som menighetslivet blev vakt og kom til bevissthet, vilde han bygge videre; uten slikt et grunnlag vilde bygningen „staa der som et øde palass, der ikke vil bli bebodd, ialfall ikke av gode aander“.

Det var en sterk enhet i hele denne tankeføringen, og den virket med stor tyngde. Det var kanskje bare faa tingmenn som var enig med ham led for led; somme

kunde lægge hovedvekten mer paa én kant, somme paa en annen. Derfor kunde han faa tilslutning av grundtvigianere som Halvor Bentsen, som mest tenkte paa den personlige frihet innenfor kirken, av liberalere som advokat D. Kildal og av menighetsraadenes gamle forkjæmper O. G. Ueland. De som stod paa den andre siden var prestene, en del pietistiske bønder og høi-konservative embedsfolk.

Ordskiftet fyllte baade formiddags- og eftermiddagsmøtet den 12te januar, og H. U. Sverdrup fant det paa krævd aa ta ordet tross den halssykdommen han led av. Han pekte særlig paa den levende trang i menighetene til aa faa innflydelse over sin egen styrelse og det naturlige ønske i kirken om aa bli hørt av Storting og Regjering før kirkesakene blev avgjort. Han paastod at dette ønsket netop skrev sig fra menighetenes krav om en friere utvikling enn den som kirkekommissjonen hadde staket op, og med varme tok han prestene i forsvar mot alle beskyldninger for hierarkisk sinnelag. Da vendte Johan Sverdrup sig med et innlæg beint imot broren, og forhandlingene kom til aa slutte med en ordkamp mellom de to brødrene.

Johan Sverdrup hadde bare spot for talen om at det planlagte kirkemøtet skulde ha rett til aa uttale sig paa „kirkens“ vegne, — flere hundred menigheter representert av høist 34 lægmænn sammen med næsten liksaa mange prester. Han ventet sig ingen liberale tiltak av en slik forsamling, og han minnte broren om at han selv alt i 1857 hadde været med paa menighetsraad uten aa bie paa noget overordentlig kirkemøte.

Dette angrepet maatte faa sit svar, og tingmænnene flokket sig om H. U. Sverdrups plass da han paa nyt tok ordet, — bare Johan Sverdrup blev rolig sittende paa den andre siden av salen og hørte paa den broderlige avstraffelse med et ironisk smil, leende øine og mefistofelisk optrukne øiebryn. Presten sa at han „av flere grunner“ syntes det vilde være mindre hyggelig om de to

skulde komme op aa debattere; men han kunde nu ikke negte sig aa sætte fingeren paa det som forekom ham en selvmotsigelse i brorens store tale, — at han hævdede Stortingets eneherredømme og likevel vilde gi menighetene selvstyre, og presten la til at han trodde alle de tusend betenkeligheter kom av „at Sverdrup ikke hadde den samme klare opfatning av den religiøse frihet som han hadde av den politiske“.

Johan Sverdrup svarte at han vilde ikke forsvare sin religiøse opfatning overfor broren: „Ett vet imidlertid pastor Sverdrup, og det er at med mig er det alvor saavel i kirkelige som i politiske saker, og pastor Sverdrup maa vite at naar jeg har uttalt en bestemt mening, er det vel overveiet, og at jeg er til sinns aa innestaa for den med min hele person.“ Han viste til at han stadig før hadde støttet broren i kirkelige reformsaker, og han mente det var ingen selvmotsigelse i aa gi menighetene selvstyre, men samstundes hævde folke-repræsentasjonens høieste autoritet. „Dette er,“ svarte bare H. U. Sverdrup, „med hensyn til mig en unødig tale.“

Ved avstemningen syntet det sig at det var et flertal paa 65 mot 39 som ikke vilde vite av noget kirkemøte, — Johan Sverdrup hadde seiret, og det slik at saken ikke saa fort kunde komme op igjen. Det galdt nu om aa drive fram de positive reformene for frihet og folkestyre innenfor kirken, og seks uker efter, den 25de februar, forelaa for Odelstinget lovforslag om menighetsraad. Sverdrup var den dagen sterkt forkjølt, saa det var bare faa ord han kunde sie. „Jeg sammenfatter,“ sa han, „min mening dérhen at menighetsraads-institusjonen ikke alene er ønsket og ønskelig, hensigtsmæssig, nyttig, velgjørende, tidsmæssig og stemmende med vore institusjoner iøvrig; men jeg har ogsaa den bestemte overbevisning at den er nødvendig, et organisk led i den største av alle utviklinger, — at dens innførelse vil bli uundgaelig, og at det derfor kun gjelder aa træffe det rette tidspunkt. Den er dypt begrunnet i fortiden, og den er nødvendig

for fremtidens utvikling. Den er det store gjennomgangs-
led for det kirkelige og paa samme tid det som binder
det samfundsmæssige paa dette gebet med det samfunds-
mæssige paa andre gebeter.“

Halvor Bentsen, Hammerstad og Schweigaard talte
mot, fordi de var ræd for at denne institusjonen skulde
styrke kirketukten og derved skape øket aandstvang.
Hammerstad kallte menighetsraads-lemmene for „et slags
autoriserte tampere for menigheten“. At Sverdrup ikke
ønsket noget slikt, men tvertimot sigtet paa frigjøring fra
alt prestevælde, det lyste klart fram av innlæggene hans
i kirkemøte-saken, og han nyttet hvert et høve til aa
fremme denne aandelige frigjøringen. Da han saaledes
litt længer ut i tingsamlingen var med og stridde fram
de første reisestipendiene til almueskolelærere, var det
hovedgrunnen for ham at lærerne ved aa komme litt ut
vant et friere syn, saa prestene ikke fik holde dem innenfor
sine murer. Han fik da ogsaa støtte i menighetsraads-
saken baade av „Dagbladet“ og „Aftenbladet“, og det blev
stort flertal i Odelstinget for aa gi menighetene adgang
til aa innføre valgte raad, om de saa ønsket.

Det som Sverdrup derefter nærmest maatte stri for,
det var aa gi den nye institusjon saa bredt et grunnlag
som mulig, — paa den ene siden ved aa skaffe trygd for
at virkelig en kraftig folkemening i menigheten krævde
den gjennomført, paa den andre siden ved aa gi alle
voksne mænd i menigheten valgrett, saa sant de ikke
maatte bli utelukket paa grunn av „vitterlig forargelse i
liv eller lære“. I begge disse punktene seiret han med
sine videstgaende krav, og denne gangen gik loven
igjennem i Lagtinget ogsaa, — det blev Regjeringen som
stanset den med sit veto.

De andre kirke-reformene, de som sigtet mot større
frihet for de enkelte, naadde ikke saa langt. Det blev
for knapt flertal i Stortinget til aa ta ut av grunnloven
statskirke-tvungen for embedsfolk. Lettelse i konfirmasjons-
tvungen blev forkastet i Odelstinget. Valgfrit borgerlig

egteskap strandet i Lagtinget, og det blev ikke flertal nok for saken i samlet storting. Paa samme maaten gik det med sognebaandets løsning. Sverdrup stod i alle tilfælle paa frihetssiden (kanske likevel ikke i konfirmasjons-spørsmålet), og han var aktivt med i striden for borgerlig egteskap. Her galdt det særlig om aa avvise prestenes krav om aa faa rett til aa negte egtevigselse for fraskilte, og det fik han ogsaa flertallet i Odelstinget med paa. Men han fik aldrig opleve seier for den frihet han attraadde paa dette omraadet.

Faafængt stridde han ogsaa for sit frihets-ideal innenfor den høiere skole. Det var en stor reform som Storting og Regjering gjennomførte i 1869 med loven om „offentlige skoler for den høiere almindelse“, og Sverdrups gamle stridsfælle i skolesaken, ekspedisjonschef Hartvig Nissen¹, var hovedmann i dette reformverket. Sverdrup kunde selvsagt ikke være blind for betydningen av det som her blev opnaadd: et realgymnasium, bygd paa moderne sprog og paa naturfag, blev sat i bredd med latingymnasiet, og hele den høiere skole gik prinsipielt over fra aa utdanne embedsmænn for staten til aa gi almen aanddannelse. Men saa visst som Kirkekomiteén paa Stortinget hadde rett i at denne reformen nu var blit uopsættelig og uundgaaelig, saa visst var det naturlig at ennda flere reformkrav samstundes blev reist, og ikke alt som Hartvig Nissen foreslog, kunde svare til alle de nyeste skoletanker. Sverdrup ønsket aa gaa langt videre, og han sluttet sig til dem som fra radikal side kjæmpet mot det Nissen'ske framlæg, — de to unge skolestyrere J. Aars og P. Voss. De sendte inn den 30te oktober 1868 et fullt utarbeidit mot-framlæg imot den kgl. proposjonen, og det var ikke bare en formsak at Sverdrup vedtok det, — han hadde paa forhaand været med og raadlagt om enkelthetene i det.

Det som Aars og Voss vilde, det var paa den ene siden aa grunnlægge „en folkelig Styremaade i den høiere

¹ Se s. 312 fg.

Dannelses Anliggender“; de vilde ha et lokalt selvstyre for de høiere skoler, med et „skoleraad“ som ikke bare førte tilsyn med skolens ledelse, men beint fram avgjorde en række vigtige spørsmal i skoleplanen og undervisnings-ordningen. For det var paa den andre siden en grunntanke i framlægget deres, at staten ikke skulde snøre de enkelte skoler inn i altfor faste plan-forskrifter, men gi dem en utstrakt frihet, baade i valget av maal og i veien fram til maalet. Derfor var de imot regjeringsforslaget om en fast „middelskole-eksamen“, og de vilde ha flere linjer fram til artium; de vilde innenfor realgymnasiet gi adgang til aa lægge hovedtyngden enten paa naturfagene eller paa norsk eller paa moderne fremmede sprog, og i latingymnasiet vilde de gjøre græsk til valgfrit fag. Mens Hartvig Nissen vilde la enhver elev faa saa mange fag som mulig, vilde Aars og Voss samle undervisningen om enkelte hovedfag, og netop fordi de paa den maaten vilde individualisere den høiere dannelse, maatte de bli drevet til ønsket om aa la den fælles undervisning i almueskolen bli ført længer fram enn Nissen hadde drømt om, — det var de demokratiske skoleformer i Sveits som her var mønstret.

Kirkekomitéen paa Stortinget, under forsæte av rektor Steen som selv hadde været med aa utarbeide det Nissen'ske forslag, feiet helt og holdent til side alt som Aars og Voss krævde. Og da saken kom fram i Odelstinget den 5te april 1869, erklærte derfor Sverdrup kort og godt, at han „i intet tilfælle vilde stemme for det foreliggende lovforslag“. Han tok ikke ennda op noget forslag om aa forkaste hele loven; for mange av meningsfrændene hans vilde først se om de ikke kunde faa et og annet ændret i den, og han var selv med i kampen for flere inngripende ændringer. Men selve grunnlaget var det uraad aa faa lagt om.

Han var med i et flertal i Odelstinget som satte frit valg innenfor latingymnasiet mellem græsk og gammel-norsk, og han stridde med held imot aa kræve latinsk

stil til latin-artium. Men ellers sa han beint ut at han brydde sig lite om latingymnasiet. Ennda saa sterke inntryk han selv i ungdommen hadde mottat av oldtidens kamp og kultur,¹ saa mente han nu at „den klassiske dannelses betydning var dalende“, og at ungdommens utdannelse i framtiden maatte bli bygd væsentlig paa de moderne kulturfag. Særlig holdt han fram den sterke opfostrende magt i naturfagene: „Der gives intet i verden som i høiere grad kan danne aanden, skjærpe evnene, lære en aa kombinere og abstrahere og alt hvad de lærde pleier aa tale om, enn naturvidenskapene.“ I dem var det frigjøring, mens latin-dyrkingen altfor ofte bare blev død kunnskap: „Hvad hjelper det aa sværme for Maraton og Salamis, Sagunt og Numantia, naar man ikke har den frie manns ord likeoverfor kongemagten? De lærde har netop været de største forgudere av tronen og alteret; de har altid villet lægge herredømmet i de mest monarkiske og hierarkiske hænder.“ Klassisk dannelselse og konservatisme blev for ham samhørende ting, mens „de praktiske videnskaper“ var grunnlaget for hele tidens framgang.

Han satte sin tro og sin von til realgymnasiet, og det vilde han ha gjort saa moderne og saa nasjonalt som raad var. Mens innstillingen gik ut paa aa sætte frit valg mellem latin og engelsk, mens fransk skulde være tvunget fag og gammelnorsk valgfrit, krævde Sverdrup fast plass for engelsk og gammelnorsk, men vilde ha latinen helt ut og gjøre fransken valgfri. Med styrke hævdet han at i den moderne kultur-utvikling var „det franske tilbake-gaaende, det engelske fremadgaaende“, og særlig pekte han paa den nye verdens-magt som steg fram i Amerika, og som han mente vilde ta styret i politik og videnskap, i kunst og teknik; her saa han framtiden, og den var det, ikke tradisjonen, som skulde raa for skolen.

Men liksaa kraftig stridde han for aa gjøre det gammel-norske til tvunget fag; her saa han grunnlaget for al høiere nasjonal dannelselse, vilkaaret for al sann norskhet, en nød-

¹ Jfr. s. 46 og 60.

vendig forutsætning for sprogutviklingen. Den som ikke skjønte dette, sa han, „hadde ikke tilegnet sig den sanne norske tenkemaate“, og han paastod at „for nasjonalfølelsens, for vor selvstændighets utvikling“ var det av ytterste vigtighet at de som skulde styre landet hadde dette grunnlaget. Han sammenlignet Norges folk med Samson som ved svik var blit lagt i lenker: han vilde reise det til selvbevissthet gjennom tilegnelsen av det nasjonale i sprog, historie og kultur.

Det hjalp ikke alt det „Morgenbladet“ raste mot ham og haante ham for at han la sig op i saker han ikke hadde vet paa, eller at det tordnet løs paa „de moderne Socialdemokrater“. Ordene hans lød med vekt i Stortinget, og han seiret baade med engelsken og med gammel-norsken. Da Lagtinget hadde sat græsken inn igjen som tvunget fag i latinymnasiet, fik han ikke Odelstinget med paa aa ta den bort. Men han drev Lagtinget til aa bøie sig for flertallet i Odelstinget i aa gi op kravet om latinartium for medisinerere og jurister. Likevel var han ikke nøid med resultatet, og baade ved første og andre behandling stemte han til slut mot hele loven. Han mente at middelskolen altfor meget var blit bare en forskole for gymnasiet, ikke en selvstændig borgerskole; han syntes det var lagt altfor trange band paa fagvalget, saa særlig privatskolene ikke fik røre sig saa frit som de burde kunne; og han hadde ønsket spillerum for et folkelig selvstyre innenfor de offentlige skoler. Alle disse ting vilde han gjerne ha havt ordentlig gjennomarbeidd, før han vilde være med paa aa slaa det nye fast. Han satte for resten ikke stort inn paa dette kravet, og han fik bare 11 mann med sig. Det saa ut som om han stod i uhjelpelig nederlag. Vigtige ting hadde han likevel været med aa drive igjennem, og der han tapte, stridde han for tanker som eftertiden i mange tilfælle skulde ta op. Den „dannelsesfrihet“ han hævdede, kom til mer og mer aa sætte merker i skolens utvikling, og de demokratiske skolekrav skulde han tyve aar senere selv faa hjelpe til aa bære fram.

Stortings-magten i opmarsj.

Paa alle fløier flyttet Sverdrup skansene fram. Men det store framstøt fyrebudde han i centrum; her samlet han styrken til det avgjørende slag. Den store hovedsak for ham var aa fastslaa folkeviljens herremagt i landet, — Stortingets absolute overtak i statsstyringen. Saa længe Regjeringen gjorde krav paa aa staa som selvstændig, sideordnet statsmagt, maatte et formaalsbevisst demokrati vende vaapnene mot den. Og kampen for aa ændre magtforholdene blev mer og mer innholdet i Sverdrups politik. Paa stortinget i 1869 førte han den et vældig steg fram. Strategien i dette framstøtet er paa sin vis liksaa eiendommelig som den maaten han hadde samlet flertallet om sig paa.

Han tok utgangspunkt i sin stilling som formann i Militærkomitéen. I den kunde han støe sig paa et flertal av bønder, og med deres hjelp slog han det første slag — saa meget kraftigere fordi det kom saa braat og uventende. Det var marinebudgettet han brukte. Han hadde tidlig i tingsamlingen lovt, at naar militærbevilgningene kom fore, skulde det bli høve til aa spare. Og da han den 8de januar la fram marinebudgettet, synte det sig at mens Regjeringen hadde villet øke det fra 1 326 000 spd.

til 1 425 000 spd. for det kommende treaar, saa hadde Militærkomitéen slaat det ned til 1 220 000 spd.

Nedslaget galdt særlig to poster. Den ene var et forslag fra Marindepartementet om aa øke det sjømilitære korps paa Horten, lægge paa lønnen for mannskapene og lægge korpsets lærlinger i kaserne. Intet av dette vilde komitéen være med paa, og til grunn nævnte den ikke bare „Statsbudgettets Stilling“ og de uheldige sider ved kasernelivet, men pekte desuten paa at hele marineorganisasjonen „i Medfør af Forholdenes Udvikling i flere Henseender bør undergaa væsentlige Forandringer“. I disse ordene gjemte det sig et misnøie med marinestyrelsen som et vakent øie maatte bli opmerksomt paa, og ennda mer kom det fram ved den andre posten det var spørsmåal om. Det var bevilgningen til bygning og vedlikehold av orlogsskuter. Her avslog komitéen uten videre et krav paa 600 000 spd. til en ny korvet, idet den viste til at departementet selv for tre aar siden hadde sagt at det kunde greie sig uten. Og vedlikeholds-bevilgningen satte komitéen ned fra 110 000 spd. til bare 75 000, med en begrunnelse som inneholdt en sterk saklig kritik: mens departementet hadde ført op saa stor en sum fordi den forrige bevilgningen paa 60 000 spd. alt var overskredet med 50 000 spd., mente komitéen det fik nøie sig med meget mindre fordi overskridelsen „i bedste Fald“ var aa regne som et forskot. Komitéen fant „ingen antagelig Grund“ til aa efterbevilge slik en sum; den mente tvert imot at „Storthingets Ordning af dette som af lignende Anliggender“ maatte bli „sat paa en fast og respekteret Fod“. Sverdrup hadde alt paa stortinget i 1866, da han for første gang hadde aa lede Militærkomitéen, uttalt som sit inntryk at det var liten plan og orden i behandlingen av marinebudgettet, og i drøftingen av nybygnings-spørsmåalene hadde han git sig luft i et spottende utbrudd om den „moderate forstand“ i marinestyrelsen. Nu saa det ut til at han vilde gripe alvorligere inn i sakenes utvikling.

Ordene var likevel ikke sterke. „Indstillingen var skrevet — heter det i et brev fra Jaabæk til „Folketidende“ — med saadan Rigtighet og Rolighed, som om intet Galt var paaferde.“ Jaabæk mente at dette var gjort med plan, — at Sverdrup ikke hadde villet gi tilføre til en forhaands presse-agitasjon som kunde ha skræmt tingmænnene fra. Dette er nu visstnok ikke rigtig; Sverdrup forklarte ialfall selv, at han fra først av hadde villet vente med en større aksjon, inntil spørsmålet om etterbevilgning kom fore som egen sak. Men han nølte ikke med aa slaa til, da striden meldte sig tidligere, og slaget falt med overveldende styrke.

Saken kom fore i stortinget den 29de januar. Ved posten om det sjømilitære korps tok kjøpmann Chr. Christiansen fra Larvik forslag op om aa øke mannskapslønnen, og han fik støtte av skipsreder Smith-Petersen fra Grømstad og av professor Schweigaard. Sverdrups svar blev et angrep paa hele marinestyrelsen. Han sa at han hadde ikke kunnet sætte op et rimelig lønsforslag; for „med vanlig urede og uklarhet naar det gjaldt marinens anliggender, forelaa ogsaa denne sak“. Han syntes at det som var oplyst om den laake mannstukt i korpset, var til liten ære for styrelsen, og naar Smith-Petersen hadde sagt at den lave lønnen førte til ren oppløsning, saa svarte Sverdrup at den ting besørget overkommandoen paa det allergrundigste, — „der var den skjønneste utsigt til oppløsning, ikke fordi man mangler midler, men fordi det styres uten al kritik.“

Angrepet kom overraskende, og det førte til et ordskifte av almen karakter. Schweigaard sa, at efter alt han hadde hørt hadde vi en „respektabel styrelse“ i marinen. Men Sverdrup sa at han hadde faat et helt annet inntryk, og han la til: „Det er min pligt aa sie at for dette land er det nødvendig at marinens anliggender undergives en gjennomgripende revisjon.“ Professor Aschehoug fant at han „maatte protestere imot at fra-værende folk behandles paa en saadan maate“; han vilde

ha beskyldningene begrunnet. Og Sverdrup svarte at „naar de sider kom fore i marinebudgettet, saa skulde han nok staa herr Aschehoug til tjeneste med en redegjørelse som han maaske vilde finne for lang, og som maaske skulde bli ennu vanskeligere for alle vedkommende aa svare paa“. Aschehoug og Sverdrup vekslet ennda en del ord om dette; men det som blev sittende igjen, det var trugsmaalet fra Sverdrup om aa ta op saken i hele sin bredde. Det samme lot han skinne fram ved spørsmålet om marinens øvelses-togter; han sa det maatte „andre garantier“ til, før komitéen her vilde øke bevilgningen. Og dagen efter, da posten om vedlikeholdet kom fram, gjorde han trugsmaalet til virkelighet.

En av regjerings-vennene, redaktør Herman Bagger fra Skien, kom med framlæg om aa innkalle marineministeren statsraad Haffner for Stortinget, saa han kunde forsvare sig imot al den mistillit som var kommet til orde. Dette var nu ikke de andre regjerings-vennene saa svært velnøide med; men de blev ennda mer ottefulle da de under ordskiftet fik høre at Sverdrup hadde gjort i stand et „annet middel“ til aa faa klarhet i saken. Ole Hammerstad fortalte at han hadde tenkt aa foreslaa en særskilt kommisjon til aa granske marinesakene, men han vilde vike for Sverdrup. Og efterat det fra alle kanter var fastslaat at her fans en mistillit som bare søkte form, fik endelig Sverdrup ordet.

I et innlæg paa to fulle timer — efter „Aftenbladets“ uttryk et „knusende vegtigt Foredrag“ — gav han en aldeles sønderflengende kritik av marinens styrelse. Først tok han for sig overskridelsene paa vedlikeholds-utgiftene, og viste hvor daarlig sammenheng det var i forklaringene fra departementet; han paastod at det aldrig hadde været forelagt Stortinget „noget saa ufullstændig, saa mangelfullt og saa lite tilfredsstillende“. Derefter tok han den ene marinesak efter den andre, stort og smaat, — de skiftende planer for sjøkadet-institutet, organisasjonen av det sjømilitære korps, fartøi-bygningen, Hortens befæstning

o. s. v. Og han gav det ene eksemplet efter det andre paa den „egenraadighet og vilkaarlighet“ som styrte, paa hensynsløs tilsidesættelse av Stortingets vedtak. Han hævdede at marinestyrelsen ikke paa nogen maate fulgte med tiden, bare levde paa gamle forestillinger, og han hentet vitnemaal om dette ikke bare fra selve flaaateledelsen, men fra slike smaatræk som at departementet bad om bevilgning til innrulleringsvæsenet i henhold til en avskaffet loy, eller at det ikke hadde opdaget at Senja og Tromsø futedømmer var blit et eget amt. Han mente det var mest Stortingets skyld, naar denne styrelsen ikke hadde gjort ennda mer „fremragende feilgrep“.

Saa teknisk inngaaende som kritikken var, saa var den samstundes saa full av liv, saa krydret med spot og rammende sammenstillinger, at den maatte tiltvinge sig alles opmerksomhet. Og alle forstod at her galdt det livet for den raadende marinestyrelse, — „den døende marinestyrelse“ kallte Sverdrup den. Han summerte sin dom i de ord at „der hersker en urede, en uorden, en slaphet, en sløvhet, en slendrian og mangel paa økonomi i marinens anliggender som — meget mot chefens vilje — maa føre til korrupsjon, til skade for dette høist viktige vaapen“. Han hadde vakre ord om statsraad Haffners personlige karakter; men, sa han, „vi skal da ikke vente inntil statsraadene gjør sig skyldig i slike handlinger at man maa sende konstabler inn i departementskontorene for aa ta dem ut og bringe dem paa raadstuen!“ Han spurte om det var mulig aa ha tillit til en statsraad som viste saa liten virkelig administrasjons-evne, og han svarte for sit vedkommende et avgjort nei. Dette vilde han ogsaa ha Stortinget med paa, og han vendte sig mot professor Aschehoug i ord som var skarpere enn nødvendig overfor protesten fra gaarsdagen, men som hadde i sig en opsang til en ny kamp-politik:

„Aa protestere mot at offentlige mænd bedømmes efter deres offentlige handlinger og offentlige forhold, det er enfoldig. Aa betegne det som en uretfærdighet, viser i

beste tilfælde en svakhet i evnen til aa skjelne mellem rett og urett. Aa gjøre det med en dydig indignasjons lader og fakter, det er latterlig! Det er nødvendig for os aa komme ut over den tidligere tilstand, hvori kritikken gik i stilhet rundt stortingsbenkene, men ikke kom til sin rett paa stortingsmænnenes læber i fullt omfang. La os komme til en klar og ren stilling med den annen statsmagt, det vil være til baade for den!“

Han foreslog et aapent mistillitsvotum, — at „Stortinget forventer, at der vil blive draget Omsorg for, at Marinens Anliggender herefter blive bestyrede paa en mere tilfredsstillende Maade og i Overensstemmelse med Stortingets Beslutninger“.

Forslaget slog ned som et lyn, og motstanden blev rent hjelpeløs. Schweigaard maatte nøies med aa sie at han trodde ikke det var godt aa faa bedre statsraader; Aschehoug og amtmann Vogt torde hverken uttale tillit eller mistillit; enkelte av regjerings-vennene var villige til aa stemme for en undersøkelses-kommissjon; O. J. Broch sa sig beint fram enig med Sverdrup i mange vigtige ting, men mente det var nok at dette var uttalt i Stortinget. Bare i nogen faa av de faktiske ting blev kritikken imøte-gaaet. Og efter et par timers ordskifte blev Sverdrups forslag vedtat mot 32 stemmer.

Efterpaa fulgte det som bladene kallte en „bevæget tid“. Mistillits-votumet virket som en brand i sinnene. Statsraad Haffner vilde som ærekjær mann ikke bli sit-tende længer, og søkte avsked. Kong Carl blev sint over at Stortinget saaledes skulde jage en av statsraadene hans, og han vilde ha Regjeringen til aa komme med en protest mot tingets rett til aa uttale sit misnøie paa den maaten. Men Sverdrup hadde i ordskiftet minnt om at da Regjeringen i 1860 protesterte mot Odelstingets uttalelse om statsraad Bretteville,¹ hadde den lagt til at det var en annen sak om mistillits-votumet kom fra samlet Storting. Og Regjeringen forbitret kongen ennda mer, da den vilde

¹ Se s. 332.

ha ham til aa ta Stortingets kandidat til den ledige ministerpost. Sverdrup hadde sagt i tinget at det blev ikke skik paa saken uten det kom en civil mann i spissen for marinestyrelsen, og folkemeningen samlet sig øieblikkelig om O. J. Broch, — alle ventet at han skulde rydde dugelig op i marinen og styre i samarbeid med Stortinget, selv om baade „Dagbladet“ og „Aftenbladet“ tok sine forbehold med hensyn til hans kjente skandinaviske tenkemaate. Kongen strittet imot i længste laget, han vilde ikke ha civile folk til aa styre sine militære saker; men til slut maatte han gi sig, og den 8de mars blev Haffner ombyttet med Broch, „uagtet Jeg — førte kongen til protokols — ikke kan tillægge Udtalelser af Storthinget som den, der har foranlediget den foreliggende Afskedsansøgning, nogen Indvirkning paa Kongens Ret til Selv at raade over Sammensætningen af Sit Statsraad“.

Netop det at „ministerkrisen“ varte saa længe, gav emne til en mængde rygter om at den skulde strække sig ennda videre enn bare til Haffners post. Baade i bladene og mann og mann imellem blev det omtalt alslags nye kombinasjoner, og en hel række statsraads-emner blev nævnt. Kristiania-brevskriveren til „Drammens Blad“ sluttet derav at det var mulig aa faa i stand ny regjering „uden at tage til den befrygtede Johan Sverdrup“. Men denne skrækkelige mann stod hele tiden i bakgrunnen; hans magt var kjennelig i alt som gik for sig.

Alle hadde en umiddelbar kjensle av at hele stillingen med et slag var ændret. I et tilbakesyn etterpaa skrev Peter Krag i „Dagbladet“ at nu var det blit „klart, at herefter kan ingen Minister blive staaende, naar han har tabt Storthingets Tillid“, — „Ministeransvarlighed tør ansees indført i vort Land“. Saa langt rakk nu likevel ikke seieren. „Dagbladet“ hadde selv straks efter mistillitsvotumet nøid sig med aa sie at vi stod „ved Begyndelsen til en mere tidsmessig Ordning af Forholdet mellem de tvende Statsmagter“, og Sverdrup hadde advart mot aa tro at parlamentarisk styre kunde bli vunnet saa lett.

Men en seier for prinsippet var det. For første gang hadde Stortinget beint fram styrtet en statsraad; det parlamentariske magtkravet rykket fram i praktisk politik. Det synte sig allerbest i hvorledes motstanden samlet sig.

I samme maaneden som ministerkrisen stod paa, var det at den endelige kamp stod om stemmeretsspørsmålet i Odelsting og Lagting,¹ og disse to ting knyttet sig av sig selv sammen. I lys av Sverdrups programtale paa Blaker-møtet² saa alle nu tydelig demokratiets fylking i opmarsj, og det skræmte alle dem som ikke selv hørte med der. Vi har vitnemaal fra regjeringen selv om at det var framstøtet med mistillits-votumet som til slut avgjorde dens veto mot stemmeretsloven. Og hele den nye politik var det som skapte en stor prinsipiell strid om Sverdrups viktigste programsak, aarlige storting, — gjorde den aapenbart for de fleste til spørsmålet om et nyt magtskifte i Norge.

Innstillingen om aarlige storting kom fra Konstitusjonskomitéen uventet tidlig, alt den 20de februar, midt op i al den andre striden, — „Morgenbladet“ sluttet straks at Sverdrup vilde drive flertalspartiet fram, mens han enda var tryg paa aa ha det samlet. Komitéen innstillet mot bare én stemme paa bifall til den kgl. proposisjon i saken, og mens den la stor vekt paa den vinning reformen vilde bli for hele forretningsgangen i statsverket, avviste den — liksom Regjeringen — al tale om at slik en grunnlovsændring kunde føre til parlamentarisme. Men det ene medlem som stemte imot, redaktør Bagger, brydde sig ikke om slike teoretiske utviklinger; han hugg beint inn i situasjonen og spurte: „hvad siger og tænker Regjeringen nu om denne Sag efter de seneste Dages Begivenheder og offentlige Udtalelser, navnlig i Mødet paa Romerike m. m.?“ Han mente en nu hadde al grunn til aa være ræd for at reformen virkelig vilde bety „en Udvidelse af Folkemagten og en Indskrænkning i den udøvende Magts

¹ Se s. 452.

² Se s. 457.

Myndighed, altsaa en Forrykkelse af den Magtfordeling, som Grundloven har opstillet imellem Statsmyndighederne, hvilket kunde befrygtes at lede til de farligste Følger for vor konstitutionelle monarkiske Forfatning“, — og forfatningen vilde han verje ennog mot konge og regjering.

I „Morgenbladet“ blev kampen straks tat op paa dette grunnlaget. Redaksjonen hadde uttalt sig for aarlige storting ennda saa seint som da tingsamlingen begynte i oktober 1868. Men nu hadde det inntraadt en ny situasjon. Nu var aarlige storting blit et led i den store omstøpning av grunnloven som Sverdrup og hans følgesvenner hadde planlagt, og han blev skildret som en ny Marcus Thrane. „Skulle disse Herrer — skrev bladet — faa Lov til at regjere saaledes, som de ville, og saaledes, som deres Planer nu foreligge for Offentligheden, saa forestaar der en Omvæltning i vore politiske og sociale Forhold, der er af den mest indgribende Betydning.“ Mot slikt et „Stormløb mod den norske Grundlov“ tok bladet nu avgjort standpunkt, og dels redaksjonelt, dels gjennom framskutte medarbeidere agiterte det dag efter dag imot saken. Aarlige storting var nu blit „dette skjebnesvangre Forslag“, og bladet varte imot „de yderlige Tendenser, der i dette Forslag finder sit fyldigste og farligste Udtryk“. Det kunde faa de mest utrolige konsekvenser; for det hørte med i „en rivende Strøm, der tager Alt med sig“, — det vilde føre til „Masseherredømme“, ja ennog til „Socialisme“, som kort og godt blev oversat med „Eiendomsdeling“. En forfatter truet beint fram med at motstanden kunde bli nødd til aa melde sig som „Statskup“.

Det som gjorde denne kampen saa vonlaus, det var at altfor mange konservative ikke skjønnte faren. Naar Regjeringen ikke trodde paa at aarlige storting skulde ændre tilhøvet mellem statsmagtene, saa kunde „Morgenbladet“ sætte op imot den „en Mand, hvis Ord i denne Sag formentlig fortjener en ganske anden Vægt end den norske Regjerings, og det er Hr. Joh. Sverdrup i hans klassiske Tale i Blakjer“. Regjeringens stilling i denne

sak blev betegnet som „den ægte og uforfalskede norske Knæhøne-Politik“, og en framskutt forfatter fik rum for en henstilling til Regjeringen om aa underkaste sig en hel „Fornyelsesproces“, fordi det netop i dette spørsmålet hadde synt sig at den saknet „politisk Karakter“, — ennog en mann som Frederik Stang syntes ikke forstaa tingenes nye stilling, og da maatte en faa til magten nye menn fra „Storthingets moderate og sindige Medlemmer“, d. v. s. slike som ikke ønsket reformer. Des værre var jo Stortingets konservative heller ikke aa lite paa. De var uten fører og uten organisasjon; Schweigaard vaaget aldrig et framstøt, bare drev med aa forsvare Regjeringen, og selvsagt var det ingen ting aa vente av slike „Knæhøner“ som præsidentene Aall og Harbitz. I anledning av Brochs utnævnelse til statsraad erklærte bladets redaksjon beint ut: „Det konservative Parti er opløst.“ Under slike vilkaar var det at „en Flok Banditter fra Appeninerne kan plyndre Rom“. Men liksom i stemmeretssaken, saaledes blev bladet i spørsmålet om aarlige storting staaende mer og mer alene i den norske pressen.

Den gang „Morgenbladet“ tok imot det 19de ordentlige storting, hadde det uttalt sin otte for at Jaabæk og hans folk skulde bli i stand til aa hindre aarlige storting. Det ene bondeven-møtet efter det andre hadde tat standpunkt imot saken, og en saa ikke store tegn til at stemningen hadde skiftet paa det siste. Likevel var ikke motstanden fra denne kanten saa helt avgjort. Jaabæk hadde alt i april 1868 skrevet i „Folketidende“, at Sverdrup kanske kunde faa aarlige storting, dersom han vilde gaa med paa en billigere jury og direkte valg. Og bondevenenes landsmøte i juni hadde nok uttalt sig imot, men med det tillægget: „saalænge ialtfald, som Stedfortræderne (d. e. tingmænnene) kaares ved Valgmænd“. Da det lakket imot den tiden at spørsmålet skulde fram i Stortinget, fik Jaabæk likevel flere skrivelser og vedtak fra bondevenner omkring i landet for reformen, og han kunde fortælle i

„Folketidende“ at „der er et betydeligt Omslag i Folke-
meningen“.

Det som her virket, det var sikkert netop det som Jaabæk i „Folketidende“ brukte til aa fyrebu sin egen overgang. Litt efter nyaaret 1869 skrev han om hvorledes „Bondepartiet med Sverdrup i Spidsen vinder herlige Sejre hver Uge“; et storting som gik fram slik, mente han folket kunde elske, og da kunde det gaa med paa aarlige tingsamlinger òg. Saa fortalte han om de store overskridelsene paa marinebudgettet, og han la til at de „tyder næsten paa Nødvendighed af aarlige Storting“. Til slut skrev han beint ut at „Norge er for fattigt til længer at kunne undvære Thing hvert Aar, og dets Indbyggere for gode til idelig at lade sig udplyndre af krigerske Magthavere“. Saaledes blev sparepolitikken vendt fra et vaapen mot til et vaapen for aarlige storting. Almenheten maatte forutse at bondevennene denne gangen vilde følge Sverdrup.

Saken skulde fore i stortinget den 12te mars, eller — som „Morgenbladet“ uttrykte sig — „Debatten om den norske Konstitutions Sønderlemmelse“ skulde begynne. Det var stor spenning om utfallet. Alt tidlig om morgenen strømmet folk sammen for aa faa plass paa galleriet, og der stod de — fortæller en av tilhørerne — „pakket aldeles som Sild mod hverandre“. De gjennemgik hele tingmanns-listen og drøftet hvorledes hver mann kunde tenkes at ville stemme. „Vi havde Haab om Seier, men ikke sikkert,“ skrev en „Dagblads“-mann. „Morgenbladet“ for sin part tvilte rigtignok ikke paa „at det herskende Parti, der intet Maadehold kjender, og som stræber efter at udnytte Situationen saa langt som muligt, ogsaa vinder denne Seier“. Men forutsætningen herfor var at det gik ut fra at Schweigaard paa nyt vilde stemme for forslaget. Han hadde stemt mot i 1863, men for i 1866, og det var almen tro at hans optræden denne gang vilde avgjøre saken. Nu hadde netop (8de mars) en statsraad maattet vike for flertallets mistillit, det samme flertal hadde vedtat

en lov om utvidet kommunal stemmerett (1ste mars), og det hadde nedsat en kommissjon for aa forme ut framlæg om utvidet statsborgerlig stemmerett (10de mars). Paa denne bakgrunnen blev det rettet en sterk appell til Schweigaard om aa stanse ødelæggelses-verket.

Ordskiftet blev aapnet av gamle Herman Bagger med et sterkt angrep paa Regjeringen, fordi den hadde behandlet saa stort et spørsmaal paa saa altfor letvint vis, — han vilde ikke være med paa noget som efter hans skjøn betydde et voldsomt brudd paa grunnlovens prinsipper, og som vilde drage uberegnelige følger efter sig. Saa kom Schweigaard. Han gav en ganske kort erklæring om at nu vilde han stemme imot, og han viste til at det var planer oppe om aa støpe om grunnloven, saa magten blev flyttet over paa andre hænder, — det var dette han ikke vilde fremme. Erklæringen, skriver Jaabæk, „virkede som et Stød, da man ventede noget andet“. „Nu faller saken,“ hvisket folk til hverandre paa galleriet. Og de skjønnte striden vilde bli hard, da de hørte Sverdrup skarpt og kort bad om ordet to ganger paa rad med det samme Schweigaard satte sig.

Det første forsvar blev git av formannen i Konstitusjonskomitéen, byfut Christensen, og han avviste alle de overdrivelser som hadde kommet til orde; han trodde ikke paa nogen forrykning i magtfordelingen, men mente meget mer at tilhøvet mellem Storting og Regjering vilde komme i roligere former, — han satte sin lit til „vor nasjons og Stortingets konservatisme“, den som i mer enn fyrti aar stadig hadde været paaberopt til vern for grunnloven. Ole Walstad derimot trodde at denne reformen bare var et steg paa veien til flere og flere grunnlovsændringer, og han stod imot nu som før.

Derefter fik Sverdrup ordet, og i en tale paa halvannen time gav han et varmt og høibaaret innlæg for den sak som efter hans sterkeste overtydning skulde bygge grunnlaget for framtidens politiske utvikling. Det var, skrev „Dagbladet“, „et af hans klareste og mest veltalende

Foredrag“. En galleri-tilhører har skildret hvorledes han begyndte rolig, „men jo længer han kom, jo rappere gik det, jo stærkere bevægede Arme og Ben, ja hele Personen sig i Takt med de skarpe, lynende Ord, som han sendte ud over Salen. Det var ikke altid let at følge med fra Galleriet, men nede i Stortinget havde man flokket sig tæt omkring ham.“

Han uttalte sin dype smerte over at en mann som Schweigaard nu hadde opgit resultatet av mange aars arbeid paa forfatningens grunn. For ham selv stod det klart at forslaget om aarlige storting hadde vokset med naturnødvendighet fram av hele landets politiske utviklingsgang, og gjennom det alene kunde Stortinget bli en organisk institusjon i samfundslivet. Han efterviste dette paa alle tingets myndighets-omraader, — hvorledes lovgivningen vilde vinne sammenheng og styrke, budgettet bli grunnlagt paa faste planer, kontrollen ramme sikrere og retfærdigere. Det var aapenbart at dette var det samme som øket magt for Stortinget, — „repræsentasjonens betydning staar i forhold til hyppigheten av dens sammentræden.“ Regjeringen vilde ikke behøve aa utfærdige saa mange provisoriske anordninger, og den vilde ikke bli nødd til aa ta saa mange penger av statskassen uten bevilgning. Stortinget vilde sleppe aa gi bevilgningene saa meget bare efter tillit, og „i sannhet, av al luksus som fins i verden er ingen farligere enn tillitsluksus i det politiske“. Han pekte paa eksempler fra vor egen politik, som viste at alt dette var sant. Han la desuten stor vekt paa at aarlige storting vilde gi Norge ikke bare selvstyrelse hjemme, men ogsaa medstyrelse i Norden; de vilde gi landet et magtmiddel som aldrig vilde svikte gamle Norge, men hævde dets interesser jevnbyrdig i foreningen med Sverige. Overhode: ved aarlig samling vilde Stortinget paa alle omraader bli i stand til aa løse sin opgave fullstændigere og værdigere, det vilde bli en sannere og dygtigere bærer av folkeviljen.

Efterat han paa den maaten hadde begrunnet saken

ut fra norske historiske forutsætninger, viste han til røinslene fra fremmede land, særlig fra Sverige og Danmark, og han hævde med styrke at vi hadde full rett til aa bygge paa slike røinsler, — vi tok dermed vor del av verdens fælles kultur-arbeid, netop saaledes som fædrene paa Eidsvoll hadde gjort. Han fremhævet hvorledes opinionen i landet hadde samlet sig om denne reformen, og han mente det var langt større ansvar med nu aa la den ligge enn med aa sætte den igjennem. Den motstand som prydet sig med sindighetens navn, saa for ham ut bare som magt-interesser og feighet, og han var ikke ræd for konsekvensene. Det var ikke formene i og for sig som avgjorde dem, — det var den trang som levde i folket, og den nyttet det saa likevel ikke aa dæmme op imot: „Folkeviljen lar sig ikke stanse ved lovparagraffer, den lar sig ikke trække frem og tilbake som brikkene paa et sjakbræt.“ Denne reformen vilde tvert imot være paa én gang „et fremskridtsmiddel og en sikkerhetsventil“; den vilde gi folket større modenhet, den vilde hindre rystelser i samfundet og styrke de konservative elementer, fordi de magtgrupper som stod sammen om aa drive den fram, etterpaa vilde falle fra hverandre. Han mente for resten at den parlamentarisme som det blev skræmt med, den laa i virkeligheten og i hovedtanken i selve grunnloven, fordi folket gjennom Stortinget skulde ha den avgjørende myndighet i alle statssaker. „Jeg gyser ikke,“ sa han, „hver gang jeg hører parlamentarisk styrelse nævne.“ Men han trodde ikke paa at den vilde faa samme former hos os som f. eks. i England; alt vilde arte sig efter de hjemlige vilkaar.

Han rettet til slut en inntrængende appell til sine politiske meningsfrænder: „Hvis det nogensteds i verden er nødvendig aa opelske og frit aa utvikle de liberale institusjoner som skjenker enhver mann den energi som alene vanen til aa tenke, tale og handle gir, saa er det nødvendig i et lite land ved forenede bestræbelser av den hele befolkning, som forstaar hvad det gjelder og er-

kjenner nødvendigheten av at der handles, forat noget stort og gavnlig kan utrettes.“ Det galdt meget for ham aa faa innprentet dette just nu; men han visste samstundes, at om saken blev taet denne gangen òg, saa skulde likevel „intet formaa aa stanse dens endelige seier“, og han visste den vilde komme igjen. „Den vil vokse sig stor,“ saa sluttet han, „og den vil engang bli betragtet som en av de største triumfer vi paa vor utviklingsvei har opnaadd i vort land.“

I det følgende ordskitte tok han ikke mere del. Det fyllte resten av formiddagen og hele eftermiddagen og varte et stykke ut over kvelden. De som talte imot saken, særlig amtmann Vogt og professor Aschehoug, la hovedtyngden paa at aarlige storting vilde gjøre Regjeringen veikere, og de krævde garantier mot folkemagten, særlig et to-kammer-system. Aschehoug forutsa at storting som møtte hvert aar, vilde faa et drag til aa lægge sig op i flere og flere enkeltheter og mer og mer binde administrasjonen, og han mente at dette bare lot sig hindre, om statsraadene fik være med i tingets forhandlinger. Bankchef Faye fra Bergen trodde ogsaa at statsraadenes adgang til Stortinget vilde bli en nødvendig følge av aarlige tingsamlinger; men det var fordi han saa denne reformen som et framhald av den utvikling av folkemagten som aarlige storting betydde.

Forsvaret gik særlig ut paa aa vise at saken i sig selv ikke innebar mer enn en høvelig omlægning i forretningsgangen. I den aand talte Daae og Richter og allersterkest gamle Ueland. Han hadde i de siste aarene ikke spillet den rolle som tidligere, hans innflydelse var svunnet; men ennda laa det glans om hans navn, og nu som det vippet, kunde hans ord faa vegt. Vogt hadde utfordret ham ved aa minne om hans ord fra 1865, at grunnloven var en av folkets øiestener, og nu gav han sit „politiske testament“ i en erklæring om at han absolut var imot al forrykning i tilhøvet mellem statsmagtene, al tanke paa aa ta noget „prærogativ“ fra kongemagten og skape

„majoritetsregjering“. Han hadde nu ikke altid været saa „konservativ“ som han her gjorde sig, visst ikke heller altid saa blind for storheten i den politik han var med paa. Sikkert er det likevel at ikke alle som var med hadde fullt oversyn over rækkevidden av det de gjorde, og somme av dem trodde virkelig at de bare skapte en bedre forretningsorden. Men samstundes maa det bli sagt at den store hovedstyrke av dem som i denne avgjørende stund stemte for aarlige storting, i sanning ønsket aa føre demokratiet et alvorlig steg fram. De mente som Sverdrup, at grunnloven slet ikke hadde stillet op nogen „likevegt“ mellom statsmagtene, men ubetinget hadde sat Stortinget øverst, og da blev reformen ikke en omlægning i magtvilkaarene, men et steg fram imot bedre gjennomføring av grunnlovens mening.

Avstemningen kom klokken halv ti om kvelden. Hele stortinget var fulltallig tilstede, alle 111 mann. Det maatte 74 stemmer til for aa faa grunnlovs-ændringen vedtat. Navn-opropet begynte med Johan Sverdrup; hans ja blev det første som lød i salen. Saa holdt det fram med skiftende ja'er og nei'er. Ikke en eneste mann av flertallet fra 1866 fulgte Schweigaard i hans overgang, mens fire bønder slog følge med Jaabæk til den andre siden. Med det samme Richter hadde sagt sit ja, hørtes gjennom stilheten Sverdrups stemme: „Vunnet, mine herrer!“ De 74 stemmer var naadd, og ennda kom 7 stemmer til paa ja-siden. Aarlige storting var vedtat.

Det var, som „Morgenbladet“ sa, „den første Grundlovsforandring af nogen politisk Betydning“ som Stortinget hadde vedtat siden 1814, og den 12te mars 1869 maatte derfor bli „en Mærkedag i vor konstitutionelle Historie“. Seieren var Sverdrups mer enn nogen annens, det visste han og alle andre. Da han efter møtets slutning kom ut av tingbygningen ad den utgang som netop ved denne leilighet blev vigslet til „den historiske trap“, var en hel menneskemængde samlet, og en ung mann ved navn Erik Vullum fik den med paa kraftige hurrarop til et

„Leve Sverdrup!“ Sverdrup svarte: „Jeg er stolt av idag aa ha tjent mit fædreland i dets største sak. Det leve, fædrelandet leve, gamle Norge leve!“ Og nye hurrarop lød imot ham. „En saadan Hyldest — skrev „Aften-bladet“ — var her paa sin rette Plads; thi bag de Hundreder, der bar den frem, stod Tusinder udover det hele Land, der med Længsel ventede paa Efterretningen om Sagens heldige Udfald, og som stolede paa, at ogsaa denne Gang J. Sverdrup vilde udtale deres Ønsker og Krav, give deres ubestemte Forventninger Form og bære dem frem for Nationalrepræsentationen med al Talentets og Viljens indtrængende Magt.“

Sammen med en del venner festet han efterpaa i Hotel Scandinavie. „Han tømte sit glads trods nogen,“ fortæller Bjørnsgaard, „og holdt ut til langt paa nat.“ Saa dypt glad hadde han aldrig kjent sig i hele sit politiske liv. Han hadde vunnet en seier som for mange kunde ha været slutstenen paa et livs kamp. For ham var den inngangen til de vældigste kampe han skulde opleve. Men nu visste han sig sterkere i samfund med det norske folket enn nogensinne, og han vilde komme til aa staa med rikere følge om sig i kampen. Da han talte om aarlige storting paa Blaker-møtet, kom han til aa sie nogen ord om sin egen stilling. „Det er tilfælle“, sa han, „i ethvert land hvor selvstyrelse skal finne sted, at der maa være visse ledende mænd som er saa aa sie det inkarnerte folk; de kan ikke undværes, de fremgaar av det; de samler det største av hvad der rører sig i folket, og er mænd som har den fornødne kraft til aa forberede hvad der skal komme. Hvor vil man faa en saan mann under en forfatning som vor, hvor netop besiddelsen av saanne egenskaper kan holde ham væk fra tingbænken? Enhver mann som av forsynet er utkaaret til aa utrette store ting for sit land, maa staa i en stadig og klar vekselvirken til folket, og det kan han kun gjøre da naar han samler sine medrepræsentanter om sig.“ Nu skulde han faa samles med sine medarbeidere i politikken

hvert eneste aar; nu skulde den politiske gjerning bli en uavbrutt virkende faktor i folkets liv og framgang, — han kjente sig ikke længer saa ensom i sit virke.

Saken var avgjort med vedtaket i Stortinget. Om det saa løftet sig advarende røster innenfor Regjeringen, saa maatte den da nu ta konsekvensen av sine egne handlinger og stadfæste grunnlovs-ændringen. Sanksjonen fulgte den 24de april, samstundes med veto'et i stemmerettsaken.

Vi „staa i Begreb med aa gaa over i en ny Periode,“ skrev „Morgenbladet“. Det saa fram til en tid med nye store brytninger, og det mante til aa reise baade konservativ opinion og organisasjon. Sverdrup var sig òg bevisst at det var et systemskifte som forestod, og han òg vilde samle kræftene til det nye.

Hvor dypt det hadde fæstet sig i ham at han maatte ha folket med sig i framgangspolitikken, det ser vi tydelig av den motstanden han gjorde mot aa ta juriesaken op igjen. En del av vennene hans, Ueland, Ole Welde, Richter, Krogness o. fl., hadde i oktober gjort i stand nyt framlæg til jurylov, og de bad Sverdrup være med paa det. Men han svarte nei. Én ting var nu det at det nye framlægget, bare for aa spare paa utgiftene, skar bort ymist av det som han regnet for væsentlig i juryordningen, — det vilde ta fra juryen nær-paa det halve tallet av saker, og det vilde avskaffe den særskilte anklagemyndighet, statsadvokaten. Han ønsket ikke slik en lemlestet jury. Men hovedsaken var utvilsomt at han vilde ha en sterkere folkemening bak sig, før han paa nyt fristet en kamp om denne saken. Han var overtydd om at aarlige storting vilde hjelpe til aa fostre den folkemening han ønsket, og saa længe vilde han vente, — aanden, bevægelsen, var viktigere for ham enn den enkelte reform. Vi tør ogsaa sikkert gaa ut fra at det var hans innflydelse som gjorde sig gjeldende, da forslagsstillerne tok saken tilbake efterat aarlige storting var vedtat, — den blev git tilbake i folkets haand.

Men alleraapnest la han fram samme synspunkt i en annen stor sak, en av dem som sterkest fanget interessene paa dette stortinget, og som reiste den siste store strid i tingsamlingen, — jernbanesaken. Her synte han samstundes for en sterk magtstilling han hadde, naar det galdt en strid med Regjeringen, saa det sannet sig, det som var sagt om ham, at han var „Landets mægtigste Mand nu for Tiden“ — den mægtigste fordi han bygde paa folkeviljen.

Det var et pengespørsmal det stod om her; men det spurtes om meget mer enn bare pengene. Regjeringen vilde ha fullmakt til aa ta op et statslaan paa 4½ mill. spd., og for det vilde den bygge fire nye jernbaner, — først og fremst banen fra Elvrom til Støren over Røros, saa det Nordenfjelske og det Sønnenfjelske blev sambundet, dernæst en linje fra Kristiania til Drammen og saa to sidelinjer fra Randsfjordsbanen, en til Kongsberg og en til Krøderen. Saa store jernbanekrav hadde aldrig været forelagt det norske storting, de vilde avgjøre meget for hele framtiden, og da framlægget kom fra Regjeringen (saa seint som i slutten av april 1869), sendte Stortinget det til en særlig komité paa femten mann, — Sverdrup blev en av dem.

Komitéen kløvde sig i to grupper. Den ene, under førerskap av Schweigaard, vilde gaa med paa hovedsaken av det Regjeringen krævde, om den saa slog litt av baade hist og her; den vilde greie sig med et statslaan paa 2 mill. spd. og av Trondhjemsbanen for det første bare bevilge stykkene fra Støren til Røros og fra Elvrom til Aamot, og saa strøk den Krøderbanen. Den andre gruppen, et flertal paa ni, som amtmann Aall skrev innstillingen for, vilde ikke ha det minste statslaan, men bare for overskotet paa budgettet bygge banestubben fra Elvrom til Aamot. Og denne gruppen blev Sverdrup hovedtalsmannen for i Stortinget. Innstillingen bygde næsten utelukkende paa omsynet til statens økonomi og de trykkede tider i landet. Sverdrup la sin debat paa et langt

bredere grunnlag; han gav saken den nasjonale og politiske betydning som den virkelig var værd.

Den blev drøftet i Stortinget i tre samfulle dager, fra 14de til 16de juni, med formiddags- og eftermiddagsmøte hver eneste dag. Sverdrups hoved-innlæg fyllte næsten hele eftermiddagsmøtet den første dagen. Han reiste her allerførst det store grunnkrav at folket maatte faa en omfattende riksplan for hele jernbanebygningen, ja for alt samfærselevæsenet. For her stod det framføre „en stor, en bindende og betydningsfull begynnelse“, og da maatte det ikke gaa paa i blinde. Han saa at „den nye tid suset inn i landet paa jernbanene“, at det kom en „stor revolusjon inn i alle forhold“, og han var ikke bare glad for alt det nye som kom. Netop derfor vilde han gaa varlig fram. Han saa jo ogsaa at her laa „ingen store naturrikdomme, ingen rik produksjon som ventet paa avsætningsveier for aa komme i forbindelse med de store markeder“, — „jernbanen maatte for en stor del mere oparbeide sit felt enn den fant trangen for sig.“ Saa meget nødvendigere var det aa faa en plan; det galdt om aa faa tilhøvet mellem jernbaner, kanaler, dampskipsruter og veier nøie gransket og avveid, — Norge hadde ikke raad til aa eksperimentere sig fram. Han syntes slet ikke framlægget fra Regjeringen høvde inn i en stor landsplan; han mente at baade nasjonale og tekniske grunner talte for Kviknelinjen i steden for Røroslinjen, og han vilde ha baade Gudbrandsdalslinjen og Solørinjen undersøkt paa forhaand. Han spaadde at de foreslaatte bevilgningene vilde drage mange nye utgifter efter sig, ikke bare til nye jernbaner, men alle de landsdelene som ikke fik godt av dem vilde komme og kræve penger til dampbaater og veier, — det var en grunn til for en vel gjennemtenkt plan. Han vilde ogsaa ha greie paa hvad staten selv burde bygge og hvad den bare burde hjelpe private med. Selv trodde han at privatbanene hadde framtiden for sig, og i ethvert fall vilde han overlate alle sidelinjer til privat drift; bare de store stambanene vilde han staten

skulde ta paa sig. Her fulgte han ikke bare et liberalt prinsip, men hadde ogsaa tanke paa aa holde statsutgiftene nede; han mente budgettet alt var for stort, — han syntes særlig det bar merke efter hvad det var for klasser som hadde sittet med magten her i landet. Før han gik videre og la større byrder paa folket, vilde han ialfall utbe sig et retfærdigere skattesystem, saa ikke den fattigste del av nasjonen betalte en ubillig andel av skattene.

Med alt dette vilde han nu slet ikke ta avgjort standpunkt imot de nye jernbaneforslagene. Men han krævede saken greidd ut og planlagt slik at folket kunde slutte sig til den. „Vi staar nu,“ sa han, „aaopenbart ved et vendepunkt i vor maate aa være paa, og saaledes ogsaa med hensyn til vor indre politik, med hensyn til vort hele styrelsessæt. Vi har fore et oppgjør med os selv; det er et eftertankens, et forberedelsens, et omdannelsens tidsrum hvori vi befinner os; vi vil samle vore kræfter og faa full oversigt over hvor vi er, føre vi gaar videre. Vi vil at enhver som kjenner fædrelandets beste, skal kunne øve sin innflydelse paa tingenes gang; vi vil ikke længer la de store saker være avhengige alene av Regjeringens forslag; vi vil tilveiebringe en jevn og harmonisk utvikling, som derfor tillike vil bli sikrere og mere fruktbringende. Vi vil med andre ord selvstyrelse, med bestemthet og til det ytterste. Vi opgir ikke det maal for innen vi har realisert det. Dette er mit program, som jeg holder høit frem. Men dertil behøver vi aa ordne vor husholdning, aa samle vore anliggender, betenke vore saker saaledes at en ordning med ledende menn i spissen blir mulig paa dette grunnlag, med dette program for øie. Det er denne folkestemning, denne vaaknende folkeoverbevisning, denne sikkert ledende folkemening som jeg bøier mig for, og som pluraliteten innen komitéen har bøid sig for. Der handles ikke i dette øieblik alene om et større eller mindre finansspørsmål, om paabegynnelsen av større eller mindre nasjonal-arbeider; men der er spørs-

maal om en hel systemforandring i alle vore indre forhold, i hele vort styrelsessæt, — om hvem der skal være herre i huset, folket eller autoritetene. Vi drager inn under vor egen avgjørelse de saker som egentlig er de avgjørende for nasjonens liv og vilkaar.“

Det blev en hard strid. Mot sig fik han ikke bare Schweigaard, Aschehoug, verkseier Schwartz, stiftamtman Motzfeldt og mange flere, men ogsaa Richter, Krogness, Daae og Steen. Det blev brukt sterke ord mot dem som satte sig imot slike tiltak for næringsliv og civilisasjon som jernbanene var. Men han stod fast paa sit, og i siste møtet sluttet han det siste innlægget sit med disse ordene: „Jeg appellerer til fremtiden. Man skal faa se hvem der kommer længst med dette folk, enten den der slutter sig til dets kaar, respekterer dets meninger, ærer dets følelser, sporer dets veier og i forening med det arbeider langsomt, men harmonisk mot maalet, — eller den der stiller sig paa et overlegent standpunkt, foreskriver folket dets veier og ved magtbud paabyder hvad der skal ske, skildrer det som en forgaaelse mot nasjonen, mot civilisasjonen, mot menneskeheten, at man ikke følger deres teorier! Momentene til bedømmelse foreligger her for enhver; vi skal faa se hvad der i det virkelige liv bærer længst. Jeg underkaster mig villig dommen.“

Han vilde heller gaa seint, men sikkert fram med folket i følge, enn paatvinge det sin mening. „Dagbladet“ støttet ham i pressen, og han hadde bønderne med sig. Ole Welde gav uttryk for hvorledes saken stod for dem, da han sa at kravet paa den store nybevilgningen i disse trykkede tider, efterat Stortinget hadde arbeidd med aa spare alt det kunde, var „omtrent som en knyttet næve til et blaat øie“. Det kom fram en række med alternative forslag som fristet berge ialfall en del av bevilgningene; men det blev alt ihop forkastet med et stemmetal som skiftet fra 58 til 71. Amtmann Aall kom med et tillæg om at hvis statskassen kunde greie det uten laan, skulde Regjeringen kunne gaa i gang med Kristiania—Drammens-

banen òg, og Sverdrup sluttet sig til paa det vilkaaret at denne banen blev en privat aksjebane; men det fik han bare 28 mann med sig paa. Desuten gik et flertal med paa at utbyttet av Drammen—Randsfjords-banen kunde bli brukt til aa bygge sidelinjer for til Kongsberg og Krøderen. I hovedsaken hadde likevel Regjeringen lidt et stort nederlag; ogsaa denne saken blev lagt i folkets hænder.

„Eet er,“ skrev Jonas Lie, „ved denne Beslutning ialfald klart og endelig paa det Rene, og det er, at det ikke længer er Regjeringsmagten og de i Sammenhæng med denne raadende Opinioner, men Folkemagten, som nu i vor Landstyrelse faktisk, og ikke blot statsretlig, bestemmer, hvor Skabet skal staae.“

To dager efter, den 18de juni, straks før Stortinget blev opløst, uttalte Sverdrup ogsaa i statsretlig form den tanke som styrte politikken hans. Det var spørsmåal om et framlæg fra Richter om at nye embedsmænn for eftertiden skulde bli tilpligtet aa finne sig i ændringer i embedets ordning og særlig finne sig i aa miste sportler som laa til embedet. Mot dette blev det innvendt at det kom i strid med embedsmænnenes rettigheter efter grunnloven, og at det var bedre aa la domstolene avgjøre de enkelte tilfælle. Men Sverdrup vilde ikke la en høiesteretsdom staa over Stortingets og Regjeringens beslutninger. „Det kan ikke gaa an,“ sa han, „aa splitte suveræniteten i brudstykker; den taaler ingen innskrænkning, ikke den aller ringeste. Alt eller intet! Og aldrig har det bekommet nogen vel aa sætte sig op imot dens magt; enhver motstand mot den er forgyeves, den sætter dog sin vilje igjennem til syvende og sist.“ Schweigaard og Aschehoug protesterte mot denne suverænitets-læren; men Sverdrup holdt fast ved den, og framlægget fra Richter blev vedtat.

Saaledes var det demokratiske program reist i sin fulle styrke. Og stortinget 1868—69 hadde ført det fram med seirende magt fra stilling til stilling. Uimotstaaelig hadde magtforskyvningen kommet i gang. Regjeringen, og den

klasse den først og fremst sluttet sig til, holdt paa aa miste taket paa styret. Stortinget, som repræsentant for en annen folkeklasse, rettet fram haanden efter det. Ennda var det ikke aapen strid mellem de to magter. Men Regjeringen forkynnte i trontalen ved tingets avslutning at den ventet det som en pligt av Stortinget at det ikke gik ut over sine gamle magtgrænser. Det var en pligt som Stortinget ikke kunde ta paa sig. Tingflertallet hadde samlet sig til framgang, og flertallet var — efter „Morgenbladets“ uttryk — „den Sverdrupske Clique“. Sverdrups program var Stortingets. Han ventet sig av seirene nye impulser til aa føre statslivet fram i den aand han fant i grunnloven: fullt og helt folkelig selvstyre.

XXXI.

Gjeringen og mannen.

Om Sverdrup i en eneste sætning skulde ha samlet grunntanken i sin politik, kunde han med full sanning ha tat op et av slagordene fra den store franske revolusjon, det som præsident Lincoln i 1863 løftet til hærop for den amerikanske republik: regjering for folket og ved folket. Det er denne grunntanken som bær den politiske striden hans gjennom alle spørsmåal, enten det gjelder stemmerett, jury, hærordning, menighetsraad eller aarlige storting.

Regjeringen for folket, det var alt enevældets program. Regjering ved folket var grunnkravet i alle de nye frie forfatninger. Folke-repræsentasjonen tok den avgjørende myndighet i land efter land; Eidsvolls-grunnloven gjorde den til herre i Norge. Det skulde da ikke synes nogen ny politik, den Sverdrup skildret som sin hovedgjerning i en tale paa stortinget 1881: „Like fra den tid da jeg for mange aar siden blev medlem av denne forsamling, har jeg følt en sterk opfordring til aa støtte Stortingets magtstilling og gi den virksomhet i overensstemmelse med forfatningen; ti det er min inderlige overbevisning, og var det da jeg første gang traadte inn i det politiske liv, at paa grunn av forholdene, paa grunn av vor mindre politiske utdannelse, paa grunn av forbindelsen med Sverige, paa grunn av det tradisjonelle som hadde saa sterk magt i vort land, var Stortinget ikke kommet

inn paa den plass som det burde innta blandt samfunds-institusjonene, som bærer av folkeviljen, der lutret skal være regelen og normen for vort statsliv i alle retninger.“ Han kjente det ikke selv heller som noget prinsipielt nyt; han la altid sterk vekt paa at det bare var grunnloven av 1814 han vilde ha gjennomført i aand og sanning.

Men samstundes visste han godt at denne gjennomføringen betydde et virkelig magtskifte. Det var i Norge som i saa mange andre land, at den frie forfatningen, folke-repræsentasjonen, bare hadde ført en eller et par samfundsklasser til magten. Naar Sverdrup, liksom Lincoln, betonte folkets magtkrav, da var det netop i motsetning til disse enkelte klassene. Det var det hele folk han vilde drage inn i statslivet, med jamgod rett for hver myndig mann, og da maatte tyngdepunktet bli flyttet over fra borger- og embedsklassen til det store bondeflertallet.

Ordene hans kan mange ganger falle saa alment, saa omfattende, saa de mest kan synes innholdsløse, og realpolitikeren Schweigaard kunde spite ham for at han bare stridde for luftige idéer, tomme former¹. Men liksaa visst som Schweigaard selv hadde en dyp kjensle av at det var nye samfundsmagter som rykket fram bak de almene talemaater, liksaa visst kjente Sverdrup det ogsaa slik. Stadig væk kommer det fram i hans politik og hans taler, at det er alvorlige magtspørsmål striden staar om, — at det er magten og ikke formen det kommer an paa. Slik lyder opsangen i hans allertidligste politiske innlæg fra 1845²; samme tanken vender tilbake hos ham i sak efter sak³, og den er det han stiller op i sin store appell til folket midt i siste stortings avgjørende kamp⁴. Han var en realpolitiker, han òg; han regnet bare ikke, saaledes som Schweigaard, alene med de kræfter som alt hadde overtaket i sam-

¹ Jfr. s. 361. ² Se s. 116. ³ Se s. 323, 369 og 489. ⁴ Se s. 457.

fundsordningen og statslivet, men liksaa vel med de nye magter som trængte sig fram nedenfra og vilde være med aa forme lover og institusjoner. For ham var det sant, det som Bjørnson sa i diktet til Frederik Stang 1871: „Af folke-drømme vies stats-mand in.“

Den nye folkemagten, det voksende velgerflertal, var det han vilde gjøre sig til fører for. Han kjente sig i pakt med folkets naturlige utvikling, som talsmann for „nasjonens eget tankesæt og krav“. „Det har — sa han i en tale 1872 — fra min første inntrædelse paa den politiske bane været mig forunt, med den fulle overbevisnings styrke og troskap aa leve og efter evne virke for det seirende i folkets liv, for det som har ventet sin dag, den dag som nu er i frembryten.“ Folket appellerte han til, og folkets støtte var styrken i hans kamp.

Det varte længe før han rett fik folket med sig, og han fik snart lære at en folkefører ikke bare maatte lede, men ogsaa la sig lede¹. Det var resultatet av tyve aars politisk røinsle som han paa et folkemøte i 1873 spisset til i ordene: „Saa længe jeg har den ære aa være en offentlig mann, vil jeg staa hvor det norske folks pluralitet staa, saaledes som den avspeiler sig i Stortinget.“ Dermed bandt han sig slet ikke til alltid bare aa speide efter hvor flertallet stod. Det han mente, kommer klarere fram i en uttalelse av ham under mistillits-debatten i 1872: „Jeg for mit vedkommende vil ikke gaa hurtigere og længere i saker av denne natur, hvor sterkt jeg enn har fæstet mig ved dem, enn jeg tror det norske folk med tryghet kan følge med.“ I ungdommen hadde han været „litt tilbøielig til aa bruke særdeles korte linjer i perspektivet“²; men, sa han i 1880, „eftersom ens erfaring vokser, blir linjene længere og længere, og man faar den lærdom der aldrig glemmes: Du maa være paa høiden med dit folk, hverken mere eller mindre, hvis du vil være en dygtig politiker.“

Det er fra 1860 vi tydelig kan iagttå virkningene av

¹ Se s. 303. ² Se s. 160.

denne lærdommen i politikken hans, — da stemte han imot innskrænkninger i odelsretten av omsyn til bondevelgerne¹, og siden la han ned juriesaken fordi folket ikke vilde holde den oppe². Han vedkjente sig aapent at sparekravet hos bønderne maatte sætte merker i hans økonomiske politik³, og han vilde ikke være med aa fremme en stor jernbanebygning som ikke hadde vunnet folke meningen for sig⁴. Sakene maatte være modne i selve folkets sinn, før han vilde drive dem frem.

Slik en tenkemaate fører av sig selv over fra radikalisme til konservatisme⁵, og han var sig dette vel bevisst. I det store ordskiftet om aarlige storting i 1869 sa han beint ut, at han hadde skiftet syn: „Jeg skjønner at vor tids forhold kræver en viss konservatisme, hvilket tidligere er undgaat mit blik.“ Men han hadde for meget aa stri fram, til at han ennda paa længe — om nogensinne — kunde bli en konservativ politiker. Han slap aldrig av syne de store maal han hadde sat sig i ungdommen.

Ikke selvopgivelse, men taalmod er det som dypest karakteriserer hans „konservatisme“. Det er et ord fra hans innerste sjæl, det som han noterte sig i 1862 midt i en samling av citater og boktitler: „Hvad det kommer an paa er Standhaftighed, en Standhaftighed, der ikke lader sig skræmme af Farer, kue af Modgang eller trætte af Hindringer og Forhalinger.“ Vi kan følge i stort og i smaat, hvorledes han aldrig gav op en tanke eller en sak han engang hadde slaat tak i. Vi kan se dette taalmodet i alt det seige maset han drev drænsaken med⁶, og vi ser det i selve den store kampen for folkestyre. „Saken skal ikke dø!“ — det var et løfte han gav saa mangen gang naar han stod i nederlag⁷. Nederlagene, sa han i 1872, „er blot forberedelser til nye seire, -- de belærer, staalsætter, forener.“ Han satte sin lit til framtiden; for „et folks liv er langt“, og selv da juriesaken hadde ligget nede i en halv mannsalder, var han

¹ Se s. 303. ² Se s. 365 og 493. ³ Se s. 443. ⁴ Se s. 496 fg.
⁵ Jfr. s. 215. ⁶ Se s. 239 fg. ⁷ Se s. 314 og 372.

viss paa at den vilde komme igjen. „Jeg regner mig til ære,“ sa han i 1877, „at jeg i dette land har været en av de første der har fektet for en fremtidssak av stor betydning, som ogsaa vil holde sit inntog hos os paa en seirende maate.“

Taalmodet hans fik ham ikke til aa overlate saken til sig selv og bare vente paa bedre tider, men egget ham til stadig kamp for selv aa skape de gunstige vilkaar. „Enhver viktig reform,“ sa han om statholdersaken i 1863, „har til alle tider og steder møtt motstand, og denne kan kun overvindes derved at de gode grunner hvorpaa reformen hviler, deres betydning og bærevidde under kampen, bringes til klar og levende erkjennelse i stedse videre og videre kresser.“ Det som ikke var modent, det vilde han hjelpe til aa modne. De reformene han stridde for, det skulde først og fremst være slike som egget folket til selv aa stille krav. Da valgmænnene i 1865, tildels ennog enstemmig, hadde forkastet viktige led i hans program¹, og han saa blev spurt om sin stilling, svarte han: „Saa længe jeg formaar aa virke, min munn aa tale og mine fingrer aa omslutte en pen, skal jeg tale og skrive for disse saker.“ Og selve denne fyrebuingsstriden regnet han for noget av det viktigste: „Jo mere der har været stridd for en reform, des mere heldbringende er dens resultat. Ved selvvirksomhet under sakens ordning beholder man sit herredømme over saken baade med hensyn til innhold og form; beslutningens fylde og hensigtsmæssige form sikrer vi os best derved at vi tar avgjørelsen i vor egen haand.“

Det var en ubrutt framstegs-politik han vilde ha folket med paa, og fordi han fik folket med paa den, kunde han staa sammen med det i striden. „Jeg sier — sa han paa et folkemøte i 1873 — efter et snart 25-aarig stortingsliv: jeg vet hvem jeg har tjent, og jeg er sikker paa min saks fremtidige seier. Jeg har tjent det beste i det norske folk, og det er det beste i det norske folk der vil bygge landets fremtid.“

¹ Se s. 364.

Framgangs-programmet hans lar sig sammenfatte under et par enkle prinsipper, og i dem tok han fæste i nær-sagt alle mulige saker. Det var noget nyt, dette, i Norges storting, aa drage de store prinsipper fram ved alle leiligheter, og samtiden la tidlig merke til det. „Morgenbladet“ kunde ikke bare beundre denne stadige bruk av almensætninger¹; Jonas Lie var mere begeistret, — han skrev om Sverdrup i 1867: „Hver Sag, han rører ved, voxer strax for ham op til Principets Højde, og deroppe staar da Debatten. Derovenifra ruller han under Kampen sine Argumenter som tunge Stene ned paa den snusfornuftige Betragtning og slaar og knuser med en parlamentarisk Veltalenhed, som er vort Lands første og vor Stortingsoppositions „Skjold og Værge“ Uden Hensyn til om man deler politiske Meninger med Sverdrup, vil dog vistnok Alle erkjende, at vort Storting i ham ejer en Mand, som i høj Grad lægger Ideens Friskhed og Løftning til dets Forhandlinger.“

Prinsippene hadde han fælles med hele det vest-europæiske liberale demokrati; men skikken aa gjøre alt om til prinsip-spørmaal minner mest om fransk politik. Nu hadde Sverdrup slet ikke sit politiske ideal i Frankrike. Om han enn hadde mottat sterke impulser fra alle de franske revolusjonene, saa kunde han jo i ethvert fall ikke søke noget mønster i det keiserdømme som styrte Frankrike i 50- og 60-aarene. Og om han saa kjente sig viss paa at dette keiserdømmet stod for fall, saa syntes likevel fransk aand ham synkende i tidens kamp². Det var i engelsk utvikling han stadig grep efter lærdom for sin egen politik; engelske tenkere som Jeremy Bentham og John Stuart Mill var læremestre og hjelpesmenn for ham, og han dannet sig efter engelske parlamentarikere som Chatham og Burke. Men alt det som i England var praktiske spørmaal med løsning ut fra øieblikkets krav, det fik likevel hos Sverdrup form av prinsipstrid. Slik var hans egen personlige aandsform. Det er noget av det samme vi kjenner fra amerikansk

¹ Se s. 264, jfr. s. 9. ² Se s. 474.

politik: enda den i ophavet er engelsk, har den likevel i mange maater faat et fransk præg, fordi den er saa prinsipielt betonet. Og det er derfor bare naturlig at Sverdrup satte Amerika høiest av alt; saa gjorde ogsaa hans gamle politiske ven direktør P. Holst¹, selv fant han sin nærmeste aandsfælle i en tysk-amerikansk stats-tenker², og det store amerikanske demokrati blev for ham framtidens land³, saa at Bjørnson ennog kunde tro at han planmæssig opdrog barna sine for Amerika⁴.

Men om han stadig talte om prinsipper, mistet han ikke derfor fotfæstet i øieblikkets praktiske spørmaal. Tvert imot — politikken hans fik med aarene sterkere og sterkere tak i livets og tidens krav. Han klaget en gang (i 1881) at hans virke var blit dømt fra et noget ensidig standpunkt: siden han hadde gjort det til sin hovedopgave aa hævde og fullkommengjøre Stortingets magtstilling, trodde mange at han „ikke saa noget annet i Norges institusjoner enn netop Stortinget, dets virksomhet og den magtfullkommenhet som det har aa utøve i forskjellige retninger“. Hele livsgjærningen hans vitner høit om at slikt var aa miskjenne ham. Snarere er det næsten utrolig hvor mange av samfundets institusjoner han la interesse og arbeid paa, — domstoler, hær, kirke, skole, bankvæsen, kommunestyre m. m. Paa alle omraader tok han utgangspunkt i praktiske mishøve, og stridde for praktiske reformer. Ikke bare politiske magtfaktorer tok han med i regningen; han hadde ogsaa aapent syn for framgangsvilkaar i næringsliv og aandsliv, — han stridde for folkekultur liksaa vel som for folkemagt.

Og om han tidt og ofte viste til utenlandske foredøme, og om han vilde ta til hjelp alle røinslene fra verdensutviklingen⁵, saa blev al politikken hans aar for aar bare inderligere nasjonal. Personlig virket han saa fremmedartet i norsk samfund, saa mange syntes han var beint fram unasjonal. Men nasjonal-præget er ikke det samme

¹ Se s. 121 fg. ² Se s. 177. ³ Se s. 474. ⁴ Se brev fra Bjørnson 15. desbr. 1869, Gro-tid II 338. ⁵ Se s. 488.

til alle tider, og han hjalp selv til aa ændre formene for norsk lynde. Bjørnson, som selv hjalp med i samme retningen, skrev i 1869 om ham, at han netop var „national i sin Evne“; for, skrev Bjørnson, „det Norske er ikke det Forsigtige, Sejge, Træge („me ska koma um inkje saa braat“), — det Norske er det Kvikke, Stærke, Beslutsomme. Hint er kun, hvad som i Tiderne har overgroet dette.“ Det vitner til fordel for det nasjonale grunntoet i ham, at han vant saa rotfæstet en tiltro hos de norske bønderne. Og paa den andre siden virket sambandet med bønderne utvilsomt til aa føre ham over paa sterkere nasjonal grunn¹. Fra ungdomstiden levde det i ham en heit brennhug for Norges politiske og aandelige selvstændighet², og 60-aarenes politik, fra statholderstriden fram gjennom hærsaken og unionsforhandlingene, drev ham til med klar bevissthet aa reise striden for et nasjonalt demokrati. „Der er noget — sa han i 1869 — som er større enn Kongen, større enn folket til enhver tid: det er folkets skjebne igjennem tidene, den arv vi har mottat fra fortiden og som vi skal overlevere til framtiden, — det er den store forpligtelse som man har likeoverfor de store skjebnesvangre ting der bestemmer nasjonens liv og livskraft.“ Derfor sa han fra, at Norge ikke kunde taale foreningen med Sverige, uten det fik sin fulle selvbestemmelsesrett; derfor vilde han bygge folkets høieste aandsliv paa det fra fædrene arvede maal³. Det var norsk folkevokster han vilde fremme paa alle kanter; Norges tradisjoner, dets institusjoner og hjemlige kultur var grunnlaget for hans virke.

Hovedsaken i alt dette var at baade prinsipper og saker ikke for ham var graa teori, men sprang beint ut av levende personlig følelsesliv, som sterkere og sterkere fyllte hans sjæl. Camilla Collett skrev en gang (i 1877) til ham, at det var rettere aa kalle ham sit partis hjerte enn dets hode. Og en gang midt i 50-aarene noterte han sig en sætning, som han tyve aar efter tok op i en tale:

¹ Jfr. s. 160. ² Se s. 49 og 66 fg. ³ Se s. 432 og 474 fg.

„Det er med den sande Demokrat som med den sande Digter; han maa have et Hjerter, der er alvorlig bevæget af de menneskelige Tings Skjæbne.“ Slik var han selv grepet av sine politiske idéer; han hadde, som han mer enn en gang sa, „fæstet sit liv“ ved dem, aa arbeide for dem var for ham „en overbevisningens, fædrelandskjærlighetens, pligtens og ærens sak“. Bjørnson, som ellers hadde saa vanskelig for aa forstaa ham fordi de to hadde saa ulikt et trosgrunnlag og ennda ulikere huglynde, fik likevel et mægtig inntryk av Sverdrups brennende tro og kampmod, og han skrev i et brev fra desember 1869: „Han tror paa Friheden, han tror paa at den skal sejre herhjemme; han tror paa Demokratiet; han tror paa at det skal sejre herhjemme. Og han holdt ud, hvor Hundrede gav tabt.“

Kampen for idéene var selve livet for ham, og netop i striden vokste de dypere og dypere inn i ham. Mer og mer kjente han sig ett med det folk han arbeide for. „Jeg er et folkets barn,“ sa han i 1866, „blandt det er min plass, og til det er jeg bundet med baand der ikke kan sønderrives. Har jeg nogensinne været daarlig nok til aa tenke annerledes, da var det en forbifaren drøm.“ Opveksten mellem Vestfold-bønderne, Wergelands-tidens idé-brytninger, ungdoms-virket i Telemarken, stortingsliv og kommunepolitik, — alt hadde knyttet ham fastere og fastere til sit folk. Folkets ære og lykke, dets frihet og framgang, — det var altsammen hans. Han flammet op i elsk og harme, naar det galdt en strid for Norge og det norske folks rett. Det bodde i ham en lidenskap som tvang ham til politik, og i kraft av den, ikke i kraft av sine prinsipper, blev han folkets politiske fører.

Paa folket virket han først og fremst gjennom styrken i sin veltalenhet. Han levendegjorde det utsagn av Perikles som han likte saa godt, at „handlingen maa forberedes ved ordet“. Han vakte opmerksomhet med de skarpe, formfaste, logisk opbygde innlæggene sine straks paa det første stortinget¹, og mer og mer uomstridd tok

¹ Se s. 162 fg.

han snart plassen som tingets ypperste taler. En række av de store talene hans, — i jursaken 1857 og 1863, i statholdersaken 1860, i hærsaken 1866, i kirkesaken, marinedebatten og spørsmålet om aarlige storting 1869, — hadde grunnlæggende betydning for den politiske tenkning i landet. Og alle de mange innhuggene hans i ordskiftet om smaa og store saker fyllte liksom den politiske luft med stadig knitrende elektrisitet. Det stod ry av ham over alt landet, og naar han talte i Stortinget, talte han i sanning for hele folket.

En og annen gang har det kommet fram i denne skildringen av hans politiske liv, for et inntryk han gjorde paa tilhørerne¹. Og fra slutten av den første kamptiden har vi et par mer samlende bilder av hans maate aa tale paa, det ene av en dikter, det andre fra en ubehendig folkelig pen. I 2dre heftet av Jonas Lies „Illustreret Familieblad“ fra seinhøstes 1869 heter det om ham:

„Det er intet Paafaldende i Sverdrups Ydre under almindelige Omstændigheder, og naar en Fremmed en Dag under Debattene kommer op i Thingsalen, vil det vist neppe falde ham ind, at den lille Mand, der med Hænderne i Buxelommerne spadserer frem og tilbage i Salen, er den mægtigste Mand i Landet. Men naar saa en stor Sag kommer fore, naar den lille Mand rejser sig med en Hastighed, som vilde han gjøre et Voldsanfald, naar hans skarpe Blik lyner af Kraft og Liv, naar Ordene stormer fra hans Læber saa raskt, at man næsten ikke kan følge dem, naar Stortankerne kommer braskende Slag i Slag, naar Argumenterne slaar ned i Salen som Lynstraaler, naar de frimodigste Sandheder gir Ørefigener rundt om ham og højt oppe, da forstaar man, at her er en Kraft, som kan rive Verdener ned, en Sandhedens, Overbevisningens og Begejstringens Magt, som man skal lede længe for at finde Mage til.“

Peder Olsens „Verdens Gang“ skrev i februar 1870: „Man kunde nok sætte Sverdrup i den franske Nationalforsam-

¹ Se s. 274, 392, 396 fg., 487 fg.

ling, og han skulde ikke komme tilkort for Jules Favre, Thiers, Rouher eller Ollivier. Man give ham en Plads i det engelske Underhus, og han skal blive hørt ligesaa vel som Disraeli, Gladstone og Bright. Muligt er han ikke saa elegant retorisk som Gladstone, muligt savner han Brights Begeistring, Fylde og hjertelige Varme, men saa har han til Gjengjæld andre Egenskaber, som turde veie op derimod. Rimeligvis vil den skarpe Kritiker neppe finde Sverdrup veltalende i dette Ords allerstrengeste Forstand. Naar man hører Sverdrup, vil man neppe falde paa, at man har en Cicero, en Demostenes eller en Krysostomus for sig. Dertil taler han for fort, noget for buldrende og med vel liden Agtpaagivenhed for Udtrykkets Skjønhed. Og desuagtet vil man spørge sig selv, naar man har hørt Sverdrup i en hed Kamp i en stor Sag: mon dette kunde være gjort bedre? mon han kan finde sin Overmand? Naar man ser den lille, magre Mand, skulde man neppe falde paa, at det er der Kraften bor, som behersker Landet. Her gjælder Ordet, at Kjødets er skrøbeligt, men Aanden er saare mægtig. Det er lutter Aand. Det knitrer og lyner, naar han gaar foran Mærket, og da viger al Modstand. Det er ikke den stuederede, men den umiddelbart fra Aanden frit udstrømmende Veltalenhed, der er Sverdrups egne Gave, og med denne gjør han Undere.“

En manns evner som taler lar sig aldrig helt ut værdsætte efter referater, de være saa nøiagtige de være vil. Det er framføringen som skaper øjeblikkets virkning. Det har sikkert likevel sat merker i vor parlamentariske talekunst, da Stortinget fra 1857 satte hurtigskrivere til aa giengi ordskiftene. Tingmænnene visste fra nu av, at de talte for mer enn bare en forsamling av kjenninger, og ialfall de yngre av dem maatte komme til aa arbeide ut talene sine bedre. Johan Sverdrup var en av dem som la arbeid paa aa naa den størst mulige mesterskap i aa tale, — aldrig saaledes at han skrev op talene sine paa forhaand; men han arbeidde sig saaledes inn i emnet,

saa han var fullkommen herre over det, og han la det til rettes efter de hovedbolker han vilde ta det i, med korte notater til ledetraad for tanken. Utformningen i enkelthetene overlot han til øieblikket, og det kunde han trøstlig gjøre; for han hadde et ypperlig og veløvd minne, tanken hans spennte i et lynglimt over vide sammenhenger, og ordene næsten fløi til ham. Hans talekunst blev rikere og fastere aar for aar, og han bygde op talene sine efter klare linjer med stigende magt. Helt fra 1853 hadde han gjort sig til skik aa notere i særskilte opskriftbøker alslags citater, fynd-tanker eller merkelige fakta som han i sin utstrakte læsning kom over i bøker eller blad, og alt slikt gjorde han stadig bruk av naar han talte. Rammende motsætninger, bitende utrop, lystige innfall krydret hvert øieblik tankeføringen, og samstundes kunde han, særlig mot slutningen av de store taler, løfte sig til en høistemt patos av inderlig styrke. Han appellerte baade til forstand og til følelser, han egget til latter og kveikte ild i hjertene.

Røsten hans eide ingen musikalsk klang, men var skarp og klar, — den liksom hjalp argumentene til aa skjære igjennem. Det mægtige hodet drog uvilkaarlig interessen til sig; de glansfulle brune øinene, de markerte ansigtsdragene var i et stadig skiftende spil av uttryk efter talens gang, og haanden, ja hele kroppen fulgte med i bevægelsen. Alle følte uvilkaarlig at hele mannen var med i talen med krop og sjæl. Og til syvende og sist er det dette som gir forklaringen paa den magt han hadde som taler, at det var al hans sjæls lidenskap som brøt fram i ordene, — en mægtig lidenskap, en tro og en vilje som la ild i hvert eneste ord.

Det er sagt om en av Englands magtfulleste talere, den ældre Pitt, at det var styrken i hans øie som aller mest slog og betvang hans tilhørere, og dikteren Cooper har skildret ham i et utbrudd av fædrelandsk harme „*with all his country beaming in his face*“ — med selve fædrelandets lysglans i sit aasyn. Slik kan en

tenke sig Sverdrup òg; ikke bare en manns — et helt folks vilje og tro var det som talte gjennom ham. Han kunde ha brukt om sig selv det billedet som han saa ofte brukte om folkeviljen: en granitdæmning kan ikke stanse den naar den velter fram i brusende vrede. Det var i hans tale en uimotstaaelig paagangsmagt; han var saa ukuelig stø paa at han hadde framtiden i følge, og han bar seiersglædens skinnende skjold framføre sig i striden.

Hvorledes baade han selv og hans tale grep, ja næsten fjettet tilhørerne og samstundes glødde dem til begeistring, det faar en et levende inntryk av gjennom denne skildringen fra en Kristiania-brevskriver i „Laurvigs Blad“ i februar 1869: „Naar en Fremmed en Dag, som en stor Sag er fore, gaar op i Thingsalen og hører paa Debatterne, saa vil fremfor Alle en Thingmand gjøre et dybt Indtryk paa ham. Det er en mager Mand, et stort Skjæg bedækker det magre, aandrige Ansigt med de ildfulde, lynende Øine. I en luvslidt Frakke sidder han foroverbøiet paa den nederste Bænk i Salen. Foran ham ligger opstabet en hel Bunke Papirer, som han med en næsten ængstelig Il-færdighed roder, blader og læser i, og naar hans Tur kommer til at lægge sit Ord med i Laget, reiser han sig heftig, aabner Munden, og siden hverken ser eller hører Du Andet end, hvad Johan Sverdrup siger. Ordene farer fra hans Tunge som Lyn, ofte hvasse og bidende, men alltid til Folkets og Frihedens Forsvar. Ingen eneste betydende Sag har været for hverken paa dette eller de tidligere Thing, uden at Johan Sverdrup har talt for den; og naar han taler, taler han ikke i Veir og Vind, hvert Liv i Salen lytter efter hans Ord, som gjaldt det deres Velfærd, ja hele Salen og hele Galleriet hænger ved hans Mund, og det er ikke noget Underligt, thi hos ham hører og ser man grant, at det er Kjærlighed til Fædreland og Frihed, der begeistrer ham og varmer hans Ord, saa de smelter Hjerter, der før blot slog for Vinding og egen Fordel, saa de nu føler for Fædrelandet og de store Ideer.“

Han besatte folkets fantasi. Ingen mann, enn ikke

Henrik Wergeland, vant nogensinne slik tiltro i Norges land. Alle som kom paa stortingsgalleriet, spurte først og fremst efter Sverdrup. Hans navn kallte fram i folketanken kampen for frihet og folkestyre. Han blev ett med Stortinget, han blev folkerepresentanten framfor alle andre, og det parti han tilhørte blev stadig nævnt med hans navn. Bladene omtalte ham tidt som „den lille general“; blandt stortingsmænnene hette han mer personlig „Veslesvarten.“ Motstanderne la i dette opnavnet alle de vonde magter de syntes han var ombudsmannen for, — for bønderne blev det et rent kjælenavn. „I det navn — har Erik Vullum skrevet¹ — tegnet han sig for dem som den, der aldrig stod fast, som kom frem, det være sig i uveir eller førefald, — han stod for dem som den framifraa.“

Søren Jaabæk skrev rent betat til et dansk blad vaaren 1869: „Jeg skulde næsten tro, at han er en af Europas mest fuldendte parlamentariske Genier.“ Bondevenforeningen i Øystad vedtok samstundes en klage over hvorledes Stortinget med lover og bevilgninger hadde tynget bønderne; men saa la den til: „Foreningen antager at den Storthingsmand, som blandt Andre bidrager mest til at afværge de forøgede Byrder eller Plager, formentlig maa være Hr. J. Sverdrup. Denne Folkerepresentant har ved sine udmærkede Evner og redelige Vilje i Spidsen for Bondepartiet bidraget mest til at lette Bondens og Arbejdsmandens Byrder og hvilket Foreningen erkjendte og derfor maa være ham meget taknemmelig.“

Intet kunde trøste motmænnene mer, enn naar de mente aa finne tegn til at han mistet folkets tillit. „Flere Medlemmer av en Bondeforening“ fortalte i „Morgenbladet“ i april 1869, at paa deres kanter var det stort misnøie med Stortingets radikale politik, og Sverdrup „er ikke længere populær paa Østlandet“. I juni kunde bladet med tilfredshet notere at han var kommen i mis-kredit paa Vestlandet òg: en Stavanger-skute som hette „Johan Sverdrup“, var blit omdøpt til „Bergliot“.

¹ Tidens Tegn 1912, nr. 47.

Sanningen er likevel aapenbart at netop fra denne tiden blev han den rent forgudede fører med næsten mytisk glans omkring sig. En bonde paa Hedmarken skrev til ham i februar 1869: „Deres Navn er i Alles Munde heromkring og Folket er Dem, i høieste Maade, hengivent og taknemmeligt.“ Efterat Ole Welde var kommen hjem fra tinget, møtte en juli-søndag en hel flok av Nordre Trondhjems amts fremste bønder op hos ham; de ropte under stor begeistring hurra for Sverdrup, og de paala Ole Welde — som han efterpaa skrev til Sverdrup — „paa deres egne og Størstedelen af Distriktes Befolknings Vegne at bringe Dem deres Taksigelse for det Store, det Gode som De havde udrettet paa dette Storthing til Folkets Gavn og Bedste“.

Mer og mer blev det skik aa spørre, naar det galdt aa reise en sak: hvad sier Sverdrup? Hans navn vilde man ha knyttet til alle forslag, og saken syntes vonlaus naar han var imot, men med hans hjelp kunde alting gaa. Da gagekomitéen i 1869 vilde slaa ned lønnen for sportelkassereren, skrev denne til Sverdrup om hjelp, — „jeg vover at henvende mig til Dem som den Eneste, der har Formaaenhed til at omstyrte en Indstilling“, — og innstillingen blev omgjort. En sersjant skrev til ham om underoffiserenes stilling, „da De er kjendt af det norske Folk som Tingets bedste og dueligste Mand“. En infanterikaptein kom like-ens med gagespørmaal til Sverdrup, „til hvem hele Nationen med saamegen Fortrøstning seer op“. Han skulde ta sig av jagtlov og østersfredning og laksefiske; han skulde skaffe sjøfolkene adgang til aa stemme, og han skulde hjelpe smaafolk i retssaker, — med rørende tillit kom de til ham med alle mulige ting.

Han tøide sig saa langt han orket, og gav raad og støtte til alle han kunde naa. I Stortinget hadde hans ord vegt langt utenfor hans parti; personlig kom han godt ut av det med de fleste av motstanderne, — en av dem, senere statsraad Jens Holmboe, har git ham det vitnemaal at han „altid var en saare hyggelig Mand i privat

Omgang“, — og endda var nu heller ikke partigrænsene saa skarpt optrukne som de siden blev. Da Stortinget var sluttet i 1869, — har saksfører Schulze meddelt i „Dagbladet“, — „vare flere af Johan Sverdrups politiske Venner ude hos ham i hans Bolig ved Frogner for at takke ham for Samværet og for den utrættelige Hjælp og den store Dygtighed, hvormed han nu som altid har staaet dem bi i Arbeidet for Alt, som kan tjene til Samfundets Lykke og Fædrelandets Ære. Og blandt dem, der aflagde ham Visit, var ogsaa flere Thingmænd, der ikke have staaet paa samme politiske Side som ham i Thinget, men som dog fuldt ud kan yde hans sjeldne Evner, hans vidtstrakte Kundskaber, hans store Arbeidsomhed og hans rene Karakter sin udelte Anerkjendelse.“

Alt ofret han for gjerningen. Han tok natten til hjelp for arbeidet, han negtet sig alslags fornøielser, han sluttet aa gaa i teatret, han sa nei-takk til selskaper, han gik ikke mer paa fottur om somrene, — han kom bort fra baade natur og mennesker, endda saa meget han elsket dem begge. „Om mit eget Liv — skrev han til en av brødrene i 1867 — har jeg intet Nyt at meddele; det er ved det Gamle. „Jeg lever som en Eremit og arbeider som en Hest.“ Det er det Hele. At jeg bliver lønnet som en Arbeidshest, der mere og mere slider sig ud, siger sig selv.“ Han slet hardt, og det satte tidlig merke paa ham. Alt i 1854 hette det i „Illustreret Nyhedsblad“ at hans ansigtstræk „bære Præget af en indre Spændthed, men ogsaa af nedbrudt Helbred“. Da han i 1867 sendte Bjørnson sit portræt, det samme furete, sorgtærte billede som derefter blev gjengit i „Norsk Folkeblad“, skrev han: „Indlagte Billede er allerede flere Aar gammelt. Saaledes kommer man tidligt til at see ud, naar man i Aand og Sandhed tjener en stor Sag med nordisk Troskab.“

Var han ikke i møte eller i offentlig arbeid, holdt han sig i heimen. Og han var en heimkjær mann, saa han fandt styrke og opkvikkelse i samlivet med kone og barn, husdyr og hage. Han bodde til leie paa Fagerborg

i de første aatte aarene han var bosat i Aker¹, og han kostet straks mange penger paa aa plante hagen til med trær og busker. I 1865 kjøpte han saa halvparten av løkken Solheim under Frogner, som hadde tilhørt general-konsul Tønsberg, — for hus med 3½ maal jord gav han 3900 spd. (15 600 kr.), som han forresten altsammen maatte gi pantobligasjon for; nogen aar efter, i 1871, kjøpte han den andre halvparten av løkken for 500 spd., like-ens mot pantobligasjon. Paa Solheim hadde han heimen sin i ni aar, til 1874², og der likte han sig godt. Men hagen fik han mindre og mindre raad til aa dyrke. Fattigdom og gjeld la et tyngre og tyngre tryk paa ham, og hjalp til aa stenge ham av.

Inntektene hans var i og for sig ikke saa rent umulig smaa. Som statsrevisor hadde han fra 1860 500 spd. for aaret, og lønnen i hypotekbanken blev i 1863 lagt paa til 900 spd., — det blev tilsammen 5600 kr. om aaret. Men bare husværet kostet ham minst 1000 kr. aaret, og saa hadde han seks barn han skulde føre fram, — den ælste fødd i 1845, den yngste i 1862. Levemaaten i huset var ytterst enkel, og han selv hadde ingen flotte vaner. Men det arbeidet han stod i, førte med sig, at han lite kunde tenke paa sin økonomi. Og det som ødela ham var at han drog paa gammel gjeld, som hadde en uhyggelig evne til aa øke. Vekselobligasjoner og andre gjeldskrav hauget sig op omkring ham, og han fik dagstøtt prøve hvad det er aa være i klørne paa „diskontører“. Protesterte vekslere og stevninger til forlikskommissjonen fortæller hans efterlatte papirer mer end nok om.

Høsten 1865 gjorde han op gjelden sin til en sum paa 4680 spd.; helt fra 1863 hadde han maattet stille hele statsrevisorlønnen til raadighet for en del av kravsmænnene, og han maatte tegne dyre livsforsikringer for aa skaffe sikkerhet. Han saa sig nødd til aa plage

¹ Se s. 210. Huset staar den dag idag, beint nedenfor Vestre Akers kirke. ² Dette huset staar ogsaa fremdeles; det er nu Nobels gate nr. 33 i Kristiania.

venner og skyldfolk, banker og aagerkarler med bønner om laan eller om kausjoner, og det er rent ydmygende aa læse alle disse bønbrevene fra ham. Kasserer Jørgen Gjerdrum overtok i 1863 ordningen med gjelden og hjalp til med aa skaffe laan, men satte som vilkaar at han selv maatte raa for hvad pengene skulde bli brukt til.

I aar efter aar levde „landets mægtigste mann“ paa randen av økonomisk undergang. Jeg har strakt mig saa langt som paa nogen maate mulig, skrev han i slutten av 60-aarene til Ole Hammerstad, og „det at strække sig langt er det samme som at sige, at jeg oftere har savnet hvad ialfald de Fleste vil finde nødvendigt for sig“. Han maatte gang paa gang tenke paa aa ta op sakføregjeringen igjen, og stadig hadde han for øie utsigten til aa maatte avbryte hele sin politiske gjerning. „Jeg har arbeidet i det Længste,“ skrev han til Arne Baggerud 13de oktober 1864, „og underkastet mig ethvert Savn; men jeg frygter for at mine Kræfter ikke vil staae mig bi over en vis Grænse. Hvor nødigt jeg end gjør det, har jeg derfor anseet det for min Pligt aabent at henvende mig til En og Anden, til hvis Karakter jeg nærer fuld Tillid, forinden jeg gaar det Yderste imøde og derved tillige gjør Afkald paa al Virken for den Sag, jeg har tjent tro og som jeg allerede har bragt saa mange Offere.“ Og 8de november la han til: „Jeg har i det Længste villet bevare mine Kræfter for den Sag, som jeg i en lang Række af Aar har tjent med Troskab og med Oprofrelse af Formue, Sundhed og Velvære. Jeg har derfor ogsaa troet at turde og burde søge Hjelp, saalænge det kunde skee paa rimelige Betingelser og uden Resiko af endeligt Tab for Vedkommende. Lader dette sig ikke gjøre, kan Sagen ikke lade sig ordne paa saadan Maade, da veed jeg hvad jeg har at holde mig til. Jeg faar da opofre min Tid og mine Kræfter til at oparbeide Betalingen for det Arbeide, jeg har udført for Andre. Baade Arbeidet og at betale det tilfalder mig; men saa har jeg da vel ogsaa gjort Mit.“ Et par aar efter skrev han til Halvor Schou

om kausjon: „Jeg veed ingen anden at henvende mig til, end Dem efter nøieste Overveielse anser jeg det for min Pligt at gjøre, hvad jeg kan, forinden jeg opgiver Alt, hvad jeg hidtil har levet og arbeidet for. Jeg kan tilføie, at hvad jeg ønsker er alene Adgangen til ved Anstrængelse indtil mine Kræfters Grændse at kunne forene en fortsat Virken med en sikker men mindre end tarvelig Existents.“ I 1869 blev det fortalt at fiender vilde faa gjort ham konkurs og sætte ham i gjeldsarrest, saa han paa den maaten skulde bli tvunget ut av politikken.

Det er klart at slike arbeidsvilkaar maatte tære og slite paa ham, om han saa aldrig klaget. Lensmann Norderud i Vestre Aker, en av dem som han maatte ty til efter laan, har fortalt om en gang han besøkte Sverdrup paa Solheim, mens Sverdrup laa syk. Saa sa Norderud med én gang: „Jeg skal si Dem, herr Sverdrup, hvad det er De er saa syk av, — det er Deres økonomi som plager Dem.“ Og Sverdrup reiste sig braat i sengen, mens taarene kom ham i øinene. „Ja, saa er det,“ sa han. Sikkert hadde det ogsaa sin sammenheng med sjelslidelser, naar han i brev fra denne tiden klager over „et smerteligt nervøst Tilfælde, hvoraf jeg af og til hjemsøges“. Han stod hver dag i kamp for sin tilværelse.

Det som bar ham igjennem al pinagtigheden, det var den sterke tro paa den gjerning han stod i. Da loven om innskrænkning i retten til aa søke utlæg for gjeld („12-dalers-loven“) var fore paa odelstinget i 1869¹, da talte han varmt for aa gi den fattige skyldner et sterkere vern mot bitter fortvilelse; det var en personlig klang i ordene hans om hvorledes den fattige laansøker blev „ydmyget overalt“. Men, la han saa til, „saa snart man har overtat det kors man maa bære for et stort maal som løfter, da har tingen en ganske annen beskaffenhet.“ Slik var det for ham selv, — han fæstet øiet paa maallet og gjemte i hjertets dyp alle de personlige ydmygelser

¹ Se s. 460.

og lidelser. Han kjente med sig selv det som Bjørnson netop nu sang til ham:

Paa Jord det Største er: at være,
 hvor Kræfter, som er stort i Gjære,
 skal tage Skikkelse og Sted.

I et privatbrev fra samme tiden streket Bjørnson sterkt under: „Han er forfærdelig bitter.“ Men iliv og gjerning viste han at han aldrig lot bitterheten faa magten over sig. Det var rigtig, det som Bjørnson desuten skrev: „Der er (opammet i ham af hans strenge, hæderlige Slægt) noget saa borgerlig retskaffent, godt, menneskekjerligt ved ham.“ Han hadde en mægtig pligtfølelse i sig, som tvang ham til aa holde fast ved det arbeid han hadde tat paa sig. Han tok villig alt det stræv som fulgte med hans politik. Han vek ikke tilbake for aa lære tilbunds alle de ulike saker som syntes ham nødvendige for framgangs-arbeidet, — enten det galdt hærordning eller jury, veibygning eller kommunale skatter. Og intet nederlag kunde stanse ham. „Man faar,“ sa han i Stortinget da Schweigaards frafall truet med aa velte saken om aarlige storting, „begynne arbeidet forfra igjen, om det fornødiges, hvor surt og haardt det enn kan falle; men der er ett som byder med saadan magt at ingen kan staa derimot: fædrelandet venter at enhver gjør sin pligt.“

En ting som maatte hjelpe og styrke ham i striden, var den voksende samhug han møtte ute i folket, og den gav sig uttryk i en vilje til aa lette hans økonomiske kaar. Alt i desember 1864 foreslog Arne Baggerud for præsident Harbitz aa faa i stand en nasjonal-subskripsjon for Sverdrup. Dengang blev det ikke noget av tanken. Men i mai 1866 blev det sendt ut en opfordring, underskrevet av et par og tyve stortingsmænn, til aa tegne bidrag for aa faa dækket Sverdrups gjeld, — „i Følelsen af, at et Samfund som vort ikke taaler at tabe nogen af de Mænd, hvem Medborgeres Valg og personlig Begavelse har givet en fremragende Plads i det offentlige

Liv“. Straks samme aaret kom det da inn 873 spd., og i løpet av de to næste aarene steg summen til litt over 1200 spd. Men det var paa langt nær nok til aa naa det maal som var sat; ennda var Sverdrup den gjeldbundne mann, og saa takknemlig som han var for hjelpen, saa blev det mer og mer raadløst for ham aa klare sig: „Overfor Henvendelser til mig ved jeg hverken hvad jeg skal lade eller gjøre,“ skrev han til Gjerdrum.

Efter hvert som han kjæmpet sig fram til sterkere og sterkere førerstilling, og folketroen paa ham vokste, blev det et mer alment ønske aa gjøre vel imot ham. Ved nyaarstid 1869 var bønderne paa Ringsaker grepet av „en saa levende Begeistring“ for ham, saa de „paa en eller anden Maade saa inderlig gjerne vilde give denne Anerkjendelse et Udtryk“, og de blev enig om aa sende ham en gave. I slutten av januar utstedte Nes sogneselskap paa Hedmarken innbydelse til en hædersgave. I februar kom en gudbrandsdøl i „Dagbladet“ med maning til aa vise ham folkets takknemlighet ved almen subskripsjon: „Ingen omfattes saaledes af Nationens Kjærlighed og Erkjendtlighed som han.“ Bjørnson tok tanken op, og det var først og fremst hans arbeid det skyldtes at det den 13de mars 1869, dagen efter seieren for aarlige storting, kunde bli offentliggjort i bladene en innbydelse med underskrifter av femten framskutte menn fra alle kanter av landet:

„At Johan Sverdrup skal kunne, nu og fremtidig, helt og uafhængig ofre sig for Fædrelandets offentlige Liv, ønskes selv af dem, der ikke altid deler hans Meninger. At kunne gjøre Noget herfor, er ikke alene ofte og almindelig begjært, men Sagen er paa flere Steder i fuld Gang, saa vi tør sige, at dette er et Folkeønske. Derfor har Mænd fra Landets forskjellige Egne villet imødekomme samme med denne almene Indbydelse til det norske Folk.“

Dette opropet blev mottat med virkelig glæde. Fra en enkelt kant kan en høre at det gik smaat med innsamlingen fordi folket var skuffet over Sverdrups stilling i rentesaken. Men for det meste blev bidragene tegnet

med stor villighet — som det heter fra Biri sogneselskap — „som et Erkjendtlighedstegn for hans folkelige og frisindede Storthingsvirksomhed“. Innsamlingen foregik gjennom bondeforeninger, sogneselskaper, skolelærere o. s. v.; paa to maaneder var det innkommet 4300 spd., og paa et aar hadde hele summen naadd op til 7700 spd. Dette var hjelp som dugde. Det løste ham ennda ikke helt av gielden; men det gav ham glæden ved aa kjenne sig ombrust av sit folks kjærlighet. Han blev en friere og sterkere mann paa det.

Det var imidlertid særmerkt for denne folke-subskripsjonen, at mænd som ikke fulgte Sverdrups politik, negtet aa være med paa innbydelsen. Det var vitne-maalet om at partigrænsene holdt paa aa bli skarpere draget op, — at de politiske motsætningene tok til aa fylke samfundets interesse-grupper mot hverandre til hardere kamp enn nogensinne før. Sverdrup blev det naturlige skillemerke i kampen, og motpartiet vendte sig imot ham med stigende voldsomhet. Under den siste stortingssamlingen blev han stadig stillet fram i „Morgenbladet“ som folke-fordærveren, den som førte landet længer og længer ut i en vill og farlig radikalisme. Og angrepene tok mer og mer sigte paa ham personlig; han blev haanet for den innbildskhet som lot ham optræ med sakkunnskap i saa mangslags emner, han blev beskyldt for aa la sig lede av personlig nag, han blev anklaget for uhæderlig taktik idet han la dølsmaal paa sine vidtgaende meninger for aa lokke bønderne med sig, han blev titulert „vor største levebrødspolitiker“. Det var den dikteriske opsummering av alle anklagene, da Henrik Ibsen i september 1869 sendte ut komedie-pamfletten „De Unges Forbund“ med sin skildring av den — som han kallte det — „gjennemløjede“ partikress av liberale, — da han i sakfører Stensgaard samlet momenter fra Sverdrup, Bjørnson og Richter og hisset haanlatteren imot dem. Lystspillet søkte, skrev Bjørnson mange aar etterpaa, „at gjøre vort unge Frihedsparti til en Flok ærgjærrige Spekulanter, hvis Fædrelandskjærlighet kunde bæres bort med deres Fraseologi“.

Sverdrup svarte aldrig paa anklagene, han søkte aldrig aa retfærdiggjøre sig, — han tok det alt som naturlig tilbehør til kampen. Tross den „lidenskabelige natur“ som „Morgenbladet“ stadig pekte paa hos ham, tidde han rolig til alt som blev sagt om ham. Lidenskapen hans var i virkeligheten saa stor, at den med letthet satte sig ut over det smaa i kampen. Og han hadde en levende kjensle av at angrepene bare egget fram sterkere hengivenhet hos dem han stridde med og for. „De Unges Forbund“ reiste en storm av motsigelse, og Bjørnson sendte ham sin hyllest-draapa som den alle satte sin lit til:

*Naar Taager lægger sig om Land
og Øjet ingen Udsigt faar,
og Brystet neppe aande kan,
og Alle som i Søvn gaar, —
da er det helst din Aand er oppe,
dens Tordenvinge slaar og jager,
og Lynets Klo i Skyen tager,
saa frit staar Hav og fjærne Toppe.*

— — — —
*Saalænge du tar Sverres Tag,
saalænge du er Landets Fører,
vi ved, vi sejrer Slag i Slag;
din Kamplur de med Rædsel hører.
Vi ser, de viger, mens de hugger,
vi ser, de bruger Baghold helst:
dit Hoved lige frit og frelst
i Talens Tankedøning vugger.
Vi elsker dig for dette Mod,
som altid foran Fanen stod,
vi elsker Evnen, som tør hærde
sit Staal som din, hver Tid paafærde,
vi elsker din forvovne Vagt
i Savn, i Sygdom og Foragt,
vi elsker, at du gav os Alt,
din Fred, din Fremtid, da det gjaldt,
vi elsker dig — alt Had tiltrods! --
fordi du torde tro paa os.*

